

**AMİNULLAH NAİL KHANGELDİ'NİN ‘‘TÜRKİSTAN
BEYREMİ – ERGENE KUN’’ ADLI ROMANININ SÖZ
VARLIĞI ÜZERİNE TEMATİK BİR İNCELEME**

Farzana INANCH

Haziran

2023

DENİZLİ

**AMİNULLAH NAIL KHANGELDİ’NİN ‘‘TÜRKİSTAN
BEYREMİ – ERGENE KUN’’ ADLI ROMANININ SÖZ
VARLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı**

Farzana INANCH

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sema EYNEL

**Haziran 2023
DENİZLİ**

ONAY SAYFASI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Farzana İNANCH

ÖNSÖZ

İnsanların duygu, düşünce ve isteklerini ifade etme aracı olan dil ve onu oluşturan unsurlar pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bunlardan biri de dilin en temel unsurlarından söz varlığı üzerine yapılan çalışmalardır.

Söz varlığı çalışmaları ulusların kültürel özelliklerini yansıtmasının yanı sıra dillerin tarihsel gelişmelerini de ortaya koyar. Bir milletin kültürünün uğradığı değişimi de dilindeki gelişimi de söz varlığından anlayabilmek mümkündür. Söz varlığına bakılarak toplumların maddî ve manevî tüm değerleri, dünyaya yönelik algıları, düşünce tarzları, etkileşimde oldukları toplumlar ve dolayısıyla toplumsal kimliği hakkında yorum yapılabilir. Bu bakımdan Afganistan’da yaşayan Özbek Türklerinin hayatını yansıtan ve bu coğrafyada Özbek Türkçesiyle yazılmış ilk roman olma özelliği gösteren Türkistân Bayramı Ergenekun önemli bir veri kaynağıdır.

Bugün Afganistan İslam Cumhuriyeti’ne bağlı olan ancak tarihten bugüne Güney Türkistan adıyla bilinen topraklar uzun müddet Türk hakimiyeti altında olmuştur. Güney Türkistan’da hakimiyetin Türklerden Peştunlara geçmesiyle bölgede yaşayan Türklerin dil, kültür, örf, adet ve gelenekleri çok büyük ve kalıcı zararlar görmüştür. Bölgede Türk düşmanlığına yönelik planlar ve eylemler yüksek oranda başarılı olurken, bunlar arasında en ağırı şüphesiz Türklerin ana dilde eğitim alma, okuma, yazma imkanından mahrum bırakılmaları ile duygu ve düşüncelerini yabancı bir dille, Farsçayla, yazmalarına yönelik dayatmada bulunulması olmuştur. Uzun vadede onların milli kimliklerini kaybetmelerini amaçlayan bu dayatma, nitekim, Türkçenin halk tarafından sözlü gelenekte de olsa işlenmeye devam etmesi ile tam anlamıyla başarıya ulaşamamıştır. Uzun müddet sonra yeniden ana dilinde eğitim alma hakkını kazanan Özbek Türkleri Ali Şîr Nevâî’den aldıkları feyizle yeniden Güney Türkistan Özbek edebiyatının yazılı ürünlerini vermeye başlamıştır.

Geçtiğimiz yıllarda bölgeyi yeniden kontrol altına alan Taliban’ın ilk faaliyeti Özbek Türkçesinin resmi dil statüsünden çıkarılması ve Özbek Türkçesi derslerinin müfredattan kaldırılması olmuştur. Bunun doğal bir sonucu olarak da Güney Türkistan Özbekleri yeniden ana dilinde eğitim alma haklarından mahrum kalmıştır. Hâl böyleyken, Türklerin Güney Türkistan’daki varlıklarının kanıtı niteliğindeki halkın yaşayışı, örf, adet ve görenekleri, inançları, yaşayışları, tarihleri ve daha birçok hususta bilgi veren Türk diliyle kaleme alınmış eserler ve bu eserler üzerine yapılacak çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Çağdaş Özbek edebiyatının önemli yazar ve şairlerinden Dr. Aminullah Nail Khangeldi’nin kaleme aldığı Güney Türkistan’da (Ser-i Pul şehrinde) yaşayan Özbek Türklerine ayna tutan Türkistân Bayramı Ergenekun adlı romanın tez konusu olarak seçilmesi ve çalışmanın bu roman temelinde şekillendirilmesi bu nedenledir.

Çalışmada eserden hareketle bölgede konuşulan Türkçenin isim söz varlığına ait unsurların tematik olarak sınıflandırılması ve yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde yorumlanması amaçlanmıştır. Ayrıca söz varlığı açısından Özbek Türkçesinin Güney Türkistan’daki kültürel ve sosyal gelişim seviyesinin belirlenmesi ve bölgede konuşulan Özbek Türkçesinin yabancı sözcüklere Türkçe karşılıklar oluşturmadaki gücü ve ifade yeteneği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Giriş bölümünde Güney Türkistan’da yaşayan Türk boy ve toplulukları, Güney Türkistan’da Türkçenin genel durumu, Dr. Aminullah Nail Khangeldi’nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Arap alfabesi ile yazılan eser üzerinde yorumlu transliterasyon yapılmış; daha sonra eser Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Çalışmanın üçüncü kısmında ise eserin isim söz varlığı tematik olarak sınıflandırılmıştır. Tematik sınıflandırmada bu alanda yapılan çalışmalar

irdelenerek, romanın söz varlığı bu çalışmalar temelinde sınıflandırılmıştır.

Tez konumun belirlenmesinden başlayarak bugüne kadar, her aşamada bilgi, birikim, katkı ve yardımlarını esirgemeyen ve mesleki yönlerinin yanı sıra, insanî yönlerini de örnek aldığım değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Sema EYNEL'e derin şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

Yaptığımız çalışmayla Güney Türkistan'daki Özbeklere özgü kültürel unsurları ve Ser-i Pul ağzına ait sözcükleri ortaya koymak ve Türk dünyasına tanıtmak adına az da olsa katkıda bulunduğumuzu umut ediyoruz. Bu bakımdan kültürümüzü, dilimizi ve tarihimizi unutmamamız ve sahip çıkmamız amacıyla bu eseri Özbek edebiyatına kazandıran Dr. Aminullah Nail Khangeldi'ye tüm Özbek halkı adına minnettarlığımı bildirmek isterim.

Afganistan'da eşinin desteğini alabilen çok az sayıda kadın vardır. Ben de o şanslı kadınlardan biri olduğum için bu çalışmayı, hep yanımda olup bana yol gösteren, en büyük destekçim eşim Said Ehsanullah INANCH'a ve varlığı ile pozitif enerji veren güzel kızım sevgili Tolinay INANCH'a ithaf ediyorum.

Beni her zaman destekleyen başta annem ve babam olmak üzere tüm aileme de teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

AMİNULLAH NAIL KHANGELDİ’NİN TÜRKİSTAN BEYREMİ – ERGENE KUN ADLI ROMANININ SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE TEMATİK BİR İNCELEME

İNANCH Farzana

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Sema EYNEL

Haziran 2023, viii+ 445 sayfa

Aminullah Nail Khangeldi’nin Türkistan Bayramı-Ergene Kun Romanının Söz Varlığı Üzerine Tematik Bir İnceleme adlı çalışmamız, kaynakça ve sonuç bölümleri hariç iki ana bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde Güney Türkistan’da yaşayan Türk boy ve toplulukları, Güney Türkistan’da Türkçe’nin genel durumu, Aminullah Nail Hangeldi’nin hayatı ve eserleri üzerine durulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde Türkistan Bayramı Ergene Kun Romanı transkripsiyon yapılarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. İkinci bölümü, sözlük biliminden ibaret olup, tematik sözlükler, metin sözlükleri, Aminullah Nail Khangeldi’nin Türkistan Bayramı-Ergene Kun eserinin isim söz varlığının tematik incelemesi, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Türkistan Bayramı Ergenekon romanı, Güney Türkistan’ın ilk Özbekçe romanıdır. Romanın dili halk dili olduğu için bu çalışma büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu bölgeye ait olan Özbekçe yazı dili, Özbekistan Türkçesinin etkisinin altında kalan bir lehçedir. Bu nedenle çalışmamız Güney Türkistan’daki Özbeklere özel olan Özbek Türkçesini çalışmak isteyen araştırmacılar için de iyi bir kaynak olarak kullanılacağını düşünüyoruz. Güney Türkistan’da yaşayan Özbekler, Peştular ve Farslar (Tacikler)’dan sonra Afganistan’ın üçüncü büyük etnik grubu olup Afganistan’ın sosyal yapısının önde gelen ve hassas bir parçasını oluşturuyor. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bu Özbek Türkleri tüm zorluklara rağmen anadillerini yaşatmayı başarmakta, Türkmen ve Özbek Türkçesiyle gelecek nesillere anadillerinde nazım ve nesir türünde eserler vermeye devam etmektedirler. Çalışmamızda romanın söz varlığı içerisinde, yazı dilinde bulunmayan pek çok söz tespit ederek böylece unutulacak olan sözleri kaydetmiş olduk.

Anahtar Kelimeler: Aminullah Nail Khangeldi, Türkistan Bayramı-Ergene Kun, Güney Türkistan, Tematik Söz Varlığı.

ABSTRACT

A THEMATIC ANALYSİNG ON VOCABULARY OF AMİNULLAH NAIL KHANGELDI'S NOVEL TÜRKİSTAN BEYREMİ – ERGENE KUN

İNANCH Farzana

Master's Thesis Contemporary Turkish Dialects and Literatures

Contemporary Turkish Dialects and Literatures

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Sema EYNEL

June 2023, viii+445 pages

Our study titled A Thematic Analysis on the Lexicon of Aminullah Nail Khangeldi's Turkistan Bayrami-Ergene Kun Novel consists of two main sections, excluding the references and conclusion sections. The introduction section focuses on the Turkic tribes and peoples living in Southern Turkistan, the general status of the Turkish language in Southern Turkistan, and the life and works of Aminullah Nail Hangeldi. The first section of the study involves the transcription of the Turkistan Bayrami-Ergene Kun Novel into Turkish, followed by the thematic analysis of the novel's lexicon in the second section, which includes dictionaries, text dictionaries, and the thematic examination of the name lexicon of Aminullah Nail Khangeldi's Turkistan Bayrami-Ergene Kun novel, as well as the conclusion and references.

The Turkistan Bayrami-Ergene Kun novel is the first Uzbek novel in Southern Turkistan. This study is of significant importance because the language of the novel is the vernacular language. The written Uzbek language in this region is a dialect that is under the influence of Uzbekistan Turkish. Therefore, we believe that our study will be a useful resource for researchers who want to study the Uzbek Turkish language that is specific to the Uzbeks in Southern Turkistan. The Uzbeks living in Southern Turkistan are the third-largest ethnic group in Afghanistan after the Pashtuns and the Tajiks and form a leading and sensitive part of Afghanistan's social structure. Despite facing the danger of extinction, these Uzbek Turks have managed to preserve their mother tongue and continue to produce literary works in poetry and prose for future generations in Turkmen and Uzbek Turkish. In our study, we have identified many words within the novel's lexicon that are not found in written language, thus recording the words that may be forgotten.

Keywords: Aminullah Nail Khangeldi, Turkistan Bayramı-Ergene Kun, South Turkistan, Thematik Vocabulary.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
GİRİŞ.....	1
Güney Türkistan’da Yaşayan Türk Boy ve Toplulukları.....	1
Güney Türkistan’da Türkçenin Genel Durumu.....	2
Aminullah Nail Khangeldi’nin Hayatı.....	4
Aminullah Nail Khangeldi’nin Khangeldi’nin Eserleri.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Güney Türkistan Sahası Özbek Türkçesi Alfabeti.....	19
1.2. Türkistān Beyremi – Ergene un Adlı EserinTransliterasyonlu Metni.....	20
1.3. Türkistān Beyremi – Ergene un Adlı Eserin Türkiye Türkçesine Aktarması...	198

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Sözlük Bilim ve Tematik Sözlükler.....	357
2.2. Türkistān Beyremi – Ergene un Adlı Eserin Söz Varlığının Tematik İncelemesi.....	360
2.2.1. Araştırma, Sorma, Sorgulama, Okuma, Bilgi ve Haber Kavramları.....	360
2.2.2. Asker, Askerlik, Ordu ve Savaşla İlgili Kavramlar.....	364
2.2.3. Bitkiler ve Bitkilerle İlgili Kavramlar.....	366
2.2.4. Boy, Kabile, Uruk, Soy ve Sülale ile İlgili Kavramlar.....	368
2.2.5. Din ve Dinle İlgili Kavramlar.....	370
2.2.6. Ekonomi ve Değer Kavramları.....	373
2.2.7. adır, Ev ve Ev Araç Gereçleri.....	375
2.2.8. Giyim ve Giysilerle İlgili Kavramlar.....	379

2.2.9. Gök, Sema, Gökyüzü ve Astronomi ile İlgili Kavramlar.....	382
2.2.10. Hava ve Atmosfer Olayları Kavramları.....	383
2.2.11. Hayvanlar ve Hayvanlarla İlgili Kavramlar.....	384
2.2.12. Hukuk ve Hukukla İlgili Kavramları.....	387
2.2.13. İnsan ve İnsan İlişkileriyle İlgili Kavramlar.....	389
2.2.14. Kültür ve Sanat Kavramları.....	395
2.2.15. Maden, Mineral ve Bunlarla İlgili Kavramlar.....	397
2.2.16. Meslekler ve Mesleklerle İlgili Kavramlar.....	398
2.2.17. Organ Adlarıyla İlgili Kavramlar.....	403
2.2.18. Özel Adlar.....	405
2.2.18.1. Yer Adları.....	405
2.2.18.2. Kişi Adları.....	408
2.2.19. Renk Kavramları.....	414
2.2.20. Sayılar ve Sayılarla İlgili Kavramlar.....	416
2.2.21. Ölçü, Miktar, Kıyas ve Nitelik bildiren Kavramlar.....	417
2.2.22. Süs, Süslenme ve Süs Malzemeleri.....	419
2.2.23. Tarım, Bağ, Bağcılık ile İlgili Kavramlar.....	420
2.2.24. Taşıt, Eşya ve Bazı Araç Gereçler.....	421
2.2.25. Tıp ve Sağlık Kavramları.....	422
2.2.26. Yer Yüzüyle İlgili Kavramlar.....	423
2.2.27. Aş, Yemek ve Yemeklerle İlgili Kavramlar.....	425
2.2.28. Yönetim ve Sosyal Sınıf Kavramları.....	428
2.2.29. Yön/Taraf ile İlgili Kavramlar.....	429
2.2.30. Zaman Kavramları.....	430
SONUÇ.....	433
KAYNAKLAR.....	441
ÖZGEÇMİŞ.....	445

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil-1. Kavram Alanları ve Kavram Alanlarına Ait Sözcük Sayıları.....	435
Şekil-2. Tüm Kavram Alanlarındaki Toplam Sözcük Sayısı ve Sözcüklerin Kökenleri.....	439
Şekil-3. Kavram Alanlarındaki Sözcüklerin Köklerine Göre Yüzde Dağılımı.....	440

TABLolar DİZİNİ

Tablo-1. Tüm Kavram Alanları ve Kökenlerine Göre Sözcüklerin Sayı Dağılımları...336

GİRİŞ

Güney Türkistan'da Yaşayan Türk Boy ve Toplulukları

Afganistan toprakları coğrafi bakımdan Asya'nın stratejik öneme sahip bölgelerinden biridir. Türkler, Afganistan topraklarına MS 480'den itibaren hâkim olmaya başlar. Bu devirde Ak Hunlar adını alan Halaç Türkler'i bölgeye yerleşir. 7. asrın sonlarında İslamiyet'i yayan Arap orduları tarafından istilâ edilmeye başlanan Afganistan'da İslamiyet Hz. Osman döneminde hızla yayılır. 10. yüzyılın sonlarında Sebük Tekin önderliğinde bugün Afganistan toprakları içinde yer alan Gazne şehrinde büyük Türk devleti kurulur. Gazneli Sultan Mahmud zamanında (999-1030) da Afganistan'da Türk-İslam nüfusu iyice yerleşmeye ve hatta Hindistan'a kadar yayılmaya başlar. Gazneliler'den sonra Afganistan toprakları büyük Selçuklular'ın, 12. yüzyılda da Harzemşahlar'ın, daha sonra da yüz elli yıl Moğolların hakimiyetine girer. Büyük Babür İmparatorluğu'nu kuran Zahiriddin Muhammed Babür Şah Afganistan'dan sonra Hindistan'ı da eline geçirerek uzun yıllar bu topraklarda kalır. 17. yüzyılda Babür Şah Devleti zayıflayınca bölgeye Türkmen Türk'ü olan Nadir Afşar hâkim olur. 1747'de Nadir Afşar öldürüldükten sonra Afgan aşiret reislerinden ve onun komutanlarından biri olan Ahmet Şah Dürrani/Abdali Afganistan Devleti'ni kurmasından itibaren ülke Peştunlar tarafından idare edilmeye başlar. Yukarıda sayılan Türk devletlerinin kültür ve sanat eserlerini bugün Afganistan'ın her şehrinde özellikle Afganistan'ın kuzeyin(Güney Türkistan)'de görebilmek mümkündür (Fevzi, 2012: 39).

Afganistan'da Türkler çoğunlukla Afganistan'ın kuzeyinde (Güney Türkistan'da) yaşamaktadır. Kaynaklarda Güney Türkistan, Cenubi Türkistan, Türkistan-ı Sagir, Bend-i Türkistan ve Afgan Türkistan'ı olarak da adlandırılan Afganistan'ın kuzeyi yüzyıllar (asırlar) boyunca Türklerin vatanı olarak bilinmekle birlikte Afganistan İslam Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer almaktadır. Güney Türkistan, Katagan ve Türkistan adıyla iki bölgeye ayrılır. Bunlardan ilki Özbek aşiretinin ismi olan Katağan Bölgesinin merkezi Kunduz, ikincisi de Türkistan'ın merkezi olan Şibirgan'dır. Genel olarak bu bölgedeki etnik grubun büyük çoğunluğunu Özbekler ve Türkmenler oluşturmaktadır. Özbek ve Türkmenler dışında Tatarlar, Kalaçlar, Afşarlar (Avşarlar), Kızılbaşlar (şii-Caferi Türkleri) Aymaklar, Bayatlar, Kıpçaklar, Moğollar, Kırgızlar, Karaçaylar gibi başka onlarca Türk grubu da yine bu bölgede yaşamaktadır. Güney Türkistan'daki bu Türk boyları başta dilleri olmak üzere gelenek, görenek, örf ve adetlerini muhafaza ederken, bölgenin dışında kalan Türk boylarından Afşarlar, Kalaçlar, Aymaklar ve Kızılbaşlar asimile olmuştur.

Bildiğimiz üzere Afganistan, tarihte çeşitli medeniyetlerin hüküm sürdüğü bir coğrafya olmasının yanı sıra Türk topluluklarına ev sahipliği yapmış bir ülkedir de. Denebilir ki Afganistan coğrafyasında yaşayan Türk boyları bu bölgenin yerli halkıdır. Bu coğrafyada Lütfi, Heravî (Heratlı), Ali Şir Nevâî, Sultan Hüseyin Baykara, Atai Belhi gibi yazarların kalıcı eserleri ortaya çıkmış, Babür Şah bazı edebî eserlerini ve şiirlerini bu coğrafyada bestelemiş ve Baburî yazısını bu topraklarda icat etmiştir. Günümüzde Afganistan'da bulunan bazı görkemli anıtlar da Türkler'in ataları tarafından dikilmiştir (Kohkan, BBC 2020).

Günümüzde Afganistan'da yaşayan Türk boylarından Özbekler, Peştunlar ve Farslar(Tacikler)'dan sonra Afganistan'ın üçüncü büyük etnik grubu olup Afganistan'ın sosyal yapısının önde gelen ve hassas bir parçasını oluşturmaktadır. Farklı nedenlerden dolayı Afganistan'da yaşayan Türklerin nüfusu hakkında bugüne kadar net bir sayı verilmemekle birlikte 8 milyonun üzerinde olduğu söylenmektedir (Vatandaran, 2017: 10).

Güney Türkistan'da Türkçenin Genel Durumu

Yukarıda bahsedildiği gibi bugünkü Afganistan toprakları 1747 yılında Afgan devletinin kuruluşuna kadar farklı Türk devletleri tarafından yönetilir. Peştunların devlet yönetimine hakimiyetinden sonra temel amaçları Güney Türkistan'daki Türkleri bölmek ve Afgan devletinin bölgedeki etkinliğini arttırmak olur. İlk aşamada bölgeye yalnızca birkaç memur ve asker gönderip daha sonra çok sayıda Peştun yerleştirilmek suretiyle bölgedeki Peştun nüfusu büyük oranda artırılır. Getirilen bu Peştun kabileleri artık bölgenin yeni sakinleri olmuşlardır. 1930'larda Özbeklerin haklarına sahip çıkmak adına isyan etmesi, bölgeye daha da fazla Peştun'un yerleştirilmesi ile sonuçlanır. Tek seçenekleri Afgan devletiyle barışarak, iş birliği yapmak olan Özbekler böylelikle bölgedekidevlet kurumlarından yararlanmayı başarabilirler.

Özbekler sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasî haklarını uzun süren mücadeleler sonucunda elde ederler. Siyaset sahnesine ise ancak 1992 yılında, Afganistan İslam Devleti kurulduktan sonra girebilirler. Komünist rejiminin çökmesi ve başlayan iç savaş, Afganistan toplumunun daha da kutuplaşmasına ve tek idare altında toplanamamasına neden olur. 1992 yılında siyasî kimliğine kavuşan Afganistan'da yaşayan Türkler, Özbek kökenli Mareşal Abdul Raşit Dostum'un önderliğinde ülkede Türk halkının varlığını gösterebilir. Buradaki Özbek Türkleri baskı altında kalmalarına rağmen kendi kültür, dil ve edebiyatlarına sahip çıkmayı başarsa da bu durum 1997

yılında Taliban yönetiminin Afganistan'a hâkim olmasıyla son bulur. 2001 yılında Taliban'ın bölgeden çekilmesiyle Hamit Karzai başkanlığında yeni Afgan Hükümeti kurulur. Bu hükümet bütün etnik gruplara hak vermeyi vaat eder ve 4 Ocak 2006 tarihli yeni Afgan anayasasında Özbek ve Türkmen Türkçesi Afganistan'ın üçüncü resmi dili olarak kabul edilir. 6. sınıfa kadar Özbek ve Türkmen Türkçesiyle ders kitapları basılır ve Güney Türkistan'ın bazı okullarında okutulmaya başlanır. Üniversitelerde Özbek dili ve edebiyatı, Türkmen dili ve edebiyatı ve Türk dili ve edebiyatı bölümleri yerini almaya başlar. Televizyon, gazete ve radyolar Özbek Türkçesiyle yayın yapmaya başlar. Sivil toplum kuruluşları, dernekler ve bazı devlet kurumları Özbek Türkçesiyle yayın yapmaya girişir (Fevzi, 2012: 40).

Afganistan'da yaşayan, Kırgızlar ve Kazaklar gündelik hayatlarında kendi lehçeleriyle konuşurken diğerleri ya Özbekçe ya da kendi bölgelerinde çoğunlukta olan kavimlerin dilleriyle konuşurlar. Türkistan ve Katağan bölgelerindeki Türk kavimleri arasında Özbek Türkçesi ortak lehçe sayılmaktadır.

Özbek Türkçesi, Afganistan'ın resmi dilleri olan Farsça ve Peştucadan sonra konuşma ve kullanım açısından üçüncü sıradadır. Ancak Afganistan'da akademik dil Farsça ve Peştuca olduğu için ülkede yaşayan Özbekler ve Türkmenler yayın faaliyetlerinden dolayı olarak mahrum bırakılmıştır. Timurîler döneminde devletin merkezi olan ve günümüzde Afganistan sınırları içerisinde yer alan Herat'ta yaşamış olan ve Türkçeyi edebî dil seviyesine getiren Ali Şîr Nevâî'nin yaşadığı, eser verdiği, Türkçenin altın çağına tanık olan topraklarda Özbek Türkçesi sadece konuşma dili olarak varlığını sürdürebilmiş ve ancak bu yolla korunabilmiştir. Özbek Türkçesi kadim zamanlardan bu yana medreselerde, evlerde, camilerde okutulmuştur. Bu durum Ali Şîr Nevâî, Meşreb Safiullah Yar, Fuzulî gibi şairler in eserleri ve 'Elif Leylül-Leyl', 'Tutiname', 'Çahar Derviş', 'Kelile ve Dimne', 'Şehname', 'Gülistan' gibi kitapların Özbek Türkçesi'ne çevrilip okutulması ve öğretilmesi ile devam ettirilmiştir (Yarqin, 2017: 2).

Afganistan coğrafyasındaki Türkler, tarih boyunca yaptıkları pek çok ticarî anlaşma ve komşularıyla ilişkileri sayesinde farklı dillerle temaslar kurmuştur. Bu ilişkiler neticesinde Özbek Türkçesi yabancı dillerle sözcük alışverişinde bulunmasına rağmen hâlâ tarihî özgünlüğünü koruduğu söylenebilir (Vatandaran, 2017: 10). Fakat Özbekçeyi korumak Afganistan'daki Özbekler için hiç kolay olmamıştır. Çünkü bugüne kadar Afganistan'daki Özbekler ve Türkmenler okula başladıkları ilk günden itibaren devletin resmî dili olan Farsça ile eğitim hayatına devam ederler. Maalesef bu

durum kendi dillerini üst seviyede işleyememelerine sebep olmaktadır. Bu nedenle yazı dili olarak kullanamadıkları Türkçe ile edebî anlamda eser ortaya koymakta da zorluk çekmektedirler. Bu yüzden Afganistan vatandaşı olan Türk aydınların ele aldıkları eserler Afgan Türkleri için çok önemli bir rol oynamaktadır.

Genel olarak uzun mücadeleler sonucunda ülkedeki Türklerin kültürel hakları yakın dönemlerde iyileştirilmiştir. Özbekçenin, okullarda öğretilen diller arasında yer alması, üniversitelerde Özbek dili ve edebiyat bölümleri ve Özbekçe yayın yapan radyo ve televizyon kanalları bulunması bu iyileştirmeler arasında sayılabilir. Ancak son zamanlarda, Afganistan'da yaşanan siyasi ve güvenlik durumu nedenleriyle, Özbekçenin resmi dil olarak tanınması veya daha fazla desteğin sağlanması gibi konular gündeme gelmemiştir. Ancak, Özbekçe konuşan toplulukların kültürel ve dil hakları konusunda duyarlılığı halk tarafından artmaktadır ve bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Aminullah Nail Khangeldi'nin Hayatı

Güney Türkistanlı Aminullah Nail Khangeldi 1985 yılında Afganistan'ın Sar-i Pul ilinin Beş Bağ mahallesinde dünyaya gelmiştir. Annesi ev hanımı ve babası ise çiftçi olan Khangeldi biri kız olmak üzere dört kardeşe sahiptir. Eğitimini 1991 yılında Cevizcan Okulu'nda başlayan Khangeldi ortaokul ve liseyi Minhaj-i Siraj Lisesi'nde bitirir. İki yıllık Taliban rejimi döneminde Afganistan'da okul, üniversite ve çoğu eğitim kurumunun kapanmasıyla eğitim hayatı sekteye uğrar. Khangeldi eğitimini tamamlayamayıp yurt dışına kaçmak zorunda kalan çoğunluğun aksine, ülkesinde kalmayı tercih ederek zor şartlara karşı mücadelesini sürdürür ve 2005 yılında okulunu bitirir. Taliban'ın iki yıllık rejiminde okulların kapalı olması Khangeldi'nin eğitime olan tutkusunu söndüremez. Bu süreci yine eğitimine yatırım yapıp İmam Buhari Medresesi'nde hafızlık diplomasını alarak değerlendirir.

Lise bittikten sonra 2005-2007 yıllarında da iki yıllık Sar-i Pol Darü-l Muallimin Yüksek Okulu'nda matematik bölümünü okurken, aynı zamanda Minhaj-i Siraj Lisesi'nde öğretmen olarak görev yapmıştır. 2007 yılında Türkiye Öğrenim Bursu Sınavı'nı kazanarak Türkiye'ye gelmiş ve bir yıllık Türkçe eğitiminin ardından Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne başlamıştır.

Şöruh Hacı Bey'den başlayarak onun 8. kuşaktan torunu olan Khangeldi'nin babası Hal-hacı Bey'e kadar tüm ailesi çiftçilikle uğraşmıştır. Çiftçi bir ailenin çocuğu olan Khangeldi'nin hayatı böylelikle tarlalarda geçmiştir. Doğduğundan beri doğa ile iç içe olması dolayısıyla doğanın vermiş olduğu ilham kaynakları, onda, hayata ince

bakma merakı ve alışkanlığı uyandırmıştır. Dört yaşından itibaren eğitimini aldığı dinî dersler, onun daha okula yazılmadan okuma yazmayı öğrenmesini sağlamıştır. Okul dersleriyle paralel devam ettiği dinî derslerin yanı sıra baba ve dedesi ile tarla işlerinde koşturması, sanki öğrendiği her şeyi hem teorik hem pratikte pekiştirmesine sebep olmuştur (Yarqin 2013: 261-262).

Khangeldi, Afganistan’da iken şiirleri ve kısa denemeleri yerel mecmualarda yayınlanmıştır. Aynı zamanda sanatkârın şiirleri derlenerek çeşitli şiir mecmualarında yerini almıştır. Afganistan’daki Özbek, Türkmen, Kırgız gibi Türk azınlıklar kendi ana dilinde eğitim alamadığı için orta ve yükseköğretimi Farsça okumak zorundadır. Kendi ana dilinde okuma ve yazmayı öğrenemedikleri için de bu dili edebî şekilde kullanamamakta, dolayısıyla kendilerini daha iyi ifade edebilmek adına yazılarını da Farsça kaleme almayı tercih etmektedirler. Kimi zaman Farsça yazmak onlar için bir tercihten ziyade zorunluluk hâlini almaktadır.

Aynı mağduriyetten payını alan Khangeldi, daha küçük yaşlarda duygu ve düşüncelerini Farsça yazmaya başlamıştır. Ortaokul ve lise dönemlerinde okul yönetimi başta olmak üzere Millî Eğitim Müdürlüğüne, Valiliğe ve ona ana dilinde eğitim imkânı sunmayan ve eğitimde adaleti sağlamayan çeşitli devlet kuruluşlarına karşı eleştirel yazılar yazmıştır. Zaman zaman eğitim sisteminin zaafalarını da kaleme alan Khangeldi, hükümete de ırkçı yaklaşımlar ve eğitimdeki adaletsizliklere yönelik eleştirilerinden ötürü defalarca tehdit edilmişse de hepsine göğüs germiştir. Afganistan’ın baskın edebî çevresinde nesir türündeki eleştirel yazılar daha çok tepki çektiği için o, duygu ve düşüncelerini dizelere dökmüştür. Mecazlarla söylemek istediklerini dile getiren Khangeldi bu yolla düşünce ve söylemleri dolayısıyla alacağı cezayı hafifletmeye çalışmıştır.

Ana dilde yazmanın kişiye ve ait olduğu topluluğa varoluşsal bir kimlik kazandırdığı herkesin malumudur. Bugün İran’da yaşayan Güney Azerbaycan Türklerinin, Çin’e karşı varoluş savaşı veren Uygur Türklerinin Türk kimliğini korumak adına anadillerine sarılmasına benzer bir savaşı Khangeldi de Güney Türkistan’da Afganistan’a karşı vermektedir. Onun Farsçaya rağmen Türkçe yazması, Afgan toplumunda Türk kimliğini ve varlığını ortaya koyması açısından büyük önem arz eder. İlk eserlerini Farsça yazdığını ifade eden Khangeldi, eserlerini Özbek Türkçesiyle yazma farkındalığına erişmesini dedesiyle olan bir anısı vasıtasıyla dile getirir:

Bir gün şiir yazarken dedem Sadık Bey: “Ne yapıyorsun?” diye sordu. Şiir

yazdığımı söylediğimde, şiirimi okumamı rica etti. Ben heyecanla şiirimi okuyup bitirdikten sonra dedem bana: “Oğlum, hiçbir şey anlamadım.” diyerek odadan çıkıp gitti. Dedem okuryazar değildi, televizyon ve radyoya erişim olmadığından Farsçayı da bilmiyordu. Bu olaydan sonra eserlerimi Farsça yazdığım için bir suçluluk hissetmeye başladım. Ama bu aynı zamanda bir uyanışı da beraberinde getirdi. İnsan böyle bir suçluluğu derinden hissettiğinde kendini ana diline karşı sorumlu hissetmeye de başlıyor (A. N. Khangeldi, kişisel görüşme, 7 Mayıs 2021).

Khangeldi, bu uyanışının, sonraki süreçte yaşadıklarıyla bir kararlılık ve duruşa evrilişini şu şekilde anlatır:

Bir atasözü var: “Hazine harabededir.” diye. Küçükken büyüklerimizin söylediği hikâyelerin kahramanları harabelerden hazine, hikmet ve makam gibi değerli şeyler elde ediyordu... Hikâyelerin doğruluğu, yanlışlığı ya da hayalî güzelliği öylece kalsın; ben gerçekten harabeden en büyük ve çok kıymetli hazineyi bulmuşlardan biriyim. Hikâyemi kısa bir şekilde anlatmak istiyorum:

Eskiden büyüklerimiz yolda bir kâğıt bulduğunda ayakaltında kalmasın diye, eğilip onu alarak öptükten sonra duvar çatlaklarının içine koyuyordu. Amaçları kâğıtta yazılanlara saygı duymak olsa gerek. Belki okuyamadıkları için kâğıtta Kuran ayeti, Hadis-i-Şerif ya da Tefsir-i-Şerif yazılı olduğunu düşünüyorlardı... Mollada okuduğum zamanlar Kuran’a başlama aşamasındaydım. Cuma günü tatilimin yarısını dedeme ve babama yardım etmekle geçiriyordum. Kalan yarısı da sokakta çocuklarla oyun oynamakla geçiyordu. Bir cuma günü “Yaşın-Yaşın (Saklambaç)” oynuyorduk. Bu oyunun kuralı gereği çocuklar ikiye ayrılıyor, grupların biri saklanırken diğer gruptakiler onları bulmaya çabalıyordu. Savaşlardan dolayı mahallemizde savaşıp kalan ya da göç nedeniyle harabeye dönüşmüş evler çoktu. Biz de bu oyunu oynarken harabeye dönen evlere saklanırdık. Oyun başladığında, ben de yüz metre uzakta olan bir harabede saklanıp beni bulacak arkadaşları bekliyordum.

Saklandığım harabenin duvar çatlağına sokulmuş bir kâğıt gördüm. Küçük bir dal yardımıyla kâğıdı çatlaktan çıkardım. Belki kâğıdın kendi rengi sarıydı, belki de yağmur ve güneş etkisiyle sararmıştı. Rakip takımın beni bulmasını beklerken çatlaktan zorla çıkardığım kâğıdı okumaya çalıştım. Yazılanlar Kuran ayeti olsaydı hareketler sayesinde okuyabilirdim. Ancak bulduğum bu kâğıtta, hareketler olmadığı için okumakta çok zorlandım. Medresede tüm arkadaşlarımdan daha zeki ve çok çalışkan olduğum için gururluydum. Fakat bu kâğıt üzerindeki yazıyı okuyamadığım için hayal kırıklığına uğradım. Bu psikolojiyle oyun oynamanın tadı kaçmıştı. Saklandığım

yerden çıkıp yavaş yavaş oyun alanına doğru yürüdüm. Arkadaşlarımdan biri gelip, oyunu kazanmak için başıma dokununca “Sertçe vur başıma!” diye bağırdım. Arkadaşlarım “Buna ne oldu?” diye korkuyla karışık bir merak duyuyordu. Benimse tek derdim kâğıttaki yazıyı okuyamamaktı.

Amcam dışında evimizde okuma yazma bilen kimse yoktu. Maalesef ki o da mücahitlerin baskı ve cehaletinden kaçıp başka bir şehirde göçmen olarak yaşıyordu. Cami hocasının yanına gitmek zorunda kaldım. Arap kökenli olan cami hocası, yaşlılıktan olsa gerek iyi görmüyordu. Bu nedenle o da kâğıttaki yazıyı okuyamadı.

Bu yazıyı okuyabilmek ve orada neler yazıldığını öğrenmek için az çabalamadım. Çabalarım sonuç vermeyince kendim okuyabilene kadar kâğıdı saklamaya yemin ettim ve kendimi o kâğıdı okumakla cezalandırdım. Her gün muhakkak en az bir kere o kâğıda bakıp yazılanları okumaya çalışıyordum.

Belki Kuran’ı bitirdikten sonra okuyabilirim diye düşünerek Kuran’ı hızlıca bitirmeye karar verdim. Bunu başarmış olsam da o yazıyı yine okuyamadım ve anlayamadım. Yazıya her baktığımda kendime kızılıyordum. Bir yandan yazıyı okuyamamak benim için adeta bir utanca dönüşmüşken, diğer taraftan onu tek başıma okuyabilmek ve harfi harfine anlamak en büyük hedefim haline gelmişti. Kuran’dan sonra birkaç kitap daha bitirdim. Böylece o yazıyı düzgün bir şekilde okumayı öğrendim. Ama hâlâ o cümlelerin ne anlattığını tam olarak idrak edemiyordum... Yıllar geçip okula başlasam da hâlâ o yazıyı güzelce okuyup anlamaktan uzaktaydım.

Çalışkanlığımdan ötürü sınıf birincisiydim ama ben hâlâ o yazının bilgisiziydim... Çünkü o yazı, Meşrep2 babamızın kitabından kopmuş olan bir fermandı.

Cahilliğimi dile getirmekte haklıydım. Çünkü Hazreti Meşrep alfabeyi âdet olduğu üzere değil, başka türlü sıralarmış. Bense A’dan Z’ye hiçbirini bilmeyen bir cahildim. Peki, o kâğıtta Meşrep Baba ne diyordu: (ä) “älf” dek kâmatiñ ebtidâ kıldım bu kün (b) belâyı hecer dârdiñ dilgä câ kıldım bu kün (t) telâvet eyler erdim âyet ruxsârini (s) sevâb xâtım qurân inthâ kıldım bu kün (A. N. Khangeldi, kişisel görüşme, 7 Mayıs 2021)

Aminullah Nail Khangeldi’nin Eserleri

Khangeldi ana diline, tarihine, kültürüne ve töresine bağlılığıyla bilinen genç bir yazardır. Eserlerinde Afgan Özbek Türklerinin dilini, tarihini, kültürünü, töresini ve kimliğini unutmaması gerektiğinin altını çizdiği gibi, gelecek nesillere Türk kimliğini anlatma ve öğretme hususunda bilinçli olunması gerekliliğine de vurgu yapar. Bazı

aydınların biz Türk değil, Özbek'iz, Türkmen'iz... şeklindeki söylemlerine karşı çıkararak ister Özbek ister Türkmen ister Kazak ister Kırgız ol, biz hepimiz Türk'üz düşüncesini yalnız sözde değil, özde de hisseder ve eserleriyle bunu ortaya koyar.

Khangeldi'nin yazarlık serüveni şiir ile başlamıştır. O, daha sonra deneme ve roman türünde eserler kaleme almıştır. Farsça yazdığı Renc-name ve Derd-i Aşk adlı eserleri, şiir ve deneme karışımından ibarettir. Khangeldi, Şe'r Kıvamıde adlı eseriyle Afganistan Türk edebiyatında basmakalıp hâle gelen şiir kitaplarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Yazarın en değerli eserleri roman türünde kaleme aldığı eserlerdir

Yazarın Türkistân Bayramı Ergenekun ve Kökçe ve Ceyhun adlı romanları Türk kültür, düşünce ve sosyal yaşamına ve özellikle Türk kadınının toplumdaki statüsüne ayna tuttuğu için ayrı bir öneme sahiptir. Şiir ve kısa denemelerin yanı sıra sosyal medya üzerinden gündeme dair yorumlar da yazan genç yazar, milliyetçi tutumu dolayısıyla Türk dünyasına yönelik araştırmalara da merak sarmış durumdadır.

Ortaöğretim yıllarında itibaren Güney Türkistan'ın özgürleşmesi düşüncesini kendine ülkü edinen A.N. Khangeldi, Güney Türkistan Devleti ve bayrağına duyduğu aşkı halka aşılamaaya çalışır. Özgür millet, güçlü devlet ve bağımsız ülke olma davasını halka anlatmak adına yerel ve ulusal dergiler, kitap, şiir, toplantılar gibi her türlü imkânı kullanmaya çalışır. Yaklaşık altı yıl boyunca tek başına ferdi olduğu toplumu anlama ve bununla birlikte güttüğü davayı onlara anlatma mücadelesi veren Khangeldi, zamanla Güney Türkistan'ın özgürleşmesine gönül veren ve gittikçe büyüyen bir kitlenin oluşmasında büyük hizmetlerde bulunur. 2010 yılında sayıları artan dava arkadaşlarının daha verimli çalışması adına teşkilatlanmaları gerektiğini düşünür ve böylece Turancı Hareket Teşkilatı'nı kurar ve Güney Türkistan'ın 9 ilinde teşkilat temsilcilerini görevlendirir. Özgürlük çağrıları 2018 yılında meyvelerini verir ve Güney Türkistan semalarını sarar. Artık Afganistan topraklarında yaşayan Türklerin Güney Türkistan'ın sembolü olan 3 şeritli bayrağı tanınmış ve Turan davası hakkında Afganistan'da yaşayan tüm Türkler az çok bir fikre sahip olmuşlardır. Güney Türkistan'da 250 yıllık zulmün Türklerin aleyhine aynı senaryolarla devam ettiğini tüm açıklığıyla idrak etmeye başlayan Türkler faşist devletin son zulmüne artık dayanamayarak 9 ilde birden Özgür Türkistan bayrakları ve şiarlarıyla caddelere dökülür. Daha önce de Türkler arasında hak, özgürlük ve gayeleri adına faşist devlete baş kaldıranlar olmuş ancak bu başkaldırıların hepsi teşkilatsız olması nedeniyle Afgan hükümetince bastırılmıştır. Sonuç olarak 9 ilde birden ayaklanan halkın gür ve hür sesi devlet sarayının duvarlarını ve kapılarını aşarak faşistlerin 2,5 buçuk asırlık keyfini

bozar ve 07.07.2018 tarihinde dava arkadaşlarıyla beraber özgürlük bayrağını ülke içinde dalgalandırmayı başarır.

Afganistan Türklerinin ana dilindeki mevcut sorunların giderilmesini amaçlayan Khangeldi, onların dil, tarih ve töresinin araştırılması, geliştirilmesi ve güçlendirilmesini sağlamak adına şair, yazar, tarih araştırmacıları ve sanatçıları bir araya getirecek bir adrese ihtiyaç olduğu fikrini ortaya koymuştur. Böylece, 2019 yılında Afganistan Türkleri Dil, Tarih ve Töre (TİTATÖ) Araştırma Merkezi'nin kurulmasına öncülük etmiş ve yol gösterici olmuştur. Kendisi şu anda bu merkezin Türkiye temsilcisidir.

Derd-i- Aşk “Aşk Derdi”

Khangeldi'nin ilk eseri olan Derd-i-Aşk adından da anlaşıldığı üzere Farsça kaleme alınmıştır. Khangeldi, bu eserini lise son sınıftayken, o zamanki algısıyla bazı şiirlere yönelik inceleme şeklinde kaleme almıştır. Onun yazılarını seven çevredeki dost ve arkadaşları bu eserin basılmasına vesile olmuşlardır. Khangeldi, bu eserde kendi fikir ve isteklerini yazıya dökerek çoğu gencin duygularına da tercüman olmuştur.

Ranj-Name “Dert Mektubu”

Ranj-name, Khangeldi'nin ikinci Farsça eseridir. Kısa deneme yazılarından oluşan bu eser, onun gençlik duygularını yansıtmaktadır. Khangeldi, Farsça kaleme aldığı Derd-i-Aşk ve Ranj-Name eserlerini benden Farsça bir eser kalmasını istemiyorum ve ne kadar gücüm, enerjim, zamanım varsa ana dilimde yazmayı, böylelikle de Özbek Türkçesinin gelişmesi ve yükselmesine katkıda bulunmayı istiyorum diyerek yok etmek ister. Bu nedenle şairin isteğine saygı duyarak onun Farsça yazdığı bu iki eserinden örnek vermemeyi uygun gördük.

Türkistân Bayramı Ergenekun “Türkistan Bayramı Ergenekon” Khangeldi, 2017 yılında Türkistân Bayramı Ergenekun adıyla Özbek Türkçesiyle kaleme alınmış ilk romanını bastırır. O, bu romanı yaşadığı 27 yıllık hayat macerasının yanı sıra, 105 yaşında olan dedesinin hayat tecrübelerinden de yola çıkarak kaleme alır. O, küçüklüğünden itibaren büyüklerinden duyduğu her şeyi not etmiş ve tuttuğu bu notlar sayesinde yazılarını şekillendirmiştir. Bu romanı yazarken de düşündüğü, araştırdığı, aklının aldığı, gözünün gördüğü ve dilinin döndüğü kadarıyla ne varsa tarihî bilgi halinde sunmaktan ziyade, gerçekleri roman tadında aktarmıştır. Khangeldi, eserin başında duygu ve düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir.

Biz Türk milletinin özellikle Özbek ve Türkmen boyları; Atamızın nalı yolda kalsa da çarığımız yırtılsa da yolumuzdan dönmeksizin yürüyoruz. Çünkü biz Türkoğlu

Özbek ve Türk balası Türkmen'iz. İster Özbek ister Türkmen ister Kazak ister Kırgız; Türk'üz dedik ve yola çıktık. "Çok çarık yırttım, bu dağ ve taşlarda. Gençliğim bu tepeleri boylamakla geçti oğlum." diyen ecdadımın tırmandığı dağlara çıktım. Taşlarla güreştim. Köy ve kasaba demeden adım adım gezdim. Atalarımız ne yiyip ne içtiyse ne giyip ne konuştuysa gördüm ve işittim. Her Türk'ün sevdiği ayranından kımızına kadar, Türkmen 'eşliki'sinden Özbek pilavına kadar, kumaşından şalına kadar, kiliminden, halısından, keçesinden, hasırına kadar, yaylağından kışlağına kadar, atından, devesinden, koyunundan, öküzünden, inek, keçi, kuzu ve koçuna kadar, ırmağından, pınarından, nehrinden, havuzundan, koyuna kadar, orağından, kayrağından, çarığından, paytavasına³ kadar, eyerinden, üzengisinden, hurcundan, torba ve çuvalına kadar, ipinden, dokumasına kadar, kavdasından, harmanından, çaparına kadar, baharından, yazından, güzünden kışına kadar, bayramından, düğününden, kutlamasından, oğlağından, güreşinden, topuna, çelik çomağına kadar, koşuğundan, kavalından, tamburasından, definden, sazına kadar ne varsa bu kitapta karşınıza çıkacak (Khangeldi, 2017: 5

Khangeldi, bu eserinde teknolojinin yaygınlaşmasını kültürümüze karşı büyük bir saldırı olarak görür. Ona göre her ülke kendi kültürünü başka ülke halkına dayatmak ister. Dünyanın yeni politikasının silahla başka bir ülkeyi fethetmekten ziyade, ekonomi ve kültür yoluyla o ülkeyi sömürge hâline getirmek için gece gündüz planlar yapmak üzere kurulu olmasını eleştirir. Böyle kritik bir dönemde aydınlara düşen görevin kültürü korumak olduğunu dile getirir. Bunun da tek yolu, atalarımızdan bize kalanları nesilden nesle aktarmak ve öğretmektir. Böylelikle atalardan öğrenilenlerin, duyulanların yazıya geçirilerek saklanması, sahiplenilmesi ve kültürel tarihe ait gerçeklerin gelecek kuşaklara aktarılması gerektiğine vurgu yapar.

"Ergenekon Destanı'nın güncel bir uyarlaması" diyebileceğimiz bu roman adeta Afganistan Türklerinin var olma savaşının bir ifadesidir. Eserin satır altı göndermeleri ve mesajları irdelendiğinde Afganistan topraklarının Ergenekon'u, Afgan Türklerinin ise demir dağını eritip özgürlüğünü ilan eden ve dört bir yana yayılan Türkleri simgelediği açıkça görülür.

Şe'r Kıvamıde "Şiir Kıvamında"

Khangeldi'nin ikinci eseri 2020 yılında basılmıştır. Şe'r Kıvamıde adını taşıyan bu eser, Afganistan Türk edebiyatında basmakalıp bir hâle gelen şiir mecmualarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Khangeldi, bu eserinde; Allah ve peygamber sevgisi, vatan ve dava aşkı, anne baba değeri, dost arkadaş kıymeti, mevsimlerin güzelliği, sanatın

önemi, aşk ve nefret gibi duygular, hayatın gerçekleri, okuma yazma sevdası, özlem ve gurbet çilesi, kadının ve öğretmenin insan olarak değeri ve toplumsal statüsü gibi konulara değinmektedir.

Khangeldi bu eserinde, eski neslin kültürüne bağlılığı ve onu hayatının her alanına yansıtması gibi konulara değinir. Eserde Afgan Türklerinin gerçeklerine ayna tutarak, onların “-mişcasına” yaşamaya çalıştıkları günümüz yaşamını yüzlerine vurarak geçmişe dair bir karşılaştırmaya girer:

Bizim ergenlik çağlarımızda telefon ve internet olmadığından sevdiklerimizle ancak mektuplaşabilirdik. Mektuplarımızı o kadar özenle yazardık ki; şiirlerle, kalp, kelebek resimleriyle süslerdik. Yetmiyormuş gibi mevsim baharsa çiçek ve güller mektuplarımıza eşlik ederdi. Yârimize en sevdiği kokuyu yani kendi parfümümüzü sıktığımız mektuplar hediye ederdik. Hatta mektubumuzda bir harf veya bir kelime yanlış yazılmışsa yırtar ve mektubu yeniden yazardık. Sevdiğimizizin kalbi kırılmasın diye her kelimemize, hatta her harfimize dikkat ederdik. Bu üşenmez hâlimiz de sabrımız da vazgeçilmez aşk ve sevgi anlayışımızdan ileri geliyordu. Tanışma faslını bir adım öteye götürerek gelin kızlarımız çeyizlerinin her bir parçasında; perde, yastık örtüsü, damadın sakal alma önlüğü ve cep mendillerine kadar ipekle şiirleri nakşederdi. Bu gerçekleri hâlen bazı evlerde görebiliriz. Başka yerlerin yöresini bilmiyorum ama bizim Ser-i-pul yöremizde yaygındır; sevgi ve muhabbetini, hayâllerini aşk iğnesiyle bembeyaz umutlarına şiir şiir nakşediş (Khangeldi 2020: 59).

Khangeldi, toplumcu bir düşünceye sahip olduğunu ve toplum için sanat anlayışını benimsediğini dile getirir ve eserinde birlik ve beraberlik fikrine vurgu yapar:

Aranızda benim gibi ilkokuldan ta bugüne kadar, duygusal haysiyetine ve millî kimliğine karşı hakarete mâruz kalanların sayısı az değildir. Şimdi siz söyleyin! Bu kadar ruhî ve millî zorluğa karşı bir “Ah!” bile çekmeden parmağınızı ve dudaklarınızı ısırıp oturabilir misiniz? Alttaki şiirimin ilhamı, böyle dertlerimden meydana gelmiştir (Khangeldi, 2020: 22).

*Güzel Türkistân, ânâ diyârım, bilim beşiği, yüksek
hesârimMinglärçä yildir, bubälârimdän, miräs
kâlgân, bu yâdgârim*

*Bu toprâkdä, minglärçä yildir, sultân yaşâdim, sultân
yâşärmän Fâtâh ve zâfârlä, târih yâzdim, erkin
yâşämâk, meniñ şu' ârim Şânli Türkistân, hâritäsini*

çizdi äzäldän, uluğ hudāyim

*Yärälängänidän beri bu toprāq, meniñ vātānim, minin
diyārim Sulāri zānzām, toprāğı āltin, milleti Türkdir,
bātır musulmān Āsrā hudāyim, bu elni mängu, mengä
yetādir şu iftiḥārim*

*Bu ḥān ve ḥāqān diyāridir bil, bu ḥälq torān
ḥesāridir bil Kuzey güney şārkdän bātigä, yer
kurāsidä, yoğdır divārim*

*Boyum dä Türkdir, suyum dä Türkdir, ḳānim dä Türkdir, cānım dä
Türkdir Qıpçāq ve Uyğur, Özbek ve Türkmen, Āzār ve Qazāq, Hun
ve Tātārim Ḥādini bilsin, türli yāvuzlār, eri a' rāqımgä boş lāf
ātālmäs*

*Dindä musulmān, imānli Türkmān, yüseḳ fälāk dik şān ve
veḳārim Kāfir yāvuzlār, Türklār ḳolidän, ne yingilişlār
körgän unutmä Yāvlārgä ḳarşı, hār tāmīridän, na' rā
çıḳārgäy ḥättä ḡubārim Düşmen eşitsin! tāriḥdä yāzsın!
Kelgusi nāsli, bolsın ḥäbārdār!*

*Song tāmçi ḳānim, bu yergä, çindir bu sözim, çindir
ḳarārim Tüşünmä bir kün, zulmiñ ḳolidän, bu yerni sengä
berib ketārmān Bu boş ḥıyālını, çıkar miyeñdän, bu yer
beşiğim, bu yer mäsārim!''Khānkeldi'' yāzdım, yürek
tubidän, bir neçä bāytını, ātāb elimgä Bir kün ketārmān,
otkānlārimdik, Türklārgä ḳālsın bu yādgārim.*

Khangeldi'nin en değerli eserlerinin roman türünde olduğu söylenebilir. *Türkistān Bayramı Ergeneḳun* ve *Kökçe ve Ceyhun* adlı romanları Türk kültürüne, düşüncesine, sosyal yaşamına ve özellikle Türk kadınının toplumdaki statüsüne ayna tutan değerli eserlerdir.

Kökçe ve Ceyhun "Gökçe ve Ceyhun" Özbek Türkçesiyle kaleme aldığı ve 2022'nin başlarında yayınlanan Kökçe ve Ceyhun adlı roman Afganistan'da yaşayan cesaretli bir Türk kızının hikâyesini anlatmaktadır. Khangeldi, bu romanıyla Afganistan'da yaşayan Türk kadınlarının kendi diline, kültürüne, kimliğine ve haklarına sahip çıkmak için toplumdaki batıl inanç ve baskılara rağmen ne büyük mücadeleler verdiğini, her nefeslerinde cinsiyet ayrımcılığı dolayısıyla türlü türlü

sıkıntılara göğüs gererek ilerleyişlerini aksettirmektedir. Bu romanda bir Türk kızını olan Gökçe'nin köy okulundan başlayıp şehre uzanan eğitim hayatını ele almaktadır. Gökçe'nin köyünde eğitim dili Farsça olduğundan çoğu sınıf arkadaşı altıncı sınıfa kadar sadece dil öğrenmekle meşgul olup, daha sonra aileleri tarafından okuldan alınarak evlendirilir. Ailelerince dil öğrenemediği düşünülen bu kız çocukları, köy gelenekleri gereği evlenme çağına gelmiştir. Gökçe, her geçen sene bir bir eksilen sınıf arkadaşlarının küçük yaşta evlenmesine şahit olur ve nedenini aramaya başlar. Birçok araştırma yapıp derin düşüncelere daldıktan sonra şöyle bir sonuca varır: "Kendi dilimizde eğitim alabilseydik, onlar da benim gibi yüksek hayaller kurar ve evlendirilmeye zorlanmazlardı." Gökçe bundan yola çıkarak herkesin ana dilinde eğitim almasını ister ve Özbek Türkçesiyle eğitim alma sevdasına tutulur. Öğretmen olup tüm köy kızlarının eğitimi için çalışmayı amaçlar. Daha sonra üniversitede Özbek Dili ve Edebiyatı bölümünde eğitim almaya başlar.

Khangeldi, bu romanında sadece kadının gücü ve ana dilin önemi hakkında değil, aynı zamanda Afganistan'daki birçok önemli konu üzerinde de durur. Eserde Türk kadınının ne kadar güçlü ve akıllı olduğu bir kez daha gözler önüne serilir. Ona göre en güzel şeyler, kadın elinin değmesiyle değer kazanır.

Türkistan Bayramı Ergene Kun

Türkistan Bayramı Ergene Kun, Güney Türkistan'daki Türklerin hayatını anlatan tarihsel bir romandır. Romanın başında "Özellikle son yıllarda bölgede yaşanan önemli gelişmeler neticesinde, bazı gerçekleri yolunu şaşırılmış hâldeki halkıma anlatmak ve onları gittikleri bu yanlış yoldan döndürebilmek arzusuyla bu eseri kaleme alma ihtiyacı hissettim." Diyen yazar böylelikle romanın yazılış amacını ve Güney Türkistan'da halkının sıkıntılarını, yaşadıklarını roman çerçevesinde anlatmaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra Güney Türkistan'daki Türklerin dilini, yemek kültürünü, oyun kültürünü, giyim kültürünü, inancını, düşüncelerini, mesleklerini, yaşam tarzını, kadınların önemini, eğitimin önemini, eğitilmiş insanların toplumdaki yeri değerini, Güney Türkistan topraklarının gerçek kahramanlarını, "Ergene Kun Bayramı"nı ve nice değerini bu eser vasıtasıyla kaydetmeye çalışmıştır.

305 sayfa olan bu roman birbiriyle ilişkili 25 bölüme ayrılır. Yazar romana Sar-ı Pul (Serpul) şehrinin güzelliği anlatılarak başlar. Romanın başkahramanı Ana Hatun, bölgenin başkanı ve ilhanı olan oğlu Yusuf Bay, gelini Baybeçe Hatun, torunları Yakup ve Sadık ile yaşamaktadır. Başkahraman ve Türk töresinin koruyucu olan Ana Hatun,

erkekler tarafından yönetilen bir toplumda ağırlığını hissettirmeyi başarmış bir kahramandır. Kocasını kaybettikten sonra, ömrünü biricik oğlunun arkasına durup onu desteklemek, toplumun geleceğini düşünmek ve torunu olan Yakup'u yetiştirmekle geçirir.

Roman kahramanı Ana Hatun'un, Mest gelin Hatun ve Aray Hatun adına, iki manevî kızı vardır. Ana Hatun ve manevî kızlar romanda Türk kadınlara Türk kültürünü anlatmak ve kültürlerine sahip çıkmalarını öğretmekle meşgullerdir. Bunu gerçekleştirirken de ana kahraman ileri bir yaşta olmasına rağmen gençler gibi at koşturur, manevî kızları Mest gelin Hatun ve Aray Hatunla tüm ilçe, köy ve mahalleleri gezer, halkının durumunu yakından gözlemler. Türk kültürüne uygun davranmayan birini görünce de gerekeni yapar.

Romanın ikinci kısmı Kabil'e eğitim almaya giden İsmail'e ayrılmıştır. Sar-ı pul halkı yabancı dille eğitim verecek olan okulları kafir ve Acemlerin medresesi olarak görmektedir. Bu yüzden kimse kendi isteğiyle çocuğunu okula göndermez. Afganistan devleti tarafından zorunlu okul başlatılınca Sar-ı pul'dan öğrenci götürmek için Kabilden iki tane jüri gelir ve halk da İsmail'i gönderir. İki sene geçtikten sonra, İsmail yaz tatilinde memleketine döner. İsmail, Sar-ı Pul'a gelince Ana Hatun ve Yusuf Bay'a, Türk düşmanlarının Türkistan topraklarını alma planlarından, bu çerçevede Peştunların yavaş yavaş gelip Türklerin yaşadığı topraklara yerleştirilmesinden haberdar eder. Düşmanların planına karşı İsmail'in en mantıklı atağın Sar-ı Pul'da okul açılması olduğunu belirtir. Böylece Sar-ı pul'da, biri kız çocukları diğeri de erkek çocuklar için, iki okul açılır ve toprağına, diline, tarihine ve kültürüne sahip çıkan bir nesil yetişmesine ön ayak olunur. Mekteplere de dışarıdan değil Sar-ı pul'un eğitilmiş insanları hoca olarak atanır.

Romanın üçüncü kısmı Yakub ile Pervane'nin tanışması ve birbirlerine aşık olmalarını konu alır. Ava giden Yakub dönüş yolunda Pervane'yi havuzda boğulmaktan kurtarır ve görür görmez de ona âşık oluyor. İlhan'ın oğlu olan Yakub kültürüne bağlı bir aileye mensuptur ve bu nedenle Fars olan Pervane ile evlenmesi mümkün değildir. Bunu bilen Yakub çok acı çeker, ancak sonunda dayanmaz Pervane'ye olan aşkıdan annesine bahseder. Annesi de durumu, kocası Yusuf Bay'a anlatır. Ana Hatun hiçbir zaman farklı bir kültür ve millettten olan bir kızın ailesine girmesini istemez. Bunu bilen Yusuf Bay annesinden gizli, yörenin önde gelenlerini Pervane'nin evine kız istemek için gönderir. Yakub, Pervane'nin babasının görücülere yaptığı saygısızlığı duyunca Pervane'den vazgeçmek zorunda kalır. Ana Hatun kendine bulduğu asil bir Türk kıızıyla evlendirme kararı alır. Ergenekon Bayramıyla birlikte Yakub'un da düğünü yapılır.

Yakub ile Pervane'nin aşkının ardından romanın asıl konusu olan Türkistan bayramı Ergene Kun'un anlatımına geçilir. Ergene Kun, her sene farklı bir Türk şehrinde kutlanan Türk töresinin yaşatıldığı ve Türk boylarının bir araya geldiği, yani birlik ve beraberliğin bayramıdır. Romanda o yıl bu bayram Sar-ı Pul şehrinde kutlanacaktır. Beş gün süren Ergenekon Bayramı Yakup ve Yıldız'ın düğünüyle çok daha heyecanlı bir şekilde geçer. Şehirler kendi aralarında gündüz oğlak oyunu ve gece güreş müsabakaları yapar. Şampiyon olan şehir Badakhshan olur. Ergene Kun Bayramı boyunca Türk kültür hayatına, sosyal yaşama, Türk misafirperverliğine, Türk oyunlarına, yemeklerine vb dair birçok unsur romanda yerini alır. Farklı şehirlerden gelen misafirler evlerine döner ancak her şehrin İlhanı bir gece daha Yusuf Bay'a misafir olur. Akşam yemeğinden sonra Ana Hatun bölge İlhanlarının yanına gidip Türkistan yurtlarının durumunu sorar. Her bir bölgenin İlhanı kendi şehrinin durumundan bahseder ve tüm Türkistan yurdunun düşmanlar tarafından sarıldığı, Türk yurtlarının ve insanların nasıl bir tehlikede olduğu gözler önüne serilir ve çıkış yolları tartışılır.

Yıllar geçer ve Kabil'den hükümet tarafından gönderilen teftiş heyeti, Sar-ı pul'da açılan okulların öğrencilerin asimile olmasına engel olduğunu, aksine bölgedeki gençlerin aydın ve bilgili birer birey olarak yetiştirildiğini rapor eder. Yaptıkları plan işe yaramamıştır. Bu nedenle planları değiştirirler ve zorla Türkistan Topraklarını Türklerin elinden almak isterler.

Romanın son kısmında Türkistan yurdunda yavaş yavaş mevcut sorunlara yenileri eklenir ve işin içinden çıkılmaz hâl alır. Romanın başkahramanı olan Ana Hatun vefat eder, ardından farklı şehirlerin büyükleri, İlhanları ve çok zaman geçmeden Sar-ı Pul'un İlhanı Yusuf Bay vefat eder. Babaannesini ve ardından babasını kaybeden Yakup Sar-ı Pul'un İlhanı olur ve halkına, toprağına sahip çıkar. Ana Hatun ve İlhanların ölümünü büyük şans bilen düşmanlar Türkistan topraklarını ele geçirmek için harekete geçer. Ele geçirdikleri şehirlerde yapmadıkları zulüm kalmaz, ancak kısa zamanda Türkler kendilerini toparlar ve düşmanlara karşı birlik olup harekete geçerler. Savaşı kazanan Türkler kendi topraklarında yaşamaya devam ederler. Yakup da kendi halkına dedesi ve babası gibi iyi ve halkını seven bir İlhan olur. Roman İlhan Yakup'un evde kalan Pervane ile evlenmesi ve iki karısıyla birlikte yaşamayı devam etmesiyle son bulur.

Romanın olay örgüsü şu şekildedir:

- Roman kahramanı Ana Hatun'un, gelininden diğer Türk kadınlara örnek olmasını istemesi,

- Kahraman manevî kızlarıyla Sar-ı Pul yurdunu atla gezmesi ve halkının durumundan haberdar olması, halkının Türk gelenek, görenek ve töresine göre yaşamasını istemesi ve bu uğurda çalışıp çabalaması.
- Yusuf Bay'ın ricası ile İsmail'in okuması için Kabil'e gönderilmesi,
- İsmail'in Kabil'den Sar-ı Pul'a dönmesi,
- Türk düşmanlığı güden Afgan hükümeti ve yandaşlarının planından İsmail'in haberdar olması ve Ana Hatun ile oğlu İlhan'a bundan bahsetmesi,
- Sar-ı Pul şehrinde kız ve erkek çocuklar için ilk kez okul açılması,
- Sar-ı Pul'un eğitimli kişileri tarafından Sar-ı Pul'un gelecek nesillerine eğitim verilmesi,
- Yakup ile Vahit'in ava gitmesi ve dönüş yolunda Yakub'un Pervane'yi görüp ona âşık olması,
- İlhan'ın Yakup Bay için şehrin önde gelenlerini Pervane'ye görücü göndermesi,
- Pervane'nin babasının görücü gidenlere kötü davranması ve Yakup'un Pervane'den vazgeçmesi,
- Ana Hatun'un, torununu Yakub'a kız araması,
- Türkistan Bayramı Ergenekon kutlaması ve Yakup'un düğün hazırlıkları,
- Türkistan Bayramı Ergenekon'un kutlanması,
- Yakup ile Yıldız'ın düğünü,
- Kabil'den gelen müfettişlerin okul ve öğrencileri teftiş etmesi, ve Sar-ı Pul'daki öğrencilerin zeki, bilgili ve kültürlü bir şekilde yetiştiğini görmeleri,
- Romanın başkahramanı Ana Hatun'un ölümü,
- Düşmanların Türk yurdunun işgali için harekete geçmeleri,
- Türkistan topraklarına yabancıların yerleştirilme planı,
- Türkistan İlhanlarının ardı ardına vefat etmesi,
- İlhan Yusuf Bay'ın ölümünden sonra yerine Yakub'un geçmesi,
- Türklerin tekrar topraklarına sahip çıkıp düşmanlarını bertaraf etmesi,
- Yakub'un Pervane ile evlenmesi.

Khangeldi iyi bildiği Güney Türkistan bölgesi Türklerinin sorun, kültür, dil ve tarihine eğilmiştir. O, erkek egemen bir toplumda başkahraman rolünü kadınlara vererek kültür, tarih ve dilin üzerine kadının önemini göstermeye çalışmıştır.

Romanın başkahramanı Ana Hatun'dur. Yaşlı, ciddi, zeki, aklını koyduğuna yapan ve Türk örf, adet, geleneklerine ve töresine sıkı sıkıya bağlıdır. Romanda, Ana

Hatun'un ölümünden sonra otoriteyi Yakup üzerine alır. Yakup akıllı, yakışıklı, iyi kalpli ve halkını çok seven bir gençtir. Romanda toplam 263 yardımcı kahraman vardır. Bunlardan en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

Baybeçe Hatun, Ana Hatunun gelini ve Yakub'un annesidir. Sakin, masum, saygılı, örf, adet, gelenek bilen, becerikli ve söz dinleyen biridir.

Yusuf Bay, Ana Hatunun oğlu, Yakub'un babası ve halkın İlhamı'dır. Yusuf Bay, halkının geleceğini düşünen ve onları çok seven, eğitime önem veren, ileri görüşlü karakterdir.

Mestkelin Hatun ve Aray Hatun, bu iki yardımcı karakter Ana Hatunu'nun manevî kızları, iki kanadı ve en güvendiği insanlardır. Bu iki kadın romanda çok kültürlü, cesaretli, akıllı ve bilgili, Türk töresine bağlı Türk kadınlarıdır.

Yardımcı kahramanlardan Molla Hadim, Usta Hangeldi Bay yaşlı, bilgili, tecrübeli ve eğitilmiş kişilerdir. Sar-ı Pul halkının akli ve büyüğü olan, şehrin önde gelen ve sözü dinlenenlerinden olan bu iki kahraman romanda Yusuf Bay'ın ve Yakup yol gösterenidir.

İsmail eğitilmiş, akıllı, yetenekli, milletini ve yurdunu seven, halkını düşünen gençtir. Halkı ve yurdu için her şeyi göze almıştır.

Fars kızı olan Pervane, Yakup'un sevdiğiidir. Romanda çok güzel olarak tasavvur edilen Pervane Yakup'a âşıktır.

Roman, tarihî bir eser olduğu için yazar karakterlerin gerçek isimlerini kullanmayı tercih etmiştir. Örneğin romanda yardımcı karakter olarak ismi geçen Abdul Reşit Dostum, gerçek hayatta da Güney Türkistan Türklerin lideri olarak tanınmaktadır. Romanda Özbekçe şiirleriyle dikkat çeken Şefika Dibac isimli küçük kız, bugün gerçek hayatta Güney Türkistan Türklerinin önde gelen şair ve yazarlarından biridir. Milletinin önde gelenlerinden olan Usta Hangeldi Bay ise yazarın kendi dedesidir. Ve romanda anlatılanlar büyük oranda onun yaşayıp gördükleri ve torununa aktardıklarıdır.

Roman 1850 – 1990 yılları arasında Güney Türkistan'da yaşanan gerçek olayları almaktadır. Günümüzde romanda geçen birçok olay tekrar tekrar yaşanmakta ve yaşatılmaktadır. Örneğin farklı bahanelerle kuzey Afganistan'daki Özbek ve Türkmenlerin yerleşik olduğu bölgeler, araziler ve yerleşim yerlerinden asıl sakinleri çıkarılmakta, yerlerine Peştunlar yerleştirilmektedir. Zaman açısından eserde belli bir zaman verilmemiştir. Yazar zaman zaman geriye dönerek kişilerin ve yerlerin geçmişlerini anlatır. Ancak romanda anlatılanların büyük bir kısmı Türkistan'ın iki Ergenekon Bayramı aralığında yaşananları anlatır. Dolayısıyla romanda anlatılanların iki

bahar bayramı arasında gerçekleşen olaylar olduğu söylenebilir.

Romanın ana teması eğitim olarak belirlenebilir. Güney Türkistan'daki Türklerin ana dilinde eğitim görememesi, şehirden uzak kalan kızların eğitim alamamaları, cahil bırakılan ya da Fars öğretisine göre yetiştirilerek kimliksizleştirilmeye çalışılan bir halkın mücadelesi anlatılmaktadır. Yazar, bir milletin bütünlüğü için sadece erkeklerin yeterli olmadığını, onların yanında kadınların da durması gerektiğini vurgular, toplumda kadının önemini gözler önüne serer. Kadınların üretici ve kültür muhafızı olduklarının altı çizilir. Yazarın romanda eğitilmiş kişileri daha önde tuttuğu görülmektedir. Onlar, halk arasında en çok saygı ve itibara sahibi olan kişiler olarak romana yansımıştır. Bu toprakların ve milletin geleceği için de alınan kararlarda onların etkili olduğu görülmektedir. Genel olarak romanda yazar halkını kültürlü, bilinçli, eğitilmiş olmaya; diline, kimliğine sahip çıkmaya, Türk kimliği altında boy farketmeksizin birlik olmaya davet etmektedir.

“Türkistan Bayramı Ergene Kun” romanı Türk diliyle yazılmıştır. Sar-i Pul (Serpul) bölgesinin ağız, söz varlığı unsurlarının yoğun olduğu görülür. Yazar ne kadar Türkçe kökenli sözcükler kullanmaya çabalasa da Arapça ve Farsça sözcüklerin de varlığı çeker. Yazar uzun süre Türkiye’de yaşadığı ve roman Türkiye’de kaleme alındığı için Türkiye Türkçesinden de bazı sözcüklerin kullanıldığı görülür. Bu sözcüklerin anlamları okuyucuların anlaması ve öğretici olma düşüncesiyle parantez içinde anlamı ile verilmiştir: *alın* (pişānā) *körānāg* (fārhāng) vb.

1. BÖLÜM

1.1. Güney Türkistan Sahası Özbek Türkçesi Alfabeti

آ	ā	ع	ʻ
ا	ä, e	غ	ğ
ب	b	ف	f
پ	p	ق	q
ت	t	ك	k
ث	ş	گ	g
ج	c	ل	l
چ	ç	م	m
ح	h	ن	n
خ	h	و	v
د	d	اۋ،ۋ	ö
ذ	z	او،و	o, u
ر	r	ھ	h
ز	z		
س	s		
ش	ş		
ک	ş		
ز	z		
ط	t		
ظ	z		

1.2. Türkistān Beyremi – Ergene Ƙun Adlı Eserin Transliterasyonlu Metni

Hurmetli ve Ƙadirli oƘuƘilārim!

Gerçe, roman kitāblāri bāş söz bilān bāşlānmāydi. Yēnā hām mēn hāhlādim ki birinçi āsārim bolgān Ƙoliñizdāki Türkistān Bāyrāmi ĖrgānaƘun ātli romān kitābimni, bāş söz bilān bāşlāsām. Ālbättā bu kitābdā, bāşidān ādāgıgāçā öñizgā ƘıƘacak köpinçā nērsālār, hāƘƘ āgızidān eşitgānlārimniñ yānbāşidā, şahsi nāžārim ve hıyāl küçim bilān hām bēzāgān mān. İnşāllāh ƘızıƘasızlār.

Mecāzen emās, togridān sizlār bilān bolmāg, bilgānlārimiz bilān bir-birāvimizgā yārār sađlāmođ, hāyācān ve sēvinçni birlikdā yāşāmāgdān işāniñ ki cudā hursāndmān. Bu kungāçā yāzgān köplārçā şēr, ƘısƘa maƘālā ve şirin sözlārimniñ toplāmini bir ārāgā kēlturib, siz āzizlārimgā sunā ālmāgān ve taƘdim ētālmāgān bolsām hām pārçā pārçā, kim ēhtıfāllārdā ve kim ēctimāyı tārmaƘlār ārƘalı şērlārim ve āynıƘsā, yāzulārimizni oƘıgānsızlār. FaƘat soñ pāytlārdā, kim muhim ve onimli māsālālār bāŌis bāzi gēceklārni, bāzi Ƙişilārniñ bilişini ve şāşgān yolidān Ƙaytışini kutib, Ƙoliñizdāki Türkistān Bāyrāmi Ėrgānakun ātli romāniñ yāzilişini ēhtiyāc kördim.

Birinçidān, yūhz ve bēş yāşidāki bubām. Hāci SādıƘbāy Hānkēldi’niñ eşitkān, körgān ve yāşāgān tācrubāsidān, ve āynıƘsā; özimniñ dāşt ve Ƙaldā bubām bilān otgān yēgirmā yētti yillik omrimniñ tācrubāsidān yolgā ƘıƘıb, uç yildān bēri ustigā oylāb, tūşunib ve Ƙedirib, bār yoƘ not ālgān ve eşitgān kim vaƘıyātlārni tāriħı şākildā ēmās, romān şākildā uşbu kētābdā sıđdirişgā himāt Ƙıldim.

Ālbättā kē hār tāriħı, raƘamlār bilān kun, āy ve yilniñ Ƙayd zāmān ve Ƙayd mākanigā ētibār bērib yāzilsā hām, kim kim tāriħlār bārdir kē, mākān bār bolgān surātdā ve zāmān āƘıb turgān veziyātdā bolsā hām, vaƘıyāniñ ustidān miñlārçā yil otsā otsin, yüzlārçā nās(1)l kēlib kētgān bolsā hām, Ƙānli ve vehşi ve vehşi vaƘıyālār, insān hāfizāsiniñ tā DNĀ hāstāsıgā yāzilādi. İstēr istēmās, ērsi ve cēnitiki bir şākildā, nāsıldān nāsılgā otib ve tāmirlāridāki tāmçı tāmçı Ƙāngā, soñ sulıgıgāçā (nāfāsıgāçā) māucud bir şākildā āƘıb turādi ve u dāşt şorini, tuğulişdān ölimigāçā tāşidi. Şu bāis, zēhnidā ve ruħidā hār dāyım u vaƘıyālār tāzā turādā.

Biz Türk millētiniñ, āynıƘsā biz Özbek ve Türkmēn boylāri, ātimizniñg nāli yoldā Ƙālsā hām, çarıgımız yırtılsā hām, Ƙatmāsdān yurāmiz. Biz Türk oğli Özbek ve Türk bālāsı Türkmān miz. Hāh Özbek hāh Türkmēn, hāh ƘazāƘ, hāh Ƙırğız, biz Türkmiz dēdik

ve yolgä çıkdik. Köp çarıg yırttim bu tæg taşlardä!.. Yaşligim, bu ādirlärni boylāmāg bilän otti bäläm! “ digän ātä ve bubäniñ, tirmänän tēgläriğä çıqtım. Taşlar bilän korāştım. Ādirlärni ādim ādim boylāb gēzdim. Ātālärimiz, nimä yēyib nimä içkän bulsä, nimä kiyib nimä gāpurgän buksä kördim. Hār bir Tüek boyniñ sēvādikānlärini çälābidän dilāmāsīgāçä, Türkmēn Eşlikisidän Özbek pälāvigāçä, ālāçāsīdän şāligāçä, gilimidän, kālīnidän, kēgizidän boriyāsīgāçä, bāğīdän hışāvāsīdän rāğniñ sulāmāsīgāçä, otlāğīdän, yāzlāğīdän kışlāğīgāçä, ātidän, tēvāsīdän, kuyidän, hukizidän inek işēkidän kuy ve kuçkārīgāçä, dāryāsīdän ārığīdän hāvuzidän kuduğīdän bolāğīgāçä, urāğdän kırāğīdän çarığīdän pāytāvāsīgāçä, toqımidän hizēnisidän hırcinidän kāb ve kånāridän ārgamçīsīdän hayiligāçä, kāvdsīdän hērmānidän hıridän çāprīgāçä, bāhāridän yāzīdän kuzidän kışīgāçä, bāyrāmidän toydän kutlāvidän oğlāğīdän gorāşīdän top ve çiligīgāçä, koşığīdän tolāsīdän domburāsīdändāfidän gıçāğīgāçä, nimä bolsä bu kētābdä uçrāşāsız.

Ātālärimizdän, bizgä yādgār kālğän bulsä, āk saķāllık ve āk sāllālık, ālāçä tunlık bubālärimiz çāpāyaķa mālā gupīçālık, bāhmāl şālvārlik ve bēli bāğlık āmākīlärimiz ve kättā ākālärimizdän, kōligä ilēk ālgāndä, kāb-kāb unni ilāb tāğarā-tāğarā hamir yoğurib, bir hamirdän kırk turli āş tāyār kılğän, şāftāli gul kars bilän bāşi tārtib bāğlāñän māmālärimizdän sārādim ve yāzdim bu kētābni. Kātāmā, sāmsä, çēğiltāy, lāçirā, yufķa ve pätir pişirāyātğän āpā siñillärimizdän, inek sāğib sut, kaymāķ, pānir, kātıg ve yūgurt tāyārlāb turgän bahtli kēlin kızılrımızdän sārāb yāzdim hār sātırni. Culākīlārdä sugā tuşib ārığniñ kōmidän kumdkā tuzātib oynāb turgän tār kuçālārdä āşşıg oynā yātğän bālālār ve yāğaçlāniñ tubidä kāvurçāķ oynā yātğän kızān şāhlārdän ve bāşbāşgä kēlib māydā-māydā kulimsāb, bir-birāvlāri bilän gud-gudlāşib, kars ve rumālçāgā çērmē urib, iştānbāğ toķib ve tāķi çirāzlyātğän boy kızlārniñ āğzīdän yāzdim kālmā- kālmāsini.

Tēlvizyūn, telfon ve ēntērnēt kābi tiknāluciniñ kullāniş ve işlētīş sārħādi, tā tort yāşīdāgi bālāgāçä tuşğän bir çağdä yāşāymız. Ālbättāki, yārāriğä karşı zārāri hām bār. Tiknāluciniñ yāyrālişi, kulturimizgä karşı buyuk bir hāmlā sānālādi. Hār ulkā, öz kulturini ve torā (ānānā)sini, bāşķa ulkā yāşāvçīlāriğä hākīm kıl māğ hāhlāydi. Dunyāniñ yāñi siyāsāti ve politikāsi kēraği, sālāh ve kūrāl bilän bāşķa bir ulkāni kōlgā kēlturişdän kōpraķ, iķtisāt ve kultur yolidän u ulkāni kōlgā kēlturub ēstēmār kıl māķ uçun kiçā-kunduz plānlār tārķatādi. Şundāğ bir āsās pāytdä bizlārgä tuşğän vezifā, kuturimizni ve torāmizni torimāķ kālādi. Buniñ hām yālgızginā birtā yoli kālğän. Ācdādimizni bizgä kālğānlārni ve kērāk ātālärimiz, ānālärimiz, bubā ve māmā lārimizdän orgāñän ve eşitgsn nērsālärimizni, ērtāki kun bālālärimizgä āytiş ve orgātīş uçun, bir yērgä not ālib ve yāzib

saqlämägimiz dir!.. Älgän ve yäzgan notlärimizniñ, mahäli gazitä, näşriyä ve muçälälärgä yayimläb, mumkun bolsä kätäb şäklidä yäzib bäsädän çikärişimiz këräk deb oylimän. Hiç bolmäsä, älgän notlärimizni kim fursätlärdä öz bälälärimizgä kısä kılib bəriş bilän äz häm bolsä kim unutilmäş vaqıyälärni soñräki bir näsłgä täpşirgän bolämiz. Älbättäki bu häm kättä bir hizmäät sänälädi.

Kiçikligimdän bəri, här ulugvâr ve äqsäçli buyuklärimizdän eşitgän nersälärni not tutär edim. Ve şu bilgilärniñ säyäsüdä, köplärçä kısqa maqälälär häm yäzdim. Bu kätäbimni yäzginçä oylägänim, tuşunänim ve kıdirgänlärimni, aqıl ve huşimniñ ergäniçä, közimniñ körä älgäniçä, tilimniñ tävlänä älgäniçä qalämgä älib, qagägä tokmäggä gayrät korsättim. İnşälläh torämiz, tilimiz, yurtimiz ve elimiz uçun äzginä häm bolsä yärräli ve faydäli bolä älgän män deb tuşinämän. Yucä räbim Älläh ©, kuç ve sägligimni qoygän surätdä, elim, bilim, tilim, toräm ve yurtim uçun soñ solıgımgäçä döväm bërämän inşälläh.

Hürmät bilän

Däktär Äminulläh Näil han geldi

Ëy Türk oğli!..

Ëy Türk melätim!..

Ëy bätür Türk Özbek ve Türkmän yegitlärim!

Ondik bir çäg këlğäy ki, keçmişniñ, otmişniñ ve tarihniñ bilän gäh fahlänäsiz gäh qayğulanäsiz!..

Tarih säfhälärini ägdirginçä, här säfhägä bākıb gäh quvanäsiz, gäh boğziñiz tıqınädi. Älbättä, tarih boyiçä qazanän ve qolga keltürgän köpinçä nersälärni qaytädän qoldän birälämiz. ve här turli nersäni, hättä yävuzläriñ hiyanätini bilä unutä älmäymiz. Biräq, qoldän bërilmäyişi këräk bolgän ve äslän yitirmäyişimiz këräk bolgän nersälär isä, kimligiz! Özligimiz! yorä(änänä)miz ve torä(kültür)miz dir!.. şu äniqdir ki, Türk mellätiniñ hiç bir boyi, hiç qaçään toräsiz ve yoräsiz yaşä älmägän ve yaşä älmäydi!..

Kim miñ yil bälkim dä köpräğ, duniyaniñ üç qtäsi bu toprağlärdän edärä bolgän. Èñ büyük sultänläär ve ämirlär bu toprağdä yetişgän. Kelib-otgän bärçä tarihçilär yäzgan tarih eserläridä, ve bärçä şäirlär yäzgan şeerläridä, juğräfiyeni (Türkistän) deb namlägän. Tarih ve dövän käbi kätäbläriğä Ältin hät bilän yäzgan.

Uşbu guzäl yurt, tort tamändän aşilmäs tağlar ve kiçilmäs däryälär bilän oräb aliñän. Bir tamändän Türkistän tağläri başqa tamändän isä Pämür tağläri, bir tamändän

Älburz tägläri ve başqa tāmāndan isä āmu däryä... bu yürt ve butopräglärdäki mellät, ätä ve äcdädläridän qalgän torä ve yorälär bilän yaşäb turgän. Toräläridän başqa ärbäab ve elhään tänimägnälär. Kok täñridän başkasigä buyun egmägnän ve bükmägnändir. Öz mellätidän başqa, gayri mellätgä işänmägnän büyük ve bätür bir mellätür Türklär...

Uşbu yürtniñ erkėgi ve Hätuni täg käbi häybätlik, lėkin säkin. Bäläsi ve kızi, kələcėkğä toğri miñlärçä umid ve istėk biän, qaynāb ve cuşib mästänä āqıb turgän tup-tunuğ däryä käbi dirlär. Kättä-kıçık, yāş ve qarı bir-birävigä qarşı himätlik ve säyğilikdirlär. Bu yürtniñ hālqı, tārıh boyıçä mehmān sėvėrlik toräsini qoröç niok kėlçmçägdälär. Toq közlik, kēñ yuräklik bolib yurägi özi bilän tildägi sözi birdir, özi ve sözi birtä bolğän bu mellät, hiçbir zāmān äsälätidän ozgärmägnän, mehnätkäş ve toppä toğri Ällähniñ qulläridir.

Türkistāniñ hār bir yürti ve hār bir koy ve kışlağı, ärrim güzälliklärgä igä. Bir-biridän fārqlı täbiyət ve bir-biridän başqaçä mänzäräläri bilän, huddi bir cännät yürti. Bäşi kokğä yėtgän, tort fäsilniñ üç fäsli boyıçä, yürtniñ eñ hurmätli āqsaqalığä oşşāb, āppaq qārdän ustibāş kıygän mağrur täglärniñ etäkläridän āqıb kələyätgän zuläl dik tunuğ sulär, şehirgä kirmäsdän äldin mäst däryälär uyuştirib tağm, oynāb-kulib däryä-däryä şehirgä kirädiär. Hār tāmān mivėlik ve mivėsiz yāğaçlär bilänqablāñän yämyäşil bir yurtdir Türkistān. Kuçälär ve tärkuçälär niñ qaptälidä ekilğän sėralik qatar qatar yāğaçläriñ tägidän āqıb turgän äriğlär, ve hār kuçä boyıçä birt-ikitä kēñ mäydänlik mäscidlär ve tort tēgrägi çinār yāğçläri bilän bizāñän mäscid hävuzläri. Uşbu hävuzläriñ tēgrägidä ekilğän çinärläriñ säyäsidadä boriyā tuşälğän supälär ve ustigä yānbāş taşlāb suhbätläşib yätgän insānlär... bu yämyäşil ve köz qamāştirüçi mänzärä, älbättä ki kēñ türkistān niñ bärçä yürtläridä häynidir ve birbirävugä cudä oşşaydı...

Güzäl Türkistānniñ çiräyli yürtläridän birtäsi isä, miniñ toğılğän yürtim güzäl Särpülim. Särpül şehri hām başqa Türkistān şehirläri käbi mänzärälik ve yāşı bir täbiyätgä igē. Kün çıqari ve kün bätäri tēpälär bilän, yuqārisi yinä bäşi qarlık erkiñän (mağrur) täglär bilän ve etägi isē, yämyäşil säyläri ve bägläri bilän, häväsı ve cān bağışilävçi bir täbiyätı bilän köz qamāştirädi. Uşbu yürt, bār bolışidän bəri, türlik-türlik ätlärgä tänilğän. Biräq, eñ soñ isä Särpül ätini, uşä çägniñ hākimi bolğän Sultān Hüsäyin Bāyqārā Tāmānidän älgän. Gärçē, Srpül’niñ tort bir tāmāni kättä ve kıçık äriğlärdän suvlānib turgän bolsä hām eñ mühimi, häybätlik ve lėkin mehrābān Täglärniñ bağridän āqıb turgän ((āq däryä ve qarä däryä)) dir.

Āķ dāryā ve Ƙārā dāryā şehir içigä kirmäsdän äldin, ħuddi iki sevgili ve aşık kabi şehir taşkaridä körışadi. Tağ(1)n, (soñrā) ikäläsi ħol-ħolgä tutuşib, oynäb-külib şehirgä kirädi. Hār boydä uzun ve kältä yāğaçlār, goyā kelin-kiyāvniñ kelişini tāmāşā ħilädikändik iki tāmändä säf tutgän. Yāğaçlārniñ yälä ve yälçäläriniñ yäşil yäfrāğlari, ħuddi bälälär ve ħızçälär kabi, täğlärdän isib turgän şämäl bilän ħoşlikdän oynäb ħoş keldiñiz ħoşıqlarini zämzämä ħilädi. Āķ dāryā ve Ƙārā dāryā, birtä bolib Särpul dāryāsi Ātini älädi. Soñrā, şehirni ikigä bolib ortäsüdän otib kitädi.

Dāryāniñ küñçikari Kiçik imām ve küñbätäri isä, Kättä imām mäntıkas. Yuğārisi, bağridän āķıb turgän uşbu dāryāninig mehrābān ānəsi bolgän täğlär. Étägi isä, uşbu dāryāniñ fäyzidän ve bāräkätidän, yämyäşil mänzärälik ve tim-tөгis bir cännätisän bir...

Kättä İmāmniñ tēgrägidägi bir çärbägdä, ħarsi äraççinigä piñläñän, ikki orum orälib ärķasigä täşläñän säçlari niñ uçu belidän körib turgän, keñ älin (pişänä)lik, ħāpķārä ħalin ħaş ve ħabāķlik, şişkän ve tuşkän köz ħapāķlari, yüzidä ve älänidä rozigār muhändisiniñ çizgän ħäyät naçşäsiniñ çizgilari ve gürsillägän keksä bir äyäl...

Ƙollärini tizäsigä ħoyib: “Yā Älläh” deb, otirgän yeridän äyāggä turdi. Äyāggä turginçä körildi çinärdik boy ve bāşi. Yätmiş yāşini aşgän, biräķ ħäzir hām beli toppä toğri ve tiptikä bir Ĥätun...

Hävā, bähār häväsi. Èrtāñ yäli sekin-sekin isib turgän. Ƙuyāş isä, yāñi Kiçik imām tēppäläriniñ ärķasidän ħumār közlärini ävķaläb, Särpul ħälķini ve täbiyätini sälämläb turgän. Tazätdän yäfräg äçgän yäläçälärniñ äräsüdän isä, ħuyāş nurlari hār tāmān injudäk säçilib turgän ve uşbu yälälärdä säyräb turgän ħuşlär...

Èrtāñ nāmāzi uçun tähārät älişgä çıķgänidä, tähārät suvi uçun tändir-uçäg dälänigä bārib, āķşām toldirib tķoyilgän çäyğolçälärgä ilıķ su äĥtardı. Äçinärli ki, çäyğolçälärdä ilıķ su yoķ edi. Nāmāz ħazā bolmäsin deb, säviğ sugä tähārät älib èrtāñ nāmāzini ädä ħılış uçun tāmigä kirdi. Täbiyidir kē, cudā açığı kelgän edi.

Bärçäniñ tändir-uçäğläridän tutun ħälķa-ħälķa kokgä yüksälib bulutlärgä ħoşilimägdä edi. Sēkiñinä tämüdän çıķıb yēne tändir-uçäg säri keldi. Ƙoligä käsävni älib uçägni ve tändirni ħozğalävirdi. Küllärniñ äräsüdä oşmāgän ħoğ äläv äĥtardı. Köp äĥtardı... biräķ, mäsginä ħızil yānib turgän birtä ħoğ kömir hām täpā älmädi. Äççığı kelib, ħolidägi käsäv bilän tändir-uçäg däläniniñ ustigä çıķti. Äķşām säğilgän sutlärninig ħaymāķlärini äyrib ve sirib turgän kelinigä baķırdi:

“ Bāybäçä Ĥätun!.. Türk toräsüdä, ħälä Elĥān toräsüdä, tändir-uçäg äläviniñ oçiriş bärmidir, hä? Äytgil çı Bāybäçä Ĥätun!” dedi.

Bäybäçä Hätun, qolidägi qaymaq çomişini bëräqib, tändir-uçağ dälänniñ ustidän qandäg ängini özi häm bilä älmädi. Qolläri titiräb, äyägläri bir-birävigä orälgändik bolib tändir-uçağniñ başigä këlib näfäs äldi. Änä Hätunniñ qarşisidä turmäg cäsärät istër edi älbättä.

Änä Hätun, ägär kè bir kişigä bākib qaräsä, qāşlari çätilib köz qapāglari yeridän oynäviridi. Goyā, közläridän äläv çıkar edi. Şundik bākār ve qarāşār edi Änä Hätun. Yālgızginä Bāybäçä Hätun'gä emäs, bärçägä bākış mätzäci şundäyin edi. Äyriçä, Särpul äyälläriğä şundik bākār edi. Bākışlari, sèsi ve turişi bir başqa edi Änä Hätunniñ. Hāli opkälāñän ve aççığı këlğan päytlärdägi häybätini sormäyiñ!.. häybätlik päytidä, qoğ älävgä oşşāğan közläriñiñ bākışlari, onidägi kişini yāqār, qāvurār ve aqlini başidän äläär edi...

Bäybäçä Hätun, qaltirāq sèsi bilän özini qutqarişgä urinär edi:

“ākşām kullāğan edim ku tändir-uçağini änä! Qayèrdän bilär edim oçişini?..”dedi.

Änä Hätun, hāli häm tändir-uçağ dälāni niñ ustidä edi. Aççığı këlğändän qolidägi käsäv bilän gāh sut säbädigä urär edi; gāh dälänninig qaptälidägi tut yāğācigä.

“Kullāmāğ nimä işgä yäräydi kèlin! Kullärniñ tägidä qoğ älävläri qoybidiz mu?”

“Qoymäs män mi? Älbättäki qoydim änä.”

“Qoygän bolsāñ, nimä uçun sonib oçipti häy? Èlhān ve ärbābniñ tändir-uçağidä äläv sonib oçsä, sèn kättä Särpul hālqniñ häm bir märtä tüşün kör ç! Bärçä hālqniñ uçağı oşşāy häy u zāmān!..” dedi änä Hätun.

Bäybäçä Hätun, tändir-uçağniñ tubidä çundäyib otirgän ve otinläri uçāggä cāylāb, kullärniñ tägidägmäsi qālgän älävni üflāb püflāb, äläv üşşunläriñi otinlärgä tutturmāğçi bolib turgän edi. Änä Hätun, tāmniñ ustidän enib yāniğä kèldi. Bir qoli bēligä ve başqa qolidä käsäv, kèlinigä:

Äläv uçağniñ, uçağ isä bir milletniñ şān ve şäräfidir kèlin kızim! Şān ve şäräfi sönib yoqalgän bir milletniñ äräsigä oğrilär ve muflislär kirädi. Bu tändir-uçağ, Èlhān'niñ tändir-uçağ! Hoş qılgin ki hālq ve boşqa kättä honlärimiz eşitmäsin! Ägär eşitsälär orqamizdän gäpürädilär. dedi.

Änä Hätun'niñ kèlini bolär edi Bāybäçä Hätun. Turmiş ortāğı Yüsuf Bāy isä, Särpul'dä yāşayātğan bärçä Türk boyläri niñ Èlhāni ve ärbābi edi. Bärçä boylär, Yüsufbāy'dän buyuruğ äläär edi.

Ānā Hātun, tändir-uçağ dälänidän yäni uzāqlaşğan édi kè, bir kişi niñ äyāğ sèslärini eşitib qaldı Bāybäçä Hātun. Kör Fäyzi niñ Hātuni Älmä Hātun édi kèlgän kişi. Qolidä bir hākändāz, kèlib şäppäginä tändir-uçağ dälänigä kirdi. Sèkiñinä ègilib, fis fis qılıb Bāybäçä Hātun’niñ kulāğigä:

“Dugānā cān! Bir närsä uçun kèldim. Birāq, bibi ānāmiz körmäsä yähşi bolädi.” dedi.

Bāybäçä Hātun, Älmä Hātuniñ dārdini dārrāv bilib äldi ve fis fis läbān:

“Bibi ānām hāzir tāmğä kirdilär. Āmā, yènè hām siz dıqat qılıñ. Mèn bu èrtāñ haqımnı äldim. İnşälläh sizgä näsib bolmäydi. “Dedi.

Älmä Hātun, hākändāzigä munça äläv älib cimginä kaçtı oyi sārīgä. Undāğ bir korğğan édi ki, äyāğı äyāğigä orälib, ānā tüşädi mänä tüşti uzāqlaşar édi.

TälÖäsizlikni köriñ kə, ārkasidän bir sès eşitib qaldı:

“hələ qarā şu Hātunniñ hāligä!” deb, tāmniñ içidä torib pāncārädän sèsini çıkarädi Ānā Hātun. Älmä Hātun, turmāqçı boldi; turä älmädi, bir nersä dimāğçı boldi; diyè älmädi... kaltiräb qaldı tāhtāğän yèrdè.

“bu mèllèt, äyniksä Özbègim ve Türkmènim, oqqı Hātunlärgä qālibti yo!.. hèy sizni, toräsiz ve hèmmätsiz Hātunlä!.. hèy hınlär!.. torä, nimä dir? Sizgä örgätälmädim. Āmā örgänäsizlär. İstèr gāp bilän bolsin, istèr zor bilän...” deb, yüksèk sès bilän gāpuräbèrdi.

Älmä Hātun, ānça öz tändir-uçağınıñ dälänigä bārib näfäs äläbildi. Däländän turib, Ārkasidägi koça eşigi tāmān qarädi ve közi Ānā Hātun’gä tuşdı. Solğän ve älgän näfəsi, boğzigä tıqınıb qaldı. Yähşi boldi ki, büyük. Ānā tändir-uçağniñ başigä kèlmädi. Kör Fäyzi tāmädä édi. Mäydändän turib häyqırdı. Ānā Hātun:

“Fäyzi oğlim!.. Èlhānlär’niñ tēntāğ ciyènim! Sēnā äytāmān hèy kör Fäyzi!.. vi! Sèn gèrçèkdän ve rāstdän hām kör èkän ku!.. “dedi.

Kör Fäyzi, Yüsüfbāy’niñ ènākläriniñ pādāvāni édi. Tāmädä äyāğläriñi bāğdāş (çārzānu) qurıb läçirä bilän qaymāq yib turgän édi. Pāncārädän Ānā Hātun’ni kördi. Hävlihib yèridän turdi ve taşğārigä çıktı:

“Èrtāñ-èrtāñ, ādimiñiz ve qādāmiñiz qutluğ ve şārāfli bolsin. Sāfā kèlturdiñiz uyimizgä Bibi ānām!.. Qani-qani, kèliñ içkärigä tāmğä kiriñ! Biz mèllätdä, torä digän nersä bār yo? Torāmizdä, äyāğ ustidäturib eşigdä gāplāşmāğ bārmidir kè, Bibi ānām?..” dedi.

Kör Fäyzi, bilib ve huddi yëridä gäpläşti. Torädän gäpurginçä, Ānä Hätun'niñ yëlkäsidağı şäytänläрни kaçırıp açığıni këtकुzdi.

“Väy sën bäläsän bälä, tëntäk Fäyzi!.. Väy sën қandäg biläsän. Ānä Hätun'niñ hoyini hä?..” dedi ve tāmğä kirdi. Yüñ korpäçäniñ ustidä tizä çokip otirdi Ānä Hätun:

“Säğlik ve isenlik bolsin Fäyzi oğlim!”

“Şänimiz, küçimiz ve şäräfimiz sizdän bolsin. Қani қoliniñini bëriñ opäyi Bibi Ānäm!” dedi.

Fäyzi tëntäk, buyuk Ānäniñ mubäräk қollarini opti. Bärçä Türk boyläri ve Särpul hähkı, här këlislärigä kattä ve kiçik, Ānä Hätun'niñ қolini hürmät uçun opär edilär. U, äslidä bärçä Särpul Hähkınıñ mÖänävi änäsä edi. Särpul hähkınıñ, Óaқılı, bilgisi ve täcribäsi bir bolib, äti “Bibi Hätun ve yä Ānä Hätun” bolğän edi.

Häyriyät bolsin Ānäm? Mundäk häybät içidä këlisiñiz, mëni қorқıtıb қoydi toğrisi. Häyir midir, şär midir?.. deb, sorädi kör Fäyzi.

“Mëni yähşi tēñlä ve eşit Fäyzi bäläm! Häh Özbek bolsin häh Türkmën, häh Äymäğ bolsin häh Қazāğ. Faқat, bu buyuk Türk mēllätiniñ başıgä ve &Türkistān'niñ başıgä; äyniқsä, Särpul hähkınıñ başıgä birän nersä kelsä, mänä şu toräsiz Hätunläрниñ yüzidän kēlädi. Başқа mēllätläрниñ yürtini, kim Óäcämlär eşğäl қılğän. Óäcämläрниñ, қiyimlärivä huyläриниñ başқаçäläşişigä nimä nersä säbäb bolğän biläsän mu?.. Bilmäysän! Çunkë, u mēllätläрниñ Hätunläри, toräläрини esidän çıқārgän edilär oğlim! Şu bÖäs torä(kultur), kēlänäg (ÓänÓänä) ve koränäg (färhän) қollaridän ketti. Soñrä, käläväniñ uçini täpälmäydilär. Tağ(1)n, Óäcämläрниñ bätläğ çuқurigä ve zulmigä tuşib kētilär. Mänä şu gaflät yüzidän, yurt қollaridän ketti torä ketti, erkinlik ketti! Guzäl Türkistān yurtimizniñ här bir şähri, äyniқsä guzäl şehrimiz Särpul, äğär қolimizdän ketsä ve bu mēllät toräsizlik bätläğigä tuşsä, mën säbäbini Hätunlärdän bilämän oğlim!.. Hätun digän kişi, eriniñ hählini, қıziniñ yolini yähşi bilishi këräk. Biräğ, şu hähzirgi Hätunläрниñ, eriniñ hählini ve қızläрниñ yolini bilishläridän väzkeçtik. Yälğiz, özläриниñ hähläрини ve yolläрини orgänib täpsälär häm yetëdi...” dedi Ānä Hätun.

“Äytiñ çı Ānäm!” dedi kör Fäyzi: “bir bilmäsligi mi boldi mēniñ Hätundänni?”

“Boldi oğlim, boldi! Bolmäsä, ertän körigä bu yërdë bälä ähtärärmiydim? Yälğiz, Älmä Hätun uçun emäsdir sözim. Älbättä, Särpul'niñ butun Hätunläри uçun bu gäpni äytäyäpmän. Mēniñ kēlinim Bäybäçä Hätun häm bär buläрниñ äräsidä. Mundän näri gäp bilän emäs, қolimgä bir sotä çop älib yänçämän bu oққı (tänbäl) ve torä orgirläрни. Mundän buyän, här ertä üylärgä kirib tändır-uçāğläрни käsäv bilän қozğäläb körämän.

Uçāğı oşgān, ālāvi soñān kışınıñ haqqıdān çıqamān. Mēni eşittiñ mu Fāyzi tēntāk? Sēniñ Hātiniñni hām urib bēlini sındırāmān. Bāşqa bir körsām bolādā. Tā kē mēn tirikmān bu oqqı ve törā örgirlārgā, Türk törāsini buzdirmās ve unuttirmāsmān!..”

“Urmāğ bolsā urārmān dā, maqsād sēñā hām hābār bēray dedim Fāyzi bālām.”

“Bilmāsām hām, sizgā qaysi til bilān: nēgā urdiñiz? Deb, sorār ēkāmān, Bibi Ānām.” dedi Fāyzi bāy...

Bāybāçā Hātun, qaytādān tāndir-uçāğ dālāninig ustigā çıqıb, sāfāl tābāğlārdāgi sut ve qaymāğni nuqqılāb turgān ēdi. Qaynānāsiniñ Kōr Fāyzi’gā digān butun gāplāriñni tāmniñ ustidān eşitti. Şu pillātdān. Sotā çopni bēligā yēgāndik boldi. Ānā Hātun’niñ gāpi birtā ēdi. Māzāk ve hāzāl bilmās ve kılmās ēdi. Bir gāp āytsā ve bir söz disā, söziniñ arqasidā turār ēdi.

Ānā Hātun, yürāgini Kōr Fāyzi’gā boşātğāndān kiyin, uygā kēlib birāz tāşqari hāviliniñ çārbāğidā āynāldi ve otirib dām āldi. Bir-ikki, sōāt otğāndān kiyin içkār hāviligā kirdi.

Bāybāçā Hātun işlāriñni tugātib kättā oğli Qādırbāy’niñ, ērkātāy oğli ve birinçi nēbārasi bolgān, ŐĀnāyāt bālāniñ bāş ve cānini yūvib ustibāşini kiydirātvidi. Sādıq bālā, māscıdgā sābāğ oqıgāni kētgān ēdi. Qādırbāy’dān kiçik ve Sādıq bālādān kättā, Muḥāmmād Yaqub ātigā yānā bir oğli bār ēdi, Bāybāçā Hātuni’niñ. Muḥāmmād Yaqub, hāzır bu yērdā ēmās ēdi. U, ātāsi yusufbāy bilān birgā Türkstān’niñ bāşqa bir yurti bolgān Pāmır tāğlāriñniñ ētāgi Bādāhşān şēhrigā kētgān ēdi; Türkistān Bāyrāmi Ērginēkun kutlāvlāri bāŐās.

Bāybāçā Hātun, bārāndāniñ lābidā korpāçā tuşāb ustigā qaynānāsiniñ postāgini tuşāb qoyvidi. Ānā Hātun tāşqardān kēldi ve hāvilini bir āynālgāndān nārı bārib bārāndādā otirdi. U yāqqa- bu yāqqa bāqıb bāqıb turār ēdi. Kēlini Bāybāçā Hātun’niñ hāzırlāgān nānşātā dēstārḥāni, tuşākniñ qaptākidā orālib qoyilgān ēdi. Ānā Hātun’niñ ıştihāsi yoq ēdi bu ērtāñ. Bir pāyt ēdi kē, sādıq bālā mullādān ruḥsāt bolib uygā kēldi. Eşikdān kirār-kirmās, qattıg bir sēs bilān: āsālāmŐāliküm deb, hāviligā kirdi ve krtābni qoymāğ uçun tāmğā toğri kētti.

“Sādıq bālām!” Deb hāyqırdi Ānā Hātun. Sādıq cān bālām” dedi yēnē. Sādıq bālā hām “lābāy bibi cān!” deb, māmāsi Ānā Hātun’niñ qāşigā çāpib kēldi.

“Sādıq bālām! Çāpib bārgin ḥālāñ Ārāy Hātun’ni kēl!” māmām sēni sizni çağırādi.” digin. ve yānā āytgin ki, “bir kişini kiçi İmām sārīgā yobārsin ve ḥālāñ Māst kēlin Hātun’ni hām āytib kēlsin!” deb, buyuruğ bērdi.

Sādıq bālā, “hoş, buyuruđıñız bāş ustigä Bibi cänım! Mänä dārrāv çaķırıp kēlāmān.” deb kētti.

Kıçık İmām tāmānlāridä, bārçä Hātun ve kıızlārniñ toräsüdān ve yoräsüdān, Mäst Kēlin Hātun sorimlik ve mäsul ēdi. Ārā Hātun täyārlānib turdi. Köp päyt otmāy turib, Mästkēlin Hātun hām täyārlānib özini yētiştirdi. İkaläsi, Bibi Ānälāri sārīgä cunāb kēldilär.

Ārā Hātun ve Mästkēlin Hātun, ikäläsi hām Bibi Ānä’niñ yānidä kättä bolgān yāḥşi torālik, bilgilik v Hātun kabi Hātunlār ēdi. Bibi Ānä’niñ iki ḳanāti kabi ēdilär ikäläsi.

“Āllāh’niñ sālāmi, rāḥmāti ve bārākāti ustiñizgä bolsin Bibi Ānām! Bizni çaķırgān ēkānsiz. Buyurib ḳālīñ mänä kēldik ānācān!..” deb, kirib kēldi Hātunbāşilār.

“Hä kıızlārim! Kēliñ yānimdä otiriñ ḳani!” dedi.

Bir yānbāşdä Ārāy Hātun ve bāşḳa yānbāşidä Mästkēlin Hātun tizä çokib otirdilär. Bibi Ānälāri, hār märtāgi kabi hoşḳuy ēmäs ēdi. Orālgān dāstārḥānniñ āçilmāy turişidān bellī ēdi kē, bu ertāñ Bibi Ānälāri nāñşātā hām yēgān yoḳ ēdi. Ārāy Hātun bāşlāb ḳoydi sözgä:

“Buyuk Ānām! Bukun yāḥşi körinmāysiz. Hāyir midir? Şār midir? Yoḳsā, ḳaysi bir toräsiz kişigä mi uçrāşib ḳaldıñız?..”

“Hä uçrāştım. Uçrāştım dā, birāḳ kēlāyātgān nāslımız ve soyimizdān ḳaygurāmān kıızlārim! Mänä şu torā urgān ḥāzirgi Hātunlārgä opkālī mān.” dedi Ānä Hātun.

Mästkēlin kirdi ārāgä:

“Āh Ānām āh... dimāy ḳālīñ ēdi! Biz Tāmānlārdä hām hār ḳolsiz āyāgsiz, özini Hātun mān deb, ḳarsini şāmāllātib yurgāān.” dedi.

Ānä Hātun, öz ḳollāri bilān yētiştirgān bu ikälä mĀnāvi Hātun-kıızlāribilān uzun-uzun suḥbātlāştı... uçālāsiniñ hām cānlāri sıḳılğān ēdi. Yērlāridān turdilär. Ānä Hātun’niñ bir ḳaptālidä Ārāy Hātun, bāşḳa ḳaptālidä Mästkēlin Hātun, sēkin-sēkin tāşḳari ḥāvli sārīgä yurudilär. Tāşḳari ḥāvli dān āḳıb otādigān nēhirmiñ yānidä, tēgrāgi tut yāgāçlāri bilān koklāñān kättä ve kēñ supāniñ yāniğä kēldilär. Sārpul’dāgi bārçä Türk boylāriniñ işlāri ve māslihātlāri, buyuruđlāri ve ḳazāvātlāri uşbu supāniñ ustidä dolār ēdi.

“ Hātun kıızlārim! Bu supāniñ ḳançā ḳutluğ bir mākān bolışini bilāsizlār mi?” deb, cāvāb istādi.

Hātunbāşilār, bir āğızdān: “ hä, bilāmiz Bibi Ānām...” dedilär. Ānä Hātun dāvām bērdi sözigä:

“ägär kè, Älläh’niñ Óäbädäti uçun mäscıd kaçä muhim ve muqadäs bolsä, uşbu supä häm, Elhän ve ärbäbdän etäÓät uçun ve bu yurtniñ tinçligi ve isänligi uçun uşança muhim ve muqadäs sänälädi. Bèş vaqt mäscıdgä bārib turgān bir insān, kaçandāg kè Älläh yolıdān çıkmāydi; Uşbu supädä häm tizä çukgān kişi, torāsıdān äcrālib bēgānā bolib kaçalmāydi!..” dedi.

Ānä Hātun, çärçämāg nimä nērsē bilmās ēdi. “Tākē tiriksān, tākē qol äyāgıñgä kuç bār ve ilāşādi, işlāb ve kımirdāb turgin!” diyēr ēdi hār zāmān. Bu yuzdān, yētmiş yāşigä kirgān bolsä häm, bēli toppä togrı ve tiptikā ēdi. Yāş Hātunlārdik yūñ igirār ēdi. Kēgiz āvqālār, hättā ātgā minār ēdi. “Āt Türk’niñ toşāgidir! Çärçāsāñ ātgā miñin, çärçāgāniñ kētādi!..” deb, äytār ēdi. Özi, uydāgi işlārdān çärçāsā, dārrāv ātigā minib uzāqdāgi koy ve kışlāqlārgä bārār dēhқан ve çupānlārdān hābār ālib kēlār ēdi.

Bukun āzginā kēç bolgān ēdi. Yoqsā, Ārāy Hātun ve Māstkelin Hātun bilān yēnā kışlāglārgä kētār ēdi.

Ānä Hātun bāşlādi:

“Ērtā kun, ėrtāñdān täyārlānib ātlāriñizni minib kēliñlār kızlārim! Bir bārib, hālқniñ hālini yaқındān kōrib ve örgānib kēlsāk, yāmān bolmāydi şekilli. Қādırbāy nābirām isā, öz dēhқан ve çupānlārimizniñ işidān çıқalmāydi. Ātāsi, Yūsüfbāy’niñ isā, kaçān kēlişini Hūdā bilādi. Mellätniñ hālini sorāş bizlārgä қalādi Hātun-қızlārim!” dedi.

“Buyuringız bāş ustigä Bibi Ānām.” dedilār Ārāy Hātun bilān Māstkelin Hātun. Tgın hāyirlāşib, ėrtā kun kōrişmāg uçun uylārigä cunāb kētti.

Kēçä yāhşiginā yātib turdilār. Ērtāñ, Ārāy Hātun ve Māstkelin Hātun, bālālāriñiñ nāñştāsini täyārlāb ve yēdirib, mäscıd imāminiñ yānigä sābāg öqıgāni cunābtib koybirdilār. Soñrā, ātlārigä minib Ānä Hātun sārı kēldilār. Sādıқ bālā häm nāñştāsini yiyib mullāgä cunāb kētmāgçi ēdi. Täşқari hāvilidān:

“Sādıқ bālām!” deb, hāyқırdı Ānä Hātun. “Қayirminti oğlim! Қayērdāsān?..”

Sādıқ bālā biraz kēç eşitti māmāsiniñ sēsini.

“Huyuriñ Bibi cānim!..” deb, çāpip kēldi.

“Sādıқ oğlim! Bārib Āmir Sofi tāgañ’gä äytgin kē, meniñ ātimni hāzırlāb ve igirlāb bērsin, ālib kēl! Mēn bārib çupānlārdān ve dēhқанlārdān bir hābār ālib kēlāy!” dedi.

Ārāy Hātun bilān Māstkelin Hātun, ātlāriñiñ ustidā täşқari hāvliniñ eşigidān kirib kēldilār. Ānä Hātun häm täyār ēdi. Sādıқ bālā, ātini ēgārlātib kētirdi ve supä

bāsāmāglärniñ qaptälidä tähtädti. Ānä Hätun, ātni supāniñ qaptälidä körginçä, äççığı keldi ve baqırdı:

“Qaçandän bəri Bibi Ānāñ, tāş ve yā doñlikni ustigä çıqıb, ātgä minädikān boldi hä? Äytgilçi?.. Bibi ānāñni, qarridi-murridi mi deb tüşünuyāpsän? “tāşä ve doñlik bolmäsä ātgä minālmäydi mi.”deb, tüşündiñ hä”dedi.

Ātniñ egirini, Sādıq bäläniñ qolidän aldı. Bir äyāgını ezāñigä qoyib, bir lüççidi ve mindi ātigä. Undāk bir miniş edik, āt yēridän yēridän qımıldāb ketti.

Ārāy Hätun ve Mästkēlin Hätun, ātläridän iñän yoq ēdi kē, Ānä Hätun hām “häydāñ kēttik!”deb, uçäläsi Kättä İmām dāştigä oğri yol āldilər. Ātläri hām özläri kabı äsil ve torädän āñlär häyvānlär ēdi.

Kättä İmām’niñ qaptälidägi kättä yoldän ötib kētäyātğan päytdä, Qasāb Ēbrāhim häykırdı: “Bibi Ānām!.. gēzmä yolçıñız häyirli bolsin. Āq yol sizgä!..”

“sāg bolgin Qasāb Ēbrāhim!”dedilər ve huuu debān häydādilər ātläri uçälä yüräklı qahrāmānlär.

Qasāb Ēbrāhim, ārqaläridän bāqıb qāldi. Özi, özidän uyālib ketti. Közläri qarardı bu mänzärädän. Yaqın ēdi kē, qalbi urışdän turär ēdi. Tağ(1)n öz başigä: “hēy māşällāh Ānä Hätun!.. hēy māşällāh Ārāy Hätun bilän Mästkēlin Hätun!..” deb, turdi.

Ānä Hätunlär, ātläri yürgä çaptirib şēhirdän uzāqlāştılar. Qışdän qālgān otlärniñ nigizi yāşārgān, dēhqānlärniñ sēpgān dānäläri hām, bāhār ve kuklāmniñ tēzä nāfəsi bilän qārā toprāg bağridän nişlāb çıqğān ēdi. Hār tāmān korpä koklām. Kok yūzi kökmäy huddi bir su koliniñ yūzidēk sākın ve ēmı ve sım. Mirzāulāñ tāgläriñ bāşidä, āpāq qarlar bilän quçāglāşğān puhtā pāmıqgä oşşāğān bulutlär, tēpälärniñ etāgidägi säylärdä otlāb yürgān koy ve qozı suriläri, toprāgni yāpgān yāmyāşıl mäysälär ve mäysälär içidä lälä gul ve nāstārānlär açğān. Kēpäläklär gāh u gulgä gāh bugulgä qonıb uçıb turgān. Sēkin-sēkin isib turgān şāmāl hām kāyinātdägi hār birtä bārlikniñ qulāgıgä koklām tārānäsini oqıb turgān. Kiminiñ silkitib uyğātär ve kiminig isä opib...

Ānä Hätunlärniñ közi, Hāsān Käl mēydānidä bir çupāñā tuştı. Çupān, kēpānāgini otlär ustigä tuşāb qarnini toyğazātbedi. Ziyāqul Bāyñiñ ināğası, pählāvān ākā ēdi u kişi. Kättä-mättä häykällik, başigä bir qadifā-rumāl orālgān, cānidä älāçä güppiçä ve şälvär, şāftālugul kızil rumāl bilän bēli tārrib bağlāñān, äyāgläri tizäsıgäçä päytāvā orālgān ve äygläri bağdāş qurıb, kättä bir yērgä otırgān ēdi. Häykällik bolgāni uçun, hālq uñā pählāvān Ākā diyär ēdi ve pählāvānlär kēbi, uşāndāğ hām yiyär ve içär ēdi . Bir kättä älāpı pälāv bilän torttä nāñni bir tulum çälābni, bir otırgānidä içär ēdi.

Ānā Hātun, pählävān äkani körğinçä ātini uñä toğri häydädi ve ārķasidān, ikälä Hātun häm häydädilär. Pählevān äkä Ānā Hātun'ni yānigä kēlgünçä körālmāy ķaldı.

“aş bolsın!.. bāşıñ āħurdäki Pählevān oğlim!” dedi Ānā Hātun.

Pählevān äkä silkinib turdi yēridān:

“vi vi vi, mēn kör bolāy! Kōrmāy ķālibmān keçiriniñlär! Hoş kēlibsiz ānām! Ķani, ķoliñizni bēriñ opāy!..” dedi. Ĥurmāt ķılıb, Ānā Hātuniñ ķolidān optı.

Ĥuşħuy körinär ēdi bukun Ānā Hātun: “sāğlik ve ēsānik bolsın yigit oğlim!”

“sāğ boliñ Bibi Ānām!”

“otläğlär ķandāğ pählävān oğlim! ĥäyvānlär toyādi mu özi?”

“yāħşidir Bibi Ānām, toyādi-toyādi...” deb, cāvāb bērdi pählān äkä. Uzāķ tāşlāb bir közdān otkāzdi pählävān äkäninig surisini Ānā Hātun.

“Ķoy ve ķoziläriñ toķ körinādi yēgit oğlim! Äğär toķ bolsälär, bilgin kē seni sēvāmān. Türk'niñ ĥäyvānläri, hālā āti ve ķoyläri bāşķalārnikiđān tolārāğ ve sēmizrāğ bolsä kērāk! Türk'niñ suriläri ķoyrıgını tärtālmāyişi kērāk. Äyniķsä, Sārpul'dāgi surilärniñ ķoy ķoziläri, ĥuddı digānimdek bolışi şart...” dedi.

“Ķoy ve ķozilär toķdir Bibi Ānām! Ātläriñizdān bir inib āliñ ķani! Kēliñ otiriñ. Mānā mēn bilān ķozi ķāvurmāsi yiñiñ! Mānā, tāzā çālāb içiñ! Ārķadāşlig ētgānlär ķani hāzuķımgā!..” dedi pählävān.

“Ĥāzır, mēniñ cānım tārtmāydi oğlim!” dedi Ānā Hātun.

Tag(1)n Ārāy Hātun ve Māstkēlin Hātun'gä bāķıb:

“Ĥātunlär! Āçmisiz?”deb, cāvāb surādi.

Ārāy Hātun cilmāyib, “dıstārħāndān yēmāy kētsēk ubāl bolsä...” dedi.

Māstkēlin, “undēk bolsä, mēn bir kāsā çālābiñizni içāmān pählävān äkām...” dedi.

Pählevān äkä häm, dārrāv lāçirāninig ārāsiga ķāvurilgān goştitni ķoyib, uçälā ānāgä bērdi. Bir-bir kāsā tāzā çālāb häm toldirdi. Ānālär āyāğ ustidā yēdilär ve rāħmāt bildirdilär.

Ānā Hātunlär isä, āslıdā Sārpul'niñ içi ve tāşķaridāgi yāķın koy ve ķışlāķlārdān ĥābār ālmāğ uçn çıkķan ēdilär. Közläri pählävān äkäninig surisigä tuşğınçä, hoşlāridān kēlib ĥāl ve ĥātır sorāb ķaldilär.

Çälälläriñi içib bolgāndān kişin, uçälā ānā suriniñ ārāsiga kirdi. Ķoyläriñi yāķalāb, tutib ķoyvārār ēdilär. Ānā Hātun, bir ķoyni tutib bēlini sıķtı. Āvuçläri goştdān tolib kētti. Dēmək kē, pählävān äkä ķoyläriñi yāħşi bāķķn ēkān. Tagın Ārāy Hātun, bir ķoyniñ surub ētālāb ķoybārdi. Ķoy simiz ve sāğlām bolgāni uçun yēridān ķımildāmādi. Māstkēlin bir

kozini qavladı; biraq tutalmadı. Taqın analar, sekin-sekin surinig arasidan cıkııb keldilər. Pahlavan akaniq qoylariniñ, arıq bolmasligä quvandılar. Aynıqsä Anä Hätun sevinçdan külagigä sıgmäs edi.

“Bir käsä çalab ber!” dedi. Anä Hätun. “Ägar suriñ däymä anä şundaq toq ve semiz bolsä, här päyt otganimdä çalabiñni içämän!” dedi.

Pahlavan akaniñ isä, gururdän ve erkinişdan koksäyi qabardı. Erkinib ananiñ käsäsinä, yanä bir märtä çalabdän toldirib berdi. Undäg bir mazalıq çalab edi kē, içkendek insänni sälkınlätib qoyar edi.

“Bäräkät täpgin pahlavan oqlim! Çalabiñ cudä määlıq ekän.” dedi.

Pahlavan sutini yähşi mäyälär edi ve qatıqni häm uşändäg yähşi eritär edi. Suvini ve tuzini bäb-bäräbär quşar edi çalabni. Bu çebärligi bilän “mēnmän!” digän Hätunlardän körä yähşi çalab tuzätär edi.

Anä Hätun, çalabni içib käsäsinin tagini häm şüb kılmäsdän, darräv käsäni yergä qoyarmi edi? Deb, uyläysiz?..

“Elhänimiz qayerdä Bibi Anäm? Säy ve koygä baş urmäs boldi köp päytdän beri!” deb, cävab soräggä başladı pahlavan äkä. “Hēy bäläm!” deb başladı Anä Hätun:

“Yüsüfbäy, qış bitmäy turib neçitä aksaqal, çäpändäzlari ve pahlavanlari bilän Bädähşän şehrigä, Pämir täqlariniñ etäqlarigä kētgän pahlavan oqlim!.. bu yil isä, butun Türk boylariniñ Ergänaqun Bäyrämi, Bädähşän şehridä qutlanib otädi; u munäsibät bāŌs kētgänlär!.. Torälärimizgä egä cıkııb yäşnätışimiz keräk pahlavan oqlim! Bälälärimizgä miräs quyädigän eñ äsil nersä torädir; bilib qoygin yegit bäläm!.. Qadırbäy isä, öz işimizdän cıkıılmäydi. Bu yil yurtni gēziş mēnä qaldı. Mēn häm, mänä Hätunlärni belimgä alib, yurtlärni bir körüb ve soräb cıkaylık dedim.”

Aray Hätun ve Mästkēlin Hätun, vaqtdän ätlarigä mēnän edi.

“Pahlavan oqlim! Kēç bolmäsdän. Tēzräg şu yurtlärni bir körüb cıkaylık. Bolmäsä, kēçqaranēggä qalib kētämiz. Bilgäniñdek, uyni başidä Elhänimiz häm yoq, aqşamgäçä qaytib kēliş şart.” deb, hēzläb ätigä minib äldi Anä Hätun.

“Şäräf berdiz, säfä kēltirdiz Bibi Anäm! Yēnē kutämän qaytişgä!..”

“Säg bolgin oqlim! Uçraşginçä esän amän qal!” deb, häydädi ätini.

Uçalä anä, ätlarini Türkçin qışlägigä toqri häydädilər. Türkçin’ni körüb, hāl ve hätır suräb; soñrä Kutärmä ve İnişkä qışläqlarini häm yaqıñdän közläb cıktilär. Tag(1)n, uçläsi ätlarini yurägä täşläb säyätgä toqri yol äldilər.

Säyät uluğı ve buyuğı Muḥämmäd Qul Hān, Yüsüf Bāy bilän birgä qoşilib Bädähşān'gä kêtgän edi. Ornidä Näcmuddin Hān'ni qoygän edi.

Hävälär unça hām issıq emäs edi. Birāq ḥāligäçä tüş pāyti bolmäsdän, säyät erkäkläri Divılqarā Şäyh ziyārätiniñ yāğaçläri tubidä, yümäläb ve āganāb säyāniñ käyfini çıkaräyätgän edi... ānä Hätunlär, unlärni gäflätgä yaqalāb ālgānläri uçun ḥursänd edilär. Faqat, hiç kimsäniñ közigä körinmäsdän, ulusvällik meḥmānhānäsigä yētib bārdilär uçälä ānä... ilk märtä Näcmuddin Hān körüb qaldı:

“Oğridäk kēlib qaldıñız ku ānälär! Gäflätdä ävläb qoydıñız dä bizni hä!..” dedi. Ānä Hätun'ni közläridän ālāv çıqabērdi birdän-birgä:

“Gäfil bolsāñız, älbättäkē gäflätdä yaqalānäsizlär Näcmuddin Hān! Yätib-yätib ḥmirturşdek köpāyişib kētiş bārmidir torämizgä hä? Quyāş, qaçāndän bēri miyelärizgä täsir qılädikān bolgän? Disāñçi! Türk mellāti, şundäk bir mellätmidir?.. Kēlib yān yātmāgni qaysi äcāmdän örgändiñiz?” deb, baqırmāggä başladı Ānä Hätun.

Näcmuddin Hān, bēradikān cāvāb tāpalmadı. Ānä Hätun'niñ aççığı ustidä baqırib gāpurgānlärini, gāznālik Māḥmmud'niñ lātläri eşitib, közlärini āvqalāb yerläridän turubērdi. Ēm ve simginä, ḥāp-ḥāp hār kim uylärigä toğri qaçti.

“Qaçiñ torä urgirlär, qaçiñ! Yāşiniñ Hätunlärizniñ quçağığā!.. Hēy sizni uyātsiz uyālmāslär... Ānä Hätun'niñ közläri ḥāzır hām kör bolgāni yoq kē körālmāsın!... Mundän nārı, cugāg erkäkläri deb häyqırāmān sizgā!.. Quyāşdek nā'mätniñ yāruğdän yārārlānib işiñizni qılib āliñ. Qandāg bolsä kēçä uḥlārsız ku! Ērtāñ qarā sāḥārdän kulgdä yātmāg yoqdir Tāürk mellätiniñ toräsidad; ēy torä urgirlär!” dedi.

Ānä Hätunlär, qıgın ve opkālik bir şākıldä baqırib ve häyqırub Muḥämmäd Qul Hān'niñ meḥmānhānäsigä toğri ātlärini yādādilär. Muḥämmäd Qul Hān'niñ āqsaqāl ātāsi Sultān Hān, qolidä bir toñ su, tāḥārāt qılātbedi tāşqari hävlidä:

“Vāy māşāllāh ānä Hätun siñlim!.. Hoş kēlibsizlär qızlārim! Şārāf bērdiñiz, sāfākēltürdiñiz yurtimizgā! Birāq, bundāyin kēliş hām bolādimi yu? Kēlişiñizni bildirib qoysāñız edi birān qoziçä ve yā oğlāqçāni yāḥşiginä pişirib quyār edik. Häy sizlärni!.. Buyuriñ içkärigā! Byuriñ!..” dedi, Sultān Hān āmäki.

Ānä Hätunlär, dārrāv ātläridän inib āqsaqāl Sultān Hān'niñ qolidän optilär ve ātlärini tāşqar ḥävliädä bağlādilär. Uluğvār Sultān Hān bilän, uygā bārib birāz suḥbätläşib otirdilär. Ānä Hätun cudā hām qızgın ve opkālik edi. birāq, āqsaqāl Sultān Hān'niñ yānidä yālgāndän cilmāyib turdi.

“h yairdir si nlim!  ızl r bil n  vg  mi  ıktı niz?..”

“ und g dis niz h m bol di h n  k m! M n , siz h m  arrib  aldı niz! Mu amm d  ul H n h m bu y rd  yo .  ş me n   aldı. M n  k ri n k  m ll t h m u bu p ytni firs t bilib, M mr yim B k  aytg n. K zl rimg  i  n m sm n Sult n H n  k m!.. K rg nimd  bu y rd  T rk y ş m ydi hiy lim dig nd  boldim! Yo s , G zn lik Sult n M h mmud’ni n d rb ri midir s y t? B r ani k rs niz h r y g  ni n tubid  li nl rini kut rib, kulg d   g n b ve h rl b u l y pti!..”

“T nrim, sizl rni bu m ll tni n b şid n  ks kl tm sin  n  H tunl r! B rligi nizg    k rl r bolsin. To ri  yt siz si nlim! To ri  yt siz!..” dedi b şini  ımird tip   sa  al Sult n H n. N cmuddin H n h m  r kad n y tişib k ldi. Sult n H n, N cmuddin H n’ni k r r-k rm s:

“N cmuddin b l ! Nig  Bibi  n nizni    ıgını k lturub  oyibsizl r?”

“H  H n  m kim uzır!  n l rimizni k ri n k  m n  tuş p ytd  k lib  aldil r. B r ani issig b sg n bols  k r k kulg d  u l b, d m  lib tin l şm   i bolg n. Bibi  n m bols  k rib  al n l r.”

 n  H tun’ni n    ıgı cud   rtib k tti bird n-birg :

“ t n  N cmuddin! Y l  lsin  g nd n. S n  ytm gin bolgin, bil r h m  şitm g n bol ylik...”

 n  H tur  u ur bir n f s  lib b rdiv  Sult n H n’g   ar b:

“ u o  ı ve t nb ll rni, t zr g y zlk l rg  yub riş k r k d b oylim n. Yo s , y tm g ve u l m gd n uyuşib k t dil r. Bu vez’i t, bundik k tiv rs ; tor  nim dir?  sl rid n  ı arib  al dil r. Tor l rini  sl rid n  ı arişd n kiyin, bu tor  urgirl r bil n b şimiz cud  b l g   al di ku H n  k m!..” dedi  n  H tun.

B ş  boyl rni n, k tt si ve ki igi,  rk gi ve H tuni d k, N cmuddin H n’ni n h m  ur şid n  ol ve  y g  titr b  aldı  n  H tun’ni n   şid  turgin .

“Bizni k ciri n Bibi  n m! Sizni mund k kutilm s p ytd ,  aysi y l u irdi bil r s rig ?.. Hir n h m t bols   ytib yub rs niz bol r  di ku! D rr v y tib b r r  dik h zm tg ...”deb,  r g  kirdi  altir g s si bil n N cmuddin H n.

Yurt, koy ve  ışlakl rni g zg ni  ıktım! M n  y nmd   r y H tun ve M stkelin H tun’ni h m  ldim. Mund n n r , bu ik l si, siz o  ı t nb ll rd n t z-t z h b r  lib tur di.  lh nimiz Yusuf B y is  g zib yurg n; “T rkist n m nd n, S rpul m nd n” deb. U bolm g n   gd , S rpul m ll ti b şiz  alm sin deb,  yn lib yuribm n. H r yil, Mull 

Hädim bilän Q̄ari Öazimi yurtdä turär edi. Bu yil, u ikäläsi häm këtib q̄alginça iş bizlärgä tuşti.” dedi Änä Hätun.

Säg boliñ Bibi Änä! Säg boliñlär. Yähşi kè biz mällätniñ siz käbi mähräbän, sévimli ve cäsür änläri bär. Maqsäd, bini kèçiriñ kè sizläрни kızgındirib qoydik!..” Änä Hätun, uşbu toğridä başqa gäpirmä bilä istämäs edi. Çunkè, cudä açığı kèlgän edi...

“Kèlgunça, yoldä Pählävän Äkä’ni kördim Näcmuddin Hân” dedi. “Pählävän Äkä, qoyläri yähşi otlägän ekän. Qoyläri ve qoziläriñ hiçbiri häm ärrig emäs...”

“Pählävän Äkä, öz işini yähşi bilädi Bibi Änä!” dedi.

“Älbättä kè bilädi! Başqa bir iş mi buyurdik uñä? “

Qamçı tutgän qolini bëligä qoyib, bëlini räslädi. Közimgä quyaş kirmäsin deb, başqa qolini älinigä tutti ve tä uzäqlärdäki Mirzä Ulän tägläriñi ve äniq-äniq bälläb baktı. Bulutlär bilän quçağlaşgän ve qışdän qälma qar yegünläri, zäncir käbi ärqa-ärqagä tizälgän yämyäşil tēpälär, Änä Hätun’niñ köläriñi qamāştirdi. Yäzläg çägi kèlgän edi. Tözä hävädä tözä qaymaq, tözä sut, tözä qatıg ve tözä çäläb, yäzlägdä başqa bir mözä bërär edi. Köp sägüñän edi yäzlägni Änä Hätun...” yeyläglärdä mäysälär häm, tözä boyi bolgändir? Här tāmān.

Türlük-türlük çiçäkläriñ häyidi bilän tolgändir hä?.. Mënimçä, yeyläggä koçmägüñiñ päyti keldi şekilli Näcmuddin Hân! Bibi Änäñ, ölmäsdän äldin yenä bir mmärtä bähär yeylägüni körsä ve yäşäsä, yürägidä ärmän qälmaydi.” dedi Änä Hätun.

“Tänrim umriñizni uzun, cäniñizni säg saqläsin Bibi Änä!.. Birtä emäs, miñtä yeyläg körsätsin täñrim sizgä.”

“sën äytäsän dä Näcmuddin Hân! Biräq, bu cän bizgä bāqı emäs ku! Bir bāqasän igäsi, bërgän ämānätñi älib qoybërädi qoliñdän.”

“dimañ undäg Bibi Änä! Şundek gäpirmägüñiñ päyimidir şu hāzır? Ähı, bu yurtñiñ ve bu mällätñiñ, uzilgän ve qopgänini bağlägän, säçilgänini yıgadigän yälgızginä änäsi siz-yu! Nimä bolädi bundek gäpirmañ Bibi Änä!..” dedi Näcmuddin Hân.

Nisän (sävur) häväsı äyniçsä guzäl edi. Kok yuzi kokmäy, yer yuzi yämyäşil çiräyli. Gul häyidi bilänäräläşgän äksicänni tänäfus qılış, yäñidän ruh ve cän bėruuçi edi. Tägdän isigän mulāyim yel, insän yuzini siläb ve säçini silkitib turär edi. Çuqur bir näfäs äldi Änä Hätun. Bu hävā, bu su, bu yurtdän äyriñmäg cudä qıyind kèlär edi Änä Hätun’gä birdän-birgä silkinib turdi yeridän.

“kēc qälämiz Hätunlär! Başqa yurtläriñi häm bir soräb ve körib çıqaylık!” dedi. Yenä mindi ätlärigä. Ätläriñi yurgä häydäb, Elhän qışläg ustidän Därqudıq ve

Tärbüläk'gä uttilär. Bu qışlâqlärdägi yaşävçilärniñ hâli ve hâtirini sorâb, qaytädän ätlärigä mindilär. Āsyābād'gä toğri häydädilär. Bir tāmändän uzun yol, başqa tāmändän isä isıg hävä. Quyāşniñ isıglik zähri hâli hām sinmāgän edi. Yoldä Rāzāq Quduğı mäntıkasidä, ätlärini tähtättilär. Ābdullrāzāq isimlik bir həyir sēvēr kişi, köp yıllär äldin bu bolgädä həyir sādāqasi deb, bir quduğ qāzdirgän. Yoldän otib qaytgän bärçä hālqgä, dēhқанlārgä, çupānlārgä ve hättä həyvānlārgä, həyāt bağıslāgän- qılğan bu ayir işi bilän. Şu sābäbdän bu mäntıqagä, bärçäniñ āgzigä ve esigä Rāzāq quduğı mäntıqasi ātigä tānilädi. Ānä Hātunlar, ätlärini bu quduğdän sugārib yenä cunädilär.

Ātlärini, topä toğri Āsyābād'niñ on üç tegirmānigä häydädilär. Kelib tegirmān həvilisigä cimginä kirdilär. Ātläridän inib, ätlärni bglädilär. Hiç kimniñ sesi sesi çıkmās ve bir cimlik bār edi tegirmāndä. Ānä Hātun, zippāginä tegirmānā kirdi. Közi, boşālgän tegirmān doligä tuşti. Tegirmān āhuri isä undän tolib-tāşib yātgan. Tāş, tāşgä süykānib turgän. Bir ikki kişi un tärtuuçi, başqa bir buğdäy qāpıgä yāslānib, yānbāş uhlāb qālgän. Tegirmānçi isä, bu un tärtuuçiğä işānib bir sātginä üygä ketib qālgän ekän. Ānä Hātun, äççig ustidä Ārāy Hātun bilän Mästkelin'gä büyürüg berdi:

“tez çıkiñ tegirmānniñ suvini pärçävğä başqariñ!” did. İkalä Hātun, köz yumib āçgunçä tegirmānni pärçäv qıldilär. Yoldāş Hāci'niñ közi, dāryāniñ nāriki yaqasidän äyäl Hātunlārni körüb qāldi. Öz başigä:

“hey, bu kun gāçä Hātun milletini tegirmān pärçäv qılışini körgän yoç edim. Erkāklārni bälä mi uribtı...” deb, üylāv bāsdi. vesväsgä qālgir, pāyçälärini tizäsüdän yuqārigāçä kutārib dāryādän utib keldi. Tegirmān həvilisidä közi Ānä Hātun'gä tuşti.

“vāy Bibi Ānām! Hoş kelibsiz!...”

“ättāñä Yoldāş, ättāñä seni!...”dedi.

Ānä Hātun, köp äççig kelgän päytdä dāymā (ättāñä seni!)deb, äytär edi. Oñidä kim bolsä bolsin Ānä Hātundän urkib qorqar edi. Un tärtuuçilär Ānä Hātun'niñ baqirib həyqirişi bilän, uyqudän uçib uyğāndilär. Hälä çāp! Qoymä ketti. Unlar nimä boldi? buğdäylär nimä boldi? Deb, bir tāmändän qorqış başqa tāmändän hāvliḥ, äyāglāri gāh u qābgä, gāh bu qābgä tāqılär edi. Mudrāb, sudrāb tāgirmānā kirdilär ve bāqtilär ke, uhä hä...

Yoldāş Hāci, yene qaltirāb:

“hoşkelibsiz Bibi Ānām! Hoş kelebsiz!...”dedi. Ānä Hātun heybāt bilän baqirdi:

“zātän hātınlārizniñ dārd ve qaygusi bilän başim bälāgä edi. Endi isä, siz tor uyältirgän erkāklārniñ qolidän hām äzāb çekişim keräk mi? Hä Yoldāş Hāji?...”dedi.

On uç tegirmāñä, ikki egiz ināğalär bolgän Curābāy ve Turābāy, tegirmāñçilik kılär edilär. Turābāy, u kun mäydä-çüydä älmāğ uçun şehir ketgän edi ve tegirmändä, ināğasi Curābāy’niñ bolişidän koñli rāhät edi.

Tegirmāñçi Curābāy kirib keldi bir mähäl. Bolib otgänlärdän hābärsiz..

“hoş kelibsiz Bibi Ānäm! Keçiriñ! Tezligdä qaytāmän deb, uygäçä ketgän edim. Biräk, közim uyquğä ketib qālibti bir niçä daqıqa..”

“nimä dimāğ közim ketib qālibti?.. işlāmāğdän ve vezifāñdän çärçägän bolsañ, yubārib koyberäy seni hām Őcämlärniñ ārāsiga?..”

Curābāy qorqgän edi. Özigä kelmāğgä urinär ekän, ārça-ārqağä kelgän Ānä Hätun’niñ gäpläri, tāş kabi tegär edi bāşiga.

Ānä atun, Yoldāş Hāciğä qarāb: “mundän buyān, bu hālqniñ hālını sendän sorärmän yoldāş Hāci!.. äğär kibirān yāñlişlik körsäm, bu hālqñdän emäs; seniñ haqññdän çıqāmän!” dedi. Uçäläsi, yenä ätläriğä mindilär. Däryädän utib Kiçik İmām’gä toğri Toğāniñ ustidän häydädi ätlärini. Yoldä Ānä Hätun, Mästkelin’gä bāqıb:

“Mästkelin kızım! Birinçidän İmām cāñä bārib, bir duāŐ kılāylik. Çunke, köp päydän beri fursät tāpib kelālgānim yoq. Tağ(1)n, Bāhāvudin cän muqāmını hām ziyārät kılıb ālip Erdi(āpārdi) qışlāğı’gä utāmiz! Fikriñiz nimä?.. qandāğ bolsä hām, Kiçik İmām mänt(1)qasidä hālqniñ bāşidä sen bārsāndeb koñlim tinç! Ertākun men ölgändän nāri, däryāniñ kunçıkaridän sen ve däryāniñ kunbätäridän mänä āray Hätun mäsŐuldir! Unutmāñlär!..” deb, gäpläşib kelä yātğän edilär ke, yoldän Mullā yādgār Hāci çıqıb qaldı.

“häyiriyätür inşallah Bibi Ānäm? Nimä bu tāp ve tälāş?.. koyniñizdä ikki qahrāmān Hätun bilän, qaysi urişni fātāh kılmağgä ketä yāpsiz?..”

Ānä Hätun cāvābsiz koyärmi edi?..

“hä, yādgār hāci! Urişni fātāh kılğani ketib turibmiz. Siz erkäk milleti oqkılāşğınçä, ārçasi koyāşğä yāñän elqıdik kolğani tāpsāñiz āğanāb qālāsizlär-yu mäcbur, urişni biz Hätunlär fātāh kılsek!..” deb bāblāb koydı Ānä Hätun.

Yādgār hāci, cim boldi ve bāşini egib yoligä qarāb ketävirdi. Uçälä ānä, duŐā ziyārät kılğändän nāri Āpārdı’gä toğri häydädi ätlärini. Bārib Āpārdı mäscidniñ çob bāndidä turdilär. äŐsır āzāniniñ päyti edi. Ābdullmānān hāci, tāzä tāhārät kılıb saqāllärini tārāb mäscid sāri kelä yātğän edi. Közi uç ätlıggä tuşti Ābdullmānān’niñ. Mäscidniñ çob bāndigä yaqınlāşti:

“vey Bibi Āpām! Bu nimä tāsāduf! Hoş kelibsizlär, säfä kelturibsizlär!..”

“rāhmät Hāci äkäm; sağ boliñ! Yurt tinçilik mi özi?..”

“teñrimgä şükür, tinçlik ve esän ämānlik Bibi Āpām!”

“hātñ bālālār qandāgdilār? Hiç kim körinmäydi-ku kuçälärdä Hāci äkām?”

“hāzır, kättä-kiçik, er ve Hātun, qız ve oğıl bärçäsi öz işläridä Bibi Āpām! Māñ kābi tortä qarri çāl qālgānmiz qışlāgdä!”

“teñrimgä miñlärçä şükür. Eñ āz, bu yerdän äyirilättim..” dedi Ānä Hātun.

“hāci äkām! Bärçä Āpärdi hālqgā bizniñ qızıq sālāmimizni yetiştirin. Bekār turmäsdän ānä şundek işläb tursinlār!”

“äliküm sālām. Toğri äytäsiz hāci äkām! Esän ämān qālñ. Yene uçrāñimçä Āllāh’gä ämānät boliñ!”deb, hāyirläştilər.

Yene uçälä ānä, Behsud, Hārābä, qırqāğı qışlaqları tāmāñä toğri ätlärini yurga yäydädilər. Āqşām bolgān edi. Ānä Hātun’ni üylāv bāsti ve yānidägi Hātunlārdän mäslähät soradı:

“Hātunlār! Bu yurtlārgä bārsāk keçqālibketāmiz! Meniñ uyumdä, Bāybāçä Hātun hām yālgız bāşidä. Sizlārniñ hām qāzāñ tábāğñizniñ päyti bolib, hättä otib ketti. Bārmāsāk yāhşi bolmās ve koñlimiz tinçn bolmäy qalādi!” ib, üylāvini bildirib turgān edi ke, şehir tāmāndän keläyātğān āq ātlıq bir kişigä tuşti közlāri. Bāşigä qarāçizgilik āq sālāsi bār edi. Uzun buylik bolışı, āt ustidä utirgān bolsä hām uzāqdän belli bolib turār edi. Ārāy Hātun, bāqğānidek tānib āldi.

“Bibi Ānām! Keläyātğān kişi hārābālik Mullākārim ākā şekilli!” dedi. Yaqınlāştilər.

“vāy Bibi Ānām! Āsālām Őāleyküm! Hāyiriyāt bolsä bu keçqurundä?. Qayerdän bārib kelābārib keläyāpsizlār?..”deb, körişti hārābālik mullā Kārim.

“āleyküm sālām Kārim bālā! Māñä, yurtni gezgāni çıqқан edim Hātunlār bilān..”

“ādımñiz şārāfli bolsin Bibi Ānām!”

“sāğ bolgin!”deb, sorāşgā dāvām etti:

“yurt tinçlik mi özi Kārim oğlim? Bilāsān! Dāryā buyiçä yāşāyātğān qışlāğlārdän seni sorumlik qılğān edim. Esiñdä mi?..”

“esimdän çıqarmi ki hiç Bibi Ānām? Bilāsiz! Şu vaqt iş ve küçniñ päyti. Erkāklār dāşt ve qoldä, bolsä heytälärdägi ekimlārniñ hışāvāsi bilān vaqt otkāzib turgān..”

“seni sevdim Kārim oğlim sen öziñni bilāsān... biz keç qāldik! Sem, ertākun ātiñni min! Dāryā yaqāsıdägi bärçä qışlāqlārññ hālini örgānib āl. Meni sorāğān kişilārgä, meniñ sālāmimni äyt!.. tağ(1)n kelib, meñä hābār berāsām!”

“buyurğınız baş ustığa Bibi Ānām! Meñä tuşğän işni, cān ve koñildān sāmimiyet bilān yergä kelturmāggä ħāzırmān.”

“āfārin yigit oğlim!” dedi Ānä Ĥātun.

Ĥārābālik Mullā ākā, bu sāmimiyetni fursätbilib başladı:

“öz äyāğınız bilān kelibsiz Bibi Ānām! Mehmān bolmäsüdān ketiş bārmidir ki torāmızdā?.. äytiñ-çi Ānām?” dedi.

“ rāĥmāt, sāğ bolgin Kārim oğlim! Ĥāzır keç bolğān. Elĥānimizniñ hām bu yerdä bolmāğānini bilāsān. Uydāgilārni başidä hām hiç kim yoқ. Bāşqa märtä kelişimdä,señä mehmān bolışğā söz berāmān!” deb, qışlāggä kirmäsüdān Ĥāzi Kenti mähäläsüdān ātlārini şehirgä toğri qaytarib häydädilär... yoldä Ānä Ĥātun yānidāgi ikki mǎŌnāvi Ĥātun qızlārigä, şundek nāsihät qıldı:

“ Ĥātun qızlārim! Sizlārgä, bir neçitā cudā muhim sözlārni nāsihät ve vesihät qılmāçımān!.. kulāğlāriniñ bilān yāĥşi eşitiñ ve hār dāyim eslāriniñdä tursin!.. bu yurtdä, toқılğān hār gilām ve qālindä, şāldä ve ālāçädä, tikilğān hār bir tāqı, ton ve ciläkdä, urilğān hār bir iştānbāğ ve ipdä, qışqaçā; hār bir nersāniñ naqşidä, Türk’niñ nişāni bolmalı! Hār kim, hār qaçān, hār yerdä, ilk bāqışdä bu äsārlārniñ bir Türk äsāri bolışini sezmalı ve bilmālidir!.. torāmızgä, imānlāriniñizçä ärzış beriñ qızlārim! Men, bu yurtniñ Ĥātun qızlārini sizlārgä ve sizlārni isä ävāl teñri tāŌlā’gä, soñrā Türk torāmızgä ämānät qılāmān!..” dedi.

Āqşām bolğān edi. Quyāş hām çārçāğān edi şekilli ke, kotini Erginaқun tepä (nāvruz) siniñ ustığa qoyib, dām ālār edi guyā. Bālāĥısār’niñ tāgidä yetib keldilär. Māstkelin Ĥātun’niñ uyi, dāryāniñ kunçıqari Kiçik İmām tāmānidä bolğāni uçun, çuқur tegirmānniñ eşigidān Bibi Ānāsiniñ mubārāk qollāridān opib ayrıldı. Ārāy Ĥātun’niñ yui, dāryāniñ kunbātāri tāmānidä Kättä İmām’niñ qaptālidä edi. Ārāy Ĥātun, Bibi Ānāsi bilān tā yugāçā yoldāşlik qılib tağ(1)n öz yuigä ketti...

Bir yegit bālā, koñli ānä yurti Sārpul’niñ ‘eşqı bilān tolib tāşğān. Ātāsini, ānāsini, ukālārini ve ārқadāşlārini cudā sāğınān. Āynıqsā; yurtininiñ hāvāsini, bāhārini, sutini, qaymāğini ve birgä uynāb, birgä osgān dostlārigä ĥāsrätli. Çāpip, yıqilib, tuşib ve turgān koçālārni ve yāzläğlārni äzzānçā sāğınān.

İkki yildān beri yurtidān ve āŌiläsüdān uzāq qālgān edi. Bir eŌşq ve bir yāngu bār edi içidä, şu bāŌs cudā heyecānli edi. Çunke, ikki häftālik hām bolsā bir tāŌtili bār edi. Cudā sevinçli ve mutli, yorägi ĥāsrät ve sāğınç birlä tolā edi. Ālbättä, yurt sāğınçı, āŌilā sāğınçı...

Bir aklā mutārniñ setigā, bir yigit otirgān. Mutār, ket-ketā yurtigā yaqınlāşār edi. Yigit bālā, uur-uur nāfās ālib beriverdi yurtniñ yaşil mānzārasi uzāqdān kōzigā kōriñiñā. Kōp pāytdān beri, yurtiniñ bu tāzā ve cān beruui hāvāsini tānāffus ılgān yo edi. Tuş pāyti edi ke, aklā mutār kelib dāryā hutāl sāmāvāriniñ oñidā turdi. Bir yigit indi aklā mutārniñ setidān. Tolbāksini şānāsiga tāşlāb, sekin sekin yurimağgā bāşlādi. Huddi kikintāy bālālār kābi, yollārni bir, ikki, uç deb ādimlār edi. Uygā bārmāsdān āldin, Sārpul cāmeŌ māsıdıgā bārib, tuş nāmāzini cāmāŌt bilān ādā ılgāndān kiyin, Sārpul kōpriginiñ ustigā bārib tāhtādi ve ānı-ānı dāryāniñ suvigā arādi. Cudā hoş ve sevinçli edi. Hār neā ādim oygāndā, kōzlārini yumib uur bir nāfās ālib berār ve şükir ılār edi. Soñrā, aytib uyiniñ yolini tutti. Āynālmā kuālār ve u kuālārniñ aptālidā ekilgān tāl yāğālārı, ve yāğālārniñ tāgidān āqıb turgān zāmzāmdek tunuğ sulār...

Sālnlik ve isib turgān mulāyim şāmāllār... hāvā guzāl midisāñ? Cudā āynıksā ve guzāl bir hāvā, çirāyli bir mānzārā...arāñ ke, şāmāl hām İsmāyil bālāni sāğıñāndik, bāşini silāb sālārı bilān oynāverdi. İsmāyil bālā, hāsrāt bilān sāğıñān ā’ylāsiga birān tezrāğ āvuşmāğ uçun tez-tez yurār edi..

İkki yil āldin, Āugānistān(Āfghānistān) dāvlāti tāmānidān bāşlāyātgān mācburi māktāb uımāğ şarti bāŌis, İsmāŌil bālā yurti ve āŌilāsıdān āyri tuşib çaldı. Sārpul hālı, māktābni āŌcām ve kāfırlārniñ mādrāsasi deb tüşünār edilār. Bu yūzdān, hiç kim öz bālāsini öz oli bilān kāfir māktābigā yurmāğ istāmās edş. Birāğ, Āugānsitān dāvlāti istār istāmās māktāb oıtmāğ uçun bārā Türkistān yurtlāridān bālālātıni Kābilgā aırış uçun hāyet cunātgān edi.

Uşbu hāyetlārdān neitāsi is, Sārpul’dān Kābil’gā şāgird ālib ketmāğ uçun, Sārpul’gā kelgān edi. Hiç kim, Āvgān dāvlātigāniñ bu buyurgini abul ılmādi... Sārpul Elhāni ve ārbābi Yusuf bāy hām, hiç bir āŌilāniñ bālāsini, māktābgā yobārişgā kondirālmādi. Ānā Hātun hām, hiç açān istāmās edi. unke, buyuk ānā “bālālār bu yurtdān ıksā, ācāmlāşib ve torāsini unutib alādi!” deb orar edi. şu sābābdān, ātālārdān kōrā kōprāğ, ānālār istāmās edi fārzāndiniñ kōzlāridān uzāqlāşışini. Ālbättā ke, Sārpul āŌyāllārı kām ve tum hām bolsā Ānā Hātun’dān sābāğ ālgān edilār bundek eŌnātilikni.

Elhān, āŌsır nāmāzini ādā ılgāndān kiyin, Nāzirul Bāy’niñ aşıgā bārdı. Nāzirul Bāy, Elhān’ni kōrginā şaşıb ketti ve:

“hurmāt Elhānim! Zāhmātdā ālıbsız!.. aırsāñiz özim kelāredim!..” dedi.

“ sığ bolıñ Bāy äkä! Bu mäsäälä uçun, män sizniñ qāşınızğa kelişim şart edi. bu yüzdän kelib qaldım..” deb cävāb qaytardı. “ men käminäni, uyältirib qoydıñız Elhānim! Buyuriñ gäribänä kulbämizgä!” dedi.

Elhān: “ rāhmät sizgä! Başqa märtä inşallāh!.. äyäg ustidä gäpläşib älämiz Bāy äkäm!..” Nāzirqul Bāy: “köz ustigä Elhānim! Buyuriñ!” deb, qollarını ädäb kerägi koksäygä qoydı ve Elhān’ni eşitmägä başladı.

Elhān, Nāzirqul bāy’ni kondiriş uçun, bādāmnı çaqıb mağzini yedirgändik, mäktäb mäsääläsiğä başını açib qoydı. Särpul ve äyniqsä bu hālqniñ keläcägi uçun, İsmā’öl bäläniñ Kābil’gä ketişi keräkligini bildirdi. Öz bälälärdän, kättä oğlı Qādır Bāy isä turmış qyrgän edi. Yağub bälä, Kābil’da öqıyädigän säviyädä emäs ve Sādıq bälä isä, hāzır kiçik edi. bolmäsä, ilk öz färzändi Sādıq bäläni dārrāv yubärib qoybärişni hām äytib berdi. Elhān, İsmā’öl bäläniñ estedānini başdän hām körgän ve bilär edi. bu säbäbdän, İsmā’öl bälä uçun bu fursätni yähşi bir çānsbolişini, ätäsi Nāzirqul Bāy’gä äytib ve uni, bu işgä kondirmägni bəcärdi.

Ertäkun, Elhān Särpul oluğläriñi qāşigä çaqırıp Ävgānistān dävlatiniñ hāyetigä, bir cävāb berişläriñi istädi.

Millet, bir üylāv içidä telpinär ve här äğızdän bir ses çıkar edi. kimisi, bu kişiniñ bäläsi ketsin diyer, başqasi uniñ bäläsi ketsin diyer edi... ärädän, bir kişi turib: “ mänä Yādgar Hāci’niñ oğläri cudä köp! Birtäsini yubärsä, işi mäydändä qālmäydi-yu!..” dedi. Başqasi turib: “mänä filāni bāyniñ hām oğlı köp Hūdā’gä şükir. U yubärsin birtäsini!” deb, gäp köpāyib ketti. Şu päyitdä, Nāzirqul Bāy:

“biläsizlä! Meniñ birtäginä oğlim İsmā’öl bār! Muni hām yubärsäm, rozgārimni bir başımgä qandäg otkäzärmän?” dedi. Hālq bu sözni eşitginçä cim bolib qādi ve Nāzirqul Bāyni märāq bilän eşitmägä başladılar. Nāzirqul Bāy dävām etti:

“ ägär bu toğridä, meñä yärdämiñiz teksä, menİsmā’öl’ni yobärib qoybärämän!” diğinçä, bärçä hāzır kişilär, çuqur bir näfäs älib berdilər. ve dārrāv, öz äräläriğä baş başgä kelib şundek fäysälä qıldılar: (här dehqān hermänlärni yıggändän näri, beş olçäk buğdäy berämiz. Bāgdār kişilär, mivä ve fäslilik kutärgän hāsilläridän ve qış mävsümigä qurıg otindän, Nāzirqul Bāygä yärdämläşsin..) deb, Elhān’niñ huzurigä söz berdilər. Tağ(1)n, İsmā’öl bälä Kābil yolini tutib ketib qāldı...

İsmā’öl bälä, äynälmä kuçälärdän yurib nihāyät uyläriğä yetib keldi. Uyläriñiñ kättä eşigidän kirgändä, änäsi Tursun Hātun, tändir-uçägniñ başidä nān pişirä yätgändi. Cimginä, sekin sekin yurudi. hāviliniñ içidän aqıb turgän ärigniñ qaptälidägi älmä

yāğāciğä yäslänib turdi İsmā'Öil bälä, ānəsi Tursun Hātun'niñ bāşi tändirgä, es ve hoşi isä, tändirgä yāpgän nānlāriğä edi; yānmäsin ve yā tuşmäsin ve yā tuşmäsin deb. Bir türlik körä älmäy ve bilä älmäy qaldı bäläsiniñ hāpginā kelişini. Bälkim, İsmāyil bälä ānəsiğä surpriz qılmāğçı edi bundānyin qilib. Bir neçä daqıqa, ānäsini ānıq-ānıq közlāb turdi tāhtāgän yeridän. Bir päyt ānäsiniñ közi, älmä yāğāciniñ tānəsiğä omuzini(şānäsini) yäslāb äyāğdä turgän bir yigitgä tuşti. Tiklāb bāktivä tānib āldı. Qısıq ve tuşukbir ses bilän: “İsmā'Öil!.. oğlim!.. sen misän? Kelib qaldıñ mu?..” dedi. İsmā'Öil bälä, sāğınān ānəsiğä toğri çāpip bārdı ve ānäsiniñ boynigä āsıldı.” ānāñ orgilsin señä! Hoş kelibsän birginä oğlim!.. hoş keldiñ ānāñ ölib qālsin señä!..” deb, yığlābān oğliniñ bet ve bāşidän opib bāgrigä bāsti. Tursun Hātun, huddi Hhazrät Yağub'niñ, oğli Hāzrät Yusufgä qāvuşgānidek, yorāgi açilib hoş bolib ketti. Turmāsdän ve ārä bermāsdän, oğli İsmā'Öil'niñ bāşini bāgrigä bāsib, gāh opār ve gāh iskār edi. ātəsi Nāzirqul Bāy, oğli İsmā'Öil kelgānidä uydä yoğ edi. āqşām uygä kelgāndä İsmā'Öil'ni körüb cudä hursānd boldı.

İsmā'Öil bälä, ānäsiniñ pişirgän yemeklāriñi ve tayarlāgän ävqātlāriñi cudä sāğınān edi ikki yildän beri. Ānəsi tursun Hātun, āqşām ävqāti uçun, mēzālīg-mēzālīg āşlār pişirib, dāstārḥānniñ ustini toldirdi. ä'Öilāçä, toyub-toyub yedilār. Ävqātdän kiyin, çāy içib mäydä-mäydä gurbätdä körgānlāriñi ve yāşāgānlāriñi ātā ve ānəsiğä äytib berdeş.

Ertākun, İsmā'Öil bälä drişi ve kuylāgini çıkarib, öz milli ust-bāşi bolgän gupiçä ve şālvāriñi kiyib kuçāgä çıktı. Ārқadāşlāri bilän, māsıcdniñ mäydānidä yıgilib toplāndilār. Māsıcd supāsıdä tuşālgän buryāniñ ustidä, kättä çınār yāğāçiniñ kolgāsıdä subātlāşib otirdilār. İkki yildän beri, gurbätdä körgānlāriñi ve yāşāgānlāriñi, āşnālāriğä qısālāb turgän edi. āynıqsä, āşnālāriñi Kābil'dä öqimāğ uçun tāşviq qılā yātgän edi şu päytdä, mäählāniñ Hātunlāri bir-ikki kişi, māsıcd hāvzidän su älmāğ uçun keldi. Hātunlāriñ közi,māsıcd supāsıdä yıgilib turgän bālālāriñ ārāsıdä İsmā'Öil bālāgä tuşib qaldı. “vi i i” deb, qarşlāriñi çekkesini tişlāb:

“Gāvār'niñ bāçəsi kelib qālibti-ku! Yüzi yüzimizgä tuşmäsin...” deb, sātullāriñi toldirib- toldirmäs uylāriğä toğri qāçib kettilār. İsmā'Öil bälä, Hātunlāriñ gāpini eşitib cudä nāzā bolib qaldı. Gārçä, ārtıq bälä emäs yigit bolgän edi ve buyuk bir ādāmқadār miyāsi iş birār ve bilgilik edi. u, bāşdä öz yurti Sārpul'niñ ve tāğın isä, Türkistān'niñ kelēcāgini tüşünār ve oylār edi. ācām dāvlätiniñ plānlāriğä qarşı, bu yāşigä bilä plān tārқatib, keçä kunduz yurtiniñ ve milletiniñ qurtāriş uylāvi bilän yāşār edi.

Elh n ve b r a S rpul oluqları ve buyukları, B da s n'd n  aytib keldil r.  sm il b l ni n h m t tli  d gig  yetg n edi. K bil'g   aytm sd n  ldin, ert  b rib  t si bil n Elh n'ni yaqımd n ziy r t  lıb, so r  cun m g  r r berdi. Elh n, t  kar h vilisid gi sup ni n ustid , bir y nid  Mull  H dim ve b  ka y nid  h m  ari  zimi;  undek Mu amm d  ul h n, S id  b dlik Bori H ci, C rg nlik mu t r B y, B y N z r B y,  azi   msuddin, S id Miskin  g , S id  br him  g , B hr m H n   n,   ir Bulbul, Ust  H nkeldi B y, T k n li Mull  Ya ub, B z z Um r H ci,  as b  br him, Yold   H ci, H r b lik Mull  K rim  k , Y dg r H ci, S m d  ary d r, H n li  bdullah   n, S n r kli   ir Z kir, Gud md r H ci ve k pin  S rpul uluqları,  yn lib oturg n edil r. B da s n'd  bolib otg n T rkist n B yr mi Erg na un  utl vl rini n  andek otg nini, kimligi ve k pligi haqıd  g purib turg n turg n edil r.

N zir ul B y, oqli  sm il b l ni n  olid n tutib e igd n kirib keldi ve uluqv rl rni n y nl rig  b rdi.

“ s l m  lik m Elh nim!  s l m  lik m uluqv rl rim!..” deb, h rm y n b r bolin  ılg nd n kiyin,  sm il b l , Elh n'd n b  l b b r a uluqv rl rni n  oll rid n opti. Ta ın Elh n,  sm il b l ni n b sid n opib,  apt lid  otirg zdi ve b  ini sil di.

“h rm  b l m! Kelib  alg n ek ns n-d ?  o  kelibs n!.. d rl rin  and g otib b r  y tg n?..” deb, sor di Yusuf B y.

“r hm t Elh nim! H m  ners  ya  i. D rsl rim h m cud  ya  i.  ı ka bir t tli b  is, sizl rni k rma  u un keldim.  kki yild n beri   il mni h m  zz n  s g nib ketg n edim!..”

“ o  kelibs n!..  ani,  ytib ber- i! Nim l r s b g ber r ek n m kt bd ? Nim l r  rg ndin?..” deb sor b  oydi.

“k p ners   rg ndim Elh nim. Y lg z,  zi nizg   ytib ber dig n bir ne it  muhim g pim b r..” dedi,  sm il b l .

 sm il b l d n bu g pni e itg nl rid , b r a ki i   irib  aldı. Bir t m nd n  sm il b l ni n c s r tig , b  ka t m nd n is , bu y  d gi bir b l ni n, mun a uslub ve  d b i r   zini if d   lıb bili ig ...  z  r l rid , bir-bir l rini n k zig   r b:

“ c b  nim  g pi b r ek n? Deb,  yl v b sti b r sini. Bir-bir vl rid n,  andek bir g p bolı ini,  a  ve k z h r k tl ri bil n sor m g ci boldil r..”

“ ayriy t mi b l m?.. m n  d rr v...” deb, yerid n turib  ldi Elh n, ve y   uluql rg  b qıb:

“ İsmā’Öil hān, Bibi Ānāsini sāğınān ekān. Birgä bārib Bibi Ānāmizni körüb dārrāv qaytāmiz. Sizgä yaḥşi suḥbātlār! Gāpirib otiriñ!” dedi ve ikkālāsi supādān inib uygä kettilār.

Ānā Hātun tāmigä otirgān edi. bārib eşigdān kirgāndek: āsālām ā’Öliküm Bibi Ānām! Mānā İsmā’Öil hān sizni körgāni kelibti Kābil’dān...” did Elhān.

Ānā Hātun, “ā’Öliküm sālām” did ve İsmā’Öil bālāniñ bāşidān tirnāğığaçā bir qarāb otti. İsmā’Öil bālā, milli kiyimlāri bilān yurtdāgi bālālārdān bir fārḫı yoḫ edi. ādāblik, torālik ve tāmizligini ḫorigān bir bālā... soñrā: “ kel bālā cān” dedi.

İsmā’Öil bālā, ḫurmāt bilān bārib. Ānā Hātun’niñ ḫollāridān opti ve Bibi ānāsiniñ ḫaptālidān otirdi. Uçālāsi sā’Ötlārçā gāpirib otirdilār tāmğā.

Tāşḫardāgilār: “nimā gāp ekān?..” deb içlāriñi yedi. İsmā’Öil bālāniñ ātāsi Nāzirḫul Bāydān sorādilār:

“ İsmā’Öil bālāniñ muhim gāpi nimā ekān bāy ortāḫ? Sizgä äytib bergāndir hā?... yāşurmāñ munçā, bāy ākā! Bizgä hām äytiñ ḫani nimā ekān!..” deb, hār tāmāndān İsmā’Öil bālāniñ ātāsini ḫıstirdilār. “ men hām, şu ḫāzır ḫuddi sizlār kābi gāpdān ḫābārsiz mān! Mānā hām ḫiç bir nersā digān yoḫ işāniñ...” dedi Nāzirḫul Bāy.

“ vey tubā ey!.. āḫır zāmāniñ bālālāridān hām ḫorḫılādi. Ātāsidān bilā gāpni yāşurādilār...” dedi, Yādgār Hāci.

Ḫāri Āzimi: “ İsmā’Öil Hān ārtıḫ yāḫş-yāmān ve yārār-zārārni bir-biridān ānıḫ āyrā ālādi. Ḫaysi gāpni kimgä söylāşini bilādi. Mān mutmāyinmān ki İsmā’Öil cān’niñ, Elhān’nimiḫgā ve Bibi Ānāmizgā äytādigān gāpi, biz ve yurtimizniñ muhim māsāälāsidir...”dedi. Şundek hār āğızdān bir ses ve hār bāşdān bir fikir çıḫar edi supādā...

Ānā Hātun İsmā’Öil bālāgā qarāb:

“ äytib bir ḫani İsmā’Öil bālām!.. çittikginā körgānlāriñ ve örgāñnlāriñdān!..”

İsmā’Öil bālā, dārslāriñiñ yāḫşi bolgānini ve sınıfiniñ birinçisi bolışini äytib berdi ve kiyin dāvām etti: “ ḫurmātli Bibi Ānām ve Elhānim! Sizni körgāndā cudā ḫursāndmān! Bārliğıñizgä ḫuvānāmān! Hār pāyt, sizlārgā uzun ve sāğlikli umır tilāb, yurtimizniñ tinçligi ve esānligi uçun duā ḫılāmān! Yālgiz, sizgä muhim bir māsāälādān ḫābār berişim kirāk!.. gāp şudir ke, Ävğānistān ḫukumāti, bārçā şum plānlāriñiñ ricāsini, yurtimiz Türkistān’niñ ustigā çizmāğdā. Ḫandāğ ḫilib Türkistān yurtlāriñi egālāb ve bu toprāğlārni bizdān ālsinlār. Bu işgā ḫayerdān, ḫandek ve ḫaçān bāşlāşini oylāb yātğānlār. Bu şum plānlāriğā erişādi. Şu sābābdān, mān kābi yūzlārçā yigitniñ miyesini yuvib, biz bālālārniñ ustimizdān tārḫatğān hār turli şum plānlāriğā ḫullāy ve āsānrāğ erişişlāriğā işāñnlār.

Ämâ siz, män tãmândän huvâtırdä bolmäñ! Men ve Türkistân'niñ tort tegrägidän kelgän yigitläriñ köpinçäsi, torälik ve hemätlik kişilärmiz. Bu yurtni, qulläyginä äcämğä tãşşirmäymiz! Faqat, sizlärgä tuşğän iş, hãlqni uyğantirib turiñ. Yurtläriğä ve turäläriğä, huddi bäläläriğä igä çıqqandek igä çıqsınär ve bağriğä bässinläär.”

Änä Hätun ve Yusuf Bây, dıqat bilän İsmâ'ıl bäläni tiñläb eşittilär ve başläriñi qımıldätib: “ toğri äytäsän bäläm!” deb, täyid qılğänläriñi işärä bilän körsättilär. Änä Hätun'niñ, qaynätäsi Berdi Hâci, ve uşä päytgi Särpul uluğı ve buyugi Mähmuud Hân Beglärbeginiñ oğli Zulfıqâr hân Beglärbegi ve Qılıç Hân'dän eşitgän ve quläg sälgän köp nersälär ve bilgänläri häm bär ei. Birdän-birgä, esigä tuşib qaldı ve söz älib başladı:

“ rähmätlik buyuglärimizdän Zulfıqâr hân Beglärbegi ve Qılıç Hân'niñ hâkımlık päytläridä, firäğat zämänläridä rähmätlik qaynätäm Berdi Hâci bilän kelib mäşvärä qılıb otirär edilär. Men, ulärgä çäy dämläb nän täyär qılär edim. sä'Ötlärçä, mänä şu tãşşardägi supäniñ ustidä suhbätläşär edilär. Bir kun, Ävgänistân hükumäti tãmänidän neçä miltıglik kelib bolärniñ uçäläsinäni häm älib ketti. Tort kundän näri qaytib keldilär. Mäzär-şärif şähriğäçä älib bärğän ekänläär. Ne Zulfıqâr hân ne Qılıç Hân ve ne dä qaynätäm Berdi Hâci, qaytgänläridä hiç biriläri yähşi ve hoşhuy körinmäş edi. bir tæg käbi därd ve qayğı bäsğän edi uçäläsinäni. Kiyin, yänä şu supäniñ ustidä otirgänläridä, Zulfıqâr hân Beglärbegi, Elhân'niñ ätäsi Tähir Bây'ni çağırıp äldi. Soñrä Qılıç Hân: “ Berdi Hâci ortägim! Bu iş, biz erkäklärdän korä köpräg Hätun ä'Öyällärgä tuşädi! Şu kızimiz Änä Hätun'ni häm çağırıp, miyäsini açsäk yähşi bolädi...” digän. Soñrä, meni çağırdilär. Men häm bärib äräläriğä otirdim. Soñrä, Mäzär şehridä bolib otgän gäplärni äytib berdilär.” dedi ve däväm etti Änä Hätun :

“ ävgänistân hükumäti, Türkistân tägläridän bu tãmänni, yäni keñ Türkistân yurtiniñ här bir şehrini, Ävgän qabiläläriğä räsmi qabälälär bilän ulärgä ve'Ödä etgän. Şundäyin, Mäymänä şehrini “Ähmädzäy” qabiläsigä, Mäzär şehrini “mämuzäy” qabiläsigä, Qunduz şehrini “tärahıl” qabiläsigä, mänä bu bizniñ Särpul'imizniñ “ İshäqzäy” qabiläsigä ve şundek başqa şehirlärimizniñ häm qabäläsinäni yäzib, birtä birtä öz qabiläläriñiñ qolläriğä bergän ekän. Soñrä isä, keñ Türkistân yurtini, Ävgänistân haritäsiniñ içidä çizgän ekänläär. Başqa şehirläriñiñ ärbäb ve buyukläriñi häm Mäzär-şärifgä, şu bā'Öis çağırğän ekänläär. “ siz, uşbu mäzkur Ävgän qabiläläriğä mähsulläriñizdän mäliye bermäggä mäcbursizläär!.. yoqsä, bu topräğälärdän yuqäläni ketiñ!.. “ digän ekänläär. “ här kim bärib, öz hãlqıgä bizniñ digän gäplärimizni söyläsin!.. qabul qılmägänläriñiñ cäväbini, mänä miltıg bilän berämiz!” deb, här kimni şehirläriğä

cunätib kuybärgän ekän. U kundän buyän, hëli päyt otgän bolsä häm bizgä küçläri yetgän yok. Bizdän qorqgänäri belli. Biräq, u byuk atälärimiz ve uluglärimiz vefät etgändän näri, arä-sırä ogridék kelib, kim işlär qilib ketädurlär. Faqat, halk bilmäy qälädi. Meni bilgänlärim ve esimdägilär hâzır mänä şunlär.” dedi Änä Hätun oğlu Elhän bilän İsmâÖil Hân’gä.

Elhän, hâzırğaçä uşbu gäplärdän hiç habär yok edi. bu kuñaçä Änä Hätun häm söylämägän edi. İsmâÖil Hân bu gäpni açgändän kiyin, birdän-birgä esigä kelib u kunläri yuqläb, bilgänläri äytib berdi. Elhän, bu gäpläri eşitginçä közläri cärqiläb açilib ketti... İsmâÖil bälä birdän: “vây nän kör Ävgänlär!.. men munçäsini bilmäs edim! Bu märtä bäriginçä bu togridä äniqräg kıdırämän. Kim, qayerni qandek qabälä kılgänligini!..” dedi ve däväm etti qalgän yeridän:

“ rähmät sizdän Bibi Änäm! Men bilib äldim hämä gäpni. Miñ yillik äcdädimizniñ sältänätini, bu nänkörlär yuqaltmägçin-hä! Bu aqılni ulärgä läÖnätü Eñilislär ve äñrizlär berädi. Huräsän ätini häm, Ävgänistän deb özgärtirgän yenä şu habis ve şum äñrizlär... äyägimizni, küçümüz yetgunçä täyenç bäsışimiz keräk. Täyenç bäsäylik kä silcimäsin ve täymäsin!.. köriñşädän, oyun kättä oyun. Älbättä äzginä gaflät kılsäk yeñilämiz!..” dedi İsmâÖil bälä.

Elhän belini räsläb bädğäş älmäştirdi. Çuqur bir näfäs älib berdi ve : “ nimälär bolib yätgän ekän-dä hä!.. qandäg meniñ habärim yok? Şuni körgin ki bärçä Türkistän buyiçä başqä ärbäb ve Elhänläriñ häm mendän bädtär habärläri yok bu oyundän! Hayir, hâzır häm keç bolmäsdän oñini älämiz...” dedi. İsmâÖil bälägä qaräb: “ yaşıdır ki seni yubärgän ekänmän! Mundän kiyin seña İsmâÖil hân deb, hitäb etämän!”

“ ästäğfurullä Elhänim! Men hâzır bälämän, hänlik nimä hädimgä...” deb, äldigä qarädi.

“ sen nimä tüşünäsän İsmâÖil hân? Oyun belli! Yävvläriñ şum pläni ni häm örgänib äldiñ! Tä-ke, biz bärmiz inşälläh şum plänlärigä erişe älmäydi. Biräq meni, siz yäni näsilniñ qaygusi bäsib ketti” dedi Elhän.

“şuni bilämän ki bizlärgä köpräg iş tuşädi Elhänim” dedi İsmâÖil hân.

Taşqardä supädägilär: “bu kıçkinä yäşi bilän qançä köp gäpni bilär ekän. İkki säÖtdän beri, hâzır häm gäpi tugämäy ketti-ku?..” deb, öz arälärigä gäpläşib turdılar. Sämäd qaryädär, İsmâÖil hänniñ ätäsi Näzirqul Bäv’gä:

“bäv ortäq üyläşimçä oğliñiz, bär yok bilgän därsini Bibi Änämizgä örgätäyätgän şekilli ?bolmäsä, munçä uzun surmäş edi deb üylärmän!..” deb, häzılläşib äldi.

“ İsmā’öl hān!” dedi yenä Elhān: “ sen teñdāşlarıñ uçun nimä üylisän?.. bulärni häm Kābil’gä yollāb quysäkmü-hä?.. bu toğridä, nimä tuşuñanıñni äytgin-çı? Āhı bulär häm sen kabi uyğansınlar. ve gāp nimädir bilib ālsınla!.. menimçä, yāhşı bolädi deb üylimän İsmā’öl Hān?..”

“sizgä fikir bermāğ, meniñ hädim emäs Elhānim! Hāzır ke, mendän sorädiñiz äytib beräy!.. äğär Bibi Ānām lāzım körsälär ve icāzäläri bolsä, meniñ bir tüşünçäm bār ve āçıklāb berärmän.” dedi.

“mendän icāzä İsmā’öl bālām! Sen ārtıq yāşı kiçik bāşı uluğ bir kişisän!” dedi Ānä Hātun.

“ şu mäktäbni Särpul’da açmāğ,meñä mä’ölkül kelädi Elhānim!” dedi İsmā’öl Hān. Ānä Hātun, bu gāpni eşitär-eşitmäs cim bolib qaldı. Elhān:

“ Ānä cān! Nimä diyesiz İsmā’öl Hān’niñ bu gāpigä? Meñä bolsä, İsmā’öl’niñ bu tüşünçäsi mäntıqlı ve mä’ölkül keldi!” dedi.

Ānä Hātun’ni ter bāsti birdän-birgä. Hiç bundek bir çāräsizlikni kutgān yoğ edi. Birāğ, här nersä ortädä edi. Çärä täpiş üylävi bāsti ve :

“ duşmäñä qarşı, duşmändek sālāhlāniş keräk oğlim! Sen bu mäsääläni uluğlärimiz bilän Mullā Hādım, Qāri Āzimi ve bāşka uluğvārlär bilän häm bir gāpirişiş kör! Unlär nimä disä uşändāğ qılıñlär oğlim!”dedi Ānä Hātun.

Elhān yerdän turdı. İsmā’öl Hān häm tyrdı ve Ānä Hātun’niñ qolidän opib: “ ertä Kābil ketämän Bibi Ānām! Meñä duā’ berin!” deb, Bibi ānäsiniñ duā’sini ālib āyrıldılar.

Uluğvārlär suhbätgä qızışgānedilər. Elhān, İsmā’öl Hān bilän içkär hāviniñ eşigidän çıqıb, supägä keldilər. Bärçä äyāggä turdı. Bārib yerigä otirgāndän kiyin här kim yer-yerigä otirdilər. Bärçä cim-cirit boldı. Bir sessizlik çokti mäclisdä. Tag(1)n, bu cimlik ve sessizlikni Elhān buzdı: “ buyuklärim!.. uluğlärim!.. yağşidir ke, bärçäläriñiz şu yerdä hāzır sizlär. Siz bilän, köp ämä köp muhim bir nersäni mäşvārä qılmāğçimän! Ālbättä bālälärimiz ve yurtimiz uçun äzzānçä zāruri ve keräklı ciddi bir māvzu’ni körişämän!..” dedi.

Mullā Hādım: “buyuriñ Elhānim! Biz şuniñ uçun buyerdämiz!” dedi.

“şubhäsiz ke, siz ve Bibi Ānāmiz, bizniñ ve yurtimizniñ tinçligi uçun üyläysizlär...” dedi, Qāri Āzimi.

Ustā Hāñeldi Bāy: “ biz Särpul hāğkı, dāymā yāniñizdämiz Elhānim! Buyurğıñizni sevä-sevä yergä keltirämiz!” dedi.

“ maqsäd, bu gäp häzırçä ārämızdä qälsın!” dedi Elhän ve döväm etti: “gäp bu yerdä, yäÖni supädä qälsın tã bir pãytgäçä! Hiç biriñiz, hättã uydägi Hätunläriñizgä hãm söylämäñ ve bu gäpdän habär tãpmäsinlä!” dedi. İsmãÖil hãn’dän eşitgänläriñiñ ve Ānä Hätun’dän eşitgänläriñiñ, bärçä uluğvãrlãrgä birtã-birtã äytib ve sözlãb berdi Elhän.

Kiyin, İsmãÖil hãn’niñ fikri ve plãnini açıqlãb, uşbu fikirgä Ānä Hätun’niñ hãm qarşı çıkmãgãnini äytdi... Elhän isä: “ bu fikir mãñã hãm mãÖkül keldi! Endi sizlãr nimä diyesizlãr?” deb, cãvãb sorãdi otirgãnlãrdãn.

Bãrçãni bir sessizlik ve cimlik bãsgãn edi. Güyã, hãmesi tillãrini yutgãndek gãpürmãsdãn bir-birgä baqışib qãldilãr. Yenã Elhän:

“ ustãdlãrim! Uluğvãrlãrim! Bir nersä diyinlãr! Cim turişniñ pãyti emäs! Keç qãlib kettik! Mãnã duşmãnlãr, burnimizniñ tubidã hättã yaqãmızdãn tutgãnlãr, qãnçã äÖcãlä qılsãk uşãnçã yãrãrimizgä ve fãydãmizgãdir!..” deb, bu iş uçun qãnçã ciddi ve qarãrli bolışini körsãrtib turgãn edi. Bãqti ke, hiç kimdãn ses çıkmãdi ve cãvãb berã ãlmãdilãr. Bãlkim bu mãsããÖlãgä, dãrhãl cãvãb qaytãriş äÖcãlä sãnãlãr edi. Soñrã üylãb körsinlãr deb, ertã kuñãçã pãyt tãnildi ve hãr kim turib-trib uylãrigã ketti. Faqat, İsmãÖil bãlã hãzır hãm ayrılğãn yoq edi ãtãsi bilãn.

Yusuf Bãy, Nãzirqul Bãy’gã qarãb:

“kördiñiz mu! Mãn sizgã digãn edim ki İsmãÖil’niñ Kãbil ketişi, bu millet ve bu yurtniñ hayrigã deb! Köriñ ki digãnim bolib qãldi!..” dedi ve qolını İsmãÖil’niñ bãşigã koyib: “ bu mãrtãbã birgã Kãbil ketãmiz boldi mi?” dedi.

“cudã hoş bolãmãn Elhãnim! Siz bilãn yolçilik qılış qutluğdir ve meniñ uçun bir kuvãnç ve şãrãf sãnãlãdi!..” dedi İsmãÖil bãlã ve tãğın hayirlãştilãr.

Mullã Hãdim ve Qãri Āzimi, bärçã mãsããlãlãrgã qarşı bir çocım ve bir çıqış yoli ãhtãrãr edilãr. İkkãlãsi birlikdã şãm nãmãzini, Şãh Rãhmãtullãh veli mãscıdidã ãdã qıldilãr. ve bu ãqşãm, mãzkur cãmeÖ mãscıdınıñ imãmi ve hãtibi Dãmullã Ābdulhãkim Hãn’gã mehmãn boldilãr.

Dãmullã Ābdulhãkim Hãn cınãblãri, Sãrpul hãlqınıñ fãrzãndlãrigã islãm ve Qurãn’ni örgãtiş bilãn mãşğul edi. ĀÖyni zmãndã, Şãh Rãhmãtullãh veli cãmeÖ mãscıdigã imãm, hãtib ve mudãris edi.

Qãri Āzimi bãşlãb qoyvãrdi sözgã:

“ hürmãtli ustãdim! Elhãnimiz, Sãrpul yurtiniñ kelãcãgi uçun mãdrãsãñizniñ yãnidã, Āvgãnistãn hũkumãti tãmãnidãn idãrãbolãdigãn bir mãktãb hãm ãçmãgçin!” dedi.

Mullā Hādīm: “ hürmätli ustādım! Mäktäbdä, yäñi ve çägdäş dārslär berilädi. Yäñi näsilni, yäñi bilgi ve yäñiliklär bilän äşnä qıladi!” dedi.

“ kimlär tāmāndän säbäg berilädi bu dārslär täläbälärgä? “ deb, sorädi dāmullā Äbdulhäkım Hān.

“biz hām şu üylävdämiz ustādım!..” dedi Qāri Äzimi.

Dāmullā Äbdulhäkım Hān: “ sizlär hām biläsizlär-yu şu çägdäş nersälärni? Ägär öziñiz säbäg bersäñiz, bir kıyındçilik yoq.” dedi.

“ kıyind bolmäsä şekilli. Säbäg berälämiz İnşallah...” dedi Qāri Äzimi.

“ ägär ki sizlär bu mäktäblärdä muÖlümlik kılsäñiz, mudārıslär özimizdän bolsä, bärinlär birtä emäs ikkitä mäktäb açın!..” dedi Dāmullā Äbdulhäkım Hān.

Ärtık Mullā Hādīm ve Qāri Äzimi uçun iş çozilib fäysälä bolgän edi. Ertä kun, uluğvārlär bir ārägä keldilär. Hiç birtäsi hāzırgäçä bir täsmim ālälgäni yoq edi. ve öz āräläridä:

“ikki ulug şahsiyätimiz, Mullā Hādīm ve Qāri Äzimi cinābläri nimä disä qabul kılamız. Bizlärdän korä köpräg bu nersälärgä başläri açıladi ve bilädilär. Bundäyin gäplärgä tezräg tüşünädilär. Çünke esläri ve aqılläri sägläm! Meni fikrim ki mänä şu ortaqtlär!..” deb, öz tüşünçäsini äytib berdi Ustā Hāñeldi Bāy.

Yädgār Hāci ve Yoldaş Hāci: “ yaqşı gäp ustām.” dedilär.

Mullā Kārim äkä: “ Bibi Änä bilän Elhān, bu işgä koñil qoygän bolsä iş çozilgän ve vaqdän fäysälä bolgän deb üyläyimiz.” dedi . yene hām halk bir üyläv içidä edi. Köp päyt otmäsdän Mullā Hādīm ve Qāri Äzimi hām kirib keldilär. Bärçäsi bārib supädä yerläriñi äldilär.

Elhān ve Änä Hātun hām keldi. Hāl ve hātır soräştilär. Kiyin “ hoş kelibsizlär! Qandāq, üyläb kördiñiz mu? Deb, başlädi sözgä:

Bärçä em ve sim yälgız bir-birävigä bākıb turdilär, “ üyläb körgän birisi bārimi ekän?” deb. Kiyin Änä Hārun:

Mullā Hādīm! Qāri Äzimi!.. sizlär hām cımsizlär-ku?” dedi. Mullā Hādīm, Qāri Äzimi’gä qarädi ve tağ(ı)n sözgä başlädi.

“ Elhānımız nimä tüşünsä ve siz hām mäÖkul körsäñiz, bizgä yälgız etā’t kılış qälädi Bibi Änäm! Biz, bu toğridä Dāmullā Äbdulhäkım Hān bilän hām mäşvārä kılib kördik. Birāq, hürmätli Dāmullā cınābläri şundäg buyurdilär: “ ägär muÖlüm ve mudārısläri sizlär bılsäñiz, birtä emäs ikitä mäktäb tuzätiñ dedilär!..” külib kıydi ve “ hättä

açılğan bolmäsä häm, bukundän eÖtibärän Dāmullā cınābläri bizni muÖlüm muqarär kılib kıoydilär..” dedi Qāri Äzimi.

Halk şaşğan ve nimä fäysälä bolär ekän deb turgän edi. Biräq, Qāri Äzimi’dän bu sözlärni eşitgändän kiyin, Änä Hätun ve Elhän hoş boldi.

“undek bolsä, men ertäkun Kābil’niñ yolini tutämän. Qançä vaqtrāg mäktāb mäsääläsini häl kılsäm, uşançä yaşsi ve yärärimizgädir..” dedi Elhän... Elhän ve uluqlärniñ Bādaşşān’dän esän ämān kıytib kelişini bāhānä, bärçä Hätunlär, Änä Hätun ve Bāybäçä Hätun’gä “köz äydınlık” dimāg uçun kelib ketär edi. YäÖqub bäläniñ häm äşnäläri ve dostläri Yāqub’ni körgäni kelär edi. “ ortāq! Qandek otti kıtlävlär? Yaşşiginä gezib keldiñ hä?!” deb, här bir ärqadāşi sorär edi YäÖqub’dän. YäÖqub bälä, körgänlärini kıssäläb berär edi dostlärigä. İlk märtäbä edi YäÖqub, atäsi ve Srpul uluqläri bilän birgä,keñ Türkistän yurtiniñ gezisigä çıqqan edi. Türkistän yurtiniñ bärçä ärbäbläri ve Elhänläri bilän Bādaşşān’dägi Türkistän Bāyrämi Ergānaqun kıtlävidä tänişti. Äşnälärigä, kıtlävdä körgän uqlāq oyunläri, pählävānlık gorāş oyunläri, қоşıқçı ve kıızıққилärdän kıssä kılib birär edi. Äyniқsä, Särpul atigä korāşğan çäpändäzlärniñ, yaşsi, çaqқān ve çebärligidän mahtāb berär edi. Açıl Pählävān’niñ gorāşi cudä köp hoşigä ketgän edi. Här än, açıl Pählävān’ñ tutgän korāşläri, YäÖqub bäl’niñ közigä cānlänib ketär edi. ve äşnälärigä:

“ yaşasin Särpul’ni tämsil etgän uluğ insānimiz Açıl Pählävān! Bu yil tufān kıldi tufān!.. yurt boyiçä birinçi boldi! Atäm ve bāÖzi uluqlärimiz äytär edi: (Açıl pählān’niñ şānəsi yer körgän yoқ!) deb. Biräq, işānçim kelmäs edi. Öz közim bilän körginçä, çin koñildän işāndim. Birinçi märtä, şehirlär äräsi gurāş oyini boldi. Gurāşni қāzāñnälär yene öz äräläridä gurāş tuttilär. Eñ soñ, yeқılmāgän ikki pählävān қäldi mäydändä. Birtäsi Baqlān yurtidän Ämān Pählävān başқasi mänä bizni äfsānä pählävānimiz Açıl Pählävān!.. ikkäläsi häm kättä-kättä mäşhur ve cudä zor pählävānlär ekän. Häybätlik ve häykällik iiki tägdek turär edilär, mäydänniñ ortäsidä. Bärçä tämäşçilär häyəcānlāñän edi. Äyağgä turib, näfäslärini tutgän edi bär yoқ maқluқ. Pählävānlık däväriniñ қolidä turşäkdän tolä bir kāsä bär edi. Pählävānlär, kāsädäki turşäkdän birtä-birtä äldilär ve äğızlärigä täşläb, kıyyin bir-birävinin közigä tikläb қaräb, hālқа örib äynälmāggä başlädilär. Miñlärçä kışi cim, sesläri çıқmäs ei. Pählävānlär,ärsälänlärdek äynälib äynälib turdi. İkkäläsi egilib қolini yergä urib kıyin қollarini betlärigä surtib duāÖ kıldilär. Tağın қollariniñ bärmägläini yäläb, bellärigä bägläñän pätu-rumälni, bir tärtib kıoydilär ve päyçälärini ikki қoli bilän tizäsigäçä nifälädilär. Soñrä, sällänä- sällänä egilib toğriläb bir-birävigä

yaşınlaştilär. Bir-birävinin belidän ve şänäsüdän tutib küç körsätişgä başladılar. Hey, hey hey, bir mäydän, ikki mäydän uç mäydän kurăştilär... ikkäläsi häm yeşilmädi. Millet isä cudä häycänli.. Bağlanlik Ämân Pählevän häm, äzzänçä zor ekän säbil. Kiyin ätäm bārib Äçil Pählevän'niñ külägigä bir nersälär äytti. Äçil Pählevän, tortinçi märtä şänälärini silkitib, (yā Älläh) deb, yerdän turdi. Bu turış, başqa bir turış edi..boyni huddi mäni belimçä qaliniäşgän edi Äçil Pählevän'niñ, boyniniñ tämirleri, oğlav çubdek qabargän edi. Yene yāpiştilär yaqa mä yaqa... hä, hä, hä qandäg boldi ke, bir dāfä Äçil Pählevän, Ämân Pählevän'niñ äyāgini redän uzib kutardı ve çäläkçä yergä bästi şänäsini. ve häyəcändän (qazāndim!) deb, häyqırdi. Därräv, hākām kelib Äçil Pählevän'niñ qolını kutardı. Millet isä, birdän cimlikni buzib (Äçil Pählevän, Äçil Pählevän...) dimāggä başlab ālkışladılar.”

Äşnäläri, Yaşubniñ kısäsini mäzzä kılib eşitib: “ yāy māşälläh, yāy māşälläh... içgän sutiñ hāläl bolsin pählävānimiz...” deb, turär edilär.

Yaşub bälä, uç tort kundän beri uydä edi. Körgäni kelgän, ortäqläri bilän uçraşib turär edi. Yaşın ärqadäşi Äsyäbädlik Vāhed bälägä qaräb:

“ sen häm, bir kun Äçil pählävān'niñ yerini āläsän ortäq!.. bu yāşında häykällik ve häybätliksän māşälläh... biläkläriñ küçli ve bärnägläriñ qayışdır. Kättä bolginçä tāgni ursāñ tälkän kılasän!..” dedi.

Vāhed bälä: “ häzıl kılmä-dä YäÖşub dostim! Men kim Äçil pählävān kim? Eñ yaşısı hädimizni bilmāğdir ortäq!” deb cävāb qaytardı.

“ āşnä! Köp päytdän beri ävgä çıqqan yoqmän! Sen bilän ävgä çıgmāğni sāğınib kettim! Bir ävgä çıqsäk miken hä? Nimä disän?” dedi, Vāhed bälägä, YäÖşub.

“ men häm seni kutib turgän edim YÖşub dostim!” dedi.

“ boldi! Ertä kun, ertändän täyär bolib turgänmän kelämän. Kiyin birgä çıqamız!” dedi YäÖşub, ve hayirlaştilär.

Äsyäbädlik Vāhed bälä, cudä häm çaqқан ve yigit bir bälä edi. Bärçä mähäli goräşlärä räqıblärini yeñär edi. Teñdäşläriñ küçi yetmäs edi zātän. Biräq, kimi zāmān yāş yigitlär bilän häm goräşib kurär ve ulärni häm yeñär edi. Bu säbäbdän, kättä kiçik uñä Vāhed Pählevän deb, hitāb kılar edi.

Ärtiç, YäÖşub häm yigit bolgän edi. Boyi-bāşi bilän, ätäsi Yusuf Bāy, māmäsi Änä Hātun ve ānäsi Bāybäçä Hātun'niñ közigä kirgän edi.

Elhān: “ oğlim YäÖşub häm edi yāş ve yigit bolib qalıbtı. Ärtiç toplämniñ içigä ve işigä kirsin, täcrübä qazānsin deb, yurtni körsin, başqalär bilän tänişsin. Bir kun, bu

torämizni bizdän soñrä bu nəsıl edämä berädi!.. körsin ve örgänsin ke, ölgänimizdän näri közimiz arqada qalmäsin. “ deb, özi bilän Bädaşşan’ğa alib ketgän edi.

Bir tāmāndän Bāybäçä Hätun hām, ikkinçi oğliniñ arzu ve häväs qılib toy qılmäg hıyälidä. Oğliniñ kiyäv bolışını häväsleb yātğän edi...

Ämir sufi’niñ Hätuni Äyhän Hätun, Sämäd Qaryädärniñ Hätuni Begum Hätun, Kärim Bāy’niñ Hätuni Serkä Hätun ve Kär Fäyzi’niñ Hätuni Älmä Hätun, yığılışib Bibi Hätun’niñ yānidä otirğän edilär; hävädän ve sudän gäpirib. Bir märtä Äyhän Hätun:

“ Bibi Änäm!.. heli päyt boldi ke, yurtimiz bir gur-gummä toy körmädik! Endi äiz, bir särübärä qılıñ! Yurtniñ här çetkäsida buy qızlärimizvä yāş yigitlärimiz kelin ve kiyäv bolädikän yāşdälär.” deb, başqa bir qonidän gäp açılär. Tağ(1)n. Äräy Hätun: “ hä Bibi Änäm! Äyhän Hätun toğri äytädi menimçä.” dedi häzilläşib. Kiyin cilmäyib: “ mänä şükür öz qızı Erkä kız hām, buyğinä kız bolib qalıbtı mäsälläh.” dedi.

Mästkelin, Begum Hätun tāmānigä qarab cilmäyib: “ men tenävın Çibär kızni körib qaldım. Köz tegmäsin boyı bāşığä! Hey-ke kelin bolädi!” dedi.

Äyhän Hätun ve Begum Hätun bir ağızdän: “ hāmämizniñ kızımız buy kız-yu!.. Serkä Hätun’niñ Ältın qızı ve Älmä Hätun’niñ Äy qızı hām bār-ku? Ulär nigä öz qızlärini toy qılmäydi? “ dedilär.

Äräy Hätun äldi gäpni: “ Bibi. Änäm! Hudägä şükür, buy qızlärimiz cudä hām köp. Şundäyin yigitläemiz hām köp bār! Dumini qoşşä qılib qoybarsäk ymān bolmäydi şekkilli!..” deb sorägändä, Mästkelin, Bāybäçä Hätun’ğa qarab cilmäydi ve : “ mänä Yä’qub cānni toy qılib quyämiz. Kättä-mättä yigit bolib qalıbtı mäsälläh. Elhānimizniñ uyidän hām köp päyt boldi toy yegänimiz yoq. Bir toy yiyib körsäk qañçä hursänd bolämiz!.. şundäg emäs mi dugānälär?..” dedi.

“meñä qalsä yaşsi bolädi..” dedi, Bāybäçä Hätun ve dä dävām etti: “ Bibi Änäm ve Elhānim bolğändä meñä säbir!”

Öz aräläridä, yaşşiginä suhbätgä qızışğän edilär ki, YäÖqub bälä keldi: “ Äsälām ÄÖliküm” deb. Eşigdä tähtäb: “ änä cān! Men ertä aşnām Vāhid bilän ävgä çıqamān! Meniñ äv sälāhim qeyerde?..” deb, sorädi. Änəsi Bāybäçä Hätun:

“oğlim YäÖqub cān! Ähı yāñi keldiñ-ku gezib tuzib! Men mehriñdän toymäsdän, sen dāräv ävni bāhānā qılib meni didäriñdän çulāb qılib qoyesän-ku oğlim?” dedi.

Därräv, Bibi Hätun ärgä kerdı: “ Bāybäçä Hätun! Här yigit bulärni bilmäli!.. hälä, Türk bäläsi bolib bilmäsä, men u kişigä erkäk hām dimäs män, yigit hām!” deb, sözini söyğän boldi.

YäŎķub Bälä, eşigdän turib: “birdänäsiz Bibi cän! Türk milleti, siz käbi anäsiniñ bärliğidä ğururlänib, faħırlänib ve erkinişi keräk!..” deb, ħursänd bolib ketti. Tağ(ı)n, anäsigä: “meniñ av äşyälärimni, supä qaptälidägi yägçeniñ tubidä täyär läb qoyıñ anä cän. Men ertä vaqtdän çıqamän. ħub mi! “ dedi ve ketib qaldı.

Ertäkun, ertändän YäŎķub bälä turdi ve atini egärläb, av miltıgını yelkäsigä täşläb Äsyäbäd’gä toğri yolgä çıqtı. Arqadaşi Vähid bäläniñ uygä yetib bardi. Vähid bälä hä, atini egärläb täyär bolib turgän edi täşqari hävlisidä. Vähid bälä’niñ atı, birdän keşnab inärdi. YäŎķub bälä’niñ atını körgän edi şekilli. Vähid bälä, YäŎķub’ni körginçä “kelib qaldıñ mu ortaq!..” dedi.

“hä keldim dostim!..” deb, cävab qaytardı.

“mänä men täyärmän! Häydä kettik!” deb, atıgä mendi ve ikälä aşnä däryä yuqari häydädilär.

“nimä ävläsäk ortaq?..” deb, sorädi YäŎķub.

“qani, biraz elgäri bäräylik däryä qırğägigäçä. Nimä körädi közimiz!..” dedi Vähid bälä ve däväm etti:

“av esiñdän çıqqan yoq mu dostim?”

“nimä deb turibsän ortaq? Guraş esiñdän çıqıbtimi?”

“vi!.. guraş häm pählävänniñ esidän çıqadimi YäŎķub?”

“här päyt ki guraş seniñ esiñdän çıqsä, av häm meniñ esimdän çıqadi. Bu gäpımnı unutmä Väid Pählävän!” deb yolgä häzilläşib äldilär. Şäfä Bulägigä yetişgän edilär. YäŎķub bälä atını tähtätib sorädi:

“pählävän ortaq! Şu yergä turib, Şäfä Buläginiñ suvi bilän ħurcundägi läçiräni yiyib nänştä qılsäk, nimä disän?”

“bolädi ortaq! Qaytar atıñni undäg bolsä!..” dedi.

Ätdän indilär ve bağladılar ätläriñni. Kiyin, yol qaptälidägi kättä tut yägäciniñ tägidäki supä ustidä bağdäş qurib otirdilär ikäläsi. Mäydä-mäydä Şäfä Buläginiñ suvi bilän läçiräläriñni yemäğa başladılar.

Otirgän supäniñ, cudä guzäl ve çiräyli bir mänzäresi bär edi. Arqası yuksäk bir tepä. ve u tepäniñ bağridä aqıb turgän kumuş käbi tunuq zämzäm su, supäniñ bir qaptäligä isä kättä äŎmä yoli. Yolniñ u yaqı, kättä bir mäydänlik ve kokmäy bir äräzi. Aq däryä ve qarä däryä birläşgändän kiyin, uşbu kättä mäydändä bir-birävi bilän quçägläşädi. Bu mäydänlikdä, däryädän ayirilgän äynälmä-äynälmä däryäçälär. ve bu däryäçälärdägi sulär mäst bolib başını täşdän-täşgä orib, qavuşmäg ve väslniñ sevinç täränäsini täränüm qılädirlär. Tağın, birläşib däryä bolib, orälib- burälib şehirgä aqadi.

Ertāñdān hər türlik quş ve ordāk, oñlāridāki māydāñā kelib qonāvirādi. YāŌquş bālā Vāhid pāhlāvāñā, qoli bilān işārā qılib:

“ ortāq! Şu māydānniñ heyyyy ortāsığā yaqşı bāllāb bāqgin qani; nimā körāsān!.. qani körāy! Sem hām meniñ körgānimni körā ālāsānmu “ dedi. Vāhid pāhlāvān tiklāb bāllādi.

Quyāş çıqqan bolsā hām, hāzırqāçā tepālāriñiñ ārқasidān yāqşı kutārilgān yoq edi. Tepālāriñiñ sāyāsı bāŌis, māydānlik yaqşı tunuğ ve yāruğ körinmās edi. Birdān:

“ hā ortāq, tāleŌimiz turdi. Bukun qolimiz boş qaytmāsmiz uyg! Bu märtā ordāk āvlāymiz!.. teziginā turib ālsāk yaqşı bolādi! Ordāklār uçmāsdān āvlāb quyeylik..” dedi Vāhid pāhlāvān.

Turib ātlārigā mindilār ve āv miltıqlārigā mārmi otkāzib tāyār qılib qollārigā tuttilār. Soñrā: “ yāllāh kettik” deb, ātlāriñi āvçilārdek sekin -sekin māydāñā toğri hāydādilār. Māydānniñ ortāsığā bārgāndān nāri, qonib turgān bir cuppā ordāqgā yaqınlāştılar.

Vāhid pāhlāvān, “ ātib qāl qani! Bir mārmiğā neçitā ordāk āvlisān!..” dedi fis fislāb YāŌquş'gā.

YāŌquş bālā, miltigini toğrilāb nişān āldi ve ordāklāriñiñ qonān yerigā bir mārmi ātti. Ātışniñ sesigā, qonān ordāklār uçti. Biraq, ordāklārdān birtāsi, bir ādām boyi yuksāldi ve yergā tuşti. YāŌquş ātını hāydāb bārdi bvā tuşib yātğān ordākni hālāl qılib qorciniğā qoydi.

“ māşāllāh Yā'quş ortāq!” dedi Vāhid pāhlāvān.

“ endi sırā sendā Vāhid pāhlāvān !..” dedi. Birāz elgārigā, yenā bir cuppā ordāk qonān edi. Vāhid pāhlāvān yaqınlāşti ve nişān ālib ātış etti. Ordāklār hāvālāndi ve birtā ordāk isā yergā çirpinib turdi. Ātlāriñi hāydādilār ve tuşib yātğān ordākni Vāhid pāhlāvān hālāl qılib qorciniğā qoydi.

Şundāyin, tuş pāytigāçā ordāk āvlāb turdilār. Qorcinlār āvdān toldi. Hāvā hām yāqşiginā kızığān ve issıq bolgān edi. İkalāsi, sekin-sekin yıgıb terib qayttılar. Vāhid pāhlāvān, ānāsi Nāz Hātun'gā tunāvun āqşāmdān beri buyurgān edi. “ ertākun tuş āvқātidā Tuşpārā pişiriñ! Elhān oğli Yā'quş āşnām bilān, āvdān qaytişgā kelib yeyemiz!” diğān edi. Nāz Hātun hām tuş āvқāidā māzālıq Tuşpārā pişirgān edi. Yigitlār yetişib keldi. Ātlāriñi bāqlāb qorcinlāriñi ātlārdān indirdilār. Qollāriñi ve yūzlāriñi yūvdilār, dāstārğān bāşığā otirib māzā qılib tuşpārāni yedilār. Nāz Hātun, tāndır-uçāğni yeğib, çāy dāmlāb kelgunçā, YāŌquş bilān oğli Vāhid nānlāriñi yiyib bolgān edi. YāŌquş bālā

ketmäg uçun yeridän turib äyäg ustidä tähtägän edi. Nāz Hātun, YäŎkubni äyägdä körginçä:

“ otiring oğlim! Mänä, çäy dämläb keldim. Birän piyalä içiñlär ki çärçägänläriñiz çıksin! Bu nimä äcälä? Hāzır vaqt-ku” dedi.

“rähmät sizgä Nāz Hātun yänäm! Qoliñizgä säglik. Zähmätä qalib cudä mazelig bir tuşpärä pişirgän ekänsiz. Biz hām maza qilib yiyib qoydek.” dedi YäŎkub.

“ aş bolsin oğlim! Hār päyt kutämän. Şundek kelib turgin!”

“ hay, endi zähmät qilib çäy dämläbsiz, birginä piyaläni içib soñrä cunimän. Qalgänini bizniñ uydä içämiz.” dedi YäŎkub. Tağ(1)n, bärändädä äyäg ustidä bir piyalä çäy içti ve: “ yänä cän! Yenä kelämän! Hāzır uygä bäräy ki änäm kop sägüñän ekän meni. Änäm bilän hām äzginä häsrät ketkuräy!” deb ketmäg uçun ruhsät istedi.

“ yahşi qilasän bäläm! Änä bolgänim uçun, änäñni yorägüdän kelämän! Bārib qalgil! Yenä kutämiz! Bibi Änän’gä sālāmimni äytgin!” deb, hayirlaştilär. YäŎkub bälä, hürçinini qaytädän atıgä yuklädi ve özi hām mindi. Kiyin, Vāhid pählävāñä: “ ortaq! Ätiñä minib āl qani! Çärçägänimizniñ dāmını, bizniñ uydä ālāmız!” dedi. Vāhid pählävān hām, yoq dimäsi ve mindi atıgä. İkävleri cunädi şehir tāmānigä tuğri. Kättä yoldän mäydä- mäydä, häydädilär ātlärini. Sänçäräk bändäridän otib turgändä, mäscidniñ içidän bir ses eşitib qaldi YäŎkub bälä. “ ortaq! Sen hām bir ses eşitiñ mu?..” deb sorädi Vāhid bälädän. Ätlärini tähtätib ānıq quläg sāldilär. Mäscid hävilisiniñ içidän “qurtäriñ!.. qurtäriñ!..” deb, çıqayātğan seslär eşitilär. YäŎkub bälä, dārrāv ātını mäscid tāmān häydädi. Ätidän indi ve ātını mäscid çob bändigä bāgläb, mäscid hävilisigä kirdi.

Buyāqa-uyāqa bākti ve tiñlädi sesniñ qayerdän kelişini bilmäg uçun. Sesniñ, hävuzniñ içidän kelişini fārğ etti Yä’kub. Çāpti hävuz sārīgä. Hävuzniñ içidä, qol äyāği çirpib ve çomilgāndek bolib turgän bir qızgä tuşdı közi. YäŎkub bälä, hävluğıb vāskätini ve çāriğ butini çıqārib, özini suvgä ātti. Qızni qurtqārib çıqardı hävuzdän. Undägäçä, Vāhid pählävān hām ātını bāgläb yetib keldi. Qızniñ āgzigä kop su qaçğan edi. Dārrāv Vāhid pählävān: “ ortaq! Hälä turgin yārdäm ber! Mänä supāniñ ustigä yātqızāmız! Bāşini yergä toğri tutgin ki, yutgän suläri çıksin, tağ(1)n közini açadı!. Hädı! Äcälä qıl!..” dedi. İkaläsi, qızni qurtärmäg uçun qolidän kelgän ve bärçä bilgän hunärlärini harçlädilär. Qızniñ āgzidän yārim sātılçä su çıqğändän näri, nihāyät qız qurtilib közinş açtı.

“ sen kimsän? Ätiñ nimä? Qandäg tuştiñ hävuzgä?” deb, YäŎkub bälä sorāmāggä başlädi qızdän.

Qız, yəni özigə kelgən edi. İllä mä illä sesi çıxar edi ve : “ men Lälä Āgä’niñ qızımän! Ātım pərvänä! Su älğäni kelgən edim hävuzdän.. bilmäy qaldım ki, hävuzniñ zinäsüdä qoyılğän təş silcib ketti. Men häm təş bilän birgä tuşib kättim sugä...” dedi.

“ guzäl siñlim! Mundän näri ehtiyät qıl! Āgär ki biz bolmäsäk, ölib qälär ediñ!..” dedi, Vähid pählävän. Pərvänä qız, bälälärniñ yärdämi bilän sekiñinä yerdän turdi. Ustibäşi şip-şittä hul bolgän edi. Mäyin ve hımçä bellik, uzun boylik, äppäg tänlük ve buruni tıgdek bir qız edi pərvänä... kuylägi, Türk Hätunläriñniñ ustibəş quməşi kəbi qalın emäs, incä ve tunuk edi. Şip-şittä hul bolginçä kuylägi cänigä yäpışğän edi. Vucudiniñ boğund-boğundi, uÖryänä uşşab körinär edi quməşniñ tunukligidän.

Bu mänzärä, YäÖqub bälä’niñ aqlını bəşidän aldı. Vähid pählävän sorädi Pərvänädän: “uyiñ qayerdä? Seni eltib quyäylik!”

“ mänä şu yolniñ u bir yäqıdä! Siz zähmätgä bolmäyiñlär, özim kitämän. Rähmät sizgä ki meni qurtqardıñız!..” dedi. Tağ(ı)n, YäÖqub’gä qarab: “ sizdän cudä kop mınätdärmän. Meni ölimdän qurtqardıñız. Həyätimni sizgä burçlikmän!” dedi ve sekin cunəb kitäverdi.

YäÖqub bälägä nimä bolgän bolsä, birdän- birgä bolib qaldı. Guyä tilini yütgändek hiç sesi çıqmäy qaldı. Pərvänä cunəb ketginçä, YäÖqub’niñ közi sizilib qaldı ärqasidän. Bu hälätni körginçä, Vähid pählävän gäpni bilib aldı. YäÖqub bälä, artık yorägidän urılğän edi. eÖşq ve yäñuniñ oqı, tə yoräğiniñ ortäsığä tegib əsəbət qılğändek, qalbi Bismil quşniñ yorägi kəbi tez-tez atar edi.

“ ortaq! Eñ yahşisi, bir həyir iş häm qıldık! Eñ əz bir cən qurtqardık!” dedi, Vähid pählävän.

YäÖqub bälä: “ hä toğri äytäsän! Cən qutqardık..” dedi ve başqa gəpürmədi. Mindi ätläriğä ve həydädilär Kättä İmäm tāmənigä. Uygä kelgənüdä, YäÖqub ätdän indi ve atınıñ ustidägi hürçinini indirmädi. Ātını bəglämäy öz bəşigä qoyverdi. Āvdän tolä hürçinni Vähid pählävän indirdi at ustidän.

YäÖqub bälä,bərib supəniñ ustidä otirdi. Bəybəçä Hätun çäy kelturdi. Oğli YäÖqub’niñ yüzigä bəqginçä oğligä bir nersälär bolgənini sezib aldı. Birəq, belli etmədi. “ kop nersä əvləb çärçəgän gä oşşaysızlär! Şundəgmi Vähid bäləm? Mänä çäyiñizni içib dämləriñizni əlib tinçläşin!” dedi ve özi ketti...

Elhän, Kəbil’gä ketmäg uçun həzırlänän edi. Birgəsığä, Sämäd Qaryädär ve Mullä Kərim äkəni häm aldı. İsmäÖil bäləniñ təÖtili häm tugəgän ve endi Kəbil’gä qaytar çägi edi. Bu märtä, Elhän ve uluğlär bilän birgä yolçilikniñ həyəcənini yəşär edi. İsmäÖil Hən,

yaqın ašnāsi bolgān Qāri Äbdulvāhid Hān'niñ ođli Muhāmmād YäÖqubg'ni hām Kābil'dā oqışgā täşviq kıldı. Muhāmmād YäÖqub'niñ ātāsini kondirib, uni hām Kābil'dā oqımāđı uçun birgāsiga āldi.

İsmā'il hān'gä oqşāb, Muhāmmād YäÖqub hām cudā aqıllık ve zākālık bir bālā edi. Neçä yildän kiyin, başqa bir zāki ve çaqqān dosti Äbdulhākim'niñ hām, Kābil'dā oqımāđını plānlāgān edi İsmā'Öil Hān. Bu märtägi plāni, yālgız Muhāmmād YäÖqub āšnāsi edi. Muhāmmād YäÖqub'niñ ātāsi Qāri äbdulvāhid'niñ koñli bu işgā kuñāndān nāri, İsmā'Öil Hān'gä: “ bārib Muhāmmād YäÖqub āšnāñni ānāsi, Āy Begä Hātun'dān hām bir sorāb kör! Qıysā öziñ bilān birgä ālib ketgin!” dedi. İsmā'Öil Hān, āšnāsi Muhāmmād YäÖqub'niñ ānāsi hām kondirmāđını.

Muhāmmād YäÖqub, ebtidāy sābāglāriñi ātāsi Qāri Äbdulvāhid Hān ve bubāsi Mullā Muhāmmād Ämin hatib'niñ yānidā oqıb bitirgān edi.

Kiyin İsmā'Öil Hān, āšnāsi Muhāmmād YäÖqub Hān'ni hām, birgāsiga ālib, Elhān'niñ kārvinigä qatnāşti. Yaşsi ve uzunm bir yolçilikdān soñ sāğ sālāmāt Kābil'gä yetib bārdilār. Elhān, Muhāmmād YäÖqub ve İsmā'Öil hān'gä bāzi vesiyātlār qılib: “ sizlār Sārpul'niñ ertägi egāsi sizlār! Yaşsi oqıñılār ve örgāniñılār! Bolmāsä, ānā yurtiñiz guzāl Sārpul kollāriñizdān ketādi bālālārim! İsmā'il Hān! Sen bilgānlāriñni Muhāmmād YäÖqub āšnān gä hām örgāt! Tüşündiñ mi bālām?” deb dāvām etti: “ biz māktab uçun kitāb, dāftār ve başqa kerāklık mālzmālārni ālib Sārpul'gä qaytāmiz. Ukālāriñiz ve başqa āšnālāriñiz hām, yaqın bir pāytdā sizlār kābi māktab oqıb mullā ve dānā bolib qālādi inşāllāh. Yālgız, unlār sizlārçā hābārdār bolālmāydi. Ulārniñ kelācāgidān hām siz ikālā māsşul sizlār! Undek oqıñılār ki, yālgızginā Sārpul hāqı emās; butun yurtimiz Türkistān sizlār bilān gururlānsin!..” deb, yorāklārigä mādār berib hayirlāştılār...

EÖşq ālāvdir ve koñil paqal. Koñil bir yānmāy körsin! Ägār ki yāqadikān ālāv eÖşq oti bolsä, kulgä qaytār insān ođliniñ tāni. Älbättä ki yāñu (eÖşq) oti yāndirmāđ bilān qālmāydi, yāqadi ve kül qılib qoyādi. Tağ(ı)n küliñni şāmāllārgä sāvirmāsdān yaqañni qoyvermāydi. Huddi mācnuñā oqşātib, ātiñni cümlä äÖlāmniñ āgzigä sālādi. Saqız kābi çāynālāsān hāq hāqızidā...

Yorāk yānsä, dūnyāñ qarārdi! Kättä ve keñ dūnyā, huddi zındān kābi tābtār ve qāpkarāngu bolib qālādi. Hälä ki yorāk, eÖşq ve yāñu ālāvigä yānsä?! Başqaçā yānādi! Rāñiñ sāp-sāriğ sāmāñā oqşāb, sān ve qatārdān çıqıb qālāsān! Telbā bolib devānādān hām bātār bolāsān...

YäŖkub bälä'niñ yorägi yāñän edi. Älbättä, eŖşķ digän yāñuniñ otigä. Yāñu otiniñ kıpkızıl ķoğ ve çoğ älväğä yāñib kēbēb bolğän edi koksidägi yorāk ķuşı. Esi ketib ķālgän ve hiç bir nersäni yuĥlāmās ve hār nersäni unuttğän edi. Ärtiķ, ārkadāşlārigä Bādāĥşändä bolib ottğän Ergänä Ŗun ķutlāvlāridän ķısä ķilib bermāğ uçun hiç bir nersä eslāmās ve ĥātirlāmās edi. Dostlāri ve ortāķlāri bilän hār daķıķasi suhbätlāşmāğ ve hāzillāşmāğ bilän keçğän YäŖkub, ārtiķ gāpirmās ve cim bolib ķalgän edi. Yākä ve yālgız ķālib bir çetğä çekilib öz bāşigä otirmāğni sever edi...

Änä Ĥātun, Yä'ķub bälä'niñ bu hālini “ bälkim çärçägändir...” deb, oylār edi. Kelini Bāybāçä Ĥātun'gä: “ äŖcābā, Elĥānimiz YäŖkub Ĥān'gä gurāş mi tutirğän? oğlāķ mi çāptirğän? Bilmāsmän. Birāk, YäŖkub bälām cudä kop çärçägāñä oĥşāydi kelin! Hiç özigä kelmāy ĥoşĥuy bolmāy turibti!..” dedi. Bälkimdä Änä Ĥātun'niñ āmāci, keliniñ āğzidän gāp ālmāğ ve bilmāğän birän nersä bolsä örgänmāğ edi...

YäŖkub bälä'niñ bu hālī ve vezŖyeti, bārçāniñ dıķatini özigä ķarätib, ĥalķni merāk içidä ķoyğän edi. Hār kim bu toğridä bir nersälār örgāniş uçun bir-birāvlāridän sorştirib turār edilār. Birāk, YäŖkub'niñ dārdini ve bu hāliniñ sirini, yālgız Ällāh ve Vāhid bälädä bāşķa hiç kim bilmās edi. Bu toğridä ķattığ tāşdän ses çıķar āmā Vāhid bälädän çıķmās edi... Vāhid bälä hām uylāmāğdän ve tuşinmāğdän bāşi ķātib ketti. Dosti YäŖkub'niñ hālidän cudä ĥuvātırdä ķālib, bir tāmāndän turä māsälāsi ve bāşķa tāmāndän ise āşnāsiniñ sāğligi. İste-istemes yorägi ķānār ve bağri yāñār edi.

Hār yerdä, hār kuçāniñ bāşidä, hār yāğāçniñ tāgidä, kälä-mākälä ve bāş bāşdä bir cuppā insān körsāñiz suhbätlāşğinçä YäŖkub bälä'niñ hālidän gāp āçıp, fis fis gāpurār edi öz ārālāridä. Gāpni, Änä Ĥātun'niñ ķulāğigä ketişidän hām ķorķar edilār älbättä...

Ustā Ĥānkeldi bāy oğli Sādıķ Bāy, ekim ve pāsirālāriñ bāşidän ķaytā yātğändä, Kättä İmām çārbāğiniñ oñidä Ŗasāb İbrāhim biln uçrāşib ķāldi. Bir-birāviniñ hāl ve ĥātirini sorāb, hāvādän, sudän, işdän ve emkilārdän gāpurdilār. Tağ(1)n Sādıķ Bāy:

“ ķasāb āşnā! Şu Elĥānimizniñ oğli YäŖkub'gä, ķaysi nersä bolğän bolğän şekilli! Şehirdä hām, koydä hām bārçāniñ āğzidän şu gāp! Ĥayiriyät mi özi?..” deb, sorādi Ŗasāb İbrāhimdän.

“biz hām YäŖkub'niñ yāşidä ekän, mänä şu zār ķālgir tentāk koñlimiz, şuñä oĥşār yāñu otigä yānmāğänmi edi; hä Sādıķ Bāy?..” deb ķoli bilän koksāygä tāp-tāp vurdi.

“ ĥuddi digāniñdek. Bizniñ yurtimiz Sārpul'niñ, hāvāsidadänmi ve yā ki suvidän mi? Bilmāsmän. Birāk, bälälār yigit bolğāndek, ĥuddi taelārgä oĥşāb ķāldi. Tutrāğän tāyni hām, rām ķiliş ķollāy işemās ķasāb ortāķ!..” dedi ve edāmā berdi Sādıķ Bāy: “

YäŖkubBây, bu yâşdä âtini minib geib ve yurtni guzälçä käyf ve säfäsini çıkâriş ve çirâyli mänzâresidän ve hävâsidän mäzä kıliş yeridä, uygä kirib yätibti. Erkäk digän uydä kabälib yätsä tağ(ı)n halk gäpirädi-dä!..”

Ŗasâb İbrâhim yene häm yahşiniyet bilän cävâb kaytardı:

“Sâdıq Bây ortak!.. bu senä (yil) ki, Bâdahşân'dä bolib otgän Ergenä Ŗun kutlävläriğä, âtâsi Elhân'imiz bilän birgä katnâşgän edi-yu? Şu bâŖis, bâşka yurtlärni gezdi, yahşi ve yâmânni öz közläri bilän körib kâldi. Bâşka tãmândän isä, endi yigit bolib kâlgän, şükür kättä-mättä- erkäk bolgän. Özigä körä bir hıyâli bârdir nimä bilsäm. Häm kop päyt, âşnäläridän ve öz teñdâşlärindän uzâk kâlib, änä kim Türkistân'niñ ulugläri ve Elhânläri bilän tanişib ve otirib âldi. Älbättä ki bulärniñ häm täsiri bolä âlädi deb üylimän ...” dedi.

Sâdıq Bây, tort yänigä ve teğrägigä bākıb kiyin: “ bilmäsäm ortak! Seniñ gäpiñ häm mäntıklı. Meñä häm toğri keldi! Maşsäd, Elhanimizniñ mehmänläriğä, mäl hâläl kıliş uçun bārib kalsāñ, sorāb ve örgānib kāl-çi! Bu konu (mävzu) toğrisidä bizlärgä birān iş tuşsä ve yā kıysi hızmāt bolsä biz hāzırmız!” dedi ve hayirläştilər.

Änä Hätun häm bu kunlärdä, päyt täpgänidä här uygä kerib hāl ve hātır sorāb çıkar edi. “ kim nimä iş kılä yätgän? Hätun kızlär tändır-uçāğläriñ ve yā iş duğānläriñ başidä mi ve yā emäs mi?..” deb, gezib ve körib yurgän edi. Birāk, bärçä Hätunläriñ zehnidä, bâşka bir niyet äynälgän edi. Çunki Änä Hätun, här yugä bārgänidä äğär ki u uydäki Hätun ve yā buy kızlärni iş başidä körsä, ve yā ki hamir ävkaläyätgän ve nān yäsäb pişiräyätgän bolsä, su istäyib kirlänän ustbāşläri yuhib turgän bolsä, supirib siyrib yätgän bolsä şäl, iştänbāğ, äläçä, kâlin, gilām tokıb ve tağı tikä yätgän kızlärniñ kaptäligä bārib, uzun-uzun turär edi ve işläri közdän otkāzib, kızlärniñ cārārligini ve çibārligini közläb kıyār edi. Birāk, kop gäpürmäsvä yālgızginä “mäşälläh kızim!” diyer edi ve bäs. Sänki (goyā) közläri bir nersä ähtärär edi Änä Hätun'niñ...

Äyhän Hätun, tändır-uçāğınıñ başidä, sut pişiräyätgän edi. Begum Hätun kelib kâldi yänigä. Äyhän Hätun'niñ çağınıñ tubigä kirib âldi Begum hütun. Köz imäläri bilän mäydändä turgän Änä Hätun'ni körsätädi. Ve :

“ Änämiz sizniñ uyiñizgä häm kelib kälibtı-ku dugānä cān? Erkä kıznıñ çibārligi Änä Hätun'gä cudä yākti şekilli. Şundāğ emäs mi? Bir yahşiläb qarāñ-çi!..” deb, fis fisläb gäpurib yätgändi. Şu päytdä, Änä Hätun'niñ közi tuşib kâldi Begum hātuñä. Äyhän Hätun'niñ äŖkıl ve esi isä, pişib turgän kâzändägi sutgä edi; mäbädä birdän kıynäb täşib ketmäsin deb. Änä Hätun'niñ közi Begum hātuñä tuşgändä, Begum Hätun kırkıb ketti.

Ämā, yenā hām fisildāb gäpurmāgıgā edāmā berdi. Begum Hātun: “tınāvun Änämiz Serkā Hātun’niñ uygā hām bārgän ekänlär, habäriñiz bärdir-hä?!.. bārib, Ältin kızniñ yānidä turib, huddi änā şundāg täşvıķ ve şäfaķat körsätgän ekän Ältin kızgā hām. Burunki kun isä, Älmä Hātunniñ uygā hām bārgän ekänlär. Äyķız tākı tikä yātgännidä başidä turib, sevib ve mahtāb kelgän ekän. Änä Hātun’ni, bärçämiz yaħşi tānimiz! Hāli hāzır hām, közimizgā ķaräsä räñ ve ķutimiz uçib ķälädi. Sizniñ Erkä kız kabı, başķa kızlärniñ hām ķol äyāgı ķaltırāb ķālgän ekän Änä Hātun’ni başläridä körginçä...”

“ munçā şāf şāf ķılıbdä, şāftāli dimäsligiñni bilib āldim dugānä cān! Änä Hātun’niñ niyetini başķaçā bolışini äytmāgçisän! Şundāg emäs mi Begum Hātun?” dedi Ähān Hātun. Begum Hātun: “ bilmādim dugānä cān! Men änā şundāg deb üylimän!..” dedi.

“ eşitişimçä, näbiräsi YäÖķub bälägä kız aħtārär ekän!..” deb, ikäläsi suhbätgä kızışgän çāgıdä, Kārim Bāy’niñ Hātuni, Serkā Hātun kirib keldi.

Serkä Hātunni körib cim boldilär, Äyħān Hātun bilän Begum Hātun. Serkā Hātun isä bilib āldi. Ve:

“şu Hātunlärniñ hāligä ķaräsä!” deb başlādi gäpgä. “ mendän mi yāşuräsiz gäpläriniñizni? Hayır yāşurā ķālil! Mänä men çıķıb ketämän! Äräläşib sizlärniñ şirin ve kāyflık suhbätläriñizni bozmimän!..” deb, ketmāgçi boldi.

Begum Hātun cābāb ķaytardı, Serkā Hātunniñ merāķıgā:

“sizdän yāşurädikān nimä gäpimiz bolä ālädi-ku dugānä cān? Mänä kızdän, kelindän gäpläşib turbidik Äyħān Hātun bilän!..”

“bir hātın mähäldä bir gäpni eşitsin ve u gäpni hām başķalär bilmäsin?!.. Bundāg bir nersä mumkun mi hiç ķaçān? Emäs ālbättä..” dedi Äyħān Hātun.

Serkä Hātun, hām Begum Hātun dek ķaş ve közi imäläri bilän Änä Hātun’ni körsätti. Begum Hātun, āstāginä hām bolsä bir ķahķahläşib kulib ķuyverdi.

“hey Serkā Hātun dugānäm! Siz hām bälä ekän siz bälä! Biz, sizdän yāşurā ālämiz deb üylägän dek!” dedi. Bu märtä, Serkā Hātun başlādi eşitgänlärini äytmāggā:

“ meniñ, kār bolmāgir ķulāglärim bāÖzi gäplärni eşitib ķāldi! Mänä Fäyzi Bāy, hātini Älmä Hātun’gä äytıb turär ekän dāymā. Şu bāÖis, Älmä Hātun birħoş-birħoş ki ānäkäy. Bir sevinçli ve mutlı ki hiç sorāmāñ Hātunlä! Hoşliginiñ säbäbi isä Änä Hātun, näbiräsi YäÖķub bälä’gä Äyķız’ni yulāntirär ekän!.. Fäyzi Bāy isä, mārđimniñ huzurıgā: “meni kızım Äyķız’ni, YäÖķub bāygä berdim ketti, āmin Ällāh Äkbär.” deb, ķol kutārgän ekän. Äyķız hām, u kundän beri yergä yurmāy, buyuni ķarķarā hävālārgä yurädi goyā!

Härkun, ānäsiniñ tezäsi tubidä otirib YäŎqub bälädän gäpirib turär ekänlär ānä ve kız...” sözni Begum Hätun aldı:

“eşittiñizmi Āyhān Hätun dugānä?” deb, bāşladı sözigä: “ tunāvun, Qasāb İbrāhim bilän Ārāy Hätun bir tāmändä ve Ānä Hätun bir tāmändä bolib doqqıllāştılär. Hızı disāñiz hızı, cāngış disāñiz cāñişib āldilär, eşitgānsızdır-hey? Yenä hām men äytib beräy...”

“Ānä Hätun, Qasāb İbrāhim bilän hızıllāşmāsdän ve cāñişmāsdän turālmāydi-yu. Muni hāmā miz bilāmiz zātän..” dedi Serkā Hätun.

“ hey, soñrā nimä boldi Begum Hätun?” deb sorādi Āyhān Hätun. Begum Hätun dāvām etti:

“ Ārāy Hätun, Qasāb İbrāhim bilän qaysi bir nersä uçun cāñişib ve hızıllāşib āldilär! Qasāb İbrāhim’ni hām hāmāmiz bilāmiz-yu? Hār gäpdän bir gäp çıkarādi ölmāgir māşharä. Ānä Hätun’niñ uymā-uy gezmäläri, Qasāb İbrāhim’niñ dıqatini tärtgän ekän. Ānä Hätun bilän Ārā Hätun, Kättä İmām çärbāğıdä edilär ve Qasāb İbrāhim hām Ārāy Hätun’dän sorāb qāldi:

“ Ārāy Hätun āpā! Bibi ānāmiz bu kunlārdä nābiräsi YäŎqub bāy uçun kız Ahtārib yurgän hıyālim! Toğri mi?” dedi Qasāb İbrāhim.

Ārāy Hätun cāvāb bermäy turib Ānä Hätun: “ättāñä seni!..” deb, qāvlādi Qasāb İbrāhim’ni. Bir körsäydiñiz, Ānä Hätun’niñ uşā pāygti hālini! Bir opkālāñän, bir aççığ ustigä kelgän edi ki dorāmāñ. Meniñ üylāşımçä, Ānä Hätun’niñ gāzāblāñişidän belli bolādi ki, YäŎqub bälägä kız āhtārādi...”

Begum Hätun gäpini bitirgändän kiyin, Āyhān Hätun ve Serkā Hätun’gä köziniñ tāgidän bāqıb cilmāyib turdi. Tiliniñ uçidä bir gäp bār edi. Birāq, ölmāgir söylāmāy turdi bāşdän beri. Bālkim pärttilāb äytmāğçı emäs edi. İstar edi ki, Hätunlāriñ özi bilib ālsin. Bundāq üylāgän edi ālbät. Çunke, Begum Hätun’niñ hām çibärkız digän, kelin bolādikān yāşdä, buy kız bār edi.

Serkä Hätun, bilib āldi Begum Hätun’niñ tiliniñ tāgidäki gäpini ve:

“ men hām eşittim ki Begum Hätun!” deb, gäpgä bāşladı: “ Begum Hätun, Ānä Hätun’gä hābār dimāğçı ekän ki, Çibärkız digän, iskālmāgän bir çičäk gülim bār! Bibi Ānām munāsib körsälä...deb, eşittim toğri mi Begum hätun?”

Begum Hätun, āstāginä cilmāydi ve bu imāsi bilän Serkā Hätun’niñ merāqlāriñi toğrilāb qoydi. Cilmāyib toğrilāsä hām, bir türli āğzi bilän söylāmādi. Āğzini ve puzini burāb, şānālāriñi silkitib ve qımildābtib: teñrim, ikālāsiniñ taqdirigä yāzgän bolsä kim bozā ālādi-ku dugānä cān?” dedi.

Āyhān Hātun, Begum Hātun'gä bākıb “ hey siz bälä älmästi Hātun! Ertädän hāzırgäçä, şäf-şäf kılib şäftälu dimäy, muni mi dimägçi ediniñ? Şuniñ uçun mi gäpiñizni munçä uzätib ve sozib kıoydiniñ hä? Bir türlü, gäpni çäynäb-çäynäb turdiniñ ägziñizni içidä? Vāy, vāy, vāy! Tubä sizdän heyyı tubä! Kıançä älämān Hātun ekänsiz!...”

EŖşķ midir insāni telbä kılib özgärtirgān? Yāñumidir insāniñ tāā yorägigä āsār kılgān? Hār nersāni sevdirgān ve kim zāmān, sevgāniñdän hām n(i)frāt ettirgān eŖşķ midir? İnsāni bāglāmāsdän kıazıķ tegrägidä āynläntirib turgān? İnsāniñ közidän kıorķışni yetirgān, cān ve māldän keçirgān eŖşķ midir; yāñu midir äŖcābā?...

Bir yigit, hār kun kelib Sānçārāk bāndärigä āynälib turār edii. Āķşāmgäçä, zāhed kābi mäscıd supäsidadä tuşālgān buriyāniñ ustidä otirār edi. Hiç mi işi ve küçi yok edi bu yigitniñ? Telbä ve yā ki tentāk mi edi bu yigit? Hār ertāñ, hār tuş ve hār āķşām, nimä ve kimni kutār edi-ku?...

Bāndärdäki sāmāvārçini, sātuçilār ve bāzārçilārniñ dıķatini özigä kıarātğān edi. Birāk bu yigitniñ, soñ kunlärdä bu yerdä āynälib turışiniñ nimä uçunligini kimsä bilmäs edi...

Ātı ve āv miltığı uydä edi. Birāk, özi isä yitib-yitib ketār ve birdän-birgä tāpilib kıālār edi. Hiç kim, YāŖķub bālāniñ bu vezŖyāti ve hālı haķıdä bir nersä bilmäs edi. Ārķadāşı ve cān dosti Vāhidbālā hām bāş berār, lekin sır bermäs edi hiç kimgä.

YāŖķub hām bir türlü Pārvānā'ni körä älmädi. Şām', boş yergä yānib- yānib turār ve tāmçi-tāmçi erib āķār edi. Lekin, Prvānā'dän ħabār yok edi. Bir pāyt edi ki Vāhid bālā tāpilib kıāldi bāndärdä. Yā'ķub, āşnāsi Vāhid'ni kıaşıdä körginçä şāşib ketti ve:

“ nimä gāp ortāk?” deb, sorädi.

“nimä bolsin?” deb, cāvāb kıaytardı Vāhid bālā ve devām etti:

“kıaçāñāçä mundeķ sudrānib yurisān YāŖķub?” deb, āççıđ bilān sorädi. E'nāt (zıd) bilān: “Pārvānā'ni körginçä!” dedi.

“ uyini köribsān-yu! Nimä uçun bārmāy ve körmāy turibsān?”

YāŖķub bālā bu cāvābni eşitginçä, cım, em ve sım bolib kıāldi. Vāhid bālā, dostinig yānbāşıdä otirdi. Bir neçä daķıķa ikkālāsi sukut turdilār. Tağ(ı)n YāŖķub, āşnāsi Vāhid'niñ közigä çuķur-çuķur bākıtı ve birdän-birgä közlāri yumilib boynı şālķa tuşib kıāldi Vāhid bālāniñ şānāsıgä. Vāhid bālā, dārrāv YāŖķub'niñ bāşini öz tizāsiniñ ustıgä kıoyib, bāşini selāverdi. Neçä keçä ve kundän beri yātālgāni yok edi YāŖķub bālā. Bāşı hām zonķıllāb āğrir edi. Uşbu nātinçlik ve oyķusizlik bāŖis, sesi boğık ve kıısıķ çıkār edi YāŖķubniñ...

Bir neçä daqıdädä soñrä közini açıb: “ ketälmäsmän!” dedi. “ ketälmäsmän Lälä Āgä’niñ uyigä...” dedi ve dävā etti. “ unlär äÖcämdir! İkki milletniñ ägzigä tuşmāgdän qorqamän dostim! Eski cäsärätimni yuqätibmän. Huddi qorqāg biri bolib qalibmän dostim!...” dedi.

YäÖqub’niñ u nāzık yorägi, eÖşq älävigä koyib cicig bolgän edi. Vāhid Pāhlāvān, dostiniñ bu hālını körüb yorägi qavirildi. Ālbättä, eÖşq ve yāñu digän nersä, tātli ve çuquk bir äÖzāb edi...

“ sen yeriñdän turä qal dostim! Öziñgä kelgin! Mänä şukun, özim sen bilän birgä bārāmān Lälä Āgä’niñ uyigä!” dedi Vāhid.

“ meñä hiç nersä dimä şu pillä! Ne hālım bār ne hām küçim!” dedi YäÖqub.

“ bärçäniñ közi ve dıqati seniñ ustiñgä! Bärçä hālqniñ ägzidä seniñ gäpiñ! Bolärdän habäriñ bärmi özi?...”

“ yoq ortaq! Habärim yoq ve bilmimän!” deb, cävāb berdi YäÖqub.

“ bu hālınıni här kim, kättä ve kiçik, yāş ve qarri här yerdä gäpuriñ yurgānlär. Yetär artıq! Bibi Ānämizniñ säbri täşgāndän nari u hām pārtläydi. Muni bilib qoygin ki pārtläşidän kiyin, Hudā özi hayirimizni qılsin. Men isä Bibi Ānämizniñ, hāzırğaçä qandāg çidāb turişigä ve hiç ses bilä çıqarmāşigä, häyrān qalgānmän rāstini soräsāñ...”

“ Bibi Ānäm; becā ve yersiz, ve yā bir nersäniñ haqıdä qıdirmäsdän ve bilmäsdän äslän gäpürmäydi! Demäk, bugäpdän habär täpmägän...” dedi YäÖqub.

“yersiz gäpürmäydi! Birāq, yersiz hārākāt qılğāñā hām, yersiz gäpirişni bilädi!”

“ hay nimä qılışimni hāhlisän? Äytgin-çi Vāhid!”

“yuru ālgā tuş! Lälä Āgä’niñ uyigä ketämiz!...”

“işş! Ästä gäpir. Qaysi eşitādi!” dedi YäÖqub.

Vāhid bälä, dostigä içkuvirlikdän ve dostlikdän pāsıdän, bār roq riskni ve başigä kelädikānlärini közgä ālgän edi. Dost digän kişi, bundek bolışı keräk ālbättä.

“ merāqlānmä, ālbättä bu eÖşq dāstāniñni hālq bir kun eşitādi dostim! Sevmāg ve tutku (ä’şıklık) ubāl emäs-ku āhı!...”

“ sevmāg ve tutku, ubāl ve yā suç emäs bilämän! Birāq, torälär?... uşbu torälär, Pārvānā bilän birläşmāgımızgä tosıqdir Vāhid ināgam! Bir dä, şuni hām tüşünib kör! Yā ertākun Bibi Ānäm qāşimgä tikilib: torälärimizni bozdirmäsmän!” deb, ikki äyāgini bir etākgä tıqsä! Soñrä nimä diyämiz? Tağın, butun Särpul hālqı men tāmān hām bolsä, Bibi Ānämni hiç bir küç sözidän vāz keçirä älmäydi! Bibi Ānäm’niñ koñli bolmäsä, hälä-hälä bu iş uçun hālqniñ qolidän hiç bir iş kelmäsligini hām biläsän!...”

Vāhid bālā bāşını kımdätib, YäŖkub'niñ közigä qaradı. İkki dudāğını bir-birigä kıсіб, burnidän çukur bir nāfās āldi ve belini rāstlāb: “ bulärni biläsän dä, hay nimä uçun Pārvānā'niñ ārķasını kıybärmisän? Ecābāt bolmäydikān duŖāgā, āmin diyilādimi āşnā?..” dedi.

“ āmin diyilādi! Birāķ, tentāk yorāk ve yāñān koñil, fārmān ve buyuruğ teñläydi mi disän? Koñil ātınıñ egri sustesä kim tāķ-tālādi? Vāhid āşnā! Biläsän mu dostim! Bibi Ānām bilān ķarşı-ķarşıgā ve köz-közgā kelmāgdān emäs; yurtimizniñ, milletimizniñ ve ātālārimizniñ torälāri bilān ķarşı-ķarşıgā ķālmāgdān ķorķamān toğrisini äytsäm!..”

Vāhid bālā: “ Türk töräsi ve yurt toräsi dimāğ, Ānā Ĥātun dimāğdır! Bilib kıygin ortāk!” dedi.

“ meniñ ķol ve äyāğımni bāğlāğān hām mānā şu-yu! Bir deñiz ortäsidadā, sınıķ gemi (ķāyıķ) niñ, bir sınıķ tahtā pāräsi ustidā ķālgān ķāräsizgā uşşımān. Ānā Ĥātun dimāğ; Türk milletiniñ torā ve yoräsi dimāğ! Muni bilāmān dostim! Āzzānçā yaķşı bilāmān! Bilāmān-dā! Sen ālgin muni tentāk ve telbā yorākgā äyt ve kondir uni! Kondir ķani köräy seni bu tentāk yorākni!...” deb, koksäyigä gurs-gurs muştlāverdi ķoli billān.

Uşbu ķāräsizliklärini birtä-birtä äytib ve tüşünib otgāndān nāri, ikäläsi neçā daķıķalik em ve sim bolib, ķāräsizlik deñizidā boğilib ketti... neçā daķıķa soñrā Vāhid pāhlāvān, üylāb-üylāb dostini bu deñizdān çıķarmāğ uçun bir yol tuşındi: “ bāķgin ortāk!” dedi Vāhid bālā: “ men Lālā Āğā'niñ uyigā bārāmān! (mutāriñiz ķaçān kelādi?) deb sorımān. Āğār mäydānlārdā közim Pārvānā'ni körib ķālsā, äytāmān ki: suni bāhānā kılib çıķsın. Şu bāhānā ārķali bir-biräviñiz bilān körişäsizlār! Keliştik mi?..” dedi.

“ ķandāğ bācāräsän buni Vāhid?” yā mutārni nimä ķaläsän? Deb soräsä nimä cāvāb kıytāräsän?..

“ sen u yāķını üylāmā ortāk! Sen işiñni kör, bolādi!..” dedi dosti Vāhid bālā, ikäläsiotirgān yerlāridān äyāķķa turib etākläriniñ tuz ve çāñini ķāķtilār. YäŖkub, Vāhid bālāgā ķarāb:

“ ķorķmāsmisän āŖcāmlārdān hā?” dedi.

“ men, közimni körgin hiç nersādān ķorķmāsmān; āŖcāmlārdān mi ķorķamān? “ hā hā hā...” deb, ķoli bilān āşnāsi YäŖkub'niñ yelķäsigā tıppilātib urdi ve cunādi Lālā Āğnā'niñ uyi sārīgā.

YäŖkub bālā, kättā cāmeŖ mäscidiniñ hävilisigā otib, yāğāçlärniñ āräsidadā bāndār mäscidiniñ hävilisini bāllār edi. Tort köz bilān kutib turgān edi Pārvānā'sini, uçib kelārmikān debān...

YäŎkub bälä isä, huddi bälälärgä oħşäb, (Pärvänämnä körärmän!) deb, hoşlik ve sevinçdän küylägigä seğmäs ve zıpä-zıpä oynär edi tähtägän yeridä. Yorägidäki kuş, koksäyniñ qafäsida turmäsdän qanät çirpär edi. İkki qolläb säbirsizlikdän koksäyigä muştlär ve yumruğlär edi. ŞämŎ dek yänär, tämçü-tämçü erib aqar edi Pärvänä'ni kutmägdän...

Dunyä başq bir nersä körinär edi YäŎkub'niñ közigä. Kättä cämŎniñ çınärläridän isigä şämällär, Pärvänä'niñ hidini mujdä berär edi. Bulutlär, kok yuzidä bir-birävläri bilän kuçäqläşär edi. YäŎkub isä, cämŎ mäscidiniñ keñ supäsi ustidä, gäh u tāmān bu tāmānä bārib kelär edi säbirsizlikdän. Dosti, Vāhid pählävāndän qabär kutär edi...

Yārim säät hām bolgän yoq edi ki uzāqdän, zārif ve qanätläri räñärän bir Pärvänä, şämŎgä toğri uçib keläverdi. Vāhid bälä, bu işni gerçek (haqıqatän) bācärgän edi. Pärvänä'gä işärä bilän gäpni bildirä äldi. Vāhid bälä isä, bu ikälä yāniqlärgä fursät muhäyā qılış uçun Lälä Āgä'ni gäp berib otirdi. İş, mutär ve äŎrābāçilik mäsläkiniñ haqıdä suhbätgä başladılar Lälä Āgä bilän...

Pärvänä sekiñinä sätılçäsini qoligä ālib, su bāhānäsä uçun uydän çıqtı ve mäscıd hävuzi sārı toğri keldi. YäŎkub isä sevinçdän öz başigä:

“ yā Pärvänä'ni körgāndek birdän tilim tutilib qālsä?.. yā cım bolib qālsām qāndek bolädi? Yoq, yoq gäpirişik keräk. Bunde fursät başqa nāsib bolär mi bolmäs mi, bilmäsmän. Kesin ve āniq gäpirişim keräk!..” deb, öz başigä ävciräb turgän edi ki, uzāqdän räñärän ustibāşlik biri, yaqınlāşaverdi. “ räñli ustibāş kigānigä körä, äŎyāl bolsä keräk!” deb, yaqşı bälläb qarädi. Ästä-ästä kättä cämŎ mäscididän, bāndär mäsidigä otti ve intilib kutib turdi. YäŎkub bäläniñ tızäläri şaqır-şaqır titrär ve qaltirär edi häyəcāndän. Mäscıd çob bāndidän otib ve yetib keldi Prvänä. Miñ nāz ve naqräläb ädä birlä hırāmān-hırāmān suzilib hävuz sārığä toğri ketäverdi. Mäscıd supäsiniñ yānbāşidägi kättä tut yāgācigä yāslānib turgän YäŎkub'gä, köz tägidän bāqıb cilmäyib qoydi. YäŎkub'niñ āgzi qurib tili tağanägigä yāpişkän edi häyəcāndän. Ketmäy deb äyāğini supägä türkäy qıldı. Çuqur nāfäs äldi ve miñ yoräkni bir yoräk qılıb, butun cäsärätini yığdı ve:

“ Pärvänä hān! Dıqat qılıñ yenä tuşib ketmāñ hävuzgä!” diyebildi ānçā kısık bir ses bilän.

Pärvänä hām, YäŎkub'gä tutilgän ve koñildän urilgāñä oħşär edi uşā kundän beri.

Pärvänä'niñ yorägi hām, ilk kundän buyān e'şq otigä yānib turgän edi. Şu bāŎis Pärvänä hām uşbu fursätını kutär edi. Nihāyät bārib hävuzniñ zinäsida otirdi. Kiyin başını kutārib ästäğinä kısık bir ses bilän cāvāb berdi:

“ägär tuşib qalsäm, siz qutqarasız-yu!” deb, satılçasigä munçä-munçä su älib, hävuz betigä uyäqa-bu yäqa sepip turdi. Nāz ustigä nāz qılär edi Pārvānä.

“ hävuz nimädir-ku deñizgä bilä tuşsāñiz qutqaramän sizni Pārvānä hān!..” dedi mehir bilän tähtägän yeridän YäÖqub.

“ rāhmät! Cudä cäsür bir yigitsiz! Sizgä işānāmän..” dedi.

YäÖqub’niñ, içi oynär edi sevinçdän. Sekin-sekin hävuz zinäsigä yaqınlāştı ve Pārvānä’niñ qolidän tutmāğçı boldi.

“ här kun sizni körmāğ uçun, ertāñdän āqşāmgäçä mänä şu yerläрни, goyā mıtır qılgāndek ādımlāb yurär edim. Birāq, siz hiç kelmäs boldiñiz Pārvānä hān!..” dedi qaltirāğ sesi bilän.

“ keçiriñ! Men bilsäm kelmäs mi edim? İşāniñ ki härkun kelär edim!..” deb, cāvāb qaytardı Pārvānä.

YäÖqub, Pārvānä’dän bu sözlärni eşitginçä, Pārvānä’niñ hām yāñolıq bolışını sezib äldi. Kiyin cäsärät bilän, qolını uzätti Pārvānä’gä. Qolläri qaltirär edi YäÖqub’niñ.

“ qolläriñiz sävqätibtı şekilli? Qaltirä yäpsiz-ku!..” deb, külimsä (täbäsüm) di Pārvānä. “ hä sävqätibtı! Äliñ isitiñ qanı Pārvānä hān!” deb, şu bāhānä bilän Pārvānä’niñ qolidän uşlāb: “ sizni sevemän Pārvānä hān!” dedi ve yenä tekrär qıldı “ sizni sevemän!..” Pārvānä bāşını kutārib kokgä bāqti ve ufqlārgä tiklädi közi. Soñrä YäÖqub’niñ közigä qarädi ve çuqur-çuqur bāqti, bāqti ve bāqti.. hiç indemädi. Tağın, egdi bāşını ve hävuzniñ kokmäy suvigä qarädi turdi. Bir āh çekti ve:

“ men hām sizni sevemän YäÖqub hān! “ dedi. Bu sözni eşitginçä közi cārqqılāb açilib ketti.

YäÖqub, hävlıhıb Pārvānä’niñ qolidän uşlädi ve zināniñ ustidän tärtib äldi. Qol qolgä tutışib neçä daqıqa äyāğ usti turdilär. Bir yānbāşlāridä, kokmäy sudän tolib yātğän hävuz, bāşqa yānbāşlāridän isä mäst qaynāb aqıb turgän bir nāhır su.. yāğäçläрниñ kolgäsidadä sälkıñinä bir hävā. Yāğäçläрниñ yäläläridän, bu ikäläsi uçun qāvuşmä tārānäsini säyräb turgän quşlär... ikki yoräk birtä bolğän edi. İkki çaqmāq tāsı, bir-birāvigä undek bir şidät bilän tegdi ki, cārqqılāb uçqunlär saçıldı här tāmāñä. Tutku otiniñ eÖşq uçquni, yāñu pağaligä tutıştı. Mäst bolib, qasirdāb til çıqardı ve kokgä toğri yüksäldi eÖşq älävi. Lāmbälāb yāñaverdi koñil digän zāt. Çizzillāb kēbāb bolāverdi yoräk digän bir pārchä goşt. Bu äläv bir āndä saçirädi bārçä ucudinig här äÖzāsıgä. Här äÖzāsiniñ hucrä-hucrāsıgä. Uşbu yāñu oti, yāqti ve koysirätti butun ucudini. Yāndi... qāvurıldı... cicığ boldi...

Muhäbät ve sädākätürdostlikni äyägä tutgän!.. suhbätläşmägdir insänni tinçläştirgän! Hätürälärni päyläşmägdir dostlikni ve sämimiyetniñ tädini tätmäg! Keçmiş ve otmişdän säbäg äliş ve kelguni üyläşdir bir ärägä kelişniñ amäc(maqsäd)! .. äyniksä; yäşämäg uçun, eñ äz neçä ärkadäş ve dostiñ bolişi, bolmäs isä bolmäs bir gerçik (haқиқat)dir!

TäbiÖätñig, täg ve täşiniñ, bäg ve räğiniñ, yäz ve kışınıñ, bähäri ve köziniñ dostidir Türk milleti. täbiÖät bilän yäşäs, Türk milletiniñ vözkeçilmäs eÖşkıdır. TäbiÖät äynäsigä,özlärini körä bilädikän yälğiz millettir Türklär. TäbiÖätñiñ här fäslidän käyf älmäg ve här mävsümini vaқtidä yäşämägñiñ kımatini yähşi bilädirlär. Yägäçläriñ kolgäsi, қārli tægдän isib turgän sälkñiñä yälñiñ lızätini қoyib, tām içidä ve yä tort devärli uyniñ içidä қabälib otirmäydi Türk milleti.

Erkaқız, Çibärқız, Ältinқız ve Äyқız, tortäläsi қollärigä iş ve iş duқānläri bilän, topländilär Kättä İmām’niñ çärbäğidä. Ämäcläri, suhbätläşib här kim öz işini қılmägçi edi...

Äyқız, iştänbäg duқānini bir tut yägäçigä tirkätib ve yäslätib қoydi. Äyқız duқān yäslätgän yägäçgä, Ältinқız hām ärқasini yäsläb otirdi. Pändäki tugindän ip, iginä ve täқısını çıkardı tikmäg uçun. Çibärқız hām, piçib қoyilgän äläçä қumäşläriñi bir kättä pändäkidän çıkārib bāşқа bir yägäçgä yäsländi. Tuginidän ipäk bir rumäl ve örgäy korişnilini çıkārib, қarşidäki bāşқа yägäçgä yäsländi... ve här kim sırä(nävbat)i bilän kısā äytär ve işläriñi äzzänçä häsäs ve eÖtbär berib қılär edi. Kimi päyt kızıқārli gäplärgä, tortäläsi birgä kulär edilär...

Änä Hätun. Äräy Hätun ve Mästkelin Hätun, üçäläsi Kättä İmām’ni ziyärät қilib çıkayätgän edi. Közläri, çärbäğdäki yägçläriñiñ tägidägi otirgän қızlärgä tuşib қäldi.

“ Mästkelin Hätun! Äräy Hätun! Çärbäğdäki қızlär kim ekän?..” dedi Änä Hätun.

“ bizniñ қızlär-ku Bibi Änäm! Köziñiz otmäy қäldi şekilli?..” dedi Mästkelin Hätun.

“ hey hey қızlärim! Meni yäşimg kelsäñiz soñrä biläsiz. Soñrä örgänäsiz bu sorägñizniñ cäväbini!..” deb, cäväb қaytardı. Tägin, Äräy Hätun Mästkelin Hätun’gä:

“ özimiz hām қızlık çägimizdä, bähär ve kokläm äyläridä bir ärägä yığılışib, mänä şundäg işlär қılmäs mi edik? Esiñiz қурisin dugänä cән..” deb, gäpgä bāşlädi:

“ esiñizdä mi Mästkelin dugänäm? Birkun mänäşulärdek yığılışib, tikişib ve toқışib otirgänimizdä,birgämizdä Mädäşer Hätun dugänämiz hām bär edi. Tägin, қaysi nersäniñ ustidän gäp çıkğändä häziläşib äldik. Kıyin, Mädäşer Hätun bir gäp äytgän edi! Esizgä keldimi?..”

“ hä toğri, yäni eslädim Āräy Hätun! Muhännäd Qul hân’niñ ätäsi Sultân hân äÖmäki, u päytlärdä yâş edi. Yoldän otäyätgändä, mänäşu hävuzdän su içğäni kirdi-yu? Bizni bu yergä körginçä, härmän bär boliñ qılğändän näri, ätlärimizni sorädi. Hämämiz ätümizni äytib bergändän kiyin, nävbät(nubät) Mādäşer hātuñä kelgändä: ”meniñ ätüm Mādäşer!” diyışti! Bärçä қақалäb kuldik. Kiyin Sultân hân’niñ äytğän bir gäpini eslädizmi?.. “ nimägä kuldiñiz” qızlärim? Yağşi ismi bär ekän qızimizni! Gärçe şerniñ när ve mädäsi bolmäs! Ārsälän, här zämän ärsäländir. Bu gäp, biz Türk milletigä munäsib bir sözdür, şer käbi ärsälän qızlärim!..” digän edi. Uşä kundän beri, Sultân hân äÖmäkiniñ u sözini, esimniñ bir çetkäsida saqläb qoyıbmän!” dedi Mästkelin Hätun. Ānä Hätun, qızläriñiñ yänigä bärğändek: “ meniñ gul qızlärim! Mäşälläh, mäşälläh... sizläрни körib, qaytädän qızlaşib kettim!” dedi ve Āyqız’gä bāqıb:

“sen bu iştänbäğni қаңçä yağşi ve çiräyli toқыyāpsän! Қаңçä yağşi naқşve negärlik qılıbsän mäşälläh! Yağşi ilmäk taşläрни bilär ekänsän mäşälläh!.. mäşälläh Āy qızım mäşälläh!..” deb, soñrä Āltınqız’niñ işigä ve qolläriñiñ häräkätigä bāqti...

Āltınqız, hund iplik tumärçä tākı tikär edi. Tākıläri tikilib ve yälğiz, teggini bittirib tepäsini tikäyätgändi. Ānä Hätun, tākıläriñiñ äräsidän bir tākını qoligä älib:

“ hey mäşälläh Āltın qızım! Mudek çiräyli tumärçä naқşini, birinçi märtädir ki köräyāpmän. Bärçäsi isä bir olçäkdä. Hiç қaysi kättä ve yä kiçik bolmägän. Mäşälläh qızım mäşälläh! Mundän näri, bärçä kiyävläriñiñ tākısını sen tikgin! Kelişik mi Āltın qızım?..” dedi.

Hänkeldi Bāy oğli Sādıq Bāy, Sätär Hāci oğli Sıdıq Hāci, Kättä İmām mäcsidiniñ supäsida otirğän edilär. Şu päytdä Sādıq Hāci egilib Sādıq Bāy’niñ qulāğidä:

“ Sādıq Bāy ortāq! Uydä, yänän äytär edi ki, ” Ānä Hätun bu kunlärdä qızlä bilän kopräg vaqt otkäzdi!” deb. Köränsän mi? Tođridän häm, qızläрни қаңçä yağşi gäplär bilän mahtäb ve taқdir qilib turgän. Äğär ki biz erkäklär, äÖcäm milletiniñ urdusini häm yuқätib kelsäk, yenä häm mundäg mahtäv ve taқdirni bizgä rävä körmäydi!..” deb dedikodi (ğaybät) qilib torgän edi.

Ānä Hätun, Çibärqız’niñ qāşidä edi: Çibärqız, sārıg pahtädän toқılğän äläçä qumäşni piçib ve täyärläb kelğän edi uyidän. Birtä-birtä tepçip hām qabıg qılğän edi. Gupiçä ve şälvär tikär edi piçilğän qumäşlärdän.

“ hey meniñ Çibärqızım! Sendän korä ustä, başqa hayät tänimäsmän bu yurtdä! Elhānimizgä tikğän toniñ, Elhānimizniñ ustigä huddi qalib dek otirdi. Sen tikğän gupiçä, şälvär ve tonlär, Türk toräsiniñ sämbolidir Çibärqızım menin! Mäşälläh...”

Qasab İbrahim t pilib qaldı bir  nd . Sadiq bay ve Sıdıq Hacı bil n k z ve qas oynatib  n  H tun bil n h zill şm gni pl n aldı. Tağın m scıdnı n  r kasid n sekingin  aynalıb, qolları  r kasid   arb gg  kirdi.  st - st  y g  l rni n  r kasid n y şinib-y şinib  zini yaqınlaştırdı  n  H tunl rg .  n  H tun is , qızlar bil n muh b tg  g r q edi. Bu m rt , Sadiq Bay egildi Sıdıq Hacı'ni n qul ğıg :

“ endi t m ş  qıl Sıdıq Hacı!..” dedi.

 n  H tun, Erkaqız'ni n qaptalid  b rib turdi. Bir-ikki daqıq  yaqşı tikl b qar di Erk  qızni n kurişnil bil n  tg n ilm kl rig  ve b şl di:

“ Erkaqızım! K z tegm sin b rm kl ri n! Qan a tez ve  aq an qullan san b rm kl ri ni m ş ll h! B r a yurt erk kl rini n belig  b gl dik n ve boynig  t şl ydik n rum ll r, seni n hun ri n bil n b h  t p di Erkaqızım! M ş ll ...” dedi.

Qasab İbrahim  ohlik  b şl g n edi vaqtd n beri:

“  u Bibi  n m!” deb, kirdi  r g : “ bu yurtd  mun a erk k ve yigitni hi  k zg  ketirm ysiz? Tor mizg  ve yor mizg  haqsizlik qa and n beri b şl di h  Bibi  n m?..” dedi.

 n  H tun, so ni kunl rd  qolig  bir t y g  op  lib yur r edi. “endi qarridek, ehtiy t  art!” deb. Qolid ki  op bil n Qasab İbrahim'ni n  y g g  birt ni sozdi. Hey ki zor bir uruş edi. Qasab İbrahim t pp  y tti yerg . Yen  urm g i edi ki,  r y H tun bil n M stkelin H tun,  n  H tun'ni n qolini uşl dil r. Qasab İbrahim, bir qoli  y gid , ikki buklim bolib qa ıb qurtildi Bibi  n 'ni n qahrid n.

Sadiq Bay h yqırdı sup ni n ustid n: “ birt   z keldi Bibi  n m!”

 rti ( r a)sid n, Sıdıq Hacı h yqırdı: “ yen  birt ni meni n u un uri n Bibi  n m!”

Qasab İbrahim'ni n cud     ıg  kelg n edi. Y r sini n ustig  tuz sepk ndeg edi, Sadiq bay bil n Sıdıq Hacı'ni n bu g pl ri.

“ vey siz k bi erk kl rni n t  ... h m b rgin diyesiz, h m Bibi  n  t m nid n t y gl nişimg  sevin siz!.. hey  tt l ri n !..” deb,    ıg ni bildirdi.

İbrahim muuz n,  tg  uşş g n k tt  bir iş kni ustid , yold n ut y tg ndi  u p ytd . H  h  h  l b kulib:

“ Sadiq Bay'ni n ipi bil n qudu g  tuşş n, h li n  n   und g bol di Qasab  td şim!..” dedi İbrahim muuz n.  n  H tun hi  qul g  sm di ul rni n s zig  ve işig  d v m etti. Tort l  qızg  qar b:

“ c n qızlarım! Te ni t pilm s qızlarım! H r biri nizni on b rm g , on hun rdır.

Sizlärge bir sözim bär! Däymä esiñizdä bolsin ve esiñizdän çıqarıb unutib qalmägnär! Tikädikän här bir taqıdä, kuyläkdä, toqıyädikän här bir äläçädä, qalın ve gilämnin här ilmägidä Türklük esäri bolsin. Türk torämizniñ naqş ve nıgäri bolsin. äÖcämlärniñ bazarıdä bilä bir bāqışgä tñnilsin Türk’niñ işlämä esäri bolgänligi! Siz bu hunäriñizni, kiçkintäy ukäläriñizgä ve başqa qızçälärgä häm örgätin! Örgätin ki, torämiz qorinsin ve uygärligi(mädäniyät)miz, dunyā boyıçä yäyrälsin ve tñnilsin! Özimizni ve kemligimizni unutmäylik cān qızımlärim!.. Türk milleti, qatunläri ve toräläri bilän yaşädı. Hätun ve torä Türk erkäğiniñ, äynıqsä; Türk digän şahin quşiniñ ikki qanäti kəbidir. Äğär ki, ikälä qanäti säglām bolsä, uşbu şahin quşı eñ yuksäk tağ ve taşläriñi aşıb, kokniñ eñ yuqārisigä uçälädi. Äğär ki, birtəsi häm tuzik bolmäsä, här turli ävçi, miltıqsız ve tuzägsiz yerdän bāsıb älädi!.. här Hätun, torälik bir Türk bolmäli! Toräsiz Hätun, meñä körä äÖcämnin ikkinçi hätinidir!” deb, qızlärge vesiyät qılıb tağ(1)n qızläriñi yānidän äyrıldı.

Uşä päytdä, YäÖqub häm Kättä İmām’niñ çärbäğidä, hävuzniñ tegrägidän u yāñä bu yāñä bāqıb turgän qızläriñi āräsüdä, Pärvānäsini ähtärär edi goyā. Kop istär edi ki Pärvānä häm bu qızläriñi āräsüdä bolsä edi. U häm işini ālıb, kelib, qızläriñi bilän birgä suhbätläşib işläsä edi. İstär edi ki Bibi Änəsi, Pärvānä’ni häm mahtāb taqdir qılsın edi...

Änä Hätun, qızlärdän uzāqlaşib mäscıd sārı bārdı. Yānbāş taşläb yātğän Sādıq Bāy ve Sıdıq Hāci’gä: “ hey oqılär! Ölmäsdän qabrıstāñä kelinib, qol äyäg uzatıb yātıladı mı?

Toğrı!.. oqı ve tñnbäl kişilär häm torämizdä ve häm dinimizdä ölik sänälädi. Toğrı bir söz!” dedı. İkaläsı, supäniñ diväri ustidän taşläb qaçtı.

Qızläriñi Änä Hätun’niñ haqläridägi mahtāvlärni eşitib, unçä häm erkindilär ki, diyedikän dek emäs. Buyunläri qarqarä hävāgä gezär boldilär dārräv. Änä Hätun’niñ, bukunlärdä YäÖqub nābirəsi uçun qız ähtärişdän bärçäsiniñ hābārı bär edi... YäÖqub isä eÖşqı Pärvānä’niñ, qızläriñi bilän birgä bolışını, hıyālıdä kutär edi. Qızläriñi häm, YäÖqub’gä huddı şundek hıyāl qurıb yurgän edi här biri. YäÖqub İmām çärbäğidä uzāqräğdä turgän bolsä häm, qızlärge körinär edi. Qızläriñi häm YäÖqub’niñ bu kunlärdä māməsi tāmānidän uylāntirilişini bilib, bir nāz ve bir nahrä qılıb häräkätläriñi qılär edi ki yā Hudā.. qızläriñi bir-birävinin äğzidän lāf älmāq istär edi. Ältınqız, Erkaqızdän sorädi:

“ Erkaqız dugānä!. Eşittim ki āñāñ Äyhān Hätun, Bibi Änä bilän gāpni pişirgän deb. ” Erkaqızımni YäÖqub cān bilän uylāntirämän!” digän ekän. Äğär ki toğrı bolsä, häzirdän qutluğ bolsin diyämiz hä?..”

Erkaqız köziniñ çetidän bāqıb cilmäydi ve rumälniñ säçäğläriñi oräverdi:

“ bikār āgız dāymā pāliz! Halk̄ äytädi-dä Ältınkız dugānām!.. äytsälär äytä bersin. Birāk, seniñ öziñgä nimä dimäli hay? Änäñ Serkā Hätun’niñ gäplärini nimä uçun äytib bermäysän hä? Serkā Hätun yāñām, Bibi Änämizgä nimä digän dugānälär; biläsizlär mi?.. degän ki: ” Ältınkız’ımnıñ ärzışini, yālgız YäÖkub cān dek zārgār bilädi. Men söz äldim Bibi Änām’dän!” deb, äytär ekän.”

Mu märtä, uyālşb ve cilmäyib kulgän Ältınkız edi. Tağ(ı)n, Äyķız başladı gäpurmāggä. Äyķız’niñ gäpläri älbättä Çibärķız uçun edi:

Meniñ eşitişimçä, Çibärķız dugānämizniñ ānəsi Begum Hätun äytär ekän ki: ” Çibärķızım, bir gulğunçadır, yālgızginä YäÖkub cāniñ yorāk bāğçäsidi gul açadı. Başka hiç kim särgärdän bolib yurmäsin.” Deb, bärçägä äytär ekän” dedi. Çibärķız hām Äyķızgä bākıb:

“ yä, seniñ ānäñ Älmä Hätun, nimä deb äytär ekän dugānā cān?” deb, başını silkitib dāvām etti: “ ānäñni gäpidän hām hābārim bārmi özi? ” kızımnı başını YäÖkub cān gä bāglādim. Hudā bahtlik kılısin ikāvlärini!” deb hābār taşlägän bärçä yurtgä.. “ kızılnıñ gäplärini, isib turgän şāmäl birtä-birtä YäÖkub’niñ kulāğığaçä yetkär edi. Täğın, gäpni Äyķız äldi: “ vey kırminti kızlär! Vāy kız Hätunlär! Hār kim, bir-birävinin āğzini içidäkigi gāoni örgānib älmāğçi ekän-dä hä! Yāni, YäÖkub cān meniki dimāğ istäysizlär? Sizlär YäÖkubdän vāzkeçin dimāğçsizlär hä...? vey vey sizlärni vāy! Änäñizdän hām bātär ekānszlär-yu!...

Häyät digän fursät bälkimdä bälälik çāğımızdä ädāğığä erädi. Çunku yāşāmāggä, oķımāğ ve örgānişgä, yālgız bälälik çāğıda sāmimiyet bilän yorāk kuyāmiz. Bälkimdä, hiç bir mänfäÖt bilä kutmāymiz. Bälkim, birtäginä “ āfārin” aliş bälälik çāğımızdä eñ kättä taķdir sänälädi...

Ey kāş, sevinçniñ bärçäsini bälälik çāğıda hārçlä mäsāyidik! İşāniñ ki, başlılığını yāşāyā älmāgän insān, yigitlik yāşidän tād ālä älmāydi! Ve āynıksä, yigitlik ve kırrilik çāğımızdä bācārā älmāgānimiz ” bir-birävimizniñ keçiriş buyuklığını” bälälik çāğımızdä kim birtäginä turşäk ve yā birtäginä älmä bilän keçirib, httā unutup kıoyār edik. İşāniñ ki hiç birbirimiz, bälälik çāğıdaki keçiruniñ rāzini, hāli hām bilä ālgānimiz ve yeçē ālgānimiz yok!.. bälälär ve kızçälär oynāb kulib yurgän edi. Tuş päytigāçä mäscıd imāminiñ yānidä sābāğ ālib ve tuşdän nāri, çārbāğlārdä yıgılib birgä oyun oynār edilär. Tiriklik ve yāşāmāğniñ eñ mēzālīg ve şirin päyti, ānä şu bälälik çāğı bolsä kerāk. Çunke, duniyāniñ zulmidän, kıyğusidän, yālgānidän, açlıgidän, toklıgidän ve tuzāqlāridän hābārsiz bir şākildä yāşāb yurāmiz. Yālgızginä, bukun oynāgän oyunnıñ häyēcānli

h atırasi ve ert kun u un h iy l etg n b şka bir oyunni  oyn m g umidi bil n y ş m g dig n fi lg , t m (b r b r) bir m  n  ve h s bir t  rif ber dil r...

Elh n ve ulu v rl r, k bil'd n yetib keldil r. Torb l r ve s ndiql r kit b, d ft r,  al m ve b şka m kt b l v zmi bil n tol  edi. Keltirg n b r   m lz m l rni, sup ni  ustid  terib  oydil r. Bir p yt, Mull  H dim kirib keldi ve sup ni  ustig  k zituşib: “ s l m   likum Elh nim! H rm yi ! Es n  m n b rib keldiz mi? Mun a yukni  koplighi, siz ve ulu v rl rimizni  ar atg ndir!.. “ debb, s zɡ  b şl di. S rpul'ni  b r   tum nl rig  el i cun tti. Cum  kuni, buyuk bir y giliş u un tum n buyukl rini  a ırdik.  lb tt  buyru  Elh n t m nd n edi...

 n  H tun cim turg n edi. Y lg z, h r ners ni ya şil b  rg nib  lm g ci edi. B yb   H tun is , eri Yusuf B y'ni cud  s gini n edi. Z t n, mund n burun h m  ır k kun B dahş n  ketg n edi. Ve y ni kelg n edi ki,  r d n tort kun otm y turib, K bil'g  ketib   ldi. Ustig  Y  kub'ni  vezi y ti ve h lii  b şkal şib  alışı  g r keldi B yb   H tun'g . Yor gi d rd,  l m, h sr t,  zl m ve s gini  bil n tol  edi. Y gl m g ist r edi; sevgilisini  koks yig  b şini  oyib... y gl b-y gl b boş tm g ci edi yor gid ki z h(1)rni... bir d n  ve durd n  sevgilisig   avuşg n edi kop p ytd n n ri... şu s b bd n, cud  hoş edi B yb   H tun. Bir k, oqli Y  kub'ni  h lini k rib ba ri  l v- l v y n r edi...

Cum  kuni ert l b, tum n buyukl ri, ulu l ri ve  kş k ll ri, birt -birt  kirib kel verdil r. B r   y gildi Elh n'ni  d rb rig .  n  H tun h m, kelib sup ni   etk sid  yerini  ldi. Elh n, Elh nlik post gi bolg n  ara ul terisini  ustig  otirib, b r  g  hoş keldi iz dedi. H l ve h t r sor b, yurtni n tort tegr gid  nim  bolib otg nl rni sor b ve  eg nib  ldi. S m v rl r  ayn r,  aylikl r d ml n r edi  r a- r kad .   yl r, Elh n'ni  katt  oqli   dirb y ve ki ik oqli S dik b l  t m nd n b rd k (piy l )l r g  suzilib, h r kimni  o nid   oyildi. S rpul h lk ni ;  yniks , y ni n s(1)ni    gd ş bir kel c gi to risid , muhim ve  s si bir ke aş b şl di.

“ hurm tli ulu l rim!.. hurm tli  kş k ll r ve   ziz yurtd şl rim!..” deb, s zɡ  b şl di Elh n ve d v m etti:

“ mund n bir h ft   ldın, h lk miz ha ıd  ve yurtimizni n butunl b tin ligini  ha ıd  kim b  zi ciddi h b rl rni  ldik. M n  şu muhim h b rl r b  is, sizl rni n  ıy bi iz ve yo ligi izg    cıl bir  ar r  lindi. İş n m n ki, sizl r h m uşbu to rid  mend n kor  kopr g  isr kli ve   z(1)mli  ıkasizl r. Biz, uşbu ulu v r ust dl rimiz ve buyukl rimizni n m şv r si bil n, kel si h y timiz, yurtimiz ve n slimizni n ert gi kelgusi u un, ya şı  ydn ve   gd ş  d ml r yetiştirişimiz ker klighini o  ( v liy t) k rib, şu

fäysälägä bārdik: ” biläsizlär ki, mänä şu Bālāhsār Qargānigä, kim äÖcämlär kelib ve ketib turgän. Kopinça päytlärdä ve äyniksä; soñi päytlärdä bizlärgä qarşı körsätgän ädäbsizlikläri ve ahlāqsizlikläri älbättä ki keçirilmäs bir ubāldir. Bu tärbiyäsizlikläri u yāqa qoyiñ, ädäb ve ahlāq digän insānlik cāvহারini ve sāmolini, eñ muÖtābār zārābin bilän ähtārsāñiz bilä, zārāçasini hām ulärgä tāpālmāy sizlär! Yoqsä, mänä ustādlārimiz Qāri Äzimi ve Mullā Hādım kabi, nāb(1)ğa bilgä şahsiyätlärimiz, yurtimizdä äz emäs-ku! Hättä kopinça yerdä ve şehirlärdä, teñ kelä dikān raqıb bilä yoqdir uluğ ustādlārimizgä. Hättä tāpilmäs disām hām bolādi bu şahsiyätlärimizni! Men, bärçä Türkistān yurtläri yurib körgänmān. Lekin bu ustādlārimizgä uşşār bilgälärgä kop nādır uçrāşgänmān! Yālgız, bizniñ hāzırkı qıyındçilik ve maqsādimiz şu ki, bu uluğvārlärniñ bilgäligi, Ävgān dāvlāti tāmānidän qābul bolmäyişini ve bilgälik hucätiniñ qollārigä berilmäyişini bilämiz. Äyniksä, Ävgān dāvlätiniñ muÖlüm tənqisligi ve mäcburiyāti bāÖis, mänä şu bilgä ve dānā şahsiyätlärimizdän neçä päytgäçä muÖlüm sıfätidä iş ālışimiz keräk. Yenä hām Teñri’gä şükür kim ātālārimiz hām, muÖtābār āÖlüm ustādlār tāmānidän yetişgām ekän. Ve bizniñ zāmānimizdä isä; mänä, uşbu nāb(1)ğa ustādlārimiz bār. Mundān buyān, bu yurtläriñ hālī başqalāşib, kim māmur ve kim m(u)dir bāhānəsi bilän, hār türlik äÖcämlär içimizgä kelib kirādi. Qani ki, yālgızgına bu bāhānā ārqalı kelgänläri bilän qutilsä edik; säncisi āzrāğ edi. Äçinib äytiş keräkdir ki, bärçä mälläriñizgä, nāmusläriñiz toräläriñizgä hättä yurtläriñizgä köz tikib, sizläriñi qul kabi işlätädi. Kimi zāmān, günäcin enäk dek sāğadi. Bār ve yoqläriñizni ālib özläriñi çontāgini toldirādi. Biz, yenä hār päytgi dek tädbirli hāräkät qilib özimizni, torämizni ve yurtimizniñ keläcägi uçun, şundek bir fäysälä kıldık!..” dedi Elhān. Bir yutum çāy içib, yenä dāvām etti:

“ başlığ, mudir ve māmurnı biz öz milletimizdän, öz qānimizdän ve öz torälärimizgä munās(1)b bolgän, çāğdāş bir şäk(i)ldä ve dāvlät estāndārdigä körä yetiştirämiz. Şuniñ uçun, çāğdāş mäktäblärgä ehtiyācimiz bār! Mänä yurtimizniñ köz nurläri Qāri Äzimi cenābläri ve Mullā Hādım cenābläri yāş uluğvārimiz Dāmullā Äbdullhākım Hān cenābläriñiñ tävsiyəsi bilän ve başqa uluğ kişilärimizniñ istāgi bāÖis, mäktāb lāvāz(1)mläriñi men bārib Kābil’dän ālib ketirdim. Endi sizlärgä qālgän iş isä, hālkımızni täşviq qilib oğıl ve qız bāläläriñi mäktābgä yollāşlārigä vesilä bolmāğ. Men isä, mänä tuşgän vezifāmni bir Elhān sıfätidä yergä ketirdim deb üylimān! Mundān kiyin, eñ buyuk sorimlilik ve mäsuliyät, başdä sizlärgä ve tağın isä, ustādlārimizdän, mänä Mullā Hādım cenābläri, Qāri Äzimi cenābläri ve Māvlāvi Sāhib Osmān Hān’gä tuşādi. Uluğvārlärim! Yenä bir märtä sizlärgä äytip berāmān: siz hālkımızni täşviq qiliñ ki,

elimiz bälälärini mäktäbgä cunätsin. Ve yenä sizdän istäğim şu ki, ustädlärimizgä yärdämläşiñ ve qollap turiñ!..” dedi.

Sözni, Säyät tumäniniñ başlığı Muhämmäd Qul äldi:

“ hurmätli Elhänim! Bizgä tuşgän här turli işni, cän ve koñildän qılışgä häzirmiz!

Mänä meniñ özim, bärçädän äldim oğlim Sıräcuddin’ni, öz qolım bilän ketirib mäktäb çävkisidä otirgizämän!” dedi.

Säid Äbäd tumäni başlığı ve ärbäbi Bori Hāci:

“ hurmätli Elhänim! Biz här däyım ki kabi, här buyuruğıñızgä, işāncımız bilän etäÖt qılāmız!”

Sāncārāk tomäniniñ başlığı ve ärbäbi Şāh Niyāz Hān:

“ hurmätli Elhänim! Biz yāniñızdāmız!”

Tāglär tomäni başlığı ve ärbäbi Muhtār Bāy:

“ hurmätli Elhänim! Bārākät tāpiñ!sizdän kelgän här buyuruğ ve ämırgä, cän ve koñildän etäÖt qılāmız!” deb, ärbäblär yärdämläşmäg uçun, qol ve qarär bilän Elhän’ni sevindirib qoydılar. Kiyin Elhän Mullā Hüdım, Qāri Äzimi ve Mävlävi Osmān Hān’gä qaräb:

“ mundän kiyin, iş ve mäsuliyet sizgä tuşadı. Birän äldinräg başläb qoybäriñ işiñızgä!” dedi.

Şundäg bolib mäktäb mäsäləsi fäysälä boldi. Tomänlärniñ ärbäbläri ve äqsaqällär, buyuk ärbäb ve Elhändän Bādaşşān’däki Ergenequn qutlävläriniñ qndäg otişidän sorädilär. Elhän, mäktäb mäsäləsi çozilgäni uçun, ärtiq rāhät ve tinç edi. Uzun-uzun kısä qilib berdi ve eñ soñ:

“ uluğvārlärim! Biläsizlär! Miñlärçä yildän beri uşbu torämizni yāşāb ve yāşätib keläyāpmiz. Eñ soñi ätä torämiz Ergenequn tutlävläri, bir äyçä burun Pāmır tāgläriniñ etägi, Fäyz Äbäd’dä bolib otti. Kelä yātğän yāñi yil isä, Ergenequn qutläviniñ mehmändäri ve mezbāni biz Särpul hāqımız! Hāzırlıklı ve täyār bolib turiñ!..” dedi eligä.

Häyəcändän sesläri ve kuliş qahqahläri yüksäldi. Neçä yildän beri mundäg kättäve qızıq bir qutläv körgän yoq edilär. Bu habärni eşitginçä, bärçäniñ yüzläri kuldi. Çaylär täzäländi ve här kim hıyäl qurmägä başlädi. Yenä Elhän:

“ hurmätli uluğvārlär ve äqsaqällär!.. ätläriñizni yaqşi bāqıbtäyārläyiñ, pählävānlär hām başläsin özlärini täyārläşgä! Kārim Hān Mudir! Siz hām bārutni, bu yil koprag tilätiñ ve keçälärni gullätiñ baqayır! Mirzā Nemätullāh Hān hām gıjägini sur qilib qoysin! Sāhib Äkä hām dämburäsiniñ surini bāräbärläb tursin! Şāh Pısänd Hān kop yāgli

āşlär yemesin ki, tāmāğı tutilib sesi hırri bolib qālādi. Soñrä, tävişi tuzik çıqmāydi ve qoşıq äytälmäydi. Cämil Baħşı häm däfini ve täbläsini yāğläb cärāñillä dikän kılib qoysin! hä!.. dehqānlärimiz, bu yil ärpä ve buğdäygä dıqat kılsinlä. Mehmānlär nānsız ve ätläriärpäsiz qālmāsin! Tegirmānlär hiç turmäsdän un çıqārsin ki unimiz tugāb qālmāsin. Un bolmäsä nān bolmä, nān bolmäsä cān bolmä, cān bolmäsä qutlāv bolmä!..” deb häzilläşib dāvām etti: “ Qasāb İbrāhim häm, pıçāğläri ve täbrçäsini yaħşı qayrāb ve bāylāb qoysin! Qarā Bāy ve Tılā Hāci, qoziläri, i yaħşı bāqsınlä! Bāgdärlärimiz qurıg otın ve qurıg mevāni, bu yil koprāg yeğsinlä!..” deb, här tabaqa hāqñiñ vezifäsini ve işini bildirib, tağ(1)n bärçəsi bilän hayirläşti...

Ertäkun, Mullā Hadim ve Qari Äzimi, mäÖlüm sıfätidä ortāqläri ve bilimdän āşnäläri birtä-birtä ziyārät kılib, özläri bilän birgä mäÖlüm sıfätidä işgä bāşläşläri istāb ve bu işgä, bärçä ustādläri kondirdilär. Mävlävi Sāhib Osmān Hān, mäÖlüm Umär Hān İşān, mäÖlüm Ruzıqul Hān, Mirzā Qāsım bärq ve ... äynıksä, kız bälälär uçun, Bibi Hayrunisä, ÄÖyşä Bibi, Mullā Māhtābşāh kabı bilimdän Hātunlä bilän kädırläri tākmiil kıldilär.

Erkāk bälälär uçun “ L(1)tāfāt” mäktäbi ve kız bälälär uçun “ Cüvzcānān” mäktäbini açib sınıf tāmiri tuzālgāñicä, yāğāçläriñ kolgäsidi boriyā tuşāb, şāğırläri yığıştirib dārs bermāggä bāşlädilär. Bärçä hāq, yāşini toldirgān, aqıl ve esini bāşigä ālgān bäläläri ve kızläri kelturib ātını mäktäbgä yāzdirdi. Bälälär ve kızcälär, şävq ve zāvq bilän tuş päytigäçä mäktäb ve tuşdän kıyin isä mäscıd imāminiñ yānidä dini sābāg ālä edilär.

Elhān, qndāg bolib dām ālmāg ve tinçläşmāg fırsäti täpti. Uydä, birdänä sevgilisi Bāybäçä Hātun bilän, här yāqdän kısalāşib ve: “ Hānim! Oğliñiz YäÖqub Hān, sizgä qutlāvlärdän kısalāb berdi mi?” deb, sordı. Bāybäçä Hātun, çuqur bir āh tärtib:

“ oğliñiz YäÖqub cān, kelgānidän beri hiç yaħşı emäs. Rāni uçib qālgān! Bizgä häm hiç bir dārdini äytib bermäydi! Hättä, biz bilän hiç gāp qoşmāydi! Oğlimizniñ birdän-birgān nimä bolib qāldi bilmäymimän! Men häm sizni kutib turgān edim! Tezrāg kelib oğlimizni täbib dāktārgä eltib, bir körsätsāñiz deb!..”

“ nimä bolgān YäÖqub’ni Hānim? Sāppä sāg edi-ku men bilän kelgāndä?..”

“ bilmäymän ātäsı, bilmäymän!”

“ hayir, ertä bolsin körämiz! Siz hāzır uzilib qaygurmāñ! Ertä örgānib ālämiz!..” deb, murāl berdi cān yoldāşı hānimigä...

Ägär ki yānu ālāvidä yānsān, dārdini hiç kim bilä ālmäs! Yüziñni guli solär! Dudāqlarıñ ve közläriñ kulgini unutar. Taqdir şäppätläriñ dārdi, kollay-kollay yüziñdän ketmäs! Älbättä ki eŖşķ otiniñ uçķuni, tutiřķān nuķtısidān başlāb ucudiniñ mağz-māğzini yaķadi. Lekin hārārāti ve tutuni, yaķınıdāgilärni hām rāhātsiz etādi. Äslidä insān, suyilādikān ve āytādikān sözläridān korā koorāğ, içidä saķlāğān sözläriğä yāřiñān bolādi. Budāķ kişilärni, gāpurtirib emäs, cim turgān ekān ķulāğ sāliiñ!..

Deñizdek sākın ve tolķınsız bir hāldä edi. Tofāndān elgäri, deñizniñ turginlik ve sākınlik bir hāldä ālişigä uşşār edi veziŖyt.

Änä Hātun, keķā kunduz nābiräsi YäŖķub bālāniñ dārdini uylār ve tüşünär edi. Yä'ķub bālā isä cim ve undāķ em ve sim ki piķāğ bilä āķā ālmāydi. Ärtiķ, ātāsi ve ānāsi hām çidä ālmäs hālgä keldi.

Ertāñ nāniştä päyti edi. Änä Hātun, āstä-āstä oğli Elhān'niñ tāmigä bārdi. Elhān tāmädä ve oñigä dāstārḥān toşālgān edi. Bāybāķā Hātun dāmlāñān çāyni, lāçrā ve ķaymāğni ālib kelturā ātibdi. Elhān, ānāsiniñ āyāğ seslāri eşitib ḥezlāb turdi yerdān ve eşikgä kelib:

“ āsālām āŖliküm Änä cān! Ḥayirli tāñ, ḥoş keldiñiz! Bururiñ mānā bu yerdä otiriñ!” deb, ānāsini, öz yerigä otirğızdi. Hāmā nersā tāyār boldi ve nānştäğä başlādilār... kop päytdān beri oğli bilān birgä nānştä yemāğān edi Änä Hātun. Elhān hām, yurt ve ḥalk işidān fursāt tāpā ālmāğān edi. Änä Hātun oğligä bāķıb: “ āş bolsin Elhānim! Ŗoliñizgä sāğlik kelin ķızim!..” deb, gāpni āçti.

“ sizgä hām āş bolsin Änä cānım!” dedi Elhānim.

İştihā bilān nānştäni āş ve nuş ķıldilār. Elhān, ārādä bir ānāsiniñ közigä bāķıb-bāķıb koyār edi. Nān yeyildi. Bāybāķā Hātun dāstaḥānni yigdi. Bir piyālā çāy ķoligä, bārib çetrāğgä otirdi ve bāşi egik teñlār edi ķaynānāsi bilān eriniñ sözläriñi.

“ oğlim!” deb, sözgä başlādi Änä Hātun: “ yurt ve torā işi ķutluğ ve muķadāsdır; bilāmān. Ḥalkniñ işlāri ve ķıyındıçiliklāriñi hām yeçmāğ ve çozmāğ uçun korāşāsān; bu hām muķadās ve yaḥşi işdir. Buni hām bilāmān oğlim! Toğridir ki ḥalkniñ dārdi bilān ārālāşib ketibsān. Birāķ, şu oğliñ YäŖķub'ni, hālini hiç kördiñ mu? Bādaḥşān'dān kelgānidān beri, nimā bolgānligi belli emäs bir veziŖyātdä, bālāğinām. Älbättä ki bu cāvābni, yālgız sendān emäs Bāybāķā Hātun'dān hām sorāymān!..” dedi.

Tag(ı)n, sāvıg-sāvıg ķarāb koydi kelini Bāybāķā ḥātuñā. Bāybāķā Hātuni hār zāmānki kābi ķaltirāb ķorķıb turbedi. Birāķ, rāhāt edi. Çunke, keķā erigä, oğli

YäŖkub'niñ hālıdān behs etgān edi. Deñiz hıylik Ānā Hātun'niñ yüzidā, ānā tofān turār mānā fırtınā kōpār kābi, bir häybāt bār edi. Cudā ciddi edi ve sorāmāggā dāvām etti Ānā Hātun:

“ YäŖkub meniñ nābirām! Oğlim emäs! Tüşünärli mi? Nābirāmdir YäŖkub!..” dedi tekrārlāb.” sizlār YäŖkub'niñ ātā ve ānāsi bolib bilāsizlār mi vezi'yātini? Bālāniñ rāni, kundān-kuñā säpsäriğ särgayib ketäyātgān. Kundān-kuñā yāğdek erib turgān! Hiç fārğ ettiñizmi? Äyt Bāybäçä Hātun! Bilāsān mi oğliñni dārdini?..” dedi.

Bāybäçä Hātun bāşini kutārib “ bilāmān Ānām!” dedi.

“ bilāmān “ sözini kelinidān eşitgāndān nāri, tofān ve fırtınā turdi deñizdā. Tolqınlār ārqa-ārkadā tolqıñib kelāverdi:

“ mādām dārdini belāsān, meñā hām äyt qani-çi nimā ekān bu dārmānsiz dārd?..” dedi.

Elhān, bir Bāybäçä Hātun'gā qarār, bir ānāsigā bāqar edi. Tağın çıdā ālmāy:

“ nimā dārdi bār Hātun? “ deb, sorādi Hātunidān.

“ sendān sorāmādim Elhān cenāblāri!” dedi Ānā Hātun ve dāvām etti: “ sen māsuliyātiniñ bāŖis, bāş tırnādikān pāyıtıñ yoğ bilāmān!āmā şuni unutmä ki, sen bir kättā yurtniñ Elhāni ve ārbābisān! Bāşdā yurtiñ ve halkıñni, tāğın oğliñni üylā!.. “ dedi. Soñrā, bāşini ham tāşlāb çetkādā otirgān kelinigā qarādi. Bāybäçä Hātun em ve sım edi. Ānā Hātun, yenā qattığ bir häybāt bilān oğli Elhān'gā: “ äğār ki oğlim ve āvlādim, māñā yurtdān, torādān, eldān ve tildān koprag muhim disāñ! Äyt māñā!?..” dedi ve aççığ bilān yeridān turib eşikgā bārib busāgādā turdi:

“ ertāgāçä sizlārgā fursāt! YäŖkub'niñ dārdini örgāñib meñā äytiñ! “ deb, etiklāriñi kiyib ketti...

Bulutlār kok yüzidā nārām, kimi bu yāğ, kimi, u yāğa ketār edi. Koyāş isā, Kıçık İmām tepālāriñniñ yāstıgıdān, yāñi bāşini kotārib belini rāslātbedi. Bārçä cānvārlār ve tābiŖyāt uygāñān edi. Mulāyim şāmāllār isib, yāğāçlāriñniñ yāprāglāri bilān oynār edi. Kūşlār hām säyrāb sāñıyā- sāñıyā yāl ve dāl ālmāştırrār edi. Supāniñ qaptālidān āqıñ otādikān nehriğā tolib-tolib su āqar edi.

YäŖkub bālā, nehri'niñ kınāridā otirgān ve qolidā bir çop su bilān oynāb turgān edi. Āsl(1)dā, cısm ve cān bilān u yerdā edi. Lekin, hıyāli, äŖklive hoşi Pārvānā'dā edi. eŖşkıni tüşünār ve yālgız uni oylār edi. Huddi telbālārdek öziğā emäs edi YäŖkub...

Bāybäçä Hātun, tāmıdān çıqıñ u yāñā, bu yāñā bākti, birāğ, YäŖkub oğliñni körā ālmādi ānāsi. Soñrā, sekin-sekin tāşkar hävili sārı ketti. Tāşkar. Tāşkar hävili'niñ eşigidān

turrib, yaḥşi bälläb qarädi tort yänigä. Közigä hiç kim körinmädi. Ve bie-ikki ādım ilgäriräg bārdi. Supäniñ arḫasidän, ḫulāḡigä bir, ŧit-ŧit sesi keldi. Ses tāmān bārginçä, közi oḡligä tuŧti. YäŌḫub bälä, ḫolidä bir çop su bilän oynäb otirgän..

“ nimä ḫilätin oḡlim? “dedi. YäŌḫub bälä sälginä silcidi yeridän ve “ hiç! “ dedi. Yenä ḫolidäki çopnisugä urib oynäb otirdi.

Ānäsi Bāybäçä Ḥātun, ästäginä egilib: “ oḡlim! Señä nimä bolib ḫaldi? Bu kunlärdä ḫaysi nersä bolgän seña ḫekilli. Nimä uçun meña demäy turibsän! Ägär sen äytmäsän, men hām seniñ ḫayḡuñdän käsäl bolämän oḡlim! Ātäñ ve Bibi Ānāñ hām ḫayḡu içrälär. Därdinñi ätmäsän, yaḥşi iş ḫılmägän boläsän. Söylä oḡlim! Äytgän bäläm cānımgä! Äytgän ānāñ orgilsin!..” deb, yālvārdi (zāri) YäŌḫub’gä.

YäŌḫub’niñ ikki közi, nehirdän aḫıb turgän sugä edi. ḫolidägi çopi bilän oynäb otirdi öz bāŧigä. Hiç sesi çıḫmädi ve cāvāb hām bermädi.

“ oḡlim! ḫaçāñäçä mundāḫ yäkkä ve yālgız ḫalib telbādek otiräsän? Äytgän dārdinñi ānāñgä!..” dedi yenä. YäŌḫub bir āh tārtib: “ yoḫ ānä cān!” dedi ve dāvām etti: “ bir dārdim yoḫ! Bolsä sizgä äytmäy, kimgä äytärmän-ku ānām! “ dedi ānäsigä.

Ānäsi, āzginä oḡliniñ yānbāŧigä toḡri silcib, ḫolläri bilän oḡliniñ çenäsidän tutib egik bāŧini kotārdi. Oḡliniñ ḫāhvä közläriniñ içigä tikläb qarädi. Birinçi märtä edi ki ānä ve bälä, munçä yaḫındän bir-birāvläriniñ közlärigä bāḫar edi.. birdän:

“ meniñ ḫahvā közlik oḡlim! “ dedi ve dāvām etti ānäsi: “ seni ḫndāḫ ḫılsām dārdinñi meña äytib beräsän, hä cānım oḡlim? Tiliñ yālgän äytib dārdinñi yāŧuräsä hām, közlärinñi yāŧurmäy turgän dārdinñi oḡlim!.. mänä közlärinñi, hāmā nersäni mäne äytib turgän-ku tāŧ yoräklı oḡlim! Äytgän ānāñgä dārdinñi! Äytgän ānāñgä yāñuñni oḡlim!..” deb yālvārä verdi.

Yuḫāri kok yuzigä qarädi ve çuḫur bir nāfäs āldi. Undek bir nāfäs āliŧ edi ki, goyā; yānib turgän baḡridäki u yoräkniñ, sävitmāḡ uçun äzzānçä kop oksicāñä ehtiyāci bār edi. Em ve sim boldi neçä sānyä Bāybäçä Ḥātun. Közläri yāŧ bilän toldi baḡri kēbāb ānāniñ. YäŌḫub bäläsini buhāldä körginçä, uni hām közläri yāŧlāndi. İkki közi yāŧli, bir-birāvigä bāḫtilär ve bāḫıŧtilär. Ārtıḫ közlär gāourär edi dārdläni. Köz yāŧläri, ŧävilläb yuzläridän aḫıb ketāverdi...

Biriginä bātib ḫadāldi ḫekilli YäŌḫub’niñ yoräḡigä. Birdän birgä çıḡıllāb: “ tegmāñ meña ānām! ḫoyinñi meni öz hālimgä ānä cān!.. “ dedi yıḡlāb.

“ mundän kop üzmäḡinñi ānāñni oḡlim! Biläsän! Sen uçun äyāḡdä turibmän! Ägär ki mundāḫ ḫılsāñ äyāḡdän ḫālāmän oḡlim!..” dedi ānäsi. Yenä bir cim cırtlık boldi. YäŌḫub’niñ közi, yenä nehirdäki aḫıb turgän sugä edi. Bu märtä ḫolidäki çopni ḫattıḡ-

qattıg sugä urär edi. Ānäsı bir neçä daqıqa, gāh ogli YäŖkub'gä gāh uniñ sudä balläb yätgän nuqtägä. Bir päyt ānäsı:

“ söylä oğlim qarä sävdämi dardıñ?.. “ dedi.

“ qarä sävdä..” sözini eşitginçä, qol äyägı şävşäb ve sustäyib qaldi YäŖkub'ni. Qolidägi çop, nehırgä tuşti ve su aqıbtib ālib ketäverdi çopni...

Ānäsı tāpib āldi oğliniñ dārdini ve: “ oğlim! Çopiñ tuşti nehırgä! Āqıb ketäyāptı, qoymä bārib ālgin! “ dedi. YäŖkub bālā, çāräsiz ve cım cırtı..

“ nimä uçun tuşirdiñ qoliñdän çopiñni oğlim?” dedi. YäŖkub hoşsiz kabi edi. Ānäsı qolını, oğliniñ yelkäsigä qoyib: “ hey! Çopiñ tuşti oğlim! “ dedi. Yenä YäŖkubdän ses yoq.

Qarä sävdä sözini eşitginçä tuşirdiñ! Şundāgmi bālām? “ dedi ānäsı.

YäŖkub huççät äyāggä turdi otırgän yeridän. Qaçmāg keldi içidän, kaçmāg, kaçmāg, kaçmāg... tā uzāqlārgä kaçmāg. Hiç kim bolmāgän bir yergäçä... bolmäsä Pārvānā'niñ yānigäçämi kaçmāgçi edi?...

Ānäsı Bāybäçä Hātun, ārqa- ārkagä sorāmāggä bāşlādi. Oğli YäŖkub, ter içidä şip-şittä hol bolib qaldi huddi şāhin pāncäsigä tuşgän bir quş kabi. Çāräsizlik, duniyādäki eñ yāmān nersä bolışını örgänib āldi YäŖkub.

Ānäsı Bāybäçä Hātun'niñ hām, eñ āz öziçä çāräsiz bolışını körginçä, qāvirildi YäŖkub'niñ yorägi. Ānäsini munçä şikāncä qılışgä haqı yoq edi. Yāñusiniñ, eŖşqiniñ hām mundän kop yāşurmāgdä bir fāydä ve yārari bolmāgänini bilär edi. Yergä qarāb uyālmāggä bāşlādi. Ārtıq, hār nersäni söyāmāgçi edi. Yıglādi ve közläriniñ yāşi bilän, bāşini kutārib ānäsigä qarādi ve özini ānäsiniñ quçāgigä tāşlādi. Bāşini, ānäsiniñ koksäyigä qoyib hugir-huñir yıglādi ve : “ ānām “ dedi. Yenä “ ānā cānım “ dedi.

“ söylä oğlim! Äytgin dardıñni, ey dārdli oğlim! Bāşimniñ tācı cānım oğlim äytgin!.. ānālārdän hiç nersä yāşurilmāydi oğlim cānımgä! Señā bergän āq sutimniñ hurmāti uçun äyt! Keçä tāñ ātginçä sen uçun rāhāt yātmāgän ve uyquni közlārigä hārām qılğan ānāñ uçun äyt dardıñni oğlim!..” deb, oğlini bağrigä bāsib yālvārdi.

“ yāñulikmān ānām!..”

“ kimgä oğlim?”

“ Pārvānā'gä ānām!”

“ kim u Pārvānā degäniñ oğlim?”

“ Lālā Āgā'niñ qızı!..”

Bu cävābnı kutmäs edi ānäsı. Eşitär eşitmäs, tili tutilib qāldı Bāybäçä Hātun'niñ. Guñ ve lāl bolib qāldı birdän-birgä. Undāq bir cım boldı ki; bu märtä, ānäsiniñ buyni şälqa tuştı. Üylāv bätlägigä çomdı... bätti... yitib ketti...

Söz, āğızdän çıqgāndän kiyin şämälgä qoşıladi. Ārtıq başqasınıñ eşitmäyişi mümkün emäs.

Yä qub, här nersäni ānäsigä äytib berdi. Gäp, Ānä hatun ve Elhān'nniñ hām kulāgıgä bārdı. “endi, Ānä hatun yerni kokgä ve kokni yergä urib tontıradi. “dibän bärçä, kızıl bir qıyāmätniñ qopişini kutib turgän edi. “pärilärgä uşşägän kız turib, hälä Särpuldek gulistānniñ bināzāzir gulläri ve uşbu qāf diyāriniñ āsil ve guzäl kızlārigä qaḥāt kelgän yoq hālı. Ālib ācāmniñ kızıgä mi uylāntırāmān!” deb qutrāşini kutär edi, hāq, Ānä Hātunniñ.

Birāq, hiç qaysisi bolmädi. Bärçä uluqvārlär toplānib yıgıldılar. söz, Ānä Hātun'gä berildi. Bärçäni, bir qorqu bāsgän edi. Ānä Hātun, yüzini ve tävrünü hiç bozmāsdän:

Qarā sävdāniñ nimä bolışini bilmäs bir kişi emāsmān! Bu mäsälägä isä, men qarışmāsmān! Muni bilin! Qandāg ve nimä qılmāg keräk bolsä, Elhān cinābläri ve uluqvārlär bilädi!” dedi ve başqa gäpürmädi.

Elhān ve uluqvārlär, ikki arā bir dārädä qālgän edi. “Yaqub'niñ qarā sävdäsi mi? “yoqsä “Türk toräsi mi “

Goyā içi yilān ve çiyāndän tolā bir quduq bār edi. Bir qoli bilān quduqniñ läbidän tutib āsilib qālgängä uşşāb “än tuştım! Mänä qoptı qolım! “dibän, huddi yıqılar kabi edi. Här yāngä bāqıb çığıllär ve häyqırār edi yārdäm dib. Qollāriñ küçi ve quvāti tukānmāsdän, tezrāg birtāniñ kelib qolidän tutib qutqarışini istär edi Yaqub hām.

Millet isä toräläridän vāzkeçmäs, Yaqub hām Pārvānä'sidän. Millet, toräsidän vāzkeçsä hām Ānä Hātun vāzkeçmäs edi... Ānä Hātun vāzkeçgunçä, millet bir nersä qılā ālmäs ve deyālmäs edi. Bu mühim şart ve qurāllāriñ bärçäsini Yaqub bilär edi. Bulārni bilgäni uçun, quduqgä mänä tuşä yāptı mänä tuştı bolib turgän ādām dek umidsiz ve intıq int(i)zār qortılışını kutär edi. Ānä Hātun, Elhān ve milletdän çıqadikān fäysäläsini kutib turgän edi. Şu säbäbdän cımlıgıgä hākım bolib turgän edi. Lekin, Ānä Hātun hāzır gäpürmäsä hām; älbättä gäpürädikān päyt kelgändä, äytädikān kop gäplär bār edi. Ānä Hātun, meveni yäläsidän hām termäs edi.

Ānä Hātun, Türk toräsigä tuz ve toprāg qondirmäs edi. Hiç kimniñ āgzigä hām tuşırmäs edi toräsini. Yaqub isä bir üylāv içidä. Ket-ketä ärrıglāb közläri çuqur bolib, yemāg ve içmädän qālgän edi.

Pärvänä'gä bolgän eş q ve sevgisidän bärçä habär täpgändäy edi. Ve zätän, e şq oqı koksäyigä tekgändän beri, yorägi ve butun cänı zunqılläb ägriyer edi. Qol ve äyägıdä küç, kuvät ve tezäsıdä mädär qalgän yoq edi.

Bäybäçä Hätun, oqli Yaqub'niñ tāmānini tutsä hām, bir fäydäsi ve yārari yoq edi. Yāngulik bir ānā yorägi, oqli bilän birgä yānib qāvurılär edi. İçkärıdä ve täşkarıdä, uydä ve tıydä, hiçbir yerdä hıuy ve hāsıyāti özgärmägän bir Ānā Hätun... bärçä Hätunlär, Bāybäçä Hätuniñ yānidä yıgılıb dārdıgä ortāq bolmāgçı bolsälär hām, bu mäsälä toğrisidä ulärniñ qolidän hām bir nersä kelmäsligi āniq belli edi. Hāmā, Ānā Hätun'niñ: “Pärvänä'ni āldim ketti Yaub bälāmgä!” deyişini kutib turgän edi. Birāq, Ānā Hätun bu işgä yaqınlāşmādi. U yaqınlāşmāgıncä, ne uluğvārlär, ne Elhān cenābläri bu işgä cäsārät qılābilä edi. Çünkü, aqıbat Ānā Hätun'niñ pārtlāşını bilär edilär...

“ Bu kör tugundni, uluğvārlär ve cenābläri açılsın!” digän edi. Faqad, gäpi bu mānāgä emäs ediki olärning tāmānidän fäysälä bolgän hār gāpgä, Ānā Hätun cım turär edi. Hälä: “ mānā āçtik tugundni!...” disälär, songrä köring ki nimä bolär ve bāşqa qançä körtugundlärni ulärniñ ongıgä quydi. Ānā Hätun...

Bärçä millet, iş küçini qoyib Yaqub'niñ qarā sävdäsini tüşünmāg bilän särgärdän esi. Yaqub'ning pärvänä'gä qarşı bolgän qarā sävdäsini qızlär eşitginçä; bärçä yurt qızlări, miyeläriğä mārmi yegāndek bolgän edilär. Āyqız eşitib közi qarardı ve bāşi āynālib yeqılıb qāldi...

Kunlär otgunçä, qızlärniñ Yaqub'gä qarşı bolgän eşq ve sevgiläri, qaygugä ve şafaqatgä ozgärdi. Ārtıq bärçäsi istär edi ki Yaqub, Pärvänä'sigä qāvıssın...

Mäsälä cüdä çätın ve āgır edi älbättä. Yā bir insān ölar edi, yā dā bir torä. Bärçä gāngs ve gol edi. Hiç turmäsän, yoldä bilä qoşıq oqıb yurädikān Şāhpısānd hān, cımlāşgä ve tilini yutgän edi. Qoşıq äytärni u yāqa qoying ki, hättä gāpurmäs bolgän edi. Qa yāqa ketsä dāmboräsi qoynidän tuşmägän Mirzā Nemātullāh, ārtıq gıjägini mıhgä āsib qoydi. Hār gāpdän bir gāp çıqārgän Sādıqbāy Hānkeldi, tilini yutti. Qahqaläri ve hāzılläri eksālmägän Qasāb İbrāhim, hiç kim bilän gāpurmäs boldi. Bärçä yurt boyıçä, bir yās ve mātām bār edi goyā. Hār tāmān em ve sim edi. Quşlär bilä säyrāmäs, hıurāzlär bilä qıçqırmäs edi...

Mullā Hādım'ni, bir üylāv bāsgän ve çuqur bir tüşünçä içidä edi. “ vāziyāt munde k qāliversä, bu milletning hālı nimä blär ekän?” deb. Ālbättä ki Yaqub'ni, bu hālı. Azrāyiil qolıgä täpşirä ālmäs edilär. Bāşi giç, uydän çıqıb Üç Hıuvācä sārı cuādi. Āşnāsi Qāri Āzimi Üç Hıuvācä'dä otirär edi. Elhān, bir nersä demāgçı ve bir nersä toğrisidä mäslihāt ālmāgçı

bolsä, bu ikälä uluġvârdän birtäsini çağırâr edi. Taġın biri kelib başkasini âlâr ve birgä bârâr edilâr Elhân'niñ huzurigä.

Sârpul'dä, bu ikälä buyuk şahsiyät bir ârâgä kelsä, “ Hızır ve İlyâs häzrâtläri birläşti!” deb, äytâr edilâr. Bu uluġvârlärgä hâlq işänâr edi. Bu ikäläsi, bir iş qandâq başläbnib qandek bitâr edi; yahşi bilâr edilâr...

Mullâ Hadim ve Qari Äzimi, ästâ ästâ Üç Huvacä mäscidiniñ bärändäsigä bärüb otirdilâr. Ve başlädilâr uylâb gäpürmäggä:

“ hürmätli Qari cän!” dedi, Mullâ Hadim ve dävâm etti: “ bu yârâgä näştâr orilmägçi bolsä orilsin ârtıq! Keç qalışdän qorqamän!..” dedi.

Bu ikälä uluġ şahsiyät, el âräsida ve yurt tinçligidä şaşilinç ve qayġulik bir musibät täpilgändä, nimä qılmäg keräk bolġanini, bir iş ve mäsaläniñ qandek hâl qılışdän ve çozışdän mäsuul edilâr. Çünke millet, bu uluġläriñ hâr dârdlärigä dârmän bilâr edi. Bu uluġläriñ kutärä älmidikän ve täşiyä älmidikän yukläri, qayerdä isä yoġ käbi edi. Hâlq, bu täbarrukläriñ haqıdä mundâq tüşüngändän näri, dârmäni täpilmägän dârdän häm bu ikäläsinä mäsuul tutâr edi. Bu uluġ şahsiyätläriñ häm bilâr edilâr ki, hâlq:

Mullâ Hadim bilän Qari Äzimi istäsälâr, bu iş su dek hâl bolib qälärdi!” äġâr ki bir iş bolmäy qälsä, “ ulâr hâhlämägängä ki, bu iş bolmädi!” de bätâr edilâr. Mullâ Hadim'niñ häm mänä şundâg gäpläriñ aqıbat ve üylävi bäsġän edi. Şu uçun, Qari Äzimi bilän bu märtäki körışmäsi ciddiräg edi.

Bir qolarigä sälläläri ve başqa qolları bilän gâh başläriñi tirnâr edi, gâh saġälläriñi silâr edilâr. Dämı säät, sälläläriñi gâh qollarigä âlâr edi, gâh başlärigä qoyâr edilâr. İçläriñi, goyâ bir qurt kämirädikän dek bir tälâş ve väsväsä içidä edilâr. Bir mähäl: “ Qari ortâq!” deb, dävâm etti Mullâ Hadim;

“ hâlq bilän ärbäbläriñiñ huy ve hıslätini yahşi biläsi? Kättä ve kiçikniñ äġzi qurisin! Tägdän täş yumäläsä, bidän bilädilâr! ” Mullâ Hadim bilän qari Äzimi istäsälâr edi bu täşni turdirää edilâr!” deb, gäpläriñi äytüb qoyädi! Milletni kondiriş häm cüdä zor ve qıyind iş ekän-dä Qari cän! Äġâr ki bu Yaġub, Ällâh qurisin qarä sävdädän ölsä, közimizni oyib başimizniñ miyäsini hâmlä yeyedi bu millet! ” Mullâ Hadim bilän Qari Äzimi, zätän Yaġub'ni yahşi körmäs edilâr. Ölişini, olâr istädi!” deb, äytädilâr! Biläsiz ki hâlq, kim zor işlärgä cähil qälädi ve başläri açılmäydi. Täġın miyäläri qandâg ve qançä işläsä, uşandâg yuläydilâr... hälä, ikkävimizniñ häm boy qızlärimiz bär-ku! Sizniñ qızıngiz änä Tomäris ve mening kızım Turkän Begum'ni äġızlärigä saġızdek çäynäydilâr. Qızlärimizdän gäp ustidä gäp çıqarädilâr. ” Yaġub, änä Tomäris kız bilän ve yä Turkän

Begum kız bilän uylänmäg hählmäginçä, mänä şundäg bolär edi-dä bu iş” deb, äytädilär. ” Qari Äzimi ve Mullä Hadim hahläsin dä bu iş bolmäsin? Acäb!..” deb, tentägimizni çıqarädilär. Ägizläridän çıqқан gäpni, kulägläri eşitmäydi-ki Qari cän!.. nimä eşitsälär işänädilär säf ve sädä milletimiz. Yetär ki kuläglärigä bir gäp bärsin. Gäp bärsin dä, Hudä kılsın ki toğri bärsn ve yä yälgän; färq kılmäydi ulärgä... bir körämiz! Bir yälgän çıqarib, ungä özlärini işantirib, hättä men ve sizni häm işantirädilär. Tağın bir kun, ”hey ki fursät qolimizdä ekän, bir tāmān kılmädik şü mäsäläni!..” deb, äfşulänämiz ikävimiz...”

Qari Äzimi’niñ közläri qāndek kızärgän edi uyqusizliktän.

“ toğri äytäsiz Mullä Hadim dostim! Sizdän bukungäçä nätoğri gäp eşitmädim!” dedi, Qari Äzimi.

İkäläsi çärçägän edi. Ästäginä yānbāş bolib tirsäklärini yergä täyāb ufuqlärgä tikläb qarädilär. Mäscid bärändäsiniñ çätigä qarädilär. Yägäçlärgä qarädilär. “ hey hey! Nimä kılsäk endi?” deb, öz başlärigä gäpurär edi.

“ qārā sävdä gamidän, özimizni bilä unuttik Mullä Hadim ortaq! Qarigän, säç ve saqälimiz aqargän bolsä hay-ku, aħı biz häm insānmiz-yu! Biz häm qaygulänämiz! Biz häm yānglišliklärgä tuşib hatā kılä älämiz!..” dedi, Qari Äzimi.

“ siz āliñ bu gäpni milletgä äytib, ulärni kondiring! Bu mäsälä yüzidän iş ve kuçdän qaldik. Halkniñ bäläläri mäktäbdä nimä kılib yurgän? Habärimiz bilä yok! Gärçe başqa malımlär bär, ämā butun işläрни ulärgä yuklämäg häm yaħşi emäs!..” dedi, Mullä Hadim.

“haq sizdän Mullä Hadim cınābläri! Qılıç yäresi ālgän bir kişinin, başidä otirib munça yıglāşilmäydi! Yaqub’niñ başidä bu kungäçä otirib yıglädik goyā! Esimiz qurisin! Yäresini orāb pānsmān kıliš ve qānini tāhtätiş hiç esimizgä kelmägän ekän-dä hä!!”

“ toğri äytäsiz Mullä Hadim! Ortaq!” dedi Qari Äzimi ve dävām etti: “ mudāhlä kılmäsäk qāni āqıb-āqıb tugäydş. Tağın, Ällāh qurisin ölib qälädi! Näştär orāmäg keräk! Näştär orāmäg keräk-dä kim orädi bu näştärni?..”

Mullä Hadim çuqur bir uff tärtib: “ bir yändän torälär, başqa yändän Yaqub! Toräni mi Yaqub’gä qurbän kılaylık? Yoqsä, Yaqub’ni mi torägä?..” dedi. ħ

Bu sorunu eşitginçä, em ve sim boldi Qari Äzimi. Mullä Hadim häm cım cerit... uçu täpilmäs bir kälävä bär edi. Hiçbir türlik aşilmäs täg ve täşlär bär edi ongläridä. Yānbāş hāldän turib otirdilär. Äyāglärini koksäylärigä toğri tärtib, āln (pişānā)läri

tizäläriġä qoydilär. Çäräsizlikniñ song aşämäsigä bärġän edilär. Mullä Hädim'dän bir cävâb kutär edi Qari Äzimi. Ses çıkmäginçä aħır sorädi:

“uyläb täptizmi birän yol Hädim sähib?” dedi.

Mullä Hädim ve Qari Äzimi, bir işniñ qarşısida özlärini munça qol ve äyägü bağlık ve çäräsiz his etgän yoq edi. Başlärini tizäläridän kutärib, köz-közügä keldilär. Bir-birävinin közügä yaħşi tikläb baktılar. Bu undän, u isä mundän bir yol täpişini kutär edi...

“ bir yol” deyer edilär. “ bir yol... bir yol...”

Bir çuqur näfäs alib, yenä közläri ufuqlärgä tikildi. Bir çumcuq, päşä hân yägäciniñ yäläsigä kelib qondi. Gägäsi (noli)ni yälägä urib cuq-cuq qıla verdi. İkki çäräsiz uluġvâr, undek bir hälätgä tuşġän edilär ki, hättä uşbu quşdan bilä çärä kutär edilär. Baktılar... baktılar... ve näçär bir şäkildä baka edilär...

Bir yol täpilsä edi, bir yaħtilik közläriġä tegsä edi. Bir quş, bir çumäli, bir arı, bir insän ve yä bir mälik... bir yol körsätsälär edi artıq...

Undek bir päyt edi ki dünyä tuhtġän. Şämäl isimäs, bulutlar kok yüzida hărăkäsiz bir haldä edi. Bärçä yurt cım cırtlık. Elniñ, kättä kiçiginin qulağı häm ulärgä. “ bir yol... nimä bolädi bir yol!...” deb, uffftärtär edilär. Bir päyt “ Mullä Hädim ortaq...” deb, başlädi gäpgä Qari Äzimi:

“ Mullä Hädim dostim! Menimçä, şu yurtimizdaki acamlar, neçä yıldän beri şu yerdälär, şu şehirdä bizlärgä kelib sığınanlar! Biz özimiz istädik ki, şu yerdä qalib kettilar. Garib bir halk ve öz işleri bilän särgärdän. Qaysi bir yämänliġ körmädik bu kungäçä! Bizniñ torämiz ve yorämizgä häm qarşı emäslär! Mänä şu yurtgä tuġulib päydä bolġän bäläläri, bizniñ bälälär bilän, bir räng ustibaş kiyädi. Bizniñ oyunlärimizni oynäytilär. Hättä, arämizdä kop färq häm körmäymän şu vaqt ve şärayitdä! Biräq, eng mühim ve kättä bir färq bärdirki, ulär acäm, biz isä Türkmiz!...”

Qari Äzimi bir gäpni munça uzätib ve sözüb etmäsi edi. Bir cümlä bilän hulasä qılar edi här türlü sözüni dimägçi bolsä. Äġär ki bir gäpni, munça tilinin uçida änältirib tursä edi, mutlaq bir tüşünçäsi bolä alär edi. Mullä Hädim darräv sezib äldi:

“ korpäniz uzun söziñiz kısqä bolsin Qari Äzimi cenäbläri” deb, däväm etti: “ acäm milleti bilän, dostligimizni bir toy arqali koprag yakınlaştiräylik ve küçlendiräylik! Albättä, torälärni bozib bir şäkildä emäs bälkim, torälärimiz ve yorämiz çävkätidä. Zätän torämizdä, dostgä dostlik körsätmäg qanuni bärdir! Yenä häm, torämiz uçun qılġän bolämiz bu dostlikni... bärrib Pärvanä’ni sävçilik qılamız Lälä Äġä’dän! Yeri kelġändä

ätälärimiz ve äcdädimiz häm kılgän-ku şundäyin huvişdärlikni?! Sälcuqılär, Timurilär, Bāburilär, Osmānilär... dost devlätlärdän, oğıllärini acäm kızları bilän uynältirgän-yu?..”

“Ānā Hātun nimä deyädi bu işgä?..” dedi Mullā Hādım.

“ sāvçı bolib bārämiz! Tā ānıq bir cāvāb ālginçä, gāpni açmāy sır saqlāymız! Bāşqa uluqlärniñ häm hābəri bolmäsın bu gāpdän tā bir päytgäçä. Yālgız, Elhānimiz bilsä bolädi! Men ki bāşqa bir yol tāpālmädım Mullā Hādım dostım! Ägär ki siz bāşqa bir yol uylāgän bolsāngiz äytib qālın!..” dedi Qāri Äzimi. Mullā Hādım häm bu fikirni qābul kılgängä uşşär edi.

Ästāginä: “ men häm tāpālmädım!” dedi ve “ mengä, sizniñ bu fikriñiz cüdä maqul keldi ortağ! “ dedi.

Uşā kun, keç qālmäsdän mänä şu ortağ fikirlärni Elhān bilän mäşvərə kılış uçun Elhān’niñ yānigä bārdilär. Ve Elhān’gä : “ bu gerdäbdän çıqışniñ yālgızginä yoli, mänä şu iş!” deb, fikirlärini āçıklāb berdilär. Elhān, bu ikälä ustād ve uluqvärniñ ālgän täsmimlärini hiç qaçān rād etmäs edi. Songrä Elhān buyuruğ berdi:

“ ertäläb üç kişi sāvçilikgä bāriñlär” dedi. Bu işdän Yağub’niñ bilä hābəri bolışını istämäs edilr. Äğzi āçılmäs sır sänduqçäsi bolgän Ustā Hānkeldi Bāy’ni häm yānlārigä āldilär. Ustā Hānkeldi Bāy, bu tāklifni eşitgändä, bāşidän tirnāgıgäçä cimmillāb ketti. Älbättä, Ānā Hātun’ning häybätidän qorqıb ketti birdän-birgä. Bir neçä daqıqa koñilsız ve yoräksız cāvāblär qaytārmāggä bāşlädi uluqlārgä. Songrä: “ Mullā Hādım ve Qāri Äzimi’niñ bāşigä nimä kelsä, meni häm bāşimgä kelär ekän-dä! Men bu ikki muhtāräm şahsiyätän nimä koplıgım bār?..” deb, birgälārigä qoşildi.

Ustā Hānkeldi Bāy’niñ mäsläki, yāğ çıkārädikān cāvāz ustāligi edi. Butun yurttäki yāğ cāvāzlärini Ustā Hānkeldi Bāy tozätib ve qurib berär edi. Şu mäsläk bāis, Sārpul şehri, hättä qoşni şehirlārgä bilä tāniyär edi Ustā Hānkeldi Bāyni. Cüdä hālim hoş tābiyät ve här kim tāmānidän sevilgän bir şahsiyät edi, Ustā Hānkeldi Bāy. Bārçä yurt hāqı, ägär ki hayir işlārigä ustälärini qoşmäsä, bir kāmçilik his etär edilär. Sāvçilikgä ketädikān kun, ägär hāq, bu üç uluğ insānni bir ārāgä körsälär, hālā Ustā Hānkeldi Bāy’niñ häm bu ikki uluqvärniñ yānidä körsä edi: “ bunlär sāvçilikgä ketäyātgän!” deb, şubhālänär edilär. Bu yüzdän, Ustā Hānkeldi Bāy, kuçä eşikdän kirär kirmäs: uluqlārgä bāqıb: “ uluqlārim! Ānā Hātun közimgä körinä yāpti!” dedi. Qāri Äzimi: “ sākinläşniñ ustādim!” deb qoydı.

Sāvçilärni, mäydändän ilk Pārvānā körib qālqı. Lālā Ägāniñ ustidägi iş kuylāg, tel ve qarā girisgä buyāngän edi. Qolläri ve bet-bāşi giriş bilän brtä edi. Mutärini tāmir etgän. Şu bāis, çārçāb mäydändäki supädä uqlāb qālgän ekän. Pārvānā, ātāsi Lālā Āni nuqqılāb

uygätti. “ atä! Hä atä! .. turiñ! Türk uluğläri kelibti!..” deb, äytäverdi. Közlärini zor bilän açtı Lälä Ägä uyğudän. Uç kişi Türk uluğvārini uyidä körğinqä şaşib qaldı.

Ustā Hānkeldi Bāy bilän tanişligi bār edi Lälä Ägäniñ. Birāq, Mullā Hādım ve Qāri Äzimi bilän yaqındän tanişgani yoq edi. Yālgız, uluğvār şahsiyätler bolgānlärini yaqşı bilär edi.

Sälāmni, Ustā Hānkeldi Bāy berdi: “ sälām aliküm halifäm!”

“ aliküm sälām ustäm!”

Lälä Ägä turib qol uzätmäqçi boldı. Lekin qollari tel ve giriş bilän birtä bolgani uçun: “uluğvārlärim! Siz tāmğä bārib utiriñ! Men bet ve qolımni yovib ustımni älmāştirib kelämän!..” dedi. Tägin Lälä Ägä, qızı Pārvānā’gä ses çikārib: “ Pārvānā qızım! Mehmānlärimizni tāmğä utirğız! Men kelämän...” deb, şaşılınç bilän duş alib usti-bāşini älmāştirib, kop päyt otmäsdän tāmđägi mehmānlärnin yānigä kirib keldi. Mehmānlär bilän quçağlaşib qaytādän sälām qilib körişti.

“ hoş kelibsizlär! Sāfā kelturibsizlär!” degändän näri, bārib yergä otirdi Lälä Ägä.

Lälä Ägä şaşkinlik bilän: “ uluğlärim! Meni keçiriñ! Sizlär özläriniz kelib zāhmätgä qalibsizlär. Äytib yubārsāñiz edi özim çāpip kelär edim hızmätgä!” dedi.

“ çāyiñizni içmāğ uçun keldik halifäm!” dedi Qāri Äzimi.

“ undāğ bolsä kopdän kop hoş kelibsizlär! Şārāf berdiz bu qarşbānā kulbāmizgä hürmätlik uluğlärim!..” deb, cud hürsändlik bildirdi Lälä Ägä.

Kiyin Mullā Hādım, iş kuçdän sorāb turdi. Yoldän, hävädän, mutārdän ...

Songrä, sözini Lälä Ägä aldı. Hiç nāfäs älmäsdän gāpurār edi. Huddi mutārgä rez bergāndek. Hār tāmāndän ve hār toğridä gāpurāverdi dām älmäsdän. Qançā bolsä hām, “ Māynāhel” deb taniilər edi Lälä Ägä. Bu yüzdän u muqasır emäs edi bundāyin ezmā huyidän...

Qāri Äzimi, Mullā Hādım’gä ve Mullā Hādım isä Ustā Hānkeldi Bāy’gä, köz ve qāş bilän işärä qilib turār edi, asli gāpdän söz açılındı. Ustā Hānkeldi Bāy hām fursätni bāllāb turgān edi. Ägär ki Lälä Ägä gāpurğinqä bir nāfäs alsä, dārrāv ārāğä kirib gāpgä başlāmāğçi edi. Nihāyät, bir nāfäs aldı Lälä Ägä ve Ustā Hānkeldi Bāy buni fursät bilib:

“ hürmätli halifäm!” dedi ve häzillāşib: “ sormädiz, şu Türk uluğläri nimä uçun kelgānlär deb?..” dedi ve kulimsädi.

Lälä Ägä birdän: “ uzır tiläymän uluğlärim! Keçiriñ meni!” dedi.

“ āstağfurullāh! Ällāh keçisin bārçāmizni! Çunki keçiriş yālgız ungä maqşusdir!” dedi, Ustā Hānkeldi Bāy.

Mullā Hādım başladı sözgä: “ hürmtli dostımız Lälä Āgä! hürmätli halifäm! Biz, sizniñ yäniñizgä dostligimizni küçlätiriş ve kuvätländirmäg uçun keldik! Bälkim biläsizdir, Mullā Hādım söz uzätmağını sevmäydi! Uzun kıسانیñ hısası şu ki, bizgä bir şäm’ bär, sizgä bir pävänä! Başka bir täbir bilän, sizgä bir äy bär bizgä bir kuyāş! Keçä ve kundozimizniñ däymäyaruğ ve yähiti bolib turuşı uçun, bu yurtniñ äsmänidä, häm äy ve häm kuyāş ikävinin nuriğä ehtiyacımız bär. Endi isä, biz üç kişi, Ālläh’niñ ämri ve Pâygambär’niñ qoli bilän sizniñ Pävänä kıızıngizni, Elhānimizniñ şäm’ yānglıg oğli Yağub cāngä sävçilik kılmäg uçun huzuriñizgä keldik! Āmācımız dostligimizni küçlätiriş! “ dedi.

Pävän kıız, çāyni dämläb täyärләb keldi ve birbir piyälä çāy suzdi mehmānlärgä. Pävänä, uluğläriñ ilk körişgä sävçilikgä kelgänläriñi taħmin etgän edi ve nihäyät toğri çıqtı taħmini.

Lälä Āgä’niñ, közi tuşalgän gilimning naqşasıgä edi. Em ve simlik bär edi bir päytgäçä tämdä. Tuşündi, üylädi ... ve üylär edi... songrä isä, Ustā Hānkeldi Bāy sözgä başladı ve sessizlikni bozdi.

“nimä munçä tuşinäyāpsiz halifäm? Yağşi niyät ve yağşi murād uçun, munçä üyläb yätmäñ hey!.. biläsiz, Ustā Hānkeldi Bāy sävçilikgä kelsä, işini bir yāğıg kılmäsän ketmäydi! Hälä-hälä, yānid Qāri Āzimi ve mullā Hādım häm bolsä, qurtılı älmäysiz halifä cān! “ dedi häzilläşib.

Lälä Āgä çuqur bir näfäs äldi ve qolidäki piyäläni yergä qoydı.

“ hürmätli Elhānimizniñ gūlämi ve hādmi bolmäğni şārāf bilämän! Bu istäklärigä, men ve äiläm läyiq emäsmiz! Undän utä, bizniñ häm siz käbi torälärimiz bär! Bolmäsä Pävänä’ni, öz qolim bilän eltib Elhānimizniñ eşigidän qoybärär edim! Yāğız, bu kızım Pävänä’ni, äkäm Qand Āgä’niñ oğli, Dil Āgä’gä nān sindirgānmiz! Qand Āgä äkäm häm, şu kunlärdä kelib Pävänä’ni kelin kılib älib ketmäqçı. Yoqsä, Elhānimiz uçun boynim kıldän mäyin ve incä!.. bu gäpdän başqa, täğni tälqān kııl disäñiz edi men hāzır edim uluğvärlärim! Mänä, Pävänä’dän başqa Şābnām ve Lälä atıgä ikki kızım yenä bär. Āgär istäsäñiz ulärnin birtäsini duā fātihä kıläylik! Nimä deyäsiz?”

“ mäsälä, kıız täpilmäsligidän bāis eşigiñizgä kelmädik! Ortädä bir yāmgı ve sevgi mäsäläsi bär halifä äkä! Bu säbäbdän bu yerdämiz!..” dedi Qāri Āzimi.

“ undäy bolsä, bu mäsälä ki torä mäsäläsi ve qavmi bir mäsälädır; mendän korä koprag sizlär yağşi biläsizlär uluğvärlärim!.. mänä şu hāzır, sizlär toräläriñiz bilän faħrlänär ekän, men isä torämizni sokib turibmän. Çünke, menin toräm, mundāq bir

fursätgä, yäni Elhänimiz bilän qudä bolış fursätigä mengä tosiq bolib turgän... bilämän, Elhänimiz bu işgä sizni sävçi qılıgän bolsä, yüz fäyiz bu işniñ bolışını kutib turgändir. Sizni boş qaytarib cunätmäg nimä hädimgä edi... hädim emäs uluğvārlārim! Ämā qandāg qılay... qurisin torämiz!..” deb, mänfi cāvāb berdi.

Qāri Äzimi Mullā Hādım’gä bākti. Mullā Hādım Ustā Hānkeldi Bāy’gä qaradı. Hānkeldi Bāy muzlāb qāldi mucäsämādek bu cāvābniñ qarşısıgä. Qāri Äzimi isä, bir aççıg ustidä ve opkālī edi. Şundek, Mullā Hādım’niñ hām qāş ve qabāğı tuşib ketti. Cım cırıt ve em-sim bolib qāldi yurtniñ ve milletning söz igäsi uluğvārlār. Uzun bir mudāt cımlıktān nāri, qandāg çıqqtılār Lālā. Ägā’niñ uyidān ve qandāg keldilār uylārigāçā, hiç biri eslāmäs edi.

Ertäsi kun uluğvārlār bārib, Elhān’gä mācrāni äytib berdilār. Elhān’niñ ācām milleti ustıgä opkālānib ve gāzāblānişini, bārçāsini qaynādān kelgän yerlārigä koçirib qoybārişini kutār edilār. Lekin, Elhān sāvıg qānlik bilän:

“hār kimniñ toräsi bār uluğvārlārim! Yenä hām säg bolıñlār! Maqsād meni keçiriñ ki, sizlārni şahsi işimgä zāhmāt berdim!..” dedi.

Uluğvārlārdān Qāri Äzimi: “endi nimä qılış keräk Elhān’m!” deb, soradı.

“bu işni, özim oğlim Yaquub bilän çozmāsām başqa yolım yok!” deb cāvāb qaytardı. Tāgım uluğvārlār bilän hayirlāşib qāldilār...

Eşq, yāngu, sävdä, sāgınc ve sevinç, hāyātniñ bizgä berädikān eng mühim säbāglāridir ve bu dārsılrniñ senāvlāridäki bācāri ve bāşārimsizdir ki, biz insānlārgä ärziş ve bāhā berib, tiriklikniñ korāş mäydānidä, yāşāmāgımızgä ve hāyātımızgä tācrubā quşādi ve...

Uşbu ikki kunlik hāyātdä, hār kimniñ bir umidi bārdır ālbättä. Umidlār bāis, birläsıgä istāklār hām bārdır. İstāklārgä erişiş uçun, miñ-birtä sävāş, kurāş, yaqālāş ve çirpiniş keräk. Miñ-birtä mağlubiyāt ve yengiliş bārdır insānniñ yālgızginä bir märtālik qāzānç ve zāfār kurāşidä. Bir dārd ve yüz sänçıgı bārdır yāngu oqıdān āçılğān yārāniñ. Bir umır yālgızligi ve bir dunyā qaygusi bārdır eşq degän mācrāniñ. çunke, hār kimniñ koñlidān cunāb ketgän ve yā kātādikān birtās bārdır ki, bir turli bādārgä qılıb yollā ālmāydi insān, acızlıkdān...

Elhān, bu kungāçā sävdä ve eşq senāvlāri bilän qaydā bolsä hiç uçrāşmāgān dek edi. Çunke, kop kiçik ekān bubāsi Berdi Bāy hāci, ārqudāşi Mullā Äkā’niñ qızı Bāybāçā Hātun bilän uylāntirgān edi. Ätāsi Mullā Tāhir Bāy, päytsiz dūnyādān otgāndān nāri, el ve milletniñ iş ve kuçıgä Yusuf Bāy’niñ qarāşi keräk edi. Änāsi, Änä Hātun dāymā oğlini

qollab ve keçä-kunduz ogitlar berär edi. Ätä bubäläridän, Ätilä, Oguz(mätä)Hän, Sältuk Buğrä Hän, Älptägin, Sälcuğu bey, Tuğräl bey, Ämir timur, Osmän Bey, Çängiz han, Ğaznäli Sultän Mähmmud , Bäbur, Näväi, Mağdumquli, Älp Ärsälän ve Mustäfä Kämäl Ätätürk käbi äcdädläriñiñ, tärihü hikäyälärni äytib berär edi. Änä Hätun, äzzänçä tädbirl ve äyniçsä bilgelik ve torälik bir hatun edi. qaynätäsi Berdi Bäu häci’niñ qarriligi ve häyätiniñ song dämläridä bolışı bir yändän, bahtsızlıkdän eri ve turmuş ortäğı Mullä tähribäu’niñ häm vaqtsiz äräläridän äyrilişi, oğli Yusuf Bäu’niñ isä, häli kiçik bolışı Änä Hätun’niñ çuqur bir üylävgä tuşurgän edi. Bu milletniñ başlıksiz qalışidän qattıq kayğurär edi. Yenä häm kättä umidi oğli edi. Elhän, kiçik yaşdä uylänib toplim(içtimä) ve halk bilän kiçik yaşidä tänişti. Özini bilgändn beri, yurt, torä ve millet işigä yugirib yugirib turädi...

Yaub ertäsi kun yenä Säñçäräk bändäri tämän cunädi. Pärvänäsini säğingäni belli edi. Yenä uçraşmağ ärzusigä telbä yorägi gum-gum urär edi. Bärrib, bändär mäscidiniñ hävuz tebarägidä äynälib turdi ve Pärvänäsini kutär edi... bir päyt, Pärvänä qolidä sätilçä, zıppäginä çob bänddän otib keldi. Yağub’niñ isä, şämdek yänib, erib ve kutib turgän yorägi, Pärvänä’ni körginçä dähä (kopraq) lämbäläb yänäverdi... yaqınläştilər:

“säläm “ dedi Pärvänä, näz qilib.

“äliküm säläm Pärvänä hän!” dedi Yağub.

“siz qaçändän beri intığ intizär kutib kutib turibsiz? Men bilsäm vaqträg kelär edim!”

“bolsin! Uncä kop utmädi kelişimdän Pärvänä Hän! Siz qandägsiz?”

“men yahşimän Yağub hän! Siz öziz qandägsiz”

“sizsiz, qndäg bolışimni uylär edizki, hä Pärvänä hän?..” deb, qol qolgä tutişişib bir-birävinini közigä bāqıştilär. Kop säğingän edilär bir-birävläriñi. Toyib-toyib bāqıştilär. Pärvänä isä Yağub’niñ, bolib otgänlärdän habäri bärdir deb, birdän sävçilärdän gāp açti:

“tunävun sävçiläriz kelgän edi!..”

“nimä? Sävçi mi dediz?..”

“hä! Üç kişi āksaqäl kelgän edi ätämnäñ yänigä!..”

“men uçun mi kelgän edi?..”

“hä siz uçun! Habäriz yoq mi?..”

“yoq! Yoq habärim yoq!..” dedi Yağub. Üyläv bästi Yağub’ni ve tüşünmäggä başlädi... “ufff” deb bir näfäs çiqardi sinäsiniñ tä tubidän. İçigä bir äläv tuşgändek väsväsgä qaldi berdän.

“nimä boldi Yağub Hân” deb, sorädi Pärvänä.

“siz bir äyrib berin-çi kimlär ekän u aqsakällär? Dedi Yağub.”

“tänimädim ki ulärni! Biräq, birtäsi mäs ve brinc saqällik ve kısqä boyli ädäm edi. Başqa birtäsi isä äppäg saqällik, aq saqällik ve ortä boylik bir uluğ edi. Yenä birtäsi isä, qäşläri qapqarä yelkäsigä äläcilägi bär edi. Ätäm u kişigä, ustäm, ustäm... deb, gäpurär edi...”

“endi tänidim! Tānidim ulärni. Qapqarä ve gäv qäşlik, ätäñiz, ustäm degän kişi isä, Ustā Hānkeldi Bāy! Änä u yänidäkilärniñ hām mäs ve brinc saqälligi Mullā Hādım ve äppäg saqällik uluğ isä, äniq diyälämän ki Qāri Äzimidir!.. u üçäläsi, änä şundäg işlärgä beğı ustälär!.. hay nimä dedilär?”

“ätämdän, meni sizgä istädilär. ”bizläрни, Elhānimiz sizniñ qäşñizgä yollāb qoydilär!” dedi! ”mänä Elhānimiz, kıziñiz Pärvänä’ni oğli Yağub’gä istäydilär! Şu säbäbdän, biz hām sävçi bolib keldik” dedilär...”

Yağub’ni ter bāib içi yāniverdi. Öz bāşigä, turli-turli üylä mägğä ve tüşünmäg başladı: “acäbä, māmāniñ, bu sävçilikdän hābäri bārmidir?.. ānāniñ hām hābäri bārmı ki acäbä?.. gerçek(toğri)dän hām sävçilärni ānām mi yobārgän ekän?” deb, ikki qolını gāh ālinigä qoyär edi, gāh bāşini tirnär edi. Gāh koksäyiniñ eng çuquridän bir āh çekär edi...

“hob! Tağın ätäñiz nimä dedi Pärvänä Hân” deb sorädi.

Pärvänä cım, em ve sım edi. Közläridän yāş āqıb ketäverdi yüzigä... yenä:

“äytiñ-çi Pärvänä Hân! Ätäñiz nimä dedi.” deb, qaytädän cävāb sorädi.

Pärvänä yığlämägädän boğzi tıқанib, sesi tuzik çıqmäs edi. Kuçānib-kuçānib:

“ätäm, meni ämäkimniñ oğli (Dil āgā)gä bermägçi! Hättä bergänlär! Ertä ve yā indin kelib meni Kābil ālib ketädilär!..” dedi Pärvänä. Yağub, otirgän yeridän huççät turib opkäländi. Buyniñ tāmirläri qabardı ve:

“nim ädediz? Kimgä bergänlär sizni? Sizni qayergä ālib ketär ekänlär? Hä!..” deb, buyāqa-uyāqa yuräverdi. Kıyın kelib, Pärvänä’niñ ikki qolidän kısib tutti ve: “yoq Prvänä Hân! Yoq! Men ölgän yoq män hāzır! Mundek bir iş hiç bolä ālmäydi Prvänä Hân! Men sizni hiç kimgä bermäsmän! Siz, men uçun yärälgänsiz! Bildiniz mi? Men uçun Pärvänä Hân!” deb, opkälı bir şäkildä yägäçniñ tänäsigä äyāğı bilän tepiverdi.

Pärvänä: “meni bu şehirdä çiqāriñ hiç kimgä icäzä bermän Yağub Hân! Men, sizdän başqası bilän yāşāmäg istämimän!” deb, yālvārib köz yāşläri turmäsdän āqar edi.

“bermäsmän sizni hiç kimgä Pärvänä hān! Sizni bermäsmän! Sizni, mendän ālädikān kişi, äväl kelsin meni cānımiñ ālsin, tāğın sizni ālib ketsin!” dedi.

“men yālgız sizni sevemän Yağub hān! Sizdän başkasigä tegmäs ve turmişgä çıkmäsmän! Hāy nimä bollädi; siz hām meni başkasigä bermän!..” deb, başını Yağub’niñ koksäyigä qoyib hıq-hıq yıglār edi.

Yağub hām Pärvänä’niñ başını siläb, uni täslli etmağa başlädi. “ sizni hiç kimgä bermäsmän! Yıglämäñ cānım! Sizni başkasigä bermäsligigä söz berämän!..” deb, Pärvänä’niñ yorägini kondirdi.

Körişmä ve muhābätdän kiyin, Yağub, Pärvänä bilän hayirläşti. Üylāv içidä uy sārī qaytti Yağub. Ānəsi Bāybäçä Hātun, tändır-uçāğ tāmida edi. Yağub bir täläş içidä ānäsidadan sorädi:

“men uçun Pärvänä’niñ uyigä sävçi yubardıñızlar mi? Nigä menin hābārim yok? Hā ānām?” dedi. Ānəsi:

“hāy oğlim! Sen täläşlänmä! Ātäñdän sorāb köräy qani! Ātäñni icāzasi bolmäsdän bu işlar bolmä. Muni öziñ hām biläsän! Äğär mundāğ bir gāp bolsä, keçä birgä örgänämiz oğlim!..” deb, oğlini tindirdi.

Uluğvārlār, ertāñ vaqtdän kelib Elhān’gä mācrāni kısälāb berib ve hayirläşib ketgän edilār. Elhān, u kun āqşāmgäçä türlik-türlik yol āhtardı bu gırdābdän çıkış uçun. Nihāyät, āqşām nāni yeyilgāndän nāri, ānəsi, Ānä Hātun, turmiş ortāğı Bāybäçä Hātun ve oğli Yağub bālā bilän çāyläşib, sekin-sekin sudān ve hävādän gāp açıb, issıg bir āilā muhābāti ve sāmimiyät fāzāsida, säätlärçä otmişdän ve eskilrdän muhābāt kılib otirdilār...

Elhān, başdā Lālā Äğā bilän sävçilärdän hiç gāp açmädi. Yālgız, ānəsi bilän seki-sekin öziniñ bālālik päytläridän gāp açti:

“ānä cān mänä keliniñiz Bāybäçä Hātunni, men āşık bolib ālgän edi mi? Esim qorisin! Men ki, hiçbir nersä eslämeymän ānām! “ deb, cilmäyib ve külimsäb Hātunigä qarädi. Bāybäçä Hātun uyāldi ve başını eğıp qolidāgi çāy piyaləsi bilän oynāb turdi. Yağub, birinci märtä edi ki bundāğ isıg(sıcāq) āilā muhābāti ve sāmimiyätiniñ mązāini tādār ve yāşār edi. Mās qarā hat urgān burutiniñ tägidän ānäsiga bākıb cilmäyib turār edi.

“hey oğlim!” deb, başlädi Ānä Hātun: “seni islāmāgāniñgä şaşırmasmān! Qayerdän islā ālāsän āhı?.. çunke sen, dāvçä bolmäy goliñ boldiñ degän, atā sözimizdek, bālā bolib bālālik körmädiñ bālām! Bālā bolsän hām, cüdä aqılli ve çaqқан bālā eding. Senin eşkiñ ve sävdāñ, atā ve bubāñniñ dāvəsi edi oğlim!.. sen kiçik yāşıñgä ekän, millet, torā ve yorā sävdəsi başıñgä tuşib qāldi!..” deb, äytib beräverdi Elhān oğligä. Tämdäki här kim ve äyniқsä Elhān, butun cısmi qulāğ bolib eşitār ve tinglār edi ānäsiniñ kımatli

sözlärini. Yağub’niñ ikki közi ve qulāğı māmäsiga edi. Yağşi tingläb eşitär edi atäsiniñ bälälük mārāsın. Ānä Hātun dāvām etti:

“bir kun bubāñ rāhmätli Berdi Bāy hāci, kelib, kelin! Bir kelin qanı! Siz bilän bir nersä haqıdā gäpläşmāğçimän! Dedi! Men tändır-uçağ tāmida edim. Buyuriñ atā cān dedi.. kiyin özlari yānimgä kelib tändirgä yāsländi:

Kelin kızım! Bir arqadaşım’niñ, cārār ve güldek bir kızı bār! Men şu dünyädän köz yummäsüdän äldin, tirikligimdä şu nābirām Yüsüf cānni hām, öz qolım bilän toy qılıb “qoymāğçimän! Nimä diyäsiz kelin kızım? Mänä, uy işlärigä sizgä hām yārdämçi bolädi! Deb, mendäb soräb kördi! ”bukun, siz tirik bolib kolgāñgiz ustimizdä bār bolginça, mundäğ işlärgä ve äyniksä, äilä işlärgä qarışmāğ menin hādım emäs atā cānım! Qandäğ ki, siz hāhläysiz uşändäğ qılıñ! Men isä, māngä tuşgān vızifāmni etät bilän yergä ketirämän! ” dedim. Esiñdä mi? Emäs mi? Bilmäymän oğlim!.. songrä aqşām bolgändä, rāhmätli bubāñ Berdi Bāy hāci tāmğä keldi ve sen bilän gäpiriştı bu toğridä: ”Yüsüf oğlim! Seni toy qılâylik mi? Nimä diyäsän? Seni öziñ yağşi körädikān birän kız bār mi ki ?” deb, sendän sorädi. Sen kiçik hām bolsän, cüdä hām yağşi bir cāvāb qaytardıñ ve cilmäyib: ”älbättä ki mini yağşi körädikān kız bārdır. Biräq, hāzırğaçä hiç kim seni yağşi körämän deb mengä äytgäni yoq! Yälğiz, sizniñ älgän hār tāmimiz, men uçun hayirli ve mühimdir bubä cānım!” dedin!” deb, kıssä qılıb berdi Ānä Hātun.

Yağub bälä, māmäsiniñ āğzidän közini äyirmäs edi. Bir tāmändän, atäsiniñ, māmäsiga häyəcān bilän qulāğ sālışigä bāqar edi. Ārā-ārä, ānəsi Bāybäçä Hātun’gä hām qarāb cilmäyib quyār edi. Bāybäçä Hātun, cım turgān ve yälğiz eşitär ve hiç bāşını kutärmäs edi. Ānä Hātun kıssäsiga dāvām berdi:

“rāhmätli bubāñ Berdi Bāy hāci, ulusni toplädi ve qurqummä bir toy qılıb, sen bilän mänä kelin kızımni uylāntirib qoydik! Uluğlar ve kättäkānlärimizniñ, äyniksä atā ve ānāniñ fārzändlärigä bolgān sevgiläri, bäläläri haqıgä älgän täsmim ve qarārläri, älbättä ki fārzändläriñiñ rāhāti ve tinçligi uçundır. Siz ikāviñiz bu yurtniñ, bälkim dünyāniñ eng bahtli ve mutli er ve hātini sizlär. Sen ve kelinimniñ bu tinçligi ve bahtlik bolışı, älbättä ki buyuklärimizniñ sözigä qulāğ sālışiñiz ve torämizgä qarşı hürmät qılışıñgizdän kelädi!.. “ dedi.

Yüsüf Bāy bāğdāş älmāştirdi ve çāyini yütümläb Hātunigä qarädi:

“Hātuni! Hüdäğä şükür kim menşñ taqdirimgä yāzılğän ekānsız!” dedi. Bāybäçä Hātun bu sözniesitgändän nāri sevinç ve hoşlıkdän kulägigä sıgmāy ketti. Yänä Ānä Hātun dāvām etti:

“tiriklik çağımda, năbirăm Yağub cān’ni hăm toyini kōrsām, kiyin ölsām hăm yorăgımda ārmān qālmăydi!” dedi.

“teñrim çzi āsrāsın sizni ānām! Bizniñ hăm ömrimizdān ālsın, sizniñ ömriñizgä qoşsin rābim! Mundāğ demāñ ānā cān! Bārçā năbirālăriñizni, hättä çebārālăriñizni hăm öz qoliñiz bilān toy kıliñ!” dedi oğli Elhān ānāsıgā. Yağub, munçā kımātli ve ebrātli kıssādān hısa ālib, hăm sevinçli ve hăm qayğuli edi. Părvānāni üylāb turār edi...

“Yağub bālām! Boy ve bāşıñ usti! Kättā mättā yiğit bolib qaldıñ! Mānā körgin men” hăm qarridim! Ātāñ hăm köz yumib āçğınçā qarrıb qālādi bu yālgān dūnyādā! hāzır, küçimiz ve esimiz ketmāy turib seni yağşi, guzāl ve çibār bir kız bilān uylāntirib qoyāmız!... nimā diyāsān?..” dedi, māmāsi.

Yağub em ve sım ve bir miñ türlü üylāv bilān miyāsi çālqıgān bir hāldā öz içidā: “māmā meni kim bilān uylāntirār ekān? Părvānā bilān mi uylāntirādi?.. yoqsā, bāşka bir kız bilān uylānsām, Părvānā’gā bergān sözim nimā bolādi?” deb, gāngs bolgān edi. Ātāsi sorādi oğlidān:

“Yağub bālām! Māmāñni sözini eşittin mi? Nimā diyāsān?”

Yağub nāçār bāşini kutārdı ve içini kāmırib turgān sāvçilik mäsālāsi bilān gāpgā bāşlādi:

“bukun sāvçilăriñiz bārgān ekān Lālā Āgā’niñ uyigā! Nimā cāvāb āliptilār?” Deb, sorādi ātāidān.

Ānā Hātun, citkāyib ketti birdān-birgā, bu söz eşitār-eşitmās. “nimā?” deb qāş ve qabāğı tuşti ve : “sāvçi mi dediñizlār?” dedi Elhān’gā qarāb. Elhān, ānāsıgā bākhti ve işārā bilān köz yumib “hā!” deb qoydı. Ānā Hātun bilib āldı. Tağın, Elhān dāvām etti:

“hā oğlim! Kimdān örgāndiñ?” deb, sorādi.

“Părvānā’dān!”

“ātāsi berārmikān sengā kızını?”

“yoq! Āmākisiniñ oğli, Dil Āgā degān kişigā berār ekān! “

“hmmm! Demāk, Lālā Āgā kızı Părvānā’ni sengā bermās ekān?” dedi ātāsi oğligā qarāb.

“ hār qandāğ bolsā bolsın. Men Părvānā’gā bergān söz bergānmān! Men bukun hăm bolsā, ertā hăm bolsā Părvānā bilān uylānāmān!” dei Yağub.

Ānā Hātun, zātān bir āççığ ve gāzāb bāmbāigā uşşāb turbedi. Lekin, sāvıg kānlik bilān bāşlādi sözgā:

“ äcäm milletidän başqa nimä kutär edin Elhānim! Sen, bu milletni yeppä-yelāngāç kâçib kelgnläridä, bir qadifä yelkäsidadä şehşir tägidä sudrāb yurgān ekān, issiq guçāğıñgä yer berdiñ. Keçä-kunduz öziñ ve halqıñ tinmäy ulärni hizmätigä çaptıñ. Songidä, sengä qarşı kılğan ädäbsizliklärigä bāk!..” dedi.

“ulärniñ häm bizlär kâbi toräsi bār, yoräsi bār ānām! Kimsäniñ fäzändini zor bilän älmāg kâbi bir āmāc(maqsä)imz yoq!-yu” dedi Elhān.

“bundāg cāvāblānmäs edi bu mäsälä oğlim! Hār nersäniñ bir toräsi ve uslubi bārdır! Men, sizlārgä äcäm milletin toräsiz digän bolsām toräsizdir, unutmäyiñ! Mādām ki, kızini bermä edi. Mādām ki üzri bār edi; ahlāq ve ädāb kerägi Elhān’niñ kâşigä uluğvārlār bilä қоşilib kelsä edi! Üzir bildirib, kiyin bu işniñ bolmāsligini sengä äytib bersä edi! Hām uluğvārlārimiz nāga bolmäs edi ve häm sen üzrini qābul kılār edin älbättä! Birāq, bu nimä tärbiyäsizlikdir ki, bu yurtniñ ve milletniñ eng hürmätli uluğläri işigdän häydäşibti? Ädāb digän, ahlāq digän, insānlik digän bir keräktör bolışı keräk insān digän kişigä! Bu nimä nān körlük ve nāmāk hārāmlık? Tubä!..” deb äzzānçä açığı kelgān edi Ānā Hātun.

Yağub häm, eşq ve torä āräsidadä qālgān edi. Bir tāmāndän Pārvānā’gä söz bergān “sen bilän uylānāmān!” deb. Başqa tāmāndän ātäsiniñ, yāni bu yurtniñ ārbābi ve Elhānigä qarşı Pārvānā’niñ ātäsini hürmātsizligi... hārқанçä bolsä häm, Yağub muqadäs bir toräniñ beşigidä ve quçāğıdä büyügān. Türk toräsigä, cāniniñ qımätigä hürmät qāyil. Āynıqsä; ātā ve ānāsi, māmāsi ve toräsi Yağub uçun cudä mühim edi... māmāsi Ānā Hātun:

“Yağub oğlim! Erkäk ve yiğit bālām! Keläsi ertä kun, bu millet bu yurt ve bu torä sengä āmānätidir! Bārçä ātäläriñni ve äcdädiñni ābrusini ve ezätini qorimāg, senin vāzkeçilmäs vāzifāñdir!.. ātäläriñni dāvāsini muhāfızā qilib surdiriş ve ezlāş, senin tāk ve yālgız āmāciñdir! Äcdädiñni dāvāsini, toğılib quçāğıgä kättä bolgān bu yurtiñni, ädāb ve ahlāq ulgusi bolgān bu muqadäs toräniñni, bir äcām kızığä mi älmāştiräsän?.. kāklik yürişli, āy yüzlik, āsil torälik ve güldik çirāyli guzāl, öz türk kızlärimizni nimä bolgān?.. mān ātāñni- boyi başi seni bilgāndän kelgān mäydä bālälil çāğıdä- қанçä aқıllı ve toräli bolgānini sengä äytib berdim. Āmā senin, bu yāşındä dāhā(koprāg) aқıllı bolışıñ keräk emäs mi?.. keçmiş ve otmişdän bu kungāçä, āilāñni bārçä ārzişläriñni, hālā-hālā büyük Türk milletin toräsini, bir äcām kızıgig älmāştirädikān zārfiyātsiz ve keräktärsiz bir yiğit emäs sāndir oğlim?..” dedi.

Yağub bukungäçä, ätäsigä qarşı hiç kimniñ hurmätsezlik kıılışını körgän yoğ edi. hättä, ätäsi bilän Bädağşän şehridägi kıutlävlärgä kıatnäsğänidä, keng Türkistän'niñ bärçäsi yurtläridän kelğän büyük ärbäblär ve uluğvärlär bilä, ätäsigä hurmät kıayıp edilər. Kıandäğ bolär edi ki, Lälä Äğä bu işğä cesäret kıılıp hurmätsezlik kıılğän edi?.. başqa tāmāndān māmāsi Ānä Hātun, yāni Hātunlär bāşi ve torä ānäsi, mehrābān bir tāğgä oğşār edi halkniñ bākāsi uçun. Äyniğsä ätäsinin ve Särpül halkiniñ; kıäläversä, keng Türkistän halkiniñ hām yāslānädikān ve täyānädikān yālgız tāğı edi Ānä Hātun. Uşbu Pärvānä mäsäläsiğä Ānä Hātun'niñ hoş ve issiğ bākāmāyişi, hättä hiç ve äslä bu işniñ bolışını hāhlāmāyişi hām, Yağub'ni çuğur bir tüşünçä ve üylävgä bātirdi...

Yağub, tāng ätgünçä üylädi, tüşündi ve täşindi. Aklıi bāşiğä yığıp, kıyın özi-özigi söz berdi. Mundān nāri ätäsinin bāşini hār türlik äcāmğä qarşı egmāyişiğä söz berdi. Māmāsiniñ, bu kıarilik çāğidä kop rāncidä kıılmāyişiğä hām ānd içti... ätäsinin, kıandäğ ki bālālik pāytidä bubāsi Berdi Bāy hāci'gä: “siz büyüklärnin menin hākımdä ālgän hār täsmimläriñiz, älbättäki hāyrimğadır!” digän sözünü yuğlıb “älbättä ki büyüklärim, äyniğsä ätä-ānām ve māmām, men uçun toğri bir täsmim ālādirlär “ deb, yoräğini kondirdi.

Mullā hadim, Kıari Äzimi ve Ustā Hānkeldi bāy, keçä tāng ätgünçä üylāmāğdān ve tüşünmāğdān közläriğä uyğu kırmädi. Ertāng vağt, yenä Elhān'niñ uyigi keldilər.

Bāybäçä Hātun hām fārzāndi uçun bağri kābāb bolib turgän ve kıolidän hiçbir iş kelmäs edi. Mehmānlärgä kıaymāğ, lāçirä ve çāy täyārläb turgän edi tāndır-uçāğ tāmädä.

Mehmānlär Elhān bilän sālām säfä kıılıp täşqari hāvilidäki supädä otirğän edilər. Ānä Hātun, uluğlärnin kelışını körib ästā-ästä yānläriğä bārdi. Uluğvärlär, hurmät uçunun äyāğgä turib:

“äsālām āliküm Bibi Ānām! “ dedilər.

“väliküm sālām uluğvärlärim! Hoş kelibsizlär! “ deb, supäğä çığıp otirdi.

Hār kim em ve sim edi. Ānä Hātun'niñ gāpirişini kutār edilər. Gāh yergä kıarār, gāh Ānä Hātun'gä bākār edilər. Ānä Hātun bilib āldi gāpni. Tunāvun sävçilikdän kıolläri kıurığ kıaytğän uçun uyālib tilläriñi yutğän edi. Bu sessizlikni Ānä Hātun bozdi:

“uluğlärim! Toräğä hıyānät ānä şundāğ uyāltirädi insānni! Uluğ ve yā kıiçik tānimāydi bu mäsälä! Kıandāğ ki muğadäs dinimizğä kıarşibir yāngliş uçun, sizlär meni keçirmäsāñiz, menin hām hākıım bār ki muğadäs torämizğä kıarşı kıılğän yānglişläriñizni keçirmäsām!... hāyir! Bu märtä silärni keçirāmān! Mundān kıyın torämiz toğrisidä dıçatlı bolin!” dedi.

“toğri äytäsiz Bibi ānām! İnsān oğli ħatā kılar ekān. Başār, şaşār! Digān bir söz bār-ku. Biz hām ħatā kıldık!” dedi zāri Äzimi. Tağın Mullā Ĥadim: “bizni keçiriñ ki, sizdān sormäsdān yānāştık bu mäsälägä!” dedi. Ānä Ĥātun Qāri Äzimi’gä qarāb:

“Qāri Äzimi cenāblāri! İnsān oğli ħatā kıladı; toğri! Bilmāy ħatā kılsa keçirilişi mumkin. Birāq, bilib ħatā kılmāğniñ fātvasini özlāriñiz biläsiz-yu... hä. Āllāh!gä qarşı ħatā kılsāñiz bir öziñiz yānäsiz, torägä qarşı ħatā kılsāñiz, yurtni ve büyük bir milletni yāqasız! bu ħatāni keçirib bolādimi äytiñ-çi” deb, aççığ bilān bāqti hār kimgä.

Yağub bālā, keçä tāng ātgunçä yātāğidā tolgānib, üylāmāğdān yātā ālmāğān edi. Ertāng sārī uhlāb qalgān ekān. Kun keç bolgān edi. Ānāsi Bāybāçä Ĥātun bārib uyğätti.

“uygān oğlim! Turgin bālām!.. tāşkar hävilidā mehmānlār kelgān. Dāstārħānni tāyārlāb çayni dāmlāb qoydım. Menlārgä ālib bārgin-çi! “ dedi

“ħayirli tāng ānä cān! Mānä turdim!..” deb, huççāt cāyidān turdi közlāriñi āvqalāb. Cudā hām hoşhuy edi bu ertāng. Bārib bārāndāniñ läbidä qoyilgān ābtāvāgä, bet ve qolini yüvib, kiyin dāstārħānni qoltıgıgä ālib tāşkar ħāvili sārī ketti.

Ānāsi, keçäki munçä gāpdān nāri bālāsini bundāq kutmäs edi. Birāq, Yağub’niñ bu hoşhuyiligini körüb cudā sevinib ketti.

Ānä Ĥātun, Elħān ve uluğvārlār bilān qattıg-қattıg gāpurā yātbedi ki, Yağub qoltıgıgä dāstārħān ve qolidā ābtāvā silābçin: āsālām aliküm uluğlārim!.. hoş kelibsizlār! Deb, kulār bir yüz bilān supāgä çıqıb, āvāl māmāsidān başlāb bārçāniñ qolini tāzālādi. Tağın, dāstārħānni tuşādi. Hāmmā şok edi bu mānzārāniñ qarşisidā. Ānä Ĥātun, sesini tuşirdi ve Yağub’gä qarāb: “ħayirli tāng bālām ! “ dedi.

“sizlārgä hām ħayirli tāng!” dedi ve çāpib bārib çāy ve qaymāğni ālib keldi. Cārārginā hār nersāni dāstārħānni ustigä terdi ve bārçāniñ piyalāsıgä çāy suzib: “sizgä āş bolsin! Men ānāmgä yārdāmlāşāmān! “ deb ketti.

Hār kim merāq içidā. Hār kim qāş ve qabāğini oynātib bir-birāvıgä qarādi: “ānglä ālmādik!” deb. Hār qançä bolsä hām, Yağub’niñ bu hoşhuyiligi, uluğlār ve Elħān’niñ iştiħāsini āçgān edi. Nānştāni mzā kılib yeyib boldilār. Yebā Yağub dāstārħānni yıgmāğ uçun keldi. Ānä Ĥātun: Yağub bālām! Gül yüziñ hār dāyim külsin oğlim!” dedi.

“rāhmāt māmā cānim! Bārlıgizgä şükür!” deb cāvāb äytārdi.

Yağub dāstārħānni yıgıb qoltıgıgä āldi ve çāynāk piyalā piyalā pātnusini qoligä ālib, supāniñ bāsmāğı ustidā turdi ve uluğlārgä qarādi:

“meni keçiriñ uluğlārim! Sinħni rāncidā kıldım!” dedi.

“Hudā kılmäsin Yağub cän! Rāncidä bolgän yoğmiz! Biz işimizni kıld-ku! “ dedi Mullā hadim.

“meni keiriñ! Kop üyläb yätmäñ! Mämäm nimä disälär mängä qabul!” deb, zippäginä uy sārīgä ketti.

Uluğvārlār cudä sevinib ve hoş bolib ketti. Ānā Hātun, oğligä qarāb:

“Elhānim! Oğmiz aqlini başīgä toplaptı şekilli?”

“hıyālimgä ki şundāğ ānäm! Keçäki ogitlārizgä, kāfir bilä qulāğ sālsä musulmān bolār edi! Ālbät ki tāsir qılgä!”dedi.

Ustā Hānkeldi Bāy’niñ tili açilib ketti:

“bārligiñizgä şükür büyük ānm! Bolmäsāñiz, biz millet nimä qılār edik? “ dedi.

“sizlārniñ hām bārligizgä şükür uluğlārim!” deb, cāvāb qaytardı Ānā Hātun.

Elhān, uluğvārlārgä bāqıb: “mādām ki Yağub, işini māmäsīgä qoyberdi, māmāsi kıız tāpsin nābiräsīgä! Biz isä hingimizni bārlāb, belimizni bāğlāb ve pāyçämizni kutārib bu işni hayri bilän qılib ālāmiz!” dedi.

“bizgä tüşgän vāzifā nimä bolsä, biz tunāvıñdān beri hāzırmiz Elhānim! “dedilär.

Ānā Hātun yuhlätti uluğlārgä: “uluğlārim! Neçä āydān nāri, yāngi koklām fāsli kälādi! Zātān, keng Türkistān boyıçā kattā kiçik bizniñ kutāvğä qatnāşādi. Uşbu qutlāvlār bilän, Yağub cän’niñ toy mārāsimini hām birgä qılib, cudä kıızıq şekildä ve Elhān oğligä yārāşādikān gurgummā bir toy utkāzāmiz dib üylimān! Siz nimä üylāysizlār bilmāsmān? “ dedi.

“bāşimizdān eskek(kām) bolmäyiñ Bibi Ānām! Eng yağşi fikir benimçä!.. “ dedi Mullā Hadim.

“Undek bolsä bu toymiz, qutlāvlārgä fārqli bir mänzārä,āynıqsä bir guzällik ve kıızıqlık quşādi!” dedi Qāri Āzimi.

Ustā Hānkeldi Bāy, yāşi ketgän ve uluğvār bolgāni uçun, “bir qutlāvni körsām, songrä ölsām mäyli! Bāşqa ārmānim qālmāydi! “ dedi.

“āğziñizdān yel ālsin ustām! İnşāllāh birliktādä, mundān nāri kop yağşi kunlār körāmiz!” dedi, Elhān.

Elhān bārçā yurt boyıçā, hār tumān ārbābigä buyuruğlār buyurdi. “bu yil, bāşqaçā bir yil bolādi!.. bārçāñiz hāzırlıklı bolıñlār!.. qutlāv boyıçā, hāmā nersä yetişsin! Hiçbir nersāmiz ekseklik kılmāsin! Tāsārruf qılışimiz kerāk!.. ısrāf kılmāñlār!” deb, buyurdi. Zātān bārçā yurt halkı minglārçā şāvq bilän bu yilgi qutlāvni kütib turgän edi. Qutlāv bilän Elhān oğliniñ toyini, bir ārādä qutlānişini eşitginçā, āynıqsä sevindilār...

Bäyrämniñ keldi-keldi sevinci, bäyrämniñ özidän häm koprag häyəcəni boladi. Aynıksä, oğıl ve kız bälälär uçun. Bu kiçintäylär. Minglärcä şavq ve zävq bilän bäyrämniñ kelişini kutib, bir,ikki ve üç dibän kun sänäydilär.

Bäyrämlär, milli ve dini tuyğläрниñ, işänçläрниñ, urf ve ädätläрниñ toplimçä kongil tinçligi bilän birgä yaşämäğdir. Bu qutluğ kunläрни birgä yaşämäğ, bir toplimgä millet bolışınıñ şurrini şekiländirädi. Millet ärasidägi sämimiyätни küçlätirädiç sevgini ve huzurni dāyim qālışını saqlāydi...

Särpul halkı, Yiprätniñ tort çetkäsida bu yilgi Ergänaqun bäyrämini säbirsizlik bilän kuutib turgän edi. Bu qutlävniñ başqaçä bolışı, vaqtdän belli edi. Bu qutlävdä, alışib kelingän qutlävläрниñ urf ve ädätläridän başqa,yängi bir quzällik bär edi. Çünke, ikki kongil birläşär edi bu qutlävdä. Älbättä, yurtниñ Elhän’i ikki rol oynär edi. Häm yurtнин ve häm milletniñ toräsiga hürmät uçun bu yilgi toerä bäyräminiñ mezbäni edi. Aynıksä; köz nuri bolgän färzändi Yağub’gä, song ätalik borcini häm ädä qılär edi.

Yurtниñ tort tāmānidä, erkäk ve Hätun, kättä ve kiçikunduz demäsdän işlär edi. Cudä kop işläş keräk edi bu yil. Çünke, keng Türkistän yurtinin tort bir tāmānidän Elhänlär, uluğvārlär, ärbāblär, pählävānlär, çäpändäzlär, sänätçilär, yaş ve qarri minglärcä mehmän kelär edi. Bu yüzdän, dehқанlär cudä kop hāsıl alışlari keräk edi. Hāsätän ärpä ve buğdāyni. Bäğdär kişilär, türlü-türli mevälärdän yängäg, uzum, bādām, qaysi-goling, tut, qāvrun, pıştä kabi nersäläрни äzzānçä kop qurutib täyar qılışlari keräk edi. Mābādä mehmānläрниñ nān, fätir ve läçiräsi eksiklik qılmäsin ve mehmānlär aç qālmäsinlär deb. Ustā Hānkeldi Bāy, bärçä yurttäki yäg cävāzläринi, bu yil koprag yäg yığışlari uçun kuntrol qilib turär edi. Ähulik Qarä Bāy hāci ve Turbulāqlık tılä Bāy hāci, quziläрни ānäläridän äyrib, başqa bir çupängä täpşirgän edilär, yağşi bāqılsin ve semirsin deb. Çünke mehmānlärgä goşt eksiklik qılmäsin istär edilär. Bäğbānlär, bärçä qarri ve qurigan yägäçläрни kesib otin qilib yıgar edi...

Änä Hätun isä Äräy Hätun ve Mästkelin Hätun’ni yānigä çağırıp, yurttäki bärçä Hätun qızlärnin haqidä soräb turgän edi. Bukun üçälä ānä häm cudä hursänd körinär edilär. Mästkelin Hätun başläi sözgä:

“Bibi Änäm! Boy qızlärimizgä bu yilgi qutläv täyarlıgi uçun cudä hämkop iş tuşadi! Mehmānlärgä, munçä-unçä nān ve fätir, qatlämä ve läçirä hiçbir nersä häm bolmäydi. “

“erkäklär nān yemäsä, nä guräş tutälädi ve nä oğläq çäpälädi. Älbättä aç qarın bilän qutläv bolmäydi-yu..” dedi Äräy Hätun.

“huddi şundek Ārāy kızım! Toppä toğri äytäsän!” dedi Ānä Hātun ve dāvām etti: “menimçä boy kızlärimizdän korä koprāğ, ānäläriğä, men ve sizlärğä kop iş tuşadı. Çünke, yurtimizdä bolib otgän bir burunki qutlāv, mundän toqız yıl äldin edi. Bu kızläriminiñ kimisi kiçik edi ve kimisi hām çaçalāğ. Bu işlärni kop bilmäydilər. Biz kattä känlär, ulärniñ başıgä turib örgätişimiz keräk! Yenäki qutlāvğäçä, bizlär yä bārmiz yä yoqmiz. Āmā boy kızlärimiz, keläsi ertäkunniñ Hātunlari dirlär. Bār ve yoq hunärimizni ulärgä örgätişimiz keräk!..” dedi.

“toğri äytäsiz Bibi Ānäm!.. “ dedi Hātunlär bir āğızdän.

Yağub, ātini minib uydän çıķaverdi. Cudä hoş ve hursänd edi. Täşkar hävilidä otirgän māmäsi, Ārāy Hātun ve Mästkelin Hātun’niñ ongidän otinçä:

“äsälām ālikü78 87y m büyük ānälärim! “ dedi.

“āliküm sālām Yağub bālām! Qay tāmān cunädiñ? “ deb sorädi māmäsi.

“yoqsä, qaysi kızni mi körib kelmägçisän hçtä? “ dedi Mästkelin Hātun häzılläşib.

“sävçilärim keläyāpti!, deb kızdän sevinci ālgin! Ve değin ki, kelin bolmäg uçun täyār bolib tursin!..” dedi, cimäyib Ārāy Hātun.

“hey qurimāñ siz ānälär! Qız-mız yoq, rāhät boliñ! Āşnāmni yānigäçä bārib kelämān!..” deb ātini tezigänä häydäb uzāqlāştı.

Yağub Pārvānā’ni hiç yuħlāmäs ve eslāmäs boldi. Neçä kunlik yāngu ve eşşını esdän çıķārgän edi goyā. Rāngi āçılıb ve çuqur bolib ketgän köz qapāqlari qaytädän tolib tinçläşgän edi. Bir häftä içidä özini yıgıb ālišgä bārçä şaşirib qāldi.

Kun isä tuşdän näri. Çibārқız, bārändädä otirib piçilgän qumāşlärini birläştirib kuyläk tikäyātğän edi. Ānäsi Begum Hātun, tändır-uçāğ tāmıdä yemek ve ävqāt pişirä ātbedi. Ātäsi Sämäd qaryädärniñ isä bu āqşām memānlari bār edi. Sämäd qaryädär, qolidä bir ābtāvā su ve güldändäki güllärni suğārā ātbedi. Hātini Begum Hātun häyqırdı:

“çäl!.. çäl yuuu!..”

“nimä! Hayriyät mi? “Deb, ästä-ästä tändır-uçāğ dālāni sari bardi.

“Elhānimizniñ oğli Yağub: ”acām kızını sevmāsmān digän ekän.” Toğri mi?” deb sorädi eridän Begum Hātun.

“şundāğ şekilli. Biläsän-yu hālı Ānä Hātun tirik; ölgän yoq! Ānä Hātun tirik bolğändä, Türk torämizgä häyqırı bir nersä bolışıgä icāzä berädi mi diyäsän kämpir? Mumkin emäs!.. “ deb cāvāv berdi Hātunigä Sämäd qaryädär.

Çibārқız, ātä ve ānäsiniñ gäplärini eşitgunçä, yorägidä qaytä başdän hıyällär ve umidlär cānländi. Ātäsi ve ānäsi kıssägä dāvām etti:

“koşnilärdän eşitişimçä, bu yilgi qutlävi bilän bergä Yaqub’niñ toyi häm bolär ekän! Näbiräsi Yä’qub’ni uylantırär ekän mämäsi!”

“şundek Elhänimiz häm: ”bärçä halqımız yurt boyıçä umgä körä häzırlänsin!” deb, här kimgä tayınläb qoydı!”

“hay endi kimni kelin qılär ekän Änä Hätun? “

“sen zor soräglär soräb turäsän! Nimä bilämän kämpir! Töpär Änä Hätun kättä yurtdän biräntäni! Qız qahät emäs-yu!..” deb, hävili içidän aqıb turgän äriğdän, qolidäki äbtäväni sudän toldirib yenä güldänlär säri ketti ve qalgän güllärni sugäräverdi.

Çibärqız, ätäsini uçäg bäsidadän uzäqläşgänini köginçä, işläriniñ ustigä bir orti tärtib, zippäginä uçäg dälänigä bärdi änäsigä yärdäm beriş uçun. Änä ve qız yenä yängi hıyällär qurib, yahşi ve kıızıq suhbätläşib bir-birävigä yärdämläştilər.

Kundän kungä, qutläv yaqınläşär edi. Halqniñ kopinçäsi häzırlıklärini tamämlägän edilär. Ätlär täyär, pählävänlär häzır, çäpändäzlär bir-birävläri bilän şu päytdän men-menläb turgän edi. Äsyäbädlik Sähib Hän, dämbüräsini ve Mirzä Nimätulläh isä gıjägini yägläb qoygän. Şäh Pısänd häm yängi qoşıqlär tuzätib ve bästäläb qoygän edi. Käkä Cälil täga häm, bu yil cudä kop supirgi(cärub) bağlägän edi. Çünke, bir tamändän mehmänlärniñ koplighi ve neçä kun boyıçä Särpul’dä qalışlari belli emäs edi. İstär-istämäs mehmänhänälär tozib qällädi deb. Supiriş ve sidiriş keräk älbättä mehmänlärniñ ezäti uçun. Başqa tamändän, eng çiräyli ve guzäl minçägli, naqş ve negärlik kelin supirgälär bağläb qoygän edi Elhän!niñ yängi kelini uçun. Qasäb İbrähim häm sätur, täbärçä ve pıçäglärini qayirib ve bäyläb qoygän edi. Kiçintäy qızçälär ve bälälär, yängi kuyläk iştän ve ustibäşlär tiktirgän edilär. Yängi etik ve çarıglär älib qoygän edi qutlävdä ve toydä kiyämiz deb.

Bu arädä, här yil qış mävsümläridä Änä Hätun’niñ sumäläk ziyäfäti bolär edi. Yurtniñ bärçä Hätunqızlärini çağırär edi. Gurgummä bir toy dek bolib utär edi sumäläk ziyäfäti. Kättä-kättä qazänlärä, sumäläk keçä täng ätgunçä qaynär ve pişär edi. Nubät bilän qızlär ve Hätunlär qazändäki sumäläkni qozgab turär edilär.

Kun ertäläb, yurtniñ keksä Hätunläri birtä-birtä Elhän’niñ uyigä keldilər ve säbädlärdäki osib turgän buğdäylärni bozib sumäläk niyätigä yänçtilär. Suvini ve toppäsni äyrib, ärqasidän unlärni iläb aqşämğäçä täyärләb qoydılar. Äqşäm, yurtniñ turt tebärägidän Hätunlär ve qızlär cuppä-cuppä keläverdi. Änä Hätun ve yurtniñ täcrübäli başqa keksä Hätunläri duä fätihä qılğändän näri, qazänläri kättä-kättä uçäglärgä äsib tägidä älävni yäqıb qoyverdilär. Mehmänlär uçun älingän aqşäm ziyäfätidä täyärләngän

päläv çäläv, äläpilärgä suzilib mehmänlärgä ekrām etildi. Bärçä nān ve āşlärini iyib bolgändän kiyin kız ve Hätun nubät bilän çomişlär qolläriğä, qazanläрни qozğab ertängäçä sumäläk pişirdilər.

Sumäläk ziyäfätiniñ eng mühim urfläridän birtäsi “ minçäg säldi” toräsidir. Keçäni tāng ātiriş, kızläрни ve Hätunläрни uyğäg saqlaş uçun vāzkeçilmäs bir oyundur minçäg säldi. Ārtıq, keçäniñ huddi pişkän päyti edi ki minçäg säldi toräsi başlädi. Miçäg säldidä, boy kızlär tamāşāçi bolär edi. Kim ānälär, boy kızläri uçun ve kimiläri hām oğılläri uçun bärmäğidägi yüzigini çiqārib yahşi niyätlär bilän su toldirib qoyilgän ortädäki çaynäkniñ içigä taşlär edilär. Eskilärfdän isä minçäg taşlär ekänlär. Biräq, zämān bilän minçäg yerini yüzik ālgän. Hiç kim qālmäy bärçä kişi yüzikläri çaynäkğä taşläğändän näri, bir kiçintāy nābālig bäläni çaynäk başidä otirgızib, “çiqār!” degändä birtä-birtä çiqārişini istär edi. Här kim, här çetdän bir tortlik şir oquyär edi. Tağın bäläginä, qoliniçaynäkğä sālīb suvini qozğalāb içidän birtä yüzik çiqārär edi. Kimniñ yüzigi çiqsä, şirniñ muhātibi u kişi bolär edi. Şirniñ mäni ve mäfhumini här kim öz tälē ve bahtigä korä tabir qılär edi. Kimi zämān ālqışlär yüksälär edi...

Āyhān Hätun, öz kızını Erkaqız uçun yüzigini taşläğän edi çaynäkğä. Begüm Hätun hām Çibärkız uçun yüzigini bärmäğidän çiqārib taşlädi çaynäkädäki sunin içigä. Āltın kız, ānäsini Serkä Hätuniñ yüzigini keltirib çaynäkğä taşlädi. Songrä Serkä Hätun, dugānäsini Āşlmä Hätungä:

“Ālmä Hätun dugānäm! Siz yüzik taşlämädiñiz mi çänäkğä?” deb sorädi.

“taşläb nimä qıläy ki! Taqdirni özgärtirib bolädimi faqat?..” dedi Ālmä Hätun çetdä otirib.

Serkä Hätun yerdän turib bardi ve dugānäsiniñ bärmäğidän çiqārib āldi. Tağın Ālmä Hätunniñ kızını, āy kızını çaqırıp:

“mänä āl! Ānängni yüügini hām eltib çaynäkğä taşlädi! Pähä-hä qaçändän beri torälärimizgä işänmäs bolib qaldiz-yu?” deb, Ālmä Hätun bilän häzılläşib āldi āyqız ānäsniñ yüzigini eltib çaynäkğä taşlädi.

Bu oyunni, Āysu Hätun hākämlik qılär edi ve: “yüzigini çaynäkğä taşlämäğän biräntä qaldimi yuuu? Äğär ki qālgän bolsäläriñ, tez keltiriñ ki başläymiz!” dedi. Hiç kimdän ses çiqmädi. Demäk, hiç kim qālgän yoq edi. Tağın, bir bäläginä ni çaynäk başidä öz qaptāligä ālib otirdi Āysu Hätun ve: “ yā Āllāh başlädik! Endi, här kim bilgän şirini oqısin!” deb, başlätib qoydi oyunni. İlk ve birinci şirni, qattıg bir ses bilän özi oqıdı, Āysu Hätun.

Hātunlär, färzändläri haqıdä yaħşı ve ezgu niyätlär qılıb ve umidlär kutib yüzikläri tüşlägän edi. Butun ucudläri quläg bolib oqılğän şirlärni yaħşı eşitär edilär. Bir tāmāndän butun dıqatläri ve ikki közläri, bäläniñ çäynäkdän çıqğän qolçäläriğä edi. “kiminki çıkar ekän?” deb, säbırsızlık bilän kutib turgän edilär.

Äyu Hātun şirini oqıdı:

Dünyä guzäli bir dafä ahdiñgä väfä qäl
Bu konglim uçun äzginä bir lutf ve säfä qıl
Men eşq işidä tengi täpilmäs qahrämänmän
Här än ägär mäil ersä kongliñ mengä sädä qıl

Kiçkintäy bäläginä, qolini çäynäkgä sälib suni çälqälädi ve yüzikläri qozğaläb içläridän bir yüzik çıkardı. “qani! Qani kiminki çıktı?..” deb, bärçä Äysu Hātun säri bāqar edi. Äysu Hātun, yüzikniñ şäklini tärif qılğändän näri, “vey meniki çıktı!” dedi, Begum Hātun. Älqışlär yüksäldi. Bärçä: “uuu>dibän oyungä kopräg häyəcän qoştilär. Çibär kız, dugänäläri; Ältın kız Erkä kız ve Äy kız bilän tāmniñ çetidä otirgän edilär. Şävq ve dıqat bilän quläg sälär edilär oqılğän şirlärgä. Çibär kızniñ änäsi Begum Hātun’niñ yüzigi çıkğınçä: “vāy Çibär kız! Tengı täpilmäs qahrämänmän! Mängä sädä qıl!, nimä dimäg? Zor şir çıktı-yu ätiñä!” deb, Çibär kızni uyältirib qoydı Äyä kız...

Şirlär, ärqa-ärqagä oqılär edi ve yüziklär här kimniñ ätigä çıkar edi. Oyun cudä kıziq bolğän edi. Yenä bir şir oqıldı tāmniñ çetkäsüdän:

“ähtärärmän keçä kunduz yerni ve äsmänni
Tä ki täpsäm konglim uçun ul meh ruşşänni
Nä umid kılmä meni! Eşit yüräkdändir sözim
Bir kiçik lutfiñä beräy men bu şirin cänni”

Yenä kiçkintäy bäläginä, qolini çäynäkgä sälib yüzikläri qozğaläb birtä yüzikni çıkardı. “kiminki ekän?..” deb seslär çıktı. Äysu Hātun’niñ täifidän kiyin: “ey vāh, meni yüziiğim çıktı!” dedi Äyñän Hātun. Yenä älqışlär yüksäldi. Başqa Hātunlär, här tāmāndän Äy Hātun’gä qaräb, cilmäyib: “vāy, vāy..” deb, başlärii kımirdättilär. Bu märtä, Erkä kızni, Çibärkı uyältirmägçi boldi:

“Erkä kız dugänä! Kşmni ähtäräsän hä? Birginä lutfigä şirin cänniñni belä berär ekänsän demäk!..” deb, öz äräläridä küldilär. Ältın kız bilän Äy kız: “bizinki kaçän çiar ekän? Tezräg çıkşin!” deb, cudä häm häyəcänli edilär... ärädä, bir kaçä kişinin yüzigi çıktı. Kop otmäsdän bir şir oqıldı başqa bir çekädän:

Yär qulägigä yetiştı şükür färyädim bu kun

Ketmädi bihudä menin çekgän äzärim bu kun
Cudä hursändmän hălimgä bahtlimän ortäklär
Turmädän oynär içimdä qalb nāşadıim bu kun

Kiçkintäy bäläginä çäynäkni qozgaläb yenä bir yüzik çıqardı. “kimnikidir? Qani!..” deb,seslär yüksäldi. Äysu Hätun yüzikini tärif etti. “meni yüzigim-yuu!” dedi Älmä Hätun. “uuuu” dibän, bärçädän seslär ve älkışlär yüksäldi. Bu märtä Erkaqız bilän Çibär kız bir äğızdän: “Äyqız! Äyqız! Färyädiñ yär qulägigä yetibti-ku dugänä cän? Qalbiñ turmädän oynär mi gerçekdä? Tähtä bir köräy qani! Bahtiksän bahtliksän!.. “ deb, uyältirdi Äyqız’ni. Yälğiz Ältın kızniki qalgän edi. Tortäläsi häyacän bilän kutib turgän edi. Ärtiç, çäynäk hälüb boşalgän edi. Kopinçäniki çıqıb bir neçä kişiniki qalgän edi. Kop päyt otmäsdän, Ältın kızniki häm çoqar edi älbättä.

Mädä şer Hätun, sumäläk qazänläriñ başidä edi. Qazänläriñ qozgab turgän Hätun kızläriñ qazän başidä tutib turgän edi. Song ändä fursät täpip, tämniñ däriçäsığaçä keldi. Yärim tänasini däriçädän içkäri tıqıb qarädi. Bärçä Hätunlär:

“qayerdä ediniz-yuu keç qaldıñiz-ku! Tähtägän yerinizdän bir şie oqıñ qani!..” dedi Hätunlär. Demäk, Hätunläriñ bilgän şeri tugägän edi şekilli. Mädäşer Hätun äyägädä tähtäb päncärädän bir şer oqıdı:

“häyätım gülistänidä yetişgän näv nihälüm bär
Meväsüdän yemäg uçun neçä şirin hıyälüm bär
Yaz ve qış bilmägän bir gül hazändän hiç qorqgäy mi?
Dünyäniñ gülistänidä, gül hämişä bähärim bär”

Kiçkintäy bäläginä, yenä qolini çäynäkgä sälib, qozgaläb bir yüzik çıqardı. Serkä Hätun: “hätmän meniki çıqğandır..” deb, üyläyätbedi. Mädäşer Hätun’nin sesi çıqti:

“meni oqıgän şerimgä qaysi bahtliniñ yüzigi çıqti...” dedi. Äysu hatun yüzikniñ şekllini tärif qıldı. “meniki-yuuu meniki! Uzätiñ yüzigimni! “ dedi Serkä Hätun. Seslär ve vāy vāylär, älkışlär bilän yüksäldi. Bärçä Hätunläriñ yüzikläri kulär edi.çuke, hämäsi kızläriñiñ bahti uçun niyät qilib täşlägänlärigä yahşi şirlär mäs kelgän edi. Änälär ve kızlärgä korä, bärçäsi bahtlik edi. Bu märtä üçälä kız Ältın kızgä:

“nimä ekän şirin hıyäliniñ hä Ältın kızızız? Gül hämişä bähäriñ kim ekän? “ dedilär ve Ältın kızni ortägä älib älkışlär bilän uyältirişgä urindilär...

Keçä, cudä kızıq ve unutilmäş bir “Minçäg säldi” oyuni bilän otib qaldii. Cudä häm tätürälik bir keçä edi. hättä yurt Hätunläriñiñ äytişigä korä, bu yaşlärigäçä mundäg bir “muçäg säldi” keçäsi korgän yoç ekänlär. Nihäyät qazädäki sumäläklär pişti ve ustini

yäptilä. Bu keçäniñ äzzänçä yaħşi otgäni uçun ve mundäg bir kızık keçägä väsilä bolgän Änä ħatun ħaķığä duä kıldılar. Ertäng nämäzini ädä kılgändän kiyin, yenäki keläsi yil häm, şundäg kunläрни birgä körmäg ve yäşämägläri uçun duä oķıdılar ve қазänläрниñ ustini açtılar. Änä Ĥätun, bärçä қатnäşgänlärgä birär täbäķ sumäläk berib:

“yenäki yilgäçä yä Älläh yä näsib! Men yä bärmän yä yoķmän; Älläh bilädi!.. biräķ, mendän näri häm bu torämizni yäşätin kızlärim ve Ĥätun kelinlärim!.. siz, bu torälärimizgä egä çoķsäñiz, men ölsäm häm ħayir. Közim ärқадä қälmäydi.” deb bärçä bilän ħayirläşti.

Bähär ve kokläm fäsligä äz қälgän ed. Keng Türkstän’niñ bärçä yurtlärigä elçilər yubärildi. Bu yil, қutläv uçun här kimni Särpul şehrigä çağırär edilär. Änä Ĥätun häm, Yaķub näbiräsigä Türk boyli äsil bir kız bolgän, Yulduzқız’ni täpip ve sävçiläb қoyibdi. Bäybäçä Ĥätun häm, kelini uçun toy täyärliğini älib turgän edi.

Här bir Türk, toräsigä egä çıkmäli! Toräsigä korä yäşämäli ve toräsini songsizgäçä y yäşätmälidir! Türk toräsi, täsädifän ortägä çıqgän bir nersä emäs. Çünkü, bir milletniñ bärliğä, ortak tüşünçäsigä, tuyġu ve қınätigä bäġlıdır. Türk toräsi, Türk bilän birgä toġri, birgä buyur ve mältçä kelіşär. Faқat, milletçä ölmäs ve yuқalmäs! Bir sözimiz bär-yu: “el ktär torä қälär.” degän.

Toräni yäşätmäg cudä häm қıyind. Hälä Türk toräsini yäşätmäg äynıķsä қıyind bir işdir. Bäلكim Türklärniñ täriġdägi munçä yutuқläri, şän ve şuhrätläri, uşbu toräläridägi қattıġ ve қıyind қānunlärlär ve yäsäläridän bolsä mumkin. Қанçä қıyind häm bolsä, cudä maқul, mäntıķġa uygun ve çiräyli bir torädir, Türk toräsi.

Dünyä kelgän här Türk färzändi, bälälik çäġidän bāşläb bähäsi här nimä bolsä bolsin; mulläsidä, mäktäbidä, şäġird bolib işlädikän ustädiniñ iş yeridä ve äynıķsä här yerdä, birinçidän Türk toräsi ve kültüri bilän täniştirilmäli. Özliligä, kimligigä, milli kültüriegä, sänätigä, işänçigä, eligä, tiligä, yurtigä, ölkäsi ve bäyräġigä düşmän bolgän här turlı nersägä қarşı, koräşmäġ ve yaқaläşmäġ şuri berilmälidir! Milli şuriniñ duşmänläriegä қarşı mädi ve manävi koräşmäġän bir millet ve äynıķsä bir toplämniñ, erkinligidän sözläşmäġi änglämsiz ve boşdır.

Türklärniñ ätäläridän қälgän, menġlärchä yildän beri yäşnäb ve yäşätilib kelä yätgän toräsidän birtäsi, “Ergänaқun bäyrämi” dir. Uşbu bäyräm, bu yil Särpul yurtidä қutlänädi.

Guzäl Säroul, bu yil bärçä Türkistän yurtläriñiñ ħaķını қuçäġläydi...

Kunlär tez-tez otär ve Ergänağun Bährämi yaqınläşär edi. Elhän, bärçä Särpul uluğläriini, täcirläriini ve ustädläriini, birkun yänigä çaqırdı. Ve här birtäsüdän, yurtdä bolib otgän vız'iyät ve kelişmäldän cäväb soräb, çeğrä qışlâqlärdä qarâqışniñ qandäg otişidän bilgi äldi.

Şudäyin, bärçä tumän ärbäbläräri ve uluğläriiniñ bergän bilgiläridän, Särpul yurtiniñ tort tebrägidägi väziyätidän habärdär boldi.

Täglär tumäniniñ äksaqäli ve ärbäbi, Muhtär Bây başlädi sözgä:

“bu senä(yil), ERgänağun Bährämi'ni yurtimizgä qutlänişi bäis kättä kiçik cudä hursändimiz Elhämim. Äyniқsä, siz häm biläsiz ki täglär tumänimizniñ hıalkı, qarâqış mävsimini eng qattıg ve çidä älmäs bir şekildä yaşädıdılar. Faqad uşbu qutlävniñ sevinci bilän şävq ve ymidi bilän qarâqışniñ qandäg otişini hiç bilä älmädik Elhänim! Deb, gäpni äçti. Curä Bätegirmänçi, ukäsi Toräbây'ni tegirmängä qoyib bu kungi yığılışgä qatnäsğän edi. Çetkädä otirib uşä yerdän: “culäki nehirlimizniñ bändläriini ve säbädläriini sel älib ketmäsdän ve tegirmänlär pärçäv bolmäy turib, qutlävd unsiz qälmäylik deb kopdän kop buğdäy tärtib unläb qoyibmän Elhänim! Mehmänlärimiz, äylärçä häm bizdä mehmän bolib qälsä, nän ve pätirsiz qälmäysiz!” dedi. Tağın Elhän: “äsıl işni ki siz qılıbsiz Curäbây! Bär boliñ “ dedi.

Qarä Bây häci bilän Tillä häci yän yändä otirgän edi. Qasäb ibrahim başqa çetkädän häzilläşib:

“hürmätli Elhänim! Piçaq ve täbärçälär häm qayrälgän. Mrn ku şu päytdän täppä täyärmän!” dedi. Bärçä hähä kuldi ve tilä häci bilän Qaräbây häciğä bäqtilär. Kiyin qaräbây häci:

“ bu yil, bär yoq häzuqani quzilärgä yedirdik. Ärtiқ quzilär qavi bolib ketti. Yätsä turälmäydi semizlikdän. Bizläarki mällärgä bäqib çärçämädik. İnşälläh, qasäb İbrahim häm sevmägdän çärçämäsdir hürmätli Elhänim!..” dedi kulib. Sämäd qaryädär Elhän!niñ yaqınraqıdä otirgän edi:

“hürmätli Elhänim! Açıl pählävän ve Äbdülläh Bây äramizdä yoqlär. Esenliktir inşälläh? Älbättä ki qaydä bolgänläridän sizniñ habäriñiz bärdir?” deb sorädi.

Elhän: “ bilmäsäm toğrisi! Bälkim işläri qalgän bolsä yetiştirmağ uçun koräşyätgändir. Undän kelä älmägänlär...” dedi.

“ urmätli Elhänim! Biz birgä çıqğändik Särpul'dän. Men bärut ve fuşing käbi keräкли nersälärni älmäg uçun Mäzär-şarif'dä qaldım. Açıl pählävän bilän Äbdülläh Bây, Qunduz şehri tämän kettilər. Brinc älib kelär ekän.” dedi Hänqählik Mudir Kärim Hän.

“yahşi ki dediniz atdāşim! Men hām üylāb yātbedim ki munçā mehmāni qandāğ ziyāfāt berāmiz dedb..” debān sözgä başlādi, Kārim Bāy dehqān! Ve dāvām etti: “ demāk brinc mäsäläsi hām hāl boldi şükür. Mänä endi Yoldāş hāci bilān bizniñ atdāşimiz Mullā Kārim ākādān hām sorāmāğ kerāk, ulār hām täyārmi äcäbä?” deb, kulimsedi. Bärçä kuldi ve tüşünib āldilār Kārim Bāy dehqāniñ, tiliniñ tägidäki gāpni. Çunke pälāv degān zārcāmäsiz ve mähizsiz bolmäs edi. Yoldāş hāci, Āsyābādlik bolgāni uçun zārcāmādān ve Mullā Kārim ākā hām etāk qışlāqdān bolgāni uçun uzum ve mähizdān mäsul edi. Şu bāis hāzıllāşib āldi Kārim Bāy dehqān.

“ bu ikälä uluğimizniñ täyār bolgānidān yorāgim tolā!” dedi Elhān. Mullā Kārim ākāğā gāpurilsin-dä, kiyin u hām cım tursin? Mumkin emäs älbättä. Qaçān qoyār edi cāvāb bermäsdān. Mullā Kārim ākā topni başqa tāmāngä pās berdi:

“bärçä nersä täyār bolsä bolsin; pälāv uçun eng unumli ve mühim, hättä bolmäsä bolmäydikān nersä isä, yāğdir. Ustā Bubä negä cım turgān ki bilmädim?” dedi Mullā Kārim ākā. Älbättä Ustā Hānkeldi Bāy’ni hädāf älgān edi “Ustā Bubä” deb. Yenä bärçä kuldi. Elhān, Ustā Hānkeldi Bāy’gä qarāb: “hürmätli ustām! Dostlārimiz toğri äytädi! Yāğsiz hām pälāv bolādimi? Yāğ bolmäsä bolmäydi-yu” dedi mäsginä kulimsäb ve täbäsüm bilān. Täğın, Ustā Hānkeldi Bāy:

“Qāri Āzimi’niñ cāvāzi, çāğri hāci’niñ cāvāzi, Türkmen Rācāb Āğāniñ cāvāzi ve başqa neçitā cāvāz äzzānçä yāğ çıkardilār Elhānim! Hām pälāvğä, hām läçirä, sämsä, çıgıltāk ve pätirgä, bärçäsigä yetişädi inşällāh. hättä koplik hām qılādi.” deb, Elhān’niñ koñlini tinçläştirdi.

Bärçä kişi täyārliklāridān qızıq ve sāmimi gāpurib turgān edi ki, keng Türkistān yurtlārigä cunätilgān elçilärdān birtäsi, çoşni şehir bolgān Şebirgān’dān yetib keldi. Elçilik ādābini yergä kelturib äyāk usti tāhtādi. Qollāriñi ongigä bāğlāb başi tik bir şäkildä, birinçidān öz sālāmını bärçä uluğvār ve Elhān’gä sunib, arqasidān:

“dāvātiñizni yetiştirdim hürmätli Elhānim! Şebirgān uluğvāridān Mullā Qızıl Äyāğ äfāndi ve buyuklāridān Āq Murād Bāy, sizgä ve bärçä Sārpul Hālkıgä älngäli ve qızıq sālāmlāriñi yollādılār. Dāvātiñizni ecābāt etib başqa mehmānlārdān elgārirāğ kelişlāridān ve bizgä yārdām etmāğçi bolışlāridān habār berdilār Elhānim!” dedi ve täpşirilgān vāzifāsini yergä kelturgān boldi.

Älbättä ki, bärçä Türkistān yurtlāriñiñ Elhānlāri, uluğvārlāri ve büyüklāri, bu dāvātğä ecābāt etār edilār. Torä ve yās kerāgi, rāsmi dāvāt qılış bilān torāniñ äsāsi

rukinlärini yergä kelturiş keräk edi. Mundän näri, bärçä ketgän elçilär arqali- arqagä väzifälärini yergä kelturib här kun- bir-bir kişi yetib kelär edi.

Änä Hätun häm, yurttäki hätun kızlärdän habär aliş uçun, Äräy Hätun, Mästkelin Hätun, Mädä Şer Hätun ve Särpul yurtiniñ Mämäsi ve däyäsı bolgän Qasab Änä qasıgä çaqırdılar. Älbättä, bu yilgi qutlävlär bäs qandäg bir prugram arqali işlärne mukämäl bir şäkildä qılışläri körişmagä amäci uçun. Ve munça mehmäniñ ezät ve ekrämi tuzik ve torägä yäraşädikän bir şekildä otkäzişläri togrısıdä gäpurdılar. Şundayın, här kimgä baceräbilädikän väzifäsini täpşirdi Änä Hätun...

Kokläm fäslidä, Särpul şehri guzäl täbiyätı ilän, çiräyli fäzäsi ve iç açuçı häväsi bilän äyniksä bir cänät mäkanı bolär edi. Çünke kokläm mävsümi, yorkniñ eng çuquridägi tuygularni täşqargä çıkarädikän bir mävsümdir. Yängidä tuğılış ve yängidän tiriliş dimäğdir kokläm. Ruñniñ cısım bilän kelişgän ve kaynaşgän päytidir. Qışqaçäsi, insän bolışimizni sezämiz. Umidlänamız ve umidländirämiz. Qaytädän bälälik huyimiz özidän-özigä tirilib qalädi ruhimizdä, ve hey ki çapämiz mäysälärniñ aräsıdägi ilk açılğan läläni iskämäg ve çopärmäg uçun...

Qışniñ song kunläri edi. Hävälär çiräyli ve qaräqışniñ zähri mäsginä singän edi. Ädırlär ve säylär kokumtul bolgän. Mäysälär häm quy ve quziniñ tişigä kelär ve otläb toyär edi. Yägäç yäläläriniñ qoltıgıgä, kokläm kelinin cehiz pändäkisi ve boğçäläri bär edi. Quşlar ve keplällär qış uyqusıdän uyğänib, qoltıgıdä cehiz pändäkisi bplgän yälälärniñ ongidä, huddi mähaläniñ qızçä ve bäläläridik sevinçdän uyäka-bu yäka uçär edilär. Äyniksä, täbiyätädi bärçä yäratıqlärniñ içidä, bir qımätli ve bir qozğalış uyğängän edi.

Butun Türkistän yurtlärigä yubarılğan elçilär, väzifäsini tamämläb kelgän edi ve eng songi elçi häm Bädaşşän şehridä yetib keldi. Mundän songräki bärçä iş, Särpul halkıgä ve Elhänigä tuşär edi.

Qış fäsliniñ qari, yağmir ve läyi bäs cädälär ve kuçälär çälmä-çuqur bolgän edi. Särpul şärväli, Ätä Kärim Hän “zrä”niñ buyuruğı bilän, çälmä-çuqurlär tegislänib ve här tamän supirildi. Şehir çiräyli bolib yältilläb qaldı.

Türkistän buyläb qatnaşädikän mehmänläriñ, Särpul’niñ tort sämtigä korä qunäqlämä yerleri belli boldi. Äsyä Bäd, Qırägi, Kicik İmäm, qazi kenti mäntaqaläridä mehmänlär uçun bärçä mehmänhänälär, ätläri uçun kamävhanälär täyär boldi. oğläçpäpär, oyun ve qutläv mäydänläri ricäländi ve tuzäldi. Elhänlär, ulugvärlär ve büyük

mehmānlārgä maħsus säyir ve tāmāşā kāmplāri qurildi. Kāmplār rāngārāng qālinlār bilān yāsāntirildi. Kāmplārniñ içigä māncālār ve otirāq(çävki)lār terildi...

Ārtıq Sārpul hāqı tort köz bilān mehmānlāriñi kutib turgān edi. Qoşni yurtlār ve şehirlār, yaqınlığı bāis āldinrāg kelişgä bāşlādilār. Āldin kişilāri kelişlārinin sābābi qoşnilik hāqını yergä kelturmāg ve Sārpul eligä yārdāmlāşmāg edi.

Ānā Hātun, Māstkelin Hātun, Ārāy Hātun, Qasāb Hātun ve Mādā Şer Hātun bir tıp ve tälāş ve hāvlıhmā içidä gāh u sāmtegä, gāh bu sāmtegä bārib kelār edi. Mullā Kārim Ākā, Qırğāgı, Qorāk ve bārçā etāk sāmtegdä, Fāryāb ve Şebirgān mehmānlāriñiñ mehmāndārligini ālgān edi. Mullāh Kārim Ākā’niñ hātini Qarāköz Hātun, māhālāniñ bārçā hātun qızlāriñi çağırğān edi. Kimisi un elār edi ve kimii hamir yugurār edi. Kimisi tāndır otin ve paħal tıqıb tāndırni qızitār ve kimisi isā uçāglārgä otin quyār ve ālāv yāqār edi. Ālbättä tez buzulmāydikān nānlār, läçirālār, qatlāmālār, sāmsālār, çıgıltāklār, pātirlār ve qand kulçā pişirmāgçi edilār. Şundāyin Āsyā Bād’da Yoldāş hāci, Bādāhşān ve Tahār Şehirlāridān kelādikān mehmānlārniñ mehmāndārligidān māsuul edi. Yādgār hāci kiçik İmām’da, Bağlān ve Qunduz şehirlāridān kelādikān mehmānlāriñiñ mehmāndāri edi. Māzār-şerif ve Sāmāngān mehmānlāri isā Kättä İmām sāmtegdägi mehmānhānālārgä qunāqlār edilār.

Hār kimni körsāngiz öz işi bilān, Qasāb İbrāhim, qasāblik ongligini(peşbānd) kiyib āldi. Belidägi bāgtāsmāgä kättä kiçik hār boydā piçāg ve qayrāq tākılğān, tābārçā ve sātur qayrālgān, mucāhāz bir şākildä sālāhlangān dek huddi bir cālādgä oħşār edi. Tılā Bāy hāci ve Qarā Bāy hāci’niñ çupānlāri hām quzi suriñlāriñi hāydāb keldilār ve qamāvlārgä qabādilār. Qasāb İbrāhim, bir tāmāndān “Bısmullā ve Āllāh u Ākbār” deb, hlāl qılmāggä bāşlādi mālārni. hāzır bolğān goştlār ve etlār, tuzlānib tāgārālārgä ālindi ve usti yāpilib qoyilā verdi...

Bāybāçā Hātun’ni hām tāndır-uçāgıniñ bāşı qız ve hātunlārdān tolā edi.

Āyhān Hātun’niñ Erkā qızı, Begum Hātun’niñ Çibār qızı, Serkā Hātun’niñ Āltın qızı, Ālmā Hātun’niñ isā, Āy qızı ve bāşqa hātun qızlār bārçāsiniñ hinglāri tirsāklārigāçā qatlāngāni ālmā Hātun ve Āyhān Hātun qızlārgä un yetiştirmāg uçun, turmāsdān elāklār kollāridä un elār edi. Ānā Hātun qolidä tāyāgı tāndır qaptālidäki uçāgıniñ ustidä otirib, qızlār ve hātunlārgä hār tāmāndä qıssālāb gāpurib ve tāşvıq qılıb turgān edi:

“hey menin cān qızlārim! Hey menin kelin qızlārim! Hey menin gül qızlārim! Hey Māşāllāh. Qollāriñiz āgrimāsin menin cārrār qızlārim!..” dibān hā...hā...lāb maħtār ve

hātunlārgä: “hälä tez boliñ kelinlär! Qızlārimgä un yetiştirin. Tez boliñ ki qızlārimniñ hamirläri qātmäsin!..” deb turgän edi.

Boy qızlārniñ hinglāri tirsäkgäçä kutārilgän ve äppäq qardek qollāri isä, tāgārädägi hamirniñ içigä goyā sugā bātirib ālgāndek kirib çıkar edi, hamirniñ içidän. Hiç zorlānmäsdän ve kuçānmäsdän muştlār, yugurār ve āvqalār edilār. Tāgārädägi kättä lukä hamirni, bir qol bilän äylāntirib ve tārtilb-tārtilb tāgārägä urār edilār. Qızlār, tızälāriñniñ ustidä çokib, butun küçlāri bilän tāgārä-tāgārä hamirni yugırā yātgāndilār. Bir mähäl, Āy qız çärçäb qāldi. Bir daqıqalik dām ālmāğ uçun qollārini hamirdän tārtilb, tuşalgän şālñiñ çetkäsigä otirdi.

Ānä Hātun körginçä gazāblāndi:

“ Āy qızzz! Oqıqlıq qılmā! Ārquadä qālmā Āy qızım! Çibār qızni körgin hiç çärçämäydi. Bärçāñizdän hām yāşi kiçik ve hām nilga zäyif. Hälä tezgina tur yerindän Āy qız! Tezzz! Tezlāb turmäsāñ, mänä çop bilän bir-ikkitäni yelkäyiñgä yeyäsän qolimdän!..” dedi.

Āy qız bilār edi. Ānä Hātun’niñ hāzäl qılğanlığını. Dārrāv tāgārāsiniñ başigä tezä çokti ve bāşlādi hamirini muştlāmāggä. Äççığı kelgän bolsä keräk edi Āy qızni. Undek bir yugurār edi ki qollāri hamirni tez-tez teşib çıkar edi.

“men, qızni ikki nersä bilän olçimän qızlārim!” deb, dāvām etti sözigä Ānä hātun: “bir, ustibāş yuvişdä. İkki, hamir yugurmāgdä! Ägär ki ikkäläsigä hām qoli rāv ve āşnā bolsä; u qızni sevämän ve mahtāymän! Qız digāñniñ qollāri huddi āt tuyāğı kabi ve qoş kanātidekv tez-tez çirpinişi keräk!” dedi Ānä Hātun.

Serkä Hātun gäpgä kerdı:

“ hātunlārniñ nimäsigä qarāysız Bibi Ānām?” dedi.

“ hātunlārniñ tändır-uçağıgä bāqamän Serkä Hātun!..” deb, kınäyāli cāvāb qaytardı Ānä Hātun. İkki qoliniñ ārāsidadä qarşā-qarşā qarilāb turgän iläk, Ālmä Hātun’niñ qolidän birdän-birgä tüşib ketti. Qollāri şāvşāb qāldi ve eläk, elāgän unniñ ustigä tüşib kettii. Bāybäçä Hātun hām qolidägi çāyğulçāni su toldirib tändırgä quymāğçı edi. Ānä Hātun’niñ bu gäpi qoliniñ bilāgigä huddi oq kabi bārib tekdi. Bāybäçä Hātun’niñ qolidän hām çāyğulçä tändırgä tüşi su tokildi. Yānib turgän ālāvni oçirdi. İkälāsiniñ hām yūzlāri qızardı birdän- birgä. Mundän āldin, Ālmä Hātun ve Bāybäçä Hātun’niñ uçāğlāridägi ālāvniñ oçgän päytidä doç kelgän edi Ānä Hātun. Zātän keç bolmāsdän haqlārini ālgän edilār büyük Ānä’dän. Demäk qabāhātleri eslārigä tüşib ketti.

Soruniñ toğri cāvābini kiyinrāğ berdi Ānä Hātun:

“ birinçidän uyigä bākamān Hātun deigänniñ! Songrä, erigä körsätgän ħurmätigä ħarimān! Uyi supirilib sidirilgän bolsä, erigä ħarşi ħurmäti mukämmäl bolsä, toräsigä bāglik bolsä ungä ħātun diyāmān! Tüşündiñizmi Serkä Hātun? Ägär ki digänlärim u ħātungä bolmäsä, äcämniñ ħätını diyāmān u kişigä. Unutmäyiñ!..” dedi ve yenä tekrärlädi: “äcämniñ ħätını diyāmān bildiläriñ mi?!” dedi...

Ĥamirlärni yuğurib, māyälänmäsi uçun ustini yāpip koydilär. Tändır-uçāgñi bāşi ħātın kızdän tolib tāşti. Bärçäsi Ānä Hātun’niñ sözlärigä ħulāg sālär edi. Bir tāmāndän işläriñi ħılär ve bāşka tāmāndän Ānä Hātun’niñ gäplärini eşitär edilär. Härkim özigä bir dārs çıķārär edi Ānä Hātun’niñ durdānä sözläridän. Miyäsi çälķığändä, sözläri ħıp ħızıl ħalāmpurdek aççığ edi. Ciddi ve cudä hām āgır gäpurär edi Ānä Hātun. Türk’niñ torälik ve yorälik ruĥidän, Türk’niñ äsälätidän ħıssäläb berär edi bärçägä. Bir uçu Otukent ve Tengri Tägläri’dän bāşlāb bāşka uçu Tunā dāryäsiniñ ħırğāgıgäçä uzāygän Türk milletinin yāşāb turgän tuprāgläridän sırķıtıb çıķardı sözlärini. Songrä; tāg ve tāşniñ bağridän ħuddi mäyin ip dek sozilip āķa yātğän bulāķlärniñ suvidän birär bārdāķ su tokär edi ħātınlärniñ yāngän bağrigä. Gäplärini yaĥşi cāvĥärlängän ħılıç kabi gāh kurädägi älāvğä gāh hām, läğändägi sugä tıķıb çıķārgāndek, çıķarıb tıķar edi ħātunlärniñ miyäsigä ve koksäyigä. Torädän ve yorädän bāşka ħiçbir nersä gäurmäs edi Ānä Hātun... “men, toräni ħātunlārgä āĥtārāmān!” diyär edi härdäyim Ānä Hātun. “ħātun torälik bolsä, oğli hām ħızıl hām torälikdir. Eri hām torälik bolädi älbättä...” dedi.

Ānä Hātun’niñ sesi, kimi zāmān epäk dek yümşāķ ve kimi zāmān iginä dek bātuuçi ve teşuçi edi. Bāzän ħuddi keskin bir ħılıçgä oĥşär edi āğzidän çıķқан sözläri. Tengri tägläri ve Āltāylärdän Tunā dāryäsigäçä Turān cuğrāfiyäsiniñ tā tubidän ve mağzidän kirib çıķar edi gäpläri. Brş ming yillik bir milletniñ otmiş ve keçmişidäki tārıĥını ve toräsini, ħättä insān ruĥiniñ bilä sehılgä erişmädikān bilgilärni birtä-birtä tāşib ketirär edi isidä. Kiyin tāşib ketirğän bu äsıl ruĥni uflär edi ħātunlärniñ ucudigä. Ĥızär edi oķ dek ħātun ħızılärniñ koksäyigä ve miyäsigä: “ insān digän zāt, toprāgdän ve läydän tuzätılğän! Tağın ungä bir şekil berilgän. Ve bu şekil “älst” ve “äzäl” kuräsidadä, insān bolmāğ uçun pişib çıķğän. Songrä, insānlik cāvĥäri ve eksiri surtilgän! Aķıl ve mäntıķ bilän minäturlik bolgāndır! Ĥuddi şungä oĥşāb, “torä” hām yāşāmāgñiñ kuräsidir! Ĥām läyni turpāğ bolib ketädi! Biz hām zehnimizdäkilärni, bilgänlärimizni ve insānlik ärzışlärimizni, uşbu torä digän kuräğä yaĥşi pişirib; äbädän, erimäslik ve yuķālmäslik eksiri berişimiz keräk ħızılärim ve ħātun kelinlärim!..” deb, äyniķsä dārsiləräri bilän bärçägä ĥäyāt ve tiriklikniñ sırlärini ezib içirär edi Ānä Hātun. Ve dāvām etti:

“biläsizlär! Biz Türk milletinin, başka milletlərdän fərqli qılğan nersä, Türk qalışımızgä säbäb bolğan ve Türkligimiz unutmägän zät ve hər äzmimizgä cäsärät, Yoräk ve küç bergän nersä, älbättä ki uşbu torämizdir!” deb, äytär edi.

Yetmiş, bälkim dä yetmiş ustidä edi Ānä Hätun’niñ yäşi. Beli tip tikä, sesi top dek räsä çıkar edi. Kimi zämän, undağ bir häybätli ses çıkārär edi ki, “men män!” digän kişini tizä çoktirär edi ongidä. Bir äsil ırkniñ sesi edi Ānä Hätun’niñ tävuşi. Ānä Hätun torä deyib turär edi. Biräq, hiç kimsä sormäs edi: “ torä nimä nersädir? “ deb. Yenä özi soräb, özi cäväb berär edi:

“hey hätun kelinlärim! Bir umurdir ki, torä deb-deb ägzımgä säç kokärdi. birtäginäñiz häm sorämädiñizlär ki, Ānäm torä nimädir? Deb. Siz sorämäsäñiz häm hayir. Lekin menin sizgä äytişim keräk!..” dedi ve toräniñ nimä bolgäligi haqıdä birtä-birtä äytib, bādāmni çākıb mağzini yedirdi bärçä hätun ve kızlärgä.

“änä ve ätlärimizdän körib örgängänlärimizdir torä! Tınävundän bukungä ve bukundän ertägä qälädikänlärdir torä digän qutlug miräs! Bubä ve mämälärimizdän ätä-änälärimizgä, ulärdän bizgä ve bizdän isä bälälärimiz ve näbirälärimizgä qoyib ketädikänlärimizdir torä! Häliki yaşäb turgän torämiz, beş ming yillik bälkim dä koprag issıg ve säviğ dimäsdän kuräşilgän ve mucädlä berilgän tirikligidän suzilib ve sirqitib älingän eng äsil ve bähälik ärzişlärimizdir. Bu yutuqniñ ätidir torä!.. torä, hiç kimniñ öz başigä çıkargän bir nersäsi emäs. Bälkim, bu bāy Ādām ve Bibihävā’dän bukungäçä otgän bärçä ätä ve änälärimizniñ häyät täcrübäsidir uşbu torä degänimiz zät! Kimi zämän dämbüräniñ ipidän çıkğan bir ses ve kimi zämän, sizniñ ägziñizdän tokilgän bir qoşıqdır torä! Bözän bir fikir ve tüşünçä, kimi zämän bir yol ve dävädır, torä degäniñiz!.. ustibaş ve kiyimiñizdän ätä söz ve deyimiñizgäçä, äşiñizdän başiñizgäçä fərqli bolıñ äcäm milletidän! Äğär bolmäsäñ, kızläriñiz efätli ve uyälgän, oğulläriñiz isä erkäk ve hürmätli yiğit bolä älmäydi. Äğär ki, biräntäniñ oğlını, kızını ve erini toräsiz körsäm, u hätunniñ haqıdän çoqamän! Başka hiç kimgä işim yoq. Siz hätunlär torälik bolsäñiz oğliñiz, kızınıñiz ve eriniz özidän-özi torälik bolädi!..” dedi.

Uçäg ustidän turib çuqur bir näfäs äldi Ānä Hätun ve: “hey hey” deb, qolidäki bärdäqni sätıldäki sudän toldirib başigä kutärdi. Demäk, gäpirmägdän ägzi qurıgän edi. İçib bolgändän näri: “älhämdulläh” deb, bärdäqni tändırniñ ustigä qoydı. Bāybāçä Hätun usti yäpilgän hamirniñ ustidän däm dästärhänni äldi ve qoli bilän täppilätib urdi:

“vey hamir kelib həttä kopişib ketipti Bibi Ānäm!” dedi. Tağın: “endi hər nersädän qançä-qançä keräk bolsä, siz äytiñ biz başläylik!” deb, cävab soradi qaynänäsidadän Bāybäçä Hätun.

Ānä Hätun ham bolib qolini hamirgä uzätti. Çimçiläb munçä hamirni alib ägzigä säldi ve çäynäb kördi.

“hamir kelib həttä otib ketipti-yu. Ānäñizniñ gäpigä qızışib hiç birtäñizni hām esigä kelmädi mi hamirgä bākış? Hä!..” dedi Ānä Hätun.

Begüm Hätun cävab berdi: “siz gäpurginçä esimizgä başqa nersä kelmäydi-ku, Bibi Ānäm!” dedi. Ānä Hätun köziniñ tägidän bākıb cilmäydi: “hey siz hätunläri!” dedi.

Mäydändä tuşalgän şällärniñ ustigä kelturildi hamirlär. Hätunlä, hamirlärni ävçilärgä alib, birtäsi pätir uçun zuvälä qılmäggä başlädi ve başqasi isä nän uçun. Birtäsi uhläv ve tahtäni alib qatlämä ve läçirä uçun hamir açmägä başlädi. Āräy Hätun, uçağ başilil qılär edi. Bärçä pişirädikän ve tüşirädikänlärgä qoymä-ketti qilib işni kontrol qilib turgän edi. Mästkelin Hätun, Kiçik İmām sämtidä Yädgär hāci’niñ uyidä yığılgän hätunläriñ pişir tüşir bilän särgärdän edi ve Mād Şer Hätun’ni, Qırāğı ve Qoräk tāmānigä Mullā Kārim äkāniñ hätini Qaräköz Hätungä yärdämläşmäg uçun cuntägän edi Ānä Hätun. Zuvälä açıldı, kesildi, bukildi, yäyräldi ve yäsäldi... Älmä Hätun bir uçağniñ başidä ve Begum Hätun isä başqa uçağniñ başidä. Serkä Hätun tändır başidä ve Äyhän Hätun isä, tändırniñ qabtälidäki uçağniñ başidä yerläriñi äldi. Qazānlärgä yäglär qızärtildi ve hər bir nersä äyrim qazāngä äyri-äyri taşlandı. Ve başlädilär: “bismulläh” deb pişirmäggä. Bir qazānnin başigä Āräy Hätun otirib älgän edi. Bir tāmändän qızlär qalgän hamirlärni açär edilär. Hər türlü yeyädikänläriñi, türlü-türlü şekillär bilän bukär ve tuzätär edilär. Hər uçağniñ başidä bir hätun, hädha pişir-tüşir edi. Ānä Hätun, Āräy Hätun’niñ başigä turib yenä başlädi sözgä:

“ hätun degän kişi, mänä Āräy Hätun dek bolädi. Qaräyiñ! Quş qanāti dek çirpinädi qolläri! Küydirmäsdän ve hām qalmäsdän pişirmägni örgänib äliñ! Köz yumib açginçä dästärhuvän-dästärhuvän läçirä ve qatlämä pişirädi!..” deb, şagırdini mahtäb koydi. Qatlämä uçun yufqa açib ve yägläb otirgän başqa hätun ve qızlär:

“ tunuk ve ince açmäg, açginçä yufqani yirtmämäg cudä mühimdir kelinlärim! Bärçäñiz çibärsizlär Mäşälläh!..” dedi. Hätunlä ve qızlär, haqläridäki Bibi Ānäläriniñ mahtävini eşitib sevinib ve quvānib ketti öz arälärigä küib ve sevinçdän gıbir-gıbir gäpläb turdilär. “ hey hätun qızlär! Dıqat etin! Ägär yufqalärni yirtsäñiz mänä şu täyäg bilän tepäläriñizgä yäsımän!” dedi ve tağın qızlärge qarab: “ men ve hätun anäläriñiz, bärçämiz

bir yolçidekmiz bu dünyədə. Keldik ketämiz. Sizlär, bizdän kiyin häm älbättä neçä kun koprag bu dünyədə bäsizlär! Mänä bu torälärimizni, siz yaşsiläb örgäniñ ve tağın siz häm kızläriñizgä örgätiñ!..” deb, väsiyt ve näsiyät qılıb qoydi. Ārāy Hātun, ter içidä qaldı. Hār daqıka qarşiniñ bir uçıgä, ālininiñ terini ārtib ve sılıb turār edi. Şungä oşşāb qāzān bāşidäki bāşqa hātunlär häm ter içidä qālgān edilär. İkki qollāb pişir-tüşir edi turmäsdän. Ānä Hātun, oğit bermäsdän cım turālmās edik u birān bilä bolsin... u kun āqşāmgāçā, ikki ve yā üç kunlik kerākli nersälärni pişirdilär. Koppālā qatlāmā, lāçirā, pätir, çığıltāk ve sāmsälär pişti. Kızlär pişirilgān nersälärni şāmāllätib sāvittilär, yāpişib bozulmāsın ve hamir bolmāsın deb. İssıg qālsā hamir hamir qaytār edi hār nersä.

Elhān, tıbq māmül hār yilgi kabi yāngi yilniñ bāşlāngıçı bolgān Ergānaqun Bāyrāmi munāsibāti uçun, hāzrāt Āli(k)’niñ diyāri Māzār-şerif gā ketgān edi. Hār yilniñ bāşlāngıç kuni, keng Türkistān yurtiniñ elc-hānlāri, uluğlāri, ārbāblāri ve bilimdānlāriñiñ bārçāsi Māzār-şerif dā bir ārāgā kelār edilär. Ātā ve ācdādāriñiñ, zālım Çin devlätiniñ zulmidän qurtılış ve “Ergānaqun” degān zındāndān çıqış munāsibätiniñ quriltāyi uçun toplānib, uşbu qurtılış bāyrāmini qutlāş āmāci isā bārçā Türk boylāriñiñ āzādlik ve erkinlik bāyrāglāriñi qaytādān bir ārādā tiptikā tikmāg uçun, bir ārāgā kelār edilär. Yüzlärçā yildān beri, Türkistāntoprāglāridā ācdādimiz tāmānidān belirlāngān uşbu mubārāk mākān ve yerdä, yāni zāfārlār qahrāmāni hāzrāt Āli(k) māzāri’niñ sähāsi ve sähnäsidadā, uşbu Türk boylāriñiñ erkinlik bāyrāgini tikāt edilär. Uşbu bāyrām mārāsimini yergä kelturib kiyin Ergānaqun qutlāvi qaysi şehirdä bolädikān bolsā, bārçā elhānlār ve uluğvārlār birlikdā u yurtgā ketār edilär. Songrā, hār şehirniñ ārbāblāri, u şehirniñ çāpāndāzlāri, pāhlāvānlāri ve sänätçilāri ārқadān kelār edi. Türkistān bāyrāmi qutlāvlāri bāşqa şehirlärdä, yāngi yilnin beşinci kunidā bāşlār edi. Beşinci kungāçā birtā qālmāsdān bārçā hāzır bolār edi qutlāv bolädikān şehirdä. Çāpāndāz ātı bilān, pāhlāvān hingsiz ton ve kıyāfāsi bilān, sänätçi sāz ve suringi bilān...

Ānä Hātun, hāci ākā’niñ Yoldız kızını, sāvçilik qılgān edi Yaqub nābirāsiga. Yolduz kızniñ ānāsi Āynur Hātun häm sep ve cehizlārni tayarläb turgān edi. Elhān, Māzār-şerif şehridä qaytār-qaytmās, turmiş duāsi oqılıb kelin-kiyāvniñ qollāriñi bir-birāvigā tutiştirib, kiyin cāşın ve qutlāvga bāşlāmāgçı edilär.

“mehmān, Āllāh’ nin āzizidir!” degān ekān eski lārdān büyüklārimiz. Ālbättä ki, dünyədə yāşāb turgān hār milletniñ torāsidadā mehmān sevārlık bārdir. Yālgız, biz Türk milletinin mehmān severliğı dünyācā māşhur. Çünke biz Türk milleti,

mäsäälä mehmān bolginçä din, millet, til, milliyät deb äyirmäsdän mehmānimizni äziz bilib, här türlü hizmätimizni ulärdän äymäsmiz...

Särpul halkı, neçä äydän beri hengi qatlängän, beli bağlängän ve pâyçäsi kutarılgän bir şekildä keçä-kunduz, kış ve ıssıg demäsdän mehmānläriniñ hädımligi toğrisidä buyunlärigä tüşgän väzifäläridän häm korä kopräg işläb ve här türlü ehtimälgä qarşı täyäränib turgän edi. Älifdän y'gäçä, här nersä hazır edi mehmānlär uçun. Otindän älib mehmānlärniñ ätini sāmān ve ärpäsığäçä. Nān ve pätirdän älib sämsä ve çığıltäkgäçä. Äyniksä, bu yilgi qutlävgä yāngi bir rāng ve mäsä qoşmāgçi bolgän kelin ve kiyäv häm hazır edi. Ät täyär, çäpändäz täyär, mäydän tegis ve pählävān häm hazır...

Yāngi yilniñ, kokläm mävsümi ve osim äyiniñ tortinçi kuni edi. Särpul Elhāni bilän Türkistān Elhānläri elgäridän ve ärqäläridän isä uluğvärlär ve täniqli şahsiyätlä huddi täsbeğ minçägläridek teziligän bir şekildä keläverdi. Mehmānlär Qazi kenti mäntiqasidä Särpul halkı tāmānidän dol ve surnäy çälinib: “hoş keldiniz!” täränäläri ve sevinç älkışläri bilän qarşilädilär. Ve uşä kunnin äqşāmgäçä, ärqädän kelädikän başqa şehirlärniñ ärbäbläri häm ätläri, çäpändäzläri, pählävānläri ve sänätçiläri bilän yetib keldilär. Elhānlär ve uluğvärlärniñ bärçäsi Elhān'niñ hās mehmāni edi. Qālgän ärbäblär, çäpändäzlär ve sänätçilär isä Särpul'niñ tort sāmtdä ulär uçun muhäyā bolgän mehmānhānälärgä bārib yerläştilär.

Särpul halkı, mehmānlärigä qāzān-qāzān päläv ve qāvurdäg pişirdi äqşām ziyäfäti uçun. Sāmävārlär här daqıqa qaynāb turgän. Tulumlä çäläbdän tolä. Nān, pätir ve läçirrärlär dästärhuvānlärgä orälgän. Särpul elinin kättä ve kiçigi, erkäk ve äyāliniñ dudāqlärigä sevinç gül muğçäläri açgän. Kulär yüz ve çüçük til bilän mehmānlärigä çärçämäsdän hizmät qilib turgän. Goyā, mehmānlär şām'edi ve Särpul halkı isä pārvānā. Hizmät qılmäg uçun mehmānlärniñ tebärägidän äynälib turär edilär...

Bu kiçä başqa bir kiçä edi. Ertäsi kün qutlävlär başlar edi çuke. Çäpändäzlär ätläri qışāvlär edi. Pählävānlär bāzuläri ävqälätär ve sänätçilär isä, mehmānhānälärdä qoşıqlär oqıb sesläri äyārlär edi. Här sāmtdä äyri bir çäşin bār edi bu keçä. Biräq, keçäniñ eng fərqli ve qızıq sāmtdi isä Kättä İmām mäntiqası edi. Çünke, Elhān'niñ mäntiqası edi bu sāmtdi. Elhān'niñ mehmānhānäsä hās mehmānlärdän tolä edi. Elhān, qutlävlärniñ başlängiç keçäsi bāis mehmānlärigä cudä hātiräli ve unutilmäs bir keçä ärmägän qıldı. Şāhpisānd, Mirzā Nemätullāh ve Äsyābādli Sāhib Hān, ertāngäçä dämburä ve gıjak çälib qoşıq oqıdılar. Cämil Başsi, ärä-ärä öz hunäri körsätib torär edi neçä daqıkalik tä qoşıçılär dämläri älib tinçläşsin deb. Şāhpisānd, dām älgändä, sāhibniñ

dämbüräsini ālib Gör Oğli'niñ kısäsini oçıb berär edi Cämil Bağşı. Sädıkbāy, Qasāb İbrāhim, Yādgar ħāci, Abdurāhim Mäst ve Mullā Kārim ākā, kıızıq-kızıq fākāhilār äytip mehmānlār äytip mehmānlārni kuldirär edilär. Yoldāş ħāci hām äynıksā şer oçıb mehmānlārni kuldirä-kuldirä opkäsini yärär edi. Zıkır Bāy, Kārim Ĥuni ve Räsul Bāngi sāmāvār bāşı edilär. Mehmānlārniñ su ve çāyidän ħabārdār bolib turgān edi. Yāşlār ve yiğit bālālār, mehmānlārniñ hār hār çetgä äyāgdä turib ikki közläri mehmānlārniñ çāy bārdāđı ve mevā tábāđlārigä edi. Boşālgān bārdāđ ve tábāđni körgāndek dārrāv bārdāđni çāydän ve tábāđni mevādän toldirär edilär. Abdurāhim Mäst, kimi zāmān uluđvārlārgä çāy toldirgāndän kiyin, kim hāzıl şekildä bāzi māşĥarāliklār kılib Elĥānlār ve otirgānlārni kulgidän mäst kılar edi.

Uyqusu kelgānlār uĥlāb kıaldi ve uĥlāmāgānlār isä, ertāngäçä bu keçäniñ unutilmās käyfini çıķardılar... kıuyāş, Kıçik İmām tepäläriniñ ārkāsıdän köz ve kıaş emālāri bilān u kunni ılıķ bir kun bolışini sāvga kılib, Sārpul ĥalkını ve mehmānlārni sālāmlādi. Äynıksā, çirāyli bir hävä ve cudā hām ĥoş bir fāzā edi u kun. Mehmānlārlār, ertāng kıārā sāĥārdän turib ılıķ sulār ĥāzırlādi mehmānlārigä ertāng nāmāzi uçun. Tağın, nāniştä täyārlāmāggä bāşlādılar. Ābtāvā silābçinlār täyārlāndi. Dāstārĥuvānlār tuşāldi. Pişirilgān nāfis kıatlāmālār, lāçirālār, sāmsā ve çıđıltāklār dāstārĥuvān ustigä terildi. Dünyāniñ eng lızātli Sārpul kıaymāđı hām kāsālārgä ālinib hār kimniñ ongidä terildi. Memānlār toyub-toyub āfiyāt bilān yedilər.

Kelinniñ uyigä hām keçä ertāngäçä bir cāşın bār edi. Yulduz kelin, dugānālāri bilān unutilmās bir keçä otkāzdi. Ertāngdän dugānālāri yulduz kıızni kelin kılib yāsāb, dāf çālib, kıuşıķ oçıb ve oynāb gur-gummā kılib otirgān edilär. Yaķub bālā hām ertāngdän dāllākgä bārib sāç ve saķāllāri tuzātib ārkādāşlāri bilān ĥāmāmāgä ketti. ĥāmāmdän tār ve tāzā çıķıb kıyāvlik ustibāşini kıydi ve täyār bolib turdi.

Ānā Ĥātun mäydāndä bir māçä utidä otirib, toygä kelāyātgān ĥātun kıızlārni ĥoş keldiniz deb, kıarşilāb turgān edi. Mäydä kıızçālār ve kıçkintāylār cupā-cupā yığilib, öz ārālārigä ālkışlābān kıuşıķ oçıb, nāvbat bilān bir-birāvini mäydāngä tārtilib oynār edilär. Kıättä kıçik mäst ve mālāng sevinçlār içidä...

Nāniştädän kiyin Elĥān, bārçä Elĥān ve uluđvārlār bilān sekin-sekin Kıättä İmām çārbāđı sāri yürüdülar. Sārpul uluđlāri hām ertāngdän çārbāgdä yıđılğān edi. Kıutlāv bāşlāmāsdän āldin, Yaķub ve Yulduz kıızniñ turmiş ve nıkāĥ duālāriniñ oğınışı ve uđd bāđlānişı kerāk edi. Dāmullā Ābdullĥākim Ĥān, bārçä uluđvārlār bilān uşbu mubārāk ve kıutluğ torāniñ, Āllāĥ'niñ āmri ve Räsul Āllāĥ'niñ sunātı bolgān nıkāĥ ĥutbāsini oçıb,

kelin kiyävni qol qolğa tutıştırdı. Umır buyıça ikävlärigä, Älläh'dän säglik ve mutlu bir tiriklik tilädilär. Nıkāh hütbäsi oqılğändän näri, hunär ärbäbi be bilimniñ çoqası Mäymänälik Gullām Muḥämmäd, bärçäniñ huzurığa:

“Yä'qub bälämiz, Yulduz begüm bilän turmiş qurib endi cuz topläm ve cämîä boldilär!.. mundän näri, Yaqub cängä Yaqub Bāy ve Yulduz begüm qızimizgä hām Yulduz Hātun deb, hıtāb qılış keräk!” dedi. Bärçä qol kutārib “āmin Älläh Äkbār” deb qoydilär.

Uşbu onämli ve mühim vāzifä yergä kelturgändän kiyin, bärçä kişi qutlāv sāḥäsi bolgän Ergänaqun teppäsida, yäni nävruz teppäda qurılğan kápmlärgä toğri cunä. Çäpändäzlär ve bāşqa ḥalq, vaqtdän bārib uqlāq çäpār mäydānidä yerläriñi ālgän edi.

Yaqub ve Yulduz begümniñ turmiş bāğı tugendgändän näri, yurtniñ bärçä hātın qızläri gurgummä toy bilän mäşgöl bolib qaldı. Erkkälär isä qutlāvlär bilän qızıqtılar...

Qasāb İbāhim vaqtdän işläriñi tugätib, quy ve quzilärni ḥäläl qilib ve tuzlāb qoygän edi. Koñli tinç ve rāḥät edi. Cirān ātını minib ulāğçäpār mäydānığa yetib keldi. Hār tāmān ātdän tolä edi. Birāq, oqlāq oyuni ḥāligäçä bāşlägäni yoq edi. Ātdän indi ve egärini qolığa ālib ātını isitmāggä bāşlädi, ātınıñ äyāgläri āçilsin deb.

Mulāyim ve kop issıg bolmāgän bir quyāşlik hävä, ālbättä ki oqlāq oyuni uçun äyniçsä bolär edi. Uzun äyāglik, ingişkä bellik ve keng kokslik bir āt edi Qasāb İbrāhim'niñ ātı. Qasāb İbārim qış boyıça özi yemäy, bār yoqını ātıgä yedirgän edi goyā. Şu sābābdän ātınıñ ārçası quyāş tekgändä älmäs kabi çärçkilär ve pärlär edi...

Pāhlāvān äkaniñ ātı, qışdän zor çıça āldi cānāvār. Āriğ ve zäyif qālgän edi. Unke, Pāhlāvān äkaniñ ātı, qış māvsuminiñ bāşläridä bir kāsäl bolib āldi. Mänä şu kāsällik bāis özini yaḥşi yetiştirä älmädi. Pāhlāvān äkä hām bār yoq zāḥmätini tärtti ātım yaḥşi bolsin deb. Kārim Bāy isä işini, küçini qoybārib ātdän bāşqa ḥiçbir nersägä tegmäs edi. Üçäläsi hām bukun mäydāndä edi ve ātlärini isitginçä birävlärigä uçraştılar.

“istār-istāmäs bir bāşqa bolädi-dä koklämniñ häväsi. Şundāğ mi Qasāb ortāq?” dedi Pāhlāvān äkä. Qasāb İbrāhim ātınıñ yālini silātbedi ve: “suvi hām, häväsi hām, şāmāli hām, quyāşi hām bāşqa bolädi ālbättä” db, cāvāb qaytardı.

Kārim Bāy ātınıñ belini tärtä ātbedi. Birāz erkinib: “yāngi mi bildizlär muni ortāqlär? Oqlāq degän oyun, mänä şundāğ hävädä mäsä berädi dä!..” dedi.

Kokläm māvsuminiñ kunläri hār qançä kundän- kungä uzäyib kätse hām osim äyiniñ kunläri kop uzun emäs edi. Elḥānlär ve uluğvārlär, u ertāng turmiş mārāsimi bāis

keç p yrtg   urinib  aldı.  rtu ,  utl vg  tu   v tini yeyib ve tu  n m zini  ılɡ nd n n ri b  l m  i edilir.

Yulduz beg m h m Elh n'ni  uyig  kelin bolib keldi. Mund n n ri, Yulduz H tun deb t nil r edi. Elh n'ni  uyig  gurgumm  bir toy b r edi. B yb   H tun h m  yni s  bir sevin li. H r h tın, n vb t bil n y nig  b rib y ngi kelinni  utlu  bolsin diy r edi. Tu d n n ri elh nl r, ulu v rl r ve  rb bl r, k mpl rd gi m nc l rni  ustid  yerl rini  ldi.   p nd zl r  tl rini  ustid , o l     p r m yd ni  h r  etid  yeyr lib turg n edilir. B y kl r yerl rig  otirɡ nd n kiyin   p nd zl r yı lıb h zır boldil r.

B da  an  ehrini  o l   ta ımı,  ib r   p nd zl rid n H yk  P hl v n  p nd z ve Muht r P hl v n  p nd z r hb rligid  B da  an o l   oyunu  iy f sini kiyib,  tl ri bil n k mpni  onig  kelib s f tuttil r. R sım ve  d b  lıb,  rtu  oyung  t y r bolɡ nl rini  ytib, b y kl rni  ongid n otib ketti. Und n kiyin S m ng n  ehrini  o l   ta ımı,  ib r   p nd zl rid n   h Mu  mm d Bek   p nd z ve Nur Mu  mm d   p nd z r hb rligid  S m ng n o l   oyunu  iy f sini kiyib,  tl ri bil n k mpni  ongid  s f tuttil r. R sm ve  d b  lıb oyung  t y r bolɡ nl rini  ytib otib kettil r. Ul rni   r sid n, M z r- erif  ehri ve  ebirɡ n  ehrini    p nd zl ri r sm ve  d b ta dim  ıldil r ve t y rlikl rini bildirib otib kettil r.

 er Mu  mm d   p nd z,  unduz  ehrini  o l   ta ımını ve   p nd zl rini r hb rlik  ıl r edi. U h m,  z ta ımı bil n k mpni  onig  b rdi. S f tutib r sm ve  d bd n songr  h zır bolɡ nl rini  ytib berdi.

Ba l n  ehrini   ib r   p nd zl rid n, H yir Mu  mm d   p nd z ve M cid   p nd z r hb rligid  Ba l n o l   ta ımı h m  z s rsid  k mp onig  b rib oyun  d bini yerig  kelturdi. F ry b  ehrini    p nd zl ri h m r sım ve  d b  lıb t y rlikl rid n h b r berg nd n kiyin, mezb n ve mehm nd r S rpul  ehrini    p nd zl rid n, N dır   p nd z ve Kenc    p nd z r hb rligid  S rpul o l   oyunu  iy f si bil n, b rib k mp ongid  s f tuttil r. R sm ve  d b  ılɡ nd n kiyin b r  mehm nl rg  “h   keldiniz” deb, t y r bolɡ nl rini  ytib ve b r  mehm nl rg  yah i s yıl ve t m  al r til b otib kettil r.

Elh nl r ve ulu v rl r, r sım ve  d b ker gi tor nin songig    y gd  t ht dil r. B r    p nd zl rni  l  sl b ul rg  muf  y tl r til b, tor n bitɡ nd n kiyin yerl rig  otirdi.

U bu yilgi o l   oyunini , B da  an'd n H yk l   p nd z ve Muht r P hl v n   p nd z d v rlik  ıl r edi. B r    p nd z b  il r yı ıldı. Mus b a oyunl rini   aysi

kundä, qaysi şehir äräsidä bolışını bildirib-änıqläştirdilər. Quralär atıldı, raqıblär ve musäbqa kunlär belli boldi.

Särpul-şebirgän bilän, Färyäb-Mäzärşerif bilän, Bağlän-Sämängän bilän ve Qunduz bilän Tahär tengläşti. Otgän yıl, Türkistän Bährämi Ergänaqun şämpiynligini qäzängän Badaşşän, bu yılgi Ergänaqun qutläviniñ oqlaq yärişmäsi ve musäbqasidä şehir şämpiyn bolsä u şehir bilän musäbqagä çıqar edi...

Säät ikki bäcäni körsätär edi. Uşbu kunki oqlaq oyuni, Särpul bilän Şebirgän äräsidä oynälär edi. Çünke, qura bu ikki şehiriñ taqımläri äräsigä çıqtı.

Ertängdän, cur dähräsi ricäländi. Bähraq mäsafäsi täyin boldi ve bähraq yerigä tikildi. Teppälärniñ usti tämäşäçilär bilän tolib täşdi. Bärçä kişi oyunni säyil ve tämäşä qılmäg uçun teppäniñ ikki betidä säf-säf terildi. Mäydändä isä Särpul ve Şebirgän'niñ oqlaq taqımläri.

İkälä oqlaq taqımı häm Häykäl Pählevän ve Muhtär Pählevän häkimligidä Elhänlär kämpiniñ ongigä bärrib turdılar. Çäpändäzlär, oyunniñ ädägigäçä hiçbir türlik gurämlik, muğambırlık ve qänunsızlık qılmäslıkläri uçun änd içti. Şungä oşşär, häkämklär häm ädil qazävät qılışlari uçun änd içtilär. Kiyin "Bismulläh" deb ätlärini mäydänniñ ortäsigä häydädilər. Oqlaq uçun kesilgän "ucäk" ni bir çäpändaz kutärib bähraqgä eltib täşlädi. Ucäkni bähraqgä eltmäg uncä mühim emäs edi. Bu oyundä mühim bolgän isä ucäkni cur dähräsigä atıb oyunni häläl qılış edi. Yäni, uçäk cur dähräsi çizgisinin içidä tüşgändä, oyun toğri ve häläl sänälär edi.

Oyun cudä qızıq bir şekildä oynälib turgän edi. Birinci oqlaqni, Säroul atıgä Nädır Çäpändaz, Rıstäm Pählevän Çäpändaz quştqımligidä kelturib häläl dähräsi bolgän curgä täşlädi. Bärçä tämäşäçilärniñ yorägini qızıştirib ve coştirib qoydi. Tämäşäçilär äyägğä turib älkışlädilər. İkälä häkäm Häykäl Pählevän ve Muhtär Pählevän, Nädır Çäpändaz'niñ ikki qaptälidä kirib kämpniñ ongigä keldilər. Oyunniñ, Nädır Çäpändaz tämänidän häläl bolışidän şähedlik berdilər. Elhänlär tämänidän täyin bolgän ve vadä berilgän cäyzäni älib Nädır Çäpändazgä täpşirdilər. Yenä oyun başlädi. Mundän songrägi oyunläрни, gäh Säroul çäpändäzläri gäh Şebirgän çäpändäzläri häläl qılär edi. Gärçe, ukun oyun keç başlägän bolsä häm äsır äzänigäçä döväm etti. Çäpändäzlär çärçägän ve ätlär etrlägän edi. Nihäyät, häkämklär Häykäl Pählevän ve Muhtär Pählevän, Elhän tämänidän aqırıldı. Ve : "bu kunlik şuncä bäs! Ähır oqlaq oynälsin. Yoqsä keç qalib ketämiz!" dedi. Kämpniñ ongidä äyägğä turgän meşhur cärcilärdän Äbdułlrähim Gup ve Näyim Pählevän'gä, songi oqlaqniñ elän qılışlari uçun buyurg berildi.

“songi oğlāḡni ḡalḡgä ḡäyḡiriñ!.. ve song oğlāḡ cäyzäsini isä bir kumuş ḡılıç ve bir cerän ät bolışını bildiriñlär!” dedi Elḡän.

Cärçi Äbdułlrahim Gup ve cärçi Näyim Pählevän, birtäsi bir tepäniñ betidägi tämāşäçilärgä ve bāşḡasi şsä, bāşḡa tepäniñ betidägi tämāşäçilär, aḡır oğlāḡni cär urib tämāşäçilärni cudä häm häyəcänläştirib ve çäpändäzlärni ḡızıştirdi. Song oğlāḡ oyuni äyniḡsä ḡızıḡ bolär edi. Toḡrisi, oğlāḡniñ mäsäsi ve oyuniñ käyfi häm song oğlāḡdä edi. Unke eng mühim cäyzälär song oğlāḡdä berilär edi.

Här çäpändäz, özi uçun korāşär edi. Song oğlāḡ oyunidä, çäpändäzlär taḡım ve täräf bolışını esdän çıḡārär edilär goyā. Özi uçun ölim ḡälim korāşını berär edi. Şu yäkätäzlik mucädläsi bäs bolsä keräk ki, songi oğlāḡ oyunlari äzzänçä uzun zämän älär edi. Bir türlik oğlāḡni curgä täşläb ḡäläl ḡilä älmäş edi ḡiçbir çäpändäz äsänlik bilän.

Mäydändä bir mäḡşär bär edi. Bärçä tämāşäçilär, näfäslärni içidä tutḡän ve çäpändäzlärniñ “hä, ḡoymä, ketti” si, ve bir türli oğlāḡni curgä täşlä älmäslärläri häm yoräklärgä tüşib ketti. ḡättä, bir türlik curgä bilä yaḡınläşä älmädi çäpändäzlär. Elḡänlär häm çäpändäzlärdän birtäsiniñ, tezrāḡ oğlāḡni ḡäläl ḡılışını kutib turgän edilär. Kämpniñ ong otiräḡläridä elḡänlär otirḡän edi. Birāḡ, ärḡadägi uluḡvār ve ärbäblär häyəcändän äyāḡgä turib bärnäḡlärläri tişläb, ikki közläri ve aḡıl esläri mäydängä edi. Goyā näfäs bilä älmäs edilär. Hä...hä..hä... bir päyt edi ki, ät yıḡınıniñ içidän bir ḡişi, yıḡınıni ertib çıḡtı ve curgä toḡri sām boldi. ḡamçini äḡzigä tişläb, bir ḡoligä oğlāḡ ve bāşḡa ḡolidä isä egir. Özini ätñiñ boynigä toḡri eggän ve şähin bāḡışlär bilän ḡuddi mārmi dik yaḡınläşär edi curgä toḡri. Yol ustidägi raḡıblär hər bir-ikki ädämdä, ikki ätlik ongini ḡaytärnäḡçi bolsä häm, Kencä Çäpändäz. ḡärçe, Kencä Çäpändäz curgä toḡri sām bolḡändek bärçä äyāḡgä täḡtägän ve ḡollärini birläştirib äḡḡışlämāḡ uçun täyär bolib turgän edilär. Oğlāḡni curgä ätgändek äḡḡışlär yüksäldi.

ḡäkämlär Häyḡäl Pählevän ve muḡtär Pählevän, oğlāḡniñ ḡäläl bolışını şähidlik ḡılmāḡ uçun Kencä Çäpändäz’niñ ikki ḡaptäligä kirib, ätlärini kämp säri häydädilär. Bärrib şähidlik bergändän näri, Elḡän yeridän turib birinçidän kumuş ḡılıçni Kencä Çäpändäzḡä taḡdim etti. Songrä, Ämir sufi’niñ egridän tutib turgän cerän ätñi egirini Kencä Çäpändäz’niñ ḡoligä berib Särpul ätiḡä bu ḡahrämänligini ḡutlädi. Kencä Çäpändäz, ḡazängän cerän ätiḡä minib mäydänniñ tebärägidän ḡılıçini körsätib bir äynäldi. ḡalḡ, ḡahrämän çäpändäzlärini äyāḡdä äḡḡışlädi. Ärtiḡ oyun bitḡän edi. Memänlärniñ aş ve nani häm täyär edi. Här mehmän öz mehmändäri tämän cunäb ketti. Älbättä, keçä ävḡätidän näri ve yätsi nämāzini ädä ḡılışdän kiyin keçä oyunlari bāşlär edi.

Bu keçä häm, cudä unutilmäs bir keçä bolär edi. Çünke Särpul ve Şebirgän şehirläri aräsida pählävänlik ve goräş musäbıqası, atäş oyunläri, dərbäzlik ve känsärt bär edi.

Änä Hätunlär, u kun äqşamgäçä elniñ bärçä hätin kızläri ni täşkar hävilidä qarşiläb, hoş keldiniz dimäg uçun supäniñ ustidä otirgän edi. Äyniksä; elniñ başqa yäş ve ulug äyäläri bilän otmişdän ve yaşlıklardän yuñlāb, öz aräläri gä kızışib gäpläşär edilär. İçkär hävilidä isä hätin kızlär, kälin kiyävni aräläri gä alib gurgummä toy bilän särgärdän edi. Bāybāçä Hätun hām içkär hävilidä edi. Cudä hursänd ve sevinçli körinär edi. Çünke, ikinci märtä kaynānā bolgän edi. Älbättä ki bärçä analärniñ armän, arzu ve hävesläridän birtäsi hām, bäläläriniñ ve kızläri niñ baht kuniniñ toy ve tamāşasını körışdir. Hār bir dugānäsini, Bāybāçä Hätun’niñ yānigä kelib, qutlug bolsin tiläklärini taqdim etär edi. Ve: “mundek bir kundä, meni yālgız qoymāgānläriniñ uçun bärçäniñdän minätdärmän!” deb, bärçägä minätdärçilik bildirib turgän edi Bāybāçä Hätun. U kun äqşamgäçä, täşqardä qutlävlär ve uydä isä toy äyniksä çiräyli ve kızık otti. Äqşam bolmäy turib toy bitti ve bärçä hätinlär uyläri gä cunāb ketti. Çünke, bu keçägi oyunläri ni hätin kızlär hām tamāşā qılğāni ketär edi. Eng kızık tamāni şu edi ki, bu keçä kelin-kiyäv hām Ergänaqun qutlävini ezlämäg uçun Ergänaqun tepäsida ulär uçun qurilgän ve yäsälgän kämpgä bārib, keçä bolib otädikän atäş oyunläri ni, goräş oyunläri ni ve qoşıqçilärniñ känsärtini öz kämpläridän ezlä edilär.

El hām aş ve nānlärini yeyib, hār kim öz äiläsi bilän cunädi Ergänaqun tepäsi säri gä. Qutläv mäydānigä bārgändän nāri, erkäklär Elhānlärniñ kämpi bolgän tepädä ve äyällär isä, qarşidäki kelin-kiyävniñ kämpi bolgän tepägä bārib yerläri ni aldı. Yātsi nāmāzini adā qilib keldi elhānlär ve ulugvärlär hām. Bārib kämpläri gä kirdi ve yerläri gä otirdi.

Keçä tamāndän, qutlävlär başqaçä äyniksä ve cudä kızık bolär edi. Äqşam säri oğlaq oyuni bitgändän kiyin, oğlaq çäpär mäydāniñ ortäsida bir tam boyi yükseklikdä otin yıgdilär. Älbättä, bu yıgilgän otin kommäsi, Elhān tamānidän yāqılär edi. Elhān, bu keçä başqa bir şekildä yāqmāgçi boldi bu senäki torä mäşäläsiniñ älävini. Oğli Yaqub’niñ ašnäsini Vāhid Pāhlävānni işärä bilän çaqırıp qulāgı gä fisilädi:

“qarşitepägä bār! Yä’qub bilän Yulduz begüm kelinimni mäydāngä çaqır! Elhānimizniñ buyuruğıdır digin! Ulär, qarşı tepädän inibersin, men hām bu tamāndän bārämän! Bu yilgi torä mäşäläsini bu keçä birlikdä yāqmiz!” dedi.

Vāhid bälä çäpib qarşı tepädägi kelin-kiyäv kämpigä bārdi ve ašnäsini Yaqub’niñ qulāgı gä egilib Elhān’niñ buyuruğıni äytib berdi. Yaqub hām keçä qālmäsdän Yulduz

begüm'niñ qolidän tutib kämpdän çıqtılar. Sekin-sekin mäydändägi otin yeğinigä toğri yürüdi ikävläri. Elhän häm öz kämpidän çıqıb mäydängä toğri cünädi. Unlär u yändän, Elhän bu yändän otin yığınacağı başığa yetib keldilər. Birinçidän Yağub, atasınıñ qolidän opti. Tağın Yulduz hä hürmät bilän egilib qaynätäsiniñ qolidän opti.

Särpul uluğläri, tıbq toräniñ usuli ve qayıdäsi, bir çopniñ uçidä orälgän bir qumäşni yağğa bätirib, kiyin yaqıb maşälä qılıb Näsım Hän yigitniñ qoligä berdilər. Näsım Hän yigit, maşäläni älib Elhän'niñ qaşığä keldi. Yergä üç märtä tızä urib bir tızäsini bukti. Bir qolidä maşälä ve başqa qolini koksäyigä qoyib, hürmät ve ädäb bilän maşäläni Elhän'gä taqdim etti. Oğlaq çäpär mäydäniniñ bir tämännidägi tepädä, kelin-kiyäv uçun qurılğan kämpdän häun qızlar tämäşä qılar edi oyunläri; başqa tepädän isä erkäklär. Maşälä Elhän'niñ qolidä edi. Bärçä tämäşäçilär äyägädä tähtäb älkışläb turdılar. Elhän, maşäläni oğli Yağub ve Yulduz begümgä uzätti ve: “ikäviñiz birlikdä tutiñ ve birgä yaqıñ uşbu torä älävni! Yaqıñ ki, äydinlänsin umır boyi milletimiz ve yrtimizniñ qarängü keçäläri!” dedi. Yağub ve Yulduz begüm, maşäläni birgä tutib otin tudäsiniñ bir çetkäsüdän yaqıb quyverdilər. Äläv, otin tudäsigä tüşti. İkki tepäniñ betidän älkışlar yüksäldi ve daqıqalarçä dävä m etti. Otin yığını, daqıqalar içidä huddi bir äläv topigä oğşab dästni ve tepäläri çirägän ve yärutib qoydi. Bärçäniñ ägzidän: “qutluğ bolsin Elhänim! Qutluğ bolsin Elhänim!..” deb, narälär yüksäldi.

Uzun säy ve Şur säydän isib turgän şämäl, ätäşgä küç berib älävni häyəcängä keltürär edi. Äläv, huddi Mäst bolğan bir devänägä oğşar edi ketä-ketä. Mästlikdän koklärgä toğri til uzätib, qasirdäb ve çasirdäb gäzäl oquyär edi goyā. Bu keçäniñ torä älävi, qarängulikgä mäydän oquyär edi yaruğligi bilän. Kok yüzidä, bär yoq uçädikän mañluq häm bu keçägi qutlāvgä çağırılğan dek, äläv älängäsiniñ ustidän gäh bu tämänn ätilär-uçar edi, gäh u tämänn zıplär ve sıçrär edi. Äfsänävi birän edi tämäşäçilär uçun. Elhän'dän älib uluğvärlärgäçä, ayäl ve erkäk, kättä ve kiçik bärçä tämäşäçilärniñ äğızläri äçik ve közläri mäydändägi älävniñ ustidän äynälib turgän ve nımäyiş körsätä yätgän türli-türli qanätlik uçädikänlärgä edi. Bärçä tämäşäçilär bu mazaräniñ tämäşäsigä garq edi ki, sekin-sekin dämbüräniñ sesi keläverdi quläğlärigä. Bir silkinib özlärigä keldi. Kördilər ki Äsyäbädlik Sähیب Hän, dämbüräsini qoligä älib çertäyapti. Undek bir çälär edi ki, undaq bir çertär edi ki Sähیب Hän dämbüräsini, yoräkläri pärçälär edi. Bir tämändän älävniñ çasirdägän ve qısirdägän sesi, başqa tämändän kok yüzidägi türli-türli uçädikänläriñ sesi, başqa yändän dämbüräniñ tilidän çıqқан yoräk näväsi... uşbu mänzärädän mäst bolğan Nemätulläh häm başladı gijäkini äynälmägä. Şu päytdä

nāhudāgāh mäst bolib қоşıқ оқımāggā bāşladı bir kişi. Şāhpāsānd edi uşbu dārdli koylādikān.

Тағım, қızıб kettilər ve ārқа-ārқаgā қоşıқлар äytib bu кеçägä unutilmäs bir rāng қоştilär. Ārқасидān, Şebirgānlik Şārif çertti dāmburāsini. U hām bāşladı gāzāl äytmāggā. Pāslāb ve zānglāb ketgān yorklär säyқaldı bu кеçä. Yorāk digān zāt erib-erib su bolib dāryā dāryā su āқar edi goyā. Yorāk mästlikdān gum-gum urär edi bāşini bağırniñ tāşigā. Koñil қуşı hām, mäydāndāgi ālāvniñ yāhtiligini körib sinā қafāsigā özini urä-urä yārälädi.

Kimi zāmān bir hävä gumburtisi kābi edi Şāhpāsānd ve Şebirgānlik Şārif’niñ sesi. Kimi zāmān isä, bir tağdān yümälāgān kättä bir tāş pārçāsiniñ tāvışigā oқşār edi. Bāzān, bir koklām fāslineñ yāli kābi mulāyim ve cān beruuçi ekān, kimi zāmān gül yālāsigā қongān bubulniñ dārdli säyräşi ve nağmāsigā oқşār edi.

Bir-ikki säät otgāndān nāri, mäydānniñ tebrāgidān āğı ve burnidān çäsirdāb ālāvlär çıkāyātgān bir tevāgā tüşti tāmāşāçilärniñ közi. “ālāv tevā! Ālāv tevā” dibān seslär yüksälädi tāmāşāçilärdān. Ālāv-ālāv yāngān tevā, mäydān tebrāgidān äynālib çäpär edi. Tāmāşāçilärni sevindirmāğ, häyēcānlāndirmāğ ve қızıştirmāğ uçun. Tepälärdä otirgān tāmāşāçilär tāmānigā toğri sām bolär edi ārā-ārā. Tāmāşāçilär çıgıllāb pätur-putur yerlärädān қaçār edi. Ālāv tevā mäydānniñ tebrāgidān äynālib çäpär ekān, mäydānniñ ortāsidadā hār neçä ādim mäsāfālärädä fuşunğlärni. Fuşunğlär, türli-türli mänzārä ve şekillär yārätär edi. Кеçägä äyniқsä bir rāng қоşti uşbu nāmāyişlär. Ālāv tevāniñ bāruti tugāgāndān kiyin, içidān kälä-kāpuz orālgān bir kişi çıқti tāşқargā. Ālbättä ki Hānқāhlik Kārim Hān mudir edi u kişi.

Mäydāndāgi ālāv mäst bolib yānr ve hār tāmān һuddi kunduz kābi yāruğ edi. Tevāniñ ālāvi uçār-uçmäs, cārçi Ābudullrähim gup ve cārçi Naīm pählāvānniñ sesi çıқmağgā bāşladı mäydāndān: “ hey-y-y-y!.. endi gurāş oyunlārimiz bāşläydi!.. pählāvānlārimiz täyār bolsinlär! Huuuu!” deb.

Tāşlāngān қurāgā körä, bu āқşāmki gurāş hām Sārpul ve Şebirgān pählāvānläriniñ ārāsidadā bolib otār edi. Bir tepāniñ etāgidä Ābudullrähim gup ve bāşқа tepāniñ etāgidä Naīm Pählāvān, yenä bāşladı: “gurāş bāşladı huu!.. pählāvānlik bāşladı huuu!.. Sārpul pählāvānläri bilān Şebirgān pählāvānläri gurāşādi huuu!!!” dibān cār urib häyқırār edilär.

Beş kişi pählāvān, Āқçālik Ādullvāhāb pählāvān rāhbärligidä kāmptiñ onğigā kelib üç märtä yergä tızā urib, rāsım ādāb қıldilär. Pählāvānlärniñ қolläri ārқасidadā ve yūzläri Elhānlär ve uluğvārlārgā toğri, bāşläri tiptikā turdilär. Beş kişi pählāvān hām Āçıl pählāvān rāhbärligidä Sārpul şehrini tämsil қılär edilär. Bunlär hām kāmpti onğidä kelib

üç märtä yergä tızä urib räsım ädäb körsättilär. Qolläri arqaläridä, başläri tiptikä turdilär. Şebirgän pählävänläridän birtäsi, ikki ädim ilgäri keldi ve Särpul pählävän başisi Açıl Pälävängä bāqıb:

“Meni ātım Äbdullvähāb!

Gurāş tutärmän bā tāb!

Bu kiçä bu mäydändä!

Mängä korä pählävän tāp!”

Deb, bir şer oqıdı. Açıl pählävän, pählävänlärigä qarädi. Dārḥāl Särpul pählävänläridän birtäsi ikki ädim ilgäri kelib Şebirgän pählävänigä:

Ātım Muhämmäd Şerçä!

Ḥay bolsām munçä pirçä!

Devgä oḥşār pählävāni!

Körädi közim murçä!”

Deb qarşilik berdi ve şundek hər pählävän özini tānitti. Kiyin taqımlär äydängä bārib ikki tāmändä otirdilär.

Bu keçägi gurāş usāboqasiniñ ḥākāmligi uçun, Taḥārlik Ḥudāyqul pählävän ve Devlät Bāy pählävän tānlāndi. Ḥudāyqul pählävän, birinci musābıqa pählävänläriñiñ qolläridän tutib Elḥānlärniñ ongiğä bārdi. Adıl bir şākildä ḥākāmlık qılışigä ānd içti. Tağın mäydängä qayıtlär. Älävniñ yāḥtisidä ilk gurāş, Särpul’dän Muhämmäd Şerçä pählävän bilän Şebirgän’dän Kencä pählävän ārasidä tutildi. Kencä pählävän, ḥäykällik ve keng koksäylik bir yiğit edi. Muhämmäd Şerçä pählävänniñ boyi, Kencä pählävänniñ şānäsidän kelär edi. Cusäsi hām raqıbigä korä kiçik edi. İkkäläsi hām pählävänlik räsım ve ādābini ādā qılıb äydändän neçä märtä äynäldilär. Tağın birävlärigä yaqınlāştı ve yaqamāyāqa tutuştılar. Kencä pälävän, Muhämmäd Şerçä pählävänniñ beligä bāğlängän rumäldän tutib āldi. Muhämmäd Şerçä pählävänniñ äyāğiniñ qayışligi bāis, hiç yerdän uzä ālmädi. Tızäläri cudä hām qayış, beli bukilmäs ve ḥuddi kırğıdek qayış çängäläri bār edi Muhämmäd Şerçä pählävänniñ. Yıqıtmāğ uçun Kencä pählävän egilmāğgä məcbur qāldi. Çunke Muhämmäd Şerçä pälävänniñ boyi kışka edi. Äzzānçä kurāştılar. Birāq, hiç biri hām yıqılmädi. İkkäläsi hām şipşittä ter tāgidä qāldi. Kencä pählävän, gurāş tutmäsdän āldin raqıbiniñ boyi ve başini körib: “bu cucäni bir qolım bilän pāşädik yıqıtāmän!..” digän bolsä keräk ki, munçä päytdä yıqıtālmāğāni uçun äzzānçä aççığı kelgän edi. Mäydängä çıqğınçä kördi ki, tüşüngäni ve üylägäni dek emäs ekän. Bārçä tāmāşaçılär cım turib nāfäslärini içlärigä tutgän edi. Kencä pählävän, Muhämmäd Şerçä pählävänni gāh u yāngä tāblär, gāh bu yāngä tāblär edi ve bir türli arqasini yergä bāsä

ālmādi. Açığı kelib bir “ufff” tārtti kurāş ākımidā. Muhāmmād Şerçā pāhlāvān, Kencā pāhlāvānniñ “uf” tārtingçā sustāygānini fursāt bilib, bir çām bilān āyāğigā urdi. Kencā pāhlāvānniñ āyāğlāri birāvgā urālib huddi tāğ nurāgāndek yıqılıb ketti. Yaqın edi ki, yānib turgān ālāvniñ içigā tüşār edi Kencā pāhlāvān. Nihāyāt birinci māydān gurāş oyunini Muhāmmād Şerçā pāhlāvān Sārpul ātigā ārmāğān etti.

İkkinçi mārta, Sārpul’dān Muhāmmād pāhlāvān bilān Şebirgān’dān Zāynuddin pāhlāvān çıqti. Muhāmmād pāhlāvān, Zāynuddin pāhlāvān bilān boygā ten bolsā hām cussāgā teng emās edi. Kop pāyt otmāy turib Zāynuddin pāhlāvān, Muhāmmād pāhlāvānni yengib sungiç nāticāsini bir-bir kılib kıydi.

Üçinçi mārtağā, Sārpul’dān Niku pāhlāvān ve Şebirgān’dān isā turdi pāhlāvān çıqti āydāngā. Bu musābqāniñ hākāmligini Tahārlık Devlāt Bāy pāhlāvān kılar edi. Niku pāhlāvān nāvçā bir yiğit edi. Yāngi bir-ikki yıl bolār edi ki gurāş tutmāğgā bāşlāğān edi. Turdi pāhlāvān hām nāvçā ve süyākli bir yiğit edi. İkkālāsi, hākāmni qolidāki tābāğdān birtā-birtā turşāk ālib āğzilārigā tāşlādı ve biāviniñ tebrāgidān neçā mārta āynāldilār. Niku pāhlāvānniñ özigā hās bir çāmi bār edi. Kōzini āslān raqıbnıñ kōzidān āyirmās edi. Bārmāğlāriñi yālāb, qollāriñi qānātdēk āçib gāh u āyāğ ustidā gāh bu āyāğ ustidā silkinib turdi Niku pāhlāvān. Turdi pāhlāvānniñ esi ve kōzi, Niku pāhlāvānniñ qānātdēk āçilgān qollārigā edi. Birāq, niku pāhlāvānniñ butun hunāri āyāğidā edi. Qāndāğ boldi ki Niku pāhlāvān, Turdi pāhlāvānniñ āyāğniñ tubigā urib kıoybārdi. Turdi pāhlāvān yergā tüşār tüşmās, dārḥālōzini Turdi pāhlāvānniñ ustigā ātib bir qolini raqıbnıñ koksāyigā kıoyib ārqağā toğri bāsti. Turdi pāhlāvānniñ ārқasi yergā tekdi. Turdi pāhlāvān isā qāndāğ yıqılışini özi hām bilā ālmādi. Bu oyunnı Niku pāhlāvān yengib sungeç nāticāsini (ikki-bir) kılib kıydi. (Sārpul 2 ve Şebirgān 1)

Tortinçi mārta, Sārpul’dān Ğani pāhlāvān ve Şebirgān’dān ākrām pāhlāvān çıqıyılār māydāngā. Ğkrām pāhlāvān hāykāllik, süyāklik, boyı uzun ve koksāyi keng bir yiğit edi. Ğani pāhlāvān hām undān qālādikān emās edi. İkāvlāri bir-birāvigā teng edi. Qol ve bel tütüştilār. Neçā daqıqa, kıoymā-tüşti kılib kōrāştilār. Nihāyāt Ğkrām pāhlāvān, Ğani pāhlāvānni yergā bāib tızāsini koksāyigā kıoydi ve hoşlikdān hāyqırdi: “yengdim! Yengdim!” deb. Ğkrām pāhlāvān, Ğani pāhlāvānni yengib sungiç nāticāsini bāb-bāābār kılib kıydi. İkki-ikki. (Sārpul 2 ve Şebirgān2).

Gurāşniñ beşinci māydān sirsāsi edi. Ğlbāttā ki qutlāvniñ, birinci kuniniñ song oyuni edi. Mundān nāri tutilādikān gurāşdā ikki tāğ qāpişār edi ve ikki dev āydāngā kirār edi.

Biräzdän, Särpul'dän Āçıl pählävān ve Şebirgān'dän isä Ābdullvāhāb pählävān çıkar edi mäydāngä. Ārçaläri yer körmāgān pählävān köz-közgä kelär edi daşıqalär songrä.

Āçıl pählävān, boyi ikki mıtır, koksäyiniñ bäri säksän sānti ve qalın boyunli bir kişi edi. Bu kungäçä, nä Särpul'dä ve nä häm başqa bir şehirdä uni bir kişi yıqıtä ālgān edi. hättä Türkistān cuğrāfiyasidä bolib otgān bärçä gurāş musābıqaläridä äslän ārçasi yer körmāgān edi. Elhān'niñ hās pählävāni edi Āçıl pählävān. Qa yāqa ketsä özi bilän ālib ketär edi. Āçıl pählävān, hālqniñ tilidä dāstān bolgān edi. Şerlärdä ve ertäklärdä yerini ālgān ve ānglätilär edi. Bärçä Türkistān hālqı tāniyär edi uni. Härkimniñ qulāğidä, āyri bir dāstān oqılğān edi Āçıl oāhlävān'dän. Bir ornäk:

Āçıl pählävān, äslidä bir mähāli tācıdır ve dukāni bār. Āiläsini tucārät şugli bilän keçindirär edi. Bir märtä Curābāy tegirmānçiniñ tegirmānigä tämbāku ālib bārdi. “Curābāy ortāq! Mänä şuni tārtib berin qani!” deb, äytädi.” Curābāy:

“pählevān äkäm! Şu hāzır tegirmānlärniñ säğ ve tuzik bolgāni ku boş emäs. Şundäyin başqa taşlar häm süykāngändän teşi qalmāgān. Ustāgä qarāb otiribän! Kelib taşlärni yunib tişini çıkarib bersin, kiyin körişämiz!” degän, Curābāy. Şundek ve bundek bähānälär qilib dāvām etädi: “köriñ pählevān äkäm! Mänä şu qāplärdäki ārpä buğdäylärniñ bärçäsi tārtıgsız qalgān. Mänä şunlar tārtilgändän kiyin tegirmānlär boşalgāniçä sizniñ tābākuzñizni häm tārtib berämän!..” degän. Tağın Āçıl pählävān: “hay öziñiz biläsiz Curābāy ortāq! İşim ācılrag edi!” diyädi ve tämbākuniñ qāpini uşä yergä koyib çıqadi. Tegirmāndän çıqğınçä, eşikniñ āğzidä divārgä tirkätib koyılğān yüzlärçä kilo āğrılıkdä yāngi bir tegirmān taşınıñ ortäsidadgi teşigidän qolini otkäzib, taşni kutārib öziñizni taşqar hāvilisigä keltürädi ve divārgä yäslätib quyädi. Curābāy, tegirmāniñ içidä bolgāni uçun hiç mutāvācä boläydi. Ertäsi kun färq etädi ki yāngi tilättirgān tegirmān taşı yerdä yoq. Därräv bilib ālädi bu işniñ Āçıl pählävān'niñ işi bolışini. “pählevānni näga kıldim şekilli! Şu uçun bu işni kılgān hātān! Yoqsä başqa ādām taşni yeridän silcitä ālmäydi!” deb öz başigä gāpurāverädi dārḥāl cunäydi Āçıl pählävān'niñ uyigä toğri. Bārib körsä ki, tahmin kılgānidek tegirmān taşı pählevāniñ taşqar hāvilisidä turgān. “pählevān äkä cān!” deb, yālvārib uzır tiläydi. Kiyin, “tämbākuñizni, mänä şu yerdän bārib tārtib berämän!” deb, söz berädi. Songrä Āçıl pählävān taşni qandāğ ki kelturgān bolsä, uşändāğ eltib yerigä quyädi ve tämbākusini tārtib ālib kelädi...

Uşbu māşhur Āçıl pählävān bilän Şebirgān'niñ tengi tāpilmäs pählevāni Ābdullvāhāb pählevāniñ gurāş tutışlari keräk edi. Ābdullvāhāb pählevān, tıbq rāsım ve

ādāb āydāngä çıkıb dāyrä şeklidä neçä äynäldi. Kiyin Āçıl pählävān bilän köz-közgä keldilər. Bir daqıқа birbirävigä bāqıştı. Millet isä, nāfäsini tutib: “qani qandāğ gurāş bolär ekän?” deb, häyācān bilän kutib turgān edi. Ābdullvāhāb pählävān, turgān yeridän rāst qolını kokāyigä qoyib, mās eğik bir şekildä Āçıl pählävāngä täslimiyät bildirdi. Kiyin, yaqımlāşib Āçıl pählävānniñ qolidän opti ve qıçāqlāştılar. Pählävān usābıqası bārçä qızıqlığı bilän Sārpul ātıgä hātım boldi. Ābdullvāhāb pählävān, bu täsmimi bilän eng māntıqlı ve toğrı işmi qıldı.

Çünke, bilär edi Āçıl pählävān’niñ ongidä turä älāsligini. Şu bāis ärqasini yergä teğışini hāhlāmās edi.

Sungıç nāticäsi (Sārpul 3 ve Şebirgān 3 ve Şebirgān 2) bu kungi oğlāq ve gurrāş oyunını Sārpul yengdi. Vādä berilgān cāyzālär pählävānlärgä taqdim etildi. Ārtıq, keçä hām bolgān edi. Hār kim öz uyigä ve mehmānlär hām mehmānhānälärgä cunāb kettilər. Tinçläşmāğläri keräk edi. Çünke ertä kun yenä qıtlāv bār edi...

Yulduz begüm, äsil bir Türk ve torälik yaqşı bir äilägä tuğlib kättābolgān edi. Bir Türk hātunı bolib yetiştı. Turmuş qurib, toräsigä uygun ve teng bir hātun boldi. Ārtıq bahtuyidä, tirikliginiñ ikinci kunigä közini açtı İbrāhim muzān’niñ sesi bilän. Nāmāzını ädāqılışdän kiyin birinci işi tändır-uçāğ başıgä bārib nāniştä täyārlāş boldi.

Ānä hātun hām, ertāng nāmāzını ädä qılğāndän nāri, pāncārāniñ tāqçäsıgä tirsägi bilän yāslānıb, qoligä täsbeğ zıkr qılär edihār ertāng dek. Bāybäçä Hātun nāmāzını qılğāndän kiyin sātılçäsini ālib ināklärni sāğışgä krtti. Yulduz Hātun, hāvuzdän su keltirib çāyğulçälärni toldirdi ve uçāğgä āsib älāvni yāqıb qıyverdi. Bir tāmāndän älāvğä bāqar bāşqa tāmāndän, çāynāklrni ve bārdāqlärni sudän otkāzib tāzālär edi.

Bāybäçä Hātun, ināklärni sāğıb keldi. Kelini bilän sālāmlāşib birāvlärigä hayirli ertānglär tilädi. İkkäläsi, cudä sevinçli edi. Bāybäçä Hātun, āp āyri bir ertāng bilän bāşlädi bu kungä. Çünke, bu ertāng ungä yārdām berädikān kelini Yulduz Hātun bār edi. Dārdini ve yālgızlığını pāylāşädikān bir qızı bār edi ārtıq.

Erkāklär, kun-közi (qıyāş)niñ tuğışı biilän uyidän çıkar edi. Ānä Hātun hām yurtniñ tegrägidä bolib otädikān hālx toräsi ve işläri bilän māşğul bolär edi. Bāybäçä Hātun, kopinçä kunlär kättä uydä yākkä ve yālgız başidä qālär edi. Ārtıq kelininiñ bārlığı bāis mundän nāri yālgız qālmās edi älbättä.

Kelin ve qaynānāniñ yüzigä bām bāşqa bir koklām hāvāsi bilän gülmucälär açğān edi. Hoş ve täbāusmlär içidä bir-birävigä yārdāmlāşib turär ve sevinçdän külāklärigä sıgmās edi. Yağub Bāy hām, ertāng nāmāzidän kiyin birāz māsıd imāmi bolgān Māvlāvi

Muḥəmməd Osmān'niñ suḥbāt fəsligə ḥadis ve āyāt dārsidān fəzilānib, taḡm sekin-sekin uyigə keldi. Qallıḡı Yulduz begüm çaylārnı dāmlāb uçaḡniñ kənāgigə qoygān ve qoligə supirgini ālib māydānlārnı supirā yātḡānedi. Yaḡub bāy, kelib tāḥārāt boziş uçun ḥacātḡā kirdi. Māydāndān körib qalgān qallıḡı Yulduz begüm supirgini yergə qoyib, dārrāv ābtāvāḡā ılıq su tayarladı. Çapib bārib tāmđān sāçıq(ruypāk)ni āldi ve ābtāvā bilān māydāndāḡi gül bāḡçāsiniñyānidā, sevgilisini kütib turdi. Yaḡub Bāy ḥacātdān çıḡḡāndā, qolidā ābtāvā ve sāçıq ālib turgān qallıḡını körginçā sālāmlāştılār. Kiyin, Yaḡub Bāy hinglārnı kutārib güllārnıñ kınāridā otirdi. Qallıḡı seki-sekin ābtāvādān erinin qoligə su tokti. Qolını tāzālāḡāndān kiyin, Yulduz begüm sāçıqni çāligə uzattı. Yaḡub Bāy qollārnı ārtḡāndān nāri qallıḡıḡā rāḥmāt bildirib, sekin-sekin tāndır-uçaḡ sārī ānəsi Bāybāçā Ḥātun'niñ yānigə bārdi. Yulduz Ḥātun hām işini qalgān yeridān qaytādān supirmāḡḡā dāvām etti...

Ānā Ḥātun, pāncārā ārtidān tāmāşā qılār edi kelinlārnı. Nānştā tayar boldi ve māydānlār supirildi. Yulduz Ḥātun, dāstārḥānni Ānā Ḥātun'niñ tāmıdā tuşāmāḡ uçun: “āsālām āliküm Bibi Ānām! Ḥayirli tāḡ!” deb, tāmḡā kirdi. “āliküm sālām kıızı! Kel!” dedi ānā Ḥātun. Yulduz Ḥātun, dāstārḥānni tuşadı. Qaymāḡlārnı keltirib dāstārḥāḡā terdi. Pātir ve lāçirālārnı keltirib ortādā qoydı. Bāybāçā Ḥātun ve Yaḡub Bāy hām kelib dāstārḥān tegrāgidā otirdilār. Hār kim otirḡāndān nāri Yulduz Ḥātun çāynākdāki sütdān hār kimniñ bārdāḡını toldirdi. İssiḡ bir āilā muḥābāti bilān nānştāni āş ve māyil kııldılār.

Dāstārḥān yıḡıldı ve Yaḡub Bāy qallıḡıḡā qarāb: “ bu kun qutlāvlārnıñ ikkinçi kuni. Tunāvun oḡlāq oyunini körālmāy qāldik. Ḥudā bilādi ki yenā qaçān bu şehirḡā qutlāv bolādi ve biz sāl ve tāmāşā qılāmız. Birḡā bārib oḡlāqni izlāsāk hā! Nimā diyāsız?” deb sorādi.

“ Bibi Ānām'niñ bāşqa işlāri bolmāsā ruḥsāt ālāiz ve bārāmız...” dedi āstāḡinā.

Ānā Ḥātun: “ yoq kıızım! Undek mühim bir işim yoq. Siz bārā qālīñ! Ḥātunlār kelginçā biz hām yetib kelāmız!” dedi.

Yaḡub Bāy qallıḡıḡā: “Yulduz ḥān! Tezrāḡ bārib tayar bolīñ ḡay çıḡāmız!” dedi. Yulduz Ḥātun, ḡayādān bāşini kutārā ālmās edi. “ ḡoş! Men şu kāsālār ve bārdāḡlārnı bir çayqalāb ālāy. Dārrāv tayar bolāmān!...” dedi. İşlāri tugādi ve taḡın uydān çıḡtı ikkālāsi...

Tuāvun keçā oyun tugāḡāndān kiyin bārçā çārçāḡām edi. Hār kim uyigə kelib yātti mehmānlār hām keçā oyundān kelḡāndān nāri çaylār dāmlāndi ve tinçlāşmāḡ uçun birāz çaylāşib otirdilār. Kimilār çāyini içā āldi kimilār hām içā ālmāy uḡlāb qāldi. Undek bir uyḡuḡā ketḡān edilārki, ḡāttā ertāḡāḡā kımildāmādilār. Ulārnı şirin uyḡudān İbrāḡim

muâzân'niñ ertâng âzâniniñ sesi uygâtti. Mehmândârlâr, tâhârât uçun âbtâvâläрни ılık sudân toldirib qoybidilâr. Bârçâ tâhârât âlib nâmâzläрini âdâ qıldilâr. Songrâ nânştâ täyâr boldi dâstârñânläрниñ usti türlü-türlü nemâtlâr bilân tolib tâşti. Âfiyât bilân mäyil qıldı.

Quyâş hâм, yânggi belini toğrilâ âtbedi Kіçik İmâm tepäläriniñ ârқasidân. Yurtniñ қız ve bälâsi, erkâk ve hâtini bârçâsi koklâm fâslini yâşâmâg uçun yâm yâşil tepälärgä ve âdirlärgä çıqtılâr. Bir tāmândân dâştlärniñ ve tepälärniñ kiygân rāngärāng güldâr yâşil küylägi, bāşқа tāmândân isâ hâlkñiñ rāngärāng ustibāşi tâbiyätgä äyri bir guzällik қоşgân edi. Birâz koklâm ve bähärni säyil ve tāmâşâ қılgândân nâри sekin-sekin Ergänaқun tepäsigä toğri keldilâr.

Quyâş, tâbiyätни қуçäglâb isitgân edi. Hâlk hâм vaқtdân bârib tepälärdä yerläрini âldi. Çâpândâzläрниñ kimisi, ât ustigä ve kimisi isâ âtini isitâr ve äyâgını açâr edi äydänniñ bu yâқı- u yâқıgä. Elhânläрниñ kelişini kutib turgân edilâr. Bälhlik қоşıқçı Nâzri, dâmburâsini çertib ertâng bulbul kâbi sekin-sekin nâlib yâtgân edi. Cämil baқşı ve Hâlifâ Ğulâm Saқınıñ yilânläри bâr edi. İçidä yilân bolgân tort tāmâni şişâlik sânduқlâr қolläridä, bârib mäydänniñ ortâsidä yilânläрini sânduқlârdân çıқârdilâr. Quyruğıdân tutib yilânlar bilân oynâverdilâr. Hâlk, bir tāmândân mäst ve mälāng Bälhlik Nâzäri'niñ dâburâsini ve қоşıgını eşiâr edi ve bāşқа tāmândân Cämil baқşı ve Hâlifâ Ğulâm Saқı'niñ yilân oynâtişiniñ қızıқligigä қızıқıb turgân edi ki, Elhânlar ve uluğvârlâr kelib қâldi. Bârib kâmplärigä kirdilâr.

Cârçi Äbdułlâhîm gup ve cârçi Nâim pâhlâvân, câr urmâggä bâşlâdi: “hey-y-y!.. bu kun, oğlâқ oyuni Fâryâb bilân Bälh şehri ârâsidä bolâdi huuu!.. hâzır boliñ ki oğlâқ bâşlâydı huuu!!!..” deb, mäydänniñ hâr tāmâniğä ât çâptirib câr urdilâr.

Bälh şehrinin Elhâni Ruzi Bâй Kârvânbaşî ve Fâryâb şehrinin Elhâni Muğâmmâd Äzim Bâй, şundek Fâryâb uluğläridân Niyâz Bâй, Äbullhâyir Bâй, Mâymanâlik Ğulâm Muğâmmâd Hân, Mullâ Änbâr, Mâvlâvi Elmi ve bāşқа yurtläрниñ bârçâ Elhânläри, kâmpniñ ongidäki mânçälärdä ve otirâқlârdä otirdilâr.

Bu kungi oğlâқ oyunini, Bâdaşşânlık mâşhur çâpândâz hâzrât Қul bâй hâkâmlık қılâr edi. Fâryâb oğlâқ тақımı, Äbdułlâh pâhlâvân çâpândâzniñ râhbârligidä ve Bälh oğlâқ тақımı isâ Sârvâr çâpândâz râhbârligidä kelib, Elhânlar kâmpiniñ ongidä sâf tuttilâ. Sâfniñ ongidä, ât ustidäki hâzrât Қul Bâй çâpândâz bu kungi musâbıқani âdälâtli bir şekşildä hâkâmlık қılışigä bârçâ Elhânlar ve uluğvârlärniñ huзуigä ând içti. Kiyin тақımlâr bilân mäydāngä қaytti.

Oyun cudā hām kıızıķ başladı ve tāmāşāçılār häyācān bilān säyil kıılār edilār. Oğlāķ oyuni musābıķālāriniñ eng mühim ve unāmlisi hām, birinci oğlāķ bilān songi oğlāķ bolār edi. Fāryāb çāpāndāzlārı, cudā hāris ve kurāşçān edi bu kungi musābıķadā, hiçbir oyunni hām Bālĥ taķımiġā bermāġ istāmās edilār. Bārçā oyun ve cāyzālārni Fāryāb ātigā ķāzānmāġçı edilār ālbättā. Ur, sur, ķoymā, kettidān bir mudāt songrā onlārcā ātniñ ārāsidadā, Fārānsāli çāpāndāz ālib çıķtı oğlāķni. Ğulām Cugi çāpāndāz’niñ ķuş taķımligidā kelturib curgā ātib oğlāķni hālāl kııldı.

Fārānsāli çāpāndāzniñ ġarçek(haķıķı) ātı, Mālā Bāy edi. Mālā bolġāni uçun, kimilār ungā Cārmān ve kimilār hām Fārānsāliġā oĥşātār edi. Uşbu sābābdān Fārānsāli çāpāndāzġā māşhur bolib ķālgān edi...

Kiyin, hāķām hāzrāt Ķul Bāy şāhidligidā bārib Elĥānlārdān cāyzāsini āldi. Fāryāb ātigā ārmāġān kııldı Mālā Bāy çāpāndāz. Yāmān bir kurāş bār edi çāpāndāzlārniñ ārāsidadā. Çāpāndāzlār, bilġān bārçā hunārlārini ve ķollāridān kelġān bār yoķ küçlārini māydāngā ķuyġān edi, oyun uçun. Bālĥ taķımidān, yāġız Sārvār çāpāndā bir mārtaoyun ālābildi Bālĥ ātigā ve bās. Bāşķa bārçā oyunlārni Fāryāb çāpāndāzlārı āldi. Ātlār şipşittā terlāġān ve çāpāndāzlār hām çārçāġān edi. Bālĥ çāpāndāzlārı pulā bolib ķālgān edilār ārtıķ. Çunke Kurā Şāms ve kıızışmādidilār oynıġā. Bu sāvıġlıkni fārķ etġān Elĥānlār, hāķām hāzrāt Ķul Bāy’ni kāmġā çāķırdı ve song oğlāķ āmrini berdi.

Cārçılār, tāmāşāçılārġā song oğlāķni cār urmāġġā başladı. Titilib turgān ĥalķ ve çāpāndāzlār, song oğlāķni eşitib hār kim häyācān bilān tāmāşāġā kıızıştılār ķaytādān. Bār yoķ āt, māydāngā kirġān edi song oğlāķ uçun. Bālĥ taķımi, yāmān bir opķā bilān kurāşār edi raķıbigā ķarşı. Kop tārıt ve kāşdān kiyin, uncā ātniñ ārāsidadā çāpāndāz Ābdullāh pālvān, ucāķni ālib çıķdı ve curgā toġrı tort nal çāptirdi ātni. Ātı dev dek kättā edi. Āyāġı yergā tegmās, burāķ kābi uçār edi goyā. Mārmi dek kelturib curgā tāşlāb oğlāķni Fāryāb ātigā hālāl kııldıç bārçā, āyāġġā turib ālķışladı. Çāpāndāz Ābdullāh pālvān, song oğlāķ cāyzāsi bolġān kumuş ķılıç ve sāmān ātni ālib Fāryābni, Bālĥ’ġā ķarşı şāmpiyun kılıd.

Āķşām yenā ġurāş ve pāhlāvānlik bār edi. Keçā yenā ālāvlār yāķıldı. Muĥāmmād Çupbāş ve Bālĥlık Nāzārı, dāmburāsini çertib bir pāytġāçā māydānni kıızıttılār. Bālĥ ve Fāryāb kıızıķçılārı özlāridān nımayışlār kōrsātġāndān kiyin ġurāş başladı. ġurāş musābıķāsini, Ruzi Ķul pāhlāvān sāyāsidadā yenā Fāryāb ķāzāngān boldi. Ruzi Ķul pāhlāvān hām keçāniñ ġurāş musābıķāsiniñ cāyzāsini ālib Fāryāb ātigā ārmāġān etti. İķkinçi kunniñ musābıķālārini Fāryāb yengān boldi.

Şundek, üçinçi kun oğlāķ ve gurāş musābıķalāri Taḥār ve Ƙunduz ārāsidadā bolār edi. Kāmpdā, yenā hāyācān bār edi. Elḥān'niñ bir ķaptālidā Taḥār Elḥāni İbrāhim Bek Laķı ve Taḥār uluğlāridān isā Nāyib Nābi Ḥān, Nāyib Cumā Ḥān, Ƙaraķul Kārnāy, Pulād Bāy ḥāci ve Dāvlāt Bāy pāhlāvān bār edi. Bāşķa yānidā Ƙunduz Elḥāni Ārbāb Şer Āli Bāy ve Ƙunduz uluğlāri bār edi. Zātān bu yilgi bārķā musābıķalārniñ ḥākāmligini Bādaḥşān ķılār edi. Bu kungi oyunniñ ḥākāmi Bādaḥşānlik Muḥāmmād Ğulām Bāy edi.

Yenā kızıķ bāşlādi oğlāķ. Koppālā tār ve kāşdān nāri, birinci oğlāķni Ƙunduz ātigā Şer Muḥāmmād çāpāndāz ḥālāl ķıldı. Bir songrāki oyunni, Taḥār ātigā çāpāndāz Şāhmārdān Ƙul divānā ḥālāl ķıldı. Kāmp içidākilār, uncā hām hāyācānlāngān edilār ki, seslāri yūksāldi Taḥār uluğlāriniñ: “yāşā divānām! Yāşā Taḥārniñ divānāsi! Āfārin Şāhmārdān Ƙul divānā! Āfārin... rāstdān hām divānā ekānsān!..” dibān turmāsdān şāvķınlār edi. Bu gāplār, Ƙunduz Elḥāni Şer Āli Bāy'gā āğır kārālgān bolsā kerāk ki, Taḥār Elḥāniğā ķarāb: “Laķı Bek cenāblāri! Ƙunduz'ni hām yāmān divānālāri bār! Kōrib turıñ!” deb, ā ççıgini bildirib ķoydi.

Musābıķa yāmān kızıştı. İkki tāmānniñ çāpāndāzlāri gerçek divānā bolmāsālār hām, oğlāķ māydāniğā kirgāndān nāri çāķķa divānā bolār ekānlār. Hā ķuymā-ketti ķilib, bir pāyit unçā ātniñ ārāsidadān duberni eritib çıķķan Ƙunduzlik Gārāng pāhlāvān çāpāndāz edi. Kelturib curgā tāşlādi ve Ƙunduz ātigā ḥālāl ķıldı oyunni. Bu mārta, Ƙunduz Elḥāni hām uluğlāri bilān yeridān turib: “yāşā Gārāngim! Yāşā Ƙunduzlik Gārāng! Yāşā!.. āfārin sengā!..” deb yān tāmāniğā bāķti ve: “bizniñ Gārāñimiz hām bāşķa boldi Laķı Bek cenāblāri! Kōrdiñiz mi?..” deb, kınāyāsini āytti ve yerigā otirdi.

Elḥān, hāzıllāşib Taḥār ve Ƙunduz Elḥānlāriğā ķarādi:

“sizniñ gārānglāriniñiz hām, divānālāriniñiz hām taķdirgā şāyān ekān! Māşāllāh dimāg kerāk!” dedi.

Otgān oğlāķ musābıķalāridān korā koprāğ kızıķ edi bu kungi oyun. Cānvār ātlār hārsillāb ķālgān edi. Āmā çāpāndāzlār isā hiç çārçāmāğ bilmās edi. Divānā çāpāndāzlārni disāñiz ki ulār zātān divānā edi. Kōriñ ki, Gārāng çāpāndāzlār hām divānā ķaytgān edi. Elḥānlār, cānvār ātlārniñ çārçāgānini sezdi. ḥākām Muḥāmmād Ğulām Bāyni çāķırib song oğlāķniñ āmrini berdi. Cārçılār, song oğlāķ ve cāyzāsini cār urdilār. Song oğlāķ ve cāyzāsini eşitib, divānā çāpāndāzlār ķudirāb ketti ve ātlāriniñ çārçāgāniğā ķarāmāsdān hey ki ķamçılār edi. Ur, sur, tārta, ķuymā ketti ķilib bir pāyit edi ki u māḥşārniñ ārāsidadā Taḥārlik Kōr ārtıķ pāhlāvān çāpāndāz çıķardi duburniñ içidān ucākni. Ḥudāyķul pāhlāvān çāpāndāzniñ ķoştaķımligidadā song oğlāķni Taḥār ātigā ḥālāl ķıldı. Ālķışlār yūkseldi ve

kämpniñ içidä häm äyri bir sevinç bär edi. Taḥār ve Qunduz ārasidäki bu kızık rıqābāt, yālgızgına qutlāvırdäki oyunlardä emäs, başqa pāytlärdäki fārqli musābıqalärdä häm şundäyin kızık bolär ekän. Şu bāis, bir-birāvigä qarşı munça ḥāris ekānlär.

Bu kungi musābıqa Taḥār ātıgä tāmām boldi. Keçāniñ gurāş oyunläri, yenä Taḥār ve Qunduz pählāvānläriñ ārasidä bolär edi. Āqşām ävqāti āş ve mäyil bolgāndän kiyin, ḥalq yenä qutlav mäydāni sārī kelmāggä başladı. Āqşām mäydāngä kelturib taşlāngān beş kārāçi otinni, gurrā yāqıb qoybārdilär. Taḥārlik Rāḥim Çuçä, sekin-sekin dämburāsini çertmāggä başladı. Elḥānlär ve ulugvārlär, yātsi nāmāzini ādā kılib keldi ve bārib kāmptä otirdilär. Taḥārlik Rāḥim Çuçä, hey ki mäst bolgān edi. nāfās ālmäsdän dämburä çertär ve қоşık oqıyär edi. Bir māḥāl Qunduzlik mäşharä ve kızıkçi Maḥdum tāḥır, bir qoli belidä tāblānib-tāblānib kämpniñ ongiğä keldi. Kättākānlärniñ ongidä bu yāqa- u yāqa bārib kelmāggä başladı. Qılmāgān qılığı, dimāgān sözi ve körsätmāgān hunäri qālmādi. Elḥānlärni, ulugvārlärni ve bārçä tāmāşāçilärni küldirä-küldirä opkälärini āğızläriğä kelturdi.

Mäydāniñ ortāsıdäki Ergānaqun ālavii, başqa bir mästbolib yānär edi. Tepädän häm tolināy pärläb turgān hār tāmān āydın ve yāruğ ḥuddi kunduz kābi. Birdän cārçilär ātlärini minib āldi ve häydädi mäydān sārīgä: “gurāş başläydi huuu!.. pählāvānlär ḥāzır bolsın huuu!” deb, cār ormāggä başladı. Taḥārli ve Qunduzli pählāvānlär ḥāzır bolib turgān edilär. Kızık bir gurāş oyuni bolışı, ertāng bolib otgān kızık oğlāq oyunidän belli edi. Başladı gurāş. Uzun sözniñ kısasi, qunduz şehridän Āqtepālik Rāḥim pählāvān, yālgız başıgä Taḥārlik üç pählāvāniñ ārçasini yergä bāsib yağır kıldi. Demäk, ertāng oğlāq musābıqasını Taḥār qāzāngānni uçun, cudä häm äççığı kelgān ve opkälāngān bolsä keräk ki, bu keçägi gurāş musābıqasını Qunduz ātıgä ārmāgān qılışuçun ḥiçbir pählāvāngä rāḥım etmäy bir başıgä üçälä raqıbigä mäydān oqıdı. Taḥārlik āqsaqāl ve ulug kişi Dāvlāt Bāy pählāvān, qarriğāni bāis neçä yildän beri gurāş tutmäs edi. Bundāq mänzärä qarşısıdä yāmān opkäländi ve: “yā Āllāh” deb, ḥezlāb yeridän turdi ve mäydāngä cunādi. Āqtepālik Rāḥim pählāvān, Yāngi Qalālik Dāvlāt Bāy pählāvāni qarşısıdä körginçä: “ulug ustādim! Qoliñizni berin opäy!” dedi. Dāvlāt Bāy pählāvāni äççığı kelgān edi ve cāvābän:

“qolimni nemä kılasān! Mänä yerni sengä optirmäsäm mäydāndän çıqmāsmän!” dedi. Qunduz Elḥāni bilän İbrāhim Bek Laqı, çāpip mäydāngä keldilär. Dāvlāt Bāy pählāvāni: “pählāvān ābä! Siz opkälänmäyiñ! Kelin kāmptä bārāylik! Hāmāsi öz şāğırdläriñiz-ku āḥı! Mänä köriñ Rāḥim pählāvān sizgä täslimiyät uçun qoliñizni

opmāğçi! Mäsälä, Taḥār ve Ƙunduz emäs älbättä pählävān äbä! Mäsäkä torämizni yaşätmāğ ḥaläs. Kelin... siz kelin!...” deb, opkäsini tindirdilär Dävlät Bāy pählävānni.

Yāngi Ƙalälük Dävlät Bāy pählävān, yiğitlik çāğidä eng zäbärdäst pählävānlärdän sänälär edi. Yurt içi ve yurt täşķarisidäki ülkelärniñ gurāş musäbıķalärigä ķatnāşär edi dävlät ärbäbläri bilän. Ārķasi äslän yer körmäğän bu kungäçä.

Bärçä Ƙatağaañ sämtiniñ ḥalķı, bu keskä pählävāngä ustäd deb ḥıtāb ķılär edi. Rāḥim pählävān ḥäm eḥtirāmāñ, ustäd Taḥārlik Dävlät Bāy pählävānniñ ķolidän opti. Kiyin, Ārbāb Şer Āli bāy ve Elḥāñ İbrāḥim Bek Laķı, Dävlät Bāy pählävānni bilälärigä ālib kāmğä ketti.

Ƙısqaçäsi, Āķtepälik Rāḥim pählävān bu keçäki gurāş musäbıķasını Ƙunduz ātığä ärmäğän ķilib, Ƙunduz Elḥāñi Ārbāb Şer Āli’niñ koñlini ḥoş ķildi. Vädä etilğän cāyzädän bāşķa, Ārbāb Şer Āli bāy ḥäm öz ātığä: “Ƙunduz’ğä ķaytgāndek sengä bir dānā Cerāñ āt berāmāñ!” deb, söz berdi Āķtepälik Rāḥim pählävāngä. Taḥār tāmānidän yālğız, Dävlät Bāy pählävān āzginä opkālĭ edi. Elḥāñ Laķay bilän uluğläri ve ärbäbläri bu yengilişdän ķayğurmädilär. Çunke oğlāķ musäbıķasını ķāzāngāñ edilär. Bäräbärlük sänälär edi zātāñ bu kungi oyunniñ sungiç näticäsi...

Ƙutlävniñ tortinçi kuni edi. Oyun ve musäbıķa sırası Bağlāñ şehri bilän Āybek Şehri āräsidadı edi. Tortinçi kundä nāñştä yeyilğändän näri, bärçä ḥalķ mäydāngä ḥāzır boldi. Elḥāñlar ve kättäkāñlar yerläriñi āldi.ong sıradäki otirāķlärde Elḥāñ’niñ bir ķaptälidä Bağlāñ Elḥāñii Kättäbāy Ārbāb ve uluğvärläridän Ƙādırķul ḥāci bār edi. Bāşķa yānbāşidä isä, Āybek Elḥāñi Ābdullvāḥāb Bek ve uluğvärläri bār edi. Oğlāķ musäbıķasını yenä Bādaḥşāñlik Muḥtār pählävāñ çäpāndāz ḥākāmlük ķılär edi. Hār kungidek oyun ķızıķ bāşlādi. Birinci oğlāķni Āybek çäpāndāzläridän Şāḥ Muḥāmmād Bek çäpāndāz, Nur Muḥāmmād Bek çäpāndāz ķoştaķımligidä curğä täşläb ḥäläl ķildi. Songräki oyunläriñi gāḥ Āybekli çäpāndāzlar, gāḥ Bağlāñli çäpāndāzlar ḥäläl ķilib şehirläri ātığä ärmäğän ķıldilär. Oyun tuşdāñ nārigäçä dövām etti. Nihāyät ātlär ve çäpāndāzlar çärçäb ķaldı. Elḥāñlar, oyun ḥākāmi Muḥtār pählävāñ çäpāndāzni çāķırıp cāyzāni elāñ etti ve song oğlāķ āmrini berdi. Cärçilär, song oğlāķ ve cāyzāsini cār urdı. Song oğlāķ ve cāyzāsini eşitğän çäpāndāzlärgä ķaytādāñ cāñ kirdi. Bärçä yugurdi ucākni bāşığä. Yāmāñ dubur bolib āldi mäydāñ. Ƙoymä, kettidāñ bir mudät kiyin, song oğlāķni Nur Muḥāmmād Bek çäpāndāz bir özi kelturib curğä täşläb ḥäläl ķildi. Bu ķahrāmāñligi bilän oğlāķ oyunini Āybek ātığä bağışlādi. Ve vädä berilğän cāyzāniñ igäsi bldi.

Äkşäm bolginça Ergänağun mäydänigä otinlär yâkıldı. Äläv ketmä ketä mäst bolib til çıķarıb yänär edi. Halk kelib tepälärdä otırgän edi. Qoşıķçılär qoşıķ oķıdı ve kıızıķçılär hunärnımälilik kıldı. Tağın, guraş musäbıķası başladı. Musäbıķa, ikkälä şehirniñ pählävänläri äräsidä kıızıķ ve sämimi käbi ilgäri ketäredi. Qalgän ikki pählävän, Bağlanlı pählävän ve Äybekli Curäbek pählävän eng song çıķtı mäydängä. Äzzänçä tärt ve käşdän näri Bağlanlı Ämän pählävän, Curäbek pählävänni yergä bäsib guraş musäbıķasını Bağlan ätiğä hatım kıldı. Bağlan ve Äybek häm Tağar ve Qunduz käbi bir oyun berib, bir oyun älgän boldilär.

Şehirlär äräsi musäbıķaları, tortinçi kun ädäğigä erdi. Mundän kiyin şämpiynlär ärsidägi musäbıķalär başlar edi. Musäbıķalärdä şämpiyn bolgän tort şehir, öz ärälaridä birär märtä musäbıķa älä edi. Bu oyunlärdän häm şämpiyn çıķқан ikki şehir, yenä öz ärälaridä oyun oynär edi. Älbättä ki şämpiynlär musäbıķası kop uzun surmäsdän kışķa päyt bitiş şart edi. Çünke, yälgız bir mäydänlik oyun oynäş quräli bär edi. Şu bäs, oyun teziginä bitär edi. Säbäbi isä, bir tämändän tort kundän beri ätlärniñ çärçägäni ve başķa tämändän oyunlärnin kuni uzälginçä qutlävniñ mäzäsiniñ kaçärligi edi. Ärtiķ qutlävniñ beşinci kuni edi. Bukun şehirlär äräsi şämpiynlik musäbıķası bolib utär edi.

Beşinci kun häm huddi qutlävniñ ilk kuni dek häyəcän tolä bir kun boldi. Kättä ve kiçik, äyäl ve erkäk bärçä halk tepälärdä yerläri äldi. Bu kun, qutlävniñ song kuni munäsibäti bäs Ävgänistän dävlätinin kättäkän hä häyetläri häm uşbu qutlävgä tämäşägä katnäşgän edi. Ävgän häyetläer kämp içidä Elhän'nin qaptälidä otırgän edi. Bu kungi şäpiynlik oyunläri, yenä Bädağhänli çäpändäzlär nävbät bilän häkämlik kılar edi. Tağım tengläştiriş quräsi tärtildi. Särpul bilän Färyäb ve Bağlan bilän Tağar tengläşti. Birinci mäydän oyuni, Särpul bilän Färyäb äräsigä çıķsi. Häykäl pählävän häkämlik kılar edi bu oyunni. Oyunlär başladı ve yälgız yärim säät surdi. Qattıg bir kuräşdän kiyin, Säncäräklı Nädır çäpändäz oğläqni curgä täşläb şäpiynlikni Särpul ätiğä imzälädi.

İkinci musäbıķa Tağar bilän Bağlan äräsidä başladı. Muğtar pählävän häkämlik kılar edi bu oyunni. Oyun hey ki kıızışti. Tağar divänäläri äymıķsä telbälängän edi. Bir säät digändä Kör ärtiķ pählävän, Tağar ätiğä şämpiynlikni imzälädi.

Tuş päyti bolib qaldı. Tuş ävqäti uçun ärä berildi oyungä. Ertäng oyunläridän, Särpul ve Tağar şämpiyn bolib çıķtı. Tuşdän kiyin yenä ikki musäbıķa bär edi. Birincisi Särpul ve Tağar äräsidä, ikkinçisi isä, bu yilgi qutlävlärniñ şämpiyni bilän otgän yilgi qutlävlärniñ şäpiyni äräsidä. Yäni, Bädağşän bilän... çünke, otgän yilgi qutlävlärniñ şäpiynligini Bädağşän älgän edi. Äymıķsä unutilmäş bir kun bolib otär edi. Çünke

Ergänaqun qutläviniñ song kuni edi. Qutlävlärniñ song häyəcənini yaşar edi bärçä halq. Särpul halqiniñ kopinçası, ailäçä tuş ävqäini özlari bilän kelturgän edi. Tepälärniñ betidä cupä-cupä bolib här ailä ve yä necätä qoşni bir arädä otirib ävqätlärini yeyärdilär. Mehmänlär, mehmändärlärniñ uyigä cunäb ketti. Tuş ävqäti, aş ve nuş boldi. Ketgänlär hel-hl bolib qaytib keldi. Elhänlär häm tuş nämäzini qilib keldilär. Oyun, ikki şampiyun aräsida başlar edi daqıqalärdän songrä. Bu oqlaq oyunini, yenä Bädaşşänlik häzratqul Bāy çäpändäz häkämlik qilar edi. “ oqlaq başläsi!” ämri berildi. Särpul bilän Taḥār’niñ atlıg çäpändäzlari: “hiit!” deb hädädi ätlärini mäydänniñ ortäsigä ve musäbıqa başlädi.

Yämän bir musäbıqa edi. İkkälä tāmän häm tuşdän äldin bir musäbıqa oynägän edilär. Ätlär äzzänçä çärçägän edi. Biräq, çäpändäzlär äldinkidän korä koprag hırsli ve azimli körinär edi. Bir tāmändän Taḥār divänälari, başqa tāmändän Särpul divänälari. Ur, sur, qoymä ketti qilib, yärim sät otti. Häli häm kimsä u gälä ät duburiniñ aräsidan oqlaqni çıkaalgän yoq edi. Bir sät otti ve häli häm oqlaq cur yüzünü körmädi. Ucäkni yerdän kutärgän çäpändäzdän hiç däräk yoq edi. Hä, hä ve hä bir päyt, Sänçäräklı Nädir çäpändäz, şipşittä ter tägidä qalgän qapqarä atı bilän oqlaqni yerdän opirib äldi. Kençä çäpändäz qoştaqlıgida, yüzlärçä ätdän tuzälgän Qurgän’ni yeqitib çıkti ve curgä togrı sām boldilär. Märmidek kelär edi Nädir çäpändäz bilän Kencä çäpändäz. Taḥärlük, Şähmärdänqul Divänä çäpändäz bir tāmändän ve Kör artıq pählävän çäpändäz başqa tāmändän här qançä ätlärini qamçiläsälär häm, yetişä älmädilär, onglärini qaytarib tusıq bolmäggä. Şähmärdänqul çäpändäz vr Kör artıq çäpändäz här qançä hırs ve azimli bolsä häm, cänävär ätlärniñ şimäsi üzilgän ve çäpälmädi. Nihäyät, Nädir çäpändäz Kencä çäpändäz qoştaqlıgida oqlaqni Särpul atıgä hläl qilib şehir aräsi şampiyunlikni Särpul atıgä imzälädi.

Mundän näri, bu sanäki qutlävnñ eng gercek ve eng unumli oyuni başlar edi. Bu yilgi qutlävniñ şampiyunlik musäbıqası qalgän edi. İkki dev kuraşar edi älbättä. Bu oyunnı qazängän, bu yilgi Ergänaqun qutlävläriniñ şampiyuni bolär edi. Bir sät tänäfus berildi. Bir sätän kiyin, Elhänlär kämniñ ongidä ikki taqım kelib säf bağlädilär. Musäbıqaniñ muhımligi bäs ikki häkäm täyin boldi. Bädaşşän’dän Guläm Muḥämmäd pählävän ve Särpul’dän isä Bāy Nāzār Bāy çäpändäz. Bu ikkälä çäpändäz, aqsaqäl ve keksä bolgänlari uçun oqlaq oynäydikän şimä ve küçlari qalgän yoq edi. Bu oyundä, Bädaşşän’dän Muḥtär pählävän çäpändäz, Häykäl pählävän çäpändäz ve häzratqul Bāy çäpändäz artıq oqlaq mäydänidä edi. Ätlärigä mingän ve oyunnıñ başlänişini kutär edilär.

İkkälä hâkâm, Elhânlar ve uluğvârlârniñ huzurigä ädil bir şekildä hâkâmlık kılmâğ uçun ând içti.

Hâr kaçnâ bolsä hâm, Bâdahşân çâpândâzlâri ve ätlâri tinç edi. Hiç oğlâk çâpmâgânlarî uçun çârçâmâgân ve tâb tâzâ edilâr. Sârpul taqımı isä, song nâfâslârini âlâr edi. Ve yenä hâm song umid bilân mäydângä kirmâğçi edilâr.

Oyun bâşladı ve kızık bir şekildä neçä daqıka dävâm etti. Bârçâniñ, hânuz oyun bâşlâmâsdân taqmin etgânidek, Hâykal pâhlâvân çâpândâz, oğlâkni curgä tâşlâb Bâdahşân âtıgä hâlâl kıldı. Yenä bir märtä Ergänaqun oğlâk şâmpiyunligini Bâdahşân âlib, eski muqâmini saqlâgân boldı.

Ärtık, song âqşâm ve song umid edi Sârpul uçun. Äslidä oğlâk oyunini qoldân bergân bolsä hâm, Açıl pâhlâvân sâğ bolgân surâtdä Sârpul şehri, Ergänaqun gurâş şâmpiyuni ve qahrâmânligini qorib saqlâr edi. Uşbu gerçekni bârçä Türkistân halqı hâm bilâr edi. Älbättä, bu âqşâm mühim nersä Açıl pâhlâvân'niñ qarşisigä qaysi pâhlâvân qâlâr edi; u kızık edi.

Song âqşâmgi Ergänaqun älävi yâkıldı. Bârçä şehirniñ qoşıqçılâri ve dâmburâşüçilâri kızık bir qoşık âtışması kılib bir-birâvilâri bilân şer urışti musâbıqası kıldılar. Beş-on dâmburâ birdân, hâyni ândä çertilsä başqa bolâr ekân. Äslidä bu keçä mäst ve bıhud bolgân qoşıqçı Bâzgül Bâdahşi edi. Hey ki külâr edi. Mähâli qoşıqlârni... qoşıqçılar çârçâgândä, ârkai yer kormâgân ve tort keçâniñ gurâş şâmpiyunlarî, ustlarigä hengsiz tunlar kıyilgân ve bellâri târtib bâğlângân hâykâlli pâhlâvânlar kelib kâmp ongidä kollâri ârkasidä ve başlâri tiptikâ turib säf tutti.

Halq endi tort şâmpiyunniñ musâbıqasını hâyâcân bilân kütâr ekân, şâmpiyunlarniñ âlgân qarârî bârçâni şâşirdi.

Bu tortpâhlâvânimizniñ ârkası yer körgân yoq edi. Blkim, şundek tüşüngân edilâr özlâriçä: “ hârkaçnâ biz bir-birâvimizni yeqıtsek hâm, songidä birtâmiz ve Açıl pâhlâvân bilân düç kelâmiz. Açıl pâhlâvân'niñ qarşisigä çıqmâğ, özi yeqılmâğ mânâsini tâşidi zâtân...” deb, üylâgân bolsä kerâk. Pâhlâvânlar, bir-birâvigä qarâştı ve bâkıştılar. Tağın, Qunduz şehrinin nâmlî pâhlâvâni Äktepâlik Râhim pâhlâvân, bârib Açıl pâhlâvânniñ qolidân opti ve kelib yerigä turdi. Halq hâyâret ve hâyârlâr içidä: “nimä gâp boldı-dâ mânmân digân pâhlâvânlar, bundâyin işlar kılayâpti!” deb. Fâryâb pâhlâvâni Ruzıqul pâhlâvân, Açıl pâhlâvân'niñ yânidä turgân edi. Açıl pâhlâvân'niñ ongidä otib, u hâm açıl pâhlâvân'ni qolidân opti. Elhânlar kâmpniñ içidân bir kışı, öz başigä âcâm tilidä bir nersâlar âytib, gâh yerdân turâr, gâh otirâr edi. Birâq, kimsä etibâr bermâdi. Tâmâşâçi

halk, mäydändägi pählävānlärniñ bundäyin gurāşmäsdän täslim bolışlarını körib es-ketti bolgān edi. Şu säbäbdän häm, hiç kim etibār ve dıqat bermädi kāmp içidäki kişinin vağ-ğu-şğıgä

Bärçä pählävānlär uşbu qutlävni qutluğ dimāğ uçun, birinçidän Särpul Elhāni'gä ve tağın mehmānpärvärlilikläri uçun Särpul halkıgä rāhmät ve minätärçilik bildirdi. Kiyin, ālgān qarārläriniñ sınıni açıklāb, bärçäniñ huzuridä Särpul pählävāni Açıl pählävān'gä, Pählävānlär piri laqabini berdilər. Ve yenä, Särpul şehri bu yilgi Ergānaqun gurāş şāmpiyuni elān etildi. Şundek, Särpul yenä gurāş şāmpiyunlik muqāmını qoridi.

Bu yilgi qutlav oyunläriñ sungiç naticäsi, otgān yilgidän fārqli emäs edi. Yenä, Bādaşşān oğlāq şāmpiyuni ve Särpul isä gurāş şāmpiyuni boldi. Yālgız, mänä oyunlar bitti digändä başqa bir oyun ortāgä çıqtı...

Kāmp içidä kälmäkäl ve gälmağāl sesi ket-ketä yüksäldi. Kāmpdä bärçä kattākānlär ve uluğlar häyrät içidä qalib: “hayriyat ekān mi. Häyet mehmānimiz nātinç boldi şekilli! Undän mi bundek opkälängān nimä bälä?..” deb, bir-birävidän sorädilər. Tentärylägān kişi isä, Ävgānistān dāvlätiniñ häyetläridän birtäsi edi. Cudä häm aççığı kelgān edi ve äyāggä turib acām tilidä bir nersälär äytär ve hiç cım bolmäs edi. Başidä nārinci rāngli kattākān bir sällä, yelkäsigä urālgān qāpkarä bir qadifä, şälväri tunik ve haltä bir şekildä çarığınıñ ustigä kaşāl, kattä-mättä süyäkli ve häyläklik bir ādām. Kiyin Elhān, Ävgānistān häyetläriñ biridän: “keçiriñ! Bizgä tilmāçlik qılsāñiz sevināmiz! Nimä hāhläydi bu mehmānimiz? Biz ku bilä ālmädik mätläbini. Ägär ki qaysi birtä uni rāncidä qılğān bolsä biz üzirimizni bildiräylik!..” deb, yārdäm istädi u kişini ānglämāğ ve tüşünmāğ uçun.

Köriñ qani bu kälmäkälçi ādām isä öz yurtiniñ eng küçli ve zor pählävāni ekān. Arqasi yer körmāgānmiş. Häyetläär häm āslidä Türkistān halkınıñ ve Ergānaqun qutlävläriniñ yesä ve torälärini bilişläriuçun bu āşnälärini häm dāvāt etgān ekānlär.

Häyet: “hürmätli Elhānimiz! Bu arqadāşimizniñ özi āslidäbir pählävāndir. Bu kişini nātinç qılğān nersä isä, (bu qadāğçäkin nāmārdçä bir pählävānlik ve täslimiyät!) deb, öz başıgä gälmağāl qılayāptı.” dedi.

Elhān: “ hayir! Hiç fārğ qılmäydi. Pählävān bolsä mänä pählävānlärimizniñ här birtäsi bilän gurāşmāğ istäsä buyursun!.. mänä, kattä mäydän uniki!” deb, cāvāb berdi. Häyet, Elhān'niñ gāpini arqadāşigä tärcümä qilib berdi. Pählävān bolgān häyet: “men, män şu kattä pählävān bilän gurāşāmān! Zātān başqa pählävānlär yeçiligān ve qorqāğdır, menin közimgä!..” deb, aççığ ustigä qadifäsi ve sälläsini çikārib başqa häyetgä täpşirdi

ve dārḥāl kǎmp içidǎn tǎşķargǎ çıķdı. Cǎyzǎ uçun, mǎncǎniñ ustidǎ qoyılǵǎn yǎngi tunlǎrdǎn birtǎsiniñ ikki hengini kesib pǎhlǎvǎn bolǵǎn hǎyetniñ tǎnǎsigǎ kiydirdilǎr ve belini isǎ özi nǎrinci sǎllǎsidǎn ikki qulǎçini kesib öz belini bǎǵlǎdı ve yenǎ öz bǎşigǎ gǎpurib turdi mǎydǎndǎ ǎynǎlib. Āçıl pǎhlǎvǎn’niñ ustigǎ yǎmǎn ǎççıǵı kelǵǎn edi şekilli. Āçıl pǎhlǎvǎn’niñ ǎrķasini yergǎ süykǎb, yaǵır qılmǎǵçı edi bundek opkǎlǎnişigǎ korǎ...

Āçıl pǎhlǎvǎn, kǎmp ongidǎ gurǎş rǎsım ve ǎdǎbini kǎttǎkǎnlǎrniñ ḥuzurigǎ bǎçǎ qılib, tǎǵın mǎydǎndǎki raķıbigǎ toǵrı yüriberdi. İkkǎlǎsi, bir ikki mǎrtǎ dǎyrǎ şekligǎ ǎynǎldilǎr. Taǵın, tǎḥtǎb köz-közǵǎ keldilǎr. ḥǎkǎm: “bǎşlǎyiñ!” digǎn dek hǎyetlǎrniñ pǎhlǎvǎni, özini yerdǎ uzǎngǎn şekildǎ kördi. Ālķışlǎr yüksǎldi: “ Āçıl pǎlvǎn, Āçıl pǎlvǎn” dibǎn ḥalķ ǎǵzidǎn. Baǵlǎnlik Āmǎn pǎhlǎvǎn bilǎn Qunduzlik Rǎḥim pǎhlǎvǎn bǎrib yerdǎn kutǎrdi Āvgǎn pǎhlǎvǎnni. Demǎk, yǎmǎn yeķılǵǎn edi hǎyetlǎrniñ pǎhlǎvǎni. Gǎnks ve miyesi çǎlķayǵǎndek közlǎri hǎr yǎķa bǎķıb turǎr edi. Sesi çıķmǎş edi bir türlü. Bir tǎmǎndǎn kǎmpniñ içidǎ qǎḥķahǎlǎr ve bǎşķa tǎmǎndǎn isǎ, “dǎvlǎt hǎyetigǎ nimǎ boldi?” deb ǎndişǎlǎndilǎr. Āvgǎn pǎhlǎvǎn’niñ ikki qoltıǵıǵǎ, ikki pǎhlǎvǎn kirib ǎstǎ-ǎstǎ kǎmpǵǎçǎ ǎlib keldilǎr tǎy-tǎy qılib. Kǎmp eşiǵidǎki hǎyet ǎrķadǎşlǎri pǎhlǎvǎnniñ yüzigǎ su septilǎr. Āvgǎn pǎhlǎvǎn sunin sǎvıǵılıǵı bǎis silkinib ve citkinib özigǎ keldi. Özigǎ kelǵǎndek hǎyet ǎrķadǎşlǎriniñ qolidǎn sǎllǎ ve qadifǎsini tǎrtib ǎldi ve tepǎniñ tǎgidǎ yoldǎ tǎḥtǎǵǎn mutǎrlǎrigǎ toǵrı öz tillǎridǎ ğumǵumlǎbǎn ketti ǎççıǵı kelib. Ārķadǎşlǎri hǎm ǎrķasidǎn ketti.

Bǎrçǎ ḥalķ uylǎrigǎ ve mehmǎnlǎr hǎm mehmǎnhǎnǎlǎrgǎ ketti. Beş kunlik qutlǎv ve oyunlǎrdǎ bolib otǵǎnlǎrni hǎr kim unutǵǎn edi goyǎ. Hiç kim qutlǎvdǎn gǎpurmǎş edi. Birǎķ, ertǎngǎçǎ hǎmǎniñ ǎǵzigǎ, Āçıl pǎhlǎvǎn bilǎn Āvgǎn pǎhlǎvǎnniñ gurǎş dǎstǎni bǎr edi...

Mehmǎn eşiǵdǎn kelsǎ, rızķı teşiǵdǎn kelǎr.” ve yǎ ki; “mehmǎn, on qısmǎt bilǎn kelǎr. Bir qısmını yeyǎr ve toķız qısmını uy igǎsigǎ qoyib ketǎr!” digǎn ǎtǎ sözimizniñ ḥıkmǎti bilǎn, Sǎrpul ḥalķı mǎhmǎnlǎrini cudǎ hǎm ǎziz körib hiç hǎrimǎş ve çǎrçǎmǎşdǎn ḥızmtlǎrini qıldı. Boyunlǎrigǎ tüşǵǎn vǎzifǎni ekseksiz bir şekildǎ yergǎ kelturdilǎr. Bu yilgi qutlǎvniñ esǎn ǎmǎn otişidǎn kǎttǎ ve kiçik bǎrçǎniñ koñli tinç ve rǎḥǎt edi.

Mehmǎnlǎr, song keçǎni hǎm unutilmǎş esdǎliklǎr bilǎn otkǎzdilǎr. Ertǎng ǎzǎni bilǎn, mehmǎndǎrlǎr turib eng mǎzǎliǵ nǎnştni tǎyǎrlǎdilǎr. Dǎstǎrhǎnlǎr tuşǎldi ve usti türlü nemǎtlǎr bilǎn toldirildi. Ālbǎttǎki tillǎrdǎ dǎstǎn bolǵǎn Sǎrpul’niñ qaymǎǵını song

bir märtä yemäsdän hiçbir mehmän ketmäse. Bärçä mehmänlär ve mehmändärlär birlikdä muhābāt mäsini bilän nānştalärini āş ve nuş kıldılar.

Nān yeyilgändän näri, dāstārḥān duāsi Türk milletinin tinçligi ve butunligi uçun duälär oqıldı. Uşbu birlik ve bārābārlikgä vāsila bolgän ve ātäläridän qālgän mirāsi torälärini ābädyān yāşātışgä ānd içtilär. Mehmänlär bärçä Särpul ḥalkıdän, tärtgän mehnät ve qılgän ḥızmetläri uçun ḥälällik istädilər. ḥälälläşgändän kiyin, Elḥänlär ve uluğvārlärdän başqa bärçä mehmänlär öz yurtläriگä toğri cunāb ketti. Älbättä ki Elḥänlär, ärbāblär ve uluğvārlär ertäsi kun cunär edilär. U ertāng bärçä Elḥänlär, ärbāblär ve uluğvārlär Särpul ḥalkınıñ, äyniksä Särpul Elḥāni'niñ ḥās mehmāni edi.

Mehmänlär bärçäsi iştiḥā bilän yedi. Kiyin, Elḥänlär ongdä ve ärqäläridän uluğvārlär mäydä-mäydä şehir sāri cunädilər. Sekin-sekin ādımlär bilän Särpul'niñ bāzārini gezib ve körib çıqtılar. Songrä Pāygāmbārimiz nāslidän ḥāzrät Äli'niñ nābiräläridän İmāmzādä Yāḥyā bin Zāyd'niñ mubārāk gumätini(maqbārasini) ziyārat kılmāğ uçun Kiçik İmām sāri sām boldilər. Ziyāratgä bārginçä, bärçäsi Pāygāmbārzādä'niñ mubārāk rāvzəsi tegrägidä ḥālqa urib otirdilər. Songrä, Qāri Äzmi cenābläri guzäl ve mulāyim sesi bilän Qurān telāvāt kılib mehmänläriñ konglini ve ruḥini fāyiz ve bārākāt bilän fāyizländirdi. Ādām'dän şānli Pāygāmbārimiz ḥāzrät Muḥämmäd(s) ve suläläsigäçä, ve bärçä mädfunläriñ mutāḥär ärvāḥigä duā ve ḥatım bağışlädilər. Duā ve fāḥädän näri, Qāri Äzimi cenābläri āzginä islām tārīḥidän bāḥş kılib, ḥāzrät Yāḥyā bin Zāyd(rz)niñ yolini, qāndek Türkistān yurtläriگä tüşgänidän ve qāndāğ zālımlär qolidä fāce bir şekildä şāḥādätgä yetişnidän bāyān kıldi. Mubārāk cäsädläriniñ,, ziyāratniñ qaptālidägi yāşāb ketgän ming yillik çınār yāğāciگä āsilgänidän ve tağın, mubārāk cäsädläriniñ Särpul ḥalkı tāmānidän uşbu ziyāratgāḡgä dāfın qılgänidän äytip berdilər. Ziyāratniñ korkāmlı emārasini, äcdādimiz Sultān ḥusāyin Bāyqarā tāmānidän emār bolışın mehmänlärgä açıklāb berdilər. Ziyārat mārāsimi bitgändän näri āstā-āstā qayttılar.

Tuş nāmāziniñ päyti bolgän edi. Bärçä, Särpul däryāsiniñ zuläldek āqıb turgän tunuq suvigä vuzu ālib Särpul'niñ ilk benā bolgän tārīḥı mäscıdı Ḥānqāḥşerif'dä cāmāt bilän tuş nāmāz ādā kıldılar. Nāmāzdän näri, Ḥānqāḥ mäscıdiniñ mäydānidä çınārlärniñ säyāsıdä yığılib turdılar. Şu āndä Mullā Ḥadim cenābläri, Ḥānqāḥ mäscıdiniñ tārīḥidän ve Särpul ḥalkınıñ qānçälär eşq ve muhābāt bilän uşbu Ḥānqāḥ mäscıdini emāriگä qānāşgänläridän bāḥş kılib berdi. Tāğın, Taḥār Elḥāni İbrāḥim Bek Laqay:

“ustād! Bu mäscıdniñ divārləri kaçā qalın ekān! Men qulāçlädim lekin qulāçım yetmädi! Bu nimä sır?” deb, sorädi.

Yädgār hāci: “keçiring Elhānim! Yüzlärçä yildir ki, här yıl bu mäscıdni sel bäsädi. Yälğiz, ustidägi kok qubäsi körinädi selniñ içidän ve bäs. Mäscıdniñ özi butunläy selniñ içidä komilädi. Mücüzäni qarāñ şuncä säglām ve mähkäm ki hiçbir nersä bolmäydi.” deb, arägä gäp qoştı. Tağın Mullā Hādım, İbrāhim Bek Laqay’niñ soräğigä cävāb qaytardı: “hürmätli Elhānim! Men, birinçidän Yädgār hāci’niñ bergän bilgiläriniñ rämzini ve yenä bir necätä äniq bilgini sizlärgä äytib berämän. Yälğiz, bu toğridä sizlärgä bilgi bermäsdän äldin sizdän bir cävāb sorimän!?” dedi, Mullā Hādım. Bärçä cım boldı ve songrä Laqay cenābləri külimsäb:

“buyuriñ ustādim! bilsek cävāb berärmiz!” dedi.

“älbättä biläsizlär Elhānim! Arämizdä, sävālnin cävābini bilmägän yoq!..” deb, başlädi yenä Mullā Hādım: “buyädi eşq ve sevgi bilän qoyılğan bir tāmirni, nimä yeqıtā älädi?” dedi. Uşbu sözni eşitib Elhān İbārhim Bek Laqay:

“toğri äytäsiz! Hiçbir nersä yeqıtā älmäydi!..” deb, başını qımildätib qoydı. Songrä Mullā Hādım, Hānqāh mäscıdiniñ tārıhı ve tuzälüşü haqıdä bilgi bermäggä başlädi. “bu yerdä, bu mäscıd ve Hānqāhniñ tuzälüşü uşā çägdä Särpul haqını cudä hām sevindirgän. Kättä-kiçik, erkäk ve hātın qol-qolğä berib iş başlägänlär. U päytlärdä, Särpul haqınıñ nufusi unça kop emäs edi. Yenä hām här uydän birkişi, härkun uşbu mäscıd emāri işigä işlämäg uçun kelär ekān. İşlämäg uçun kelgän kişilär, yettidän yetmişgäçä kättä ve kiçik birinçidän däryädä vuzu ālib, tağın işgä başlär ekān. Bu mäscıdniñ bir yıl bel läyi hām tährätsiz ve vuzusiz qoyılğan emäs!.. ustā memāri, Buḥārāy Şerif’dän tährif buyurgänlär ve bir ehlās bilän tuzätib kätgänlär. Yüzlärçä yıldän beri, Yädgār hāci’niñ äytgänidek bu mäscıdni här yıl neçä märtä sel bäsädi. Älbättä, munçä fälākät qarşisidä häli hām äyāgdä turışınıñ sıri, birinçidän; ustādniñ ehlās ve ustāligigä, songrä isä Särpul haqınıñ eşq ve muḥäbäti bilän çärçämädän ve härimädän işläşlärigä bağlıq. Uşbu mäscıdniñ toprāğı, tepälärniñ mağzidän yäni, su tekmägän insān ve ḥäyvān edrāri qoşılmägän tāmiz bir toprāgdän, maḥsus bocilärgä insānlärniñ arqasidätäşilgän. Suvi şefā bulāğıdän tā bu yergäçä, yüzlärçä qıyındılıq bilän tāşınıb keltirilgän. Läyi isä, tāmiz ve tährätlik äyāglär bilän tepilgän. Bu mäscıdniñ divārläriniñ läyi tepilä-tepilä undāq bir pişirilgän ki, ustā memārniñ ḥāhlägänidek. .mäsälän: läy aqşāmgäçä neçä märtä ägdärilib neçä märtä tepilär ekä. Songrä isä ustā, u läydän munçäni ālib bir sufāl tábägdä sunin içidä çomdirib quyär ekān keçä boyıçä. Ertāng nāmızdän näri, ilk bārib sufāl tábägdäki läygä bāqar ekān.

Ägär ki täbägdäki su mäsi läy ve hıt bolgän bolsä ve yä ki läy äzginä muläyim bolib sustäyğän bolsä, yenä bir kun äqşämğäçä u läyni tepib pişirär ekänlär. Tā ki, bir täşni äqşäm sugä çomdirib qoyiñ ve ertäng sudän çiqärgäniñizdä qandäg ki şekli bozulmäs isä, huddi uşändäg bolginçä. Lāy änä şundäg pişgändän näri, u läyni mäscıd divärläriğä bäsär ekänlär. Uşbu sâbâbdändir ki, divärläri läydän häm bolsä täşdän korä qattıgräg ve mähkämrag. Sel bäsğändän kiyin, äylärçä mäscıdniñ içi sudän tolib yätädi ve äslän divärlärgä nām otmäydi. Çünke bu divärläriñ läyi, läbärätuvär bolib sugä qarşı küç qāzāngän!” deb, hikāyā qılıb berdi.

“eşğä qaräyiñ hä! Muḥâbât ve ehlâsgä qaräyiñ!..” dedi, İbrâhim Bek Laqay, Elḥāngä qarâb.

Bälḥ Elḥāni Ruzıqul Bāy Kārvānbāşi: “hāmäsıdän korä sâbır ve çidāmğä qaräyiñ siz!..” deb, qâldi.

Fāryāb uluğläridän Mäymänälik Ğulām Muḥāmmād: “ustāniñ mähārätigä ve äsälätigä qaräyiñ! Hunäriğä ve sänätigä bergän etibäriğä ve ustälilik ruḥiniñ mäyin ve inceligigä qaräyiñ siz!..” deb, çuqur bir nâfäs äldi.

“Sârpul ḥalqıniñ imāniğä ve aqıdäsıgä qaräyiñ siz!..” dedi, Qunduz Elḥāni Şer Äli Bāy.

Songrä hāmäläri äldin-kiyin mäscıddän çıqtılar. Sekin-sekin Sârpul’ğä Sârpul ātını bergän koprikiñ ustigä keldilər. Mullā Ḥadim, koprik ḥaqıdä häm bilgi berdi. Mehmānlär çärçägän edilər. Koprikiñ ong tāmānidä Sâroul’niñ tārıḥı ḥāmāmi ve ḥāmāmniñ qaptälidä isä bir tegirmän bār edi. Koprikdän otär otmäs çâp qoldän äynälib ḥāmāmniñ ongiğä bārdilər. Tāl yägäçläriñiñ sâyäsıdä, dāryā kırğägıdäki supāniñ ustidägi mäncälärgä otirdilər.

Bir tāmāndän kättä dāryāniñ āqıb turgän kokmäy suvi, bāşqa tāmāndän häm tegiemän nehrinin tolqınıb āqıb dāryāğä qoşılğän mänzāräsini izläb, äyrim bir iç āçuçı fāzädä nehir bilän dāryāniñ tām kesişğän nāvişidä qurılğän yürgä sāmāvārdän yaḥşilāb çāy içtilär ve dām ālib tinçläştilär.

Hunärdän ve sänätdän yaḥşilāb tüşüngän, bir āşärniñ eng mäyin nuqtäläriğäçä fârq etäbilğän ve bāşqa adı insānläriñ hunärdä korä älmägän nuqtäläriñi köriş bäsārätigä igä bolgän Mäymänälik Ğulām Muḥāmmād cenābläriñi közi, Sârpul kopriğiniñ ust-ustgä ikki qabätli bolışını fârq qıldı ve sâbâbini sorāmāğgä bāşlädi:

“bilämän! Bärçāñiz uşbu koprikiñiñ ikki qabät bolgänligini sezdiniz. Birâq, hiç qandäg merâq(kunckāv) etmädiñizmi! Män isä, ilk märtädir ki bundäg ikki qabätlik bir

koprik köräyapmân!” dedi. Tağın Mullâ Hadim, uşbu koprikniñ tārıhı ve  m ri haqıd  k şka bir bilgi berdi.  r l rid , y şd  b r sids n b y kr ğ ve uluğr ğ bolg n ust  H nkeldi B y:

“meni ke iriñ!.. biz ki ik b l  edik.  t  bub l rimizd n uşbu koprik haqıd  b zi hik y l r eşitg nmiz.  an a toğri ve y  n  toğri men bilmim n.  lb tt ,  r mizd ki uluğ bilim  d ml rimiz ya şır ğ ve toğrisini bil dil r!” dedi.

Elh n’niñ  apt lid , m nc niñ ustid  y nb ş t şl b  ay piyal si  olid  ve ikki k zini koprikg  tikib turg n  br him Bek La ay:

“ust m!  ytib berin  ani eşitg n hik y l rizd n birt sini uşbu koprik haqıd ! Toğrisini sor s niz, nim  u un bund k ikki  ab t bolg niñ sırrını men h m  zz n n  mer k ettim! K tt l rimizniñ g pig  h m c n b r.  undek em s mi Elh nim?” deb Elh ng   ar di. Songr , Ust  H nkeldi B y:

“men  ytib ber m n. Bir k, siz mend n eřitg niñizg  em s, uluğ ust dl rimiz Mull  Hadim ve  ari  zimi cen bl riniñ bilgisig   tib r berib, koprik haqıd  eng  ni  ve toli  bilginini  lg n boliñl r! Men is , h l k  gzid n eşitg n hik y ni  ytib ber m n.  unc .” deb, b şl di  ngl tişg :

“eski ve  adiml rd , bir  arri k mpir  y l b r ek n  hrimizd . Tirikligid , b r n  ya ınl ri  avm v   arind şl ri d ny d n otib ketg n ek n.  zi bir b şig   alib hi bir mir şisi  alm g n ek n. Kiyin,  arrib murrib  alg n  agıd   olid ki m lini ve b rligini bir hayir işg  har l m g ci bolg n. Ulus  kşak ll rid n, uşbu ya şi ve ezgu niy tig  m şv r  ist g n.  kşak ll r is  ort k bir pl n  urş b, m n   u d ry niñ ustid n m hk m ve k tt  bir koprik tuz tişg  m şv r  berg nl r. Uş    gl rd , d ry niñ suvi h zırigid n kor  cud  h m kop ve to ınli ek n. H l kniñ y ptirg n  op koprik ve taht  koprik l rini, h r m rt  sel bozib ve  lib ket r ek n. D ry niñ ikki y k sid gi y ş v il r cud  h m  iyind likl rg   al r ek nl r.  zl ri ots l r h m h yv nl ri,  t ve eşekl ri ot   tlm s ek n taht  koprikd n. Tağın, ust  t pib ve ker klik m lz m ni t y rl g nd n n ri, d ry niñ eng t r nu t si boğ n m n şu yerd n koprikniñ t hd bini b sg nl r. Uşbu koprikniñ hiştl ri b şka hiştl rd n f r li bolib, ust niñ buyurg  bil n ma susu tortg n ve y lp ğ  eklid ki  alibl r bil n tuz tilg n ve h md n kor sig  pişirilg n. T gin, bu hiştl rniñ bir-bir vig  y pişirtm ğ u un, t vuğ yumurt si bil n  h r ve iş rni  oşib, h s bir m v d t y rl g nl r ve bu koprikniñ mem risig  işl g nli . “ deb,  ıss   ilib berdi.

“Koprikniñ ikki  ab t boilişininiñ s b bi, k  lir ğ bir koprik bolsindeb tuz t tg nl r mi?” deb, sor di Tah r uluğl rid n  ara ul H n.

Sämängän millet vākili, Bāy Murād Hān hāzıllāşib: “yoq hānim! Pol koplük kılğān. Nımā kılışlārinı bilmāğānlār. Tāğın, ustıgā yenā bir qābāt yāptırıb māsraf kılğānlār nımā bolā ālādi?..” dedi, külımsāb. Bu gāpnı eşıtıb bārçā külışıb qoydılar. Ustā Hānkeldi bāy yenā cāvāb qaytardı:

“yoq vākılim! Sızniñ ülāğāniñizdān emās! Ālbättā, ilk bāşdā bir qābāt yāptırılğān bolsā hām cudā küçli ve mähkām bir koprik ekān. Yüzlārçā yıl bir qābātlik hāldā qālgān. Faqāt ikki qābātliginiñ sırı, bubāmız Āmir Sultān hüsāyin Bāyqarāniñ ādālāti ve sıyāsı fārsātigā bāğlik!” deb, cāvāb berdi Ustā Hānkeldi Bāy.

Gārcā Sārpul uluğlāri ve Elhāni, uşbu hikāyāni bilsālār hām, cım turgān edilār. Bārçā, Ustā Hānkeldi Bāyniñ ānglātişini istār edi. Ustā Hānkeldi Bāy dāvām etti: “bubāmız Āmir Sultān hüsāyin Bāyqarā, sultānlik çāğıdā Bālğ, Buğārā ve Herāt ārāsıdāğı tucārātlārinı keliştirtirgāndān kiyin Tucārāt kārvenlāri, Bālğ ve Buğārā’dān ālgān sāvdālārinı Herāt şehrigā ālib bāriş uçun Bālğ, Sārpul ve Fāryāb ustıdān Herāt’gā bārmāğni, hām yārārli ve hām yaqın dib tüşünādi. Undān uşbu yolni tārceh etādi. Ālbättā ki bu yol, bāşqa yollārdān cudā yaqın tāmām bolār ekān. Bu yolni taqıyb etgān kārvenlār, nihāyāt Sārpul’gā yetib kelādilār. Kiçik İmām sārı kelgān kārvenlārniñ onglāridān uşbu dāryā çıqadı. Siyāsāt ve ādālātniñ māyinligi bolsā kerākdir ki, uşbu koprikdān keçmāğ uçun, kārvenbāşi hālkniñ birtesidān:

“bu koprik, qaçāndān ve qaçā pāytdān beri bār? Kim tāmānidān emār etilgān?” deb, sorādi. “bilmāsmān! Birāq, eşitişimçā bir kāpir āyāl tāmānidān tuzātılğān?” deb, cāvāb qaytardı kārven bāşigā u kişi. Kārvenlār bilān kim dāvlāt ārbāblāri ve tucārāt vāziri hām bār ekān. Buğārā’dān Herāt’gā qaytib turgānekānlār. Dāvlāt ārbālāri hālkniñ cāvābini eşıtıb: “dāvlāt kārveniniñ, rāyāt koprigidān otişi ādālāt emās!” digān bir-birālārigā bāqıb.

Kārvenbāşi sorādi: “hāy qağdāğ otāmız uşbu kättā dāryādān? “deb.

“dāryāniñ içidān hāydān!” deb, fārmān berādi tucārāt vāziri.

Kārvenlār, yük ārtılğān tevā ve qātırlārni dāryāğā toğri hāydādılār. Birāq, suvniñ koplīgi ve dāryāniñ çuqurlığı bāis, yük ārtılğān hāyvānlār otā ālmāydılār. Āğār ki kārvenlār, hāyvānlārni çittek zorlāsā otsin deb, āzzānçā kop hāsārā körıb bārçā sāvdālārinı dāryāğā āqızıb qoyār ekānlār. Āqıyb ketmāsā hām, su tegib nām bolğāndā bozulār ekān. Kiyin, dāvlāt vāziri bir qarār ālādi ve kārvenbāşigā: “yüklārni indirin! Neçā kun bu yerdā qālāmız!” deb, āmır berādi. Dāvlāt vāziri, Sārpul hālkniñ büyüklāri ve uluğlārinı çaqırıb, ulār bilān bir māşvārā qılādi. Uşbu koprikni yāptırılğān kāmpirniñ

suläläsidadän qälqän biräntä miräşçisi bolsä, unqä koprik mäsräflärini berib taqm dävlat kârvânini uşbu koprikdän otkäzişini istädi. Ulugvârlär ve äqsaqällär: “täzuf bilän ki, u kişidän hiç kim qalmäqän!” deb, cävâb berädilär. “ iç bir yaqmını ve yâ qavum qarındäşi häm yoq mi? Äqär ki bolsä unqä beräylik?” deb, soräydi.

“yoq väzirim! Zätän hiçbir meräşçisi bolmäqäni uçun, bär yoq mälini uşbu kopriqä qarçläqän!” deb, äytib berädilär. Kiyin dävlat väziri, dävlat atıqä başqa bir koprik yäptirmäq istäydi. Ustä bir mämärni hızmätqä çağırıp koprik tuzätış färmänini berädi. Ustä mämär, väzirniñ sözlärini eşitqändän kiyin, hürmät bilän qollärini koksäyigä qoyıb:

“bir koprik tuzätış, qaydä isä bir yıl qadar vaqtimizni älädi!” deb, äytädi.

“ qandäq?” deb, sorädi väzir.

Ustä mämär, sekin-sekin väzirqä iş purqırämidadän bähş qılıb väzirniñ başını açädi. Väzir, kop pät turä älmäqänlärini ve kârvänniñ häm birän vaqträq Herät’qä barişini bildirädi. Kiyin, ustäniñ aqli ve firäsäti bolsä keräk:

“väzirim! Uşbu kopriqä işläqän hıştlärdän bir yıqm hışt ärtib qälqän. Yüzlärqä yıldän beri mänä hämämniñ ärqasidä turgän. Hiç kim häm iş älmäy qar ve yäqmır tägidä qalib yätqän. Äqär ki istäsäniz, koñlingizniñ rähäti uçun uşbu hıştlärni älib tez bir fursätdä, uşbu koprik ustidän dävlat atıqä başqa bir qabat yäptirib äliñ. Kiyin, kârvänläriñizni ustidän otkäzib turib ketin!” deb, bir fikir bergän bolädi.

“undäq bolär mi ki uätäm?” deb, soräydi väzir.

“hä bolädi väzirim! Boläydi digän bir nersä yoq! İkki koprik ust-ust dä. Äyriçä, bir sultänlik sänäti ve mämärisi bolädi. Hämä, dävlatniñ koprigi, rayätniñ koprigini här türlü äqır yükdän qorilqän bolädi! Otgän härkim dävlatniñ koprigidän ve hızmätidän mustäfid bolädi. Başqa tāmändän, dävlat häm bu yurtqä eng äz bir hızmät qılqän bolädi!” deb, väzirini koñlini älib kondirädi, ustä mämär. Nihäyät väzir häm, tucärlärniñ işini keç qalmäyişi uçun ustäniñ fikrini maqul bilädi. Songrä, Särpul halqmını häm kondirib uşbu koprikniñ ikkinçi qabatini yäptirädi. Deb eşitqän edim hürmätli uluqlärim deb qısä qılıb berädi Ustä Hänkeldi Bây.

“şu dävlat ädäminiñ ädälätini qaräyiñ Elhänim!..” deb, Elhängä qarädi Bälh Elhäni Ruzıqul Bây kârvänbäşi.

“äsıl qänlik atälärimiz biz färzändläriqä, dünyä bariçä eng büyük dârs bergän bolsä keräk, uşbu kâbi äşärlär ve mämärläri bilän!..” deb, başını silädi İbrähim Bek Laqay...

Keç pâytlärgäçä däryä kırgägüdä otirib cudä häm kızık muhäbät kılib ve suhbätläştilər.

“kısälär cudä şirin älbättä! Biräq, keç bolmäsdän şu kättä İmāmni häm bir ziyarät kılib çıqaylık! Yenä yä kelä älämiz, yä kelä älmäymiz hudä bilädi!” dedi Bağlanlık Mirzä Abdullhaq Bek. Tağın bärçä yerdän turib Kättä İmām sari cunädilər. İmāmni ziyarät kılib asır nāmāzini Kättä İmām mäscıdığä ädä kıldılar. Äqşam, bärçäsi yenä Elhän’niñ mehmānhānäsığä qayttılar.

Halkniñ märkä mäkāni bolgān täşkar hävilidägi supä supirildi. Gärcä, kış mävsomidä yäggän qar ve yägmirniñ nämi qalgān bolsä häm, qalınlar tuşälmäsdän äldin, boryä tuşab ve ustidän qalin keqizlar tuşaldi. Kegizläрниñ ustidän isä qalınlar tuşaldi. Hävä cudä häm yaşsi ve mulāyim edi. Äşlar ve pälävlär dämländi. Türli-türli nemätler bilän dästärhānniñ usti toldirildi.

Mehmānlär, Särpul’ni gezib ve äynälib keldilər äqşämğäçä. Elhän äldindän ve başqa mehmānlär isä, ärqa-ärqagä kiräverdilär kättä eşikdän. Älbättä ki Elhän, bärçä hās mehmānläriğä öz atığä bir ziyafät täyärlegän edi bu äqşam.

Mäydāngi kättä sämāvār paqırdäb-paqırdäb mäst qaynär edi. Elhän’niñ büyük oğli Qādirbāy ve kiçik oğli Sādıq bälä dästärhān ustığä nān ter ve mehmānlärniñ çayini tüzälär edi. Ävqāt yeyildi ve dästärhān duā fātıhā bilän yığıldı. Qollär tüzäländi. Nuqıl ve turşäk kāsälari härkimniñ onğıgä terildi. Çaylar dämlänib piyalälärgä suzıldı. Elhānlär ve uluğläрниñ här beri, öz yurti ve halkı atığä Elhän’dän äyri-äyri minät bildirib, täşakurlik kıldılar. Körgän muhäbät ve yegānläridän-içgānläridän hālällik istäb turgān edilär ki supä bāsmāğiniñ ustidä, tiptikä turgān Änä Hātun’gä tüşti közlari. Keçäniñ qarānguligi ve supäniñ yāhtiligi bāis, ānāniñ kelişini sezä älmädilər.

“ vāy ānām! Büyük ānām! Közlärimiz kör bolsin. Kelişinizni bilmäy qaldik! Hoş keldiniz ānām!” deb, bärçä äyāggä turdi. Torä ānāsi ānä Hātun, sālām bergändän kiyin:

“hiç kımildämäsdän turgān yerinizgä otiriñ! Sizlar mehmān, biz mehmānmiz! Men, mänä şu yerdä otirib älämän!” deb, bāsmāgdän çıkıp uşä yerdä otirdi.

Änä Hātun’niñ sözi ve gäpi birtä edi. Härkim turgān yerigä otirdi. Änä Hātun häm otirib nāfäs älgändän kiyin:

“äslidä, sizlar hoş kelibsizlar ve säfä ketiribsizlar! Sizlar härmäyinflär!..” dedi ve közidän bärçäni bir otkäzdi.

“ bār bolin ey Türk ānāsi! Tinç ve hoş kördik sizni Māşällāh!..” deb, cävāb qaytardı Tağār Elhāi İbrāhim Bek Laqay.

“Bibi Ānām! Nābirāñizniñ toyi, sizgä ve bärçä äiläñizgä qutluğ bolsin! Bu yıl, mänä mundāq kütilmägän bir sürpriz bilän uşrāştık! Bārliğıñiz sâyäsidadä älbättä. Unutilmäs ve gurgummä bir qutlāv bolib qāldı! İnşälläh mundän songrāki qutlāvlārimizni, mänä şundāğ bähänälär bilän çirāyli qılāmiz nāsib bolsä!..” deb, söz açtı Bağlān Elhāni Kättä Bāy ärbāb.

“dostlārgä qutluğ bosin Kättä Bāy ärbāb!” dedi Ānä Hātun.

“māşälläh! Sizni tinç kördik büyük ānām!” dedi Fāryāb uluğlaridän Māvlāvi Elmi...

Cävābsiz qoyārmı edi Ānä Hātun?: “ bu yāşdä, tinçilik mi qāldı, elmi cenāblāri?.. mäcburän äyāğdämiz qandāq qılaylık!..” dedi. Kiyin, supāniñ çetidän:

“Teñrim sizni qorub saqlāsin büyük ānām! Sizniñ bārliğıñizgä minglärçä şükür. Siz bolmäsāñiz, yālgız Särpül emäs, bälkim butun Türkistān yātim qālādi! Teñrim, bizniñ umrimizdän hām sizgä bersin!” deb, gäpdänlik qilib āldı Fāryāb uluğlaridän Äbullhāyir Bāy.

“sāğ boliñ eltifañiz uçunü Hāyri cenāblāri! Birāq uşbu dünyädä, hiçbir cānli uçun mundāq bir şāns tānilmägän! İlgäri kelgānlār, ilgäri ketsin!.. bu yurtniñ ve Türk toräsiniñ, sizlār kabi uluğ ve bilimdän fārzāndläriñiñ küçigä ve çärçämäsdän tälāşigä cudä hām ehtiyāci bār! Bār yoq küçiz bilän bu cānnät yurtimiz uçun, asıl milletimiz ve torāmiz uçun hızmät qılıñ. Bu kun, sizlār fidākārlik qılmäsāñiz; ertä kundä özini ve milletini tānimägän, toräsini bilmägän bir nāsılgä, uşbu cānnät yurtni ve muqadäs torāmizni qandāq tāpşirāmiz?.. bu toğridä cudä hām çaqқан ve zāki boliñ uluğlarım!” deb, opkälilik bir şekildä bärçä mehmānlārniñ dıqatini özigä qarātib qoydı Ānä Hātun.

“haq sizgädir Ānām! Toğri äytäsiz!” dedi Tağār uluğlaridän Bāyib Nābi Hān.

Ānä Hātun, āzginä dāmrāst bolgāndän nāri, çāyidän bir yütüm içib piyālāsini yergä qoydı ve yenä başladı:

“äytib berin-çi! Yurtläriñizdä tinçilik mi özi? Nimälär bolib yātgän? Hātın qızlār qandāgdirlär?..”

“yaşdidir ānām, Hudā’gä şükür! Bärçäläriñiñ sālāmlāri bār sizgä!” deb, cävāb berdi Bādağşān Elhāni Aşur Muğāmmād Bāy ve dāvām etti: “otgän yılgi qutlāvlārdä Bādağşān’gä keläsiz deb, kättä-kiçik sizni kutgān edik. Birāq, kelmädiz. Yoqsä, bizniñ hātınläriñi sevmäysizmi Büyük Ānām?” deb, qoydı.

“ästagfurilläh Aşur Bāy! Sevmäs bolär mi äkä, u Pämır tāgläriniñ äsıl ve tengsiz laı ve märcän dek hātunlärini?.. mänä Elhān bārdi boldäi dä. Men häm ketsä edim, Särpul’ni kimgä qoyär edik bu hāsās zämänlärdä?” dedi.

“ toğri äytäsiz ānäm! Qaräyiñ ki, otkän yıl nābirāñiz Yaqub Bāy, mänä ātālari bilän Bādaḥşān’gä tāşrif ketirgānläridä sorāb qālgāndim toy mäsäläsini. Yaqub Bāy isä: “ hāli toy tāmāşādän ḥabär yoq!” digän edi. Qandāq bolädi birdän birgä qarār beribsizlär?..” deb, sorāmāggä dāvām etti Aşur Muḥämmäd Bāy.

“bizniñ nābirāni, Bādaḥşān Hāvāsi özgärtirib qoygän ekän, Aşur Bāy inim!..” deb, häzillāşib qoydi Ānä Hātun. Şu päytdä, Elhān’niñ qaptälidä otirgän Āybeklik väkil Bāymurād Hān ārāgä gāp qoştı:

“biz ḥovişlik qılmāgni tuşungän edik Särpul bilän Āybek āräsidad!” dedi Ānä Hātun’gä qarāb.

“ḥurmätli väkilimiz toğri äytädilär Bibi Ānäm!” dedi Āybek ārbābi, Ādullvāḥāb Bek ḥāci.

“ ḥovişlik qılāmız älbättä! Ḥudāgä şükür nābirä ve çibärälär kop. Tengrim, yaḥşi kunlärni körsätsin yurtimiz ve elimizgä ḥurmätli väkilim ve Bek ḥāci!..” deb, cāvāb berdi Ānä Hātun.

“meni merāq icrä qoydiñiz Bibi Ānäm!” deb, yenä söz āldi Aşur Muḥämmäd Bāy.

“nimägä merāqlāgän ekānsiz qani?” dedi.

“mänä (Yaqub Bāy’ni Bādaḥşān hāvāsi özgärtirib qoydi) dediniz-ku?”

“hä toğı äytämän Aşur Bāy! Yaqub Bāy Bādaḥşān’dän qaytār-qaytmäs ācām päräst bolib qāldi!..” deb, koprag merāqlāndirdi mehmānlärni Ānä Hātun.

“äytib berin-çi ānäm! Biz häm bilib āläylik! Uşbu uçqun, ālāv boläsdän oçiriş keräk dedi, Aşur Muḥämmäd Bāy.

“älbättä äytib berämän! Birāq, birinci sorāgım Elhānlärdän bolädi!” dedi Ānä Hātun ve: “yurtläriniñdä ācāmlär häm bār midir?” deb sorädi.

“eskidän yoq edi ānäm! Birāq, şu neçä yıl āldin, bir neçä uy koçib keldi! Ğarib insānlärdir maqsād!..” dedi Taḥār Elhāni İbrāhim Bek Laqay.

“nimä uçun yurtlärini qoybārib kelgän ekānlär? Sorädiñiz mi?” dedi Ānä Hātun.

“birtäisdän, kim qaysi bir päyit sorāgän edim ānäm!”

“ninä uçun kelgän ekānlär?” dedi Ānä Hātun. Ārāgä, Bādaḥşān Elhāni Aşur Muḥämmäd Bāy kirdi:

“bizniñ Badaḥşān’gä hām keldilər. Bizgä äytişläriçä, bulärniñ ustigä Ävgän dövläti cudä hām qattıg zulum qılğan ekän. Kābil yurtiniñ tegrāgidän bolgānlärini äytädilär!..” dedi.

Qaraqul Kärnäy’niñ sesi çıqqıttı çetkädän:

“Kābil’dän keläätgän acāmlär, bizniñ yurtdä kundān-kungä ärtmāgdädär. Ulär hām öz yurtläridän zor bilän çıqarılğanlärini äytädi. ḥättä bir āḡsaḡälläridän sorāgānimdä, bulärni neçä-neçä uy boldäyib (Türkistān’niñ äyrim yurtlärigä bārib yerläşiñ! Bolmäsä, bu yerdä qālsāñiz öldirämän!) deb, qorqıtār ekän. Şundäyin tähdidlär bilän cunätib qoybārār ekän bizniñ yurtlärgä!..” dedi Qaraqul Ḥān.

“bu acāmlär yurtiñizdä qandāg tirik otkāzādi? Nimä işlär qılādi, sizniñ u yerdä?” deb, yenä sorādi Ānä Ḥātun.

“bizni Taḥār’dāgilär Yunāni dāru deb, mänä quritilgän ve yānçilgän qalāmpur, zincāg, podinä, zārçubä ve şungä oḡşār nersälärni sātädilär. Bāziläri hām özlärini mullā ve ḥuvācä deb täviz ve tumār berādi kāsällärimizgä. Bizniñ ḥalqđän kāsäl bolgānlär hām çärä deb bārädilär. Kimiläriyaḡşi bolib sāgālib hām qālādi!” dedi Nāyib Nābi Ḥān.

Bāziläriniñ yük täşiyädikān mutärläri bār. Şehirlär ārāsidadä yük täşib turādi mutärläri bilän. Biçārälär öz işlärini bilän ändärmän! Hiç kimniñ yaḡşi yāmāniğä qarışmāydilər.” dedi Nāyib Cumä Ḥān.

“tüşündim!” dedi Ānä Ḥātun ve dāvām etti: “demäk, bunlär bir plān arqali koçirilip Türkistān yurtlärigä yobārilādi!.. istānmāgān bundāq acām mehmānlärdän neçä uy bizgä hām kelib qālgān. Yālgız, nābälädlikdän bolsä keräkdir ki şehir içidä siz digän işlärni qılmāydilər.” dedi. Çāyidän bir yutimni içib, arqasidän bir āḡ tārtti ve dāvām etti: “mänä şu acāmlärniñ qızidän birtäsi, Yaḡub Bāyimizniñ başini āynāltirdi. Yaḡın edi ki torāmizni bārbād qılsä edi! Ḥudā’gä şükür kim Yaḡub’niñ esi tezgini bāşigä kedi ve vāzkeçti. Kättä bir ḥatār ongi ālindi!..” dedi.

“nimä bolār edi Büyük Ānām? Nāticädä qız ālār edik. Qız bermäs edik-ku?” dedi Aşur Muḡāmmäd Bāy.

Aşur Muḡāmmäd Bāy bu degän sözi bilän, Ānä Ḥātun’niñ ḥuddi Şāḡ tāmiriğä nāştār urgān boldi.

“hey siz nāfās kopāklärni! Uşbu aḡılsız miyāñiz bilän, keläsi bir kun torāñizni, kotiniñizgä urāsizlär!..” dedi ve yāmān aççığı kelgān edi Ānä Ḥātun’ni.

Bārçä cım edi. Çünke hāligäçä mundāq qattıg ve āḡır sözni ḥaqlāriğä eşitgān yoḡ edilär. Ānä Ḥātun, içidä bir “Lāḡāvul” oḡıb uenä dāvām etti:

“şu sâbâbdân dedim ki biz kättäkân bir hâtârdân qurtildik!.. şuni bilin ki, birdânâ acâm qızı kättâ bir yurtni özgârâdi!” dedi.

“bizni keçiriñ Bibi Ânâm! Âlbättâ ki, siz bu yurtniñ ve Türkistân hâlkınıñ büyük ânâsisiz!” dedi Âbullhayir Bây.

“şundek ki târih kitâblâridân qığânsız, Türk milleti hiç qaçân duşmânsız bolmâgân! Ägâr ki, öz milletizdân başqasi siz bilân dostlik qursâ, bilin ki sizgâ küçi yetmâgânidân ve zâyif bolgânidândır!.. kiyin u nâkâslâr ägâr ki âzginâ küçlânsâ, zorlârini ilk biz Türklârgâ tâcrübâ qılâdilâr. Unutmâyiñ! Biz Türk milletinin duşmânlâri dâymâ tuzâqlâr qurib kelgân. Eng kättâ tuzâqlâridân birtâsi isâ, mânâ şu hâtın ve kız ustidân qurilgân tuzâqlârdır! Çin dâvlâti, zâmânidâ bizniñ büyük âmprâtorliklârimizni mânâ şu kız ve hâtın tuzâğı bilân bârâ-bârâ yıqıtgân! Türk sultânlârimizniñ kopinçâsi mânâ şu acâm hâtınlâri tāmânidân kimi zâmân ârqaşidân qâmâ(hancâr)lângân ve kimi zâmân hām zâhir içirilib öldirilgân. Qısqaçâsi acâm kıızidân biz Türk milletigâ hâtın bolmâydi. Ägâr ki acâm kıızidân kelin qılsâñiz, uyiñizni içidâki hârâmiyât bozilâdi! Bu toğridâ, bärçâñiz uygâg boliñ. Sizgâ bir söz berâmân: acâm kıızlâridân birtâsi uyiñizgâ kelin bolib kirgândâ, ägâr ki undân songrâki bärçâ nâsliñiz acâmlâşmâsâ, tağın kelib meni gumet(qabr)imni çâpâ tontâriñ!” deb, yâmân uygârdi hârkimni Ânâ Hâtun.

“bârliginiñizgâ şükür Bibi Ânâm! Bâşimizni açtiñiz, qayerdân bilâr edik siz bolmâsâñiz..” dedi Qunduz Elhâni Ârbâb Şer Âli Bây

Ânâ Hâtun dâvâm etti:

“acâmgâ, ni kız berin ve ni kız âliñ! Yurtiñizniñ toprâğı nimâ bolsâ bolsin, hâh dâymâ hâh lâlmî bir qarışini bilâ sâtmâyiñ! Ägâr uşbu hâtâlârgâ tüşsâñiz bilin ki kelâsi çâgdâ sizgâ, ni torâ ve ni yurt qâlâdi! Kuni kelâdi ki nâsliñiz öz âsâlâtigâ üylâb körâdi ve sizniñ uşbu hâtâlâriñizni hiç, âmâ hiç keçirmâydi!..” dedi ve çây piyâlesini âlib bir yütüm çây içti. Bärçâ em ve sim edi. Tillârini yütgândek seslâri çıqmâginçâ, yenâ başlâdi Ânâ Hâtun:

“deyâylik ki acâmdân birtâginâ kız âldiñiz. Vây dâd hâliñizgâ!.. ilk mârta, tiliñiz qoliñizdân ketâdi! Nâsliñiz acâmlâşâdi! Torâ digân nersâ uyiñizdâ qâlmâydi. Âlifdân yâ gâçâ, acâm torâsi râvnaq tâpâdi uyiñizdâ!.. bu toğridâ cudâ hām aqılli ve uygâg bolışimiz kerâk!..

Oğıllâriñizni, özimizniñ âsıl ve torâlik kıızlârimiz bilân turmişgâ çıkâriñ ki qânimiz bozilmâsin! Torâimiz yuqâlmâsin! Bâlâlârimiz, nâbirâlârimiz ve çibârâlârimiz hām âsıl ve Türk qânli bolib qâlsin!

Hätinläriñizgä yaħşi qaräyiñ uşbu yurtniñ ve uşbu milletniñ, hăl-hälä muqadäs torämizniñ taqdiri hătınlarimizniñ qolidä! Hătınlarimiz torälik bolgändä, biz Türk milletinin başı hər dāyım tik ve yurtimiz hər dāyım tinç bolib turädi!..” deb, ārqa-ārqağä ogitlär berib mehmānlärgä tārıhı ve hāyāt sābāqlärini bergän boldi.

“Särpul’ dägi acāmlär hām, Kābil’dän koçirilib yobārilgānlärdän mi?..”deb, sorädi Bağlān uluğläridän Qādırqul hāci.

“istāsāñiz Ustā Hānkeldi Bāy ākām sizlärgä äytib bersin. Ulär yaħşirāğ tāniyādi acāmlärni!” deb, sözni Ustā Hānkeldi Bāy’gä qoyberdi Ānä Hātun.

“men yigirmä yaşlarimdä edim.” deb, başlädi Ustā Hānkeldi Bāy. “acāmlrniñ yāngi Särpul’gä kelgän pāyitläri edi! Bukun, şehirniñ ortāsidad körgāniz Şāh Rāhmātullāh Vāli cāme’ māscıdı ve ziyārätiniñ māvqıyāti, u pāytlärdä gumet(qabrıstān) edi. hāzirgi içidä Vāliullāh ziyārāti bolgän tāmçä uşā pāytdän qālgān. Āmā şehirniñ cāme māscıdı u pāytlärdä kiçkināginä atārlik belākidä edi. Şāh Rāhmātullāh Vāli ziyārätiniñ tort tegrāgi gumetlär bilän tolā edi. Ālbättä, bizniñ hām sābıqā āilä gumetimiz ānä uşā yer. Rāhmätli atām ve Mumın hāci’niñ äytişçä, necätä ākām hām u yerdä komilgānlär.

Bir bāzār kuni edi. Ustıgä bir vāskāt, yelkāsıgä bir çadır, ärrıg ve uzun boyli bir kişii şehirdä tāpilib qāldi. Ustıgä celäk ve toni bolmāgāni uçun acāmlıgı dārrāv beli boldi. Hārkim bilän gāpurmāğçı bolär edi. Berāk, hiç kim tiligä tüşünmädi. Tāğın, rāhmätli atām Mumın hāci ulärni tilidän āz-kop tüşünär ekän. Songrä, gāpirdilär ve āilāsini ziyārätiniñ içigä qoyib, dukānlärdän yeyelādikān birān nersä ālmāq uçun çıqqan ekän şehirgä. Kiyin, rāhmätli atām mārħāmāt yüzidän u kişini ve āilāsii ketirib mehmānhānāmizgä mehmān qıldı. Neçä pāytgäçä bizniñ mehmānhānādä qāldilär. Tilläridän, ni men ve ni uydakilär hiç kim tüşünmäs edik. Yālgız, rāhmätli atām bilär edi. Māscıdimizniñ imāmi hām ulärni tilini āz-kop bilär edi. Songrä atām, tāşqar hāvilimizni şulärgä äyrib divār qılıb berdi. Ātı Atāullā edi. Ertāngdän turib bāğlärdän zncäkve bāğ etāgidägi tut yāğaçläriniñ tāgidän tut mäyiz terär edi. Qalāmpurni, munçāsini hām ve kokmäylik vaqıtdä, munçāsini hām pişib qızārgāndän nāri quritär edi. Mānä şundek nersälär bilän urinib yātär edi. Bir nersäni yānçib bāşqa nersägä quşär ve dāru tuzātär edi. Tuzātgän nersälärini, bāzār kunläridä şehirdä bir şāl tuşāb ustıgä qatār terib qoyär ve hər dārdgä dāvā deb sātär edi. Şundāq qılıb tiriklik otkāzib turär edi. Kām vaqıtdä, bizlärniñ tilimizni örgānib āldi! Kiyin özini Atā tābib deb, tānitär edi bārçāğä. Bir-ikki yil içidä tirikligi yaħşi bolib qāldi. “Atā tābib” atıgä māşhur bolib qāldi hālk ārāsidadä. Bāşqa, yenä bir ināğasi hām bār ekän Nur Muħāmmād atıgä. U bāşqa şehirdä cāylāşib qālgān ekän. Kop pāyt otmāy turib u hām

kelib qaldi. Bu ināgasi āzginā elimdān bilār ekān. Neçä vaqt ākasi Atā tābib bilān birgä işlāb bizni tilni örgänib āldi. Songrä, mänä şu şehirdägi cāme mäscıdniñ hucräsida hālkniñ mäydä bālälärini, özini ve Atā tābib’niñ bālälärini sabbāg bermāggä başladı. Bir neçä yıl kiyin yaqınlarıdān birtəsi, yenä tāpilib keldi. Song kelgān hovişiniñ qolidān, ni iş kelār ekān ve ni küç. Neçä päyt, Atā tābib’niñ yānidā otirdi ve dāru sātti. Tağın gāş boldilər. Kiyin başıgā bir çiltār urāb, Şāh Rāhmātullāh Vāli’niñ ziyārätigä otirār edi. Kimi zāmān, uf ve şuf qılār edi. Ziyārätgä kelgānlār sozmā ve lāçirā qılıb kelār edi. Bāzārçilār nāzır ve niyāz berār edilār. Neçä päyt otgāndān song: (men Säid män! Pāygambārzādāmān!) deb, tānitmāggä başladı özini. Tağın mänä şu ziyārätniñ tāg tāmānidān(cunubidān) bir çetkäsini uy tuzätib otirdi.” dedi Ustā Hānkeldi Bāy ve dāvām etti:

“ātām rāhmätli, şu gumetdä tozıq fārzāndini komgān. Songrä, ātāmgä digān ki: (sizgä şu ziyārät yāqmāgān. Sizgä tāvsiyām bu yerdān koçıñ! Boläsä qalgān başqa üçtäginä bālāñizni hām ārvāh tātlāb cāvānmārg qılādi. Dārḥāl bu uydān koçib çıqıñ! Ve uyni ziyārät ātıgā nāzır qılıñ!) degān. Sādā ātām, gumetniñ kunçiqāridägi(şārçıdägi) uyimizni Atā tābib’gä bağşilāb, özi bāggä koçib keldi. Kiyin u yerdä mäscıd tuzāldi. Mäscıd bāhānā bolib, butu qabırlār tegislāndi. Yālgız, ziyārät tāmçäsiniñ bir özi qāldi mäydāndā ḥalās. İkki ināgādān birtəsi mullā birtəsi tābib boldi. Başqa bekārəsi hām Säid ve Hucā boldi başimizgä. Kiyin “bısmullāh” deb, bu sādā hālkni kāmirmāggä başladılar. Anā songrä hār neçä yıl otgāndā başqa birtəsi yelkäsıgāş şālini kāşāl kāşāl qılıb kelmāggä başladı. Songrādān kelgānlāri, mänä Sānçārāk bāndāridā otirdilər. Aldindān kelgānlār ki kelib neçä yıldān beri otirib ketāyāptilər. Birāq, men neçä kun āldin dehqānimniñ yāniğā bārgān edim. İngişkä mäydānidā Sānglāḥniñ kunbātārigä neçä uy acām kelib eşāk ve tevālāriñiñ kızığını u yergä qāqıb qapqarā uylāriñi quribtilār. Bir necātā koy ve eçkilāri hām bār. Yānlārigä bārib kim bolışlāriñi sorādim. Lekin bu kelgānlāriñiñ tilidān isā hiç tüşünmäysiz. Qāvçirāgān, quyāşgä yāngān ādāmlārdır. Şqālāriñi çāng bāsib ketgān.” deb, qıssā qılıb berdi Ustā Hānkeldi Bāy.

“Elḥānlār ve ārbāblār! Köziñizni tort āçıñ ve uyğāg bolıñ. Düşmānlār tā kekirtāgimizdān boğıb uşlāgāngä oḥşāydi! Biz hāli hām mālāḥu uyqudāmız. Bu nākās ve mächul acāmlār, qaçāndā beri Türk yurtlārigä oğri dek kirmāggä başladılar? Bu cāsārātñi bulārgä kim berādi?..” deb, cudā hām aççığı keldi Anā Hātun’ni.

Fāryāb uluğlāridān Māvlānā Abdullāni Elmi āstāginā yütālib:

“keçiriñ büyüklärim! Ägär Bibi Änäm icäzä bersälär, men häm eşitgänimni sizgä äytib beräy! Men, neçä yil äldin Herät ve Qandähär şehirläridä bir ilmi mäclis bäs katnäsğan edim! U mäclisdä, islämi dävlätlärdän koplärçä ilmi şahsiyätläär häm katnäsğan edi! Faqat, Herät’ dägi ilmi känfiräs tugägändän kiyin Qandähär’ dä gi mäclisgä katnäshtik. Biräq aqşam, bärçämiz Qandähär hākiminiñ uyidä mehmān boldik. Nān yeyilgändän songrä, suhbätläär başladı. Hār kim, hār çetgädä bir-birävimiz bilän qıssä qılıb otirgän edik. Men isä, bir Mısrālik ālim bilän qıssä qılār edim. Uşändä, Qndähār hākimi bir tārcumān vāsılasi bilän, bir Arāb ālimi bilän suhbätläşsr edi. Arāb ālim isä, ikkidä bir tākrärläb: (Türkistān’niñ hālş qandäg?.. kimläär tāmānidän başqırıladi? Hāli Buḥārā tāmānidän mi idārā boladi?..) deb, soradi. Songrä Qandähār hākimi, Ärāb āşnāsiga bāzi nersälär äytib berdi. Men isä yaqınrāg otirgän edim ve qolāgım eşitib qāldi. Bāşdä, biz Türk milletinin urışçı ve bāturligimizdän bāhāş ettilär. Songrä, ikki yüz yildän beri hākım bolib, hāli häm Türkistān’gä kirālmägānlärini äytib berdi. Sog, āngrizläriñ bir mäfküräsüdän yolgä çıqıb, biz Türklär’niñ nābzimizni olçāmāggä başlägānlär. İlk, mänāşu Kābil’likläriñi koçirib zor bilän bāşimizgä yubārişini üylägānlärini äytti: (bulär bir bārsin qanı. Türklär, bulär bilän qandäg māmilä qıladi? Öldirä mi? Bolmäsä yaşätä mi?) deb, äytib berdi. Mänä neçä yildän beri, Kābil tegrāgidäki yaşāvçilärgä şundäg zulimläriñi qılıb turgānlär, tā yaḥşi mutmäyin bolışlärigäçä. Ägär ki Türkistān ḥalqı, kuçbälärgä bir nersä dimäsä ve indämäsälär, songrä öz mārdumlärini yubārmāgçı ekānlär. Men öz qulāgım bilän eşitgānlärim mänä şunlär!..” dedi, Māvlānā Elmi cenābläri.

Bärçä kişi bärmaqıllärini tişläb: “ättäsigä!.. vāy qorqāglär!..” dedi.

Änä Ḥātun, mävlānā Elmi’gä Rāḥmāt bildirib: “yaḥşi ki uşā yerdä ekānsiz!” dedi. Kiyin Elḥānlär ve ärbāblärgä bāqıb: “färzändlärim! Bilämān käyfiñiz qāçti! Gärce bu gāplärni eşitgändän song, bu kiçä uyquñiz kelmäydi. Biräq, siz dārḥāl yātiñ ve ertāng āzān bilän uygānib hār biriniz öz yurtiñizgä qaytiñ! Māvlānā Elmi cenābläriniñ sözi ve eşitgānläriniñ togriligi ve gerçekliği āniqdir. Ägär ki acāmlär, mänä eng çetkägä tüşgān Sārpul yurtiga bilä kelib yerleşmāggä cāsārät qılğan bolsälär, äizniñ yurtäriñizgä vaqtdän kelib qurgānlärini qurib yurtiñizni qamrāb ālgāndilär!.. öziñizgä yaḥşi qarāyiñ! Yurtiñizni qoriñ ve äzzānçä tädbirli boliñ! Çittäk bicā bir ḥārākāt körgäniñizdä, dārḥāl qarşilik berin. Men isä ḥāzırdän siz bilän ḥayirlaşāmān! Nāsib bolsä keläsi yil, yenä Türkistān Bāyrāmi Ergānaqun qutlävläridä uçrāşāmiz! Sorāgān hār kim gä sālāmlärimni vesilä bolıñlär!” deb, mehmānlär bilän ḥayirlaşti Änä Ḥātun.

Mehmānlārnı, toğridān hām kāyfilāri k̄açtı ve prişān boldilār. Hiç birilāri: “koçbā halklārinıñ munça hātārnāk āķıbātı bolādi!” deb, üylāmāğān edi. Bu keçāğı eşitğān nersālāri bārçāsini ğāflāt uyķusidān uyğāntirdi. Çunke bundāyin mānzārālārnı hār kun öz yurtlāridā körār ve birāk pārvā etmās edilār. Koçıb kelğānlārinı, ğarib dibān ķuçağlāb bağırlāriğā bāsār edi. Nimā bilsinlār ķarğā bāķıb turgānlārinı? Āğār ki, endi bārib uşbu hārākātıñ ongini kesmāsālār; bāķğān ķarğālāri, ertākun közlārinı uyār ve bilmāy ķālār edilār.

Çort ve üylāvdān, ertāngğāçā yārālāngān yilān dek tolgāndilār. Ertāng sārı, közlāri yāngı uyķyugā ketğān edi ki İbrāhim muvāzın’niñ sesi çıķtı. Dārħāl turdilār ve hār kim öz yurtığā toğri cunāb ātını hāydādi...

Ķançālār ķuvāntıruçi, sevindirüçi ve kāyf berüçidir boynıñğā tüşğān bir iş ve vāzıfāni mukāmmāl bir şekildä yeirğā keltursāñ... koñlıñ rāħātlāydi ve yelkāyiñ hengil bolib ķālādi.

Elħān āķşāmgı hābārlārdān nātinç bolğān bolsā hām, yenā hām boynığā tüşğān el ve yurt vāzıfāsini mukāmmāl bir şekil de, haķını berib, yerığā kelturgāni uçun cudā hām hursānd edi. Bu yilgi Ergānaķun ķutlāviniñ, hār yilgi ķutlāvlārdān guzāl ve ķızıķrāğ otışiniñ sābābi, ālbāttā ki Elħān bālāsiniñ turmiş toyini ķutlāvlār bilān birğā bolışı edi. Āynıķsā, Elħān hām ikkinçi mārta ķaynātā bolğānliginiñ sevincini yāşār edi.

Mehmānlār, ertāng āzāni bilān cunāb kettilār. Sārpul,, yenā cım-cırıt bolib ķāldı. Hātın kızlār, yulārinı yığış teriş ve süpiriş bilān āndārmān edi. Erkāklārnıñ kimisi tepālārdā ki kāmplārnı boziş ve ķutlāv māydānidāğı māydā-çüydāni tāşıyār ekān, kimilāri isā tāşķar hāvıllırdā ķāzgilğān kättā-kättā uçāğlārnı komış bilān ve bāzilāri hām kuça ve şehirmi süpiriş ve seyriş bilān sārgārdān edi...

Yulduz Hān, ertāng turib ābsini Bāhārā Hātun ve ķaynānāsi Bāybāçā Hātun bilān. İşlāri bitğāndān kiyin nānşāni tāyārlādilār. Dāstārħān Ānā Hātun’niñ tāmığā tuşāldı. Ānā Hātun, birinci nābirāsi Ķādır Bāy’niñ oğlı Enāyāt bālāni ķuçağığā ālib otirbedi öz tāmıdā. Elħān māydānnıñ ortāsıdā turgān edi. Tāndır-uçāğ dālānidā turgān hātınığā ses çıķārdı:

“nānşā tāyārmı hānim!” deb, hātını Bāybāçā Hātun’ğā sorādi.

“siz bārib ānāmnıñ tāmığā otirib! Mānā dārrāv tāyār bolādi!..” dedi. Kiyin, sudān tolā ābtāvāni ālib bārib eri Elħān’niñ ķollāriğā su tokti. Elħān ķollārinı yüvib ānāsniñ tāmığā ketti.

Qadır Bāy ve qallığı Bāhārā Hātun, turmiş qurgāndān songrā, çupānlār ve deqānlārniñ mäsuliyeti bāis Älmātu qışlāğıgā koçqān edilār. Hām ukäsiniñ toyı ve hām qutlāvlār bāis şehirgā kelgān edi. toy ve qutlāvni otkāzib neçā kunlik qavum ve qarindāşlārini ziyārät qılmāğ uçun şehirdä edilār. Qadır Bāy, ukäsi Yaqub BāBāy, ukäsi Yaqub Bāy bilān birgā kuçā sārیدān keldi. Ānəsi Bāybāçā Hātun:

“bāriñ bālālrım! Māmāyiñizniñ tāmigā dāstārḥān tuşādım. Ātāñiz hām tāmđä!” dedi. Sādıq bālā hām, mäsıd imāmidān sābāğıni ālib keldi. Kättā bir dāstārḥān tegrāgidä āilāçā āynālib otirdilār.

Bāybāçā Hātun cudā sevinçli edi. Çünke, bu ertāng bārçā işni ikkälā kelini qıldı. Bālkim ilk märtä qaynānālik mäsāsini yaqşırāğ tātqān edi şekilli, undān hoş körinār edi. Kelinlār, dāstārḥānniñ ustini süt, qaymāğ, lāçirā, fātir, qatlāmā, yāngāq, māyız ve... türli nemātlār bilān toldirgān edi. Hāmā otirgān ve dudāğlārigā gülmuğcālār āçqān edi. Guzāl ve çirāyli bir fāzāğā; āynıqsā, bir āilāniñ eng çirāyli otiriş mänzāräsigā şāhid edi tabiyāt bu ertāng. Cudā hām mutlu ve huzurli edilār. Āilāniñ kättā kelini Bāhārā Hātun, bārdāqlārgā süt toldirdi ve Yulduz Hātun isā süt bārdāqlārini hār kimgā uzattı. Elḥān āilāsi, yāngi kelinlāriniñ qolidān mäsā tādib süt ve çāy icār edi. Uşbu tuyğuniñ hāyācāni ve sevinçidān goyā küylāğıgā sıgmās edilār. Sütler içilgāndān kiyin, Yulduz Hātun çāylārni suzdi. Ve ilk çāy bārdāğıni qaynātāsıgā uzattı. Kelininiñ qolidān çāyni ālib:

“rāhmāt qızım! Ārāmizgā hoş kelibsiz!” dedi. Yulduz Hātun üyālib, nāzık bir tābāsım bilān:

“āş bolsin ātā cān!” dedi.

Kiyin Elḥān, hātını Bāybāçā Hātun’gā qarāb:

“qutluğ bolsin ḥānim! Mānā ikkinçi märtä qaynānā bolib qāldiñiz!” deb, hāzıllāşib gāpni āçib qoydi.

“Ḥudāyimgā şükür!” dedi, Bāybāçā Hātun. Tağın: “māmāsıgā ve sizgā qutluğ bolsin bāyim!” dedi.

Şundāyin qızık ve muḥābātli sözlār bilān nānştālārini āş ve nuş qıldilār. Sādıq bālā, qarni toygāndān nāri ciyāni Enāyāt bālāni kutārib kucāğā çıqtı. Kelinlār dāstārḥānni yıgdı. Boşālgān piyālālārgā qaytādān çāy suzildi. Tağın, kelinlār bārib işikniñ ongidä otirgān qaynānālāriniñ, ikki qaptālidä burinib otirdilār.

Elḥān, uşbu huzurli ve muḥābāt tolā āilāsiniñ qızık mänzāräsini körib sevin tuyğusıgā boğıldi ve:

“cānim ānām! Bārliḡiñizgä minglärcä şükür bolsin! Qoliñizni berin bir opäy!” deb, eḡildi ve yānbāşidä otirgān ānäsiniñ mubārāk qollärini opti.

“senin hām bārliḡiñgä şükür oḡlim! Sen bārsān ki, mänä āilāmiz bār!” deb, oḡliniñ bāşidān opti ve sāçlärini silädi. Demäk, insān hār qançä ve neçä yāşigä kirsä hām ānāniñ közigä yenä hām bālā ekān.

“Ānä cānim! Men hu mehmānlār bilān āndärmān edim! Bir daqıqa hām ulärdān āyirilä ālmādim. Kelininiz Bāybāçä Hātun ku toy ve tāmāşā bilān ḡarq edi. Endi sizdān sorimān: qandāḡ otib qāldi bu yilgi Ergānaqun qutlāvi? Birān kāmçilik kördiñiz mi?” deb sorādi Elhān, ānäsidān.

“birinçidān, hālkımızniñ bārçäsidadān, kättä kiçigidān, qızidān ve hātunidān Āllāh rāzi bolsin! Sen eksiklik ve kāmçilik sorāysān! Hār nersä bāb-bārābār edi. hättā koplik bilä kıldi oḡlim!” dedi Ānä Hātun.

“Rābim, hālkımızniñ bārçäsidadān rāzi bolsin! Yetidān yetmişigäçä, hiç çarçāmās ve hārimäsdān āçıq bir pişānā bilān, kimlikläriḡä ve şahsiyätläriḡä yārāşā hürmāt ve ādāb bilān mehmānlārimizni nāḡa kılmāsdān, qutlāv boyıçä keçä kunduz demäsdān hızmāt kıldilār. Bu hālkıniñ, meni ustimgä haqı cudā hām kop ānä cān!” deb, hālkıḡä qarşı bolgān hürmāt ve mäsuliyätini ānıkrāḡ äytib berdi Elhān.

“ bu yil, elimiz cudā hām çarçādi. Otkān yildān beri qutlāvlärgä hāzırlık uçun tinmäy işlādilār ve täyarlı āldilār! Āynıksā hātınlāri hām erkāklāriçä çāpti!” deb, ḡap qoştı Bāybāçä Hātun ve dāvām etti:

“munçāmehmāniñ ezāti ve ekrāmi bir tāmāndān; ustigä, oḡlimiz ve kelinimizniñ toy cāncällāri bāşqa tāmāndān edi. Sāḡ bolsinlār diyāmān. Bir ān bilä, meni yāḡız quymāsdān ezātmāndānā yıḡıb terib āldik. Men hām bārçäsidadān hoşmān. Teñrim hāmäläridān rāzi bolsin!” dedi.

Ānä Hātun ve Elhān bir āḡızdān: “sāḡ bolsinlār..” dedi, hāyni zāmāndä. Songrä Elhān, ānäsigä qarāb: “ertāng ve yā inin āqşām, bārçä Sārpul uluḡlärini çaqırıp bir ziyāfāt berāmān! Bārçäsidadān, bu yilgi fidākārlıklāri uçun āyriçä mınātdārçilik ve rāhmāt bildirmāḡçimān. Nimä diyāsiz ānä cān? “ deb, ānäsigä sorādi

“bir Elhāngä yārāşgān hām, mänä şu emās mi oḡlim?..” deb oḡliniñ sorāḡıḡä, sorāḡ bilān cāvāb qaytardı ānāsi. “toḡri äytäsiz ānām!” dedi. Yaşub Bāy ve Yulduz Hātun cım otirgān edilār. Elhān, oḡli Yaşub Bāy’gä qarāb:

“ yaşub bālām! Ālāriñizni egirläyin. Kelin kızım bilān mänä şu yaqındāki tepälärgä ve sāylärgä bārib, āynālib, hāvā ālib ve gezib kelin! Hāvā, koklām hāvāsi. Tāzä

hävāniñ sāglikgä fäydäsi bār. Qarāyiñ, bu kun hävā äzzānā yaḥşi. Hälä tezlāb minin ātläriñizni! Koklämni omri qışqa bolādi oğlim! Bu kun bār ertä yoq. İnşälläh, tağnā āqşām ki ulus ziyāfätimiz hām otsin, kiyin äkän ve yängän bilän neçä kunlik Älmātu qışlāğıdäki yäylämizgä bāriñ. Neçä kun mätzälig sūt ve qaymāg yeyiñ ve için. Äyniçsä, tāg ve täşläriñ, säy-säy gül ve mäysäläriñ içidä koklämnin säfäsini suriñ!” dedi.

“hoş atā cān! Mänä dārräv..!” deb, yeridän turib āldi ve qalligi Yulduz Hätun’gä qarāb, köz işaräläri bilän:

“turiñ ve täyār boliñ!” deb, özi tämdän çıqtı. Arqasidän Yulduz Hätun hām çıqtı ve öz tāmī sārī ketti täyārlängäni.

Yä’qub Bāy ātläriñi egirlädi ve täşkar hävilidä qallıgını kütib turdi. Yulduz Hätun hām täyār bolib çıqtı. Kelib ātıgā minib āldi. İkkäläsi ātläriñi yürgälätib şehirdän çıqtılar ve Kättä İmām’nin däştigä togrı häydädilər. Şehirdän āzginä uzāqlaşgıncā, ātläriñi sekin-sekin häydäb, ādırläriñi etägigä bārginçā ātläridän indilər. Ätläriñi egiridän tutib ayrim bir eşq ve muḥābāt bilän qıssa qilib bähärniñ cānbaḥş häväsini çuqur-çuqur tənāfus qılar edilär. Däştläriñ ruḥ āçuçi fäzäsigä ve mäysäläriñ eşq ve muḥābāt koqğän muḥār hidi bilän aräläş isib turgän yelnin häväsini cıgärlärigä tärtib hiskär edi. İkkäläsi ātläriñi otlämāggä qoybarib, özläri yämyäşil tepäläriñ betidä qol-qolgä tutişib çäpär edi. Yaḥqub Bāy, hər tāmāndän lälägül ve qurgāşim gül kelturib Yulduz Hätun’niñ qoligä berär edi. Kimi zāmān ikkäläsi mäyäsälär içidä bir-birävinini qāvlāb, yaqalāb ve quçağlāb mäysäläriñ ustigä yümälär edi. Közläri tüşkän gülni termāg uçun, gāh tepägä, gāh säygä çäpär çäpär edilär. Qāvlämāg ve çäpmāgdän, ikkäläsi hām çärçäb mäysäläriñ ortäsidä çäpқыayrilmāy uzändilər. Közläri kokgä, qolläriñi qanāt dek ikki yängä açib, guzäl ve ezgu niyāt bilän umid tolä hıyällär qurmāggä başladılar. Bälkim dä, ferıştä kabi qızçälär ve erkätāy bäläläriñi dünyä kelturmāg uçun kok tengrigä duā qılar edilär...

Yaḥqub Bāy ve Yulduz Hätun gezmäggä çıqğändä, Bähär Hätun hām oğli Enāyāt bäläni kutārib, ānā ve ātäsini körmāg uçun, qaynānəsi Bāybäçä Hätun’dän ruḥsāt istädi. Bāybäçä Hätun, kelini Bähärä Hätun’gä:

“neçä daqıqa turiñ qızım! Qaynātāñizniñ hävli rumālını(cānpāk) ve tätzä ustibāşini rumālgä urāb berädi. Kiyin birgä ketämiz!” dedi kelinigä. Neçä kundän beri, İlḥān fursāt täpib yaḥşi hāmām qılā ālgäni yoq edi. Qutlävläriñ ter ve çängi yaḥşilāb cānigä otirgän edi. Hätini ustibāşini täyārlāb berdi ve hāmāmğä cunāb ketti. Bāybäçä Hätun hām, kelini Bähärä Hätun bilän, qudäsiniñ uyigä ketti.

Bir tāmāndan qutlāvniñ ter tokişi ve işlari, başqa tāmāndan mehmānlarniñ mäsuliyati bāis neçä kundän beri Elhān tuzik uhlā ālgāni yoq edi. hāmāmdän kelib özini yātāğığa tāşladı ve estirāhāt qıldı. Ukun, asırgaçä hey ki yätti. Āqşām Bāybäçä Hātun, kelini Bāhārä Hātun’ni ānäsiniğä koydi ve özi keldi. Āz keç hām bolgān edi. Eri Elhān hāli hām şirin uyqudän közini açgān yoq edi. Erini uygātib tāhārät suvini tayarlab berdi ve özi qazan qılışğā başladı. Yā’qub Bāy ve yulduz hām çäkärdän qaytib keldilər. Āqşām ävqātini āiläçä mäsä qilib āfiyāt bilän āş ve nuş qıldilər...

Hävälarniñ ıqlimi härkun ket-ketä yaqşi bolib ketär edi. Yāğaçdäki güllär kuçāğıdän yāngi tuğgān şortäk dävçälär, yāmyāşil yäprāğlarniñ ārķasidän mäydä-bälälär bilän yāşin-yāşin oynär edi. Bāğ ve bāğçälär, rāng rāng gülläri bilän kuş ve bubullärni esketti qilib, keçä-kunduz tindirmäsän färyädini çıqargān edi. Här tepäniñ yüzäsida, kiçintāy çupānlarniñ çälädikān tuläläriniñ sesläri kulāğlärgä cudä hām hoş yāqar edi. Ertāng vaqtdän mähäläniñ bälälri, quy ve quzilärini bāqmāğ uçun yaqın dāştlärgä häydäb bārär edi. Hāligaçä birinci āyni bilä toldirmāgān oğlāq ve quziçälär sütdän toyib, mäsät bolib diñ-diñ oynär edi. Oynāgān çāğläridä, kiçintāylär tāmānidän boyinlrigä tākılğān qongırāqlär ses çıqārär edi. Quiçä ve oğlāqçälär, boyinlärdäki qongırāğlarniñ sesidän urkäyib häy ki bu tāmān u tāmān qaçıb zıplär edilär...

Quyāş mäs yüksälgān ve hävā yaqşiğinä isingān edi. İlhān, kättä oğlını qāşığä çağırıp:

“oğlim! Ātūni tezlāb minib ā! Bārib Ābdullrāhim Mäsät ämäkiñni, qasāb İbrāhim’ni, Sādıq Bāy Hānkeldi’ni ve Kārim Bāyni hābär bergin. Kelib āqşāmki ziyāfätniñ sārıştāsini qılsinlər. Kiyin, uşändāğ Āsyābāddän otib Kiçik İmām, Āpārdi, Qırāgu qışlāqlärini hābär ber! Tağın, Surhāk içidän otib Sāyāt’niñ uluğvārlärini bu āqşāmki ziyāfätgä çağır!.. esiñdän çıqmāsın! Hārābä qışlāğıdän Mullā Kārim ämäkiñni tāp ve değın: bir kişini Sāid Ābād tumāniğä yubārsın. Bori hāci ve necätä uluğvārlärini bu āqşāmki ziyāfätimizgä çağırsın!..” dedi oğligä. Tāğlik tumāniniñ ärbābi Muhtār Bāy hāci, hāligaçä qışlāğığä ketgān yoq edi ve şehirdä bolgāni uçun, tāğlik yumāniğä elçi yubārişığä keräk qālmādi..

Kun hām tuşdän nāri edi. Elhān, içkäridä ānəsi bilän çay içib ve gāpirişib otirgān edi. Bir päyt, tāşkar hāvili eşiginiñ toqmāğı çälindi. Kōr Fäyzi, tāşkar hāvilini süpirib siyrä yātbedi. Yügirib eşiggä çıqdi. Eşigdä tuergān ikki kişi kördi. Birtäsi käläs dek ärriglikdän burnidän tutsäyiñ cāni çıqadi ve qolidä bir ppsä miltıg ve başqasi ortä boyli bir yāş zābitçä.

“Elh an’ni  uyi mi?” deb, sor di z bitt a.

“buyuri n! Sizl r kimsiz?.. nim  u un sor ysiz?..  ayriy t mi?..” deb, sor di K r F yzi.

“Elh an’ni, B l hs rg a   mirimiz  a ırg nl r! D r h l keli lerini k tib turg n! Bu bir  mirdir!” dedi z bitt a.

K r F yzi: “siz  u yerd  turi n! Men b rib  yt m n!” dedi ve i k r   vilig  b rib:

“El aim uzur! Ku a e ıgd  ikki miltıglı ki i kelg n. Sizni  a ıradil r!.. buyru ıni z nim ? “ dedi.

“miltıglı ki il r” s zini e ıtg n  n  H tun, “y   ll h” deb yerid n turdi ve o lig :

“ sen yeri nd n  imild m ! Men bir  ı ay  ani kim ek nl r?” deb, b r nd d n indi.

“ vg n d vl tini n  sk rl ri boli i belli! Birt si  sk r, birt si z bit  ekilli! El animizni B l hs rg   a ırdil r!..  mirlerini n cıddi  mri ek n Bibi  n m!” dedi K r F yzi.  n  H tun sekin-sekin e ıgg   ıktı. K zi ikki  c m  sk rig  tu tı. Y m n-y m n  ar di ve: “siz kim bol siz?..” deb, sor di  sk rl rd n.

“men,  vg nist n d vl tini n z bitim n!  mirimiz, Elh an’ni (   amg a   lib kelin!) deb,  mir berg n!” dedi t bitt a.

“ a  nd n beri  miri z Elh an’ni  a ıradik n bolg n?” dedi    ıg ve c z b  bil n  n  H tun. z bitt ani n k zig  tıkl b ba tı ve: “o iri n  ar  nizni k zimd n! Yo ali n!.. i i bols   miri ni  zi kelsin!” deb, h yd b  oyb rdi z bitt a ve  sk rni.

 n  H tun    ıgı kelg n p ytd , sesini cud   attıg  ıkar r edi. Elh an m yd nni n ort sid  mer kd n uy  a-buy  a ketib kel r edi.  n si, i k r   vlini n e ıgid n kir r-kirm s:

“ ayriy t mi  n m?” deb, sor di.

“ vg nl r kelg n ek n!  mirlerini seni B l hs r’g   a ırg nmi . (tez  lib kelin!) deb,  mir berg n ek n!..  aygurm  o lim! H yd b  oyb rdim kettil r” dedi.

Elh an’ni  yl v b sti. “nim  g p ek n?.. mun a p yt,  mirlerini n  zi kel r edi. Bir  ay i ib, kiyin g pini  ytib ket r edi!.. bu m rt ki m s l  b   a   ekilli.. h md   c l   a ıri ini bil   lm dim?..” deb, t  n   tbedi ki Ust  H nkeldi B y ve S m d  ary d r kirib keldi    am ki zıy f t u un. “ s l m  lik m El anim! M n  va tr g kelib  aldik. B lkim bizg  t  g n bir n v zif  b rdir deb!” S m d  ary d r.

“r hm t ulu larim  o  kelibsiz! Sizg  t  g n v zif ,  lb tt  ki bu milleti n ve bu yurtni n  a ıd , ya  i ve  ayirli du leri nizdir ulu larim!” dedi, Elh an.

“Elh n! Keçiri n bir ners  sor m g cimiz! Biz kelgunç , kuç ni n b sid  ongimizd n  vg n d vl tini n ikki  sk ri  ıktı! Bu yerg  kelg n edil r mi?..” deb, sor di Ust  H nkeldi B y.

“h !  cg n d vl tini n  mırı, meni B l hs r’g   akırg n! Yah i boldi kelib  k ldi niz! Siz mehm nl rni h şkeldi niz deb turi n! Men bir vuzu  l y. Tağın,  u B l hs rg ç  b rib tezg n  kel m n!” deb, c v b  aytardı Elh n.

“sizni y lgız  uy miz mi deb t  indi niz Elh nim! Siz  ayerd  kets niz, biz h m u yerd ! M n  ust m bil n sizg  yold  lık et miz! Mehm nl rni n b rç si  zimizd n! Uyini k rg n ve yolini h m bil dil r!” dedi, S m d  ary d r. Elh n vuzu  ldi ve  ç l si B l hs rg  cun dil r.

B l hs r’g  yrtib b rdil r.  mır  ub sini n e igid  turg n bir  sk r, Elh n ve  apt lid kil rni k rginç  d rh l i k rig  kirdi.  mırg  s l m urib:

“ mırım! S rpul Elh ni, ikki uluğv r bil n keldil r! Buruğ niz nim ?” dedi.

“i k rig  kelsinl r!” deb,  sk rig   mır berdi.  sk r t  k rg   ıktı ve Elh n bil n uluğv rl rni: “ buyuri n  mırım sizni k t di!” dedi ve b rib yerig  turdi.

S m d  ary d r, bir  dım ilg ri b rib e ikni  çti. İlk, Elh n ve  r kasid n S m d  ary d r bil n Ust  H nkeldi B y kirdi  ub g .  vg n  mır   vkisid  otirg n edi. T rbiy sizlikd n otirg n   vkisid n  y gg  bil  turm y:

“buyuri n otiri n!.. deb mezini n d mid ki   vki l rg ,  oli bil n i s r   ıldı.

“biz y nli  ve n toğri  dr sg  keldik  ekilli!..” dedi, Ust  H nkeldi B y  mırg   ar b. “yok! Kelg n  dr si niz toğri. Elh n’ni men  akırdım! Buyuri n   vki l rg  otiri n!” deb, c v b berdi  mır.

“ker k em s! Biz otir dik n yerimizni h m, kiml r bil n big  otiri imizni h m yah i bil miz!..  akıri nizni s b bini bil   lm dik! Hayriy t mi  zi?..” deb,  y k ustid  sor di Elh n,  mırd n. Belli edi ki,  mırni n h rm tsizligig   ar ı cud  h m  ççıg  k lg n edi.

“siz otiri n! Tağın  yt m n!..” dedi  mır.

“biz e ikd n kirg nd ,  g r sen turs  edi n, biz h m otir r edik!” dedi, Elh n h yb t bil n.

“t   ndim!..” dedi ve yerid n turdi  mır.  olig  bir  al m  lib, miz ustid gi h rit g  b kar edi. G h  al mni n b  ini ti l r edi ve g hi h m h rit ni n b zi nutt l rini  iz r edi.  lb tt  ki, bu  ılıg  eng  d bsiz ve t rbiy sizç  bir bi h siy tlik edi. Tağın:

“ mehm nl ri niz ketti mi Elh n cen bl ri?” dedi ve h zıll  g ndek cilm ydi  mır.

“biz hiç kaçan mehmansız qalmadik ve bolmadik! Dami isa ketti. Sen kabi qalganlari ham bar!” deb, cabab beri Elhan.

“sizni bu yerga cagirishimni sababi su edi! Basqa bundag qutlav-mutlav Sarpul’da bolmasin! Tusunarli mi?.. bu amir Avganistan davlati tamaniidan berilgan!.. mundan nari oz baslariinizga har turli is qila almayisizlar!” deb, tarbiyasiqa uyalmasdan gapurib turdi oz basig, Avgan amirca.

“birincidan hadiini bil! Ikkincidan, mana bu kattakan yol! Agar ananni yiglasini hahlamaysan, ertangaca qarangi yetur bu yerdan!..” deb, cixti subadan Elhan. Arkasidan Samad Qaryadar ve Usta HankeldiBay ham cixti. Qaytib uyga kelganlarida, mehmamlarni dami kelgan edi. Kimilari supani ustida otirgan ve kimilari qazan basida edilar.

Elhan, Samad Qaryadar ve Usta Hankeldi Bay bilan esigdan “salam” berib kirdi, barca mehmamlarga: “hos kelibsizlar!” dedilar. Salam safadan kiyin Elhan ickar haviligä ketti. Kor Feyzi, darhal cäpip Usta Hankeldi Bay’dan:

“Ustam! Hayriyat ekän mi? Nima dedi Avgan davlatini amirçasi?” deb, soradi.

“hiç nima demädi Feyzi Bay! Hiç nima demädi!.. nima diyar edi-ku?..” deb cavab berdi Usta Hankeldi Bay.

Tagin: “qaryadirim! Siz aytiñ-çi! Davlat tilidan yahsirag tusunasiz-ku ah!.. biz merakdan oldik ertangdan beri!” deb, Samad Qaryadar’ni aytişga macbur qildi Kor Feyzi.

“diyadikän bir gap yok ki Feyzi Bay! Huvatärlänmäyiñ ve rahät bolin!..” dedi, Samad Qaryadar ham. Kor Feyzi, ikkalasidan ham cavab ala almagani ucuñ qaytadan qazan basiga bardı. Usta ve qaryadar ikkalasi cim ve sedlari cixmas edi. Nihayat akşam boldi ve akşam nemazi supada camaat bilan ada qilindi. Hama yer-yerligä otirdi. Qollari tazalandi ve dastarhanlar tuşaldi. Aşlar suzilib keldi ve aş,nuş boldi. Barca merak icida ekän, Elhan kulär edi. Hazillaşar ve cudä tabhoş korinar edi. Bu kungi Avgan davlatiniñ amirçasi bilan aralarida otgan tartişmani, esidan cixargändek kulib ve kıssalab aş ve nanini nuş qildilar.

Avkat yeyildi, dastarhan yigildi ve qollar yuvildi. Qaynab turgan samavarlardan çaynaklarga çaylar damlandı ve piyalälärgä suzilib har kimniñ onigä qoyildi.

Elhan, harknca vaziyatini yahşi korsatişga urinsa ham, halkniñ merakini ketkurä almedi. Damulla Abdullhakim Han soradi:

“hurmatli Elhanim! Barca ulugvarlarniñ bir arada yigisiñiz, ayniksa yurt ve elimizniñ birlik ve barabärligini saqlaş ucuñ tartilgan uşbu turli ziyafatlarıñizni har dayim

taqdir kılgan mən! Birinçidən, bu guzäl ziyäfät bäs öz atımgä menätdärçilik bildirämän!.. yälğiz bu yergä kelär-kelmäs, başqa uluğvārlärdän örgändim ki sizni Ävgän dävlätiniñ ämiri çağırğan ekän! Toğrisi şaşirib qaldım. Çünke, här dāyim ulärniñ özi kelär edi; birän işläri tüşgändä. Biräq, bu märtä sizni çağırğanlarını bilä älmädik. Şu bäs kunckāvmiz! Hāyriyät ekän mi?” deb, suhbätni açib qoyverdi.

“rāhmät dāmullm! Siz kabi uluğvārlärniñ bārligi milletimizniñ bāyliğidir” dedi, Elhān ve dāvām etti:

“uluğlarım! Buāqşämki ziyäfät sizlärgä mahsus esi! Sizdän menätdärçilik bildiriş uçun çağırđım bärçänizni!.. kättä ve kiçikgiñizdän, kızlarımız ve bärçä äyällärimizdän hām äyriçä menätdärçilik bildirib rāhmät diyämän! Yaşsi kunimdä hām, yāmān kunimdä hām meni yälğiz qoymāgānläriniñiz uçun äbädyä bärçänizdän menät ve rāhmät qarzdärmän!” dedi ve çäyini şupiläb yütimädi.

“ärzümäydı Elhānim! Bārligiñizgä şükür! Siz kabi Elhānimizniñ bārligigä kuvānämiz!” dedi, kiçik İmāmlı Hālifä Sābir ve uluğlärniñ neçätäsi.

Elhān yenä sekin-sekin dāvā etti: “äziz ulusım! Men, mengä tüşgän vāzifāni toğri ve yaşsi bir şekildä yergä keltirmāğ biln mukäläf mən!.. torälärimizni, huddi atälärimizdän qalgāndek qorımāğ, älbättä ki başdä menin, songrä sizniñ äslı vāzifāñizdir. Ve şuni hām diyişgä fäydä körämän: sizdek toräli ve äsil bir ulusnin Elhāni bolgānim uçun cudä bahtlimän! Sizlär bārsiz ki men bārmän. Sizlär bārsiz ki yurtimiz bār! Ve sizlär bārsiz ki torälärimiz yaşäydı!.. uluğlarımız ve bilimdānlärimiz başdä bolib, bärçäniz säğ ve sālāmät boliñlär!” deb, äzzānçä yumşaq ve guzäl sözlär bilän bärçädän menätdärçilik bildirdi.

“meng yaşäyiñ Elhānim! Siz kabi Elhānimizni bārligigä biz hām fağurlānämiz ve gurulānämiz!” dedi, çetkädän harābälik Mullā Kārim Äkä.

Äsyābädlik Yoldāş hāci: “sizgä qañçälär hızmät kılsäk hām, ustimizdägi haqıñizni ädä kıla älmäyimiz Elhānim!” dedi.

“Ästağfurullāh Yoldāş hāci! Biz nimä kıldık-ku?” deb, Elhān tävāze bildirdi.

Hoş ve sāmimi suhbät ve muhābätdän kiyin, āqşāmdän beri içini yeyib ve kāmırib turgän Ävgän dävlāti ämiriniñ gäplärini, bir türlü untä älmāgän edi. Uşändä, cım turgän Mullā Hādim ve Qari Äzimi’gä işärä kılib qoydı. Täsādıfni köriñ ki Qari Äzimi, gäpdän tüşünib äldi ve sözni äslı nuqtädän başladi gäpurmāggä:

“hürmätli Elhānim! Äğär mäläl bolmäsä, āqşāmki Bālāhsärdägi körişmä qandāğ otti?..tinçlik mi ekän özi?.. Ävgän dävlätiniñ ämirçäläri, munça päytdän beri bundaq

tärbiyäsizlik kılıb Elhān'ni Bālāhsār'gä çaqırgān yoq edi-ku?" deb, merāqlārgä işärä kılıb qoydi.

Elhān birāz cilmäydi ve" sizlär bār bolib turginçä, bu yurtdä tinçilik ve isānlik älbättä ki bārdır ustādlārim! Hä, toğri äytäsiz. Äldiñilär şundāğ edi. Birāq, yāngi bir nādān kişi āmır bolib kelgān ekān!.." deb, cāvāb qaytārdi Elhān.

Sāmād Qaryādār, Elhān'ni täbhöşrāğ körginçä fākāhisini äytib qoydi:

"bu āqşāmki ziyāfātğä meni nigä çaqırmādiñiz?" deb, aççığı kelib, şu uçun çaqırgān ekān Elhānimizni Ävgānistān zāitçäsi." bārçä otirgānlär külib qoyverdi. Elhān piyālāsidadıgı song yütüm çāyni hām şuplāb gäpurmāğğä bāşladı yenä:

Ävgān dāvlāti, hār yil türlü-türlü yāngi plānlär qurgānigä korä, yurtimizniñ tinçligini bozmāğçı şekli. Bārçāñiz biläsiz! Eskilärdän häyet ātığä kelgān kişi, ilk mänä bu supāniñ ustigä kelib otirär edi. Undān näri Elhān ve uluğläрниñ qolidän opib kelişini bildirär edi. Kiyin şubäsigä bārär edi. Yālgız, bu kungi āmırçāni men hām tānimādim! Hāligäçä körgānim hām yoq edi. Cudä tärbiyäsiz ve ħurmätsiz ekān nāssağ.." dedi Elhān.

Qasāb İbrāhim, Sādıq Ĥānekeldi Bāy, Äbdullrāhim Māst ve koplrçä yigit supāniñ tegrāgidä äyāğ ustidä turib uluğläрниñ suĥbätlälerini eşitib turgān edi. Elhān'niñ bu sözlärini eşitgāndä:

"Elhānim! İcāzä bersāñiz, mänä dārrāv bārib käläsini ketirāmiz u tärbiyäsizni!" dedi, opkāli bir şekildä Qasāb İbrāhim ārқadān turib.

"yoq yoq! Siz rāĥāt boliñ! Ĥāhläsä edim, özim bāşini qupārib qoyär edim dā.." deb, yigitläрниñ aççığını ketkurdi.

Bārçä cım turgān, butun üzvläri köz bolib bāqar ve qulāğ bolib eşitär edi Elhānläriniñ bāhāli sözlärini. Elhān dāvām etti:

"ulusimniñ şārāfli uluğläri! Bārçāimiz bilāmiz ki, tunāvunniñ guzälligini bu kun ve bu kunniñ guzälligini ertä tāpā älmāymiz! Dünyä ve tābiyät, kundān-kungä bāşqalāşib ve özgärib turgān. Mänä, sizgä bir mışālni tābiyät beräy: eskilärdän, bāhār ve koklām fāslineñ birinci āyidä hām qār yāğar edi. ĥättä qançä mevāli yāğaçläрниñ gülmuğcälärini sāvıg urär edi. İkki kunlik bāhār häväsigä äldānib güllgān bādāmlärniñ gülläri, muzlāb qālär edi sāvıgdän. Mänä körin ki, uşbu kunlär hām, āslıdä qār yāğadikān kunlär. Birāq, yāz fāslineñ āyläri kabi biz supāniñ ustidä otirgānimiz! Änä şungä oĥşāğān bārçä nersāniñ özgärişi hām mumkın!" deb, gäpurib turdi. Ämā bir türlü içidäki gäpni äytä älmädi. Çünke bilär edi; äğär gäpni bundāq āp, āçık äytsä, ulusiniñ yāräsigä tuz sipär edi. Songrä, ulusniñ opkäsini tindiriş hām qolāy(āsān) iş emäs edi.

Mullā Hādım, Qāri Äzimi ve Dāmullā Äbdułhākım Hān kabi ustādlār otırgān tāmāngā qarāb:

“qımätli ustādlārim! İkki häftādān beri qıtlāvlār bāis māktablār hām qabālgān edi. Mānā ertā isā, bāş kun! Oquuçılār, ming şāvq ve tutku bilān ertāng vaqdān māktablārigā kelādi. Sizlār hām manāvi fārzāndlāriñizni sāgingāndır siz, deb umıd qılāmān! Qandāg, tāyār mi sizlār?” deb, sorādi Elhān. “biz, tunāvundān beri hāzır ve tāyārmiz Elhānim! Siz, māktab māsālāsini bizgā koybāriñ!” dedi, Mullā Hādım.

“bu yurtni ve uşbu ulusniñ kelgusi, sizlārniñ qollriñizgādir ustādlārim!” dedi Elhānim ve dāvām etti: “ bārçāñiz, bālālāriñiz ve qızlāriñizni oqıtıñ! Dünyā kundānkungā özgārmāgdā! Mundān nāri yurt hām, ulus hām Elhānlik bilān idārā bolmāydi! Dünyāniñ eng kättā ülkālāri, āynıqsā Türk duşmāni bolgān Şurāvi ve Ämrikā, hättā Urupā ve Arāb dāvlātlāriñiñ hām ustimizdāki birinci plānlāri, yāşāb turgān yurtlārimizni qolimizdān ālmāgdir! Şuni bilin ki, ulārniñ dārdi bizniñ otlāg ve yāmyāşil tepālārimiz emās, hättā mevālik bāglārimiz hām emās. (nimā ekān hay?) deb, üylā ālāsiz! Älbättā ki mudāg tüşüngānlāriñiz uçun haqlı sizlār! Birāq, siz ve bizniñ bilmāgānimiz ve ulārniñ bu togridā äzzānçā bilgāni cudā mühim nersālār bār!” dedi Elhān.

Mullā Hādım ve Qāri Äzimi, bir-birāvigā bāqıb bāşlāriñi qımıldätti. Çünke mātlābniñ nimāligini, ānıqrāg bilib āldilār. hättā Elhān’niñ sözlāridān, bu kungi Bālāhsārdā nimā bolib otgānini hām sezib ālgān edilār. Elhān, piyālāsiniñ çayini qoligā ālib Mullā Hādım ve Qāri Äzimi’gā qarāb:

“ārdāqli ustādlārim! Tārıh ve cuğrāfiyādān sizlār yahşırāg tuşınāsiz!.. zātān, kiçik bālālārimizniñ bāşini āçış ve ulārniñ kim haqıqatlārni örgānişlāri uçun mākābdā sābāg berib turgānsiz! Faqat, bālālārimizniñ kättā bolib yetişişlārigāçā hāli kop pāyt bār. Siz, uşbu togridā bilgānlāriñiz, mānā biz şāgırdlāriñizniñ ātālārigā hām kışka-kışka äytib berin!.. ālbättā bir keçādā, bergān sābāglāriñiz bilān hiç qaysimiz ālım bolmāymiz. Şundāyin sizlār hām neçā nersāni äytmāg bilān hār nersāni örgātā ālmāysiz! Birāq, ānā şundāg yıgımlık pāytlārni hāh keçā bolsin hāh kunduz gānimāt bilib, kättākāñlārni hām bāşini āçıb qoysāñiz fāydāimizgā bolādi!” dedi.

“ buyuruğniñ köz ustigā Eñānim! Biz vāzıfāimizni eng yahşi şākildā qılışgā mācbur ve mukālāfmiz!” deb, Sārpul’niñ ustidān ve tāgidān, ortāsıdān ve çetkāsıdān, cuğrāfiyasıdān ve tārıhdān äytmāggā bāşlādi Mullā Hādım ve dāvām etti:

“Sārpul’niñ tep-tegis ekimli yerlāri, āqıb turgān dāryāsi ve yorāklārni āçıb ruhlāriñi tāzā qılādigān hāvāsıdān hām korā koprāg, Sārpul’niñ bir mādān beşgi bolişi,

özgä ve yävuzlär uçun cudä mühim ve unumlidir! Keng yurtimiz Türkistän'niñ, här qarış toprāgınıñ tägidä madän yätädi! Älbättä eng muhimläridän birtäsi öz Särpulimizdä ve birtäsi häm Şebirgän'dädir! Särpul'dägi madän qarä ältin bolgän nıft ve Şebirgän'dägi isä gäzdir! Şundayın, bağlän şehri isä sımınt beşiği ve Bädaşşän häm lä'l ve cävähir känidir! Äybek ve Bälh surb, komir, bärut ve gugırd yätäği ekän, Färyäb isä temir ve tuz hazinäsidir! Taşhär ve Qunduz isä ältin ve kumuş mahzänidir!.. uşbu säbäbdän, bizni rähät ve tinç qoymäydilär! Älläh(c) bergän bu bärliğ hazinäsüdän fäydälänişimiz uçun, eng kättäkän umidimiz häm särmäyämiz häm oqıb turgän qızlärimiz ve bälälärimizdir! Bulärniñ häm birtäsi mäktäblärini tugätişdän kiyin, bizniñ ve äynıksä uşbu guzäl yurtimizniñ ehtiyäcigä korä täşviq bolışlari keräk!.. kimiläri incinyär bolib madänlärimizniñ ustigä işläsin. Kimiläri häm memär ve muhändis bolib äbidä ve äşärlärimizniñ tirik tutışlari ve saqlaşlari läzım! Däktär, mu'älım, dävlät ädämi, tilçi ve ädbiyätçi, din älämi ve här türlü ustä ve ustäd özimizdän cıkmälidir! Bolmäsä, ni tarihımızgä igä çıqälämiz ve ni häm tilimizgä! Ni yurtimizgä igä çıqälämiz, ni häm mäl ve madänlärimizgä!.. här däyim uygäq bolib turışimiz keräk!.. älbättä ki biz ätä ve änalärgä, bu togridä eng kättä iş ve mäsuuliyät tüşädi! Bälälärimizni, hätmän uşbu yaşlärinä etibärän yurtimiz ve ulusimizniñ ehtiyäcigä korä bir şahsiyät bolışlärigä täşviq kılışimiz färzdir! Vacıbdır! Mustähäbdır!.. birtäginä bäläniz bolsä incinyär tuzätin! İkkitä bolsä, birtäsini incinyär ve birtäsini häm mulım tuzätin! Üçtä bolsä, üçimçisini däktär tuzätin! Tortä bolsä, tortinçisini din älimi, tarihçi, tilçi ve dävlät ädämi tuzätin!” deb, bärçäniñ başını başını açıb qoydı Mullä Hadim.

Qari Äzimi arägä kirib, bir ikkitäni u häm äytib qoydı:

“hürmätli uluğlärim! Bizniñ, u kundän qorqışimiz keräk ki, tarihimizni başqalari yäzsä! Ve yenä u kundän qorqaylık ki, acämlär mäscüdimizniñ mehräbidä turib ongimizdä imämlık kılsä! Äynıksä, u kundän qorqışimiz keräk ki, madänlär bizdän ve incinyärläri isä acämlärdän bolsä!..” deb, bädämnä çäqıb mağzini bärçägä yedirib qoydı. Bu bähäli sözlärni eşitgändän kiyin bärçäniñ közidän uyqu kaçtı. Yädgär häci, Ustä Hänkeldi Bāy'gä qarab:

“hey biz ättängälärni! Uyqudä ekänimizdä Ustäm!.. “ deb, bir çuqur äh tärtti..

Bu keçä, başqaça bir keçä edi. Särpul'niñ ve bälkimdä butun Türkistän'niñ taqdirini, birdän-birgä özgärtirädikän bir keçä sanälär edi. Keng Türkistän'niñ ve äynıksä, Särpul'niñ guzäl bir keläcäginin tähdäbi uşbu keçä ricälänär edi. Särpul ulusi, çägdäşlik märkäsigä ilk ädımlärini bbu keçä ätär edi älbättä...

Sādıq bälä, ätäsi Elhän'niñ tezäsigä yäslänib, mulımlärniñ sözlärigä quläg äsgän ve yaşılıb eşitär edi. Keçä häm, qaydä isä yârim bolgän edi. Elhän, oğlı Sādıq bäläniñ bâşini siläb:

“quzi bäläm! Uyqıñ kelmädimi seni? Här keçä bu pillä yätib qalär edin-ku hä? Turgän oğlim bärrib yätgän! Ertäng vaqdän mäktäb ketäsän-yu bärrib uyqıñniñ ä ki, bolmäsä ertä sıñfdä yätib qaläsän ve darsläriñni örgänä älmäysän!” dedi oğligä.

Sādıq bälä cudä häm çaqkän, zäki ve äzzänçä aqılli bir ogil edi. Oqımäggä, şu hâzırdän äzmlı, mäyllı ve häväsli edi. Ertäkun mäktäbniñ başlänişini eşitib, dârhal yeridän turdı. Bärçägä: “hayirli keçälär!” deb uyigä ketdi. “şäräfli ulusimniñ uluğläri! Yenä bir märtä, bärçänizgä körsätgän lutf ve märhämätläriñiz bäs menätdärçilik bildirämän! Ägär sorädikän birän söziñiz bolsä, soräb qaliñ! Bolämäsä, mänä keçä häm keç bolib ketäyöti! Bärçänizni Älläh'gä täpşirämän. Ertäng bäläläriñizni mäktäbgä yolläyiñ! Mäktäb bärädikän yäşigä kelgän qızlärimiz ve bälälärimizni ertängdän eltib mäktäblärgä ätläriñi yazdırıñ! Zätän ustädlärimizniñ bu keçägi bähälik darsini yaşılıb eşitiñiz! Häli häm keç bolgäni yoq!” deb, Elhän yenä bir qatlä ulusiñ qulägini tärtib koydi; bälälärniñ oqıtış toğrisidä.

“ziyäfät uçun kättäkän rähmät Elhänim! Teñrim säyänizni başimizdän käm qılmäsin!” dedi, mirzä Qasım Hân bärq. Songrä hayirläşib här kim turib uy säri ketti...

Hiç b.r maħluq, insän käbi ħabärsiz ve mächul bir şekildä dünyägä köz açmäydi. Hiç bir yäratıq, tuğlgän kunidä İnsänçä muhtäc ve çäräsiz emäs! İnsän, zıqqa ħäm bir mädägä oħşäydi! Uşbu ħäm mädäni qaysi ämäch toğrisidä pişirsäniz, uşä äşärni tuzätä äläsiz. İnsän degän uşbu ħäm mädädän, istärisäk dünyäniñ eng kımatlı ve çiräyli äşärini häm tuzätä älmäysiz; ħahläsäk, cänvördän häm korä väħşiräg bir yälmuğuz häm yäratä älämiz älbättä...

Yängi yılñ başlänişi bilän, kiçintäylärniñ kimisi beş yäşidä ve kimisi häm älti yäşigä kirgän edi. Keläcägdän ħabärsiz, ämä pärlädikän yulduzlär bolışläriñi hiç ħes etmäş edilär. Bu yäşlärigäçä, täbiyät darsini eng yaşı bir şekildä oqıb örgändilär. Munçäsini ätä ve änaläridän, mämä ve bubäläridän, munçäsini häm yaqınläri ve tegräkläridän; qalgänini isä, tort mävsümniñ issıg ve sävuğini täcrübä qılıb örgändilär. Biräq; u ħäm mädä, ärtıq pişiq ve äb, täbi bäs-bäräbär puläddäk bir temirgä özgärgän edi. Endi isä, uşbu pişiq puläddän, keskin qılıçläe, qamälär ve ħancärlär tuzätiş päyti edi. Suvini ve älävini bäräbär berib, undaq bir qılıç tuzätiş keräk edi ki, dämi otmäş bolmägän, uçı qaytmäs ve sinmäş keskin bir qılıç.. hiç qaçän päslänib zänglänmägän ve däymä

pärläb turgän bir kılic... hiçbir yävuz duşmängä ämän bermäydikän, birtä urgän bilän bär ve yok häyinläрниң başını kesädikän bir kılic bolışları uçun, mäktäb degän ustähänägä eltib çibär ustälärниң қoligä täpşirär edi ätäläri. Bälälär yängi birdünyä sähäsigä äyäg bäsär edi. Mäktäb ulär uçun äyri bir dünyä sänälär edi.

Ätä ve änälar, ertäng vaқtdän turib nänştäni täyärledilär ve häyəcän bilän birlikdä yedilär. Kiyin änälar, kızçäläri ve bälälärниң säçini täräb, mäktäb ustbäşläri ni kiydirdi. Kimisiniñ ätälärigä ve kimisinin häm bubälärigä täpşirdi.

Ertängniñ muläyim häväsidadä, härkim oğılçä ve kızçäläriniñ қolidän tutib mäktäb säri kelär edi. Keçäläb, bulutlar tämänidän su sepilib ve şamällär tämänidän süpirilib қoyılğan mäktäbniñ yolidä, şarқ ve zävқdän, sütdän toygän қuziçälärdek oynär edi. Ätäläriniñ қolidä. Ätälär ve bubälär, kiçintäylärni kelturib ätlärini mäktäbgä yäzdirdilär. Ätä ve bubäläri kiçintälärниң ätini mäktäbgä yäzdirgändän songrä, kimisinin äkälärigä ve kimisinin häm қоşniläriniñ bälärigä täpşirib: “mäktäbdän ruhsät bolginçä, ukäläriniñni қolidän tutib togrı uygä bärini!” deb, özläri iş ve küçlärigä ketti.

Yurtniñ tort bir tämänidän, häyni yäşdägi bälälär ve kızçälär mäktäb sähäsidä bir ärädä edi. Uşbu mänzärä, kiçintäylär uçun äyniksä kızık ve zävқ beruuci edi. Här kim, özigä ve hoyigä korä yängi äşnälär täpib älar edi. Bälkim, yurtläri niñ, el ve etibärläriniñ keläcäğini қurtäriş uçun bu kundän etibärän başläb däymä birlikdä bolışları uçun mäktäb sähäsidä yığılışları keräk edi.

Letäfat mäktäbininiñ muläzımı Қaländär äkä ve Cuvznänän mäktäbiniñ muläzımı Ğavuşuddin Bubä, säät säkizni körsätgändä, yängi talimi yiliniñ ilk қongiräğini çaldilär. Uşbu қongiräқniñ cärängiläğän sesi bilän, bärçä kiçintäylärниң қulägidägi ve miyäsidadägi cähälät pärdäsi yirtilib ketti. Şundäқ ki, insän ulugvär bolışınıñ һıkmätini köriş uçun dünyevi ve uhrävi häyätidä yälgızginä ikki märtä uygänädi! Birinçisi, mänäşu mäktäbniñ қongiräқ sesigä ve ikkinçisi häm mäşşär kunidägi һäzrä Esräfil’niñ zurnäy sesigä!..

Mäktäb zängi undäқ bir cärängläb çälindi ki, sesi miyälärniñ қabät қabät pärdäsigä һuddi iginä dek bätti. Közläri cärққiläb ve қulägi şengiläb açilib ketti. Kiçintäylärниñ yoräkläri gum gum ätmäggä başlädi. Cısmän ve ruһän, cähälätnin eng çuқur ve bälälikniñ eng şirin uyқusidan uygänib kettilər.

Kiçintäylär, uşbu zängniñ sesidan қorқğan ve urkägän ähu bäläsidik çäpäçäp ve қäçäқäçgä başlädilär. Här kim öz sınıfıgä bärib kirdi ve çävkilärigä otirdi. Fırsät otmäy turib, mehräbän oқutuuçiläri yuһlämä дәftäri(һäziri) қollärigä sınıfıgä kirib keldi.

Oqutuuçılar, yuqlämä daftärini açıb ätlärini täzä yäzdirgän kiçkintäylärniñ ätini birtä-birtä oqıb, ustä ve şägird bir-birävläri bilän täniştilär.

Bukun, kiçikginä yurt bolgän sınıf mähvätäsidadä bir äragä kelib häyni säbägni bir ägizdän oqıgän bärçä kiçkintäylär, ertägi kun keng Türkistän yurtidä häm bir äragä kelib, ortaq bir hädäf ve ämäf toğrisidä tek bir ses bolib häräkät qılışniñ äsäsini qoydılar.

hürmätgä läyik oqutuuçi muımlärniñ ilk säbägi isä, toğrilik ve durustlik änväni edi. Cähälät mänäsi täşigän qap-qarä tahtäniñ yüzigä äppäq marufät mänäsi täşigän täbäşir bilän toğrilik, durustlik ve tek başlikniñ sämboli bolgän älif (Ä) härfini çizib vä yäzib berdi. Bärçä şägirdlä, bu däsni yaşiläb örgändilär ve kıtabçälärigä yäzdirilär. Kiyin, cähälät bilän älä äbäd körişmäggä änd içtilär.

Şägirdlä, undaq bir änd ve qasäm içgän edilär ki, toğrilik, durustlik ve tek başlik sämboli boğan älif (Ä) härfini, körgän här nersägä ve onglärigä çiqқан här bir zäragä häm äytib ve häm yäzib izhär ettilär. Devärlärgä yäzdirilär, kuçädägi toprädä yäzdirilär! Yägäçläriñ terisigä qazdirilär ve huläs; onglärigä nimä çiqsä ve qollärigä nimä tuşsä, örgängän därlärini yäzib ve çizib qoydılar. Bälkim här zätgä yäzib ve qazib çizişläri bilän, içgän toğrilik ve durustlik ändlärigä här nersäni şahüd tuttilär... ve bu kiçkintäylär, kelguniñ eng etibarlı ve şärafli şahsiyätläri buläcägläri uçun, här tämängä yäzib çizişläri, imzälägän sänädläri sänälär edi...

Muımlär örgätişgä hırsli ve şägirdlä isä örgänişgä. Goyä şägirdlä moqnätis, ve muımläriniñ ägizdän çiqқан därlär temir edi. Muımnıñ ägizdän nimä çiqsä, zära-zära ve härf-härf cäzb etär edi şägirdläri.

Kunlä, häftälär ve aylär, şävq ve zävq bilän otib ketär edi. Här kun yängi bir nersä örgäniş şävqi ve häyəcäni, kundän-kungä kiçkintäylärni uşbu keng dünyäniñ ufuk çämbärlärigä yaqınläştirär edi. Mänä şu zävq ve häyəcän bilän, yillär ärqa-ärqa otib qaldı. Kiçkintäylär, artıq yigit bolgän edi. Qaläm bilän qılıçni, här birtäsiniñ öz yeridä ve eng yaşsi bir şekildä tebrätib qollänib bilär edilär...

Oqutuuçilärniñ koñli isä tinç ve rähät. Çunke, közläri ärqadä qalmäs edi artıq. Miyäläridä bolgän bärçä ämänät bilgilärni ämänätgä hıyanät qılmädän, toğri bir şekildä keläsi näsilgä täşirilgänläriñ sevinçli yaşär edilär. Undaq şägirdlä yetiştirdilär ki, Särpul yurtigä yetib başqa şehirläriñ häm baş täci bolädikän şahsiyätlä, tärbiyädilär. Artıq ikki dünyädä başläri tek, vücdänläri rähät, koñilläri tinç ve älinläri aq edi ulug muımlärni...

Ävgänistän дәvläti, älbättäki şum plänläridän vāzkeçmäs edi. Bir tāmāndän, mänä mundāq mäktāb ve mädräsäni bähänä qilib cānim közim disä hām, başqa tāmāndän Türkistän hālkınıñ qabrini qāzār edi.

Kunlärdän bir kun, Ävgänistän дәvlätiniñ ädämläri Kābil'dän häyet bolib mäktāblärni täftiş qılışgä kelgän edi. Älbättä özläri bilän kitābçä ve qalām kābi tuhfälär hām kelturgän edilär. Şāgırdläriñ estedädini olçämägçi ve kimiläriğä tıhfä bermägçi edi. Bālkim Ävgänistän дәvlätiniñ yālgän ve sāhtä tārıhını, şāgırdläriñ örgänib ve örgänmägänläriñ sinämäg (emtihān qılmäg) uçun kelgän edilär. Öz tüşünçäläriğä korä, ekgän nehälläriñ hāsiliñ körmäg uçun qadām räncä qılgän edi.

Birinçi kun, häyetlär Letāfāt mäktäbigä kirib bārdi. Letāfāt mäktäbi, älti yillik ebtidäyi bir mäktä bedi. İlk başlägän şāgırdläriñ beşinci sınıfdä edi. Häyetlär, neçä daqıqa edärädä otirib muımlär be mudir bilän äzginä sözläşgändän näri mudirgä bāqıb: “endi şāgırdläriñ bir körib çıqaylık! Hāhläsāñiz beşinci sınıfdän başläymiz!” deb, edärädän çıqtılar. Häyetlär ve mudir ilgäridän, arqaläridän muımlär ästä-ästä yürüb toğri beşinci sınıfgä bārdilər. Sınıf eşigidän kirgän mudir ve häyetläriñ körgän şāgırdläriñ äyāggä turdılar. Häyetlärgä sālām berib ve hoş keldiñiz! Deb yerläriğä otirdilər.

Häyetlär özläriñi şāgırdlärgä tənitti. Kābil дәvlätiniñ sālāmläriñi şāgırdlärgä taqdim etgändän kiyin:

“oqıb çıqgändän sıng, nimä bolmägçisizlär? Deb, sormägğä başlädi. Ruzıqul Hān muılm'niñ oğli Ämānullāh, yeridän turib: “men dāktār bolmägçimän!” dedi. Ve başqa çävkidän Muḥämmäd Bāy'niñ oğli Äbdullāhäd Ulkār turib: “men incinyār bolmägçimän!” dedi. Başqa bir çävkidä, Sādıq Hānkeldi Bāy'niñ oğli Şārif Hān turib: “men isä mālum bolmägçimän!” dedi. Eng birinci sıradä cım otırgän hāci Äbdullrähmān'niñ oğli Äbdulgafār bāyanidän sorädi häyetläriñiñ birtäsi:

“sen nimä bolmägçisän?” deb. Äbdulgafār, sekinginä cilmäyib: “siyäsätçi!” dib, cävāb berdi. Şundäyin, här bir şāgırd nävbät bilän turib, mäktäbni oqıb çıqgändän kiyin nimä bolmägçi bolgän hädäfini häyetlärgä äytib berdilər... tağın, mullā Ḥadıim'niñ oğli Muḥämmäd Nur, yeridän turib:

“ḥurmätli mehmānlär! Birinçidän, tā uzāq yoldän çärçäb kelgänläriñiz uçun(härmäyiñlär!) deb ve (hoş kelib sizlär!) diyämän. İkkinçidän isä, siz hām biläsiz ku bu älti yillik ebtidäyi mäktäbdän çıqıb, ni dāktār ni nicinyār ve ni hām muılm bolä älämiz! Muılm, dāktār, incinyār ve iyäsätçi şahsiyät bolışimiz uçun,eng äz lisäni oqışimiz şartdır. Qäläversä, bizniñ bu şehirdä lisämiz yoq! Men, bärçä sınıfdāşlärim tāmānidän, Ävgänistän

dävlätidän hählimän ki bizniñ mäktäbimizni, lisägä yüksältsin ve keräkki darslik mävädlärni yubärsin! hürmät bilän.” deb, yergä otirdi.

“äfärin! Sen käbi bir şagırdimizni cäsürçä fikrini äytişidän kuvänib kettim! Toğri äytäsän. Lisä oqımäsüdän mułım, daktär, incinyär bolmäg mümkün emäs. Men uşbu istäkläriniñizni, hätmän märkəzgä bärrib äytämän! İnşälläh, sizlär ältinçi sınıfni bitirmäy turib mäktäbiñiz lisä bolib qälädi!” deb, şagırdlärni sevindirib qoydı häyetlärden birtäsi. Kiyin, başlädi şagırdlärden cävab soramäggä. Bärçä sorägän soräglärigä, şagırdlärden mäntikli ve maqul cäväblär äldilär. Bärçä şagırdlärni, kitabçä ve qalam bilän yähsinläb, sıfıdan äyrildilär. Yänbaşdägi başqa sıfıgä kirib, u sınıfniñ şagırdläridän häm sorag sorab tuhfälär taqdim ettilär... häyetlär, Letäfat mäktäbidän cudä hursänd äyrib, mudir ve mułımlärini taqdir kıldilär. Ertäkun Cuvzicanän kız mäktäbigä ketiş plänlerini bildirdilär.

Häyetlär, ertäng turib Särpul’niñ mäzälüg kaymägı ve särig yağlı issıgıñä pätiri bilän nänştä kıldilär. Tağın, baksılarını ve mäydä-çüydälärini älib Cuvzicanän kız mäktäbi säri cunädilär. Mäktäbgä bärrib, kız bälälärni häm yaqıñdan körrib ve soräglär sorädilär. Estädädlärini ulçägändän kiyin “äfärin ve şähbaş” deb, taqdir kıldilär. Bärçä şagırdlärni kitabçä ve qalam bilän tuhfäländirib hoş ve hursänd Kabilgä kayttılar.

Älti äydan kiyin Särpuldägi ikkalä mäktäbniñ häm lisägä yüksälüş ämri ve mänzurisi keldi. Letäfat mäktäbi “Minhac Sırac lisäsi” gä ve Cuvzicanän mäktäbi isä “Cuvzicanän kız lisäsi”gä yüksäldi.

Särpul färzändläri, artıq lisä oqıyb bilär edi. Här birtäsi bilgänlerini yüksältirib ikki dämlik keskin bir kılic bolmäg uçun uşbu korälärdä işläñib täyäränär edi...

Yillär, su dek utär edi. Äradän, üç-tort yil otmäy turib, lisälärni körış bähänäsi bäis yenä Kabilän necätä häyet kelib qaldi.

Ävgän dävlätiniñ munçä içkuyärligi ve mehräbänliginiñ säbäbi älbättä ki äniq edi. Çünke, yillärçä Särpul halkınıñ başını äynältirmäg uçun urinib koräştilär. Biräq, torälik ve vätäñsevär ätäläriniñ zehni ve miyäsini çalkıtä älmädilär. Şuniñ uçun Türkistängä bir türlü häkim bolä älmädilär. Endi uşbu mäktäblär bilän, yängi näsilniñ zehni äynitib, hädäfläri isä kısqaräg yoldän Türkistängä häkim bolışı edi. Häyetlär, Türkistän yurtlärigä kelmäsüdän äldin uşbu toğridä bir cäsus käbi säbäg älä edilär. Ulärgä korä, munçä yildän beri torälik ätälärini ve änälärini özgärtirä älmägänläri uçun, artıq özgärtirişgä bäläläridän başlämägni plänlägän edilär. Şu bäis, maqsädläri isä här türlü şum plänlerini äsil ve

ma'sum bälälärniñ ustidän amälgä aşirib, keläsi näsılniñ miysini yüvmäg edi. Amä şuni bilmäs edilär: boriniñ bäläsi yenä bori bolär edi!..

Häyet ve yä här qanday bir mehmän Särpul'gä kelsä, toğri Elhän'niñ mehmänhänäsigä bärär edi. İşläri tugäginçä, Elhän'niñ mehmänhänäsida turär edi. Häyetlär ertäng turib qaymäg ve pätirni aş ve nuş qılgändän kiyin, qarınlarını siläb ästä-ästä Minhac Sırac lisäsigä bärtilär. Bu märtägi häyetlär başqa kişilär edi. Kelib mäktäb edärasidä äzginä däm älib, kiyin mudir ve mulımlär bilän toqızınçı sınıfgä kirib bärtilär. Şagırdlar bilän säläm ve säfä qılıb täniştilär. Kiyin häyetlärdän biri:

“därlär qıyind emäs mi?.. örgänä älsizmi?..”deb, sorädi. Ong sıradä otırgan Ätä Kärım Hän Zärä'niñ oğlı Muhammäd hälim:

“häligäçä ku qıyındlık qılgän yoq! Mundän näri häm qılmäs deb tüşünämiz! hurmätlä!” dedi.

Ertäng yegän häm qaymäg ve yağlı pätir, başigä çıqqan bolsä keräk ki, häyetlärdän birtäsi birdän-birgä:

“Ävgänistän'niñ neçä yillik tärıhı bärdir?” deb, sorädi.

Bi vaqt ve bicä bundaq bir soräg sorälmäs edi älbättä. Bu sorägni eşitib häm häyet arqadaşı ve häm mulımlär şaşirdilär. Şagırdlar häm häyetniñ bundaq sorägini mäzhäk bilib indämäy turdilär. Şagırdlar, tärıh ve cuğrafıyä därlärini mulımläriniñ tävsıyäsı bilän cudä häm dıqatgä älär edilär. Älbättä ki tärıhni örgänmäg uçun, qolläridägi yäzilgän ve yädirilgän mäktäb tärıhıdän korä koprag, haqıqatän qılınmış ve yäşänmiş gercek(haqıqı) tärıhni, ustädläri bilän birgä mutälä ve bähşgä älär edilär. Çünke, ustäd Mullä Hadim ve Ustä Qari Äzimi käbi tirik ve cänli tärıh ve tärıhçi nemätidän bāy edilär.

häci Abdullrahmān oğlı Abdullgafār Bāyāni,dām çavkidän sınıdāşlärigä yüzini äynältirib qarädi ve külimsädi. Kiyin äyägädä turgän häyetlär ve mulımlärigä qaräb: “men cävāb bersäm bolädimi ?” deb, yeridän turdi.

“buyur! Seni eşitämiz!” dedi sorägän häyet.

“Ävgänistän'niñ ikki yüz ve ellik yilli bir tärıhı bār!” dedi Abdullgafār.

Häyetlär cilmäyib: “sezniñ tärıh mulımläriniñ kim?” deb, sorädi.

“yänbāşiniñdäki kişi hurmäyli Mullä Hadim cenäbläri!” deb, cävāb qaytardı yenä Abdullgafār.

Häyet uyängä bu yängä baqaverdi. Mullä Hadim bir yütälib: “Mullä Hadim menmān! Bu mäktäbdä tärıhni men säbäg berämān!” dedi. Cävāb sorägän häyet cudä opkälängän edi. Puz ve päkälini burıştirib:

“ustād! Nigä şagırdlar Ävgänistān’niñ tārıhını tuzik säbäg bermäbsiz?.. Ävgänistān’niñ beş ming yillik bir tārıhını bārılgını, qandäg bilmäydi bu şagırdlarıñız?..” deb, sesini äzginä yüksäk çıqardı häyet.

“keçiriñ, siz häm soräg sorämägni bilmäysiz şekilli?! Şagırdımız ikki yüz ve ellik yil digändä, siz häm bir märtä: (qamdäg ikki yüz ve ellik yil ekän? Äzginä äytib ber-çi?) desäñiz edi; älbättä toğri cävābiñizni älar ediniz! Muhtäräm...” deb, aççıg bilän cävāb qaytardı Mullā Hādım häm häyetgä.

Häyet bu gäpni eşitgändän song, ägzini suvini zor yutqındı. Mullā Hādım’niñ sözləri ve qaytargän cävābi äzzänçä ağır tekgän edi häyetgä. Häyet, aççıgını belli kılmäyişgä koşış kılib yümşäk bir ses bilän, yenä Äbdullgafār bälädän sorädi:

“biz isä, beş ming yil deb bilämiz! Sen qandäg ikki yüz ve ellik yil dedin?.. qoliñdägi tārıh kitabıgä yaşsiläb batiñ mi?.. meni bilişimçä, qoliñdägi kitabda beş ming yil yazädi! Yoqsä, sen bu sınıfniñ eng tārıh bilmäs şagırdısän mi?” deb, tähdid käbi sözlär bilän Äbdullgafār bäläniñ täşir ästidä qoymägçi boldı. Äbdullgafār bälä häm, toräsi ve ahlākı kerägi cım turgän edi. Çünke, ustādları häm sıñfdäşlärindän icazä tiläb, ägzini açtı ve közini yümdi:

“hürmätli mehmānlär!.. birinçidän yurtimizgä, tağın mäktäbimizgä hoş kelibsiz! Häyet bolib kelişiniz kerägi biz şagırdıldän cävāb soräşiniz, älbättä musälläm haqıñız ve väzifäñizdir! Biräq, uşbu tävur ve uslub bilän emäs! Endi isä, uşbu toğridä mendän cävāb sorägän häyetimizni muhatib älib, sizlärindän bir soräg soräymän:

“men, quyāş käbi päräläk bir haqıkatni mähız korsätib ikki yüz ve ellik yil dedi. Mādām ki siz beş ming yil deb davā kılasız! Nimäni mähız korsätäsiniz? Rähmät!” deb, yetmä yāşi ve issıg başı kerägi soräb qoyverdi.

Häyetniñ miyäsiz bolışı, nezäkätsizligindän belli edi. Üyälmäsdän gäççälik kılib:

“äväl sen äyt! Kiyin men äytämän!” dedi.

Gafār bälä häm başladı: “Ävgänistān atı, Äbdäl qavmidän Ähmädşäh degän bir kişi tamānidän ikki yüz ve ellik yil äldin, angrizlärniñ mäfkuräsi ve hımäyäsi bilän ätläntirildi. Bu haqıkatni bärçämiz bilämiz älbättä! Endi siz äytiñ-çi ? beş yillik tārıhıñız nimägä korä?” dedi.

Başqa häyet, ustādlar ve mudir bilän öz aräläridä gäpgä kıziştilär. Tentäk häyet bilän Gafār bäläniñ cär ve bähşi cudä häm kızık edi. Kimi päyt, ustādlar häm mutävacä bolib kim soräglärgä cilmäyib qoyär edilär. Mudir bilän gäpurib turgän häyet, arqadäşiniñ hāmāqatini körib çidä älmäy niçä märtä beqımıgä nuqqılab qoyädi. Tentäk häyetdän, bu

soräg toğrisidä ses çoqmägändä, yenä Ğafär bäläniñ özi cävab berdi: “toğri äytäsiz! Häligi Ävgänistän cuğräfiyasiniñ beş ming yillik bir tārıhı bārdir. Mundän ilgäri bu cuğräfiyā, Äräblär tāmānidän Ğurāsān deb āt berilgän edi. Undän āldin hām, Bāktäryā emiş ve kim yālgān tārıhlārdä Äryānā kābi ātlärgä hām musāmā bolib otgän. U ātlärniñ, yāni Ğurāsān ve Bāktäryā tārıhiniñ, Ävgänistän tārıhıgā қоşā ālmāymiz! Äğär қоşsāk uşbu bāhş, cuğräfiyā bir bāhş boldi; tārıhı emäs. Keçiriñ!” dedi. Äbdullğafär häli toқızınçı sınıf şāğirdi bolgāni uçun, tārıhni āncä şundāқ hūlāsä қilä ālär edi ālbättä...

Häyet cudä äççig üstidä dāvām etti: “қandāқ tārıhı emäs, cuğräfi ekän?” deb, yenä sorädi.

“tārıh, dāymā cuğräfiyalārdä yāşnāb kelädikān bir nersä. Tārıhniñ eng mühim tāmāni şu ki, äktorlär ve figolärniñ şāhkārligi ve mātligidän bāhe etädi. Birāқ cuğräfiyā, tāğ ve tāşi bilän hār dāyim bārdir ve tārıhlārniñ vuқu tāpişi ve yāşāniş sāhnäsidir! Siz, beş ming yil dibän yālgız cuğräfiyādän bāhş қilāsiz, tārıhdän emäs! Ävgänistän’niñ äktorläri Ävgānlär ve tārıhı hām Ävgänistän қurulişidän buyāngä bāşläydi!.. siz, Ğurāsān ve Bāhtäryā’niñ tārıhini Ävgänistän tārıhdän sänä ālmāysiz!.. ulär äyrim milletlärgä āyid bolgān bir tārıhdır, keçiriñ!.. bāhtärlärniñ tārıhı mächul ve häligäçä āniқlängän bolmäsä hām, Ğurāsān’niñ tārıhı cudä āçıқ ve āniқ bir şekildä belidir. Uşbu cuğräfiyā, Ğurāsān ātini Äräblärdän ālişi ve kiyin hām neçä yil Äräblär bu yerdä ҳukum sürib öz tārıhlārini yāzgān bolsä hām; undän kiyin mng yilgä yaқın ārқа-ārқadä, Türklär ҳukum sürib kelgän. Undän buyān bolib otgānlärniñ bārçəsi Türklärniñ sılsilä sältānät ve şānli āmpärāiurlik tārıhıgā āid bolädi!.. keçiriñ, song bir nersä dimāğçimān! Mäsälä cuğräfiyā bolsä, uşbu mävkıyätlär Türkistāndır! Ävgänistän emäs..” deb, āniқ ve āçıқ äytib berdi ve yerigä otirdi.

Vāvāb sorägān häyet, içini қurt kāmırgän dek, gāh bir ādım ilgäri, gāh ārқagä kelär edi. Tārtışmä ve cār-u-bāhş uzāymāsin deb, bāşқа häyet ārgägä söz қоştı:

“āfrin sengä! Belgāniñni ārқasidä turib ve undän dıfā қılışıñ, cudä hoşimgä ketti!..” dedi ve mubāhişāni bitirdi. Songrä: “yaқşi dārslär!” deb, çıқtilär sıñfdän. Häyetlärniñ äççigü kelgän bolsä keräk ki, bāşқа sıñflārgä bārmäsdän mäktäbdän āyrıldilär. U kun āқşāmgäçä, häyetlärniñ miyasini Ğafär bäläniñ cäsārāti, bigisi, āynıқsā; Ävgän dāvlatiniñ toқız yillik plāniniñ hiç işgä yārāmāslık üylāvi çālkıttı. U keçä yātib turdilär ve nānştāni yeyib, Cuvzçānān қız lisəsi sārı cunādilär. Mäktābniñ mudirəsi Bibi Äyşä қāzi ve muālmäläridän Mullā Ğayrullnisā, häyetlärni eşikdä (hoş keldiñiz!) deb қarşilādilär. Kiyin birgä sekin-sekin mäktāb tāmirigä bārdilär. Tāmir dāhliziniñ divāridä, cudä çirāyli

bir şäkildä räsämlik bolgän güllär, şamlär ve kelpäklär bilän naqāşlık kılingän, ve här çävkätniñ içidä cudä yāqılnı ve manāli şerlär yāzilgän cäridälär āsilgän edi. Häyetlärden birtäsi, mudirä ve mulımälär bilän äyāğ ustidä turib mäktäb haqıdä gäpurib turgän edi. Bir bāşqasi, tunävunki tärtışmädən beri häli häm özigä kelgän yoq edi. Qāş qabāğı tüşkän qavāräsi bilän qolläri arqasidä, ästä-ästä devärgä āsilgän cäridniñ ongiğä bārib turdi. Çuqur-çuqur cäridägä bāqıb oqımāggä vurundi. Biräq, oqıyā älmädi. Bir şerñiñ tägidägi şäirniñ maħlsini körüb oqıdı. “Şäfiqa dibāc kimdir?” deb, sorädi.

“bizniñ şāğırdlärdän biri!” deb, cävāb berdi Mullā Hayrullnisä

“neçinçi ve qaysi sıfıdä oqıydı?” deb, yenä sorädi häyet.

“hāzır toqızınçı sıfıdä! Şäfiqa kızımız, öz sıfınıñ birinci dārəcə şādırdı ve cudä häm estedādli bir kız!” deb, cävāb berdi mulımı.

Häyet, kızgın ve opkäli bir şekildä cäridägä bāqıb: “estedādli bolışi ānıqdır!..” dedi. Kıyın, häyetlär Bibi Āyşä Qāzi ve mullā Hayrullnisä’gä qarāb:

“siz, bu mäktäbdä qaysi Tildä säbāğ beräsiz?” deb, sorädi.

“Däri ve Pāştı tilidä säbāğ berämiz!” dedilär.

“men divärdägi cäridäniñ sätır-sätır közdän otkäzdim. Biräq, bir kälimä häm Pāştıçä ve Däriçä mäzmun täpā älmädim-ku?” dedi häyetlärden biri.

“Pāştı ve däri tillerdä häm cäridälärimiz bār! Dāhliz boyıçä divärdä āsilgändir. Häli köräsiz!.. hāhläsāñiz sıflärgä şāğırdlä bilän yaqındän tänişñ ve estedādläriñi ölçäb körñ!” dedi, Bibi Āyşä Qāzi...

Mudir Bibi Āyşä Qāzi dām-dāmgä ve arqadän isä häyetlär sıfıgä kirdilär. Şāğırdlä äyāggä turib, sālām berib, hoş keldiñiz deb yerlärigä otirdilär. Häyetlärden biri:

“hārmäyñ şāğırdlä! Därlär qandāğ? Qıyınd emäs mi?” deb, sorädi.

“yoq!” dedilär, bārçä şāğırdlä bir āğızdän.

“mänä, sekin-sekin lisäni häm ädäğıgä erdiräyāpsızlär! Songrä, nimä hädäfiñiz bār?” deb, sorädi yenä häyet. Şāğırdlik häväsi bilän, kimiläri: “däktär bolämän!” dedi ve kimiläri häm incinyär ve mulım deb, cävāb berdilär.

“yaşı hädäfläriñiz bār mäşāllāh! Här biriñiz, öz āmäcläriñizgä mäufağ boläsızlär inşāllāh!” deb, täşviq kılib qoydı häyetlärden biri. Tunāvun, Minhāc Sırāc lisäsiden därsini ālgän häyet, cım turgän edi. Birdän ārägä kirib:

“sıfınıñ birincisi kim? Dedi. Şäfiqa, yeridän äyāggä turib: “men män!” dedi.

“ätñ nimä?”

“ätım Şäfiqa!”

“laḳabiñ Dibāc mi senin?..” deb, sorädi.

“hä Dibāc” deb laḳab bergänmän özimgä! Ḳayerdän biläsiz? Keçiriñ!” deb, sorädi
ḳızān Şäfiḳa.

“divärdägi cäridädä ätiñni körüb ḳäldim! Cäridädä yāzilgän şerlär, öziñni şerläriñ
mi?” deb, sorädi.

“bir neçätäsi isä menin şerim! Älbättä, başḳa şäirlärimizniñ häm şerlärigä yer
berilgän cäridädä!” deb, cävāb ḳaytardı. Häyetläriñ başḳasi, yenä tnävunki käbi
tärtişmägä bārmäsin deb āragä kirdi ve yümşäḳ bir ses bilän, mäş cilmäyib:

“biz oḳıyā älmädik-ku! Toḡrisi, oḳıdık ämä bilä älmädik! Ḳaysi Tildä yāzilgän?..”
deb sorädi.

“öz tilimizdä, Özbekçädä yāzilgän!” dedi, ḳızān Şäfiḳa.

“Özbekçädä yāzişni, ḳayerdän örgändiñ?” deb, sorädi häyet.

Bärçä ḳızlär, uşbu gäççä sorägni eşitib kulib ḳoyverdilər. Ḳızān Şäfiḳa häm,
sıñfdäşlari bilän birgä kuldi ve:

“vey tubä!” dedi ve dävām etti: “Özbekçä öz tilim! Änä tilim! Ätä tilim! Yurtim
tili ve torām tilidir! Ḳayerdän örgänär edim sizgä korä?” deb cilmäyib, häyetniñ sorägiğä,
soräğ bilän cävāb ḳaytardı. Soräğan tentäk häyet, birāz cım boldi ve nimä dimägni özi
häm bilmädi. Yenä ḳızān Şäfiḳa:

“siz, Pāştuncä ve Pārsçä’ni ḳayerdän örgändiñiz?” deb kulimsäb sorädi. Başḳa
ḳızlär häm cilmäyib turdi. Cävāb kütär edilär häyetlärdän.

Zätän, tunāvun Minhāc Sırāc lisäsüdän aççıḡ ve opkā bilän äyirilgän edilär. Bu
kungi mänzärä häm, hiç yaḡşi emäs edi. “sizgä yaḡşi säbāḡlär!” deb, sıñfdän çıḳtilär.
Häyetniñ birtäsi mudir Bibi Äyşä Ḳāzi ve mulımä mullä Ḳayrullnisä bilän başḳa sıñf
säriğä toḡri bolgändä, opkälängän tentäk häyet ulärdän äyirilib, yälḡız özi kuçä säriğä sām
boldi. Demäk, artıḳ bu mäktäbdän aççıḡ kelgän edi. Muḡāfızäkär bolgän başḳa häyet
häm mäcbur ḳālib, mudirä ve mulımä bilän ḳayirläşib äyrildi ve ārḳadäşi bilän tezlikdä
mäktäb säḡnidän çıḳtilär...

Opkālik häyetniñ ānçä häm aççıḡ kelgän edi ki, bälkim umri boyiçä minglärçä
buḡz, kinä ve nıfrät bilän esläb ḡätirlär edi Sārroul’niñ ätini.

Älbättä ki häyetlär mundāḳ kütilmägän bir täftişlikdän songrä, märkəzgä yaḡşi
ḡabärlär bilän ḳaytmäs edilär. Artıḳ Särpül yurti ve Türkistän täḡläriñniñ ḳuçaḡı ulärgä
zındän ve cähānum dek täbtär körinär edi. Mäktäbdän çıkar-çıkmäs, toḡri Elḡān
mehmāñhānäsigä bārib pändäkiläriñni yıḡdı ve ḳoltıḡläriğä ālib bändärgä cunädilər.

Bändärdän mutärgä otirib Kābil sārī kettilər. Qızlar ve bälälär, ming şavuş ve zävuş bilän hädäfläriğä toğrı säbäğläri ni ālib yolläriğä dävām etti...

Vaqt, zämān däryäsidi su kabi āqıb ketär ve ärqagä qayış nimädir bilmäs edi. İnsān umri häm, uşbu vaqt ve zämān däryäsidi huddi su yüzidäği bir paçal dek āqıb utär edi. Yāngi insānlär kelär ve eskilär cunāb ketär edi. Bälälär yigit, yigitlär yaş ve yaşlar isä qarayar edi. Här kun otgānidä, guzälligini ve tinçligini özi bilän ālib ketär edi. Ertäki kundä, tunävunki kunniñ guzälligi, bäräkäti, säğligi, tinçligi ve sämimiyätdän här qanday bir aşärni täpiş, qaydä isä imkānsiz edi.

Ertāng āzāni bilän hurāzlär qıçqırmāğgä bāşlädi. Yulduz Hānum häm, tändir-uçāğ sārī nānştä täyārlaş uçun cunādi. Undäğaçä, qaynānəsi Bāybāçä Hātun häm keldi. Kelini Yulduz Hātun'gä: "hayirli tānglär" deb, özi tändir-uçāğ dälāniniñ ustigä çıqtı ve sufāl täbāğlärdäği sütdän qaymāğläri āyrāverdi.

Ānä Hātun, här ertāng turib nāmāzini qılğāndän kiyin, qoligä täsbeşini ālib pāncārāniñ ärqasidän täşqargä bāqıb utirär edi. Birāq, bu ertāng tähārätgä häm çıqqan yoq edi.

Yulduz Hātun bir-ikki märtä pāncārägä bälläb qaradi. Āmā, Ānä Hātun'ni körä ālmädi. Qaynānəsi Bāybāçä Hātun'gä: "bu ertāng Bibi Ānām uhlāb qālibtilär şekilli! Çünke, bu ertāng tähārätgä çıqmāydılar. Här ertāng, nāmāzdän song pāncārāniñ ärqasidän qarab otirär edilär. Birāq, bu ertāng körinmāydılar..." dedi. "āqşām yahşiginä edilär-ku!.." dedi qaynānəsi

"yoqsä uhlāb qāldilər mi ekän?.. Āllāh qorisin, yenä birān nersä bolğān bolmäsini?.. qarri ādāmgä etibār yoq çünke. Men ku merāqdän esim ketti. Bir bārib habär āläy!" deb, qaynānäsiniñ yānidän turib Ānä Hātun'niñ tämigä bārdi.

"āsālām āliküm Bibi Ānām!" dedi.

Ānä Hātun, bāşigāçä korpāni tärtgān ve yātib qālgān. Kelini Yulduz Hātun'niñ sesini eşitib, bā şini sekinginä korpādän çıqardi.

"yahşi misiz Bibi Ānām! Bu ertāng tähārätgä çıqışiniñ körä ālmāğınçä üylāv bāsti! Hāligāçä, neçä märtä pāncārägä häm bāqa bāqa esim ketti. Sizni körä ālmāğānim uçun bārib soray deb keldim!" dedi Yulduz Hātun.

"bu ertāng, hiç küçim yoq kızım! Ertä āzāni eşitib tähārätgä turmāğ uçun cudä vurindim. Lekin turä ālmādim. Qol āyāğimgä hiç küç qālmāpti. Täqçädän uşlab turkilay dedi, közlirim qarayib, ustimgä zuf keldi. Yenä tüşib ketibmān cāyimgä kızım!.." deb,

ästä-ästä ve inqıllab-minqıllab gäpurä äldi. Yulduz Hätun täp täläş içidä nimä qılışni bilmädi. Yenä Änä Hätun:

“insän qarriginçä, murriginçä mänä şundäg bolädi kızım!” dedi.

Yulduz Hätun dārḥāl ānāñni qoltıgıgä kirdi ve belidän tutib ästäginä turgızdi. Arqasıgä ve yānbāşigä yästıg koyib otırgızdi:

“siz yaḥşiginä otirä qālīñ Bibi Änäm! Mänä nāñştä hām täyār. Men dārrāv dāstārḥāñni keltirib tuşāymän. Munçä süt ve pätir yesāñiz cāñiñizgä mādār bolib küç kuvātiñiz yerigä kelädi inşälläh!” deb, tämdän çıqtı.

Bāybäçä Hätun, vaqtdän çāylärni dämläb ve issıgıñä pätir ve nāñlärni dāstārḥāngä urālgän edi. Qaymāqñi kāsälärgä ve süt hām pişirib çāynākgä ālgän edi. Yulduz Hätun kelib, urāb qoyılğan dāstārḥāñni tändirniñ ustidän äldi ve eltib Bibi Änāñni tāmıgä tuşadı. Yaqub Bāy hām kuçä sārıdän keldi. İçkär ḥävili eşigidän kirär-kirmäs āñsi Bāybäçä Hätun oğligä:

“bu ertāng māmāyiñ nāḥoşrāg bālām! Äldigä bārib ḥālını bir sorāb kör-çi! Qallıgıñ hām dāstārḥāñni tuşāgāni ketti māmāyiñni tāmıgä!” dedi. Yaqub Bāy çapib māmāsiniñ tāmıgä bārdi:

“Bibi ānām! Cāñım māmām! Nimä vboldi sigä?” deb, dārrāv māmāsiniñ tezāsıdän tutib ongidä otirdi.

“yaḥşımän bārām!..” dedi, zorlānib māmāsi. Yaqub Bāy, māmāsiniñ qollāridän uşladı. Māmāsiniñ qollāri ḥuddi muzlāgāndek sāvıg edi.

“qollāriñiz sāvqātib ketibtı māmācāñ!” deb, māmāsiniñ qollāriñi āvcıgä ālib, kulmāggä bāşladı-issıg qılış uçun.

Dāstārḥāñ tuşıldı. Hāmā dāstārḥāñ tegrāgidä yıgılıb otirdilər. Änä Hätun’gä bir bārdāq süt içirdilər. Änä Hätun, kısık bir ses bilän illāmā illä, kālmā kālmā gäpurār edi. Sādıq bālāgä qarāb:

“Sādıq cāñ bārām! Nāñigni yegāndän nāri, bārib Äräy Hätun ḥälāyiñni äytib kel! Māst Kelin Hätun’ni hām çağırsın!” dedi ve yenä közlāri yümilib ketti. U ertāng hiç kimniñ tāmāgıdän nāñ utmädi. Elḥāñ isä tāglār tumāñigä ketgän edi. Ḥabār bermāg uçun kör Fäyzi’ni yubārdilər. Kop pāyt otmäy turib turib yurtniñ çibār dāyāsi qasāb āmā, yurtniñ mullā āpālāri mullā Mehtāb Şāh, mullā Zubāydä Ḥāñ, mullā Zulfıyā ve mullā Mehri Cāñ, yurtniñ mārka bāşisi Cāngül Hätun ve Mādāşer Hätun tāpilib keldilər büyük āñlāriñniñ ḥālını sorāgāni. Bir pāyt, Änä Hätun özigä kelib közlāriñi āçtı. Bāşidä turgän ḥātunlārni körginçä, qaş ve köz bilän işārä qılıb bārçāsiniñ otirişlāriñi istādi. Bir qolidän

Ārāy Hātun başqa qolidän Mäst kelin Hātun tutib, sekinginä silcitib rās otirgızdilär. Ānä Hātun'niñ şimäsi uzilgän edi. Küç ve kuväti qalgän yoq edi. Qolları ve ayāğları sapsāvıg muzlägän dek bolib tāmāgdän häm qalgän edi. Yurtniñ ikki yāş ānəsi ve öz qoli bilän yetiştirgän manävi qızları ikki yānidä otirgän edilär. Ārāy Hātun başladı sözgä:

“ānäm! Ānä cānım! Sizgä nimä boldi?.. tunāvun aqşām sāppāsāg ediniz-ku?..” dedi. Ānä Hātun, illä közlärini açtı! Ārāy Hātun közigä bāqıb, başı bilän undaq bir işärä kıldı ki: “endi ketmāg päyti!” deb, goyā hālını imā bilän bildirdi.

Yaqındän ve uzāqdän habär tāpgän yurt hātunları dārḥāl cunāb kelmāggä başladılar. Āsār āzāni oqıyā yāptı ki Elḥān häm yetib keldi. Ātidän inär-inmäs çāptı (ānä cān) dibän tāmğä qarāb. Tāmniñ içi hātunlardan tolā edi. Elḥān, bir şaşılınç içidä “ānä cān! Ānäm! Men keldim qaydāsız? Sizgä nimä boldi?..” deb, közləri ānäsini āhtārär edi bir tām hātunniñ ārāsidadä. Hātunlarınñ ārāsidadän otib bārdı. Ārḥāsidadä ve yānbāşidadä yāstıglār terilgän ānäsiniñ ongidä tezä çokti. Muzdek sāvigän qollarını uşladı. Hungir-bungir yıglāyib köz yāşları aqıb ketāverdi Elḥān'niñ. Ānä Hātun, közləri bilän oğligä işärä kılib: “yaqınrāg kelgän oğlim, seni bir opāy!” dedi. Oğlı işärädän tüşünib āldı ve köz yāşları bilän ānäsiniñ boynıgä qollarını urādi. Ān Hātun, oğliniñ yüzidän opti vebāşını oğliniñ şānäsıgä qoydı. Çuqur bir nāfās bilän yaqşılāb hiskādi oğlini. Songrā, ānä ve bālā bir-birāvininñ közigä çuqur-çuqur bāqıştı. Ānä ve bālāniñ bu bāqışları, bir-birāvlarıgä song bāqışları edi. Elḥān'niñ köz yāşları şāvillāb āqāverdi. Bir ikki daqıqadän kiyin, Ānä Hātun'niñ dudāqları qımıldāb şāhādāt kālmāsini oqıdı. Bāşinimsekinginä oğliniñ koksāyigä qoydı. Ruḥiniñ kuşı, tān kafāsidadän uçib cānān sārī qanātlānib yūksāldı. Hātunlarınñ çiğlik sesleri “ānä cānım, ānäm...” dibän fāzāni qamrāb āldı. Ārtq, Āzrāyil häm buyurilgän vāzifāsini yergä kelturib ketgän edi. Elḥān, daqıqalarçā ānäsiniñ cānsiz bādānını bağrıgä bāsib ve hiskāb “ānäm ve ānä cānım...” deb, ānäsiniñ cāsādını ustidän āyirmādi.

Bārçā, im sim boldi. Kok yüzi sukut ve cim.. bulutlār ḥārākātdän qāldı... dūnyāni qarāngulik bāsti... u kiçā, kok yüzigä āy bilā çıqmādi. Hār keçā, aqşām bolmāsdän çirillāmāggä başlägän çirillāglārbu keçā cim boldi ve çirillāmās edilär. Sārpul'niñ fāzāsi kuvillāb qāldı. Goyā hār nersä yāsgä boğılğän edi...

Erkāk ve ayāl, qız ve bālā, kättä ve kiçikniñ tili tutildi. Bārçāniñ başı qatib, miyāsi fikir kılışdän qalgän ve nimä iş kılışlarını bilmās edi...

Keçālāb, Ānä Hātun'niñ ölümhabāri yurt boyıçā eşitildi. Eşitgän hātın ve erkāk, uluğ ve yāş şaşılınç bir şākildä cınāzā sārī cunādılar. Türkistān'niñ tort bir tāmānıgä, Ānä

Hätun'niñölüm habäri yäyräldi. Qoşni şehirlärniñ Elhänläri ve uluğväri häm yetib keldilär ertäng äzänigäçä...

U kun şehirdä birtä dukän häm açılmadı. Hiçbir işçi ve yä dehqän işigä ketmädi. Yer ve kokni bir mätäm qamrüb älgän edi.

Elhän'ni äyäkädä turär häl ve macäli qalmagän edi yıglämäkdän. Kättä dünyä, Elhän'niñ başigä çokgän edi goyā. Änäsiniñ cınāzäsini başidän hiç uzāq turmädi. Köz yāşlärigä hākım bolā älmädi bir türli. Kimi päyt yıglämäkdän ustigä zuf kelär ve özidän ketär edi. Uzākdän ve yaqındän, cınāzä uçunkelgän kişilärni Yağub Bāy ve ukäsi qarşilär edi. Bāybäçä Hätun, ikkälä kelini bilän cınāzägä kelgän ayällärni qarşilär edi. Mäktäblär, mädräsälär ruhsät edi. U kun, u kun här nersä mätäm ve yās içidä edi. Kokdägi quyāş häm issizligini ve nurini säçmäs edi. Yäl ismäs, yäpräklär yilpinmäs ve qışlär häm säyrämäs boldi...

Kättä İmām çärbägi insänlär bilän tolib täşti. Qoşni şehirlärdän kelgän Elhänlär, ärbäblär ve uluğvärlär Elhän'ni soräb turär edilär.

Mullā Hädim ve Qāri Äzimi, Ustā Hānkeldi Bāy häm biläläriä älib täşkar hävligä keldilär. İçkärdän, Äräy Hätun ve Mästkelin Hätun'ni çağırdilär. Mullā Hädim, Elhän'niñ hälini soräb, kiyin uzākdän ve yaqındän cınāzä uçun täşrif kelturgän hāq'niñ intıgligini äytib berdi. Tağın, Äräy Hätun:

“Hürmätli uluğlärim! Elhänimiz, änalärniñ cınāzäsini quçağläb koyvermäsdän yıgläydi. Bäräkät täpiñ! Kişiläriñiz yaqşı boldi. Bizniñ küçimiz yetmäydi Elhänimizni tämdän çıkärişgä. Siz buyuriñ kelib Elhänimizni täsäli etib täşqargä çıkäriñ! Bizlär häm keç qalmäsdän änamizniñ cınāzäsini gusıl berib, tuş nāmāzigäçä cınāzäni täyär qilib turäylik!” dedi.

Äräy Hätun ve Mästkelin Hätun dämdän ve ärqäläridän Qāri Äzimi, Mullā Hädim ve Ustā Hānkeldi Bāy içkärgä kirdilär. Topä toğri tämgä bārdilär. Änäsiniñ cınāzäsini quçağläb otirgän elhän'niñ bir yilkäsigä Qāri Äzimi ve başqa yilkäsigä Mullā Hädim qolini koyib, täsäli etmäggä başlädi. Mullā Hädim:

“Bāşimiz säğ bolsin Elhänim! Şubhäsiz ki ölüm haqdir! Ve här cänli, bu şärbätni içädi! Päyti kelgändä hämämiz, vaqt ve yä kiç bu yälgän dünyädän kuçamız! Bizgä tüşgän väzifä isä, ketgänläriñ väsiyätläriñi yergä keltirmäg, Älläh(c)'niñ färzi ve Päygambärimiz(s)'niñ sunätigä uygun(munäsib) bir şakilldä ämäl qılışdır!..” deb, Elhän'niñ koñlini yumşätmäggä urindi.

“Hürmätli Elhānim! Yā Āllāh turiñ yeriñizdän! Biz çıqaylık endi. Mänä rāhmätli Bibi ānämniñ manävi kızları, Āräy Hätun ve mäst kelin Hätun āpärimiz şu yerdä. Bulär ānäläriğä song däyinläriñi hām adā kılsınlar!..” dedi Ustā Hānkeldi Bāy.

Qāri Āzimi: “Elhānim! Bärçämiz nävbät bilän uşbu ämānät mākändän kuçämiz! Rāhmätli Bibi Ānäm, bizniñ hām huddi ānämiz edilär. Ālbättä bärçä yurtniñ, hättä ki keng Türkistān’niñ uluğ ānəsi edilär. Uşbu yäsdän, bizniñ hām yorägimiz pärçä-pärçä! Birāq, ölüm haqdir!.. Kelin biz taşqargä çıqaylık. Uzāqdän ve yaqındän cınāzāni eşitib kelgänlär bär. Qoşni şehirlädän hām Elhānlārimiz, ärbäblārimiz ve uluğvärlārimiz kelgändir. Hābär täpgänlärniñ kopinçəsi yetib keldilär. Kimiläri hām cunägän ve yoldälär bälkim! Qoyaylık ki hätunlär işläriñi kılsın!..” deb uçälä uluğvä, Elhān’niñ qoligä kirib tämdän çıqārdilär.

Āräy Hätun ve Mästkelin Hätun, ānäläriğä song däyinläriñi adā kıliş uçun täyār edi. Ānä Hätun’niñ cınāzāsini gusıl berib, cänätniñ āppāq ustibāşini bolgän käfänni kiydirdilär. Atır ve kāfur sepib cınāzāni täyār hāzırlāb, taşqardägi uluğvärgä hābär berdilär.

Erkäklär kelib, Ānä Hätun’niñ tābutini kutārib ālib ketmāğçı boldi. Birāq, bir dūnyä hätunniñ ārāsıdän tābutni ālib çıqmāğ unçä hām āsān bomädi. Fıgänlär kokgä yüksäldi. Hätun kızları uluğ ānäläridän äcräliş istämäs edi. Hār kimniñ tilidä äyrim bir mādhiyā bär edi. Köz yāşları sel bolib āqti. Bärçä insānlär, mätämdän qarā kiygän edi. Şundäyin yurt boylāb milli mätäm bär edi.

Uluğvärlär, Ānä Hätun’niñ tābutini şānäläriğä ālib uydän çıqti. Menglärçä insān ārāsıdän, Ānä Hätun’niñ tābuti qoldän-qolgä tegmäs edi. Hār qançä mätäm ve qayğulik bir hädşä bolsä hām, Ānä Hätun’niñ tābuti huddi mälikälärniñ tahti kabi, hāq ārāsıdä şānälärgä taşılär edi. Ānä Hätun, hāqı ve yurti bilän adım-adım vedäläşär edi. Nihäyät, song turäg bolgän Kättä İmām gumeti(qabristān)gä bārildi. Tābutni, Kättä İmām cāmē mäscıdiniñ supäsigä qoydilär. Mäscıdniñ içkārısı, kättä supäniñ usti, keng çärbäğniñ sähəsi ve hättä kättä yol hām insānlär bilän tolib taşdı. Cınāzā nāmāzini mävlävi Muḥämmäd Osmān imāmät kıldi. Tāğın, mubāräk cınāzəsi, Kättä İmām’niñ kunbätäridä āilä gumetidä komildi.

U kun, Türkistān haqı ve yurti uçun, cudä hām qarā bir kun edi. Hāq: “taqdir illāhi” deb, ānäläriñi toprāğgä täpşirib maqbāräniñ başıdä, Elhān’gä baş sähligi tildilär. Elhān uçun, ānäsıdän äcräliş hār qançä kıyınd bolsä hām, ānəsi bilän vedäläşib uluğvärlär bilän qatti.

Kättä İmām cāmē mäscıdığä kelib kirdilär ve fäthä märäsımi başladı türkistän boyläb ärqası uzılmäsdän, hıllı cupä-cupä Elhän'gä bäs säglıgı tılämäg uçun kelär edilär. Kıyın bärıb, Türkistän änäsiniñ maqbärasını ziyärät kılıb ve oib qaytar edilär. Kelgän ayällär, fäthä ve bäs säglıgı uçun Elhän'niñ uyigä bärär edi. Mullä Hayrullnisä Hätun, mullä Mehrim Cän Hätun, mullä Mähtäbşäh Hätun, mullä Zulfiyä Hätun ve Ustä Hänkeldi Bāy'niñ kız ve nābiräsi mullä Zubäydä Hätun. Nāvbat bilän Bini Ānäläriniñ ruhlärini şad tutmäg uçun, Qurān tılävāt kılıb fäthägä kelgänlär uçun Qurān oqıyär edilär. Fäthä märäsımi kunlärçä surdı.

Şundäyin, keng Türkistän'niñ bärçä yurtläridä Türkistän änäsi Ānä Hätun uçun, gıyābi cınāzälär kılındı ve fäthälär oqıldı.

Här qanç ki Ārāy Hätun ve Mästklin Hätun säg ve tirik bolsälär häm, Ānä Hätun'niñ äräläridän koçıb ketişi, Särpul hıllıqını oksiz yätim koygän boldı...

İnsän, bir nävdäni ve yä ki bir hıllıçanı eng äz bir umıd uçun yergä qadäydi. Kimisinin meväsini yemäg ve kimisinin isä kulgäsidä otirmäg uçun. Kimisinin yäläsidän bir täyäg ve tänäsidän isä eşik ve päncärä tuzätış uçun. Hiç bolmäsä, otin ve älävlik uçun ikädi ve tikädi...

Bir päytidä, uşbu yurtniñ keläcägi uçun kabil'gä cunätılğan İsmäyil bälä, oqışlärini tugätib İsmäyil Hān bolib, Ävgänistän dävlätidä muqām igäsi ve etibärlik kişi bolib qaldı. Uşä päytiniñ dävlät qanunläigä korä, İnsämäy'il Hān Särpul hıllıqınıñ Kabil'dägi eng mutäbär hārbi şahsiyät sıfätidä edi. Ävgän lähcäsidä “ Gündmişir” deb, envān berldi İsmäyil Hān'gä. Şundäyin, oqımäg bähänäsi bilän undän kıyın Kabil'gä ketgän Qari Muhammäd Yaqub Hān oğlı Yaqub bälä ve säid Masum Mağdum'niñ oğlı Äbdühäkim bälä, äsäsi säbäglärini tugätib fäklütälärini häm āli dārəcə bilän bitirdilär. Çaqқанlık ve çibärlikläri bäs, yenä dävlät tāmānidän Kabil āli oquu yurtigä oqutuçi sıfätidä ätändilär...

Ānä Hätun'niñ ölümü Kabil'dä ekän eşittilär. Uşbu açınärli habärni eşitib qol äyāgläri sustäyib qaldı. Doktor Yaqub Vähidi ve doktor häkim Şäri, Türkistän änäsiniñ ölüm habärini eşitar-eşitmäs, şaşılınç bilän Gündmişir İsmäyil Hān'niñ iş şubäsigä bärtilär. Prişän bir hāl ve rängläri uçgän bir şekildä, İsmäyil Hān'niñ şubä eşigini taqıllab çaldilär. İçkärän”buyuriñ!” sesini eşitginçä ruhsät ālib içkärägä kirdi ikkäläsi. Gündmişir'niñ közläri äzginä kızargän edi. Demäk uşbu açınärli habärni eşitib täng atginçä yıglägän ekän şekilli.

“eşitiniz mi äkäm?..” dedi Vāhid, Ğundmişir’gä.

“eşittim Vāhid cenābläri! Eşittim!.. Bibi Ānämiz bi vaqt ketib qaldılar. Endi işimiz hām äzzānça kıyınd boldi!” dedi. Yenä közläriğä yāş hālqa urib tāmilverdi. Mezniñ ustidägi vıraqlärni yıgıb dosiyälärniñ içigä yerläştirdi ve älmäri räfläriğä qoydı. Toğrisi, başı äynälib nimä iş qılışını bilmäs edi. Vāhid ve Şarı hām, undän kop färfli bir hāldä emäs edilär.

“Äkäm! Biz Şarı cenābläri bilän bir neçä kunlik ruhsät älib Särpul ketmägçimiz! Siz hām ketmägçi bolsäniz birgä cunäylik! Nimä diyäsiz?” deb, cävāb sorädi doktor Vāhid, İsmāyil Hān’dän.

İsmāyil Hān, dosiyälärini yıgıb älmäriğä qoyä ätbedi ve ärqasi ortäqläriğä:

“Biz ketsäk dä nimä özgärädi änämiz ketgändän sıng?..” dedi.

Doktor Vāhid: “äkäm” dedi ve dävām etti: “ölüm älbättä ki haqdir. Biräq, änämiz ketgän bolsälär hām Elhānimiz bärilər-ku! Taqdir ilāhiğä munça uziliş hām Ällāh’niñ hoşigä ketmäydi” dedi.

İsmāyil Hān işlärini bitirib, älmärisiniñ eşigini qıfläb çävkisigä otirdi. Çuqur bir näfäs älib birinçidän doktor Şarı’gä, tağın doktor Vāhid’gä qaräb: “biläsizlär mi” deb, başlädi sözgä:

“Beş yıl äldin rāhmätli ätäm öldi. Undän ikki yıl otmäy turib rāhmätli änämni qoldän berdim. İşäniñ ki munça uzilib präyşän bolmägän edim, çünke, ulärnin ketişi bilän halqda ve yurtdä bir kämlik hıs bolmäs edi. Biräq, Bibi Ānämiz Ānä Hātun’niñ ölişi, milletimiz ve yurtimiz ätiğä cudä hām kättä bir boşlikni ve kämçilikni hıs ettirädi!..

Ānä Hātun’niñ ölişi, toräniñ ölişi dimäg!..şundek hāsäs bir päytdä änämizniñ ölişi, Türkistän halqınıñ yätim qalışi dimäğdir doktor urtäqlärim!.. Menin qayğurişimniñ säbäbi hām mänä şu!.. Men, rāhmätli Bibi Ānämüdän cudä kop nersälär örgändim! Menin uşbu çävkidä otirişimniñ eng kättä säbäbi hām, rāhmätli Bibi Ānämizdir!.. Uniñ ölişi ve yoqligi, yälğiz Särpul’gä emäs, bälkim bärçä Türkistän yurtläriğä bir fäläkätgä säbäb bolädi!.. Bizlär Kābil’da bolib Ävgän dävlatiniñ bärçä şum plānlärini äniq bilämiz. Ägr ki Ävgänlär bu kungäçä, Türkistän boyiçä şum plānlärini tärkatä älgän bolmäsälär, bilin ki bu hām rāhmätli Bibi Ānämizniñ bärligi ve tusıqligi edi! Ävgänistän dävlati, undän äzzānça qorqar ve här dāyım ätini “Türkistän änäsi” deb, hitāb qıladılar. Endi isä, Ävgän dävlatiniñ yoli açıldı!.. Milletimiz ve yurtimizniñ aqıbatı hayirli bolsän dostlärim!” deb içidägi dardini dostläri bilän şarik qıldı.

“toğri äytäsiz äkäm! Rähmätli Bibi Ānämiz, siyäsät, torä ve fikir toğrisidä, tengi täpilmäs bir kişi edilär. Bu dünyädä başqa bir ānä, undek muhtäräm zätni tuğmäydi.” dedi doktor Şeri.

İsmāyil Hān, doktor Vāhidgä qarab:

“Şu hāsäs päytdä, men ve sizlärgä cudä kop iş tüşädi! Mundän näri, bärçämizniñ yilkäsidiği yük ağır ve yolimiz cudä çätin boldi! İstäsāniz, bir-ikki kun kütib turiñ. Men hām, işimdän kısqā bir ruhsät ālib birgä cunāymiz inşallāh! Bir-ikki kun keç qālīş, sizlär uçun bir kıyindçilik yārātmäs mi?” dedi.

Doktor Vāhid: “yoq äkäm! Meni uçun kıyindçilik yoq. İnşallāh doktor Şari cenābläriniñ hām acäläsi yoqdir, deb üylimän?” edi Şari’gä bāqıb

“Āstağfirullāh, nimä kıyindçiligi. Siz qandāy ve qaçān isätäsāniz men uçun tāmām!” dedi, doktor Şari. Kiyin hayirläşib āyridilär...

Sārpul aççıglāb qaytgān häyetlär, Kābil’gä yetib bārgān edi. Türkistān’niñ başqa yurtläriğä hām yübārilgān häyetlär, vāzifälärini yerigä kelturib qaytib keldilär. Ävgānistān dāvlätiniñ oqıtış ve tärbiyäläş vāzirliği tāmānidän, häyetlär körgāzmä ve rāpur beriş munāsibäti envānidä, vezārätiniñ sālönidä kättäkān bir yığılış tārtilbländi. Uşbu yığılışdä, Kābil dāvlätidä işläb turgān Türkistān yurtläriñiñ meşārläri hām qaçırılğān edi. İsmāyil Hān Ghndmişir hām Sārpul hālkiniñ tāmşilçisi u yerdä edi.

Vezirniñ, sālönğä kirişi bilän, sālönğä sessizlik hākım boldi. Vezir bārib çāvkişigä otirginçä, tıbq prugırām, hār häyet qılğān işini ve körgān aksälämällärini birtä-birtä sunmāğ başladi...

İlk, Bādaşşān şehridä qaytgān häyetlär başladi rāpur berişgä. Hār nersāniñ cudä yahşi ve yoldä bolışini, Bādaşşān buyläb bärçä mäktäbniñ şāğırdläri, kitābläridä yazılğān māzmunlärini kıızıkarlı bir şekildä şävq ve zävq bilän oqıb ve örgānib turgānlärini äytip berdi. Kiyin, vezirgä bāqıb hāzıllāşğān dek: “kättäkānläri hāligäçä eski ve qadimgi toräläriğä ve hıyälläriğä gārqıdirlär!..” dedi. Ve qaytādän rāpurgä dāvām etti. Hāzır bār bolğān mäktäb ve kitāblärniñ Bādaşşān nufusi uçun yetärsizliği tilgä keltirdi. Bādaşşān şehriniñ nüfus koplīgi bāis, mäktäb ve kitāb toğrisidä koprāğ tāvācu bolışini istädi. İkinçidän isä, Qunduz şehridän qaytgān häyetlär başladi. Bu häyetläriñiñ rāpuri hām āzginä färq bilän, Bādaşşān häyetläriñiñ rāpurigä oşşār edi.

Tahār häyetläri, Tahār hālkiniñ oqış toğrisidä cudä hām ezgo niyätläriñiñ bārligini äytti. Faqat, kıçintāylärniñ mäktäbdän hām korä koprāğ mäscid imāminiñ yānidä oqımāğni tärceh etgānlärini söyläb, mävcud mäktäb ve kitāblärini hāzırçä yetärlı bolışini

sondi... şundäyin, Bağlän, Sämängän ve Bälh şehirläridän qaytgän häyetlär häm färlki bir nersä qoşmäsdän, kimisinin Bädaşşän ve Qunduz'gä oşşärligini ve kimisinin isä, Taşär'gä oşşäşligini äytib berdilär.

Färyäb häyetläri, Färyäb halqıdän hoşlik bildirib, erkäk ve hātın bärçä halqıniñ mäktäb purusäsigä kızık qaräşgänläri, bäläläri minglärchä şävq ve zävq bilän oqımäg ve örgätmäggä täşvıq qılğändän habär berdilär. Biräq, kıyındılıqläri mäktäb ve mulımnıñ äzligidän ve oqımäg yäşigä bolgän kızlär ve bälälärniñ koplıgidän äytib berdi häyetlär. Eng sevmägän nersäläri isä Färyäb halqınıñ, häyetläriñ soräglärigä Özbekçä ve Türkmençä cäväb qaytärişläri bolgän ekän. Yenä häm häyetlär, mävlävi Äbdullgani "Elmi" cenäbläriñ tärcümä yärdämi bilän, halqıniñ istäkläriñ örgänib älgänlikläridän söz yuruttilär.

Şebirgän şehridän qaytgän häyetlär häm täbäsum qılıb: "hurmatlı vezirim! Şebirgän'niñ mäcräsi häm, Färyäb'niñ mäcräsidadän färlki emäs!" deb, sözgä başladı: "yälgız, yübärgän kitäblärimiz u yerdäkilärgä cudä bigänä kelgän ekän. Mulımläri riyzi, händäsä ve dinyät käbi darsläriñi, Özbekçä ve Türkmençä säbäg berär ekän." dedi.

Ärtik, çälsä meziniñ bir çetkäsidadä otırgän Särpul häyetlärigä edi sirä. Häyetlär, birinçidän vezirgä qaräb:

"Särpul Gündmişri İsmäyil Hān häm äramizdä ekänlär! İstärsä, ulär äytib bersinlär!" deb, çälsäniñ cımligini bozib qoydı. Demäk, häligäçä kızgınlıgı ve aççıgı tingän yoq edi. Bärçä häyetlär bir-birävigä qaräb: "hayriyätli ekän mi?" deb, gäpürmäggä başladılar.

Vezir häm şäşib qaldı. Bir häyetlärgä edi; bir İsmäyil Hān'gä bāqar edi. Mundäyin usti yāpıg māmädän bir nersä tüşünmädi. Kıyin bir yütäldi... bärçä cım bolgändän songrä: "nimä boldı? Äräñizdä bir gäşlik mi çıqtı?.." dedi häyetlärgä qaräb.

"Yoq vezirim! Äramizdä bir gäşlik yoq. Biräq, bizlär bärçä häyet ärkadäşlärimizdän färlki bir mäcrägä şähed boldik!" dedi.

İsmäyil Hān, Änä Hātun'niñ ölüm habäriñi älgändän beri hālätı zātän prişän edi. Häyetläriñ bu söziñi eşitib cudä prişänräg bolib qaldı. Çünke, häyetläriñ Särpul halqı bilän yäşägän mäcräsidadän habäri yoq edi. Vezir, İsmäyil Hān'gä qaräb:

"Särpul Gündmişri İsmäyil Hān cenäbläri! Hayriyät mi Särpul'dä özi? Birän gäp mi bolgän ki bizniñ habärimiz yoq!" deb, sorädi. İsmäyil Hān mäsginä cilmäyib:

"kop päytdän beri Särpul bārgänim yoq! Endi isä Särpul'niñ hāl ve hātirini, siz bilän birlikdä häyetlärimizdän örgänämiz hurmatlı vezirim!.." dedi ve däväm etti: "ikki

yildän koprag boldi ki päyt täpib Särpul bärä älgänim yoq. Bu yaqın päytlärdä Särpul'dän häm hiç kim kelgäni yoq yänimgä! Yälgız, tunävun älgän habärimgä korä, Särpul halkınıñ änesi, Änä Hätun, haq rähmätigä qävuşgän ekän. Biräq, Türkistäñ änesiniñ ölimi, häyetlärimizni munça opkäländirgän bolä älmäydi. Endi isä, häyetlärimizniñ qızgınlık säbäblärini birlikdä örgänämiz hurmätli vezirim!..” dedi.

“uuuf! Bäşimiz säğ bolsin!.. Älläh rähmätlikni mağfirät qılsin!.. дәvlätimizniñ näzdidä äzzänçä etibäri ve orini bär edi!.. endi Särpul halkı yätim qaldı desäk häm, yänliş ve nä toğri sözlägän bolmäymiz!.. qaytädän başıñız säğ bolsin!” dedi vezir. Tağın häyetlärgä qarab:

“sizlär yämän bir päytdä bärib qalibsizlä! Demäk Särpul halkı mätämdä ekän! Şu säbäbdän sizlär väzifäläriñizni tuzik ve mukkämäl bəcärä älmäganlığıñızdän näga körinäsizlär!” dedi. Häyetlä, Änä Hätun'niñ ölüm habärini eşitgändän kiyin opkä ve aççıgları tindi ve bu märtä kısqıq bir ses bilän: “birinçidän, Särpul halkınıñ başı säğ bolsin! Yälgız, biz uş yerdä ekän, säğ ve sälämät edilär! Demäk, biz qaytgändän kiyin bu hədşä yüz bergän hurmätli vezirim!” dedilər.

“ həzirgäçä rapurläriñiz sunmäy turışıñızniñ säbäbi nimä hay?” deb, biraz aççığı kelib soradı vezir:

“hürmätli vezirim!” deb, başladı ve döväm etti: “biz, bu yerdän bir hədäf toğrisidä ulärgä kitäb ve mäväd yübärdik. Toğri mi?.. mäktäblär açtıq! Biräq, ulär bizni äldägän ekänlär!” deb, ongläridäki dosiyäniñ vıraqlärini gäh ustigä quyär, gäh ästä quyär edi. Qaysi bir vıraqni turmäsdän ähtärär edi şekilli. Bir tāmāndän, dosiyäni qarıştırär ekän: “Särpul'dä şagırdlär unça zäki ve çaqqän ki, kitbälärni oqıb tugätgän ve yahşi häm bilädilär!.. häyni zämändä, toğri ve nä toğri bolgän hər nersäniñ änalizigäçä qadırlär! Kättäsidän kiçigigäçä, eng mäntıqlı təhlilini sizgä äytib berädilär!” deb, öz başigä gäpurib turdi ve nihayät ähtärä yätgän vıraqni täpti şekilli. Tağın vezirgä bakti. U gäpürmäsdän äldin vezir başladı: “qandäyin təhlil? Qandäyin bir änaliz? Rāpurimizniñ məsäləsi, kiçintäy bäläginälär ve qızçälärniñ dārs ve başqa qıyındçilikläridir..! änaliz ve təhlil kiçintäylärgä nimä? Änaliz ve təhlil käbi äkādımik bähşlärniñ uhdäsidadän, kim bilimdän ustādlär bilä çıqa älmäydi! Sen nimä diyäpsän? Toğrisi, men mätläbiñni tüşünä älmädim!” dedi vezir, häyetgä qarab.

“hürmätli vezirim! məşälän tarih kitäbdägi hiçbir belgini qabol qılmäydilär! Mäktäb diväridägi cäridälär isä Özbekçädä yazilgän! (nimä uçun?) deb sorägäniñizdä mäntıqlı cävāblär berib, qılğan işlari ve bilgän bilgiläriniñ arqasidä turädilär! Älbättä,

oğutuuçi ve mulımläri hām ulärni qolläydi! Mengä soräsäniz, bärçä zähmätlärimiz ve plänlärimiz boş ve bihudä ketgän hürmätli vezirim!” deb, dosiyäsini qatläb qoydi ongidä. Başqa şehirlärdän qaytgän häyetläär bir-birävigä qaräb, dudäglärini çäpä qilib başläärini kımirdatäverdi ve: “biz tüşünär edik ki, eng kop kıyındçilikni biz kördik deb! Mänä, bulärni qaräyän baħudä!.. väy Särpul halkı!” deb, öz äräläridä gumulläb turdilär bir neçä daqıka. Songrä vezir, İsmäyil Hān’niñ közigä yārim daqıka tikläb bāqa verdi. Kıyin häyetlärgä qarädi:

“endi isä plänimizgä muvāfaq bolämiz häyetlärim! Ānä Hātun’niñ ölumi bilän Särpul halkı’niñ beli sindi. İşimiz mundän näri hiç kıyind bolmäydi! Sāg boliñläär!” dedi.

İsmäyil Hān qançä hām Ävgän dävlätigä yaqın ve etibārli bolsä hām, Särpul halkıniñ nātinçligi gä sābāb bolädikān hiçbir nersägä çidä älmäs edi. Vezirniñ songi haqārätli sözi, İsmäyil Hān’niñ tāp tāzä yāräsigä tuz sepkän dek bolid.

Vezir nimhez bolib ikki qolini nezgä qoydi: başqa sunädikān ve äytilädikān bir nersä bolmäsä, çälsäni bu yerdä bitiräylik!” dedi häyetlärgä qaräb. Häyetläär, bir-birävlärigä qarädi ve bärçäsi bir āğızdän: “bizniñ gäplärimiz bitti! Sizniñ bizgä, başqa birän buyuruğıniz bolsä buyuriñ biz hızmätdä!” dedilär.

“rähmät! Çärçäb keldiñiz tā Türkistān tāglik ve taşlik yolläridän! Bārib uyläriñizgä dämiñizni äliñ!” deb, meziniñ ustidägi qarāqul tāqısını älib başigä qoydi ve hayirläşib kett.

İsmäyil Hān, mundän neçä yil äldin hām Särpul haqıdä, yenä şundäyin haqārätli bir sähnägä şāhid bolgän edi. Ävgän dävlätiniñ eng mäşhur pählävāni, Särpul pählävāni Āçıl pählävān tāmānidän āgzi puzi torpāggä säyqaliş mäcräsi bāis, Ävgän dävläti pāşāh zāhirşāh, İsmäyil Hān’gä: “siz mehmān ve häyet tānimäs mi sizläär? Siz hürmät ve pās bilmäs mi sizläär? Menin eng mäşhur pählävānimgä hürmätsizlik qilib ruhiyäsini zädäläş, qaçāndän beri sizgä mäträh bolgän? Hōb, siz hām kütib turiñ! Kuni kelgändä, Särpul u yāqa tursin; ägär ki butun Türkistān’ni başläriñizgä yeqıtmäsäm quymäsmän!..” degän, gäpläri häligäçä İsmäyil Hān’niñ qulāglärigä çingillär edi. Bu dārdiniñ ustigä väzirniñ bu kungi: “Ānä Hātun ölgän bolsä, endi işimiz āsān boldi!” degän sözi bilän Ävgän dävlätiniñ şum plänlärigä ānıkrāg işānib äldi.

Ārtıq İsmäyil Hān’gä, Kābil tāptār huddi qamāvgä oħşār edi. İşidän bir häftälik ruhsāt älib doktor Vāhid ve doktor Şāri bilän Särpul tāmān cunädilär...

Dostlik, yeçilmäydikän bir körtugundur. Här kim, tirikligi boyıçä yüzlärcä ve menglärcä kişi bilän tanişädi ve aşnâ bolädi. Biräq, dostläriñiñ sâni, bir qoliniñ bärämâqläridän aşmäydi. Dost bolış emäs, bälkim dost qalış hunärdir. Dost qalış häm, här türlik kerektärsiz insänläriñiñ fiträtini emäs!

Elhän yenä bir märtä Türkistän yurtläriñiñ bärçä Elhänläri, ärbäb ve uluqları bilän bir äradä edi. Bu märtä, älbättä sevinç ve hoşlik kunläriñiñ birgä otkäziş bäs emäs, bälkim qayğudäşlik uçun bäräbär edilär.

Cenäzä märäsimidän on kun otgän bolsä häm, yaqındän ve uzäqdän kelgän kim dostläri, elhän'ni bundek büyük ve älämnäk qayğı bilän bäs başgä(yäkä) koyib ketmäg istämädilär. Rähmätli Änä Hätun, bir tabirgä korä Türkistän boyläb bärçä Elhänläriñiñ mänävi änäsi sänälär edi. Bu yüzdän butun Elhänläri, ärbäblär, uluğvârlär Änä Hätun'gä, änam deb, hıtäb etär edilär.

Bir aqşäm, bärçä uluqlar supäniñ ustidä otirgän edi. Yenä, tilläridä Änä Hätun rähmätliniñ ogitläri bär edi. Här kim büyük änadän eşitgänini esläb ve äytib turgän edi. İsmäyil Hân Gündmişir, dokrtur Vähid ve doktor Şäri keç qarängudä Kabil'dän yetişib keldilär. Mutärdän inär-inmäs dokrtur Şäri sorädi: “ vaqt häm keç bolgän! Ertäläb mi bärämiz Elhänimizniñ qasıgä?” dedi.

İsmäyil Hân, baksini yilkäsigä äldi ve: “dostlärim! Men, baksim v boğçämni koyğndän kiyin keç häm bolgän bolsä Elhänimizniñ uyigäçä bir bärämän! Ägär barmäsäm, bu keçä közimgä uyqu häm kirmäydi zätän!” dedi.

Doktor Vähid: “ Gündmişir cenäbläri! Men häm siz käbi tüşünämän! Yälğiz, bir märtä uyimgä bärib äilämgä habär berämän ve dārḥāl qaytib Elhänimiz sari cunäymän!..” dedi.

“undäg bolsä, men häm şu keçä siz bilän bärämän!” dedi doktor Şärän!” dedi doktor Şäryi.

Üçäläsi, baks ve boğçäläriñi qaymäg uçun uylärigä ketti. Äiläläri bilän äyäg ustidä körişib soräştilär ve keçaläb, bäs säğligi tiläş uçun Elhän'niñ uyi tamän cunädilär. Doktor Vähid, arqadäşi doktor Şäryi'ni yoldän äldi. İsmäyil Hân Gündmişir häm mäl bazar mäscidiniñ çop bändidä, arqadäşläriñi kütib turdi. Tağın, üçäläsi birlikdä Elhän'niñ uyigä yetib bärdilär. Faqat, mänzärä üylägnäläri käbi cım cırtlı emäs edi. Kättä supä, yenä uluğvârlär bilän tolä ve qızıq bir muhăbät ve suhbät bär edi.

“äsäläm äliküm!” deb, kirdilər ve uluğvârläniñ qolläridän opib supäniñ bir çetkäsidadä otirdilər. Doktor Şäryi, büyük änanıñ mubäräk ruhlärigä fäthä oqıb bağşıadı ve Elhän’gä: “bäşiñiz säğ bolsin!” dedilər.

“dostlär säğ bolsin!” deb, cävâb qaytardı Elhän ve dävâm etti: “härmäyiñ bälälärim! Esän ämân kelib qalibsizlär-ku?” deb hâl hâtır soradı.

“rähmät Elhänim! Täsuf bilän ki, Bibi Änämizniñ dünyädän koçış habärlärini eşitginçä, Kâbil bizgä tär keldi ve yer bermädi. Biz häm cunâb keldik!” dedilər.

Elhän: “keçräg yetişibsizlärädä! Rähmät ki, kelibsiz! Qarniñiz aç mi toq mi? Aç bolsäñiz ävqät bär. Yaşılâb toyub yeyiñ. Keçä uzun. Kiyin suhbätläşämiz!..” dedi.

Rähmät Elhänim! hâzır biz toqmiz. Säğ boliñ!” dedilər.

Songrä Elhän, İsmäyil Hân Gündmişir’ni, doktor Vähid ve doktu Şäryi’ni bärçä mehmänlärgä tänitti. Bu üçäläsi häm, täşqardän kelgän mehmänlär bilän tanişib äldilər. Çäylärini içib äzginä dâräs bolgän edilär ki Mullâ Hâdim, İsmäyil Hân’gä qarâb:

“İsmäyil Hân! Neçä kun äldin, Kâbil dävlatiniñ häyetläri kelgän edi! Maqsäd nâhoşräg äyrildilər Särpul’dän. Kâbil’da, siz bilän uçraştımı?” deb, soradı.

“hä, men uşraştım ulär bilän ustädim! Yalgız, sizlärädän äzzänçä nâğa bolib qaytgänlär.” dedi Gündmişir.

“qandäg nâğa bolgän ekänlär? (nimä uçun deb?) sorämädiñiz mi?” deb, ärägä kirdi Qari Äzimi.

“men sorämädım ustädim! Yalgız, bärçä Türkistän yurtidän qaytgän häyetläriñ râpur sunış yığılışidä, men häm qatnâşgän edim! Faqat, ulärniñ sizlärädän şikâyätläri isä, ulärniñ hädäf ve ämâçlärigä korä şägırdläriñni yetiştirmägänizdir! Uşbu säbäbdän bäs nâğa bolgänlär!” dedi İsmäyil Hân.

“nimä ekän ulärniñ ämâci? Äytiñ-çi! Bizlär häm örgänäylik Gündmişir cenäbläri!” deb, soradı Taḥä Elhâni İbrâhim Bek Laqay.

“endi sizgä häm äytib beräy...” deb, başlädi İsmäyil Hân ve dävâm etti: “sizniñ yurtiñiz Taḥâr’gä häm häyet yubärgän ekänlär! Taḥâr häyetläri häm, şhiriñizni talimi râpurlärini sundi ḥurmätli Elhänim! Mundâb ikki häftä äldin, uşä häyetlär bir cupäsi Särpul’gä kelgän ekänlär. Bir-ikki kundä işläriñni tugätib kâbil’gä qaytibdilär. Qaytgän häyetlär, vezärätniñ keng sâlonigä kättä kânfârâns ärqalı bärçä Türkistän yurtläriñniñ talimi râpurlärini Ävgän dävlatiniñ, oqıtış ve tärbiyälâş vezirigä sondi. Yalgız, qaytgän häyetläriñniñ hiç birtäsi häm, vezirni sevindirädikän bir râpur sonmädilär. Äymişä, Särpul’gä kelgän häyetlär, başqa häyetlärädän äzginä fârkli râpur berdi. “ dedi.

“tubä ästagfirullāh! Bizdän qaysi bir yāngliš ve nā tođri ħatā bāş urmädiku? Ħay, dāvām etin siz!..” dedi Qāri Äzimi... İsmāyil Ħān qalgān yerdän dāvām etti:

“sizlördän, nā toğri ħatā ve yā ki bir yāngliš bolışigā işānmāsmiz ustādim! Birāq gāp şu ki, häyetlär sınıflärdän köriş ve nāzārāt qılış pāytidä oquuçı şāgırdimizdän birtäsi, tārīĥ sābāğläridän qaysi sävāl sorāb körgānlär! Tođrimi ustādim?.vv deb, sorādi Qāri Äzimi’dän.

“hä toğri! Şāgırdimiz häm cudā toğri bir cāvāb qaytardı häyetlärniñ qılığan sävällärigä!” dedi, Qāri Äzimi.

“gāp häm, mänä şu toğri cāvābniñ ustidä ustādim!” dedi ve dāvām etti: “birāq, Ävgān häyetläriniñ ħāhlägān cāvāblärini bermāgān şāgırdimiz. Ustidä, Ävgānistān tārīĥi häm yāngliš ve nā toğri yāzılışını tilgā keltürüb (tārīĥiñizni yāziñ bu tārīĥ toğri emäs!) degān şāgırdimiz!” deb qıssāniñ ħıssāsini äytib berdi qāri Äzimi’gä.

Bärçä ħäyrät bilän qulāğ sälər edi. “Tüşünmädim! Qandāğ yāni?..” deb, āragā kirdi Mullā Ħadim:

“men oquuçı şāgırdlärimgä, här dāyim toğri ve tuzik bir şekildä tārīĥ sābāğı berdim ve örgättim! Şāgırdlärimiz häm tuzik ve toğri tārīĥini örgängändän näri, ulärniñ säĥtā tārīĥläriñiñ yāngliš bolışını yüzlärigä äytib berdi ħalās!” dedi Mullā Ħadim.

“şuncä nersäniñ ustidä qızğanib ve nāğa bolib qaytgān ekän mi, häyetlär?” deb, sorādi Elĥān.

“yoq Elĥānim! Bāşqasi, häyetlär qızlär mäktäbigä häm bārgān ekän. Mäktäb devārläridägi cāridälärgä közläri tüşgān! Oqımāğ istāgānlär ve oqıyālmāgānlär!..” dedi İsmāyil Ħān. Bärçä biedän küldi.

“Qayerdägi sävādsizni, häyet deb yübārgān ekānlär dä!..” dedi Sāmāngān millet vekili Bāy Murād Ħān.

“yoq undek emäs vākilim! Älbättä ki cāridä Özbek tilidä yāzilgāni uçun oqıyālmāgān!..” dedi ve dāvām etti İsmāyil Ħān: “häyetlär: (bizniñ tilimiz ve tārīĥimizni örgätiş uçun munçä mäsrāf qılışāmiz. Birāq unlär, bizniñ budicämizdän öz til ve tārīĥiniñ ustigä işlä yāptılär!) deb, aççığı kelgānlär!” dedi.

“keçriñ Ğundmişir cenābläri! Ävgān дәvlätiniñ āmāci nimä? Bizlördän nimä istäydi?..” deb, sorādi Bādahşān Elĥāni Aşur Muĥāmmäd Ħān Kutāk.

“gärçe rāĥmätli Bibi Ānām bu tođridä sizgä ānıq bilgi bergändir deb tüşünämän. Yenä häm sizlārgä yaqındän şāhid bolgānim ve eşitgānim Ävgānistān дәvlättiniñ bizlārgä qarşı nimä āmāçläri bolgānini bāşdän ādāğıgāçā yaĥşilāb äytib beräy” deb, bāşlādi

Ġundmiřir. “Ävgänistän dävlati, bizniñ guzäl yurtimiz Türkistän’ni özlärigä qabalä qilib älgänlär. Toġrisi şu hâzır, keng Türkistän!niñ birginä bağçäsi hâmbizdän emäs. Türkistän yurti, bärçä Ävgän hânädänlärigä Ämännullah Hân tāmānidän qabalälängän. Biräq, ulär bu tāmānlärgä bizniñ qorqışdän kelä älmän! mäşälän: Särpul yurti, Eşhâqzäy degän Ävgän hânädänigä qabalä berilgän. Yäni, biz bu topräglärniñ bir qarşıgä hâmbiz egä emäsmiz! Mäymänä, Ähmädzäy hândänigä qabalä berilgän. Şundäyin Quduz ve Taḡär, Värädälik hândänlärigä ve Täraḡıllärgä qabalälängän.

Bädaḡşän, Mäzär ve Sämängän hâmbiz şundek...” deb, äytip berdi İsmäyil Hân.

Uşbu sözlärni eşitgändän song, bärçä Elhänlär ve uluġvârlär: “ättängä...” deb, äççig ustigä keldilär. Gärcä, bungä oḡşär nersälärni, rähmätli Änä Hätundän hâmbiz eşitgän edilär. Ämännä bundäyin gäplärni ärqa-ärqadä eşitmäg ulärni Ävgän dävlatigä qarşı gäzäbländirdi. Bağlän hâkımläridän Mirzä Äbdullḡaq Bek ve Rustäm Bek cenäbläri hâmbiz eşitip turdi İsmäyil Hân’niñ sözlärini. Berdän:

“ätäsüdän mi qalgän ekän, öz başlärigä qabalä berädilär? Biz Türk milleti, häli ölgän yoqmiz!...” deb, qattıg ve opkâli bir şekildä gäpürmäggä başlädi Bağlän hâkımi Mirzä Äbdullḡaq Bek.

Kiyin. “Mirzä Bek äkäm!” dedi Bağlänlik, hâkımi Rustäm Bek Hân ve dävâm etti: “Mirzä Bek äkäm! Men ve siz, Türkistän yurtiniñ dərbänimiz! Hälä, şu Türkistän tägidän bir ädim bu yäqa otib: (bu yer bizniñ mülkimiz!) disälär! Ägzi puzini sindirib, uşä yergä komässäk nâmärdmiz!” deb, yämän cidiläştü ve özinü tutä älmädi.

Elhän’niñ qaptälidä otirgän Bağlän Elhâni kättä Bây ärbâb: “Mirzä Äbdullḡaq Bek Hân! hâkımi Rustäm Bek Hân! Bu yerdän qaytgändek başqa uluġvârlär ve ärbâblärni hâmbiz üġgätin! Bu cudä mühim ve ciddi bir mäsälädür! Siz ertängdän cunäyin! Men hâmbiz kop päyt otmäy turub kelämän!” dedi. Kelgänidän beri, cım tuergän edi doktor Vähid. Birdän Kättä ärbâbgä qarâb:

“Elhänim ve hâkımlärim! Ävgänlär, vaqtdän kelgän ve yurtlärimizgä kirib yerläşgän. hättä tinçläşib otiribtilärlär zätän! Biz ḡabärsiz ve sädä millet hâmbiz nersäni yaḡşı niyät bilän ḡoş körib indämäy turämi!” dedi. “qandäg kelgänlär? Qani? Qayerdä yerläşgänlärdä, bizniñ ḡabärimiz yoq? Yoqsä, şu Ävgän zulmidän qaçib kelgän äcämlärni äytäyäsiz mi?...” dedi Mirzä Elhän Ruzıqul Bây Kärvânbaşı.

“ḡahläsäniz, uşbu toġridä äkäm İsmäyil Hân Ġundmiřir, sizgä yaḡşiräg bilgi berib başiñizni äçsin!” dedi dokur Vähid.

Bärçəsi İsmāyil Hāngä qarädi. Butun vucud azäläri qulāg bolib eşitmāggä bāşlädi. İsmāyil Hān yenä sözgä bāşlädi:

“Ävgānistān dāvlätini, uşbu yurtimiz Türkistān’niñ qarış-qarış toprāgını Ävgān hānādāniläriğä qabälä qilib bergānidān, ilgārirāg gāpurib ottim! Mādām ki söz açıldı ve bāzi uluğvārlārimiz hāli hām māsālāni ānıqligini bilib ālä ālmāgānlār; men isä bāşiniñni āçāmān!..” dedi ve dāvām etti: “Türkistānimiz şehir-şehir, kent-kent pārcālānib, Ävāgān hānādānläriğä qabälä ārқali berilädi. Qabälä berilgān hānādānlārgä: (ärtiқ bāriñ yerläriñiz ve mükläriñizgä igä çıқıñ!) deb, āgır āmır berilgān edi. Ulār, biz Türklärdān qorқaredi ve qorқışdān kelä ālmās edilār. Tağın, hānādānlār öz ārālāridä bir plān ālib, biz Türk milletinin nābzini olçāmāggä bāşlädilār. Ägār kibu emtiḥānlāridān muşbāt ve songiç ālä ālsālār, (Türkistān yurtigä igä çıқışgä māufaқ bolä ālāmiz) deb, üylāgān edilār.” songrä, Fāryābli māvlāvi Anbār: “demäk, māvlāvi sāḥib “Elmi”niñ otgān märtä, eslätgān Herāt ve Qandāhār ḥātıräsi ānıқ ekān dä!..” dedi. Keçiriñ Gundmişir cenāblāri! Arāgä kirgānim uçun. Siz dāvām etin!” dedi yenä māvlāvi Anbār.

“Plān hāndānlār ārāsidadā şundāg fāysilä bolädi. (biz ilk bāşdä, bāşқа qavmni mācbur qilib Türkistān yurtläriğä koçiramiz! Ägār ki Türklār, bu qavmni yaḥşi qarşilāb indāmāsālār, ārқadān bizlār hām sekin-sekin bārib yerläşāmiz!) degānlār. Songrä hāndānlār, Ävgān dāvlätiniñ yārdāmi bilān Kābil tegrāgidāgi kāoy, qasābā ve tumānlārdān; āynıqsä, İstālif māntıқasin, Şākārdārä’dān ve Qarābāg tumānlāriñiñ yāşāvçiläriğä zulım ve şikāncä qılğān. ḥättä Ävgān dāvlätigä, qarşı ve muḥālıf çıққан koy ve qasābālārgä qatıl ām qilib uylāriñi yāgmālāb ve yāқıb, bārçä Türkistān sāri koçirib қuybārgānlār. Bu beçārālār, bir ustibāş tāgidä қaçıb Türkistān’gä kelib, hār yurtgä beş ve on uylik sıgıngānlār. Ve biz türk milleti, koçıb kelgān bu İstālif qavmläriğä igä çıқıb, uycāy muḥyā qilib iş tāpib bergānmiz. İnāgamiz dekü issıgıñnā bağrimizgä bāsgānmiz. Ävgānlārgä, uşbu qılğān emtiḥānlāriñiñ nātāyici cudä yaḥşi keldi. Birāқ, hāli hām ḥāzır qilib qorқadılār. Yenä hām, bu nāticāgä kop etibār bermāgān. Tağın hār hāndān, öz qavminiñ eng faқır ve eng bād baḥt āilälāriñi zor bilān ātlāriğä qabälä bolgān şehirlārgä, cunātādilār. Ḥättä dāvlāt tāmānidān bu koçābālārgä māāş bālānādi. Ävgān hāndānlāri, şundek tüşünār edi ki: (Tācıklār bārib yerläşāti. Türk milleti ulārgä indāmādılār. Hār қанçā bolsä hām biz Ävgānlārni kop sevmāydılār! Yenä hām, bizniñ şu gārib ve dābādār, kerāksiz Ävgānlārimiz hām bir bārsnlār қani. Ägār şulārni öldirsālār hām yārārimizgä; öldirmāsālār hām yārārimizgä... ägār öldirmāsālār, bulār hām bārib bizgä vādä etilgān toprāglārgä yerläşib otirsınlār bir pāytgāçä!..) deb, tüşünār edilār. Songrä, öz

h nd nl rini n fa ır ve bi ar l rini,  and h r, Hilm nd, V rd k ve P ktiy  k bi  ehirl rd n m cbur  ılıb ko irib  oyver di biz t m nl eg . Kimi seni  ld b bir ne it   uy ve e ki berib, zor bil n h yd b  uv dil r. Bul r h m kelib  ehirni n t   arir gl rig  g jdi deg n e ki yunid n to ılg n  ap ar  uyunl rini  urib otir dil r. Biz s d  millet, bul r h m bi ar  ve  v r  dib n  z otl gl rimizg  h yv nl rini, m lkl rimizg   zl rini n y  am gıg  e tiy r berdik.  vg n d vl tini n  um pl nl rini  ayerd n bil siz-ku.” dedi  sm yil H n.

“V y  tt sig !  ehirl rimizg  bi ar  bolib kelg nl rni  nı  bil miz d . Lekin  u m rt  S rpul kel y tg nimd  h r  ehird n otgınc ,  ehirni n t   arisid  h ddi m n   u  sm yil H n’ni n  ytib berg ni dek,  ap ar  uyl rni uz qd n k rib  aldim!” dedi  unduz Elh ni  er  li B y.

Tah r ulu l rid n  arakul k ri: “bizni n Tah r’d  h m, h ddi m n   u siz dig ndek bir m nz r  b r!” dedi. “Bizni n  ybek’d  h m h ddi  udek ba ud !” dedi  ybek  rb bi   r f Bek.

B r ,  z m ntıka ve yurtl rig  h yni m nz r l rg   ahid bolg nl ri u un  br him Bek La ay:

“V y! Biz yah şigin  tin miz h ? h tt   lik dek uy ud  ek nmiz d  Elh nim? Dedi Elh n’g   ar b.

T gin Elh n  ukur bir n f s  lib: “ und g ort g!  und g!” dedi ve: “Elh nl rim! B r mizni n r hm tli  n md n e itg n,  z ve y  kop bigisi b rdir! Y lgız, r hm tli  n mni n s zl rini  adim ve eskid n bolib otg n deb  l r edik! Ve y  kimi p yt: (hey  n m! Siz uyd  otirib  ayerd n bil siz?.. diyerdim). Dem k, r hm tli  n m bil r ek nl r. Endi is  yah şi i  ndim. R bim, bu uyg g yigitl rimizd n r zi bolsin!” dedi.

B da  an ulu l rid n   ur Mu  mm d Kut k: “endi nim   il miz Elh nim? B rib ko irib  oyb r miz mi? Bolm s   ldir ylik ketsin mi? Sizni n buyuru niz nim  bols  bizd n  t at!” dedi.

“Bil miz ki, bu kelg nl r bi ar  ve b dba tl r. H r yub rilg nl r biz s rig . T rk milleti kim bols  bolsin,  aysi milletd n ve y   aysi dind n bols  bolsin, h r d yim m zlumni ve bi  rni  ar si bolg n ve ig   ı g ndir. Bul r h m,  z ho ıg  kelm g n  lb tt i. Endi is  bizl rg  t  g n v zif , h nd nl rni k tt k nl ri ve y  ki b l l rini, topr gl rimizg  iy g b sg ndek  y gl rini sindiri dir. D ym  t dbirli ve uyg g bolı imiz ker k!” dedi Elh n ve d v m etti: “Ku i bolsin ve y  cugisi bosin, siz bul rni yen  h m k z  stid  tutib k zlab turi n! H r  an  b dba t h m bols l r, b  kal rni n  m  l rig 

hızmat kılış uçun aramızda yerleşenler. Öz başlarına hem koybarmayın ularnı! Hər daqıqa qorqıtıb turın ki, arqasından başqaları yurtimizni çirçigdek bəsməsinlər. hədlərini aşgan pəytdə, özləriniz bilgəndek cəzə berinlər!” dedi.

Yorəkləridəgi böyük ənələriniñ yərəsi tuzəlməsdən, ustigə bundaq bir ələmli xəbər, bərçəsinin qaygusini ikkiyə qatladi. Keçə yərimdən həm aşgan edi. Hər qançə hələtləri buzulgən bolsə həm, dəvlətiniñ şum plənləridən vaqtrəg xəbər təogənləri uçun sevindilər. İsmayıl Hən, doktor Vəhid ve doktor Şəri'dən ayrı-ayrı minətdərçilik bildirdilər. Keçə yətib ertəng nənşəsindən nəri, yenə bir märtə Türkistən ənəsiniñ məthər məqbərələrigə bərib, fəthə oqıb ənəniñ mubərək ruhiyə fəthə bağşilədilər. Kiyin, Elhənlərdən bir-ikkətəsi qaldı ve başqa hər kim həyirləşib öz yurtları səri cunəb kettilər...

Sərpul'niñ kok yüzini, bəhərnin qapqarə bılıtləri qamrəb əlgən edi. Bulutlər, hər bəhərdəgi kəbi məstlik qılməs, bixud boləs- qəsirdəb ve qusirdəb guldirdəməs edi. Keng Türkistən yurtiniñ fəzəsini bir cımlıq ve em simlik təşhür qılğan edi. Goyə, bu şəhərdə heçbir tirik cənli qəlməgəngə oşşər edi. Bolməsə, arələridən yəlgöz Ənə Hətun ekselgən edi. Başqa bərçə nersə öz yeridə ve cəyidə turgən sağ ve sələmətginə edi. Demək kimi pəytlərdə, bir kişinin yoqlıqı bir topləmniñ yoqlıqıgə səbəb bolədi.

Sərpul'niñ eng məhrəbən ənəsi, artıq Sərpul həlqiniñ arəsində yoq edi. Goyə, bər yoq həyir ve bərəkət, sevinç, turə ve başqa nimə bər isə? Özi bilən əlib ketgən edi. Yurtni qapqarə bir mətəm bəsgən edi. İcməg, yeməg, gezməg ve başqa heç bie nersəgə təd ve məzə qəlgən yoq edi. Şəhpəsənd, başqa qoşıq oqıməs ve əsyəbədlik səhib Hən dəmburəsini çirtməs edi. Mirzə Nəmətullə gızjəgini: “başqa çəlməsmən!” deb, səz ve surinlərini həltəsigə təşləb təmniñ çetigə əsib qoydi. Cəmil Bəhşi ve Səlim dəfçə, ulər həm dəflərini: “başqa qolimgə əlməsmən!” deb, divərdəgi mıhgə təqıb qoydi. Kərim Bəy ve Əbdulləhim Məst: “başqa bir toy ve təməşəgə, qızıqçilik qılməsmiz!” deb, ənd içtilər...

Ənə Hətun'niñ ölümü, Sərpul uçun kəttə bir fəca sənələr edi. Rəhmətliniñ ölümindən bir ay otgən bolsə həm, həzırgəçə həlq özigə kelgən yoq edi. Yenə həm, Arəy Hətun ve Məstkelin Hətun'niñ bərligi, Sərpul həlqı uçun ve əynıxsə Sərpul ayəlləri uçun kəttə bir nəmət edi. Artıq, yurtniñ bərçə həyir ve torə işləri, uşbu ikkələ ənə Hətunlərgə əmənət təpşirilgən edi. Uşbu ikkələ yəş ənə Hətunlər səyəsində, həlq özini yəngidən tupərləb iş ve küçlərigə bəşlədilər.

Elh n,  n sidd n  yriliŐ bil n  ol- an ti sinib  aldı.  n  dek nem tni n  an a  im tli ve b h li bir g vh r ek nligini, Ő h ve g d  h m birdek boluŐini m n Şu ebr td n bilib  l   l miz.

Elh n  gr ki eskil rd n bir yerg  ketm g ci bols ,  n sig  iŐ nib kunl r , h ft l r  ve kimi p yt h m  yl r  ket r edi. Yurt ve h l kni n tin ligid n,  n sini n s gligi ve b rligi s y sidd  hi   ayg rm s edi. Endi is ,  nsini n bi b h   adır ve  im tini belli bolib  aldı. Yen  h m Ő k r  l r edi.  unke, b l lrid n  t  bub sini n ezini d v m ettir bil dik n Ya ub dek oglı b r edi. G rc , b l l rini n eng k tt si  adır B y edi. Bir k,  adır B y el ve yurt iŐl rig  ki ikligid n beri b Ői  cilm s edi.  t si ve r hm tli m m si  n  H tun, h r  an a ki  adır B y'ni el ve yurt togrisidd ,  t  bub sig  oŐ r h dım boluŐini ist g n bols l r h m,  adır B y bu işg  b Ő  oŐm g n, m l ve h l, deh n ve  up n, d Őt ve  ol bil n i -i d  bolm gni  zigg  t nlag n edi. Őund yin, ki ik s dık b l ,  t sinin t Ővıkkı b is, b Şka  rkad Ől ri bil n m kt b b rib kel r edi. M kt bni tug tib  al m tebr t dik n Ő Ősiy tl rd n bol mgni ist r edi. Oglil rini n  r sidd  bu ikki f rz ndi Ya ub B y ve S dık B y, el ve yurtni n iŐl ri togrisidd  t sig  ikki  an t k bi edi. Elh n,  rtik  yurt ve elni mund k h s s p ytl rd  y lgız  oyib h r t m ng  ket   lm s edi.  z yeridd  vek l t n oglı Ya ub B yni yub r r edi.  unke Elh n Şuni bil r edi. Ert kun S rpul eli ve yurtini n b y k iŐl ri  g r ki Elh nlik ve  rb blik bil n yurutils , Şu siff tg  bir c vh r, oglı Ya ub B y'ni n  nid   z-kop b r edi. Şu s b bd n, oglı Ya ub B y'ni yurtni n kel si kunl ri u un t y rl Ői ker k edi.

 n  H tun'ni n  limidd n song, S rpul yurtigg  ve b r   r kist n yurtl rig  bir bahtsızlık Ő m li isib turdi. Kop p yt otm y turib S rpul h l k bir ust sini, ve Elh n is ,  t sidd n y dg r  alg n ulu  dosti Ust  H nkeldi B y'ni  old n berdi. Ne a kund n somg, b y k Ő Ősiy t ve  al m  rb bi,  ari  bdullv hid H n'ni  old n berdi. UŞbu Ő Ősiy tl rni n  abirl rini n hol topr gi  urum sd n, kim n nk rl r t m nid n S rpul'ni n eng k tt  din  limi d mull   bdullh kim H n Şahid boldi. R hm tli d mull  Őahidni n  atuli t pilm sd n, S rpul sufil rini n b Ői H lif   bdullm cid Ma dum d ny d n otib  aldı. S rpul'ni n eng tin  p y l ri, birt -birt  yıkkilm gg  b Şl di.

 r kist n yurti boyı , h rkun  r ka- rkad  h r Őehird n kim b y k Ő Ősiy tl rni n n hoŐ h b rl ri eŐitilm gg  b Şl di. Kimisinin  z  c li bil n, kimisinin is  Ő h d t s b bi  lim h b rl ri Elh n'ni n  ul gıgg  kel r edi.

F ry b h l k h m, ulu l rid n ve na aŐlik ust dl rid n M ym n lik  ul m Mu amm d H n'ni  d biy t ve Őeriy t  rb bl rid n is   bulh yri H n'ni ve Őund yin

hākımläridän k̄āzi K̄urbān Niyā Bāy’ni k̄oldān berdi neçä kun otgān yoç edi ki Fāryāb h̄alkı uenā uluğ din ālımläri Māvlānā Ābdulğani “Elmi” cenābläriniñ, dini suh̄bätläriñ fāyızidān hām māh̄rum k̄aldı. K̄unduz şehriniñ pāhlāvāni ve çāpāndāzläridān Gārāng pāhlāvān, Taḥār’niñ çibār pāhlāvānläridān Dāvlāt Bāy pāhlāvān bilān Hızır pāhlāvān ve Bağlān şehridān isä K̄ādırk̄ul ḥāci ve Āmān pāhlāvān hām dūnyāgā köz yūmdilār. Āynıksā, eng açınārli ve yorāk dāğlāgān ölim isä, Bādaḥşān Elḥāni Āşur Muḥāmmād Bāy Kutāk ve Taḥār’niñ Elḥān ve ārbābi İbrāhim Bek Laçay’niñ, eli ve h̄alkınıñ ārāsidadān āyırilib ḥaç Tāālā’gā k̄āvuşğānläri edi.

Türkistān yurti ve Türk eli, eng baḥtsiz çāğläriñi yaşār edi kun otmāy turib. Türkistān mādāniyätiniñ kokidān, elim, bilim, sänāt ve torā yulduzläri birtä-birtä silcib ābādiyätgā uçib ketār edi. Keng ve guzāl Türkistān’ni, ketä-ket bāşdān āyāğıgāçā bir k̄arāngulik bāsāverdi...

İsmāyıl Ḥān Ğundmişir ve ikkitä doktor ortāğı Vāḥidi ve Şāri cenābläri, yorākläri pārām, pärçä k̄aygu ve ālām icrā nāçār Kābil’dägi vāzifäläriniñ bāşıgā k̄ayttılar.

Kābil dāvlāti, Türkistān’dägi baḥtsizlikläriñi eşitgān bolsä keräk ki hār vezārätde ve āyrim riyāsätläridä, Türkistān fātḥi ve zāfäriniñ ḥıyāl pālāvini yeyib, āynıksā çāşinlār bārpā k̄ılāyātğān edilār. Dāvlāt ādāmläri ve k̄abālālik ḥāndān mānsubläri, ḥoşlikdān küylāgıgā sıgmās ve sevinçdān keçä-kunduz, māy ve şārāb bilān otkāzār edilār.

İsmāyıl Ḥān ve ārkādāşläri çārçāb ve zillā bolib, keçälāb Kābil’gā yetişib bārgān bolsä hām, u keçä közläriğā uyku kirmädi. Ertāng vaçtdān turib rāsmi kiyimläriñi kiyib hār k̄aysi öz işläriñiñ bāşıgā bārdı. Riyāsätläridägi bāşka iş ortākläriniñ Türkistān’dä ust-ustgā yüz berib turgān mātām ve k̄ayğulärdān c-ḥabärläri bār edi. Āynıksā, İsmāyıl Ḥān’niñ iş ortākläri hār nersāni bilib, bir märtä hām bolsä İsmāyıl Ḥān’gā bāş sāğligi tilāmādilār. Ustıgā hāzıllāşib:

“yaçın dā biz hām Türkistān yurtläriñiñ āb ve ḥāvāsini tānāfus k̄ılış uçun, bir çākār bārmāğni plān k̄ıldik İsmāyıl Ḥān!..” dedilār. Bu keräktärsiz ve nāmārdçä ḥāsiyätläri bilān İsmāyıl Ḥān’niñ tāp tāzā yārāsıgā tuz septilār. İsmāyıl Ḥān hiç cāvāb k̄aytārmädi. Neçä kundān beri mizniñ ustıgā yığılğān dosiyā ve k̄āğāzlärni bir bir oçıb imzālāb turdi.

Āvğānistān dāvlāti, birinçidān Türkistān ānāsiniñ ve ārkāsidadān isä, Türkistān uluğläriñiñ ölimini, şum plānläri ve hādāfläriğā erişiş büyük bir zāfār bilār edi. Ārtuç, ongläridä tosıç bolādıkān hiçbir bāhānā bolmāğānini tüşünār edilār. Kim gādār, cāllād, zālım ve nuţfāsiz ādāmlärini, Türkistān h̄alkınıñ közini k̄orçıtış uçun Türkistān yurtläriğā cunātışini plān k̄ıldilār. Āvğān dāvlāti, Muḥmānd atıgā bir k̄ānsiz ve nuţfāsiz vāḥşi

cānvärni; toğrisi, k̄ān bilān beslānā(tağziyā)bolädikān bir kāfirni, şum plānlärini āmālgā āşiriş uçun cānvärlärniñ başlşğı tānlāb qoydi. Bir-birāvidān vāhşirāğ hāyvānlār, şum plānlärini āmālgā āşiriş uçun, tārīḥ boyıçā y1-orākläridä tutgān kine, nifrāt ve buğzlärini, udtlānib minmäsgān purujäläriniñ ustigā qoşib, yorākläri yāngān Türkistān ḥalqınıñ bār ve yoqını, ḥättā kättā-kıçık, erkāk-āyāl dimäsdän öldiriş, şıkāncā kılış, yıqış ve yāqış plānläri bilān yolgā çıqtilār...

Uşbu Muhmänd degān vāhşi cānvār cällād kāfirniñ gulāmیلäri ve özigā oḥşār kāfir ortāqläri, Türkistān tağläridän āşār āşmās Bağlān yurtidä, māsüm ḥalqınıñ beşigidägi çaqalāğığaçā qatl ām kılib, uylärini yāqıb, āqçā ve āltın kābi bārliklärini yāgmälädilär. ḥättā kimi Türk āyälläriniñ qulāğidägi sırgani tārṭib, qulāğlärini yirtib äldilär. Bärmāğläridägi yüzüklärini ālmāğ uçun, tāzā kelin āyällärniñ bärmāğlärini kestilär. Bäğlān yurtini qışlāq-qışlāq yāqıb, Qunduz ve Tahār'gā bārib yenā kāfirlik kılib, kättā-kıçıkdimäsdän kılıçdän utkəzdilär ve qān içtilär. Yāgmälädilär ve yāqıb yıqıttılär. Tağın, Bādahşān'gā bārib şıkāncā ve zūlumniñ eng qattıg ḥālini yenā māzlum ve māsüm elgā uygu(āmāl)lädilär. Yüzlärçā kişinin qollärini zāncirlāb tirik-tirik kättā çuqurlārgā komdilär. Kiyin, şäräfsizlik mıdāli ve ēnvāni āliş uçun Kābil'gā qaytilär.

Ävgānistān dāvlāti, kāfir Muhmänd'niñ koksäyigā mıdāl tāqıb, qālgān şum plānlärini hām āmālgā āşiriş uçun ikkinç märtä Türkistān şehirlärigä vāzifäländirdi. Māzār sāmtidägi Türkistān yurtläriniñ uyğāg ḥalqı, uşbu Ävgānlärniñ şum plānlärigä qarşı tādbir ālgān edilär. Sārpul Elḥāni Yūsuf Bāy, Māymānā Elḥāni Äkbār Bāy ḥāci, Māzār Elḥāni Ruzıqul Bāy Kārvānbāşi, Äybek Elḥāni ŞÄrāf Bek Bāy, hāli hām tirik edilär. Äzginä hām bolsä Ävgān dāvlāti qorqar edi. Kāfir Muhmänd, Türkistān'niñ kunçiqār yurtläriniñ Elḥānläri ve başlärini ölimini fursāt bilib, şum plānlärini āmālgā āşirdi.

Ävgānistān dāvlāti, bārçā sālāḥ ve imkānlärni kāfir Muhmänd'niñ ḥızmatigā qoygān bolsä hām, qorqāg ve nutfäsiz Muhämänd qorqışidän bu sāmtlārgā kelä ālmādi. Yenā hām kimi cāsusläriniñ nānkör ve ḥāyinligi sāyäsidadä, şum plānlärini qāçıb-qurāb āmālgā āşirişdän uzāq turmäs edi.

Yāz āyläri ekān, Sārpul yurtiniñ Qāşğar qışlāğidä, ekim ve zırāatniñ ḥāilini yıgıb ve buğdāylärini orib ḥırmān kılış bilān kurāşib turgān necātā dehqān āiläsi, ekm ve zırāatniñ ustigā koçib bārgān edi. Yerläriniñ bir bolāgini pāliz ekib, başqa bir bolāgini ārpā buğdāy ekār edilär, hār yıl. Bir kun kāfir Muhmänd'niñ ortāqläri, kim ḥāyet ātıgā yāhşi vaqt otkəzmāğ uçun, Sārpul dāryāsiniñ qırğāqläridä milä kılib turgān edi. Māy ve

şäräblärini içib özlärüdän keçib mäst boldilər. Kiyin, hırmän ve ekimläriñ ustidä uy tikib otirgän äilälärniñ yänigä kelib, yahşi päyt otkäzmäg uçun, qarri ve yaş demäsdän dehқанlärni, bälälärni ve ayällärni yığılgän hırmänniñ içigä ve ortäsigä täşläb tirik-tirik yäqtilär. Uşbu vähşi işlärüdän kiyin Särpul halqı, lanäti käfırlärniñ kimilərini urib öldirgän bolsä häm, kättäkänläri qaçib qurtılğan. Şundäyin, Färyäb, Mäzär, Şebirgän ve Äybek şehirlärüdä häm, bi vaqt päytlärgä şundäg zulımlär bolib turär edi...

Ätälärimizniñ: “insän yoräkdän qarri oğlim!” degän ältın sözläri toğri ekän. İnsän umrırdän ve yaşdän keksär, yoräkdän isä qarrib qälär ekän toğridän häm.

Elhän, bir tāmāndän ānäsini qolidän birişi, başqa tāmāndän yaqın dostlar ve ortāqläriniñ häm ārqa-ārqdägi qağulik habärläri bilän, bir türlü rāhät näfäs älä älmädi. Ärtük, külmäs ve gäpürmäs edi. Här qaça bolsä häm qarriğan ānäsiniñ ölimini, Älläh’niñ taqdiri deb bilär edi. Biräk, fikirdaş ve sırdaş ortāq dostläriñiñ, äyniksä Särpul’niñ uluğvärläri, bilim ädämläri ve älimläriñiñ qoldän berişi Elhän’niñ yorägiğä kārlägän edi. Ärtük, eng yaqın dostläri İbrāhim Bek Lây ve Āşur Muḥämmäd Bek Kutäk häm dünyädän köz yümğan edi. Bärçäsi bir tāmāndä edi; biräk, büyük älim dāmullā Äbdułḥäkim Ḥän’niñ mächul bir şekildä şahid etilişi ve Särpul’niñ Qāşğari qışläğıdägi qān yığılttırädikän necätä mäsüm äiläniñ zälüm ve vähşiçä tirik-tirik älävgä ätilib yäqılışiniñ qağı ve eztıräbi, bir mäsuul kişi sıfätidä Elhän’ni qattıg yärälängän edi. Uşbu üylävlär bāiş, keçä-kunduz közidän uyqu qaçib uhlä älmäs edi. El ve yurtniñ qurtılışi uçun bir yol ähtärib turär edi...

Här kun ve här säät, el ve yurtniñ bu präyşänligi, Elhän’ni yoräkdän yärälär edi. Ävgänistän dävlätiniñ uşbu āp-āçıg düşmän ve yāvuuзлиgigä bir türlü işānmäs edi. Tāsuf bilän ki, yāvuidän dost bolmäsligini yenä bir märtä kördi.

Keçä kunduz uyqusizlik, üyläv ve täşviş istär istämäs säğligigä zärär berädi. Mänä şu eztıräblär, çurt ve täşvişlär Elhan’niñ miyäsigä kārleb, birdän fälac bolib qälidi. Elhän qol äyägini qımildätib älmäs hälätgä tüşti. Här qaça yätäggä tüşib qol äyägdän qalgän bolsä häm öz därdidän korä koprag, elinin ve yurtiniñ hālini üylär, tüşünär ve yänär edi. Kundän-kungä, Elhän’niñ säğligi yāmānläşib ketär edi. Elhän, ärtük yolniñ songidä kelişini ve şahsi tiriklik mäcräsini ädägiğä erişini özi häm bilib ve sezib älbedi. Bu kun ve yä ertä ānäsiniñ, dost ve ortāqläriniñ, ḥurtmätli ve rāḥmätli uluğvärläriniñ yänigä ketär

edi. Bir kun, Mullā Hādım ve Qari Äzimi'ni öz yānigä çaqırdı. Bälkim, eng songi sözlärini äytär ve väsiyätlerini qılär edi.

Mullā Hādım ve Qari Äzimi ikkäşäsi, Elhanläriniñ uyigä kelib, Elhān'niñ yātğan tāmigä bārdilär ve sālām berib içkärigä kirdilär.

“Äsälām äliküm Elhanım!.. Bu kun yaqşıräg siz mi inşälläh?” deb soräb, bārib yātäğiniñ qaptälidä tizä çokib otirdilär. Qari Äzimi:

“Täşviş qılmäyiñ elhānim!.. İnşälläh tezlikdä äyägğä turäsiz! Hälı yāşsiz mäsälläh!” deb, Elhān'niñ hāräkätsiz qolläridän tutib turdi.

“Hoş keldiz ustādlārim! Sizlär hām yaqşi biläsiz ki, bu hālätgä tüşgän käsäl, başqa tuzälmäydi!” dedi ve dāvām etti Elhān:

“Ustālarım! Sizlārdän ikki dūnyä dä hām rāzi ve menätdārmän! İssıg sāvug dimäsdän, el ve yurtimizniñ hār türlü yaqşi yāmān kunlāridä çärçämäsdän, erinmäsdän ve hārimäsdän hār ddāyim yānimdä turdiñizlär! Özimni bilgānimdän beri. Bir yolniñ toğri ve eğri bolışini mengä körsätib turdiñiz. Tā küç ve tävānim bāriçä, sizlärniñ bergän mäfkurä ve mäşvāräläriñiz toğrisidä hāräkät qıldım. Bu kungäçä, hār bir körsätgän yolniñiz, elimiz ve yurtimizniñ hayrigä tāmām bolgän.

1.3. Türkistân Beyremi – Ergene Kın Adlı Eserin Türkiye Türkçesine Aktarması

Bismillahirrahmanirrahim...

Esirgeyen ve bağışlayan Tanrı'nın adıyla...

Sevgili okuyucularım!

Gerçi romanlar ön söz ile başlamaz. Yine de ben ilk eserim olan elinizdeki Türkistan Bayramı Ergenekon adlı romanıma ön sözle başlamak istedim. Elbette bu kitapta okuyacağınız çoğu şey halk ağzından duyduklarımın yanı sıra kendi fikir ve hayal gücüme de dayanıyor. İnşallah hoşunuza gider!

Mecazen değil, gerçekten sizlerle olmak, bildiğimizi paylaşarak birbirimize yarar sağlamak, bu heyecan ve sevinci birlikte yaşamak, inanın ki beni çok mutlu ediyor. Bugüne kadar yazdığım birçok şiir, kısa makale ve denemelerimi bir araya getirip, siz sevgili okuyucularımın beğenisine sunamasam da bunlardan ufak kesitleri törenlerde, sosyal medyada okumuşsunuzdur. Özellikle son zamanlarda yaşanan önemli gelişmeler neticesinde, bazı gerçekleri, yolunu şaşırılmış insanlarımıza anlatmak ve onları gittikleri bu yanlış yoldan döndürebilmek arzusuyla bu eseri kaleme alma ihtiyacı hissettim.

Öncelikle, yüz beş yaşındaki dedem Hacı Sadık Bay Hangeldi'nin işittikleri, gördüklerinden, yaşadıklarından ve özellikle ömrümün dedemle köyde geçirdiğim yirmi yedi yılından hareketle üç yıldır üzerinde düşündüğüm araştırma yaptığım her şeyi not alarak ve işittiğim hakikatleri tarihi bir belge niteliğinde değil de roman tarzında yazıya geçirerek işte bu kitabı vücuda getirdim.

Elbette ki her tarihi olay, gün, ay ve yıl olarak tam rakamlarıyla kaydedildiği zaman ve mekâna itibar edilerek yazılsa da bazı tarihler vardır ki, mekân da akıp giden zaman da biliniyorsa, olayın üzerinden binlerce yıl geçse de yüzlerce nesil ömür sürmüşse de kanlı ve vahşi olaylar, insanın DNA'sına yazılır. İster istemez, genetik olarak nesilden nesle geçer, damarlarındaki kanın her damlasına, aldığı son nefesine kadar akar ve o dehşeti bilincinde doğumundan ölümüne kadar taşır. Bu nedenle zihninde ve ruhunda o olaylar her daim taze durur.

Biz, Türk milletinin özellikle Özbek ve Türkmen boyları; Atamızın nalı yolda kalsa da çarığımız yırtılsa da yolumuzdan dönmeksizin yürüyoruz. Çünkü, biz Türkoğlu Özbek ve Türk balası Türkmen'iz. Çok çarık yırtım bu dağ ve taşlarda gençliğim bu tepeleri boylamakla geçti, oğlum! diyen ecdadımın tırmandığı dağlara çıktım. Taşlarla güreştim. Köy ve kasaba demeden adım adım gezdim. Atalarımız ne yiyip ne içtiyse ne giyip ne konuştuysa gördüm ve işitdim. Her bir Türk'ün sevdiği ayanından kımızına

kadar, Türkmen eşlikisinden Özbek pilavına kadar, kumaşından şalina kadar, kiliminden, halısından, keçesinden, hasırına kadar, yaylasından kışlağına kadar, atından, devesinden, koyunundan, öküzünden, inek, keçi, kuzu ve koçuna kadar, ırmağından, pınarından, nehrinden, havuzundan koyusuna kadar, orağından, kayrağından, çarığından, paytava¹sına kadar, eyerinden, üzengisinden, hurucundan, torba ve çuvalına kadar, ipinden, dokumasına kadar, kavdasından, harmanından, çaparına kadar, baharından, yazından, güzünden kışına kadar, bayramından, düğününden, kutlamasından, oğlağından, güreşinden, top ve çelik çomağına kadar, koşuğundan, kavalından, tamburasından, definden, sazına kadar ne varsa hepsi bu kitapta karşınıza çıkacak.

Babalarımızdan, bize ne miras kaldıysa, aksakallı ve ak sarıklı², alaça³ giymiş dedelerimize, çapa⁴ yakalı mallagupiçe⁵ giyen kadife şalvarlı, beline kuşak bağlamış amcalarımız ve büyük abilerimize, eline elek alıp çuval çuval unu eleyip, leğen leğen hamur yoğuran, bir hamurdan kırk türlü yemek hazırlayan, şaftaligül⁶ eşarbi ile başını sıkı sıkı bağlayan nenelerimize sordum ve öyle yazdım bu kitabı. Katlama⁷, çiğiltey⁸, katmer, yufka ve petir⁹ pişirmekte olan ablalarımızdan, sağdığı ineğin sütünden kaymak, peynir ve yoğurt hazırlayan bahtlı gelinlerimize sordum, öyle yazdım her bir satırını. Culki¹⁰lerde suya giren, nehrin kenarında kumdan kaleler¹¹ yapan, dar sokaklarda aşık¹² oynayan erkek çocuklarına, ağaç diplerinde oyuncak bebek oynayan kız çocuklarına, toplanmış sessiz sessiz birbiriyle konuşup gülüşen, eşarp, mendil süsleyen, iştanbağ¹³ dokuyan, şapka diken genç kızlarımızın dilinden yazdım, kelimesi kelimesine.

Televizyon, telefon ve internet gibi teknolojinin geniş bir kullanım alanının olduğu, hatta bu cihazların dört yaşındaki çocukların bile kullanımına sunulduğu bir zamandayız. Elbette ki, bu cihazların yararları olduğu kadar zararları da var. Teknolojinin yaygınlaşması kültürümüze karşı büyük bir saldırıyı da beraberinde getiriyor. Her ülke kendi kültürünü diğer ülke insanlarına öğretmek istiyor. Dünyanın yeni politikası, sadece

¹ **paytava**: Çiftçilerin ayak bileklerinde sardığı kumaş.

² salla (sällä): Özel elle dokunmuş uzun kumaştan yapılan baş giyimi.

³ Alaca don (äläçä ton): Elle yapılan erkek kıyafeti

⁴ Çapa yakan ():

⁵ Kahveyi renkli ve özel kumaşlı erkek kıyafetin türlerinden biri

⁶ Yöresel eşarp

⁷ Hamurlu yemek

⁸ Çiğiltey:

⁹ Ekmek türü

¹⁰ Culki: İrmaktan büyük, nehirden küçük akarsu.

¹¹ kumdaça: kumdan kale

¹² Kemik oyunu

¹³ Şalvar ipi

silah ile başka bir ülkeyi elde etmek değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel bakımdan da o ülkeyi elde etmek ve sömürge hâline getirmek için gece-gündüz planlar yapılması üzerine kurulmuş durumda. Böyle kritik bir durumda ise bize düşen iş, kültürümüzü ve töremizi korumaktır. Bunu yapmanın da tek yolu vardır: Atalarımızdan bize kalanları, babalarımız, annelerimiz, dede ve nenelerimizden öğrendiklerimizi ve duyduklarımızı, gelecek nesillere aktarmak, öğretmek için bir yere not almalıyız! Aldığımız notları, yerel gazetelerde yayımlamalı, günlüklerimize yazmalı, mümkünse kitap olarak yayımlamalıyız, diye düşünüyorum. Hiç olmazsa, aldığımız notları kendi çocuğumuza miras bırakmalı ve böylece unutmamız gereken ecdadımızın başından geçen olayları gelecek nesillere aktarmış oluruz. Böylelikle millete büyük bir hizmet bulunmuş oluruz.

Çocukluğumdan beri, ulu aksakallılarımızdan duyduklarımı not ederdim. Bu bilgelerin sayesinde, çokça kısa makale de yazdım. Bu kitabı yazarken düşündüklerimi ve aradıklarımı akıl erdiğince, gözümün gördüğünce, dilimin döndüğünce elime kalemimi alıp kâğıda dökmeye gayret ettim. İnşallah onlar, töremiz, dilimiz, yurdumuz ve ilimiz için az da olsa yararlı olacak diye düşünüyorum. Yüce Allah, güç ve kuvvet verdiğince, sağlığım yettiğince bilim için, dilim ve yurdum için son nefesime kadar hizmet etmeye devam edeceğim inşallah.

Ey Türk Evladı!

Ey Türk Milletim!

Ey Bahadır Özbek ve Türkmen Yiğitlerim!

Öyle bir zaman gelecek ki, geçmişiniz ve tarihiniz ile kâh gururlanacaksınız kâh da kaygı duyacaksınız!..

Tarih sayfalarına baktığınızda çevirdiğiniz her sayfada kâh sevineceksiniz kâh da boğazınız düğüm düğüm olacak. Elbette, tarih boyunca kazanılan çoğu şeyi tekrar kaybedebiliriz. Ve her şeyi, hatta düşmanların ihanetini bile unutabiliriz. Ancak asla kaybetmememiz gereken şey kimliğimiz, benliğimiz, geleneğimiz, yurdumuz, töremiz ve kültürümüzdür!.. Şu kesin ki, Türk milletinin hiçbir boyu, hiçbir zaman töresiz ve yurtsuz yaşayamamıştır ve yaşayamayacaktır!..

Bin yıl belki bin yıldan da fazla, dünyanın üç kıtası bu topraklardan yönetilmiş. En büyük sultanlar ve emirler bu topraklarda yetişmiş. Gelmiş geçmiş tüm tarihçiler yazdığı eserlerde ve tüm şairler yazdığı şiirlerde, bu coğrafyayı Türkistan olarak adlandırmıştır. Tarih araştırmacıları eserlerine ve şairler divanlarına Türkistan adını altın harflerle yazmışlardır.

Güzel yurdumuzun dört yanı aşılmaz dağlar, geçilmez nehirlerle çevrilmiştir. Bir yanı Türkistan dağları, diğer yanıyla Pamir dağları; bir yanı Elbruz dağları ve diğer yanıyla Amuderya... Bu yurt ve bu toprakların insanları, atalarından öğrendikleri töre ve kültür ile yaşamaktadır. Törelerinden başka kanun, hanlarından başka han tanımamışlardır. Gök Tanrı'dan başkasına boyun eğmemişlerdir. Kendi milletinden başka millete inanmamış büyük ve bahadır bir millettir Türk milleti...

Güzel yurdumuzun erkeği de kadını da dağ gibi heybetli, lakin sakindir. Oğlu kızı, gelecek için binlerce umut ve istekle kaynayıp coşarak kendinden geçercesine akan berrak bir nehir gibidir. Büyük küçük, genç yaşlı birbirine karşı saygılıdır. Bu yurdun halkı, tarih boyunca misafirperverlik töresini korumuştur. Tokgözlü, yüce gönüllü Türkler, kalbindeki özle dilindeki sözü bir olan bir millettir. Özü sözü bir olan bu millet, hiçbir zaman asaletinden ödün vermemiş, Allah'ın çalışkan ve dürüst kullarıdır.

Türkistan'ın her bir yurdu ve her bir köyü, kışlağı ayrı güzelliklere sahiptir. Birbirinden farklı tabiat ve eşsiz manzaralara sahip olan bu memleket adeta cennetten bir köşedir. Başı göğe eren, dört mevsimin üçünde yurdun en saygın aksakalı misali bembeyaz kardan bir elbise giyen mağrur dağlar ve bu dağların eteklerinden akıp giden zülal misali berrak sular şehre varmadan ırmaklar oluşturup güle oynaya şehre giriyor. Her tarafı meyveli ve meyvesiz ağaçlarla donanmış yemyeşil bir yurttur Türkistan. Caddeleri ve dar sokakları boyunca dikilmiş ağaçların altından geçen arıklar, her sokak başına kurulmuş birer ikişer camiler, dört tarafı çınar ağaçlarıyla şadırvanlar, şadırvanların etrafındaki çınarların gölgesine borya¹⁴ döşeli suppa¹⁵lar ve üzerine yanlamasına oturmuş sohbet eden insanlar... Bu yemyeşil ve göz kamaştırıcı manzara, elbette ki büyük Türkistan'ın tüm yurtlarında birbirine çok benzer, hatta aynıdır...

Türkistan'ın güzel yurtlarından biri de benim doğduğum yer olan güzel Serpul'dur. Serpul da diğer şehirler gibi güzel bir manzara ve tabiata sahiptir. Doğusu ve batısında yer alan tepeleri, üstündeki gururlu dağları, aşağısındaki yemyeşil vadileri, bağları, havası ve insana can bahşeden tabiatı ile göz kamaştırıcı bir güzelliكتedir. Bu yurt, var olduğundan beri türlü isimlerle anılmıştır. Bugünkü adını Sultan Hüseyin Baykara zamanında aldığı bilinmektedir. Serpul'un dört bir yanını irili ufaklı ırmaklar suladığı Serpul'un en önemli ırmağı heybetli ve bir o kadar da merhametli dağların göğsünden akan Ak Nehir ve Kara Nehir'dir.

¹⁴ **borya:** Yapraklardan yapılan yazlık kilim

¹⁵ **suppa:** Yaz aylarında kullanılan yerden yaklaşık bir metre yükseklikte yapılan düz oturma alanı

Ak Nehir ve Kara Nehir sanki iki sevgili gibi önce şehir dışında buluşur, el ele tutuşup güle oynaya şehre girerler.

Farklı boylardaki uzunlu kısalı ağaçlar sanki gelinle damadın gelişini temaşa edercesine iki tarafında saf tutmuşlar. Ağaçların dalları, budaklarındaki yeşil yaprakları tıpkı çocuklar gibi dağlardan esen rüzgârla mutlu mesut oynar, hoş geldiniz şarkısını söylerler. Sonra Ak Nehir ve Kara Nehir bir olur, Serpul Nehri ismini alır ve şehri ikiye bölüp ortasından geçer gider.

Nehrin doğu tarafı Küçük İmam (Kıçık İmām), batı tarafı ise Büyük İmam (Kättä İmām) bölgesidir. Yukarısında bağrından akan nehrin anası dağlar, dağların eteğiye bu nehir feyiz ve bereketiyle yemyeşil bir manzara ve alabildiğine düz bir cennet mekânıdır...

Büyük İmam (Kättä İmām) etrafındaki büyük bir bağda, eşarbını arakçinin¹⁶ çengelli iğneyle tutturmuş, iki belik ördüğü beline gelen saçının ucu görünüyor. Geniş alınlı, kapkara kalın kaşları, şiş ve düşük göz kapakları, yüzüne, alınına hayat mühendisinin çizdiği yaşam haritasının çizgileri ile çok güçlü bir kadın...

Ellerini dizine koyup: Ya Allah diyerek oturduğu yerden kalktı. Ayağa kalkınca göründü çınar misali boyu. Yetmiş yaşını aşmış fakat beli bükülmemiş, dimdik bir kadın...

Bahar havasıydı. Sabah yeli yavaş yavaş ısınıyor. Güneş ise, Küçük İmam tepelerinin arkasından uykulu gözlerini ovalayarak Serpul halkını ve tabiatını selamlıyor. Yeniden yeşeren dalların arasından güneş ışınları her tarafa inci gibi saçılıyor ve bu dallarda ötüyor kuşlar...

Sabah namazı için abdest almaya çıktığında abdest suyu için tandıra gecedan doldurulan semaverin içinde sıcak su aradı. Ne yazık ki, semaverlerde sıcak su yoktu. Namazı kazaya bırakmamak için soğuk suyla abdest alıp namaz odasına kılmaya gitti. Tabii olarak çok sinirlenmişti. Herkesin tandırından dumanlar halka halka göğe yükselip bulutlara karışmaktaydı. Yavaşça odasından çıkıp yine tandırın yanına geldi. Eline karağayı alıp ocağı kurcaladı. Küllerin arasında sönmemiş bir köz parçası aradı. Aradı, taradı ancak ufacık bir köz kırıntısı dahi bulamadı. Kızarak elindeki karağı ile mutfağın damına çıktı. Akşamdan sağılmış sütlerin kaymaklarını ayıran gelinine bağırdı:

Baybeçe Hatun!.. Türk töresinde, hele İlhanlı töresinde, tandırın ateşini söndürmek var mıdır, ha? Söylesene Baybeçe Hatun!.. dedi.

¹⁶ **arakçin**: Eşarbın üzerine takılan takke.

Baybeçe Hatun elindeki kaymak kevgirini bırakıp da tandırın üstünden nasıl indiğini kendi de bilemedi. Elleri titreyerek, ayakları birbirine dolana dolana tandırın başına varıp nefes aldı. Tabii ki Ana Hatun'un karşısına durmak büyük bir cesaret isterdi.

Ana Hatun, bir kişiye baktığı zaman kaşları çatılır göz kapakları yerinden oynardı. Sanki gözlerinden ateş çıkardı. İşte öyle bakardı, Ana Hatun. Sadece Baybeçe Hatun'a değil, herkese bakışı böyleydi. Özellikle Serpul kadınlarına öyle bakardı. Bakışları, sesi, tavırları bir başkaydı Ana Hatun'un. Hele sinirlendiği zamanlardaki saldırgan korkuyu sormayın!... Korku saldırgan zamanlarda kora benzeyen bakışları karşısındakileri yakar kavurur ve akıllarını başlarından alırdı...

Baybeçe Hatun, sesi titreyerek kendini kurtarmaya çalışıyordu:

Akşam küllemiştim tandırın anam! Nereden bilirdim söneceğini?.. dedi.

Ana Hatun, hâlâ tandırın üstündeydi. O kadar sinirlenmişti ki elindeki karağı ile kâh süt sepetine kâh ise yakınındaki dut ağacına vuruyordu.

Küllemek ne işe yarar gelin! Küllerin altında köz ateş koymuş muydun ki?

Koymaz mıyım, tabii ki koymuştum anam.

Madem koydun, niye sönmüş peki? İlhan ve muhtarın tandırındaki ateş söndüyse, sen büyük Serpul halkının hâlini düşün bakıyım! Tüm halkın ocağı sönecek o zaman!.. dedi Ana Hatun.

Baybeçe Hatun, tandırın dibine çömelmiş, odunları ocağa yerleştiriyor, küllerin altında kalan ateşi üfleyerek alev kıvılcımlarıyla odunları tutuşturmaya uğraşıyordu. Ana Hatun, damın üstünden inip yanına vardı. Bir eli belinde diğer elinde karağı ile gelinine:

- Ateş ocağın ve ocak ise bir milletin şan ve şerefidir gelin kızım! Şan ve şerefi yok olan bir milletin içine hırsızlar ve müflisler girer. Bu ocak, Elhan'ın ocağıdır! Sakın el âlem işitmesin! Eğer işitirlerse ardımızdan laf ederler. dedi.

Baybeçe Hatun Ana Hatun'un geliniydi. Onun eşi Yusuf Bay ise, Serpul'da yaşamakta olan tüm Türk boylarının elhanı ve muhtarıydı. Tüm boyla Yusuf Bay'dan emir alırdı.

Ana Hatun tandırdan yeni uzaklaşmıştı ki, birinin ayaklarının sesini duydu, Baybeçe Hatun. Gelen Kör Feyzi'nin eşi Alma Hatun'du. Eline bir faraş aldı ve hızlıca tandırın olduğu alana girdi. Yavaşça eğilip Baybeçe Hatun'un kulağına fısıltıyla:

Arkadaşım! Bir şey için geldim. Fakat, Bibi Ana'm görmese iyi olur. dedi.

Baybeçe Hatun, Alma Hatun'un derdini hemen anladı ve şunları fısıldadı:

Bibi Ana'm yeni odasına girdi. Ama, yine de dikkat et. Ben bu sabah hakkımı doldurdum. İnşallah, sana nasip olmaz. dedi.

Alma Hatun, faraşına biraz ateş alıp hızla kaçtı evine doğru. O kadar korkmuştu ki, eli ayağına dolanarak ha düştü ha düşecek dercesine uzaklaştı.

Şansızlığa bakın ki arkasından bir ses işitiverdi:

Hele bak şu hatunun hâline! diye, odanın penceresinden seslendi Ana Hatun. Alma Hatun, durmak istedi, duramadı, bir şey demek istedi, diyemedi... Tir tir titredi olduğu yerde.

Bu millet, özellikle Özbek ve Türkmen boyları, tembel kadınların eline kalmışlar ya!.. Ah sizi töresiz ve gayretsiz hatunlar!.. Ah sizi sifliler!... Töre nedir? Size bir türlü öğretemedim. Ama öğreneceksiniz. İster lafla olsun ister zorla... diyerek bağıra bağıra konuşmaya devam etti.

Alma Hatun, anca tandırın olduğu yere varınca nefes alabildi. Olduğu yerden döndü, arkasındaki sokak kapısına baktı. Gözü Ana Hatun'a ilişti. Nefesi boğazına düğümlendi. İyi ki büyük anne tandırın başına gelmedi. Kör Feyzi'yi damdaydı. Ortaya geçip haykırdı, Ana Hatun:

“Feyzi oğlum!.. İlhanlar'ın deli yeğeni! Sana söylüyorum, hey Kör Feyzi!.. Ah sen gerçekten de körmüşsün!” dedi.

Kör Feyzi, Yusuf Bay'ın ineklerine çobanlık yapıyordu. Evde bağdaş kurmuş, katmerle kaymak yiyordu. Pencereden Ana Hatun'u gördü. Şaşkınlıkla yerinden kalkıp dışarı çıktı:

Sabah sabah hayırdır, hoş geldin sefa getirdin evimize Bibi Ana'm!.. Hadi hadi içeriye buyurun! Bizim Türk milletinin töre dediği bir şey var ya hani! Töremizde misafirle ayak üstü kapı önünde konuşmak var mı Bibi Ana'm?.. dedi.

Kör Feyzi, tam yeri ve zamanında konuştu. Töreden söz edince Ana Hatun'un siniri biraz olsun yatıştı.

Ah, sen ne uyanıksın sen, deli Feyzi!.. Ah, sen nasıl da bilirsin Ana Hatun'un huyunu ha! dedi ve odaya girdi. Yün döşegün üstüne diz çöküp oturdu:

Sağlık esenlik olsun Feyzi oğlum!

Şan, güç ve şeref sizinle olsun. Verin elinizi öpeyim, Bibi Ana'm!.. dedi

Deli Feyzi Büyük Ananın mübarek ellerini öptü. Tüm Türk boyları ve Serpul halkı, büyük küçük demeden her geldiklerinde Ana Hatun'un elini saygıyla öperlerdi. O, aslında tüm Serpul halkının manevî anasıydı. Serpul halkının aklı, bilgisi ve tecrübesi bir olup Bibi Hatun veya Ana Hatun adını almıştı.

“Hayrolsun Anam? Böyle sinirli bir hâlde gelişiniz beni korkuttu doğrusu. Hayır mıdır, şer midir?..” diye, sordu Kör Feyzi.

Beni iyi dinle Feyzi oğlum! İster Özbek olsun ister Türkmen ister Aymak olsun isterse Kazak. Yalnız bu büyük Türk milletinin veya Türkistan'ın başına; özellikle Serpul halkının başına bir şey gelse, mana şu töresiz Hatunların yüzünden gelir. Başka milletlerin yurdunu, bazı yabancılar işgal etmiş. Yabancıların, kıyafetlerinin ve huylarının değişmesine ne sebep olmuş biliyor musun?... Bilmiyorsun! Çünkü, o milletlerin hatunları törelerini unutmuşlardı oğlum. Bu sebeple töreleri, örf, âdet ve görenekleri ellerinden gitti. Sonra ipin ucunu kaçırdılar. Dahası yabancıların bataklığına düştü, zulmüne uğradılar. İşte, bu gaflet yüzünden yurtları ellerinden gitti, töre gitti, özgürlük gitti! Güzel Türkistan'ımızın her bir şehri, özellikle güzel şehrimiz Serpul, eğer elimizden giderse ve bu millet töresizlik batağına düşerse, ben sebebini bu kadınlardan bilirim oğlum!.. Kadın dediğin, erinin hâlini, kızının yolunu iyi bilmeli. Ancak, şimdinin bu hatunlarının, erinin hâlini de kızının yolunu da bilmeleri bir yana, kendi hâllerini, kendi yollarını bulsalar o da yeter... dedi Ana Hatun.

Söyleyin Anam!.. dedi Kör Feyzi: Bir yanlış mı oldu benim hatunun?

Oldu oğlum, oldu! Olmasa, sabahın köründe burada belamı arar mıydım? Yalnız Alma Hatun için değildir sözüm. Elbette, Serpul'un tüm kadınları için bu lafları ediyorum. Benim gelinim Baybeçe Hatun da var bunların arasında. Bundan sonra lafla değil, elime sopa alıp öğreteceğim bu töre çarpmış tembelleri. Bundan sonra her sabah evlere girip tandırlara karağı ile bakacağım. Ocağı geçen, ateşi sönenlerin hakkından geleceğim. Beni duydun mu deli Feyzi? Senin hatununun da belini kıracağım. Yeter ki bir daha göreyim. Ta ki ben ölene kadar bu töre çarpmış tembellere Türk töresini ne bozdurur ne de unuttururum.

Doğru söylüyorsunuz Bibi Ana'm! Doğra lafa ne denir ki? Hepsi sizin geliniz sayılır. Bir yanlışlığı gördüğünüzde vurun beli kırılınsın Anam! Hele benim hatunum Alma Hatun'u hiç affetmeyin.

Vurmam gerekirse vururum da seni de haberdar edeyim dedim maksadımdan Feyzi oğlum.

Bilmesem de size Niye vurdunuz? diye sorar mıyım Bibi Ana'm dedi Feyzi Bey...

Baybeçe Hatun tekrardan tandırın üstüne çıkıp çömleklerdeki süt ve kaymakla oyalanıyordu. Kaynanasının Kör Feyzi'ye dediklerinin hepsini oradan işitti. Daha şimdiden o sobanın beline yemiş gibi acısını hissetti. Ana Hatun'un sözü de özü de birdi. Şaka maka bilmez ve yapmazdı da. Bir söz etmişse, o sözün ardında dururdu.

Ana Hatun, içini Kör Feyzi'ye döktükten sonra, eve gelip biraz bahçede hava aldı ve dinlendi. Bir iki saat geçtikten sonra içeriye girdi.

Baybeçe Hatun, işini bitirip büyük oğlu Kadir Bay'ın nazlı oğlu ilk torunu olan İnyat'ı yıkayıp üstünü başını giydiriyordu. Sadık ise camiye derse gitmişti. Kadir Bay'dan küçük ve Sadık'tan büyük oğlu Muhammed Yakub şimdi burada değildi. O, babası Yusuf Bay'la Türkistan'ın başka bir şehri Pamir Dağlarının eteğindeki Bedahşan şehrine gitmişti; Türkistan Bayramı Ergenekon'u kutlamak için.

Baybeçe Hatun, verandanın ağzındaki döşeğin üstüne kaynanasının Karakul koyununun derisini sermişti. Ana Hatun dışardan geldi ve avluyu dolaştıktan sonra gidip verandaya oturdu. O yana bu yana bakıp duruyordu. Gelini Baybeçe Hatun'un hazırladığı kahvaltı sofrasını döşeğin yanına sermişti. Ana Hatun'un iştahı yoktu bu sabah. Çok geçmeden molla o günkü dersi bitirdi ve Sadık eve geldi. Kapıdan girer girmez yüksek sesle: Esselamu aleyküm diye avluya girdi ve kitabını bırakmak için odaya doğru geçti.

Sadık oğlum, Sadık! diye seslendi Ana Hatun. Sadık sevgili oğlum dedi yine. Sadık da Efendim babaannecim diyerek hemen babaannesi Ana Hatun'un yanına vardı.

Sadık oğlum! Haydi koş teyzen Aray Hatun'u çağır gel! ve Babaannem sizi çağırıyor de. Bir de de ki Birini Küçük İmam'a göndersin, teyzen Mestkelin Hatun'u da çağırın! diye buyruk verdi.

Sadık "Tamam, buyruğunuz başım üstüne babaanneciğim! Hemen çağırıp geleceğim." deyip gitti.

Küçük İmam taraflarında, tüm kadın ve kızların gelenek ve göreneğinden, adetinden Mestkelin Hatun sorumluydu. Aray Hatun hazırlanıp bekledi. Çok geçmeden Mestkelin Hatun da hazırlanıp ona yetişti. İki birlikte Bibi Ana'nın yanına geldiler.

Ara Hatun ve Mestkelin Hatun, ikisi de Bibi Ana'nın yanında büyümüş, örfüne âdetine bağlı, bilgili ve hatun gibi hatunlardı. Bibi Ana'nın iki kanadı gibiydiler ikisi.

"Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üstünüze olsun Bibi Ana'm! Bizi çağırmışsınız. Buyurun işte geldik anacığim!" deyip girdi Aray Hatun ve Mestkelin.

Evet kızlarım! Gelin yanıma oturun bakayım! dedi.

Bir tarafına Aray Hatun, diğer yanına da Mestkelin Hatun diz çöküp oturdular. Bibi Ana'larının o gün keyfi yerinde değildi. Toplanmış sofranın serilmeyişinden belliydi ki, bu sabah Bibi Ana'ları kahvaltı da yapmamıştı. Aray Hatun söze başladı:

Nineciğim! Bugün iyi görünmüyorsunuz. Hayır mı, şer mi? Yoksa örf adet bilmez birine mi rastladınız?..

Evet rastladım. Rastladım da ama asıl endişem gelecek neslimiz için kızlarım! İşte törenin çarptığı bu kadınlara kızıyorum. dedi Ana Hatun.

Maskelin girdi araya:

Ah Anam ah... demeyeydiniz! Bizim oralarda da her kolsuz ayaksız eşarbını rüzgârda savura savura kadınıym diye geziyor. dedi.

Ana Hatun kendi eliyle yetiştirdiği bu iki manevî kızıyla uzun uzun sohbet etti... Üçünün de canı çok sıkılmıştı. Yerlerinden kalktılar. Ana Hatun'un bir yanında Aray Hatun, diğer yanındaysa Mestkelin Hatun geçti ve yavaş yavaş avluya doğru yürüdüler. Dış avludan akıp giden nehrin yanında, etrafı dut ağaçlarıyla süslenen büyük ve geniş sofaya geldiler. Serpul'daki tüm Türk boylarının işleri güçleri, kararları işte bu sofanın üstünde tartışılırdı.

Hatun kızlarım! Bu sofanın ne kadar kutsal bir mekân olduğunu biliyor musunuz? deyip cevap vermelerini istedi.

Hatunlar bir ağızdan "Evet, biliyoruz Bibi Ana'm." dediler. Ana Hatun sözüne devam etti:

Nasıl ki, cami Allah'a ibadet etmek için ne kadar önemli ve kutsalsa, bu sofa da İlhan ve muhtara itaat etmek ve bu yurdun güvenliği, refahı için o kadar önemli, o kadar mukaddes bilindir. Beş vakit camiye giden bir insan nasıl ki Allah yolundan çıkmıyorsa, bu sofada diz çöken kişi de töresinden ayrılıp özüne yabancılaşamaz! dedi.

Ana Hatun yorulmak nedir bilmezdi. Eğer diriysen, eğer ki elin ayağın varsa ve tutuyorsa, çalış, didin, boş durma! derdi her zaman. Bu yüzden yetmiş yaşına girsen bile, beli dimdikti. Genç kadınlar gibi yün eğirirdi. Kegiz¹⁷ yoğururdu, hatta at binerdi. At Türk'ün döşeğidir! Yorulursanız ata binin, yorgunluğunuz geçer! derdi. Kendi de ev işlerinden yorulduğunda hemen atına biner ve uzaktaki köylere, kasabalara gidip çiftçilerin, çobanların hâlini hatırını öğrenirdi.

Bugün biraz geç olmuştu. Yoksa Aray Hatun ve Mestkelin Hatun'la yine köylere giderdi.

Ana Hatun:

"Yarın, sabahtan hazırlanıp atlarınızı binin, yanıma gelin kızlarım! Bi gidip halkın hâlini yakından görsek çok iyi olacak gibi. Kadir Bay torunum ise, kendi çiftçi ve çobanlarımızın işinden vakit bulamıyor. Babası Yusuf Bay'ın ise ne zaman geleceğini Allah bilir. Milletin hâlini hatırını sormak bize kalıyor hatun kızlarım!" dedi.

Buyruğun baş üstüne Bibi Ana'm! dediler Aray Hatun ve Mestkelin Hatuna. Daha sonra vedalaştılar, ertesi gün görüşmek üzere evlerine gittiler.

¹⁷ **kegiz:** Yünün eğirilmesi ile elde edilen kumaş.

Gece bir güzel uyudular. Sabah Aray Hatun ve Mestkelin Hatun çocukların kahvaltısını yaptırdı, camiye imamın yanına okumaya gönderdiler. Sonra atlarına bindiler, Ana Hatun'un yanına geldiler. Sadık da kahvaltısını hemen yapıp camiye gitme isteğindeydi. Avludan:

- Sadık oğlum! diye seslendi Ana Hatun. Oğlum! Neredesin?...

Sadık biraz geç işitti babaannesinin sesini.

“Buyur babaannecim!” deyip koşarak geldi.

Sadık oğlum! Varıp Amir Sofi dayına de ki, benim atımı eyerleyip hazırlayıversin de alıp gel! Ben gidip çoban ve çiftçilerden bir haber alıp geleyim! dedi.

Aray Hatun ile Mestkelin Hatun atlarının üstünde dış kapıdan girip geldiler. Ana Hatun da hazırdu. Sadık Ana Hatunun atını eyerletip getirdi ve sofanın basamaklarının yanında durdurdu. Ana Hatun atını sofanın yanında görünce sinirlenip bağırdu:

Ne zamandan beri Bibi Ana'n taş ya da başka bir yüksekliğin üstüne çıkıp da ata biniyor? Söylesene?.. Bibi Ana'n kocadı diye mi düşünüyorsun? Taş ya da başka bir yükseklik olmasa ata binemeyeceğim diye mi düşündün? dedi.

Atın eyerini Sadık'ın elinden aldı. Bir ayağını üzengiye koyup atına atladı. Öyle bir binişti ki at yerinden kıpırdadı.

Aray Hatun ve Mestkelin Hatun atlarından inmemişti, Ana Hatun da Haydin, gidelim! dedi ve üçü birlikte Katta İmam'ın çölüne doğru yol aldılar. Atları da kendileri gibi asil ve töreden anlayan hayvanlardı.

Katta İmam'ın yanındaki büyük yoldan geçerken, Kasap İbrahim seslendi:

Bibi Ana'm!.. Gezintiniz hayırlı olsun. Uğurlar ola sizlere!..

Sağ ol Kasap İbrahim! dediler ve Hooo! diyerek sürdü atlarını üç yürekli kahraman.

Kasap İbrahim arkalarından bakakaldı. Kendi kendinden utandı. Gözleri karardı bu manzaradan. Az daha kalbi duracaktı. Sonra da kendi kendine: “Hey maşallah Ana Hatun! Hay maşallah Aray Hatun ilee Mestkelin Hatun!” diyor.

Ana Hatunlar, atlarını koşturup şehirden uzaklaştılar. Kıştan kalan yeşilliklerin kökü yaşarken, çiftçilerin serptiği tohumlar da ilk baharın taze nefesiyle kara toprağın bağrını yarıp çıkmıştı. Her taraf yemyeşil. Gökyüzü masmavi tıpkı bir su birikintisinin yüzeyi gibi sakin ve sessiz. Mirza Ulang dağlarının üstünde, bembeyaz karlarla kucaklanmış pamuktan bulutlar, tepelerin eteğindeki vadilerde otlayan koyun ve kuzu sürüleri, toprağı örten yemyeşil otlar ve otların içinde kuşburnu, lale ve çiçekler açmış. Kelebekler bir o çiçeğe bazen de bu çiçeğe konuyor. Yavaş yavaş esen rüzgâr da kâinatta

bulunan her bir canlının kulağına bahar türküsü söylüyor. Kimini sarsarak uyandırıyor kimini de öperek...

Ana Hatunların gözü, Hasan Kal meydanında bir çobana ilişti. Çoban, kepeneğini otların üzerine sermiş karnını doyurmaktaydı. Ziya Kul Bay'ın kardeşi, Pehlivan Ağa idi o. İri yarı, başına bir poşu¹⁸ sarınmış, üzerinde kadifeden uzun bir üst giyimi¹⁹ ve şalvar giymiş, şeftali çiçekli kırmızı bir mendille belini bağlamış, ayaklarında dizine kadar gelen çorap²⁰ giymiş ve bağdaş kurmuş büyük bir yerde oturmuştu. İri cüsseli olduğu için, herkes ona Pehlivan Ağa diyordu. Tıpkı pehlivanlar gibi yer içerdi. Koca bir tabak pilavla dört ekmek ve bir büyük tas ayrı bir oturuşta yer içerdi.

Ana Hatun, Pehlivan Ağa'yı görünce atını ona doğru sürdü ardından da iki Hatun onu takip edip atını sürdü. Pehlivan Ağa, Ana Hatun'u yanına gelinceye kadar fark etmedi.

Afiyet olsun!... Başın yemlikte²¹ Pehlivan oğlum! dedi Ana Hatun.

Pehlivan Ağa şaşkınlıkla karışık bir ürpertiyle yerinden doğruldu:

Vay, gözlerime inanamıyorum! Geldiğinizi fark etmedim kusura bakmayın! Hoş geldiniz annem, verin elinizi öpeyim... deyip saygıyla Ana Hatun'un elini öptü. Neşeli görünüyordu bugün Ana Hatun.

Sağ ol yiğit oğlum!

Sağ olun Bibi Ana'm!

Otlaklar nasıl Pehlivan oğlum, hayvanlar doyuyor mu?

İyi Bibi Ana'm iyi, doyuyorlar... diye cevap verdi Pehlivan Ağa.

Uzaktan şöyle bir göz gezdirdi Pehlivan Ağa'nın sürüsüne Ana Hatun:

Koyun ve kuzuların tok görünüyor yiğit oğlum. Şunu bil ki, eğer toklarsa seni severim... Türklerin hayvanları, hele atı ve koyunları başkalarınınkine nazaran daha besili daha semiz olmalı. Türklerin sürüleri kuyruğunu kaldırmalı. Özellikle Serpul'daki sürülerde yer alan koyun ve kuzuların tıpkı söylediğim gibi olması şart. dedi.

Koyunlar da kuzular da tok Bibi Ana'm! Hele bir atınızdan inin de gelin oturun. Hele buyurun kuzu kavurması yiyelim! Bir taze çalab²²ımdan için! Yemeğime eşlik edin. dedi Pehlivan Ağa.

¹⁸ Kadifa-rumal: Erkeklerin kafasını sıcaktan korumak için sarındıkları yöresel büyük bez, poşu.

¹⁹ älâçâ güppiçâ: Sıcak ve soğuktan koruyan yöresel, kadifeden yapılmış uzun üst giyimi.

²⁰ Pâyâtāvâ: Sıcak ve soğuktan korunmak için giyilen, diz altına kadar gelecek uzunluktaki yöresel ayak giyimi, çorap.

²¹ başın âhurdâ: Yakın görülen insanlara çok yemek yediklerinde şaka yollu söylenen söz, başın batınada, yani başın yemlikte.

²² çalap: Yoğurt, salatalık, su, limon, nane ve tuzdan hazırlanmış içecek türü.

Ana Hatun: Şimdi canım çekmiyor oğlum! dedi. Sonra da Aray Hatun ve Mestkelin Hatun'a bakıp: Hatunlar aç mısınız? diye sordu.

Aray Hatun gülümseyerek Davet edildiğimiz sofradan bir şey yemesek günah olur... dedi.

Mestkelin Hatun. Madem öyle, ben bir bardak çalabınızdan içeyim Pehlivan Aşam. dedi.

Pehlivan Aşa da derhal katmerin içine kavurulmuş etleri koyup üç hatuna ikram etti. Birer kâse de çalap doldurdu. Anneler ayak üstü yiyip içip teşekkür ettiler.

Ana Hatun ve kızları aslında Serpul'un yakın ve uzak köylerinden, kasabalarından haber almaya çıkmışlardı. Pehlivan Aşa'nın sürüsünü görünce hoş gitti ve hâl hatır sormak için yanına uğradılar.

Çalaplarını içtikten sonra, üçü de sürünün arasına girdi. Koyunların birkaçını tutup kontrol ettikten sonra tekrar bıraktılar. Ana Hatun bir koyunu tutup belini sıktı, koyunun semirmiş olduğunu gördü. Demek ki Pehlivan Aşa koyunlara iyi bakmış. Sonra Aray Hatun bir koyunu ite kaka sürüdü, koyun semiz ve sağlıklı olduğundan yerinden kıpırdamıyordu. Mestkelin bir kuzuyu kovaladı ancak yakalayamadı. Anneler oyalana oyalana sürünün arasından çıktılar. Pehlivan Aşa'nın koyunlarının zayıf olmayışına sevindiler. Özellikle Ana Hatun mutluluktan içi içine sığmıyordu.

Bir kâse çalap ver Pehlivan oğlum, dedi Ana Hatun. Eğer sürün hep böyle tok ve semiz olursa buradan her geçişimde ayrırandan içerim, dedi.

Pehlivan Aşa'nın ise gururla göğsü kabardı. Sevinçle Ana Hatun'unun kâsesine bir kâse çalap daha doldurdu. Öyle lezzetli bir çalaptı ki, içince insanı serinletiyordu.

Allah bereket versin Pehlivan oğlum! Çalabın çok lezzetliydi. dedi.

Pehlivan Aşa sütü iyice mayalar, yoğurdunu da yine aynı şekilde iyice çırpardı. Suyunu tuzuyla bir eklerdi. Bu yeteneğiyle birçok kadına göre daha güzel çalap yapardı.

Ana Hatun, çalabı içip, kâsenin dibini höpürdetmeden bırakır mı sanıyorsunuz?

“Elhan'ımız nerede Bibi Ana'm? Dağa tepeye gelmeyeli çok oldu.” diye soru sormaya başladı Pehlivan Aşa. Ah oğlum! diye söze başladı Ana Hatun:

Yusuf Bay, kış daha bitmeden birkaç aksakal, oğlakçı²³ ve pehlivanlarıyla Bedaşa'nı Pamir dağlarının eteklerine gitmiş Pehlivan oğlum. Bu yıl tüm Türk boylarının Ergenekon bayramı, Bedaşa şehrinde kutlanacak. Bu sebeple gittiler. Töremize sahip çıkmamız onu geliştirip güzelleştirerek geleceğe aktarmamız lazım

²³ oğlakçı: At oyunu.

Pehlivan oğlum! Çocuklarımıza bırakabileceğimiz en asil şey töremizdir. Bunu böylece bilesin, oğlum. Kadir Bay ise kendi işimizden başını kaldıramıyor. Bu yıl yurdu gezmek bana düştü. İşte ben de Mestkelin Hatun’la Aray Hatun’u yanıma alıp toprakları bir kolağan edeyim dedim.

Aray Hatun ve Mestkelin Hatun çoktan atlarına binmişti.

“Pehlivan oğlum! Geç olmadan, tez elden şu toprakları bir dolanalım, yoksa gece karanlığa kalırız. Bildiğin gibi evde Elhan’ımız da yok, akşama kadar dönmemiz şart.” deyip hızlıca atına bindi Ana Hatun.

Şeref verdiniz, sefalar getirdiniz Bibi Ana’m! Yine beklerim dönüşte...

Sağ ol oğlum! Görüşünceye kadar Allah’a emanet ol! deyip sürdü atını.

Hatunların üçü de atlarını Türkçen köyüne doğru koşturdu. Türkçen’i ziyaret edip hâl hatır sorduktan sonra Kutarma ve İngişka köylerini yakından gördüler. Sonra üçü birlikte atlarını adeta²⁴ tarzında sürerek Sayat tarafına doğru yol aldılar.

Sayat’ın önde gelenlerinden Muhammed Kul Han, Yusuf Bay ile Bedahşan’a gitmişti. Yerine Necmeddin Han’ı koymuştu.

Havalar da çok sıcak değildi. Fakat daha öğle tatili olmadan Sayat erkekleri, Devilkara Şeyh türbesinin yakınındaki ağaçların altında uzanmış, gölgenin keyfini çıkartıyorlardı... Ana Hatunlar, onları uykuda bastıkları için sevinmişlerdi. Kimseye görünmeden ilçe misafirhanesine vardı üç hatun... Onları ilkin Necmeddin Han gördü:

Hırsız gibi gelmişsiniz hatunlar! Bizi gafil avladınız. dedi. Ana Hatun’un gözleri ateş saçtı birdenbire:

Gafil olursanız elbette ki gafil avlanırsınız Necmeddin Haan! Yata yata hamur mayası gibi kabarmak var mı töremizde? Güneş ne zamandan beri beyninize tesir eder oldu? Söyle bakalım Türk milleti böyle bir millet midir? Yan gelip yatmayı hangi Acem’den öğrendiniz? diye azarlamaya başladı, Ana Hatun.

Necmeddin Han verecek cevap bulamadı. Ana Hatun’un bağırsıklarını duyan Gazneli Mahmud’un cellatları²⁵ gibi gözlerini oğcalaya oğcalaya uyanıp ayaklandılar. Sessiz ve yavaş bir şekilde ayaklarının ucuna basa basa herkes evine doğru kaçtı.

Kaçın töre çarpanlar, kaçın! Kadınlarınızın arkasına gizlenin!... Utanmaz, yüzünüzü sizi... Ana Hatun’un gözleri daha kör olmadı ki, görmesine bir engel olsun.

²⁴ **adeta**: Atın her ayağının ayrı ayrı bastığı, dört zamanlı, uçucu olmayan bir yürüyüşüdür.

²⁵ Sultan Mahmud’un cellatlarının çok uyuduğu, tembel olduklarına dair bir halk deyişidir. Sultan Mahmud’un ladları olarak geçmektedir.

Sizlere bundan sonra Cugi²⁶ erkekleri diye sesleneceğim. Güneş gibi bir nimetin ışığında işinizi bitirin. Zaten gece uyuyacaksınız! Türk'ün töresinde sabah sabah gölgede uyumak yoktur. Töre çarpsın hepinizi... dedi.

Ana Hatun kızgınlık ve öfkeyle bağıra çağıra atlarını Muhammed Kul Han'ın misafirhanesine doğru sürdü. Bahçede Muhammed Kul Han'ın yaşlı babası elinde bir ibrik²⁷ suyla abdest almaktaydı:

Sultan Hay maşallah Ana Hatun kardeşim! Hoş geldiniz yurdumuza kızlarım! Şeref verdiniz, sefalar getirdiniz! Ama böyle gelmek mi olur ya? Geleceğinizi haber etseydiniz keşke, kuzu ya da oğlak kavururduk. Ah sizler yok musunuz!.. Buyurun içeriye!.. dedi.

Ana Hatun ve kızları, hızlıca atlarından inip Sultan Han'ın elinden öptü ve atlarını bahçede bağladılar. Haşmetli Sultan Han ile eve gidip biraz sohbet etti.

Ana Hatun çok öfkeliydi. Ama Sultan Han'a bunu belli etmeyerek yanında yalandan gülümsüyordu.

Hayırdır kardeşim! Kızlarla ava mı çıktınız?

Siz öyle zannetseniz de olur Han abim! İşte siz de yaşlandınız! Muhammed Kul Han da burada değil. İş bana düştü. Şuna bakın ki, millet de bunu fırsat bilmiş. Mamarahim Bey dönmüş²⁸. Gözlerime inanamadım Sultan Han Ağa! Gördüğümde, burada hiç Türk yaşamıyor gibi geldi bana. Yoksa Seyit Gazneli Sultan Mahmud'un sarayı²⁹ mı? Baktığında herkes bir ağacın dibinde yan gelip devrilip yatmış, gölgede horuldaya horuldaya uyuyor!.

Sultan Han "Tanrım sizi bu milletin başından eksik etmesin Ana Hatunlar! Varlığınıza şükürler olsun. Doğru söylüyorsunuz kardeşim! Doğru söylüyorsunuz." diye başını salladı. Necmeddin Han da hemen artlarından onlara yetişti. Sultan Han, Necmeddin Han'ı görür görmez:

Oğlum Necmeddin! Niye Bibi Ana'nızı kızdırdınız?

Doğru diyorsunuz amca özür dileriz! Analarımız tam öğle vaktinde geldi. Bence herkes sıcaklamış olmalı ki nefeslenip dinlenmek istemiş, Bibi Ana'm da tam o anda görmüş.

²⁶ **Cugi:** Irk ismi.

²⁷ El ve yüz yıkamak için su saklayıcı.

²⁸ Burada "Mamarahim (Muhammed Rahim) dönmüş" ifadesi tembellik, beceriksizlik, vurdum duymazlık ve aylaklığa atıfta bulunmak amacıyla kullanılmaktadır.

²⁹ Sultan Mahmud'un sarayında yaşayanların hiçbir şey yapmadığı, çok rahat bir yaşam sürdüğüne dair halk arasındaki bir rivayete atıfta bulunulmuştur.

Ana Hatun birdenbire daha da çok sinirlendi:

Başlatma şimdi anadan babandan Necmeddin... Ağzından yel alsın. Sen söylememiş, biz de işitmemiş olalım...

Ana Hatun derin nefes aldı ve Sultan Han'a bakarak:

Bu tembelleri en kısa zamanda yaylalara göndermemiz lazım diye düşünüyorum. Yoksa yatıp uyumaktan uyuşup gidecekler. Bu durum böyle devam ederse; töre nedir unutacaklar. Bu töre bilmezler yüzünden başımız çok büyük belalara girecek Han abi! dedi.

Başka boylardaki büyüğü küçüğü, kadını erkeğinde olduğu gibi Necmeddin Han'ın da korkudan eli ayağı titremeye başladı Ana Hatun'un karşısına durdukça.

Necmeddin Han "Bizi bağışlayın Bibi Ana'm! Sizi böyle beklenmedik bir zamanda hangi rüzgâr attı buralara?... Yapılacak bir şey var idiyse haber gönderseydiniz olurdu, biz hemen gelir görürdük işinizi." diye araya girdi titrek bir sesle.

Civar köy ve kasabaları dolaşmaya çıktım! Yanıma da Aray Hatun ve Mestkelin Hatun'u aldım. Bundan böyle ikisi siz tembellerin durumundan sık sık haberdar olacaklar. Elhan'mız Yusuf Bay ise Türkistan senin Serpul benim geziyor. O yokken Serpul halkı sahipsiz kalmasın, diye etrafı kolaçan ediyorum. Her yıl Molla Hadîm ile Hafız Azîmî yurttan kalırdı. Bu yıl ikisi de gidince iş başa düştü. dedi Ana Hatun.

Sağ olun Bibi Ana'm! Sağ olun. Şükür ki bizlerin sizler gibi sevilen, yardımsever ve cesur anaları var. Ancak, bizi affedin sizi kızdırdık! dedi Necmeddin Han. Ana Hatun bu konuda başka kelam etmek bile istemedi. Çünkü çok sinirlenmişti...

Ana Hatun: Gelirken yolda Pehlivan Ağa'yı gördüm Necmeddin Han. Pehlivan Ağa koyunlara iyi bakmış. Koyun ve kuzuların hepsi semirmiş.

Pehlivan Ağa, işini iyi yapıyor Bibi Ana'm! dedi.

Elbette iyi yapacak! Başka bir iş mi buyurduk ona?

Kamçı tuttuğu elini beline koydu, belini doğrulttu. Gözüne güneş gelmesin diye, diğer elini alnına koyup ta uzaklardaki Mirza Olang dağlarına dikti gözlerini ve derin derin baktı. Bulutlarla kucaklaşan kıştan kalma kar yığınları, zincir gibi arka arkaya dizilmiş yemyeşil tepeler Ana Hatun'un gözlerini kamaştırdı. Yaz, yavaş yavaş gelmişti. Taze havada taze kaymak, taze süt, taze yoğurt ve taze ayran yaylada bambaşka bir lezzet verirdi. Yaylayı çok özlemişti Ana Hatun... Yaylalarda otlar da diz boyu olmuştur? Her taraf, türlü türlü çiçeklerin kokusu ile dolmuştur?... Bence yaylaya göç etmenin zamanı geldi Necmeddin Han! Bibi Ana'n, ölmeden evvel bir kez daha baharda yaylayı görüp orada yaşamaktan başka bir şey istemiyor... dedi Ana Hatun.

Tanrım sağlıklı uzun ömürler versin Bibi Ana'm!... Bir değil bin yaylayı göstereyim
Tanrım size.

Sen öyle diyorsun da Necmeddin Han bu can bizde baki değildir! Bir bakmışsın
sahibi verdiği emaneti elinden alıvermiş.

Demeyin öyle Bibi Ana'm! Böyle konuşmanın zamanı mı şimdi? Sonuçta bu
toprakların da bu milletin de bozulan ve kopan bağlarını bir araya getirecek dağılanları
toplayacak tek kişi sizsiniz! Ne olur böyle konuşmayın Bibi Ana'm... diye seslendi
Necmeddin Han.

Nisan havası bir başka güzeldi. Gökyüzü masmavi, yeryüzü yemyeşildi. Çiçek
kokusuyla dolan havayı tenefüs etmek, insana yeniden ruh ve can veriyordu. Dağdan
esen hafif rüzgâr, insanın yüzünü okşayıp saçını savuruyordu. Derin bir nefes aldı Ana
Hatun. Bu hava, bu su ve bu topraklardan ayrılmak çok zor geliyordu Ana Hatun'a.
Birdenbire titreyip kalktı yerinden.

Geç kalacağız Hatunlar! Diğer toprakları da görüp kolaçan etmemiz lazım! dedi.
Tekrar atlarına bindiler. Atlarını sürüp Elhan köyünün üzerinden Darkuduk ve Turbulak'a
geçtiler. Orada yaşayanların hâlini hatırını sorup tekrardan atlarına bindiler. Asyabad'a
doğru yöneldiler. Bir taraftan uzun yol, diğer taraftansa sıcak hava... Güneş henüz
etkisini kaybetmemişti. Yolda Razak Kuduğu bölgesinde atlarını durdurdular.
Abdülrezzak adlı bir hayırsever yıllar yıllar önce bu bölgede hayır diye bir kuyu
kazdırmıştı. Bu hayır yoldan geçen tüm halka, çiftçilere, çobanlara ve hatta hayvanlara
hayat bağışlamıştı. Yaptığı bu hayır nedeniyle bölge Razak Kuduğu adını aldı. Ana
Hatunlar atlarına bu kuyudan su içirip tekrardan yollarına devam ettiler.

Atlarını dosdoğru Asyabad'ın On Üç Tegirmanı'ye sürdüler. Gelip değirmenin
bahçesine sessizce girdiler. Atlarından inip onları bağladılar. Kimsenin sesi çıkmıyor, bir
sessizlik hüküm sürüyordu değirmende. Ana Hatun hızlıca değirmene girdi. Gözü boşalan
değirmen kovaşına ilişti. teknesi ise unla dolup taşmıştı. Taş, taşa çarpıp duruyordu. Bir
iki kişi un öğütmeye gelmiş, bir kişi buğday çuvalına yaslanıp uyukluyor. Değirmenci ise
bunlara değirmeni emanet edip bir saatliğine evine gitmiş. Ana Hatun aşırı sinirlenerek
Aray Hatun ile Mestkelin Hatun'a:

Çabuk çıkın ve değirmenin suyunu ırmağa çevirin! dedi. İki Hatun göz açıp
kapatıncaya kadar değirmene gelen suyun yönünü çevirdiler. Yoldaş Hacı'nın gözü
nehirin diğer yakasındaki kadınlara ilişti. Kendi kendine:

Hay Allah, bugüne kadar kadın milletin değirmen suyunun yönünü
değiştirdiğini görmemişim. Erkeklerin başına bir hâl mi gelmiş... diye düşünmeye

başladı. Merak edip pantolonun ta dizine kadar kaldırıp nehrin diğer tarafına geçti. Değirmenin avlusunda Ana Hatun'u gördü.

Vaaaay Bibi Ana'm! Hoş geldiniz!..

Başlatma şimdi babandan Yoldaş! ...

Ana Hatun çok sinirlendiği zaman Başlatma babandan şimdi... derdi. Karşısında kim olursa olsun ondan çekinir, korkardı. Un öğütmeye gelenler Ana Hatun'un sesi ile uykularından uyandılar. Haydi çabuk, koş koş! Unlar ne oldu? Buğdaylar ne oldu? deyip bir taraftan korku diğer taraftan şaşkınlıkla eli ayağı kâh o çuvala, kâh bu çuvala takılıyordu. Düşe kalka değirmene girdiler ve bakıp görseler ki...

Yoldaş Hacı yine titreyerek:

Hoş geldiniz Bibi Ana'm! Hoş geldiniz!.. dedi.

Ana Hatun bağırdı:

Zaten karılarınızla başım beladaydı, şimdi bir de siz törenin yüz karası adamların yüzünden de mi acı çekeceğim? Söyle Yoldaş Hacı? ... dedi.

On Üç Değirmen'e, ikiz kardeş olan Cura Bay ve Töre Bay göz kulak oluyordu. Töre Bay, o gün alışveriş için şehre gitmişti ve değirmende kardeşi Cura Bay olduğu için gönlü rahattı.

Değirmenci Cura Bay, olup bitenlerden habersiz içeri girdi.

Hoş geldiniz Bibi Ana'm! Kusura bakmayın! Hemen dönerim deyip eve kadar gitmiştim. Fakat gözüm kapanmış birkaç dakikalığına...

Ne demek gözüm kapanmış? Çalışmaktan, görevinden yorulduysan gönderivereyim seni acemlerin arasına? ...

Cura Bay korkmuştu. Kendini toplamaya çalışırken, ardı ardından gelen Ana Hatun'un lafları taş gibi kafasına çarpıyordu.

Ana Hatun, Yoldaş Hacı'ya bakarak: Bundan gayri bu halkın hâlini senden bilirim Yoldaş Hacı! ... Eğer bir yanlışlık görürsem, halkın değil senin hakkından gelirim! dedi. Üçü yine atlarına bindiler. Nehirden geçip Küçük İmam'a doğru Tughan'nın üzerinden atlarını sürdüler. Yolda Ana Hatun, Mestkelin'e bakarak:

Mestkelin kızım! Önce İmam Can'a gidip dua edelim. Çünkü, çoktan beri fırsat bulup da geledim. Sonra Bahaüddin Can'ın mezarını ziyaret edip Alp Erdi (Aparı) kasabasına geçeceğiz! Ne dersiniz? Nasıl olsa Küçük İmam halkının başında sen varsın diye gönlüm rahat. Yarın öbür gün ben öldükten sonra, nehrin gün doğusundan sen ve gün batısından ise Aray Hatun sorumludur! Unutmayın... diye konuşurlarken yolda karşılarına Molla Yedigâr Hacı çıkıverdi.

Hayırdır inşallah Bibi Ana'm? Ne bu telaş? İki yanınızda iki kahraman hatunla hangi savaşa cenk etmeye gidiyorsunuz?

Ana Hatun cevapsız koyar mı hiç? ...

He, Yedigâr Hacı! Savaşa cenge gidiyoruz. Siz erkek milleti tembelleşince, sırtı güneşte yanmış at gibi gölgeyi bulunca iki seksen uzanıyorsunuz! Mecbur biz kadınlar savaşa cenge gidiyoruz! ... diye cevap verdi.

Yedigâr Hacı sustu ve başını eğip yoluna gitti. Üç ana, türbeyi ziyaret ettikten sonra atlarını Apardı'ya doğru koşturdu. Gidip Apardı camisinin ağaçtan yapılmış girişinde durdular. İkinci namazı vaktiydi. Abdülmennan Hacı, yeni abdest almış, saçını sakalını taramış camiye geliyordu ki gözü atlı üç kişiye ilişti. Caminin ahşap girişine geldi:

Vay Bibi Ana'm! Bu ne tesadüf! Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz!

Teşekkürler Hacı Ağa'm, sağ olun! Memleket nasıl?

Tanrı'ya şükürler olsun, iyi Bibi ablam!

Kadın ve çocuklar nasıl? Sokaklarda niye kimse yok Hacı Ağa?

Şimdi büyük küçük, kadın erkek, kız oğlan hepsi kendi işlerinin başında Bibi ablam! Kasabada benim gibi dört yaşlı kalmış sadece!

Tanrı'ya binlerce şükür, en azından buradan memnun ayrılıyorum dedi, Ana Hatun.

Hacı ağam! Tüm Apardı halkına bizim içten selamlarımızı iletin. Boş durmayıp aynen böyle çalışmaya devam etsinler!

Aleyküm selam. Doğru söylüyorsunuz! İşsiz ve tembelleri Allah da sevmezmiş Bibi ablam.

Doğru söylüyorsunuz Hacı abim! Hoşça kalın. Allah'a emanet olun! diye, vedalaştılar.

Yine üçü birlikte atlarını Behsud, Haraba ve Kırgağı kasabasına doğru sürdüler. Akşam olmuştu. Ana Hatun düşünceye daldı ve yanındaki hatunlardan fikir sordu:

“Hatunlar! Bu kasabalara gidersek geç kalacağız. Benim evde Baybeçe Hatun da tek başına. Sizin de akşam yemeği pişirme zamanınız geldi de geçiyor. Gitmezsek iyi olmaz, içimiz de rahat etmez.” şeklinde düşüncelerini paylaşıyordu ki şehirden gelen ak atlı birini gördü. Başında siyah çizgili ak bir sarığı vardı. At üstünde oturmasına rağmen uzun boylu olduğu anlaşılıyordu. Aray Hatun bakar bakmaz tanıdı:

Bibi Ana'm! Şu gelen Molla Kerim Ağa olsa gerek. dedi.

Molla Kerim Vaaay Bibi Ana'm! Esselamu aleyküm! Hayır olsun, bu saatte nereden geliyorsunuz? diye sordu.

Ve aleyküm selam Kerim oğlum! İşte hatunlarla toprakları kolaçan etmeye çıktık. Sağ olasin deyip sormaya devam etti:

Sizin oralar nasıl Kerim oğlum? Biliyorsun nehir boyunda yaşayan halktan sen sorumluydun. Hatırında mı?

Unutur muyum hiç Bibi Ana'm? Biliyorsunuz, şu an iş güç zamanı. Erkekler bozkırda, kadınlarsa evin bahçesinin ekim dikimi ve yabanî otların yolunmasıyla uğraşıyorlar.

Seni sevdim Kerim oğlum! Vazifeni biliyorsun... Biz geç kaldık! Sen, yarın sabah atına bin! Nehir boyundaki kasabaların hâlini sorup soruştur, beni soranlara selamımı söyle. Sonra da gelip beni haberdar et.

Emriniz baş üstüne Bibi Ana'm! Üzerime düşeni canı gönülden yerine getirmeye her daim hazırım.

Aferin yiğit oğlum! dedi, Ana Hatun.

Gönlü bol Molla Kerim Ağa, bu samimiyeti fırsat bilip söze başladı:

Kendi ayaklarınızla gelmişsiniz Bibi Ana'm! Töremizde misafir olmadan gitmek var mı? Söyleyin bakalım? dedi.

Teşekkür ederim, sağ ol Kerim oğlum! Şimdi vakit geç olmuş. Elhan'ınızın da evde olmadığını biliyorsun. Evdekilerin başında da kimse yok. Başka bir sefere geldiğimde sana misafir olacağım, söz! deyip kasabaya girmeden Kazı Kent mahallesinden atlarını şehre doğru sürdüler... Yolda Ana Hatun, yanındaki iki manevî kızına şöyle nasihatte bulundu:

Hatun kızlarım! Size çok önemli bazı sözleri hem nasihatte hem de vasiyette bulunmak istiyorum! Kulaklarınızı iyice açın ve her zaman aklınızın bir köşesinde tutun! Bu topraklarda dokunacak her kilim, halı, şal ve alacada, dikilecek her bir şapka ve kaftanda, örülecek her bir iç kuşak ve ipte, kısacası her şeyin üzerinde Türk'ün nişanı olmalı! Herkes, her zaman, her yerde ilk bakışta bu eserlerin Türk'ün eseri olduğunu sezmeli ve bilmelidir! Töremize, imanınız kadar değer verin kızlarım! Ben, bu toprakların kadınlarını kızlarını sizlere, sizleri ise önce Allah'a sonra da Türk töresine emanet ediyorum!.. dedi.

Akşam olmuştu. Güneş de yorulmuş olmalı ki arkasını Ergenekon Tepesi yani Nevruz tepesinin üstüne vermiş dinleniyordu sanki. Bala Hisar'ın altına ulaştılar. Mestkelin Hatun'un evi nehrin doğusu, Kiçik İmam tarafında olduğu için çukur

değirmenin kapısından, Bibi Ana'sının mübarek ellerini öpüp ayrıldı. Aray Hatun'un evi nehrin batı tarafında, Katta İmam'ın yanındaydı. Aray Hatun, Bibi Ana'sıyla eve kadar yoldaşlık edip sonra kendisi evine gitti...

Bir yiğit delikanlı, gönlü ana yurdunun, Serpul'un aşkıyla dolup taşmış. Babasını, annesini, kardeşlerini ve arkadaşlarını çok özlemiş. Özellikle memleketinin havasını, baharını, sütünü, kaymağını ve birlikte oynayıp büyüdüğü dostlarına özlem dolu. Koştuğu, düşüp kalktığı sokaklar ve yaylalar burnunda tütmüş.

İki yıldan beri yurdundan ve ailesinden uzak kalmıştı. İçinde bir aşk, bir tutku vardı, bu nedenle çok heyecanlıydı. Çünkü iki haftalık da olsa bir tatili vardı. Çok sevinçli ve mutluydu, yüreği hasret ve özlemden doluydu. Elbette, yurt ve aile özlemiydi...

Bir tırın önünde bir delikanlı oturmuş. Araba gittikçe yurduna yaklaşıyordu. Yiğit delikanlı derin derin nefes alıp verdi yurdunun yeşil manzarası uzaktan görününce. Yurdun bu taze ve can verici havasını çoktan beri teneffüs etmemişti. Öğle vaktiydi, tır gelip nehrin yanındaki restoranın önünde durdu. Bir genç tırdan indi. Çantasını sırtına aldı, yavaş yavaş yürümeye başladı. Tıpkı küçük çocuklar gibi yolları bir, iki, üç diye adımlıyordu. Eve gitmeden önce Serpul Cami'sine gidip, öğlen namazını cemaatle kıldıktan sonra da Serpul Köprüsü'nün üstüne gidip durdu ve tüm benliğiyle nehrin suyuna baktı. Çok mutlu ve sevinçliydi. Her adım atışında gözlerini yumar derin bir nefes alıp verir ve Tanrı'ya şükrederdi. Evin yolunu tuttu. Zikzaklı sokaklar, o sokakların kenarına dikilmiş ağaçlar ve ağaçların altından akan zezem misali berrak sular... Serinlik ve hafif esen rüzgâr... Hava güzel mi dersen, hârikulâde güzel bir hava, muhteşem bir manzara... Bakın görün ki rüzgâr da İsmail'i özlemiş gibi başını okşayıp saçlarıyla oynayıverdi. İsmail, büyük bir özlemlerle ailesine bir an önce kavuşmak için hızlı hızlı yürüyordu...

İki yıl önce, Afganistan Devleti'nce uygulanan zorunlu eğitim nedeniyle İsmail yurdundan yuvasından ayrılıp uzaklara gitmek zorunda kalmıştı. Serpul halkı, okulu Farsların ve kafirlerin medresesi olarak düşünüyordu. Bu yüzden kimse evladını kendi eliyle kafirlerin okuluna göndermek istemiyordu. Ancak Afganistan Devleti ister gönüllü ister zorla olsun tüm Türkistan yurtlarından çocukları Kabil'deki mektebe götürmek için bir heyet göndermişti.

İşte bu heyetlerden birkaç tanesi de Kabil'e öğrenci götürmek için Serpul'a gelmişti. Kimse Afgan Devleti'nin bu emrini kabul etmedi. Serpul Elhanı ve muhtarı Yusuf Bay da hiçbir aileden mektebe göndermek için öğrenci alamadı. Ana Hatun da hiçbir çocuğu göndermek istemiyordu. Çünkü büyük Ana çocuklar bu yurttan çıkarsa,

Acemleşip ve töresini kaybeder diye korkardı. Bu sebeple babalara göre daha çok anneler çocuklarını gözlerinin önünden ayırmak istemiyordu. Serpul kadınları, bu husustaki inatçılıklarıyla az da olsa Ana Hatundan ders aldıklarını gösteriyordu.

Elhan ikinci namazını kıldıktan sonra, Nazir Kul Bay'ın yanına vardı. Nazir Kul Bay, Elhan'ı görünce çok şaşırıp ve:

Hürmetli Elhan'ım! Zahmet etmişsiniz!.. Çağırıyordunuz ben gelirdim!.. dedi.

Sağ olun Nazir Kul Bay! Bu husus için benim gelmem lazımdı. Ondan geldim diye cevap verdi. Benim gibi bir zavallıyı utandırdınız Elhan'ım! Buyurun fakiranemize! dedi.

Elhan Teşekkür ederim başka zaman inşallah!... Ayak üstü konuşalım Nazir Kul Bay Ağa!..

Nazir Kul Bay Baş üstüne Elhan'ım! Buyurun! deyip ellerini saygı nişanesi olarak göğsüne koydu ve Elhan'ı dinlemeye başladı.

Elhan, Nazir Kul Bay'ı ikna etmek için, bademi kırıp içini yedirmiş gibi, okul konusunda onun gözünü açtı. Serpul'un özellikle de Serpul halkının geleceği için İsmail'in mutlaka Kabil'e gitmesinin gerektiğini bildirdi. Kendi çocuklarından, büyük oğlu Kadir Bay ise evlenmişti. Yakup Kabil'de okuyacak seviyede değildi, Sadık ise çok küçüktü. Yoksa ilk kendi çocuğu Sadık'ı hiç düşünmeden göndereceğini söyledi. Elhan, İsmail'in zekasını biliyordu. Bu sebeple İsmail için bunun büyük bir şans olduğunu babası Nazir Kul Bay'a söyleyip, onu bu konuda ikna etmeyi becerdi.

Ertesi gün Elhan Serpul büyüklerini yanına çağırıp Afganistan Devleti'nin heyetine cevabını bildirmek istedi.

Millet düşüncelere dalmış işin içinden çıkamıyor, her ağızdan başka bir ses çıkardı. Kimisi bunun oğlu gitsin, kimisi de onun oğlu gitsin diyordu... İçlerinden biri ayağa kalkıp: İşte Yedigâr Hacinin oğulları çoktur! Bir tanesini gönderse, işi yerde kalmaz. dedi. Bir başkası kalkıp: İşte falan kişinin de çok şükür oğlu çoktur. O göndersin bir tanesini! diye söz uzayıp gitti. Tam o sırada, Nazir Kul Bay:

Biliyorsunuz! Benim bir tane oğlum var, İsmail! Onu da gönderirsem, hayatımı tek başıma nasıl geçireyim? dedi. Halk bu sözleri duyunca sustu ve Nazir Kul Bay'ı merakla dinlemeye başladı. Nazir Kul Bay devam etti:

Eğer bu konuda bana yardımcı olursanız, ben oğlum İsmail'i göndereceğim! deyince, orada bulunanların hepsi derin bir nefes aldılar. Ve hemen kafa kafaya verip şu kararı aldılar: Her çiftçi buğdayları topladıktan sonra beş ölçek buğday verecek. Bağlı olanlar, meyve ve mevsimlik kaldırdıkları ürünlerden, kışın kuru odun konusunda Nazir

Kul Bay'a yardım etsin. diye, Elhan'ın huzurunda söz verdiler. Sonra da İsmail Kabil'e gitti...

İsmail, kıvrılan sokaklardan geçip sonunda evine geldi. Evinin büyük kapısından girdiğinde annesi Tursun Hatun tandırın başında ekmek pişirmekteydi. İsmail, sessiz ve usul usul yürüdü. Bahçesinden akan ırmağın yanındaki elma ağacına yaslandı. Annesi Tursun Hatun'un başı tandırda ve aklı ise yanmasın, düşmesin diye tandıra yapıştırdığı ekmeklerdeydi. Hiç fark etmedi de görmedi de çocuğunun usulca gelişini. Belki de İsmail, annesine sürpriz yapmak istiyordu böyle yaparak. Birkaç dakika annesin dikkatlice gözetledi olduğu yerden. Bir an annesinin gözü, elma ağacın altında ayakta duran, omzuyla ağaca yaslanmış bir genci gördü. İyice baktı ve tanıdı. Kısık ve alçak bir sesle: İsmail!... Oğlum!... Sen misin? Geldin mi? ... dedi. İsmail ise özlediği annesine koşup boynuna sarıldı. Annen kurban olsun sana! Hoş geldin oğlum biricik oğlum, hoş geldin! Annen kurban olsun sana! diye, ağlayarak oğlunun yüzünü gözünü öpüp oğlunu bağrına bastı. Tursun Hatun tıpkı Hazret Yakup'un oğlu Hazret Yusuf'a kavuştuğu gibi sevindi. Durmadan oğlunun başını bağrına basıp kâh öpüyor kâh kokluyordu. Babası Nazir Kul Bay, oğlu İsmail geldiğinde evde değildi. Akşam eve gelince oğlu İsmail'i görüp çok mutlu oldu.

İsmail annesinin pişirdiği yemekleri, hazırladığı sofraları çok özlemişti iki yıldır. Annesi Tursun Hatun, akşam yemeği için çok güzel yemekler pişirip sofrayı donattı. Ailece tıka basa karınlarını doyurdular. Yemekten sonra keyifli keyifli çay içerlerken gurbette gördüklerinden, yaşadıklarından annesine babasına bahsetti.

Ertesi gün İsmail, pantolon ve gömleğini çıkarıp, kendi yöresel kıyafeti olan gupiçe ve şalvarını giyip dışarı çıktı. Arkadaşlarıyla caminin önünde toplandılar, caminin sofasına serilmiş burya³⁰'nın üstünde koca çınar ağaçların gölgesinde sohbe başladılar. İki yıldan beri gurbette gördüğü ve yaşadığı şeylerden arkadaşlarına bahsediyordu. Özellikle onları Kabil'de okumaya teşvik ediyordu. Tam o sırada kasabanın kadınlarından bir ikisi caminin havuzdan su almaya geldi. Kadınların gözü cami sofasında toplanan çocukların arasında İsmail'e ilişti. Ey vah diyerek eşarplarının ucunu ısırıp:

Gevher'ın oğlu gelmiş ya... Amannn, yüzü yüzümüzü gözü gözümüzü görmesin... diye kovalarını doldurur doldurmaz evlerine koşup gittiler.

İsmail, kadınların söylediklerini duyunca çok üzüldü. Gerçi artık çocuk değil bir delikanlıydı ve yetişkin insanlar kadar bilgili ve zekiydi. O başta memleketi Serpul olmak

³⁰ **burya**: Elle dokunmuş hasırdan kilim.

üzere tüm Türkistan'ın geleceğini düşünüyordu. Daha bu yaşında, yabancı devletlerin yurdu hakkındaki planlarına karşıt planlar yapıyor, gece gündüz milleti ve yurdunu nasıl kurtarabileceğini düşünüyordu.

Elhan ve Serpul'un tüm büyükleri Bedahşan'dan döndüler. İsmail'in tatili de bitmek üzereydi. Kabile dönmeden önce sabah gidip babasıyla Elhan'ı ziyaret etmeye karar verdi. Elhan dış avludaki sofanın üstünde, bir tarafına Molla Hadîm ve diğer yanında ise Kâri Azîmî; daha başka Muhammed Kul Han, Saidabadlı Böri Hacı, Carganlı Muhtar Bay, Bay Nazar Bay, Kadı Şemsiddin, Said Miskin Ağa, Said İbrahim Ağa, Behram Han İşan, Şair Bülbül, Usta Hangeldi Bay, Takanalı Molla Yakub, Bezzaz Ömar Hacı, Kasab İbrahim, Yoldaş Hacı, Harabali Molla Kerim Eke, Yedigâr Hacı, Samed Karyedâr, Hanekâli Abdullah İşan, Sançerekli Şair Zâkir, Gudemdâr Hacı ve Serpul'un birçok büyüğü toplanmış eğleniyorlardı. Badehşan'daki Türkistan Bayramı Ergenekon kutlamalarını değerlendiriyorlardı.

Nazir Kul Bay, oğlu İsmail'in elinden tutup kapıdan girdi ve büyüklerin yanında oturdu.

Esselamu aleyküm Elhan'ım ve büyüklerim! deyip herkesin hâlini hatırını sorduktan sonra İsmail, Elhan'dan başlayıp tüm büyüklerin ellerinden öptü. Daha sonra Elhan, İsmail'in başından öpüp yanında oturttu ve başını sıvazladı.

Elhan: Nasılsın oğlum! Gelmişsin, hoş gelmişsin! Dersler nasıl? ... diye sordu.

Sağ olun Elhan'ım! Her şey yolunda. Derslerim de çok iyi. Tatil nedeniyle sizleri görmeye geldim. İki yıldan beri ailemi de çok özlemiştim!

“Hoş gelmişsin! ... Anlat bakalım! Hangi dersler veriliyor mektepte? Neler öğrendin?” diye sordu.

Çok şey öğrendim Elhan'ım. Ancak sadece size söylemek istediğim birkaç önemli sözüm var.

İsmail'den bu lafları duyunca herkes bir yandan İsmail'in cesaretine diğer yandan bu yaştaki bir çocuğun bu kadar üsluplu ve terbiyeli bir şekilde kendisini ifade edebildiğine şaşırıldı. Kendi aralarında birbirlerinin gözlerine bakarak:

Acaba konu ne? diye bir merak saldı hepsini. Birbirlerinden konunun ne olduğunu kaş ve göz hareketi ile sormaya çalıştılar.

Elhan: Hayırdır oğlum? Hadi hemen! deyip ayaklandı Elhan ve büyüklere bakarak:

İsmail Han, Bibi Ana'sını özlemiş. Birlikte gidip anamızı ziyaret edip hemen döneceğiz. Size iyi sohbetler! Sözlerinize devam edin! dedi ve ikisi birlikte sofadan inip eve gittiler.

Ana Hatun odasında oturmuştu. Elhan kapıdan girer girmez Selamünaleyküm Bibi Ana'm! Bak, İsmail Han sizi görmeye gelmiş Kabil'den... dedi.

Ana Hatun Aleyküm selam! dedi ve İsmail'in başından ayağa bir süzdü. İsmail'in yöresel kıyafetleriyle buradaki çocuklardan bir farkı yoktu. Edepli, terbiyeli, kültürlü ve temiz bir çocuk... Sonra Gel oğlum! dedi.

İsmail, saygıyla Ana Hatun'un ellerini öptü ve yanına oturdu. Üçü saatlerce konuştular.

Dışardakilerin Konu neymiş? diye içleri içlerini yedi. İsmail'in babası, Nazir Kul Bay'a sordular:

İsmail'in söyleyeceği önemli şey de neymiş Bay arkadaş? Size de söylemiştir değil mi? ... Gizlemeyin bu kadar Bay abi! Bize de söyleyin bakalım neymiş! ... diye, her taraftan İsmail'in babasını sıkıştırdılar.

Nazir Kul Bay: Benim de sizin gibi bir şeyden haberim yok! İnanın ki bana da hiçbir şey söylemedi... dedi.

Yadigâr Hacı: Vay, tövbe tövbe! Ahir zamanın çocuklardan da korkmalı. Babasından bile diyeceklerini gizliyorlar... dedi.

Kâri Azîmî: İsmail artık iyiyi kötüyü ve faydayı zararını birbirinden açık bir şekilde ayırabiliyor. Hangi sözü kime edeceğini de biliyor. Ben eminim ki İsmail canın, Elhan'ımıza ve Bibi Ana'mıza söylemek istediği şey yurdumuz ve bizim için çok önemli bir mesele olmalı... dedi. Böylece her ağızdan bir ses ve her kafadan bir fikir çıkardı sofada...

Ana Hatun, İsmail'e bakarak:

Anlat İsmail oğlum biraz gördüğün ve öğrendiğin şeylerden bakayım.

İsmail derslerinin iyi olduğunu ve sınıfın birincisi olduğunu söyledi, sonra da devam etti: Hürmetli Bibi Ana'm ve Elhan'ım! Sizi gördüğüm için çok mutluyum! Varlığınıza beni sevindiriyor! Size her zaman uzun ve sağlıklı bir ömür diliyor, yurdumuzun huzuru ve esenliği için dua ediyorum! Yalnız sizi mühim bir meseleden haberdar etmeliyim! Konu şu ki Afganistan hükûmeti tüm kötü planlarının en fenasını yurdumuz Türkistan'ın üzerinde uygulamak istiyor. Ne yapıp edip Türkistan yurtlarını elde geçirmek ve bu toprakları bizden almak istiyorlar. Bu işe nereden, nasıl ve ne zaman başlayacakları üzerinde düşünüyorlar. Gavur İngiliz Devleti de bu hususta onlara yol

gösteriyor. Er ya da geç, bu kötü emellerine erişecekler. Bu yüzden benim gibi yüzlerce gencin beynini yıkayıp, bizim üzerimizden her türlü kötü planlarına daha kolay ve daha sağlam erişeceklerine inanıyorlar. Ama siz benim için endişe etmeyin! Ben ve Türkistan'ın dört bir yanından gelen gençlerin çoğu törelerine bağlı ve gayretli kişilerdir. Bu yurdu kolay kolay yabancılara vermeyeceğiz! Fakat sizlere düşen halkı bu konuda bilgilendirmenizdir. Yurduna ve töresine, tıpkı çocuklarına sahip çıktıkları gibi sahip çıksınlar ve onları bağırklarına bassınlar.

Ana Hatun ve Yusuf Bay, dikkatlice İsmail'i dinlediler ve kafasını sallayarak "Doğru! Doğru diyorsun oğlum!" diye onayladıklarını gösterdiler. Ana Hatun'un bu konu hakkında kayınpederi Berdi Hacı ve zamanın Serpul önde geleni ve büyüğü Muhammed Han Beyler Beyinin oğlu Zülfikâr Han Beyler Beyi ve Kılıç Han'dan duyduğu ve kulak saldığı birçok şeyle birlikte kendi bildikleri de vardı. Birdenbire aklına geldi ve söze başladı:

Rahmetli büyüklerimizden Zülfikâr Beyler Beyi ve Kılıç Han'ın hâkim olduğu zamanlarda ikisi de gelip kayınpederimle sohbet ediyorlardı. Ben ise onlara çay demleyip yemek hazırlıyordum. Saatlerce işte şu dışarıdaki sofanın üstünde sohbet ediyorlardı. Bir gün Afganistan Hükümeti'nin silahlı adamları gelip üçünü de götürdü. Dört gün sonra döndüler. Mezar-ı Şerif'e kadar götürmüşler. Ne Zülfikâr Han ne Kılıç Han ne de kayınpederim Berdi Hacı hiçbiri döndüklerinde iyi ve keyifli görünmüyordu. Dağ gibi bir dert ve kaygı basmıştı üçünü. Sonra, yine işte bu sofanın üstünde oturduklarında Zülfikâr Han Beyler Beyi, Elhan'ın babası Tahir Bay'ı yanlarına çağırdı. Sonra Kılıç Han Berdi Hacı ortak! Bu iş, biz erkeklerden çok kadınlara düşecek! Şu kızımız Ana Hatun'u da çağırıp bilgilendirsek iyi olacak... demiş. Sonra beni çağırdılar. Ben de gidip aralarına oturdum. Mezar-ı Şerif'te olanları anlatılar. dedi ve devam etti Ana Hatun:

Afganistan Hükümeti, Türkistan dağlarının bu yanını, yani büyük Türkistan yurdunun her bir şehrini, Avgan kabilelerine resmî tapularla vaat etmişler. Böylece Meymene'yi, Ahmedzay Kabilesine, Mezar-ı Şerif'i Memuzey Kabilesi'ne, Kunduz'u Terehil Kabilesi'ne bizim Serpul'umuzu ise İshakzey Kabilesi'ne ve aynı şekilde diğer şehirlerimizin tapusunu yazıp teker teker kendi kabilelerinin ellerine vermişler. Sonra da büyük Türkistan yurdunu Afganistan haritasının içinde çizmişler. Diğer şehirlerin büyükleri ve muhtarlarını da Mezar-ı Şerif'e bu nedenle çağırılmışlar. Siz bu Avgan kabilelerine kendi ürünlerinizden vergi vermek zorundasınız! Yoksa bu topraklardan defolup gidin! ... demişler. "Herkes gidip kendi halkına bizim bu söylediklerimizi aktarsın. Kabul etmeyenlerin cevabını işte bu silahla vereceğiz." deyip herkesi şehirlerine

geri yollamışlar. O günden beri çok zaman geçmişse de bize güçleri yetmedi. Bizden korktukları belli ancak o büyük atalarımız ve büyüklerimiz vefat ettikten sonra ara sıra hırsız gibi gelip bir şeyler çevirip gidiyorlar. Fakat halk bunlardan haberdar değil. Benim bildiklerim ve hatırımda kalanlar işte bu kadar. dedi Ana Hatun oğlu Elhan ile İsmail'e.

Elhan, bugüne kadar bu konudan habersizdi. Bugüne kadar Ana Hatun da bir şey söylememişti. İsmail Han bu konuyu açtıktan sonra, birdenbire eski günleri hatırlayıp bildiklerini anlattı. Elhan bu sözleri işitince, şaşkınlıktan gözleri fal taşı gibi açıldı... İsmail birden Vay sizi nankör Afganlar sizi! ...ben bu kadarını bilmiyordum! Bir dahaki gidişimde bu konuyu araştıracağım. Kimin, nereyi, nasıl tapuladığını dedi ve kaldığı yerden devam etti:

Teşekkür ederim Bibi Ana'm! Her şeyi anladım ben. Bin yıllık ecdadımızın saltanatını bu nankörler yok etmek istemiş ha! Bu aklı onlara lanet İngilizler ve diğer yabancı devletler veriyor. Horasan adını da Afganistan olarak değiştiren yine bu habis İngilizlerdir. Ayağımızı gücümüz yettiğince yere sağlam basmamız gerekiyor. Sağlam basalım ki kaymasın. Görünüşe göre bu oyun büyük bir oyun. Birazcık gaflete kapılsak yenileceğimiz kesin. dedi İsmail.

Elhan, belini doğrultup derin bir nefes aldı ve: Neler neler olmuş! Nasıl olur da benim haberim yok bunlardan? Şuna bakın ki, Türkistan'ın tüm muhtar ve Elhanlarının da benden beter haberi yok bu oyundan. Tamam, geç olmadan önünü alalım... dedi İsmail'e bakarak: İyi ki seni göndermişim! Bundan sonra sana İsmail Han diye hitap edeceğim!

Estağfurullah Elhan'ım! Ben daha çocuğum, hanlık ne hadime ... deyip başını önüne eğdi.

Sen ne düşünüyorsun bu hususta İsmail Han? Oyun belli! Düşmanların hain planını da öğrenmişsin! Biz var olduğumuz müddetçe kötü planlarını uygulayamayacaklar inşallah. Ben yalnızca siz yeni nesil için endişeleniyorum. dedi Elhan.

“Şunu biliyorum ki bize çok iş düşecek Elhan'ım.” diye cevap verdi İsmail Han.

Dış avludakiler “Şu küçük yaşıyla ne kadar çok söz biliyormuş. İki saatten beri, hâlâ sözü bitmedi ya! ...” diye kendi aralarında konuşuyorlardı. Kasabalardan birinin önde gelenlerinden Samet, İsmail Han'ın babasına bakarak:

Nazir Kul Bay arkadaş! Benim düşünceme göre oğlunuz öğrendiği tüm dersleri Bibi Ana'mıza öğretiyor gibi. Yoksa bu kadar uzun sürmezdi diye düşünüyorum diye şaka yaptı.

İsmail Han dedi yine Elhan. Sen yaşlıların için ne düşünüyorsun? Bunları da Kabil'e gönderelim mi? Bu konu hakkında ne düşündüğünü söyle? Bunlar da senin gibi uyanırlar. Ve konunun ne olduğunu anlasınlar. Bence çok iyi olur diye düşünüyorum İsmail Han.

Size fikir vermek benim hadime göre değildir Elhan'ım! Şimdi sordunuz diye söyleyeyim. Eğer Bibi Ana'm uygun görürlerse ve izinleri olursa, benim bir düşüncem var, açıklamak istediğim. dedi.

Benden sana izin İsmail! Sen artık yaşı küçük başı büyük bir kişisin! dedi, Ana Hatun.

Bu mektebi Serpul'da açmak bana daha makul geliyor Elhan'ım. dedi İsmail Han. Ana Hatun bu sözü duyar duymaz şaşkınlıktan dili tutuldu. Elhan:

Anneciğim, ne diyorsunuz İsmail'in bu düşüncesine? Bana kalırsa İsmail'in bu düşüncesi çok mantıklı ve uygun. dedi.

Ana Hatun'u ter bastı birden. Hiç böyle çaresiz kalmamıştı. Ancak her şey ortadaydı. Çare bulmak için düşüncelere daldı ve:

Düşmana karşı düşman gibi silahlanmak gerek oğul! Sen bu konuyu büyüklerimiz Molla Hadim, Kâri Azîmî ve diğer büyüklerle bir istişare et. Onlar ne derse öyle yap oğlum! dedi, Ana Hatun.

Elhan yerinden kalktı. İsmail Han da kalktı ve Ana Hatun'un ellerinden öperek "Yarın Kabil'e gideceğim Bibi Ana'm! Bana dua edin." deyip Bibi Ana'sının duasını alarak yanından ayrıldı.

Büyükler sohbete dalmışlardı. Elhan, İsmail Han ile iç avlunun kapısından çıkıp sofaya geldi. Herkes ayağa kalktı. Elhan gidip yerine oturduktan sonra herkes tekrar yerine oturdu. Hepsi sükût içindeydi. Bir sessizlik çöktü meclise. Sonunda bu sessizliği Elhan bozdu: Büyüklerim! Ulularım! İyi ki hepiniz şimdi buradasınız. Sizlerle çok ama çok önemli bir şeyi konuşmak istiyorum. Tabii ki çocuklarımız ve yurdumuzun geleceği için oldukça zorunlu ve önemli bir mevzuyu görüşmek için. dedi.

Molla Hadîm Buyurun Elhan'ım! Biz zaten bunun için buradayız! dedi.

Şüphesiz ki, siz ve Bibi Ana'mız bizim ve yurdumuzun iyiliğini düşünüyorsunuz. Dedi Kâri Azîmî.

Usta Hankeldi Bay Biz Serpul halkı daima sizin yanınızdayız Elhan'ım. Emrinizi seve seve yerine getireceğiz! dedi.

Ancak bu konu şimdilik aramızda kalsın! dedi Elhan ve devam etti: Mevzu burada yani bu sofadakilerin arasında kalsın bir süre. Hiçbiriniz hatta evinizdeki hatunlarınıza

bile söylemeyin, bu konuşlarımızdan haberdar olmasınlar. dedi. İsmail Han'dan işittiklerini ve Ana Hatun'dan duyduklarını tüm büyüklerin teker teker söyledi Elhan. Sonra İsmail Han'ın düşüncesini ve planını onlara açıkladı. Ana Hatun'un da bu plana karşı çıkmadığını söyledi... Elhan ise "Bu fikir bana da mantıklı geldi! Şimdi siz ne diyorsunuz?" diye, cevap bekledi oturanlardan.

Herkesi bir sessizlik ve sükût sarmıştı. Sanki hepsi dillerini yutmuş gibi konuşmaksızın birbirine bakakaldılar. Yine Elhan:

"Üstadlarım! Büyüklerim! Bir şeyler söyleyin! Susmanın zamanı değil! Çok geç kaldık! İşte düşmanlar burnumuzun dibinde. Hatta yakamızdan tutmuşlar. Ne kadar acele edersek o kadar yararımıza ve faydamızadır." deyip bu işin çok ciddi, kendininse bu hususta ne kadar kararlı olduğunu gösteriyordu. Gördü ki, kimseden ses çıkmıyor ve kimse cevap vermiyor. Belki bu konuya hemen cevap vermenin acele bir karar olduğunu düşünüyorlardı. Düşünüp sonra karara varsınlar diye sabaha kadar zaman tanındı ve herkes evine gitti. Yalnızca İsmail babasıyla daha gitmemişti.

Yusuf Bay, Nazir Kul Bay'a bakarak:

"Gördünüz mü Nazir Kul Bay ortak! Ben size söylemiştim. İsmail'in Kabil'e gitmesi, bu millet ve bu yurdun yararınadır diye! Bakın dediğim gibi oldu." deyip elini İsmail'in başına koyarak "Bu defa birlikte Kabil'e gidelim tamam mı?" dedi.

İsmail Çok sevindiririm Elhan'ım. Sizinle yolculuk yapmak benim için büyük bir şeref ve sevinçtir. dedi ve sonra vedalaştılar.

Molla Hadîm ve Kâri Azîmî tüm sorunlara yönelik bir çözüm ve çıkış yolu arıyorlardı. İki birlikte akşam namazını Şah Rahmetullah Velî camisinde kıldılar ve akşamına caminin imamı ve hatibi Abdülhakim Han'a misafir oldular.

Damolla Abdülhakim Han cenapları Serpul halkının çocuklarına İslam dinini ve Kuran-ı Kerim'i öğretiyordu. Aynı zamanda Şah Rahmatullah Velî Camisi'nde imamlık ve müderrislik yapıyordu.

Kâri Azîmî söze başladı:

Saygıdeğer üstadım! Elhan'ımız, Serpul yurdunun geleceği için medresenizin yanında Afganistan Hükümeti tarafından idare edilecek bir mektep açmak istiyor! dedi.

Molla Hadîm: Hürmetli üstadım! Okulda çağdaş dersler verilecek. Yeni nesli, yeni bilgi ve yeniliklerle tanıştıracak! dedi.

Bu dersler öğrencilere kimler tarafından verilecek? diye sordu Damolla Abdülhakîm Han.

Biz de bunu düşünüyoruz üstadım. Dedi Kâri Azîmî.

Damolla Abdülhakîm Han Siz de biliyorsunuz bu çağdaş şeyleri değil mi? Eğer kendiniz ders verirsiniz bir sorun teşkil etmez.

Eğer dersler çok zor değilse verebiliriz, Allah'ın izniyle... dedi Kâri Azîmî.

Eğer siz bu mekteplerde öğretmenlik yaparsanız, müderrisler de bizden olursa gidin bir değil iki okul açın. dedi, Damolla Abdülhakîm.

Artık Molla Hadîm ve Kâri Azîmî için bu mesele çözülmüştü. Ertesi gün büyükler bir araya toplandı. Hiçbirisi hâlâ karar verememişti. Ve kendi aralarında:

İki büyük şahsiyetimiz Molla Hadîm ve Kâri Azîmî cenapları ne derse onu kabul ederiz. Bizden daha iyi biliyorlar, böyle şeylere kafaları daha iyi çalışıyor. Çünkü hafızaları ve akılları çok daha sağlam! Benim düşüncem işte bu arkadaşlar! deyip kendi fikrini dile getirdi Usta Hangeldi Bay.

Yadigâr Hacı ve Yoldaş Hacı: İyi dediniz hocam!

Molla Kerim Ağa: Bibi Ana'mla Elhan, bu işe gönül koyduysa iş çözülmüştür ve çoktan karar verilmiştir diye düşünüyoruz dedi. Yine de halk bir düşünce içindeydi. Çok zaman geçmeden Molla Hadîm ve Kâri Azîmî de geldiler. Hepsi gelip sofadaki yerlerini aldılar. Elhan ve Ana Hatun da geldi ve Selamlaşp hâl hatır sordular. Hoş geldiniz! Nasıl, düşünüp taşındınız mı? diye söze başladı.

Herkes suskundu. Yalnızca birbirlerine bakıp durdular.

Ana Hatun Düşünüp taşınan birisi var mı? Molla Hadim! Kâri Azîmî! Siz de suskunsunuz? dedi.

Molla Hadîm, Kâri Azîmî'ye baktı sonra söze başladı: "Elhan'ımız ne düşündüyse ve siz neyi uygun gördüyseniz, bize sadece itaat etmek kalır Bibi Ana'm! Biz bu konu hakkında Damolla Abdülhakîm Han'a akıl danıştık. Sayın Damolla cenapları! Eğer öğretmen siz olacaksınız, bir değil iki okul açınız!" diyerek gülümseyip bu işe onay verdiler.

"Kâri Azîmî Hatta okul açılmasa bile bugünden itibaren Damolla cenapları bizi muallim sayıyor." deyip gülümsedi.

Halk şaşkınlık içinde ne olacak diye beklerken Ana Hatun ve Elhan, Kâri Azîmî'den bu sözleri duyunca çok sevindi.

Öyleyse ben yarın Kabil'in yolunu tutacağım. Ne kadar erken bu mektep meselesini halledersem o kadar iyi ve yaramıza olur... dedi Elhan.

Elhan ve büyüklerin Bedahşan'dan sağ salim dönmelerini bahane edip tüm kadınlar, Ana Hatun ve Baybeçe Hatun'a Gözünüz aydın! demeye gelip gidiyorlardı. Yakup'un tanıdıkları ve arkadaşları da Yakup'u görmeye geliyorlardı. Ortak, nasıl geçti

kutlamalar? İyi gezip tozdun ha? diye her bir arkadaşı soruyordu Yakup'a. Yakup gördüklerini kısaca anlatıyordu arkadaşlarına. Yakup babası ve Serpul'un önde gelenleri ile büyük Türkistan yurdunu gezmeye ilk kez çıkmıştı. O, Türkistan yurdunun tüm elhanları ve büyükleri ile Bedahşan'daki Türkistan Bayramı Ergenekon kutlamalarıyla tanıştı. Arkadaşlarına, bayramda gören oğlak oyunlarından, pehlivanların güreşlerinden, şarkıcılar ve komedi gösterilerinden bahsetti. Özellikle, Serpul adına oynayan oğlakçıların iyi, hızlı ve yetenekli oluşlarını övüyordu. Açıl Pehlivan'ın güreşi daha çok hoşuna gitmişti. Her an Açıl Pehlivan'ın tuttuğu güreşler Yakup'un gözünün önünde canlanıp duruyordu. Ve arkadaşlarına bakarak:

Yaşasın Serpul'u temsil eden büyük insan, Açıl Pehlivan! Bu sene fırtına gibi esip gürledi. Yurdun birincisi oldu. Babam ve bazı büyüklerimiz diyorlar ki; Açıl Pehlivanın sırtı hiç yer görmemiş. Ama ben o güne kadar inanmıyordum. Kendi gözlerimle görünce canı gönülden inandım. İlk kez şehirler arası güreş oyunu oldu. Güreşi kazananlar tekrar kendi aralarında güreş tuttular. En son sırtı yere gelmeyen iki pehlivan kaldı meydanda. Birisi Bağlan şehrinden Aman Pehlivan, diğeri ise bizim efsane pehlivanımız Açıl Pehlivan. İki de büyük ve çok güçlü pehlivanlardı. Heybetli ve cüsseli idiler. İki dağ gibi duruyorlardı meydanın ortasında. Tüm seyrediciler heyecanlanmıştı. Ayağa kalkarak, nefeslerini tutmuşlardı hepsi. Meydan hakeminin elinde bir kâse turşek vardı. Pehlivanlar kâsedeki turşeklerden birer tane alıp ağızlarına attılar. Sonra birbirinin gözlerine dik dik bakarak halka kurup dönmeye başladılar. Binlerce kişi suskun hâldeydi, hiç sesleri çıkmıyordu. Pehlivanlar aslanlar gibi dolanıp durdu. İki de eğilip ellerini yere vurup ardından ellerini yüzlerine sürüp dua ettiler. Sonra parmaklarını yalayıp bellerine sardıkları kuşağı bir çekip bıraktılar. Şalvarlarını da iki eliyle dizine kadar çektiler. Sonra sallana sallana eğilip doğrularak birbirlerine yaklaştı. Birbirlerinin belinden ve sırtından tutarak güç gösterisine başladılar. Heyyyy... bir kere, iki kere, üç kere güreştiler. İkisinin de sırtı yere gelmedi. Millet ise çok heyecanlıydı... Bağlanlı Aman Pehlivan çok güçlü, lanet olasıca bir pehlivandı. Sonra babam gidip Açıl Pehlivan'ın kulağına bir şeyler söyledi. Açıl Pehlivan dördüncü kez omuzunu silkip ya Allah diyerek yerinden kalktı. Bu kalkış başka bir kalkıştı. Boynu tıpkı benim belim kadar kalınlaşmıştı. Boynunun damarları, oklava gibi kabarmıştı. Yine güreşe tutuştular. Nasıl olduysa birden Açıl Pehlivan, Aman Pehlivan'ın ayağını yerden kaldırıp sırtını yere çaldı. Ve heyecanla Kazandım! diye bağırdı. Derhal hakem gelip Açıl Pehlivan'ın elini kaldırdı. Millet de birden sükûtuna son verip Açıl Pehlivan, Açıl Pehlivan! diye coşkuyla alkışlamaya başladılar.

Arkadaşları Yakup'un anlattıklarını ilgiyle dinleyip Hay maşallah, içtiğin süt helal olsun pehlivanımız diyorlardı.

Yakup üç dört gündür evdeydi. Onu ziyarete gelen arkadaşları ile görüşüyordu. Yakın arkadaşı olan Asya Badlı Vahit'e bakarak "Sen de bir gün Açıl Pehlivan'ın yerini alacaksın, ortak! Daha bu yaşta cüsseli ve heybetlisin, maşallah! Bileklerin güçlü ve parmakları kayış gibi. Büyüyünce dağa vursan un ufak edersin." dedi.

Vahit "Dalga geçme, Yakup arkadaş! Ben kim ve Açıl Pehlivan kim. En iyisi haddimizi bilmektir, ortak." diye cevap verdi.

Ortak, uzun zamandır ava çıktığımız yok. Seninle ava çıkmayı çok özledim. Bir ava mı çıksak, ha? Ne dersin? dedi Vahit'e.

Ben de seni bekliyordum, dostum. dedi.

Tamam o zaman! Yarın erkenden hazır ol! Ben geleceğim, sonra birlikte çıkacağız. dedi Yakup ve vedalaştılar.

Asyabadlı Vahit çok zeki ve mert bir çocuktur. Tüm yerel güreşlerde rakiplerini yere sermişti. Arkadaşlarının gücü yetmezdi zaten ona. Hatta kimi zaman gençlerle de güreşir onları da yenerdi. Bu sebeple büyük küçük herkes ona Vahit pehlivan diye hitap ederdi.

Artık Yakup da büyümüşü. Boyuyla posuyla babası Yusuf Bay, babaannesi Ana Hatun ve annesi Baybeçe Hatun'un dikkatini çekiyordu.

Elhan "Oğlum Yakup da artık genç bir delikanlı olmuş. Bundan gayrı toplum içine girip işe güce karışsın da tecrübe kazansın. Yurdu tanınsın, diğer insanlarla tanışsın. Bir gün bu töremizi bizden sonra işte bu nesil devam ettirecek. Görsün ve öğrensün ki, ölünce gözümüz arkada kalmassın." diye oğlu Yakup'u da yanında Bedahşan'a götürmüştü.

Diğer taraftan Baybeçe Hatun da ikinci oğlunu evlendirme hevesindeydi. Oğlunu damat etmeyi arzu ediyordu...

Emîr Sûfi'nin eşi Ayhan Hatun, Samet Karyedâr'ın eşi Begüm Hatun, Kerim Bay'ın eşi Serke Hatun ve Kör Feyzi'nin eşi Alma Hatun toplanıp Bibi Ana'nın yanında oturmuşlar, havadan sudan konuşuyorlardı. Söz arasında Ayhan Hatun:

"Bibi Ana'm!... Bir hayli zaman oldu ki yurdumuz düğün dernek görmedi. Siz bir ön ayak olsanız. Yurdun her yanında boy boy kızlarımız ve yiğitlerimiz gelin damat olacak yaşta." diyerek başka bir konudan söz açtılar. Sonra da Aray Hatun Evet, Bibi Ana'm! Ayhan Hatun doğru söylüyor bence. dedi şakayla. Sonra da gülerek Çok şükür, kendi kızı Erke de boyu kadar oldu, maşallah! dedi.

Mestkelin, Begüm Hatun'a doğru bakarak gülümsedi: Ben dün Çıber Kız'ı gördüm. Göz değmesin boyuna posuna, maşallah! Çok güzel bir gelin olacak. dedi.

Ayhan Hatun ve Begüm Hatun bir ağızdan "Hepimizin kızını büyüdü! Serke Hatun'un Altın Kız'ı ve Alma Hatun'un Ay Kız'ı da var! Onlar niye kendi kızlarına evlendirmiyor?" dediler.

Aray Hatun söz aldı.

- "Bibi Ana'm! Tanrı'ya şükür genç kızlarımız çok. Yine bir o kadar da genç yiğitlerimiz var. Dengini bulup evlendirsek iyi olacak gibi, ne dersiniz?" diye sorunca Mestkelin Hatun, Baybeçe Hatun'a bakarak gülümsedi ve "O zaman Yakup canı evlendirelim. Büyümüş, boylu poslu bir genç olmuş, maşallah. Elhan'ımızın evinden de çok zamandır bir düğün yemeği yemedik. Bir düğün yemeği yesek, ne kadar da mutlu oluruz. Öyle değil mi arkadaşlar?" dedi.

"Bana kalırsa iyi olur!" dedi Baybeçe Hatun ve devam etti.

- Bibi Ana'm ve Elhan'ımın olduğu yerde bana söz düşmez.

Kendi aralarında bir iyice sohbete dalmışlardı ki Yakup geldi. Merhaba! deyip eşikte durdu. Anneciğim ben sabah dostum Vahit'le ava çıkacağım! Benim av silahım nerede? diye sordu. Annesi Baybeçe Hatun Oğlum Yakup! Daha yeni geldin ya gezip tozmadan! Ben daha sana doymadan sen hemen ava mı bahane edip beni gül yüzünden mahrum mu bırakacaksın, oğlum? dedi.

Bibi Ana hemen araya girdi: Baybeçe Hatun erkek çocuğun işine karışma. Ava çıkmak, güreş tutmak, kılıç sallamak ve atış talimi yapmak erkeklerin işi. Her yiğit bunları bilmeli. Türk oğlu olup da hâlâ bunları bilmezse ben ona erkek de demem yiğit de! dedi.

Yakup kapıda durup: Bir tanesiniz babaanneciğim! Türk milleti, sizin gibi bir anneye sahip olduğu için gurur ve onur duyup övünmelidir." deyip sevindi. Sonra da annesine "Benim av malzemelerimi sofanın yanındaki ağacın altına hazırlayıp bırakın, anneciğim. Ben sabah erkenden çıkacağım, tamam mı?" dedi ve gitti.

Ertesi gün, sabah erkenden Yakup uyandı, atını eyerledi, av silahını omuzuna atıp Asya Bad'a doğru yola çıktı. Arkadaşı Vahit'in evine vardı. Vahit de atını eyerlemiş hazır bir şekilde bekliyordu arkadaşını dış avluda. Vahit'in atı birden kişnemeye başladı. Yakup'un atını görmüştü galiba. Vahit de Yakup'u görünce "Geldin mi ortak?" dedi.

"Evet geldim dostum!.." diye cevap verdi.

İşte ben de hazırım! Haydi sür atını da gidelim! diyerek atına bindi ve iki arkadaş nehir doğru atlarını sürdüler.

Ne avlasak ortak? diye sordu Yakup.

Biraz ilerilere gidelim bakalım nehir boyunca. Daha neler göreceğiz gözümüz! dedi Vahit ve devam etti:

- Avlanmayı unutmadın değil mi arkadaşım?
- Ne diyorsun ortak? Sen güreşmeyi unuttun mu ki?
- Vaaay! Pehlivan güreşmeyi unutabilir mi hiç?
- Ne zaman ki güreşmeyi unutursan, benim de işte o zaman avlanmayı unutturum.

Bu sözü unutma Vahit pehlivan! diye yolda şakalaştılar. Şifa ırmağının yanına gelmişlerdi. Yakup atını durdurup sordu: Pehlivan dostum şurada durup Şifa ırmağının suyu ile heybendeki laçirelerimizi³¹ yesek ha, ne dersin?

- “Olur ortak! Çevir atını o zaman.” dedi.

Atlarından inip bir ağaca bağladılar. Sonra yol kenarındaki koca dut ağacın gölgesine bağdaş kurup oturdular. Yavaş yavaş Şifa ırmağının suyuyla laçirelerini yemeye başladılar. Oturdukları yerin çok güzel bir manzarası vardı. Arkada yüksek bir tepe ve o tepenin bağrından akıp gelen gümüş gibi tertemiz zezem suyu, buldukları yerin diğer yanı ise büyük bir yol ve yolun diğer yanında büyük ve yeşil bir arazi... Ak nehir ve kara nehir birleştikten sonra, işte bu büyük meydana birbirlerine kucaklaşıyor. Bu büyük meydana nehirden ayrılmış kıvrılıp giden dereler... Ve bu derelerdeki sular sarhoş olup başını taştan taşa vurup kavuşma şarkısı söyledikten sonra birleşip tek bir nehir olup şehre akıyorlar.

Sabahları çeşit çeşit kuş ve ördek önlerindeki araziye konuyordu. Yakup, Vahit’e bakarak eli ile işaret ederek:

Ortak! Şu meydanın tam ortasına iyice baksana. Ne görüyorsun? Bakalım sen de ben gördüğümü görebilecek misin? dedi. Vahit iyice baktı. Gün ağarmışsa da henüz tepelerin arkasından iyice çıkmamıştı. Tepelerin gölgesi nedeniyle meydan tam olarak görünmüyordu. Birden:

Evet, ortak şanslıyız. Bugün elimiz boş gitmeyeceğiz eve! Bu sefer ördek avlayacağız! Hemen kalksak iyi olur. Ördekler uçup gitmeden avlayalım! dedi Vahit pehlivan.

Oturdukları yerden kalkıp atlarına bindiler ve silahlarına kurşun yerleştirip silahı ellerinde tuttular. Haydi gidelim! deyip atlarını ağır ağır meydana doğru sürdüler. Meydanın ortasına vardıkları sonra yere konan ördek sürüsüne yaklaştılar. Vahit pehlivan

³¹ Laçire: Hamur oklavayla açıldıktan sonra üzerine eritilmiş kuyruk yağı veya sıvı yağ gezdirilerek kat kat yumak haline getirilmesi sonra yeniden oklavayla açılıp tandırda pişirilen, Türk katmerine oranla daha kabarık olan bir tür ekmek.

Hadi at da görelim bakalım bir kurşunla kaç tane ördek avlayabiliyorsun. dedi fısıldayarak Yakup'a.

Yakup, silahını doğrultup nişan aldı ve ördeklerin konduğu yere bir mermi attı. Silahın sesi ile ördekler uçtu. Fakat ördeklerden birisi uçamadı, bir adam boyu kadar yükseldi ve yere düştü. Yakup atını sürüp ördeğin yanına vardı ve başını kesip ördeği heybesine koydu.

Maşallah Yakup ortak! dedi Vahit pehlivan.

Şimdi sıra sende Vahit pehlivan. dedi.

Biraz ileriye yine bir ördek sürüsü konmuştu. Vahit pehlivan yaklaştı ve nişan alıp ateş etti. Ördekler havalandı, bir tane ördek uçamamış yerde çırpınıp duruyordu. Atlarını sürdüler ve vurulan ördeğin Vahit pehlivan başını kesip yine heybesine yerleştirdi.

Bu şekilde öğlene kadar ördek avladılar. Heybeler avla doldu. Hava da iyice ısınmış, çok sıcak olmuştu. İkisi yavaş yavaş toplanıp gerisin geri döndüler. Vahit pehlivan, annesi Naz Hatun'a dün akşamdan buyurmuştur: Yarın öğle yemeğine düşbere pişirin! Elhan oğlu Yakup dostumla avdan sonra eve gelip yiyeceğiz. dedi.

Naz Hatun da bu yüzden öğle yemeğine lezzetli bir düşbere pişirmişti. İki arkadaş ellerini yüzlerini yıkayıp sofraya oturdu ve güzelce karınlarını doydurdular. Naz Hatun tandırı toparlayıp çayı demleyene kadar Yakup ile oğlu Vahit yemeğini bitirmişti. Yakup eve dönmek için hazırlanmış ayakta bekliyordu. Naz Hatun, Yakup'u ayak üstü görünce: Oturun oğlum, bak işte çay demledim. Bir kâse çay için ki yorgunluğunuzu alsın! Bu ne acele? Daha vakit çok erken. dedi.

Sağ olun Naz Hatun yengem! Ellerinize sağlık. Zahmet edip çok lezzetli bir düşbere pişirmişsiniz. Biz de afiyetle yedik. dedi Yakup.

Afiyet olsun oğlum! Her zaman beklerim. Yine gel!

Olur! Bir de zahmet edip çay demlemişsin. Bir kâse içip sonra gideyim. Kalanını bizim evde içeriz. dedi Yakup. Sonra verandada ayak üstü bir kâse çay içip "Yengecim yine gelirim, artık eve gideyim. Annem çok özlemiştir beni. Annemle de biraz hasret gidereyim." deyip gitmek için izin istedi.

İyi edersin oğlum! Anne olduğum için anneni çok iyi anlıyorum! Yine gel, bekleriz. Bibi Ana'ma ve annene selamımı söyle! deyip vedalaştılar. Yakup heybesini tekrar atına yükledi, kendisi de bindi. Sonra Vahit pehlivana Ortak haydi atına bin, yorgunluğumuzu bizim evde atalım. dedi. Vahit de hayır demeyip bindi atına. İkisi birlikte şehre doğru yol aldı. Büyük yollardan yavaş yavaş sürdüler atlarını. Sançarek kavşağından geçerken caminin içinden bir ses duydu Yakup. Ortak, sen de bir ses duydu

mu? diye sordu Vahit'e. Atlarını durdurup iyice kulak verdiler. Cami avlusundan "Kurtarın!.." diye bağırarak sesleri işittiler. Yakup hemen atını camiye doğru sürdü. Atından indi ve atını mescidin dış kapısına bağlayıp cami avlusuna girdi.

O yana bu yana baktı ve dinledi etrafı senin nereden geldiğini anlamak için. Sesin havuz içinden geldiğini fark etti ve koşarak havuza doğru gitti. Havuzun içinde elini ayağını çırparak batmakta olan bir kız gördü. Yakup alelacele yeleşini, ayakkabısını çıkardı, kendini suya atı. Kızı havuzdan çıkardı. O sırada Vahit Pehlivan da atını bağlayıp Yakup'un yanına vardı. Kızın ağzına çok su kaçmıştı.

Derhal Vahit pehlivan Ortak haydi kalk hemen yardım et! Sofaya yatıralım. Başını yere doğru tut ki yuttuğu sular çıksın. Sonra gözünü açacaktır. Hadi acele et! dedi. İkisi kızı kurtarmak için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Kızın ağzından yarım kova su çıktıktan sonra nihayet kız kurtulup gözünü açtı.

Sen kimsin? Adın ne? Nasıl düştün havuza? diye Yakup soru sormaya başladı. Kız yeni yeni kendine geliyordu. Zar zor sesi çıkıyordu. Ben Lala Ağa'nın kızıyım! Adım Pervane! Su almaya gelmişim havuzdan. Bilemedim nasıl olduysa havuzun merdivenlerine konulan taş kaydı ve ben de taşla birlikte havuza düştüm.

Güzel kardeşim! Bundan sonra dikkatli ol. Eğer biz gelmeseydik ölüp gitmiştin. dedi Vahit pehlivan. Pervane, gençlerin yardımıyla yavaşça yerinden kalktı. Üstü başı sırlıklam olmuştu. İpince belli, uzun boylu, bembeyaz tenli ve burnu kılıç gibi bir kızdı... Elbisesi Türk kadınların kıyafetlerinin kumaşı gibi kalın değil, çok ipinceydi. Sırlıklam olduğu için elbisesi tenine yapışmıştı. Vücudunun tüm hatları sanki çırılçıplak kalmış gibi net bir şekilde belli oluyordu kumaşın inceliğinden. Bu manzara Yakup'un aklını başından aldı. O sırada Vahit sordu Pervane'ye Evin nerede? Seni evine götürelim.

İşte şu yolun diğer tarafında! Siz zahmet etmeyin, ben kendim giderim. Sağ olun, beni kurtardınız. dedi. Sonra Yakup'a bakarak "Size minnettarım. Beni ölümden kurtardınız. Hayatımı size borçluyum" dedi ve sessizce evine doğru yol aldı. Yakup'a ne olduysa bir anda olmuştu. Sanki dilini yutmuş gibi hiç sesi çıkmıyordu. Pervane gidince Yakup'un gözü dalıp gitti onun ardından. Bu hâli görünce Vahit pehlivan her şeyi anladı. Yakup artık yüreğinden vurulmuştu. Aşk oku ta kalbinin ortasına isabet etmiş gibi kalbi serçe gibi pır pır atıyordu.

"Ortak! Çok güzel bir hayır işledik, en azından bir can kurtardık." dedi Vahit Pehlivan.

Yakup "Evet doğru söylüyorsun. Can kurtardık." dedi ve başka bir şey söylemedi.

Bindiler atlarına ve sürdüler Kette İmam tarafına. Eve geldiklerinde, Yakup attan indi ve atının üstündeki heybeyi indirmedi. Atını bağlamadan kendi hâline bıraktı. Avda doldurduğu heybeyi Vahit Pehlivan indirdi atın üstünden.

Yakup gidip sofanın üstüne oturdu. Baybeçe Hatun çay getirdi. Oğlu Yakup'un yüzüne bakınca oğluna bir şey olduğunu hemen fark etti. Ancak belli etmedi. "Çok şey avlayıp yorulmuşa benziyorsunuz, öyle mi Vahit oğlum? Hadi çayınızı için ve dinlenip dinçleşin." deyip gitti.

Elhan, Kabil'e gitmek için hazırlanmıştı. Yanına Samed Karyedar ve Molla Kerim Ake'yi de aldı. İsmail'in tatili de bitmişti. Artık Kabil'e dönme vakti gelmişti. Bu sefer Elhan ve büyükler ile yolculuk yapmanın heyecanını yaşıyordu. İsmail Han, yakın arkadaşı olan Kari Abdülvahit Han'ın oğlu Muhammed Yakup'u da Kabil'de okuması için teşvik etti. Muhammed Yakup'un babasını ikna etti, onu da Kabil'de okuması için yanına aldı.

Tıpkı İsmail Han gibi Muhammed Yakup da çok zeki bir çocuktur. Nice zamandır başka bir zeki ve çevik arkadaşı olan Abdülhakim'in de Kabil'de okumasını planlıyordu İsmail Han. Gelecekte bu iki dostun Serpul'un parlak yıldızı olacağını gözlerinden anlaşıyordu. Bu sefer ki planı sadece Muhammed Yakup arkadaşındı. Muhammed Yakup'un babası Kari Abdülhakim Han'ın gönlü bu işe razı olduktan sonra, İsmail Han'a gidip Muhammed Yakup'un annesi Aybege Hatun'a da bir sor. Eğer izin verirse yanında götür. dedi. İsmail Han, dostu Muhammed Yakup'un annesini ikna etmeyi başardı.

Muhammed Yakup okuma ve yazmayı babası Kari Abdülvahid Han ve dedesi Molla Muhammed Emin Hatip'ten öğrenmişti.

Sonra İsmail Han dostu Muhammed Yakup Han'ı yanına alıp Elhan'ın kervanına katıldı.

Güzel ve uzun bir yolculuktan sonra sağ salim Kabil'e ulaştılar. Elhan, Muhammed Yakup ve İsmail Han'a bazı öğütler verip "Sizler, Serpul'un geleceğinin sahibisiniz. İyi okuyun ve öğrenin. Yoksa ana yurdunuz güzel Serpul avcunuzdan kayıp gidecek! İsmail Han, sen bildiklerini Muhammed Yakup arkadaşına da öğret. Anladın mı yavrum? deyip devam etti. Biz okul için kitap, defter ve diğer gerekli malzemeleri alıp Serpul'a döneceğiz. Kardeşleriniz ve diğer arkadaşlarınız da yakın bir zamanda sizler gibi okula gidip molla ve bilge olacaklar inşallah. Ama onlar sizler kadar bilgili olamayacak. Bu yüzden onların geleceğinden siz ikiniz mesulsünüz. Öyle okuyun ki, sadece Serpul

halkı değil, bütün Türkistan yurdu sizinle gurur duysun.” diye yüreklendirip onlarla vedalaştı.

Aşk ateştir, gönül ise odun. Gönül bir yanmaya görsün! Eğer yakacak ateş aşk ateşi ise, küle döner insanoğlunun teni. Elbette ki, aşk ateşi gönlü sadece yakmakla kalmaz, yakar ve kül eder. Sonra da külünü rüzgâra savurmadan seni yakamı bırakmaz. Tıpkı Mecnun’a gibi adını cümle âlemin ağzında dolandırır. Sakız gibi çiğnenirsin halkın ağzında...

Yürek yansa, dünyanın kararır! Büyük ve geniş dünya tıpkı zindan gibi dardar ve kapkaranlık oluverir. Hele ki yürek, aşk ateşiyle yanarsa! Bambaşka yanar! Rengin sapsarı samana benzer, insan kılığında çıkarsın ve deli divaneden beter olursun...

Yakup’un yüreği yanmıştı elbette aşk ateşiyle. Tutku ateşinin kıpkızıl közündeki yanıp kebab olmuştu, göğsündeki yürek kuşu. Akli başından gitmiş, hiçbir şeyi hatırlamıyordu, her şeyi unutmuştu. Artık arkadaşlarına Bedahşan’da kutlanan Ergenekon bayramından bahsedecek hiçbir şeyi hatırlamıyordu. Arkadaşları ve akranlarıyla her dakikasını sohbet etmek ve şakalaşarak durmakla geçiren Yakup artık susmuş ve konuşmaz olmuştu. Tek başına yapayalnız kalıp bir köşeye çekilip kendi başına oturmayı tercih ediyordu...

Ana Hatun, Yakup’un bu halinin sebebini “Belki yorulmuştur!” deyip buna bağlıyordu. Gelini Baybeçe Hatuna Acaba Elhan’ımız Yakup’a güreş mi tutturdu, oğlak oyunu mu oynattı bilmiyorum ama Yakup çocuğum çok yorulmuşa benziyor gelin! Kendine bir türlü gelemedi, keyfi yerinde değil. dedi. Muhtemelen Ana Hatun amacı böylece gelinin ağzından laf almak ve eğer bilmediği bir şey varsa öğrenmek idi...

Yakup’un bu hali herkesin dikkatini çekti. Halk merak içinde kalmıştı. Herkes bu durum hakkında bir şeyler öğrenmek için birbirine sorup duruyorlardı. Ama Yakup’un bu derdinin sırrını Allah ve Vahit’ten başka kimse bilmiyordu. Bu konuda taştan ses çıkar da ama Vahit’ten ses çıkmazdı. Vahit de düşünüyor bir türlü bu işin içinden çıkamıyordu. Dostu Yakup’un haline bakınca çok endişeleniyor bir taraftan töre mevzu diğer taraftan ise arkadaşının sağlığı. İster istemez yüreği kan ağlıyor, bağı yanıyordu.

Her yerde, her sokağın başında, her ağacın dibinde, baş başa vermiş bir grup insanın sohbet ettiğini görseniz muhakkak fısır fısır Yakup’u konuşuyor olurlardı. Bir taraftan konuştuklarının Ana Hatun’un kulağına gitmesinden de korkuyorlardı.

Usta Hangeldi Bay’ın oğlu Sadık Bay icara alıp ekip diktiği tarlaları kontrolden dönerken Kette İmam’ın bahçesinin önünde Kasap İbrahim ile karşılaştı. Birbirinin hâlini hatırlayı sorup havadan, sudan ve işten güçten konuştular. Sonra Sadık Bay Kasap arkadaş! Şu Elhan’ımızın oğlu Yakup’a bir şeyler olmuş gibi! Şehirde de köyde de herkesin ağzında bu laf var! Hayırdır inşallah? diye soru Kasap İbrahim’e.

Biz de Yakup’un yaşadayken, işte kahrolası laf söz dinlemeyen gönlümüz de böyle aşk ateşiyle yanmamış mıydı ha Sadık Bay? diyerek eli ile göğsüne vurdu.

Tam da dediğin gibi. Bizim yurdumuz Serpul'un havasından mı yoksa suyundan mı bilmiyorum fakat çocuklar yiğit olunca tıpkı taylara benziyor. Kudurmuş deli tayı da sakinleştirmek kolay iş değildir Kasap arkadaş! dedi ve devam etti Sadık Bay: Yakup Bay, daha bu yaşında atına binip gezip, yurdun muhteşem manzara ve havasının bir güzel keyfini çıkarmak yerine, eve kapanmış. Erkek denen evde kapanıp yatsa sonra halk tabii ki konuşur!.

Kasap İbrahim yine iyi niyetle cevap verdi:

Sadık Bay ortak!... Bu sene Bedaşan'da kutlanan Ergenekon bayramı kutlamalarına babası Elhan'ımızla birlikte gitmişti. Böylelikle diğer yurtları gezdi. İyiyi kötüyü kendi gözleri ile gördü. Diğer taraftan ise artık bir delikanlı olmuş. Çok şükür iri yarı da bir erkek. Ne bileyim belki kendisine göre bir hayali vardır. Bir de çok zamandır arkadaşlarından ve akranlarından uzak kalıp kimi Türkistan büyükleri ve Elhan'ları ile tanıştı onlarla oturup kaldı. Ebetteki bunların da etkisi olabilir diye düşünüyorum. dedi.

Sadık Bay dört tarafını kolaçan edip sonra Bilmiyorum ortak! Senin söylediklerin de mantıklı. Bana göre de haklısın. Yalnız Elhan'ımızın misafirlerine mal kesmeye gidecek olursan yine de bir sorup öğren lütfen! Bu konuda bizlere bir iş düşerse, yapabileceğimiz ne varsa biz hazırız. dedi ve vedalaştılar.

Ana Hatun da bu aralar zaman buldukça her eve girip ev ahalisinin halini hatırını soruyordu. Kim ne işle uğraşiyor? Kadınlar tandırın ya da dokuma tezgâhlarının başında mı değil mi? ... diye gezip bakıyordu. Fakat tüm kadınların aklında başka bir düşünce dolanıyordu. Çünkü Ana Hatun gittiği her evde eğer o evdeki kadınları tezgâhlarının başında görse veya hamur yoğururken, ekmek açıp pişirirken, su ısıtıp çamaşır yıkarken, evi süpürürken, şal, içtenbağ, alaça, halı, kilim dokuyup ve şapka dikerken gördüğü kızların yanına gidip, uzun uzun duruyordu. Kızların yaptığı işlerini gözden geçirip yetenekli ve çalışkan olup olmadığını gözlüyordu. Ancak çok konuşmuyor sadece Maşallah kızım diyordu, o kadar. Sanki Ana Hatun'un gözleri bir şeyler arıyordu...

Ayhan Hatun, tandırın başında süt pişiriyordu. Begüm Hatun geldi yanına. Ayhan Hatun'un burnunun dibine geldi Begüm Hatun. Meydanın ortasında duran Ana Hatun'a gözleriyle işaret ederek:

Anamız sizin evinize de gelmiş ya arkadaşım! Erke Kız'ın yeteneği, Ana Hatun'un çok hoşuna gitmiş gibi. Öyle değil mi? İyice bir bakın! diye fısır fısır konuşuyordu. Tam o sırada Ana Hatun'un gözü ilişki Begüm Hatun'a. Ayhan Hatun'un aklı da fikri de pişmekte olan tenceredeki süttüydü birden taşıvermesin diye. Ana Hatun'un gözü Begüm Hatun'a takılınca Begüm Hatun ürktü. Ama yine de fısır fısır konuşmaya devam etti. Begüm Hatun Dün Anamız Serke Hatun'un evine de gitmiş. Haberiniz vardır da... Varıp Altın Kız'ın yanında durmuş, ona da tıpkı böyle teşvikte bulunmuş, şefkat göstermiş. Önceki gün de Alma Hatun'un evine gitmiş. Ay Kız şapka dikerken başında durup sevmiş ve övgüde bulunmuş. Ana Hatun'u hepimiz iyi tanıyoruz! Hâlâ

da gözümüze baksa betimiz benzimiz atıyor. Sizin Erke Kız gibi başka kızların da eli kolu titremiş Ana Hatun'u başlarında görünce...

Ayhan Hatun: Bunca vakit şef şef deyip de şeftali diyemeyişinin nedenini anladım arkadaşım! Ana Hatun'un niyetinin başka olduğunu söylemek istiyorsun. Öyle değil mi Begüm Hatun? dedi Ayhan Hatun. Begüm Hatun Bilmiyorum arkadaşım! Ben öyle düşünüyorum! dedi.

İkisi de Galiba torunu için kız arıyor. diye konuşurlarken, Kerim Bay'ın karısı Serke Hatun kapıdan girdi.

Serke Hatun'u görünce sustular Ayhan Hatun ile Begüm Hatun. Ama Serke Hatun konuyu hemen anladı ve:

Şu kadınların hâline de bakın! diye başladı söze. Benden mi gizliyorsunuz konuşmalarınızı? Tamam gizleyin! Ben hemen çıkıp gideceğim! Aranızdaki o tatlı ve keyifli sohbeti bozmayayım... deyip gitmeye yeltendi.

Begüm Hatun cevap verdi Serke Hatun'un merakını gidermek için: Sizden gizleyecek ne gibi bir sözümüz olabilir ki? İşte kızlar ve gelinler hakkında sohbet ediyorduk.

Bir hatun mahallede bir söz işitsin ve o sözü başkaları bilmesin? Böyle bir şey mümkün mü hiç? Değil tabi ki... dedi Ayhan Hatun.

Serke Hatun da tıpkı Begüm Hatun gibi kaş göz hareketleri ile Ana Hatun'u işaret etti. Begüm Hatun kısık sesle de olsa bir kakhaha koyverdiler.

Hey Serke Hatun ahretliğim! Siz de ne fenasınız! Biz sizden gizleyebiliriz diye düşünmüştük! dedi. Bu kez Serke Hatun başladı duyduklarını anlatmaya: Benim duymayasıca kulaklarım yine bir şeyler işitti! İşte Faizi Bay karısı Alma Hatun'a söyleyip duruyormuş. Bu nedenle Alma Hatun öyle bir mutlu ki sormayın. Mutluluğun sebebi ise Ana Hatun torununu Ay Kız'la evlendirecekmış! Feyzi Bay ise halkın huzurunda "Ben kızım Ay Kız'ı, Yakup Bay'a verdim gitti. Âmin, Allahu ekber!" deyip dua etmiş. Ay Kız da o günden beri yerde yürümüyor, burnu havalarda yürüyor sanki! Her gün annesinin dizinin dibinde oturup Yakup'tan bahsedip duruyorlar ana kız... Sözü Begüm Hatun aldı:

Duydunuz mu Ayhan Hatun'un söylediklerini? diye başladı söze. Dün Kasap İbrahim ile Aray Hatun bir tarafta ve Ana Hatun diğer tarafta kafa kafaya verdiler. İster şakalaşıyor deyin isterseniz tartışıyor deyin. İşitmişsinizdir ama yine de söyleyeyim.

Ana Hatun, Kasap İbrahim ile dalga geçmeden ve tartışmadan duramaz. Bunu hepimiz biliyoruz zaten... dedi Serke Hatun.

Eee sonra ne oldu Begüm Hatun? diye sordu Ayhan Hatun:

Begüm Hatun devam etti: Aray Hatun ile Kasap İbrahim bir şey üzerinde birbirleriyle şakalaştılar! Kasap İbrahim'i zaten hepimiz tanıyoruz. Her laftan bir laf çıkaran şakacının teki ölmeyesice. Ana Hatun'un ev ev gezmesi Kasap İbrahim'in dikkatini çekmiş. Ana Hatun'la Aray Hatun Kette İmam'ın bağındayken, Kasap İbrahim Aray Hatun'a sormuş: Aray Hatun Abla Bibi Anamız bu günlerde torunu Yakup Bay için kız arıyor galiba. Doğru mu? diye. Aray Hatun daha

cevap vermeden Ana Hatun “Hay babana senin...” deyip kovaladı Kasap İbrahim’i. Bir görseydiniz Ana Hatun’un o anki halini! Öyle bir sinirli, öyle bir öfkeliydi ki sormayın! Bence Ana Hatun’un sinirlenmesinden belli Yakup Bay için kız aradığı...

Begüm Hatun sözünü bitirdikten sonra arkadaşlarına bakıp gülümsedi. Dilinin ucunda bir şeyler vardı. Ancak ölmeyesice bir türlü çıkarmadı ağzındaki baklayı. Belli de pat diye söylemek istemiyordu. İstiyordu ki arkadaşları kendi anlasın. Çünkü Begüm Hatun’un da Çiber adında gelinlik çağında kızı vardı.

Serke Hatun, Begüm Hatun’un dilinin altındaki baklayı anladı ve:

Ben de duydum Begüm Hatun diye söze başladı: Begüm Hatun, Ana Hatun’a haber salıp demiş ki: Çiber Kız adında koklanmamış bir çiçeğim var. Bibi Ana’m münasip görürse... diye duydum. Doğru mu Begüm Hatun?

Begüm Hatun hafif gülümsedi. Bu iması ile Serke Hatun’un merakını giderdi. Gülümseyerek doğrulasa da bir türlü dili ile ikrar etmedi. Ağzını hafifçe yana burup omuzları silkip Tanrım ikisinin takdirine yazmışsa kim boza bilir ki ahretliğim? dedi.

Ayhan Hatun, Begüm Hatun’a bakarak “Seni gibi albız seni! Sabahtan beri şef şef...” deyip de bir şeftali diyemedin. Bunu mu söylemek istiyordun? Onun için mı bunca uzattın sözü ha? Ağzında çiğneyip durdun da bir türlü demedin. Vay tövbe! Siz de ne fenaymışsınız...

Aşk mıdır insanı deli edip değiştiren? Tutku mudur insanın ta yüreğine etki eden? Her insanı sevdiren ve kimi zaman sevdiğinden de nefret ettiren aşk mıdır? Aşk mıdır insanı bağlamadan kazığın etrafında dolandırıp duran? İnsanın gözünden korkuyu silip atan, can ve maldan geçiren, aşk mıdır? Yoksa tutku mudur?

Bir genç her gün gelip Sançörek durağında dolanıp duruyordu. Akşama kadar, zahit gibi caminin sofasına döşenen minderin üstünde oturuyordu. Hiç mi işi gücü yoktu bu yiğidin? Deli ya da divâne miydi bu yiğit? Her sabah, her öğlen ve her akşam neyi, kimi bekliyordu ki?...

Duraktaki çaycının, satıcı ve pazarcıların dikkatini çekmişti. Ancak bu yiğidin son günlerde burada dolanıp durmasının nedenini kimse bilmezdi.

Atı ve av silahı evdeydi. Ama kendisi kayboluyor, sonra birdenbire bulunuyordu. Kimse Yakup’un bu durumu ve hâli hakkında bir şey bilmiyordu. Arkadaşı ve can dostu olan Vahit de baş verir ama sır vermezdi.

Yakup da bir türlü Pervane’yi bir daha göremedi. Mum boş yere yanıyor ve damla damla yere akıyordu. Lakin pervaneden haber yoktu. Beklenmedik bir anda Vahit durağa geldi. Yakup arkadaşını karşısında görünce çok şaşırды ve

Ne oldu ortak? diye sordu.

Ne olsun? diye cevap verdi Vahit ve devam etti: Ne zamana kadar böyle devam edeceksin Yakup? diye öfkeyle sordu. İnatla Pervane’yi görene kadar. dedi Yakup.

Vahit Evini biliyorsun ya! Niye gidip görmüyorsun?

Yakup bu cevabı işitince, sustu. Vahit, arkadaşının yanına oturdu. Birkaç dakika ikisi de öylece susup oturdu. Sonra da Yakup, arkadaşının gözüne derin derin baktı ve birdenbire gözleri kapanıp başı arkadaşının omuzuna düştü. Vahit, hemen Yakup'un başını dizinin üstüne koyup başını okşadı. Kaç gündür uyuduğu yoktu Yakup'un. Baş zonklar derecede ağrıyor, bu huzursuzluk ve uykusuzluk nedeniyle sesi boğuktu ve kısık çıkıyordu.

Birkaç dakika sonra gözünü açıp: Gidemem, gidemem Lala Ağa'nın evine dedi ve devam etti. Onlar Acem'dir! İki milletin ağzına düşmekten korkuyorum arkadaşım. Eski cesaretimi de yitirdim. Korkak biri olup kaldım dostum.

Yakup'un o ince yüreği aşk ateşiyle yanıp kül olmuştu. Arkadaşının bu hâlini görünce Vahit Pehlivan'ın yüreği kavruldu. Elbette, aşk ve tutku denen şey tatlı bir azap idi...

Vahit "Sen hele bir yerinden kalk dostum! Kendine gel! Bugün beraber gideceğiz Lala Ağa'nın evine." dedi.

Bana hiçbir şey söyleme şimdi! Ne hâlîm var ne de gücüm. dedi Yakup.

Herkesin gözü senin üstünde! Adın tüm halkın ağzında! Bunlardan haberin var mı senin?

"Yok ortak, haberim yok, bilmiyorum." diye cevap verdi Yakup.

Bu hâlini büyük küçük demeden herkes konuşup duruyor. Yeter artık! Bibi Anamızın sabrı taşı taşı olacak. Bunu bil ki, o patladıktan sonra Allah sonumuzu hayretsin. Doğrusu bu zamana kadar Bibi Anamızın niye hiç sesinin çıkmadığına çok şaşırıyorum.

Bibi Anam bir şey hakkında bir araştırma yapmadan, bir şey bilmeden, sebepsiz ve yersiz asla konuşmaz. Demek ki bu konudan haberi yok... dedi Yakup

Yersiz konuşmaz! Ancak yersiz hareket edene yersiz konuşmayı iyi bilir.

Peki ne yapmamı istiyorsun? Söylesene Yakup!

Haydi kalk, önüme düş. Lala Ağa'nın evine gideceğiz.

Hişş! Yavaş söyle şimdi biri duyacak! dedi Yakup.

Vahit, arkadaşını çok sevdiği için, dostu hatırına her riski ve başına gelebilecek her şeyi göze almıştı. Arkadaş dediğin böyle olmalıydı elbette.

Merak etme, elbette bu aşk destanını halk bir gün işitecek dostum. Sevmek ve tutku kabahat değil ki sonuçta.

Sevmek ve tutkunun suç olmadığı biliyorum! Ama, töreler? Bu töreler Pervane ile birleşmemize engel, Vahit kardeşim! Bir de şunu düşün! Ya yarın öbür gün Bibi Anam karşıma dikilip Törelerimizin bozulmasına izin vermem! deyip ayak direse ne diyeceğiz ha? O zaman tüm Serpul halkı benden yana olsa bile Bibi Anamı hiçbir güç sözünden döndüremez. Bibi Anamın gönlü olmazsa, hele ki bu iş için, halkın elinden bir şey gelmeyeceğini sen de iyi bilirsin.

Vahit kafasını onaylarcasına sallayarak Yakup'un gözlerine baktı. İki dudağını sıkıca kapayıp, burnundan derin bir nefes aldı ve Bunları biliyorsun da niye Pervane'nin peşini bırakmıyorsun? Kabul olmayacak duaya âmin denir mi arkadaşım? dedi.

Âmin denmez ama deli yürek ve yanan gönül ferman, buyruk dinler mi diyorsun? Gönül atının eyeri gevşerse kim durdurabilir Vahit dostum? Biliyor musun dostum! Bibi Ana'ya karşı gelip gözüne bakmaktan değil; yurdumuzun, milletimizin ve babalarımızın töresiyle karşı karşıya kalmaktan korkuyorum doğrusu.

Vahit Türk ve yurt töresi demek Ana Hatun demektir. Bunu böylece bilin arkadaş! dedi.

Benim elimi kolumu bağlayan da işte bu ya! Bir denizin ortasında, parçalanmış bir geminin kırık bir tahta parçasına benzetiyorum kendimi. Ana Hatun demek; Türk milletinin töre ve yöresi demek! Bunu biliyorum dostum! Hem de çok iyi biliyorum. Biliyorum bilmesine de sen gel de bunu deli gönlüme anlat ve ikna et onu. Göreyim seni, ikna et bu deli yüreği! deyip bağrını yumrukladı.

İşte tüm bu çaresizlikleri teker teker konuştu, biraz düşündükten sonra ikisi de birkaç dakika sustu ve çaresizlik denizinde boğulup öylece kalakaldılar. Vahit, arkadaşını bu denizden nasıl kurtaracağını biraz düşündükten sonra bir yol düşündü: Bak arkadaşım! dedi Vahit. -Ben Lala Ağa'nın evine gidip Arabanız ne zaman gelecek? diye soracağım. Eğer etrafta Pervane'yi göreceğim olursam, suyu bahane ederek evden çıkmasını söyleyeceğim. Siz de böylece birbirinizle görüşmüş olacaksınız! Anlaştık mı? dedi.

Nasıl yapacaksın bunu Vahit? Ya Arabayı ne yapacaksın? diye soracak olursa, ne cevap vereceksin?

- Sen orasını düşünme ortak! Sen işini gör, yeter! dedi dostu Vahit. İkisi oturdukları yerden ayağa kalkıp üst başının tozunu silkelediler. Yakup, Vahit'e bakarak: Sen Acemlerden hiç korkmuyor musun? dedi.

Ben! Sen şu gözlerime bir bak hele! Hiçbir şeyden korkmayan ben Acemlerden mi korkacağım? diyerek, eliyle arkadaşının omuzuna vurdu ve Lala Ağa evine doğru yol aldı.

Yakup, Kette Cami mescidinin avlusuna geçmiş, ağaçların arasından caminin Bender mescidine bakıyordu. Dört gözle Pervane'yi bekliyordu. Pervanesi uçup gelir mi ki diye, tıpkı bir çocuk gibi içi içine sığmıyor, yerinde duramıyordu. Yüreğindeki kuş, göğüs kafesinde durmadan kanat çırpıyordu. Sabırsızca iki eliyle göğsüne vuruyordu. Mum gibi yanıyor, damla damla eriyip akıyordu, Pervane'nin beklerken.

Dünya, bambaşka görünüyordu Yakup'un gözüne. Kette Cami'nin çınarlarından esen rüzgâr Pervane'nin kokusunu müjdeliyordu. Bulutlar gökyüzünde birbiriyle kucaklaşıyordu. Yakup ise cami mescidinin geniş sofasında bir o yana bir bu yana sabırsızca yürüyordu. Arkadaşı Vahit Pehlivan'dan haber bekliyordu.

Yarım saat geçmemişti ki, uzaktan zarif ve kanatları rengârenk bir pervane muma doğru uçup geldi. Vahit bu işi gerçekten becermişti. Pervane'ye îmâ ile amacını bildirebilmişti. Vahit bu iki aşığı fırsat yaratmak için Lala Ağa'yı lafa tuttu. İş, araba ve arabacılık mesleği hakkında hararetle bir sohbete koyuldular...

Pervane yavaşça kovaşını eline aldı, su getirme bahanesiyle evden çıktı ve caminin havuzuna doğru yürüdü. Yakup ise mutluluktan kendi kendine “Ya Pervane’yi görünce birden dilim tutulurirse? Ya susar hiçbir şey konuşamazsam, nasıl olacak? Yok, yok konuşmam lazım. Böyle bir fırsat bir daha ele geçer mi, geçmez mi bilinmez. Kesin olarak konuşmam lazım...” şeklinde kendi kendine söylenip duruyordu. Uzaktan rengarenk kıyafetli biri yakınına geldi. “Renkli bir kıyafeti olduğuna göre bir kadın olmalı.” deyip dikkatlice gelene baktı. Yavaş yavaş Büyük Cami mescidinden küçük mescide doğru ilerledi ve kafasını uzatıp beklemeye devam etti. Yakup’un dizleri heyecandan tir tir titriyordu. Caminin dış kapısından içeri girdi Pervane. Bin türlü nazla süzüle süzüle havuza doğru gitti. Cami sofasının kenarındaki büyük dut ağacına yaslanmış duran Yakup’a fark ettirmeden bakarak gülümsüyordu.

Yakup’un ağız kurumuş, dili damağına yapışmıştı heyecandan. Düşmeyim diye ayağını sofaya dayanak yaptı. Derin bir nefes aldı. Ve bin yüreği bir yürek kılıp, bütün cesaretini topladı ve:

Pervane Han! Dikkat edin. Yine düşmeyin havuza diyebildi çok kısık bir sesle. Pervane de Yakup’a tutulmuş ve gönlünden vurulmuşa benziyordu o günden beri. Pervane’nin yüreği de ilk günden beri aşk ateşiyle yanıyordu. Bu nedenle o da bu fırsatı bekliyordu. Nihayet gidip havuzun merdivenlerine oturdu. Sonra başını kaldırıp sakın, kısık bir sesle cevap verdi:

Eğer düşerseniz siz kurtarırsınız deyip kovaşına biraz su doldurup havuzun kenarına yavaş yavaş su serpmeye başladı. Yakup’a naz ediyordu Pervane.

Havuz dediğin ne ki denize bile düşseniz kurtarırım sizi Pervane Han. dedi sevgiyle, durduğu yerden.

Teşekkür ederim. Çok cesur bir yiğitsiniz! Size inanıyorum.

Yakup’un içi kıpır kıpırdı sevinçten. Yavaş yavaş havuzun merdivenine yaklaştı, Pervane’nin elini tutmak istedi ve:

Her gün sizi görmek için, sabahtan akşama kadar işte bu yerleri sanki ölçecek gibi adım adım yürüyordum. Ama siz hiç gelmediniz Pervane Hanım. dedi titreyen sesiyle.

“Affedin! Bilsen gelmez miydim hiç! İnanın, her gün gelirdim.” diye cevap verdi Pervane.

Yakup, Pervane’den bu sözleri duyunca, Pervane’nin de ona sevdalı olduğunu anladı. Sonra cesaret edip elini uzattı Pervane’ye. Elleri titriyordu.

“Elleriniz üşümüş galiba. Titriyorsunuz.” deyip tebessüm etti Pervane.

“Evet, üşümüş! Alın, ısıtın hadi, Pervane Hanım.” diyerek bu bahaneyle Pervane’nin elinden tutup Sizi seviyorum Pervane Han! dedi sonra yine tekrar etti: Sizi seviyorum...

Pervane kafasını kaldırdı, gözlerini ufka dikti. Ardından da Yakup’un gözlerine derin derin baktı. Hiç ses çıkarmadı. Sonra eğdi başını ve havuzun masmavi suyuna daldı gözleri... Bir ah çekti ve:

Ben de sizi seviyorum Yakup Han! dedi. Yakup bu sözü işitince, gözleri parladı.

Yakup aceleyle Pervane'nin elinden tuttu ve merdivenlerin üstünden kendine doğru çekti. El ele tutuşup bir süre öylece ayakta durdular. Bir yanlarında masmavi su dolu havuz, diğer yanlarında ise sarhoş sarhoş kaynarak akıp duran bir nehir. Ağaçların gölgesinde serin bir hava. Ağaç dallarında onlar için kavuşma şarkısı söylemekte olan kuşlar... İki yürek bir olmuştu. İki yıldırım taşı birbirine öyle bir şiddetle çarpmıştı ki, aydınlanıp kıvılcımlar saçıldı her yana. Tutku ateşinin aşk kıvılcımı, arzu halazasıyla tutuştu. Sarhoş bir hâlde çatırdayarak dil çıkardı ve göğes doğru yükseldi aşk ateşi. Cayır cayır yandı gönül denen zat. Cızırdayıp kebab oluverdi yürek denen bir parça et. Bu alev birden sıçrayıverdi bedeninin her hücresine. İşte bu tutku ateşi yaktı ve kül etti bütün vücudu. Yandı... Kavruldu... Ufacık kaldı.

Sevgi ve sadakattir arkadaşlığı ayakta tutan!... Sohbet etmektir insana huzur veren! Hatıraları paylaşmaktır arkadaşlık ve samimiyetin tadına bakmak! Geçmişten ders çıkarıp geleceği düşünmektir bir araya gelmenin amacı. Özellikle, yaşamak için birkaç tane arkadaş olmazsa olmazdır hayatın gerçeğinin!

Tabiatın, dağın, taşın, bağ bahçenin, yaz ve kışın, baharın ve güzün dostudur Türk milleti. Tabiat ile yaşamak Türk milletinin vazgeçilmez aşkıdır. Tabiat aynasında kendilerini görebilen tek millet, Türk milletidir. Tabiatın her mevsiminden keyif almayı ve her mevsimi zamanında yaşamının kıymetini çok iyi biliyorlar. Ağaçların gölgesi, karlı dağlardan esen serin rüzgârın tadını bırakıp da bir damın altına veya dört duvarın arasına kapanıp kalmaz Türk milleti.

Erke Kız, Çiber Kız, Altın Kız ve Ay Kız... Dördü ellerine iş ve iş aletleri alıp toplandılar Kette İmam'ın bahçesinde. Amaçları birlikte sohbet ederken bir yandan da herkesin kendi işini yapmak istemesiydi...

Ay Kız, iştanbag' makinesini bir dut ağaca yaslayıp bıraktı. Ay Kız'ın makineyi yasladığı ağaca Altın Kız da sırtını dayıyor. Bohçasından ip, iğne ve şapkasını çıkardı dikiş yapmak için. Çiber Kız da biçtiği alaçe kumaşlarını büyük bir bohçadan çıkarıp başka bir ağaca yaslandı. Erke Kız ise, bohçasından ipek bir mendil ve tığ çıkarıp karşıdaki başka bir ağaca yaslandı ... Herkes sırayla bir şeylerden bahsediyor, bir yandan da dikkatli bir şekilde işlerini yapıyorlardı. Kimi zaman komik sözler eder, sonra dördü birlikte gülerlerdi.

Ana Hatun, Aray Hatun ve Mestkelin Hatun, üçü Kette İmam'ı ziyaret etmiş oradan çıkmaktaydılar. Gözleri ağaçların altında oturan kızlara ilişti.

Mestkelin Hatun! Aray Hatun! Bağdaki kızlar kim acaba? ... dedi Ana Hatun.

Bizim kızlar Bibi Anam! Gözünüz seçmedi galiba? ... dedi Mestkelin Hatun.

Heyyy kızlarım! Benim yaşıma bir gelin o zaman anlayacaksınız. O zaman öğreneceksiniz bu sorunuzun cevabını! ... diye, cevap verdi. Sonra Aray Hatun, Mestkelin Hatun'a:

"Biz de gençken onlar gibi baharda bir araya toplanıp işlerimizi yapmadık mı? Hay senin hafızana ahretliğim..." deyip söze başladı:

Hatırlıyor musunuz Mestkelin Hatun ahretliğim? Bir gün işte bunlar gibi toplanmış, dikmiş dikip dokuma yapıyorlardı. Madaşer³² Hatun ahretliğimiz de yanımızdaydı. Sonra, bir şeylerden konu açıldı da onunla şakalaştık. O vakit Madaşer Hatun bir şey söylemişti! Hatırladınız mı? ...

Eveet, doğru, şimdi hatırladım! Muhammed Kul Han'ın babası Sultan Han amca, o zamanlar gençti. Yoldan geçerken, şu havuzdan su içmeye geldi. Bizi burada görünce Kolay gelsin! deyip adlarımızı sordu. Hepimiz ismimizi söyleyip de sıra Madaşer Hatun'a gelince: Benim adım Madaşer. dedi! Hepimiz kahkaha atıp güldük. Sonra Sultan Han'ın söylediği sözü hatırladınız mı? - Niye güldünüz kızlarım? Güzel bir ismi varmış kızımızın! Aslanın dişisi erkeği yoktur! Aslan her zaman aslandır. Bu söz biz Türk milletine uygun bir sözdür. Aslan gibi aslan kızlarım! ... demişti. İşte o günden beri, Sultan Han amcamın söylediği o sözü hafızamın bir köşesinde saklıyorum! dedi Mestkelin Hatun. Ana Hatun, kızların yanına gidince: Benim çiçek kızlarım! Ay kızlarım! Maşallah, maşallah... Sizi görüp tekrardan gençleştim! dedi ve Ay Kız'a bakıp:

Sen bu iştanbag'ını ne kadar da güzel dokumuşsun! Ne kadar güzel bir süs ve nakışla bezemişsin, maşallah! İlmek atmayı da iyi biliyormuşsun maşallah! ... Maşallah Ay Kızım maşallah! deyip sonra Altın Kız'ın yaptığı işine ve ellerinin hareketine baktı...

Altın Kız, Hund ipli Tumarça³³ şapka dikiyordu. Aslında şapkalar dikilmişti, o sadece çemberini bitirip tepesini dikiyordu. Ana Hatun, şapkaların içinden birisini eline alıp:

Hey maşallah Altın Kız'ım! Böyle güzel Tumarça nakışını ilk kez görüyorum. Hepsi aynı boyutta. Hiçbiri büyük ya da küçük olmamış. Maşallah kızım, maşallah! Bundan sonra, tüm damatların şapkasını sen dik. Anlaştık mı Altın Kız'ım? dedi.

Hangeldi Bay'ın oğlu Sadık Bay, Satar Hacıoğlu Sıddık Hacı, Kette İmam Caminin sofasında oturuyorlardı. O sırada Sıddık Hacı eğilip Sadık Bay'ın kulağına:

Sadık Bay ortak! Evde yengen söylüyordu ki: "Ana Hatun bu aralar kızlarla daha çok zaman geçiriyor." diye. Görüyor musun? Gerçekten de kızları ne kadar güzel laflarla övüyor ve takdir ediyordu. Eğer ki biz erkekler, Acem milletinin ordusunu yok edebilssek, gene de bize böylesi övgüyü reva görmezdi! diyerek dedikodu ediyorlardı.

Ana Hatun Çiber Kız'ın karşısındaydı: Çiber Kız, sarı pamuktan dokunmuş alaca kumaşı biçmiş, hazırlayıp gelmişti evinden. Teker teker teyel yapıp desen yapmıştı. Gupiçe ve şalvar dikiyordu biçilmiş olan kumaşlardan.

Hey benim Çiber Kız'ım! Senden daha usta bir terzi tanımıyorum bu yurttan! Elhan'ımıza diktığın elbise, Elhan'ımızın üzerine öyle bir oturdu ki sanki kalıp gibi. Sen diktığın gupiçe, şalvar ve kaftanlar Türk töresinin sembolüdür Çiber Kız'ım! Maşallah!

Kasap İbrahim'i buldular bir anda yanlarında. Sadık Bay ve Sıddık Hacı ile kaş göz oynatarak Ana Hatun ile şakalaşmayı planlıyordu. Sonra caminin arkasından yavaşça dönüp gelip

³² Erkek aslan

³³ Üçgen figür.

elleri arkasında bağa girdi. Yavaş yavaş ağaçların arkasında gizlenip Ana Hatun'un yakınına kadar geldi. Ana Hatun ise, kızlarla sohbet dalmıştı. Bu sefer, Sadık Bay eğildi Sıddık Hacı'nın kulağına:

Şimdi seyret Sıddık Hacı! dedi.

Ana Hatun, Erke Kız'ın yanına varıp durdu. Bir iki dakika dikkatlice izledi, Erke Kız'ın iğneyle atığı ilmekleri ve başladı:

Erke Kız'ım! Nazar değmesin parmaklarına! Ne kadar hızlı kullanıyorsun parmaklarını maşallah! Tüm yurdun erkeklerinin beline bağladığı ve boynuna attığı mendiller, senin hünerinle değer buluyor Erke Kız'ım! Maşallah... dedi.

Kasap İbrahim şakaya başlamıştı çoktan: Evet Bibi Anam diye girdi araya: Bu yurttan bunca erkek ve genci hiç gözünüz görmüyor. Töremizde haksızlık ne zaman başladı Bibi Anam? dedi.

Ana Hatun son günlerde elinde bir sobayla geziyordu. Artık yaşlandım, dikkat olmak şart diyerek. Elindeki sobayla Kasap İbrahim'in ayağına bir tane vurdu. Oldukça sert bir vuruştur. Kasap İbrahim pat diye düştü yere. Yene vuracaktı ki, Aray Hatun ile Mestkelin Hatun, Ana Hatun'un elini tuttular. Kasap İbrahim bir eli ayağında, iki büküm kaçıp kurtuldu Bibi Ana'nın gazabından.

Sadık Bay seslendi sofanın üstünden: Bir tane az gelir Bibi Anam!

Ardından Sıddık Hacı seslendi: Bir tane de benim için vurun Bibi Anam!

Kasap İbrahim çok sinirlenmişti. Yarasının üzerine tuz serpmiş gibiydi Sadık Bay ile Sıddık Hacı'nın bu sözleri.

Hay siz gibi erkeklerin taaa... Her var git diyorsunuz hem de Bibi Ana'm tarafından dövülmeme seviniyorsunuz. Heey sizin babanıza... diyerek sinirlendiğini belirtti. İbrahim müezzin, ata benzeyen büyük bir eşeğin üzerinde, yoldan geçerken o sırada. Ha hah ha diyerek gülüp:

Sadık Bay'ın ipiyle kuyuya inersen, hâlin işte böyle olur Kasap adaşım. dedi İbrahim müezzin. Ana Hatun kulak asmadı onların sözüne ve işine devam etti. Dört kıza bakarak:

Canım kızlarım! Eşi benzeri bulunmaz kızlarım! Her birinizin on parmağı on marifet. Sizlere bir sözüm var! Hep aklınıza bulunsun ve hiç aklınızdan çıkarıp, unutmayın! Dikeceğiniz her bir şapkada ve elbisede, dokunacak her bir alaçede, halı ve kilimin her ilmeğinde Türklük'ün izi olsun. Türk kültürümüzün nakış ve süsü olsun. Acemlerin pazarında bile bir bakışta bilinsin, Türk'ün eseri olduğu! Siz bu hünerinizi küçük kardeşlerimize ve başka küçük kızlara da öğretin! Öğretin ki kültürümüz korunsun ve medeniyetimiz dünya boyunca yayılsın ve tanılsın. Özümüzü ve kimliğimizi unutmayalım canım kızlarım! ... Türk milleti kadınları ve kültürüyle yaşıyor. Kadın ve kültür, Türk erkeğinin özellikle Türk denen şahin kuşunun iki kanadı gibidir. Eğer iki kanadı da sağlamsa bu şahin en yüksek dağ ve taşları aşarak göğün en yukarisına kadar uçabiliyor. Eğer ki, bir tanesi bile iyi olmasa, her türlü avcı silahsız tuzaksız yerden kopararak alıyor. Her

kadın, kültürlü bir Türk olmalı. Kültürsüz kadın, bana göre aceminin ikinci karısıdır diye diye kızlara vasiyet ederek kızların yanından ayrıldı.

O sırada, Yakup da Katta İmam'ın bağından havuzun etrafına kadar her tarafa bakıyor, çalışmakta olan kızların arasında Pervane'sini arıyordu güya. Pervane'nin de bu kızların arasında olmasını çok istiyordu. O da işini görüp gelseydi de kızlarla beraber hem sohbet etse hem de çalışsaydı. İstiyordu ki Bibi anası Pervane'yi de övsün....

Ana Hatun, kızlardan uzaklaşarak camiye gitti. Oturmuş Sadık Bay ve Sıddık Hacı'ya: Hey tembeller! Ölmeden mezara girilir, el ayak uzatılıp uyunur mu? Doğru!... Tembel insan örfümüze adetimize göre ölü sayılır. Doğru bir söz! ... dedi. İkisi, sofanın duvarından atlayarak kaçtı.

Kızlar, Ana Hatun'un ovmasını duyup, o kadar gurur duydular ki, söylenecek değil. Boyunları havaya gezer oldular hemen. Ana Hatun'un bu aralar Yakup torunu için gelin aradığından hepsinin haberi vardı. Yakup'sa aşkı Pervane'nin kızlarla beraber olmasını hayalini kuruyordu. Kızlar da Yakup'a tıpkı bu gibi hayal kuruyordu her birisi. Yakup İmam bağında uzakta dursa bile kızlar görüyordu. Kızlar da Yakup'u babaannesinin evlendirmek istediğini anlıyor, öyle naz ve hareketler yapıyorlardı ki ya Rabbim. Kızlar birbirlerinin ağzından laf almak istiyordu. Altın Kız, Erke Kız'a sordu:

Erke Kız arkadaşım! Duydum ki annen Ayhan Hatun, Bibi Ana ile kararı kesinleştirmiş. (Erke Kız'ımı Yakup Can'la evlendireceğim) demiş. Eğer ki doğruysa şimdiden tebrik ederim

Erke Kız gözünün altından bakarken gülümsedi. Mendilinin saçağını örmeye başladı:

Boş ağız Dayma arazı! Halk söylüyor Altın Kız arkadaşım. Söylesinler. Ancak sana ne diyelim ha? Serke Hatun yengem, Bibi Ana'mıza ne demiş arkadaşlar biliyor musunuz? Demiş ki: Altın Kız'ımın değerini, sadece Yakup Can gibi kuyumcu anlar. Ben söz aldım Bibi Ana'mdan.

Bu sefer, utanan kız Altın Kız oldu. Sonra Ay Kız başladı konuşmaya. Ay Kız'ın lafları Çiber Kız içindi:

Benim duyduğum kadar, Çiber Kız arkadaşımız Annesi Begüm Hatun herkese diyormuş ki: Çiber Kız'ım, bir çiçektir. Sadece Yakup Can'ın yürek bahçesinde çiçek açacak. Başka kimse zahmet etmesin. Çiber Kız da Ay Kız'a bakarak "Ya senin annen Alma Hatun ne diyormuş arkadaşım?" dedi ve başını sallayarak devam etti: "Annenin sözünden haberin var mı? Kızımın başını Yakup Can'a bağladım. Allah mutlu mesut eylesin ikisini!" diye haber yaymış tüm yurda. Kızların sözlerini, esen rüzgâr tane tane Yakup'un kulaklarına getiriyordu. Sonra, sözü Ay Kız aldı: Vay yaramaz kızlar! Vay hatun kızlar! Herkes birbirinin ağzındaki lafı öğrenmek istemiş ha! Yani Yakup Can benim, siz Yakup'tan vazgeçin! demek istiyorsunuz ha? Vay vay vay! Vay sizi vay! Annelerinizden betermişsiniz ya!...

Hayat denen fırsat belki de çocukluk zamanımızda sona eriyor. Çünkü yaşamaya, büyüme, okumaya ve öğrenmeğe sadece çocukken samimiyetle gönül veririz. Hem de

hiçbir fayda beklemeden. Belki, bir kerecik aferin almak, çocukluğumuzun en büyük övgüsü sayılıyor. ...

Keşke, sevinç ve mutluluğun hepsini çocukken harcamasaydık! İnanın ki, çocukluğunu yaşayamayan insan, gençliğinin tadını çıkaramıyor. Özellikle gençliğimizde ve yaşlılığımızda beceremediğimiz birbirimizi affetmek büyüklüğünü çocukluğumuzda belki bir tanecik şeker ya da bir tane elmayla gösteriyor, tüm kırgınlıklarımızı unutuveriyorduk. İnanın ki hiçbirimiz, çocukluğumuzdaki affetme sırrını hâlâ bilemiyor ve çözemiyoruz! Çocuklar ve küçük kızlar oynayıp gülüyorlardı. Öğlene kadar cami imamından ders alır, öğlenden sonra da bahçelerde toplanır, birlikte oyun oynarlardı. Hayatın ve yaşamın en güzel ve tatlı zamanları o çocukluk zamanları olsa gerek. Çünkü dünyanın zulmünden, kaygılarından, yalanından, açlığından, tokluğundan ve tuzaklarından habersiz bir şekilde yaşıyoruz. Sadece bugün oynadığı oyunun heyecanlı hatırasını ve yarın için hayal ettiği başka bir oyunu oynamak umuduyla yaşamak denen fiile gerçek bir anlam yüklüyor ve özel bir tarifini veriyorlar...

Elhan ve büyükler, Kabil'den döndüler. Çantalar ve valizler kitap, defter, kalem ve diğer ihtiyaçlarla doluydu. Getirdikleri tüm malzemeleri sofanın üstünde dizdiler. Bir zaman sonra Molla Hadim içeriye girdi. Sofanın üstündekilere gözü ilişip Merhaba Elhan'ım! Kolay gelsin! Sağlıkcakla gidip geldiniz mi? Bunca yükün ağırlığı sizi ve büyüklerimizi yormuştur! diye, söze başladı. Serpul'un her yanına elçi gönderildi. Cuma günü düzenlenecek büyük toplantıya tüm büyükler çağrıldı. Elbette buyruk Elhan tarafındandı.

Ana Hatun susuyordu. Yalnızca her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlamak, öğrenmek istiyordu. Baybeçe Hatun ise, kocası Yusuf Bay'ı çok özlemişti. Zaten bundan önce de kırk gün Bedahşan'a gitmiş daha yeni gelmişti ki aradan dört gün geçmeden Kabil'e gitti. Üstüne Yakup'un huyunun, hâlinin tavrının değişmesi ağır geldi Baybeçe Hatun'a. Yüreği dert, elem, hasret ve özlemle doluydu. Ağlamak istiyordu sevdiğinin göğsüne başını koyup... Ağlaya ağlaya boşaltmak istiyordu yüreğindeki zehri. Biricik sevdiğine kavuşmuştu uzun zaman sonra. Bu sebeple çok mutluydu Baybeçe Hatun. Ancak oğlu Yakup'un durumunu gördükçe bağı alev alev yanıyordu.

Cuma günü sabah erkenden civarın büyükleri ve aksakalları, birer birer gelmeye başladılar. Herkes toplandı Elhan'ın evinde. Ana Hatun da gelip sofanın köşesinde yerini aldı. Elhan, Elhanlık derisi olan Karakul derisinin üzerine oturdu. Herkese hoş geldiniz, dedi. Herkesin hâlini hatırlamı sorup etrafta ne olup bittiği hakkına malumat aldı. Semaverler kaynıyor, üzerindeki demliklere ardı ardına çay konuyordu. Çaylar, Elhan'ın büyük oğlu Kadir Bay ve küçük oğlu Sadık tarafından bardaklara dolduruldu, herkesin önüne konuldu. Serpul halkının özellikle yeni neslin geleceği hakkında, çağdaşlaşma adına önemli bir toplantıya başladı böylece.

Sevgili büyüklerim! Sevgili aksakallar ve değerli yurttaşlarım! diye, söze başladı Elhan ve devam etti:

Bir hafta önce halkımız ve yurdumuzun her yanının güvenliği hakkında bazı önemli haberler aldık. Bu nedenle sizin gıyabınızda acil kararlar alındı. Sizin de bu konu hakkında benden daha çok istekli ve azimli olacağımıza inanıyorum! Biz, işte bu saygıdeğer hocalarımız ve büyüklerimizle yaptığımız görüşmeyle hem bizim hem de yurdumuzun ve neslimizin geleceği adına eğitilmiş, çağdaş bireyler yetiştirmemiz gerektiğini öngörüp şu kararı aldık: Biliyorsunuz ki babalarımızın, atalarımızın zamanından beri aramızda hatta yurdumuzun tam göbeğinde yer alan **Balahser Karğani**³⁴’ye bazı yabancılar gelip gidiyor. Çoğu zaman ve özellikle son zamanlar bize karşı gösterdiği edepsizlikleri ve ahlaksızlıkları elbette ki affedilemez. Bu terbiyesizlikleri bir yanda dursun, edep ve ahlak denen insanlık cevherini en iyi büyüteçle arasanız, bir zerresini dahi onlarda bulamazsınız. Yoksa, işte bu üstatlarımız Kârî Âzimî ve Molla Hadîm gibi bilge şahsiyetlerimiz yurdumuzda az değildir. Hatta çoğu şehirde, bu büyük üstatlarımıza denk bir rakip yoktur. Hatta bulunamaz desem de olur bu şahsiyetlerimize denk! Ben, tüm Türkistan yurtlarını gezdim, gördüm. Ama bu üstatlarımıza benzer bilgelere çok nadir rastladım. Yalnız bizim şu anki sıkıntımız, bu büyüklerimizin bilgeliğinin Afgan devleti tarafından kabul edilmediğini ve bilge olduklarına dair delillerin ellerine verilmeyeceğini biliyoruz. Özellikle Afgan devletinin hoca eksikliği ve mecburiyeti nedeniyle işte bu bilgili ve akıllı şahsiyetlerimizi bir müddet hoca sıfatıyla işe almamız gerekir. Yine de Allah’a şükür ki babalarımız da saygın âlimler tarafından yetiştirilmiş. Yine bizim zamanımızda da işte bu bilge üstatlarımız var. Bundan sonra, bu yurtların durumu değişerek kimi memur kimisi de müdür bahanesiyle türlü yabancılar aramızda dolanacak, içimize girecek. Keşke sadece bu bahaneyle gelen insanlarla kurtulsaydık. Daha az canımız yanardı. Maalesef söylemem gerekiyor ki tüm mallarınıza, namusunuza, törenize hatta yurdunuza bile göz dikiyor, sizi köle gibi çalıştırıyorlar. Kimi zaman da inek gibi sağıyorlar. Varımızı yoğunluğu alıp kendi ceplerini dolduracaklar. Biz yine her zamanki gibi tedbirli hareket ederek kendimizin, töremizin ve yurdumuzun geleceğin için şöyle bir karar aldık. dedi Elhan. Bir yudum çay içtikten sonra yine devam etti:

Başkan, müdür ve memuru biz kendi milletimizden, kendi kanımızdan hem töremize uygun hem çağdaş bir şekilde hem de devletin standartlarına göre yetiştireceğiz. Bunun için çağdaş okullara ihtiyacımız var! İşte yurdumuzun gözbebekleri Kârî Âzimî ve Molla Hadîm cenapları genç bilgilerimizden Damolla Abdulhekim Han’ın tavsiyesiyle ve diğer büyüklerimizin isteği doğrultusunda okul malzemelerini ben Kabil’den getirdim. Şimdi size düşen halkımızı teşvik etmek ve oğullarımızın, kızlarımızın okula gönderilmesine vesile olmaktır. Ben ise bana düşen vazifeyi Elhan sıfatıyla yerine getirdim diye düşünüyorum! Bundan sonra en büyük sorumluluk ve mesuliyet başta size sonra da üstatlarımızdan Molla Hadîm, Kârî Âzimî cenapları ile Mevlânâ Sahip Osman Han’a kalacak. Büyüklerim! Size bir şey daha söyleyeceğim: Siz,

³⁴ Bala ve hisar sözcüklerinin birleşmesiyle oluştuğu düşünülen Balahser sözcüğü bugün Afganistan’da bir yer adı olarak yaşamaktadır. İslamiyet’ten önce yapılan kalelere verilen Balahser adını taşıyan bu kaleler Afganistan’da bugün okul, banka, üniversite binası gibi devlet kurumları tarafından kullanılmaktadır.

halkımızı teşvik edin ki onlar çocuklarını okula göndersin. Ve yine sizden şunu istiyorum ki üstatlarımıza yardım edin ve destek olun...

Sözü Sayat bölgesinin önde gelenlerinden Muhammed Kul Han aldı:

Hürmetli Elhan'ım! Bize düşen her ne olursa canı gönülden yapmaya hazırız! İşte ben kendim herkesten evvel oğlum Siraceddin'i kendi ellerimle getirip okul sırasına oturtacağım! dedi.

Said Abad bölgesinin önde geleni ve lideri Böri Hacı: Hürmetli Elhan'ım! Biz her daim olduğu gibi her emrinize, inançla itaat edeceğiz!

Sançarak bölgesinin önde geleni ve lideri Şah Niyaz Han: Hürmetli Elhan'ım! Biz yanınızdayız!

Dağlar bölgesinin önde geleni ve lideri Muhtar Bay: Hürmetli Elhan'ım! Sağ olun! Sizden gelen her emre canı gönülden itaat edeceğiz deyip liderler yardım edeceklerine söz vererek Elhan'ı sevindirdi. Sonra da Molla Hadîm, Kârî Âzîmî ve Mevlâvâ Osman Han'a bakarak:

Bundan sonra, iş ve sorumluluk sizde. Bir an evvel koyulun işe! dedi.

Böylece okul konusu karara bağlandı. Bölge liderleri ve aksakalları büyük lider ve Elhan'a Bedaşan'daki Ergenekon bayramı kutlamalarının nasıl geçtiğini sordu. Elhan, okul meselesi çözüldüğü için artık rahattı. Uzun uzun anlattı ve en son:

Büyüklerim! Biliyorsunuz binlerce yıldır bu kültürümüzü hem yaşıyor hem de yaşatıyoruz. Törelerimizden biri olan sonuncu Ergenekon bayramı kutlamaları bir aya kadar Pamir dağlarının eteği, Feyzabad'da gerçekleştirildi. Gelecek yıl ise Ergenekon kutlamalarının ev sahibi biz Serpul halkıyız! Hazırlıklı olun... dedi halkına.

Heyecandan toplantıdakilerin gülüşme kahkaha sesleri duyuldu. Kaç yıldan beri böyle büyük ve eğlenceli bir kutlama görmemişlerdi. Bu haberi duyunca, hepsinin yüzü güldü. Çaylar tazelandı ve herkes hayal kurmaya başladı. Yine Elhan:

Değerli büyüklerim ve aksakallarım! ... Atlarınıza iyi bakın, onları hazırlayın! Pehlivanlar da başlasın kendilerini hazırlamaya! Kerim Han Müdür! Siz de barutu bu yıl daha çok isteyin ve geceleri çiçek açtırın inşallah! Mirza Nimetullah Han da kıyçek³⁵ini hazırlasın! Sahip Eke de dombırasının tarlarını gersin! Şahpisend Han çok yağlı yemekler yemesin ki boğazı şişip sesi kısılmasın. Sonra sesi iyi çıkmaz ve şarkı söyleyemez. Cemil Bakşi tef ve tablasını yağlayıp çınlatsın. Evet, çiftlilerimiz bu yıl arpa ve buğdaya dikkat etsinler. Misafirler ekmezsiz ve atlar arpasız kalmasın. Değirmenler hiç durmadan un çıkarsın ki unumuz bitmesin. Un olmazsa ekme olmaz, ekme olmazsa can olmaz, can olmazsa kutlama olmaz! ... deyip şakalaşarak devam etti: Kasap İbrahim de bıçaklarını ve baltasını bir güzel bileyip kınına koysun! Kara Bay ve Tille Hacı kuzularına iyi baksınlar! Bağlı olanlarımız kuru odun ve kuruyemişi bu sene daha çok toplasınlar! ... diyerek her sınıftan halkın görev ve sorumluluklarını bildirdi, sonra da hepsiyle vedalaştı...

³⁵ İran, Afganistan, Pakistan ve Tacikistan'da kullanılan yaylı kemeçeye benzer bir lavtadır.

Ertesi gün, Molla Hadîm ve Kârî Âzimî hoca sıfatıyla arkadaşları ve âlim dostlarını tek tek ziyaret ederek kendileriyle birlikte muallim olarak işe başlamalarını istedi. Bu konuda tüm hocalarını ikna ettiler. Mevlânâ Sahip Osman Han, Muallim Ömer Han İşan, Muallim Ruzi Kul Han, Mirza Kasım Berk ve diğerleri... Özellikle kız çocuklar için Bibi Hayrûnnisa, Ayşe Bibi, Molla Mehtap Şah gibi âlim kadınlarla kadrolarını tamamladılar.

Erkek çocuklar için Letafet, kız çocuklar için ise Cüz-i Canan okulunu açtılar. Sınıflar hazır olana kadar ağaçların gölgesine kilim sererek öğrencileri toplayıp ders vermeye başladılar. Tüm halk yaşını doldurmuş, aklını başına almış çocuklarını okula yazdırdı. Çocuklar severek ve zevkle öğlene kadar okulda, öğleden sonra da cami imamının yanında dinî dersler alıyorlardı.

Elhan, uzun zaman sonra ancak dinlenmeye fırsat buldu. Evde biricik sevdiği Baybeçe Hatunla, gereksiz her konudan sohbet etti ve Hanım! Oğlunuz Yakup Han, size kutlamadan bahsetti mi? diye sordu. Baybeçe Hatun, derin bir ah çekti ve:

Oğlumuz Yakup Can, geldiğinden beri hiç iyi değil. Rengi sararmış! Bize de hiçbir derdini söylemiyor. Hatta bizimle hiç konuşmuyor. Oğlumuzu birdenbire böyle ne oldu anlamadık! Ben de sizi bekliyordum. Çabucak gelseniz de oğlumuzu bir doktora gösterseniz diye!

...

Ne olmuş Yakup'a hanım? Sapsağlamdı benimle geldiğinde? ...

Bilmiyorum babası, bilmiyorum!

Hayır olsun inşallah, sabah olsun bakalım! Siz şimdi meraklanmayın! Sabaha öğreniriz! ... diyerek moral verdi can yoldaşı karısına...

Eğer arzu ateşiyle yanarsan, derdini kimse anlayamaz! Yüzünün çiçeği solar! Dudağın ve gözlerin gülümsemeyi unuttur. Kaderin attığı tokatların acısı kolay kolay yüzünden gitmez. Elbette ki aşk ateşinin kıvılcımının tuttuğu noktadan başlayarak vücudunun her bir yerini yakar. Ancak harareti ve dumanı yakınındakileri rahatsız eder. Aslında insan, söylediği sözlerden daha çok içinde sakladığı sözlere gizlenmiş olur. Böylelerini konuşurken değil, susarken dinleyin! ...

Deniz gibi sakin ve dalgasız bir hâldeydi. Fırtınadan önce denizin sakin ve durgun bir hâl almasına benziyordu vaziyet.

Ana Hatun, gece gündüz torunu Yakup'un derdini düşünüyordu. Yakup ise öyle sessizdi ki ağzını bıçak bile açamıyordu. Artık annesi de babası da dayanamıyordu bu duruma.

Sabah kahvaltı vaktiydi. Ana Hatun yavaş yavaş oğlu Elhan'ın odasına gitti. Elhan odasındaydı, önüne sofrası serilmişti. Baybeçe Hatun demlediği çayı, katmer ve kaymağı getiriyordu. Elhan annesinin ayak seslerini duyunca hemen yerinden kalktı ve kapıya geldi: Selamünaleyküm annem! Hayırlı sabahlar! Hoş geldiniz! Buyurun buraya oturun! dedi ve annesini kendi yerine oturturdu. Sofra hazır olunca kahvaltıya başladılar. Bir hayli zamandır oğluyla kahvaltı yapmamıştı Ana Hatun. Elhan da yurdun ve halkın işinden fırsat bulamamıştı.

Ana Hatun oğluna bakarak: Afiyet olsun Elhan'ım! Ellerine sağlık gelin kızım! ... diyerek konuyu açtı.

Size de afiyet olsun annecim! dedi Elhan.

İştahla kahvaltılarını yaptılar. Elhan, arada bir annesinin gözüne bakıyordu. Kahvaltı yapıldı. Baybeçe Hatun sofrayı topladı. Eline bir kâse çay aldı, köşeye oturdu. Başını eğmiş dinliyordu kaynanası ile kocasının sözlerini.

Oğlum! diye söze başladı Ana Hatun. Yurt ve töre işi kutlu ve mukaddestir, biliyorum. Halkın işleri ve sıkıntılarını çözmek için çabalıyorsun. Bu da kutsal ve iyi bir iştir. Bu da biliyorum oğlum! Gerçek şu ki halkın derdiyle hemhal olmuşsun. Fakat, şu oğlun Yakup'un halini hiç gördün mü? Bedahşan'dan geldiğinden beri, ne olduğu bilinmez bir durumda zavallı çocuğum. Elbette ki bu soruyu sadece sana değil, Baybeçe Hatuna da soruyorum!

Sonra, soğuk soğuk baktı gelini Baybeçe Hatun'a. Baybeçe Hatun her zamanki gibi korkudan titriyordu. Ancak rahattı. Çünkü gece kocasına, oğlu Yakup'un hâlimden bahsetmişti. Deniz huylu Ana Hatun'un yüzünde şimdi fırtına kopacak gibi bir heybet vardı. Oldukça ciddiydi. Sormaya devam etti Ana Hatun:

Yakup benim torunum! Oğlum değil! Anlaşıldı mı? Torunumdur Yakup! ... dedi tekrar tekrar. Siz Yakup'un ana babası olarak görüyor musunuz vaziyetini? Çocuğun rengi gün geçtikçe sararıp gidiyor. Git gide yağ gibi eriyor! Hiç fark ettiniz mi? Söyle, Baybeçe Hatun! Biliyor musun oğlunun derdini? dedi.

Baybeçe Hatun başını kaldırıp Biliyorum anam! dedi.

Biliyorum sözcüğünü gelinden duyduktan sonra, fırtına başladı denizde. Dalgalar ardı ardına yükselerek gelmeye başladı:

Madem derdini biliyorsun, bana da söyle bakayım! Neymiş bu dermansız dert? ... dedi.

Elhan bir Baybeçe Hatun'a bir annesine bakıyordu. Sonra dayanamayıp

Ne derdi var hanım? diye sordu hanımına.

Sana sormadım Elhan Efendi! dedi Ana Hatun ve devam etti: Senin sorumluluğun nedeniyle kafanı kaşımaya için zamanın yok, biliyorum! Ama şunu unutma ki, sen büyük bir yurdun Elhan'ı ve liderisin! Başta yurdunu ve halkını, sonra oğlunu düşün! dedi. Sonra başını eğmiş bir köşede oturan gelinine baktı. Baybeçe Hatun sessizdi. Ana Hatun yine sert bir sesle oğlu Elhan'a: Eğer ki oğlum, evladım benim için yurttan, töreden, halktan ve dilimizden daha önemli diyorsan o zaman söyle! ... dedi ve sinirle yerinden kalkıp kapıya doğru gitti ve durdu:

Size sabaha kadar zaman veriyorum! Yakup'un derdini öğrenip bana söyleyin! diyerek ayakkabısını giyip gitti.

Bulutlar gökyüzünde huzursuz bir şekilde kimi o yana kimi bu yana gidiyordu. Güneş ise Küçük İmam tepelerinden yeni başını kaldırmış, belini doğrultuyordu. Tüm canlılar ve doğa uyanmıştı. Hafif bir esinti başlamış, ağaçların yapraklarıyla oynuyordu. Kuşlar da ötüşerek her saniye başka bir dala geçiyordu. Sofanın yanından akıp giden nehirde su dolup taşıyordu.

Yakup, nehrin kenarında oturmuş ve elinde bir sopa, suyla oynuyordu. Aslında oynadığı bedeni ve canıydı. Ancak akli fikri Pervane'deydi. Aşkını düşünüyordu ve yalnızca o vardı aklında. Tıpkı bir deli gibi kendinde değildi Yakup...

Baybeçe Hatun, odasından çıkıp her tarafa baktı; ancak Yakup'u göremedi. Sonra yavaş yavaş dış avluya doğru gitti. Dış avlunun kapısından iyice baktı dört yana. Kimseyi göremedi. Bir iki adım ileri gitti. Sofanın arkasından kulağına bir Şışt-Şışt sesi geldi. Sesin geldiği yana gidince oğlunu gördü. Yakup, eline bir değnek almış, suyla oynuyordu...

Ne yapıyorsun oğlum? dedi. Yakup olduğu yerden annesine doğru hafifçe dönüp Hiç dedi. Tekrar elindeki değneği suya batırarak oynamaya devam etti.

Annesi Baybeçe Hatun yavaşça eğilip: Oğlum! Sana ne oldu? Bu günlerde bir şeyler olmuş gibi sana. Niye bana söylemiyorsun? Eğer sen söylemezsen ben de senin derdinden hastalanacağım oğlum! Baban da Bibi Anan da merak içindeler. Derdini söylemeyerek iyi bir şey yapmıyorsun. Söyle oğlum! Konuş canım oğlum! Söyle anan kurban olsun sana! diye yalvardı oğlu Yakup'a.

Yakup'un iki gözü de nehirden akan sudaydı. Elindeki değnekle oynamaya devam etti kendi başına. Hiç sesi çıkmadı, cevap da vermedi.

Oğlum! Ne zamana kadar böyle yalnız başına kalıp sanki deli gibi oturacaksın? Söyle derdini annene... dedi yine. Yakup derin bir iç çekip "Yok annecim!" dedi ve devam etti: Bir derdim yok! Olsa size söylemeyip de kime söyleyeceğim anam. dedi annesine!

Annesi biraz daha oğlunun yanına doğru yaklaşıp elleriyle oğlunun çenesini tutarak oğlunun eğik başını kaldırdı, kahverengi gözlerinin ta içine iyice baktı. Anne ve çocuğu ilk defa bu kadar yakından birbirinin gözlerine bakıyordu... Birden:

Benim kahve gözlü oğlum! deyip devam etti annesi: Ne yapsam da derdini bana söylesen? Söyle canım oğlum? Dilin yalan söyleyip derdini saklasa da gözlerin gizleyemez derdini oğlum! ... İşte gözlerin her şeyi bana anlatıyor, taş yürekli oğlum! Söyle annene derdini! Söyle annene yandığımı oğlum! ... deyip yalvardı.

Gökyüzüne baktı ve derin bir nefes aldı Yakup. Öyle bir nefes almaktı ki bu; sanki göğsünde yanıp duran bu yüreği soğutmak için daha çok oksijene ihtiyacı vardı. Sustu birkaç saniye Baybeçe Hatun. Gözleri yaşla doldu, yüreği yanan annenin. Yakup annesini bu hâlde görünce onun da gözleri yaşla doldu. İki gözü yaşlı, birbirine baktılar, bakıştılar. Artık gözler konuşuyordu dertleri. Gözyaşları, şıpır şıpır akıp gitti. Sanki bir iğne batmış gibiydi Yakup'un yüreğine. Birdenbire haykırarak:

Dokunmayın bana anam! Bırakın beni kendi hâlime! dedi ağlayarak.

Daha fazla üzme anneni oğlum! Biliyorsun! Senin için ayaktayım! Eğer böyle yaparsan ayakta kalamam, düşerim oğlum! dedi annesi. Yine bir sessizlik oldu. Yakup'un göze yine

nehirde akıp duran sudaydı. Bu sefer elindeki değneği sert sert suya vuruyordu. Annesi birkaç dakika kâh Yakup'a kâh da onun suda gözlerini diktiği noktaya baktı. Bir zaman sonra annesi:

Söyle oğlum! Kara sevda mı derdin? dedi.

Kara sevda sözcüğünü duyunca el ve ayağı tutmaz oldu. Elindeki değnek nehre düştü ve su alıp götürdü değneği ...

Annesi oğlunun derdini bulmuştu. Oğlum! Değneğin düştü nehre! Akıp gidiyor, git al! dedi. Yakup çaresiz ve suskun...

Niye düşürdün elinden değneği oğlum? dedi. Yakup akli yerinde değil gibiydi. Annesi elini oğlunun omuzuna koyarak Hey, değneğin düştü oğlum! dedi. Yine de Yakup'tan ses yok.

Kara sevda sözcüğünü duyunca düşürdün, öyle değil mi oğlum? dedi annesi.

Yakup, fırlayıp ayağa kalktı oturduğu yerden. Kaçmak geldi içinden, kaçmak, kaçmak... Ta uzaklara kaçmak. Kimse olmayan bir yere kadar... Ya da Pervane'nin yanına kadar kaçmak istiyordu?...

Annesi Baybeçe Hatun, ardı ardına soru yağmuruna tuttu oğlunu. Oğlu Yakup, ter içinde sırlıklam oldu, tıpkı şahinin pençesine düşmüş bir kuş gibi. Çaresizliğin dünyadaki en kötü şey olduğunu anladı Yakup.

Annesi Baybeçe Hatun'un da en az kendisi kadar çaresiz olduğunu görünce, kavruldu Yakup'un yüreği. Annesine bu kadar işkence etmeye hakkı yoktu. Tutkusu ve aşkını daha fazla saklamasının bir yararı olmayacağını biliyordu. Utanç içinde yere bakmaya başladı. Artık her şeyi söylemek istiyordu. Ağladı, gözleri yaşlı bir hâlde başını kaldırıp annesine baktı ve kendisini annesinin kucağına attı. Başını annesinin göğsüne koyup hüngür hüngür ağladı ve Annemm! dedi. Tekrar tekrar Anacığım! dedi.

Söyle oğlum! De bana derdini, ey dertli oğlum! Başımın tacı canım oğlum, söyle! Annelerden hiçbir şey gizlenmez, canım oğlum benim! Sana verdiğim ak sütün hürmeti için söyle! Sabahlara kadar senin için rahat rahat yatmayan ve uykuyu gözlerine haram eden annen için söyle derdini oğlum! deyip oğlunu göğsüne basarak ağladı.

Tutkunum anam!

Kime oğlum?

Pervane'ye anam!

Kim o Pervane dediğin oğlum?

Lala Ağa'nın kızı! ...

Bu cevabı beklemiyordu annesi. Duyar duymaz dili tutuldu Baybeçe Hatun'un. Sustu ve dili lâl oldu birdenbire. Öyle bir sustu ki bu sefer annesi başını önüne eğdi. Düşünce batağında boğuldu... Battı... Yitip gitti...

Ses ağızdan çıktıktan sonra rüzgarla birleşir. Artık başkasının duymaması mümkün değil.

Yakup her şeyi annesine söyledi. Anlattıkları Ana Hatun ve Elhan'ın da kulağına gitti. Şimdi, Ana Hatun yeri göğe ve göğü yere vurup altını üstüne getirecek! diyerek herkesin kızılca kıyamet koparmasını bekliyorlardı.

Peri gibi Türk kızları varken hele Serpul gibi gülistanın benzersiz çiçekleri ve bu Kaf diyarının asil ve güzel kızlarına kıran mı girmişti. Gidip Acem'in kızıyla mı evlendireceğiz! diyerek çıldırmasını bekliyordu halk Ana Hatun'un.

Fakat hiç birisi olmadı. Tüm büyükler toplandı. Söz Ana Hatuna verildi. Herkesi bir korku kaplamıştı. Ana Hatun yüzünü ve tavrını hiç bozmadan:

Kara sevdanın nasıl bir şey olduğunu bilmez değilim! Bu meseleye ise ben karışmam! Bunu böyle bilin! Nasıl ve ne yapmak gerekiyorsa Elhan cenapları ve büyükler biliyor! dedi ve başka da bir şey demedi.

Elhan ve büyükler, iki ara bir derede kalmışlardı. Yakup'un kara sevdası mı? yoksa Türk töresi mi?

Sanki içi yılan ve akreple dolu bir kuyu vardı. Bir eliyle kuyunun ağzından tutup asılı kalmış da Ah düştüm düşeceğim. Koptu elim. deyip düşecek gibiydi. Her tarafa bakınıp Yardım edin! İmdat! diye bağıyordu. Ellerinin gücü bitmeden hemen birinin gelip elinden tutarak kurtarmasını istiyordu Yakup.

Halk törelerinden vazgeçmez, Yakup da Pervane'sinden. Millet töresinden vazgeçse de Ana Hatun vazgeçmezdi. Ana Hatun vazgeçince millet hiçbir şey yapamaz ve diyemezdi. Bu önemli şart ve kuralların tümünü Yakup biliyordu. Bunları bildiği için kuyuya düşmesine az kalmış biri gibi umutsuzca kurtarılmayı bekliyordu.

Ana Hatun, Elhan ve halkın vereceği kararı bekliyordu. Bu sebeple kendini tutuyordu. Ancak Ana Hatun şimdi konuşmasa bile elbette konuşacağı zaman geldiğinde söyleyecek çok sözü vardı. Ana Hatun meyveyi dalından çiğken toplamazdı tabi.

Ana Hatun, Türk töresine toz toprak kondurmazdı. Kimsenin ağzına da düşürmezdi töresini. Yakup ise düşünceli bir halde gün geçtikçe zayıflamış, gözleri çukurlaşmış, iştahı kesilmişti.

Pervane'ye olan aşkını ve sevgisini herkes duymuştu. Zaten aşk oku göğsüne değdiğinden beri yüreği ve tüm vücudu zonkluyordu. Elinde ayağında güç ve dizinde derman kalmamıştı.

Baybeçe Hatun, oğlu Yakup'un tarafında olsa da bir yararı yoktu. Ana yüreği, oğluyla beraber yanıp kavruluyordu. İçeride ve dışarıda, evde ve düğünde, hiçbir yerde huyunu suyunu değiştirmeyen bir Ana Hatun... Tüm hatunlar Baybeça Hatun'un yanına gelip derdine ortak olmak istelerse de bu konuda onların elinden bir şey gelmeyeceği açıktı. Herkes Ana Hatun'un Pervane'yi aldım Yakup oğluma! demesini bekliyordu. Ancak Ana Hatun hiçbir tepki vermedi, uzak kaldı. O tepkisiz kalınca ne büyükler ne de Elhan bu işe cesaret edebilirdi. Çünkü, sonunda Ana Hatun'un patlayacağını biliyorlardı...

Bu kördüğümü, büyükler ve Elhan cenapları çözsün! demişti. Fakat onun bu sözü alacakları her karara rıza göstereceği anlamına gelmiyordu. Hele işte açtık düğümü! deseler sonra bakın görün neler olur da başka ne kördüğümüleri onların önüne koyardı Ana Hatun...

Herkes işini gücünü bırakmış, Yakup'un kara sevdasını düşünmekle meşguldü. Yakup'un Pervane'ye duyduğu kara sevdayı işittiklerinde tüm yurdun kızları kafalarına kurşun yemiş gibi oldular. Ay Kız işitince gözü karardı ve başı dönüp yere yığıldı....

Günler geçince kızların Yakup'a duyduğu aşk ve sevgi, kaygı ve şefkate dönüştü. Artık hepsi Yakup'un Pervane'sine kavuşmasını istiyordu...

Bu konu çok çetin ve ağırdı elbette. Ya bir insan ölecekti ya da töre bozulacaktı. Herkes dalgındı. Hiç durmadan yolda bile şarkı söyleyip gezen Şah Pisend Han suskunlaşmış, dilini yutmuştu. Şarkı söylemeyi bırakın konuşmaz olmuştu... Nereye gitse dombırasını yanından ayırmayan dombıracı Sahip Han, dombıra çalmaz, hatta yanında bile taşımaz oldu. Ğiceği elinden düşmeyen Mirza Nimetullah, artık Ğiceğini çiviye asmıştı. Her söze bir cevabı olan Sadık Bay Hangeldi de dilini yuttu. Kahkahaları ve şakaları eksik olmayan Kasap İbrahim kimseyle konuşmaz oldu.

Tüm yurtta bir yas ve matem vardı sanki. Her yer sessizdi. Kuşlar da horozlar da ötmez olmuştu...

Molla Hadîm derin düşüncelere dalmıştı. Durum böyle devam ederse, bu milletin hâli ne olacak? diye. Elbette ki Yakup'u bu hâliyle Azrail'in elline bırakamazlardı. Molla Hadîm, kafası karışık hâlde evinden çıkıp Üç Hoca tarafına yöneldi. Arkadaşı Kari Âzimi Üç Hoca'da oturuyordu. Elhan, bir şey söylemek veya bir konu hakkında fikir almak isterse, bu ikisinden birini çağırırdı. Sonra da biri diğerinin yanına varır, birlikte Elhan'ın huzuruna giderlerdi.

Serpul'da bu iki büyük şahsiyet bir araya gelirse, Hızır ve İlyas Hazretleri birleşti! diye söylerlerdi. Bu iki büyüğe halk çok inanırdı. İkisi, bir işin nasıl başlayıp nasıl biteceğini çok iyi biliyorlardı.

Molla Hadîm ve Kârî Âzimî yavaş yavaş Üç Hoca Camisinin verandasına gidip oturdular. Ve başladılar düşünüp konuşmaya:

Sayın Kârî Âzimî can! dedi Molla Hadîm ve devam etti: Bu yaraya neşter vurulacaksa, vurulsun artık! Geç kalmaktan korkuyorum! ... dedi.

Bu iki ulu şahsiyet, halk ve yurt içinde huzuru bozacak, kaygı duyulacak bir musibet ortaya çıktığında ne yapılması gerektiğinden ve bir iş ya da sıkıntı olduğunda onun nasıl halledileceğinden, sorumluydular. Çünkü millet, bu büyükleri her dertlerine derman biliyordu. Bu büyüklerin kaldıramayacağı ya da taşıyamayacağı yük nerdeyse yok gibiydi. Halk, bu mübareklerin hakkında böyle düşündüğünden derman bulunmayan dertten de bu ikisini sorumlu tutardı. Bu ulu şahsiyetler de biliyorlardı ki, halk:

Molla Hadîm ile Kârî Âzimî eğer istese, bu iş su gibi kolayca çözülecektir! Eğer ki bir iş halledilememişse Onlar istememiş ki bu iş olmamış! diye söylerlerdi. Molla Hadîm'i de işte

çıkacağını böylesi laflar kara kara düşündürüyordu. Bundan dolayı Kârî Âzimî ile bu seferki görüşmesi çok ciddiye...

Bir ellerinde sarıklarını tutarken diğer elleriyle de kâh başlarını kaşıyorlar kâh sakallarını sıvazlıyorlardı. Sık sık sarıklarını ellerine alıyor hemen ardından tekrar başlarına koyuyorlardı. İçlerini, sanki kurt kemiriyormuş gibi bir telaş ve vesvese kaplamıştı. Bir zaman sonra Kârî ortak! diye devam etti Molla Hadîm:

Halkın da liderlerin de huyunu suyunu iyi bilirsiniz? Büyüğünün de küçüğünün ağzı kurusun! Dağdan taş yuvarlansa, bizim yaptığımızı düşünürler ve Molla Hadîmle Kârî Âzimî istese bu taş durdururlardı! diye laflar ederler. –Milleti susturmak da çok zor bir işmiş Kârî can! Eğer ki bu Yakup, Allah korusun, bu kara sevdadan ölürse, gözümüzü çıkarır, başımızın beynimizin etini yer bu millet! ‘Molla Kadîm ve Kârî Âzimî, zaten Yakup’u sevmiyorlardı. Ölmesini onlar istedi.’ diye söylerler. Biliyorsunuz ki halk, bazı çetrefilli konularda cahil kalıyor, önünü ardını düşünmüyor. Sonra da kafaları ne kadar ve nasıl çalışıyorsa, öyle düşünüyorlar. Hele ikimizin genç kızları da var. Sizin kızımız Ana Tomris ve benim kızım Türkan Begüm’ü ağızlarına sakız eder çiğnerler. Kızlarımız hakkında laf üstüne laf ederler. ‘Yakup, Ana Tomris kızla ya da Türkan Begümle evlenmek istemeyince, böyle oldu bu iş!’ diye söylerler. ‘Kârî Âzimî ve Molla Hadîm istesin de bu iş olmasın? Şaşırtıcı! ... deyip bizi deli ederler. Ağızlarından çıkan kulakları duymuyor ki Kârî can!... Ne duyarsa ona inanıyor, saf milletimiz. Yeter ki kulakları bir söz işitsin. Laf işitsinler de doğru ya da yalan olması fark etmez onlara. Bir gün bakıp göreceksiniz ki bir yalan ortaya atıp ona kendilerini hatta beni de sizi de inandıracaklar. Sonra bir gün ‘Maalesef fırsat elimizdeyken bir çözemedik şu meseleyi! diye pişman olacağız ikimiz.

Kârî Âzimî’nin gözleri kan gibi kıpkırmızı olmuştu uykusuzluktan.

Doğru diyorsunuz Molla Hadîm dostum! Sizden bugüne kadar hiç yanlış bir söz işitmedim! dedi, Kârî Âzimî.

İkisi de yorulmuştu. Yavaşça dirseğini yere dayayıp hafifçe yana doğru yaslanarak ufka, camî verandasının çatısına, ağaçlara düşünceli düşünceli baktılar. Ah ah! Ne yapsak şimdi? diye kendi kendilerine konuştular.

Kara sevda derdinden kendimizi bile unuttuk Molla Hadîm ortak! Yaşlanmış, saçımız sakalımız ağarmış olsa da bizler de insanız! Biz de üzülüyoruz! Biz de yanlışlara düşüp hata yapabiliriz. dedi Kârî Âzimî.

Siz alın bu lafı bir de millete deyip onları ikna edin! Bu problem yüzünden işten güçten kaldık. Halkın çocukları okulda neler yapıyor? Haberimiz bile yok! Gerçi başka hocalar da var ama tüm işi onlara yüklemek de iyi değil. dedi Molla Hadîm.

Haklısınız Molla Hadîm cenapları. Kılıç yarası alan bir kişinin, baş ucuna oturup bu kadar ağlanılmaz! Yakup’un baş ucuna oturup bugüne kadar ağladık da ne oldu sanki! Hay düşünmez olaydık! Yarasını sarıp pansuman etmek, kanını durdurmak hiç aklımıza gelmemiş ya!

Doğru söylüyorsunuz Molla Hadîm ortak! dedi Kârî Âzimî ve devam etti: müdahale etmezsek kanı akıp bitecek. Sonra Allah korusun ölecek. Neşter vurmak gerek! Neşter vurmak lazım da kim vursun bu neşteri?

Molla Hadîm derin bir ah çekip: Diğer yandan töreler ve diğer yandan Yakup! Töreysi mi Yakup'a kurban edelim? Yoksa Yakup'u mu töreye? dedi.

Bu soruyu işitince sustu Kârî Âzimî. Molla Hadîm de sessiz. Ucu bulunmaz bir ip vardı. Geçilmez dağlar vardı önlerinde. Yerlerinden doğrulduklar. Ayaklarını göğüslerine doğru çektiler, alınlarını dizlerine koydular. Çaresizliğin son raddesindeydiler. Molla Hadîm'den bir cevap bekliyordu Kârî Âzimî. Ondan ses çıkmayınca sonunda sordu:

Düşünüp buldunuz mu bir yolunu Hadîm Efendi? dedi.

Molla Hadîm ve Kârî Âzimî, bir işin karşısında kendilerini hiç bu kadar eli kolu bağlı, çaresiz hissetmemişti. Başlarını dizlerinden kaldırıp göz göze geldiler. Birbirinin gözünün ta içine baktılar. İki de birbirinden bir yol bulmasını bekliyordu...

Bir yol diyordu. Bir yol... bir yol...

Derin bir nefes aldıktan sonra gözlerini yine ufka diktiler. Bir serçe sinekliğe kondu. Gagasını dala vurup cik cik diye sesler çıkardı. İki çaresiz insan öyle bir duruma düşmüşlerdi ki, o kuştan bile çare umuyorlardı. Baktılar... baktılar... Çaresizce öylece bakakaldılar. Bir yol bulunsaydı. Bir ışık görselerdi. Bir kuş, bir karınca, bir arı, bir insan veya bir melek... Bir yol gösterebilirlerdi artık.

Öyle bir zamandı ki dünya durmuştu. Rüzgâr esmiyor, bulutlar hareket etmiyordu. Tüm yurt susmuştu sanki. Halkın, büyük küçük herkesin kulağı onlardaydı. Bir yol... ne olur bir yol! ... deyip bir offf çektiler. Bir süre sonra Molla Hadîm ortak! diyerek konuşmaya başladı Kârî Âzimî:

Molla Hadîm dostum! Bence yurdumuzdaki Acemler, kaç yıldan beri buradalar, bu şehre bize gelip bize sığınmışlar! Biz istediğimiz için buraya kalmaya devam ettiler. Onlar fakir bir halktır ve kendi işleriyle meşgullerdir. Hiçbir kötülüklerini görmedik bugüne kadar! Bizim töremize de, yöremize de karşı değiller. Onların bu yurttan dünyaya gelen çocukları bizim çocuklarla aynı üst başı giyiyorlar. Bizim oyunlarımızı oynuyorlar. Hatta aramızda çok fark da görmüyorum şu an! Ancak en önemli ve büyük fark onların acem bizimse Türk oluşumuz.

Kârî Âzimî lafı hiç bu kadar uzatmazdı. Tek cümle ile dile getirirdi söylemek istediği her şeyi. Eğer bir lafı ağzında bu kadar dolandırıyorlarsa mutlaka bir düşüncesi olmalıydı. Molla Hadîm hemen anladı:

Yorganınız uzun lafınız kısa olsun Kârî Âzimî cenapları! deyip devam etti:

Acem milletiyle dostluğumuzu toy yoluyla daha da yakınlılaştırarak güçlendirelim! Elbette, töreleri bozarak değil, törelerimiz, gelenek ve göreneklerimiz çerçevesinde. Zaten töremizde, dostla dostluk gösterme ilkesi var! Yine töremiz için kurmuş olacağız bu dostluğu... Gidip Pervane'yi isteyeceğiz Lala Ağa'dan! Yeri geldiğinde babalarımız ve ecdadımız da kurmuş

böylesi akrabalıklar! Selçuklular, Timurlular, Babürlüler, Osmanlılar dost devletlerin kızlarıyla oğullarını evlendirmişler ya...

Ana Hatun ne diyecek bu işe? ... dedi Molla Hadîm.

Elçilik edecek, kız istemeye gideceğiz! Kesin bir cevap alana kadar lafını etmeyip sır olarak saklayacağız! Diğer büyüklerin de haberi olmasın bu laftan bir süre. Sadece Elhan'ımız bilsin yeter! Ben, başka da bir yol bulamadım Molla Hadîm dostum! Eğer siz başka bir yol düşündüyseniz söyleyin! dedi Kârî Âzimî. Molla Hadîm de bu fikri kabul etmiş gibiydi.

Yavaşça Ben de bulamadım! dedi ve: Bana sizin bu fikriniz çok makul geldi ortak! dedi.

O gün, geç kalmadan bu ortak fikirlerini Elhan'la konuşmak için Elhan'ın yanına gittiler. Ve Elhan'a: Bu girdaptan çıkış yolu sadece budur diyerek düşüncelerini açıkladılar!. Elhan, bu iki hoca ve büyüğün aldığı kararları hiçbir zaman reddetmezdi. Sonra Elhan emir verdi:

Yarın üç kişi kız istemeye gidin. dedi. Bu işten Yakup'un bile haberi olmasını istemiyorlardı. Ağzı açılmaz bir sır kutusu olan Usta Hangeldi Bay'ı da yanlarına aldılar. Usta Hangeldi Bay bu teklifi işittiğinde baştan ayağa tüm vücudu tiksintiyle titredi. Elbette Ana Hatun'un öfkesinden korktu birdenbire. Birkaç dakika gönülsüz bir şekilde cevap verdi Molla Hadîm ve Kârî Âzimî'ye. Sonra: Molla Hadîm ve Kârî Âzimî'nin başına ne gelirse, benim başıma da o gelir! Benim bu iki saygıdeğer şahsiyetten ne fazlalığım var? diyerek, onlarla katıldı.

Usta Hangeldi Bay'ın mesleği cuvaz³⁶ ustalığıydı. Tüm yurttaki yağ cuvazlarını Usta Hangeldi Bay kuruyor, bakım ve tamirini yapıyordu. Bu mesleğinden dolayı Serpul halkı, hatta komşu şehirler bile tanıyordu Usta Hangeldi Bay'ı. Çok merhametli, güler yüzlü ve herkes tarafından sevilen bir şahsiyetti. Tüm yurt eğer yapacakları bir hayır işinde ustaları bulunmasa bir eksiklik hissederdi. Kız istemeye gidileceği gün, eğer halk bu üç ulu insanı bir arada görürse, hele Usta Hangeldi Bay'ı da bu iki büyüğün yanında görürlerse Bunlar kız istemeye gidiyorlar! diye şüphe ederlerdi. Bu yüzden, Usta Hangeldi Bay arka taraftaki yoldan gitti ve Molla Hadîm ve Kârî Âzimî ile Sançerek durağında bir araya geldiler. Çok sakın ve hızlı bir şekilde durağın yakınındaki Lala Ağa'nın evine girdiler. Usta Hangeldi Bay, sokak kapısından girer girmez ululara bakıp Büyüklerim! Ana Hatun çehresi gözümün önünde görünüyor! dedi. Kârî Âzimî Sakin ol ustam! dedi.

Elçileri meydana ilk Pervane gördü. Lala Ağa'nın üzerindeki iş kıyafeti, petrol ve gres yağına bulanmıştı. Elleri, yüzü, üstü başı hep gres yağydı. Arabasını tamir ederken yorulmuş, sopanın üstünde uyuyakalmıştı. Pervane, babası olan Lala Ağa'yı uyandırdı. Baba, babaaa! Uyanım! Türk uluları gelmiş! dedi. Gözlerini zorlukla açtı Lala Ağa. Üç Türk ulusunu evine görünce şaşırıldı.

Usta Hangeldi Bay'la tanıştı Lala Ağa. Ancak Molla Hadîm ve Kârî Âzimî'yle yakından tanışmamıştı. Sadece büyük şahsiyet olduğunu iyi biliyordu Lala Ağa.

³⁶ Bitki tohumlarının yağını çıkarmak için kullanılan araç.

İlk selamı Usta Hangeldi Bay verdi: Selamünaleyküm halifem!

Aleyküm selam ustam!

Lala Ağa kalkıp elini uzatmak istedi. Lakin ellerinde gres yağı ve petrol olduğu için: Büyüklerim! Siz odaya gidip oturun! Ben elimi, yüzümü yıkayayım, üstümü değiştirip geleyim! dedi. Sonra Lala Ağa, kızı Pervane'ye seslendi: Pervane kızım! Misafirlerimizi içeriye al! Ben hemen geliyorum... deyip şaşkınlıkla duş alıp üstünü başını değiştirdi. Çok zaman geçmeden içeriği misafirlerin yanına geldi. Misafirlerle kucaklaşıp tekrardan selamlaştı:

Hoş geldiniz! Sefalar getirdiniz! dedikten sonra gidip yerine oturdu Lala Ağa.

Lala Ağa şaşkınlıkla: Büyüklerim! Beni affedin! Buralara kadar gelmiş, zahmette kalmışsınız. Çağırsaydınız ben kendim gelirdim hizmetinize! dedi.

Çayınızı içmeye geldik halifem! dedi Kârî Âzimî.

Öyleyse hoş gelmişiniz, şeref vermişsiniz fakiranemize saygılı Büyüklerim! deyip memnuniyetini bildirdi.

Sonra Molla Hadîm iş ve güçten, havadan, sudan, arabadan... konuştu.

Sonra, sözü Lala Ağa aldı. Nefes almadan konuşuyordu. Tıpkı arabaya gaz verdiği gibi. Her konu hakkında konuşup duruyordu. Sonuçta Maynahel³⁷ diye tanınıyordu Lala Ağa. Dolayısıyla o suçlu değildi bu gevezeliğinden...

Kârî Âzimî, Molla Hadîm'e, Molla Hadîm'se Usta Hangeldi Bay'a kaş göz ediyordu asıl meseleye gelinsin diye. Usta Hangeldi Bay da fırsatı kolluyordu. Eğer Lala Ağa konuşurken bir nefes alırsa hemen araya girip konuşmaya başlamak istiyordu. Nihayet bir nefes aldı Lala Ağa ve Usta Hangeldi Bay bunu fırsat bilip:

Hürmetli Halifem! dedi şakalaşarak: Sormadınız, bu Türk uluları niye gelmiş diye? ... dedi ve gülümsedi.

Lala Ağa birden Özur diliyorum ulularım! Affedin beni! dedi.

Estağfurullah! Allah affetsin hepimizi! Çünkü affetmek sadece ona aittir! dedi Usta Hangeldi Bay.

Molla Hadîm başladı söze: Hürmetli dostumuz Lala Ağa! Sayın Halifem! Biz, sizin yanınıza dostluğumuzu daha da güçlendirmek için geldik. Belki biliyorsunuzdur, Molla Hadim sözü uzatmayı sevmiyor! Uzun lafın kisası şu ki, bizde bir mum var, sizde bir Pervane! Diğer bir tabirle sizde bir ay var, biz de bir güneş! Gecemizin de gündüzümüzün daima aydınlık olması için bu yurdun göğünde hem aya hem de güneşe ihtiyacımız var. Şimdi ise biz üç kişi Allah'ın emri, Peygamberin kavliyle sizin Pervane kızınızı Elhan'ımızın oğlu Yakup Can'a istemeye huzurunuzla geldik! Amacımız dostluğumuzu güçlendirmek! dedi.

Pervane, çayı demleyip hazırlayıp geldi ve birer kâse çay koydu misafirlere. Pervane, uluları ilk gördüğünde istemeye geldiklerini tahmin etmişti ve neticede de doğru çıktı tahmini.

³⁷ **maynahel:** Serçeğillere mensup ötücü bir kuş türü. Çok konuşan insanlar bu kuşa benzetilir.

Lala Ağa'nın başı eğik, gözü yerdeki halının figürlerindeydi. Bir sessizlik kapladı odayı birkaç dakika. Düşündü... düşündü... Sonunda Usta Hangeldi Bay söze başladı ve sessizliği bozdu.

Niye bu kadar düşünüyorsunuz Halifem? İyi niyet ve iyi murat için bu kadar düşünmeyin! Biliyorsunuz, Usta Han Geldi Bay elçi olarak gelince, işi sonuçlandırmadan gitmez! Hele yanındaki Kârî Âzimî ve Molla Hadîm de olunca, kurtulamazsınız Halife can! dedi şakalaşarak. Lala Ağa derin bir nefes aldı ve elindeki piyaleyi yere koydu.

Hürmetli Elhan'ımızın hizmetinde olmayı şeref bilirim! Bu isteklerine, ben ve ailem layık değiliz! Bundan öte, bizim de sizin gibi törelerimiz var! Olmasa Pervane'yi kendi ellerimle götürüp Elhan'ımızın kapısına bırakırdım! Ancak kızım Pervane'yi abim Kand Ağa'nın oğlu, Dil Ağa'ya sözledik. Kand Ağa abim de yakın zamanda gelip gelin edecek. Yoksa, Elhan'ımız için boynum kıldan ince! ... Bunun dışında dağı tuzla buz et deseniz hazırdım ulularım! Pervane'den başka Şebnem ve Lale isminde iki kızım daha var. Eğer isterseniz onlardan biriyle nişanlayalım! Ne dersiniz?

Kız bulamadığımızdan kapınıza gelmedik! Ortada bir tutku ve aşk konusu var Halife ağa! Bu yüzden buradayız! ... dedi Kârî Âzimî.

Öyleyse, bu mesele töre ve ulus meselesidir; benden daha iyi bilirsiniz ulularım! Şimdi sizler törelerinize gururlanırken bense töreme lanet ediyorum. Çünkü benim törem böyle bir fırsata, yani Elhan'ımızla dünür olma fırsatına engel oluyor... Biliyorum, Elhan'ımız bu iş için sizi elçi olarak gönderdiyse, kesinlikle bu işin hallolduğunu bekliyordur. Sizi eli boş göndermek ne haddimeydi... Haddim değil ulularım! Ama ne yapayım... Lanet olasıca töremiz! diye olumsuz cevap verdi.

Kârî Âzimî Molla Hadîm'e baktı. Molla Hadîm, Usta Han Geldi Bay'a baktı. Han Geldi Bay heykel misali buz tuttu bu cevap karşısında. Kârî Âzimî ise öyle öfkelenmişti ki. Aynı şekilde Molla Hadîm'in de kaşları çatıldı. Sustular ve sessizce durdular, yurdun ve milletin söz sahibi olan uluları. Uzun bir sessizlikten sonra, nasıl çıktılar Lala Ağa'nın evinden ve nasıl geldiler evlerine kadar, hiçbiri hatırlamıyordu.

Ertesi gün ulular Elhan'a olanı biteni anlattılar. Elhan'ın Acem milletine öfke duyup sinirlenmesi, hepsini geldiği yere geri göndermesini bekliyorlardı. Lakin, Elhan sakince:

Herkesin töresi var ulularım! Yine de sağ olun! Size özel işim nedeniyle zahmet verdiğim için beni affedin! dedi.

Ululardan Kârî Âzimî: Şimdi ne yapmak lazım Elhan'ım! diye sordu.

Bu işi, kendim oğlum Yakup'la çözmekten başka çare yok! diye cevap verdi. Sonra ulularla vedalaştı...

Aşk, tutku, sevgi ve sevinç, hayatın bize vereceği en önemli derslerdir ve bu derslerdeki becerimiz, sınavlardaki başarımız biz insanlara değer kattığı gibi mücadelelerle geçen bu hayat yolculuğumuzda bir tecrübe olarak yerini alır.

Bu iki günlük hayatta, herkesin bir umudu var elbette. Umutla birlikte istek de vardır. İsteklere erişmek için bin türlü savaş, mücadele, kavga ve çırpınış gerek. Bin türlü mağlubiyet ve yenilgi vardır insanın sadece bir kerecik kazanç ve zafer mücadelesinde. Bir dert ve yüz sancısı vardır tutku okunun açtığı yaranın. Bir ömür yalnızlığı ve bir dünya kaygısı vardır aşk denen maceranın. Çünkü, herkesin gönlünden geçirdiği, bir türlü içinden söküp atamadığı birisi vardır...

Elhan bugüne kadar sevda ve aşk sınavlarıyla nasıl olmuşsa hiç karşılaşmamış gibiydi. Çünkü, çok küçükken dedesi Berdi Bay Hacı, arkadaşı Molla Aka'nın kızı Baybeçe Hatun'la evlendirmişti. Babası Molla Tahir Bay, zamansız bir şekilde dünyadan göçünce halkın işiyle gücüyle Yusuf Bay'ın ilgilenmesi gerekti. Annesi Ana Hatun, hep oğlunu kollar, ona gece gündüz nasihatte bulunurdu. Atalarından Atila, Oğuz (Metem) Han, Saltuk Buğra Han, Alp Tekin, Selçuk Bey, Tuğrul Bey, Emir Timur, Osman Bey, Cengiz Han, Gazneli Sultan Mahmut, Babür, Nevayi, Mahdumkulu, Alparslan ve Mustafa Kemal Atatürk gibi ecdatlarının tarihî hikâyelerini anlatıyordu. Ana Hatun, aşırı tedbirli ve özellikle bilgili ve törelerine değer veren bir kadındı. Kayınpederi Berdi Bay Hacı'nın yaşlanması ve hayatının son demlerini yaşıyor olması bir yana, kocası ve hayat yoldaşı Molla Tahir Bayın da bahtsız bir şekilde aralarından ayrılması, oğlu Yusuf Bay'ın ise henüz küçük olması Ana Hatun'u derin düşüncelere salmıştı. Milletin başsız kalmasından endişe duyuyordu. Yine de en büyük umudu oğluydu. Elhan, küçük yaşta evlenip halkla küçük yaşta tanıştı. Kendini bildi bileli yurt, töre ve millet işleri için koşturup duruyordu...

Yakup, ertesi gün yine Sañçerek durağına gitti. Pervane'sini özlediği belliydi. Onunla bir daha karşılaşabilmek arzusuyla kalbi güm güm atarak Bender Cami'sine gidiyor, havuzun etrafında dolanıyor ve Pervane'sini bekliyordu. Bir vakit sonra Pervane elinde bir kova hızlıca dış kapıdan çıkageldi. Yakup'un yüreği ise mum gibi yandı, eridi, Pervane'yi görünce daha da alev aldı... Birbirlerine yaklaştılar:

Selam! dedi Pervane nazlanarak.

Aleykümselam Pervane Han! dedi Yakup.

Ne zamandır bekliyorsunuz? Bilsem daha erken gelirdim!

Olsun! Çok olmadı geleli Pervane Han! Siz nasılsınız?

Ben iyiyim Yakup Han! Siz nasılsınız?

Sizsiz, nasıl olacağımı düşünüyordunuz ki Evet Pervane Han? ... deyip el ele tutuşarak birbirinin gözlerine baktılar. Çok özlemişlerdi birbirlerini. Doya doya bakıştılar. Pervane, Yakup'un olup bitenlerden haberi vardır diye düşünüp birden kız isteme konusunu açtı:

Dün beni istemeye elçileriniz geldi!..

Ne? Kız istemeye elçi mi geldi? ...

Ha! Üç aksakalınız geldi babamın yanına!

Benim için mi gelmişler?

Evet sizin için! Haberiniz yok muydu? ...

Hayır! Hayır! Haberim yok! dedi Yakup. Düşünceye daldı Yakup ve meraklanmaya başladı... Ufff diye bir ses çıktı yüreğinin ta derinliklerinden. İçine bir ateş düştü, bir vesvesede aldı onu birden.

Ne oldu Yakup Han? diye, sordu Pervane.

Siz hele bir söyleyin!... Kimmiş o aksakallar? ... dedi Yakup.

Tanıyamadım ki onları!... Ancak birisinin kırçilli sakalı vardı ve kısa boyluydu. Bir diğeri ise apak sakalı olan, beyaz sarıklı ve orta boylu bir yaşlıydı. Yine bir diğeryse, kaşları simsiyah, omuzunda siyah beyaz bir kaftanı vardı. Babam o kişiye Ustam, ustam... diyordu.

Şimdi tanıdım! Tanıdım onları. Kapkara ve gür kaşları olan, babanızın Ustam dediği kişi Usta Hangeldi Bay'dır! Yanındaki kırçilli sakalı olan Molla Hadim ve apak sakalı olan uluysa kesin olarak diyebilirim ki Kârî Âzîmî'dir. Tanıdım!... O üçü, işte böyle işlerde çok ustadırlar! Peki ne dediler?

Babamdan, beni size istediler. Bizi, Elhan'ımız size elçi olarak gönderdi. dedi. Elhan'ımız, kızımız Pervane'yi oğlu Yakup'a istiyorlar! Bu sebeple biz elçi olarak geldik. dediler.

Yakup'u ter bastı, içi yanmaya başladı birden. Kendi kendine türlü düşüncelere daldı: Acaba, babaannemin de bu elçilerden haberi var mı ki? Annemin de haberi var mı acaba?... Gerçekten de babam kız istemeye elçi mi göndermiş? diye iki elini kâh alınna koyuyor kâh başını kaşıyordu. Kâh da göğsünün ta derinliklerinden bir ah çekiyordu...

Peki! Babanız ne dedi Pervane Han? diye sordu.

Pervane sustu. Gözlerinden yaşlar döküldü yüzüne yine.

Söyleyin Pervane Han! Babanız ne dedi. diye tekrar sordu.

Pervane'nin ağlamaktan boğazı tıkanı, sesi boğuk boğuk çıkıyordu. Güçlkle:

Babam, beni amcamın oğlu Dil Ağa'ya vermek istiyor! Hatta vermişler! Yarın öbür gün gelip beni Kabil'e götürecekler!.. dedi Pervane. Yakup, oturduğu yerden fırlayarak kalkıp öfkeleni. Boynundaki damarlar çıktı ve:

Ne dediniz? Kime vermişler sizi? Sizi nereye götürecekler? Evet! ... diye bir o yana bir bu yana yürümeye başladı. Sonra da gelip Pervane'nin iki elini sıkı sıkı tuttu ve: Hayır Pervane Han! Ben daha ölmedim! Böyle bir şey asla olamaz Pervane Han! Ben sizi kimseye vermeyeceğim! Siz benim için yaratılmışsınız! Anladınız mı? Benim için Pervane Han! diyerek öfkeyle ağacın dibini tekmeledi.

Beni bu şehirden kimsenin çıkarmasına izin vermeyin Yakup Han! Ben sizden başkasıyla yaşamak istemiyorum! deyip yalvarıyordu göz yaşları durmadan akarken Pervane.

Vermem sizi kimseye Pervane Han! Sizi vermem! Sizi, benden alacak kişi, önce gelsin benim canımı alsın sonra sizi götürsün! dedi.

Ben sadece sizi seviyorum Yakup Han! Sizden başkasına varmam, başkasıyla da evlenmem. Ne olur siz de beni başkasına vermeyin! deyip başını Yakup'un göğsüne koyarak hıçkırığa hıçkırığa ağladı.

Yakup da Pervane'nin başını okşayıp onu sakinleştirmeye çalıştı. "Sizi hiç kimseye vermem! Ağlamayın canım! Sizi başkasına vermeyeceğime söz veriyorum." deyip Pervane'nin içini rahatlattı. Görüşüp biraz sohbet ettikten sonra Pervane'yle vedalaştı Yakup. Düşünce içinde eve döndü. Annesi Baybeçe Hatun mutfaktaydı. Yakup, telaş içinde annesine sordu:

Bana Pervane'yi istesin diye evine elçi mi gönderdiniz? Niye benim haberim yok? Evet anne? dedi. Annesi:

"Tamam, sakinleş oğlum! Telaşlanma! Babana sorayım hele! Babanın izni olmadan böyle şeyler olmaz. Bunu kendin de biliyorsun! Eğer böyle bir şey varsa gece birlikte öğreniriz oğlum!.." deyip oğlunu sakinleştirdi.

Büyükler, sabah erkenden gelip Elhan'a olanları anlatmış, sonra vedalaşıp ayrılmışlardı. Elhan, o gün akşama kadar türlü yolları aradı bu girdaptan çıkmak için. Nihayet, akşam yemeği yenildikten sonra, annesi Ana Hatun, hayat yoldaşı Baybeçe Hatun ve oğlu Yakup'la çay içti, sakince havadan sudan söz açıp sıcak ve samimi bir aile sohbeti gerçekleştirdiler. Saatlerce geçmişten ve eskilerden muhabbet ettiler...

Elhan başlarda Lala Ağa ve elçilerden hiç söz etmedi. Sadece annesiyle biraz kendi çocukluğundan söz etti:

Annecim! Geliniz Baybeçe Hatun'u, ben âşık olup da mı aldım? Hafızama tüküreyim. Hiçbir şeyi hatırlamıyorum annem! ... deyip karısına gülümseyerek baktı. Baybeçe Hatun utandı ve başını eğip elindeki çay bardağıyla oynadı. Yakup, ilk kez böyle sıcak bir aile muhabbetini ve samimiyetini yaşıyordu. Düz, siyah bir çizgi halindeki bıyığının altından annesine bakıp gülümsüyordu.

Aahhh oğlum! diye söze başladı Ana Hatun. Seni hatırlamamana şaşırمام! Nerden hatırlayacaksın? Çünkü sen Çağla olmadan kayısı oldun atasözümüzdeki gibi çocuktun, çocukluğunu yaşayamadın oğlum! Çocuk olmana rağmen çok akli başındaydın. Senin aşkın ve sevdan babanın ve dedenin davasıydı oğlum! Daha küçük yaşında millet, töre ve yöre sevdasındaydın! dedi Elhan oğluna. Odadaki herkes özellikle Elhan, pür dikkat dinliyordu annesinin bu değerli sözlerini. Yakup'un gözü de kulağı da babaannesindeydi. Kulak kesilmiş dinliyordu babasının çocukluk hatıralarını. Ana Hatun devam etti:

Bir gün deden rahmetli Berdi Bay Hacı, gelip Gelin! Bir gel hele! Sizinle bir konu hakkında konuşacağım! dedi. Ben tandırın başındaydım. Buyurun babacığım! dedim. Sonra kendi yanına gelip tandıra yaslandı:

Gelin kızım! Bir arkadaşımın işten anlayan, çiçek gibi bir kızı var! Ben bu dünyaya gözlerimi kapatmadan evvel, hâlâ hayattayken şu torunum Yusuf Can'ı da kendi ellerimle evlendirmek istiyorum! Ne diyorsun gelin kızım? O, ev işlerinde size yardımcı olacak! deyip bana düşüncemi sordu! Siz hayatta olduğunuz ve gölgeniz üzerimizde olduğu sürece bu işlere, özellikle de aile işlerine karışmak benim haddim değil, babacım! Siz nasıl isterseniz öyle yapın! Ben de bana düşen görevi itaatle yerine getireceğim. dedim. Belki hatırlarsın belki de hatırlamazsın,

bilmiyorum oğlum! Sonra akşam olunca, rahmetli deden Berdi Bay Hacı yanına geldi ve seninle konuştu bu konuyu. Yusuf oğlum! Seni evlendirelim mi? Ne dersin? Sevdiğin bir kız var mı? diye sana sordu. Küçük olsan da çok güzel bir cevap verdin ve gülümseyerek: Tabii ki beni seven bir kız vardır. Ancak şimdiye kadar kimse seni seviyorum demedi bana! Yalnız sizin kararınız benim için hayırlı ve önemlidir dedeciğim! şeklinde anlattı.

Yakup, babaannesinin ağzından gözünü ayırmıyordu. Bir taraftan da babasının babaannesini heyecanla dinleyişine bakıyordu. Ara ara annesi Baybeçe Hatun'a da bakıp gülümsüyordu. Baybeçe Hatun da kafasını hiç kaldırmadan sadece dinliyordu. Ana Hatun sözlerine devam etti:

Rahmetli deden Berdi Bay Hacı, ulusu topladı. Görkemli bir düğünle sizi evlendirdik! Büyüklerimizin özellikle anne ve babanın, çocuklarına olan sevgisi, çocukları adına aldıkları kararlar, tabii ki çocuklarının iyiliği içindir. Siz ikiniz bu yurdun belki dünyanın en bahtlı ve mutlu karı kocasısınız. Senin ve gelinimin bu mutluluğu ve huzuru elbette büyüklerimizin sözüne kulak verip töremize karşı saygı göstermenizden ileri geliyor! ... dedi.

Yusuf bay oturuşunu değiştirdi ve çayını yudumlayarak karısına baktı:

Hanım! Allah'a çok şükür ki benim kaderime siz yazılmışsınız! dedi. Baybeçe Hatun bu sözü işitince mutluluktan içi içine sığmadı. Yine Ana Hatun devam etti:

Henüz hayattayken, torunum Yakup Can'ın toyunu görsem, ölsem de gözüm arkada kalmaz! dedi.

Allah esirgesin sizi anam! Bizim ömrümüzden alsın, sizin ömrünüze eklesin Mevla'm! Böyle demeyin! Tüm torunlarınızın, hatta torununuzun çocuğunu da kendi ellerinizle evlendirin! dedi oğlu Elhan annesine. Yakup böyle kıymetli ve ibretli bir hikâyeden kendi payını aldı. O, hem mutlu olmuş hem de üzülmüştü. Pervane'yi düşünüyordu...

Yakup oğlum! Boyun da aklın da yetmişmiş! Koskoca bir yiğit oldun! Bak, işte ben de yaşlandım! Baban da göz açıp kapayıncaya kadar yaşlanacak, bu yalan dünyada! Şimdi gücümüz de aklımız da gitmeden önce seni güzel ve becerikli bir kızla evlendirelim! Ne dersin? dedi, babaannesi.

Yakup suskun, bin türlü düşünceyle aklı karışmış bir hâlde kendi kendine: Babaannem beni kimle evlendirecek? Pervane'yle mi evlendirecek? Eğer başka bir kızla evlenirsem Pervane'ye verdiğim söz ne olacak? diye kafası karışmıştı. Babası oğluna sordu:

Yakup oğlum! Babaannenin söylediklerini işittin mi? Ne diyorsun?

Yakup çaresiz başını kaldırdı ve içini kemirip duran kız isteme konusu hakkında konuşmaya başladı:

Bugün elçileriniz kız istemeye gitmişler Lala Ağa'nın evine! Ne cevap almışlar? diye sordu babasına.

Ana Hatun, şaşırıldı bu sözü duyar duymaz. “Neeee? deyip kaşlarını çattı: Elçi mi dediniz? dedi Elhan’a bakarak. Elhan, annesine baktı ve göz işaretiyle Evet!” dedi. Ana Hatun ne demek istediğini anladı. Sonra Elhan devam etti:

Evet oğlum! Kimden öğrendin? diye sordu.

Pervane’den

Babası kızını sana verecek miymiş?

Hayır! Amcasının oğlu, Dil Ağa denen kişiye verecekmış!

Hmm! Demek ki Lala Ağa kızını sana vermeyecekmış? dedi babası oğluna bakarak.

Ne olursa olsun. Ben Pervane’ye söz verdim! Amma bugün amma yarın ben Pervane’yle evleneceğim! dedi Yakup.

Ana Hatun, zaten sanki bir öfke bombası gibiydi. Ama sakın bir şekilde başladı söze:

Acem milletinden başka ne bekliyordun Elhan’ım! Sen bu milleti yalın ayak başı çıplak kaçıp geldiklerinde omuzlarında bir puşi şehirde çaresizce dolaşırken onlara kucak açtım. Gece gündüz sen de halkın da durup dinlenmeden onların hizmetine koşunuz. Sonunda, sana yaptığı edepsizliğe de bak! dedi.

Onların da bizim gibi töresi var, yöresi var anam! Kimsenin evladını zorla almak gibi bir amacımız yok! dedi Elhan.

Böyle cevap verilmezdi bu konuya oğlum! Her şeyin usulü var! Ben, size Acem milletinin töresi yok dediysem yoktur, unutmayın! Mademki kızını vermeyecekti, mademki özrü vardı, edep ve ahlak gereği Elhan’ın yanına büyüklerle birlikte gelseydi! Özrünü bildirip sonra bu işin olamayacağını sana söyleseydi! Hem büyüklerimiz alınmazdı hem de sen özrünü kabul ederdin elbette! Ancak, bu ne terbiyesizliktir bu yurdun ve bu milletin en saygın büyüklerini eşiğinden geri çevirmiş? Edep denen, ahlak denen, insanlık denen bir karakter olması lazım insan denen kişide! Bu ne nankörlük? Tövbe, tövbe! dedi. İyice öfkelenmişti Ana Hatun.

Yakup da aşkı ve töresi arasında kalmıştı. Bir taraftan Pervane’ye söz vermişti Seninle evleneceğim! diye, diğer yandan babasının yani bu yurdun erbabı ve Elhan’ına karşı Pervane’nin babasının saygısızlığı... Ne kadar olsa da Yakup mukaddes bir törenin beşiğinde ve kucagında büyümüşü. Türk töresine canı fedaydı. Özellikle babası, annesi, babaannesi ve töresi Yakup için çok önemliydi... Babaannesi Ana Hatun:

Yakup oğlum! Mert oğlum, yiğit oğlum! Gelecekte bu millet, bu yurt ve bu töre sana emanettir. Tüm atalarının şerefini ve izzetini korumak senin vazgeçilmez görevindir!.. Atalarının davasını koruyup sürdürmek, takip etmek senin tek amacındır! Ecdadının davasını, doğup büyüdüğün bu yurdu, edep ve ahlak örneği teşkil eden bu mukaddes töreni, bir Acem kızına mı değişiyorsun? Keklik yürüyüşlü, ay yüzlü, asil töreli ve gül yüzlü güzel Türk kızlarımıza ne olmuş?... İşte babanın boyu senin belin kadarken, daha küçücükken, ne kadar akıllı ve töresine sahip çıkan bir çocuk olduğunu sana anlattım. Senin bu yaşta daha akıllı olman gerekmez mi?...

Geçmişten bugüne ailenin tüm değerlerini, hele büyük Türk milletinin töresini bir Acem kızına geçişecek kadar karaktersiz, niteliksiz bir genç değilsindir oğlum? dedi.

Yakup hiç sesini çıkarmadı, yerinden kalkıp kendi odasına geçti ve ertesi güne kadar düşündü.

Yakup bugüne kadar babasına karşı hiç kimsenin saygısızlık yaptığını görmemişti. Hatta, babasıyla Bedahşan'daki kutlamalara katıldığında Büyük Türkistan'ın tüm yurtlarından gelen büyük erbablar ve büyükler bile, babasına karşı hürmet göstermişlerdi. Nasıl olurdu ki, Lala Ağa buna cesaret edip saygısızlık yapmıştı?... Diğer taraftan babaannesesi Ana Hatun, yani Hatunların başı ve töremizin anası, merhametli bir dağa benziyordu halkın bekası için. Özellikle, babası ve Serpul halkı bir yana Büyük Türkistan halkının bile yaslandığı tek dağıydı Ana Hatun. İşte bu Pervane meselesine Ana Hatun'un sıcak bakmaması hatta bu işin olmasını hiç istemeyişi Yakup'u derin düşüncelere daldırdı...

Yakup, sabaha kadar düşündü, taşındı... Aklını başını toplayıp kendi kendine bundan sonra babasının başını hiçbir Acem'e karşı eğmeyeceğine söz verdi. Babaannesini, bu yaşında artık daha fazla üzmeyeceğine yemin etti... Babası nasıl ki çocukluğunda dedesi Berdi Bay Hacı'ya: Siz büyüklerin benim adıma aldığınız kararlar tabii ki iyiliğimedir! dediğini hatırlayıp Elbetteki büyüklerim özellikle de annem, babam ve babaannem benim için en doğru kararı alacaktır... diyerek yüreğine tuz bastı...

Molla Hadîm, Kârî Âzimî ve Usta Hangeldi Bay'ın sabaha kadar düşünmekten gözlerine uyku girmediydi. Sabah erkenden yine Elhan'ın evine geldiler.

Baybeçe Hatun'un da evladı için yüreği yanıyordu. Ancak elinden bir şey gelmiyordu. Misafirlere kaymak, katmer ve çay hazırlıyordu mutfakta.

Misafirler Elhan'la selamlaşmış, hâl hatır sormuş, dış avludaki sofada oturmuşlardı. Ana Hatun büyüklerin geldiğini görünce yavaş yavaş yanlarına vardı. Büyükler saygı göstererek ayağa kalktı:

Selamünaleyküm Bibi anam dediler.

Ve aleyküm selam büyüklerim! Hoş geldiniz! deyip sofaya çıkıp oturdu.

Herkes suskun, Ana Hatun'un konuşmasını bekliyordu. Kâh yere kâh da Ana Hatun'a bakıyorlardı. Ana Hatun anladı. Dün kız istemeden elleri boş döndükleri için utanıp dillerini yutmuşlardı. Sessizliği Ana Hatun bozdu:

Değerli Ulularım! Töreyle ihanet işte böyle utandırır insanı! Büyük küçük tanımıyor bu mesele! Nasıl ki, mukaddes dinimize karşı bir yanlışım olursa sizler beni affetmezseniz, benim de hakkım var mukaddes töremize karşı yaptığımız yanlışları affetmemeye! Peki, bu seferliğine sizi affedeceğim! Bundan sonra töremiz hakkında dikkatli olun! dedi.

Doğru söylüyorsunuz Bibi Anam! İnsanoğlu hata yaparmış. Beşer şaşar, denen bir söz var. Biz de hata yaptık! dedi Kârî Âzimî. Sonra Molla Hadîm: Size sormadan bu konuya dahil olduğumuz için bizi affedin! dedi. Ana Hatun Kârî Âzimî'ye bakarak:

Kârî Âzîmî cenapları! İnsanoğlu hata yapar! Doğru! Bilmeden hata yaparsa affetmek mümkün. Ancak, bilerek hata yapmanın fetvasını kendiniz biliyorsunuz!... Evet, Allah'a karşı hata yaparsanız sadece kendiniz yanacaksınız. Töreye karşı hata yaparsanız, yurdu ve büyük bir milleti yakarsınız! Bu hatayı affetmek olur mu? söyleyin hele dedi öfkeyle bakarken hepsine...

Yakup sabaha kadar odasında kıvrandı durdu. Kafasında dolanıp duran düşünceler onu uyutmamış, sabaha doğru ancak uykuya dalmıştı. Saat geç olunca annesi Baybeçe Hatun gidip onu uyandırdı.

Uyan oğlum! Kalk çocuğum!.. Dış avluya misafirlerimiz geldi. Sofrayı hazırladım, çayı demledim. Misafirlere götür! dedi.

Hızla yerinden kalktı, gözlerini ovalayarak Hayırlı sabahlar annemim! Tamam, uyandım! ... dedi. Çok neşeliydi bu sabah. Gidip sofanın kenarına konulan ibrikle elini ve yüzünü yıkadı. Sonra da sofrayı eline aldı, dış avluya doğru gitti.

Annesi, akşamki konuşmadan sonra oğlunu böyle olacağını beklemiyordu. Ama onun bu mutluluğunu görünce çok sevindi.

Ana Hatun, Elhan ve büyüklerle sert bir şekilde konuşmaktaydı ki, Yakup ellerinde sofraya, ibrik ve leğenle çıkageldi: Selamünaleyküm büyüklerim!... Hoş geldiniz! diyerek güler yüzle sofaya çıktı. İlk babaannesinden başlayarak herkesin eline su döktü. Sonra sofrayı yaydı. Herkes şaşırmişti bu manzaranın karşısında. Ana Hatun, Yakup'a bakıp alçak bir tonda Hayırlı sabahlar oğlum! dedi.

Sizlere de hayırlı sabahlar! dedi ve koşarak gidip çayla kaymağı getirdi Yakup.

Güzelce her şeyi sofraya koydu ve herkesin piyalesine çay döktü, sonra Size afiyet olsun! Ben anneme yardım edeceğim! deyip gitti.

Herkes merak içinde, kaş göz oynatarak birbirine bakıyordu Anlayamadık! diyerek. Ne kadar olsa da Yakup'un bu neşesi, büyüklerin ve Elhan'ın iştahını açmıştı. Kahvaltılarını keyifle yaptılar. Yakup sofrayı toplamak için yine geldi. Ana Hatun:

Yakup oğlum! Gül yüzün her daim gülsün, oğlum! dedi.

Teşekkür ederim babaannem! İyi ki varsınız! diye cevap verdi.

Yakup sofrayı topladı ve çaydanlıkla piyale tepsisini eline alıp sofanın merdiveninde durdu ve büyüklerine baktı:

Beni affeden büyüklerim! Sizi üzdüm! dedi.

Estağfurullah Yakup can! Üzülmedik! Biz işimizi yaptık! dedi Molla Hadîm.

Beni affedin! Çok düşünmeyin! Babaannem ne derse benim kabulüm! deyip hızla eve döndü.

Büyükler çok sevinmiş, mutlu olmuşlardı. Ana Hatun oğluna bakarak:

Elhan'ım! Oğlumuz aklını başına toplamış gibi?

Bence de öyle olmuş anam! Akşamki öğütlerinizi kafir bile dinlese Müslüman olurdu! Ebetteki tesir etmiş! dedi.

Usta Han Geldi Bay'ın dili açıldı birden:

İyi ki varsınız Büyük Anam! Siz olmasaydınız, biz ne yapardık? dedi.

Siz de iyi ki varsınız oğullarım! diye yanıt verdi Ana Hatun.

Elhan, büyüklere baktı ve Mademki Yakup işi babaannesine bıraktı, babaannesini kız bulsun torununa! Biz ise kolumuzu çemreyecek, belimizi bağlayacak ve şalvarımızı kaldırıp bu işi hayırla yapacağız! dedi.

Biz üstümüze düşeni yapmaya dünden hazırız Elhan'ım! dediler.

Ana Hatun hatırlattı büyüklere: Büyüklerim! Birkaç ay sonra ilkbahar gelecek! Zaten Büyük Türkistan boyunca büyük küçük bizim kutlamalarımıza katılacak. Bu kutlamalarla Yakup'un düğününü de yapar, çok eğlenceli, Elhan oğluna da yaraşacak bir düğün yapabiliriz diye düşünüyorum! Siz ne dersiniz? dedi.

Başımızdan eksik olmayın Bibi Anaam! Çok iyi bir fikir bence! dedi Molla Hadîm.

Hatta bu toy, kutlamalara farklı bir manzara, ayrı bir güzellik ve eğlence katacaktır! dedi Kârî Âzimî.

Usta Han Geldi Bay, yaşlı ve büyük olduğu için, Bu kutlamaları göreyim de ondan sonra öleyim! Başka bir arzum kalmayacak! dedi.

Ağzından yel alsın ustam! İnşallah birlikte, bundan sonra da çok güzel günler göreceğiz! dedi, Elhan.

Elhan tüm yurt boyunca, her bölgenin erbablarına emirler verdi. Bu yıl, başka türlü bir yıl olacak! Hepiniz hazırlıklı olun! Kutlama boyunca, her şeyimiz yetişsin! Hiçbir şeyimiz eksik olmasın! Tasarruf etmemiz gerekiyor! İsrâf etmeyin! dedi. Zaten, tüm halk büyük bir zevkle bu yılki kutlamaları bekliyordu. Kutlamayla birlikte Elhan oğlunun toyunun da bir arada yapılacağını duyunca daha da bir sevindiler...

Bayramın yaklaştığı müjdesi, bayramın kendinden çok daha heyecan verici oluyor. Özellikle çocuklar için. Bu ufaklıklar, büyük bir istek ve heyecanla bayramın gelmesini bekleyip gün sayıyorlar.

Bayramlar, millî ve dinî duygularının, inançların, örf ve adetlerin tüm toplumun gönül rahatlığıyla birlikte yaşamasıdır. Bu kutsal günleri birlikte yaşamak, bir topluma millet olma bilincini şekillendiriyor. Milletten birbirine olan bağlılığını güçlendiriyor. Sevgi ve huzurun daim olmasını sağlıyor...

Yurdun dört bir yanındaki halk, bu yıl Serpul'da kutlanacak Ergenekon Bayramı'nı sabırsızlıkla bekliyordu. Bu kutlamanın alışıldık örf ve âdetlerin yanı sıra yeni bir güzellik getirmesi bakımından diğerlerinden farklı olacağı şimdiden belliydi. Çünkü, iki gönül birleşecekti, yurdun Elhan'ının iki ayrı rolü olacaktı bu kutlamada. Hem yurdunun hem de milletin töresine olan hürmetini göstermesi bakımından bu yılki bayramının ev sahipliğini yapıyordu. Özellikle, gözbebeği olan Yakup'a, son babalık borcunu da ödeyecekti.

Yurdun dört bir yanında kadın, erkek, büyük, küçük gece gündüz demeden çalışıyordu. Çok çalışmaları gerekiyordu bu yıl. Çünkü, büyük Türkistan yurdunun dört köşesinden Elhanlar, büyükler, erbablar, pehlivanlar, oğlakçılar, sanatçılar, yaşlı genç binlerce misafir gelecekti. Bu yüzden, çiftçilerin daha çok tohum ekmesi ve daha çok ürün hasat etmesi lazımdı, özellikle buğday ve arpayı. Bağı olanlar ceviz, üzüm, badem, kayısı, dut, kavun ve fıstık gibi türlü meyvelerden daha çok kurutup hazırlamalıydı. Değirmenci Cörebay, değirmenini gece ve gündüz demeden çalıştırıyor, buğdayları un yapıyordu. Eğer bu şekilde yapmazsa misafirlere ekmek, petir ve katmer yetmeyebilir ve misafirler aç kalabilirlerdi. Usta Han Geldi Bay yurttaki tüm yağ cuvaz³⁸larını bu sene daha çok yağ toplanması için kontrol ediyordu. Ahulig Karabay Hacı ve Turbulaklı Tille Bay Hacı kuzularını annelerinden ayırmış, iyi bakılsın ve semirsin de misafirlere sunulacak et eksik olmasın, diye başka bir çobana vermişlerdi. Bahçesi olanlar tüm yaşlı ve kurumuş ağaçları kesiyor, odun topluyorlardı...

Ana Hatun ise Aray Hatun ve Mestkelin Hatun'u yanına çağırarak, yurttaki tüm hatun kızların hakkında bilgi alıyordu. Bugün üç anne de çok mutlu görünüyordu. Mestkelin Hatun başladı söze:

Bibi Anam! Genç kızlarımıza bu yılki kutlamada çokça iş düşecek! Misafirlere, bu kadar ekmek, petir, katlama³⁹ ve katmer yeterli gelmeyecek gibi.

Erkekler ekmek yemeden ne güreş tutabilir ve ne de oğlak oynayabilir. Elbette aç karınla kutlama olamaz ya! dedi Aray Hatun.

Aynen öyle Aray Kız'ım! Doğru söylüyorsun! dedi Ana Hatun ve devam etti:

Bence genç kızlarımızdan ziyade analara ve size daha çok iş düşecek. Çünkü yurdumuzda gerçekleşen bundan önceki kutlama, dokuz yıl önceydi. Bu kızlarımızın kimisi küçük, kimisi de bebektir. Bu işlerden çok anlamazlar. Biz büyükler başlarında durmalı, onlara öğretmeliyiz! Bir sonraki kutlamada biz ya oluruz ya olmayız. Ama genç kızlarımız geleceğin hatunlarıdır. Tüm sanatımızı onlara öğretmeliyiz! dedi.

Doğru söylüyorsunuz Bibi Anam! dedi, hatunlar bir ağızdan.

Yakup, atına binip evden çıktı. Çok mutluydu. Dış avluda oturan babaannesi, Aray Hatun ve Mestkelin Hatun'un önünden geçerken:

Selamünaleyküm büyük analarım! dedi.

Aleykümselam Yakup oğlum! Nereye gidiyorsun? diye sordu babaannesi.

Yoksa, bir kızı mı görmeye gidiyorsun? dedi Mestkelin Hatun şakayla.

Elçilerim gelecek diye kıza müjde ver! Ve de ki; gelin olmak için hazır olsun! dedi, gülerek Aray Hatun.

³⁸ **Cuvaz:** Bitki tohumlarının yağını çıkarmak için kullanılan araç.

³⁹ **Katlama:** Kat kat üst üste konan hamur yuvarlak açılıp yağda kızartıldıktan sonra üzerine şeker serpilmesiyle yapılan bir tür hamur ürünü.

Heyyy ağzımız kurusun, analar! Kız falan yok, içiniz rahat olsun! Arkadaşıma gidip geleceğim! dedi ve atını hızla sürüp uzaklaştı.

Yakup, Pervane'yi hiç özlemez ve hatırlamaz oldu. Kaç günlük tutkusunu ve aşkını sanki unutmuş gibiydi. Yüzüne kan gelmiş, çukurlaşan göz kapakları eski haline dönmüştü. Bir hafta içinde toparladığını gören herkes çok şaşırmıştı.

Vakit öğlen olmuştu. Çiber Kız, verandada oturmuş biçilen kumaşları birleştirip elbise dikiyordu. Annesi Begüm Hatun, tandırda yemek pişiriyordu. Babası Muhtar Samed'in ise bu akşam misafirleri vardı. Muhtar Samet elinde bir ibrik dolusu su, çiçekleri suluyordu. Karısı Begüm Hatun seslendi:

Herif! Hey herif!

Ne oldu, hayırdır? deyip yavaş yavaş mutfağa geldi.

Elhan'ımızın oğlu Yakup "Acem kızını sevmiyorum, demiş. Doğru mu?" diye sordu erinden Begüm Hatun.

Öyle galiba. Biliyorsun! Ana Hatun daha hayatta; ölmüş değil! Ana Hatun hayattayken, Türk töremize aykırı bir şey olmasına izin verir mi hiç? Mümkün değil! diye yanıt verdi karısına Muhtar Samet.

Çiber Kız, baba ve annesinin sözlerini duyunca, tekrardan hayallere daldı, umutları yeşerdi. Anne ve babası sohbetine devam etti:

Komşulardan duyduğuma göre, bu yılki kutlamalarla birlikte Yakup'un düğününü de yapacaklarmış. Torununu evlendirecekmiş babaannesi!

Bu yüzden Elhan'ımız da tüm halk ona göre hazırlansın! diye herkese söyledi!

Peki şimdi kimi gelin alacakmış Ana Hatun?

Sen de zor sorular sorup duruyorsun! Ben ne bileyim herif! Bulur, Ana Hatun koskoca yurttan birisini! Kızların soyu tükenmiş değil ya! deyip avluda akan sudan ibriğini doldurdu, tekrar çiçekleri sulamaya koyuldu.

Çiber Kız, babasının ocağın başından uzaklaştığını görünce, işlerinin üzerine bir örtü serdi, hızlıca ocağın başına annesine yardıma gitti. Ana kız yine yeni yeni hayaller kurarak güzel ve eğlenceli sohbetler edip yardımlaştılar.

Günler geçiyor kutlama vakti geliyordu. Halkın çoğu hazırlıklarını tamamlamışlardı. Atlar hazır, pehlivanlar hazır; oğlakçılar birbirleriyle daha şimdiden iddialaşıyordu. Asyabadlı Sahip Han, dombırasını ve Mirza Nimetullah ise gijeğini yağlamaya koyuldu. Şah Pisend de yeni şarkılar yazıp bestelemişti. Bir taraftan misafirlerin sayısının çokluğu diğer yandan da ne kadar zaman Serpul'da kalacaklarının belirsizliği nedeniyle Kaka Celil Dayı da bu sene daha çok süpürge bağlamıştı. İster istemez misafirhaneler dağılacak. Süpürüp silmek lazım elbette misafirleri layıkıyla ağır layabilmek için. Diğer taraftan çok güzel, boncuklu, süslü gelin süpürgeleri hazırlamıştı Elhan'ın gelini için. Kasap İbrahim de satır, balta ve bıçakları bilemiş,

bağlayıp kenara koymuştu. Küçük kız ve erkek çocuklara yeni kıyafetler diktirmişlerdi. Yeni ayakkabılar almışlardı kutlamada ve düğünde giymek için...

Bu arada, her yıl kış mevsiminde Ana Hatun'un sümelek ziyafeti olurdu. Yurdun tüm kız ve hatunlarını çağırırdı. Çok büyük bir düğün havasında geçerdi bu ziyafet. Büyük kazanlarda sümelek sabaha kadar kaynar, pişerdi. Sırayla kızlar ve hatunlar kazandaki sümeleği çırpardı.

O gün sabah erkenden yurdun yaşlı kadınları birer birer Elhan'ın evine geldi. Sepetlerdeki buğdayları sapından ayırıp sümelek niyetine ezdiler. Suyunu ve posasını ayırdı, ardından unlarını eleyerek akşama kadar hazırladılar. Akşam olunca yurdun dört tarafından kadınlar ve kızlar öbek öbek geldiler. Ana Hatun ve yurdun diğer tecrübeli yaşlı kadınları dua ettiler, Fatiha okuduktan sonra, kazanları büyük ocaklara koyup altına ateş yaktılar. Misafirlere akşam ziyafetinde hazırlanan pilav demir tabaklarda ikram edildi. Herkes yemeğini yedikten sonra kızlar ve hatunlar sırayla ellerinde çömçe ile kazandaki sümeleği karıştırarak sabaha kadar pişirdiler.

Sümelek ziyafetinin en önemli adetlerinden biri boncuk atma⁴⁰dır. Gece sabahlayabilmeleri ve kadınların uyanık kalabilmeleri için vazgeçilmez bir oyundur boncuk atma. Tam gece yarısında boncuk atma adeti başladı. Boncuk atmada, genç kızlar izleyici olurdu. Kimi anneler genç kızları, kimileriye oğulları için parmağındaki yüzüğü çıkarıyor, iyi dileklerle ortadaki su dolu çaydanlığın içine atıyordu. Eski zamanlarda boncuk atıyorlarmış.

Fakat zamanla boncuğun yerini yüzük almış. Herkes yüzüğünü çaydanlığa attıktan sonra, küçük çocuğu çaydanlığın başına oturtuyorlar, ona çıkar deyip yüzükleri birer birer çıkarmasını istiyorlar. Herkes, her bir taraftan bir dörtlük okurdu. Sonra çocuk yine eline suya soktu, çaydanlıktan bir tane yüzük çıkarırdı. Kimin yüzüğü çıksa şiirin muhatabı o kişi olurdu. Şiirin anlam ve mefhumunu herkes kendi bahtına göre tabir ederdi. Kimi zamanlar alkışlar yükselirdi...

Ayhan Hatun, kızı Erke için yüzüğünü çaydanlığa atmıştı. Begüm Hatun da Çiber Kız için yüzüğünü parmağından çıkardı, çaydanlıktaki suya attı. Altın Kız, annesi Serke Hatun'un yüzüğünü getirdi, çaydanlığa attı. Sonra Serke Hatun ahretliği Alma Hatun'a:

Alma Hatun, ahretliğim! Siz, yüzük atmadınız mı çaydanlığa? diye sordu.

Atıp da ne yapayım ki! Takdiri değiştirebilir miyiz sanki? ... dedi Alma Hatun bir köşede oturup.

Serke Hatun yerinden kalktı, arkadaşının parmağından yüzüğünü çıkarttı. Sonra da Alma Hatun'un kızı, Ay Kız'ı çağırıp:

Al! Annenin yüzüğünü de götür, çaydanlığa at! Peh, peh! Ne zamandan beri törelerimize inanmaz oldunuz? dedi, Alma Hatun ile şakalaşarak. Ay Kız, annesinin yüzüğünü götürdü, çaydanlığa attı.

Bu oyuna, Aysu Hatun hakemlik ediyordu ve Yüzüğünü çaydanlığa atmayan kaldı mı? Eğer varsa, hadi getirin de oyuna başlayalım. dedi. Kimseden ses çıkmadı. Demek ki, kimse

⁴⁰ **minçak saldı:** Boncuk atma adeti. Bu adete göre bir kabın içine boncuk atılır. Günümüzde boncuk yerine yüzük gibi takılar da atılabilmektedir.

kalmamıştı. Sonra, küçük bir çocuğu çaydanlığın başında yanına oturttu Aysu Hatun ve Ya Allah! Başlıyoruz artık! Herkes bildiği şiiri okusun! diyerek başlattı oyunu. İlk şiiri yüksek sesle Aysu Hatun'un kendisi okudu...

Kadınlar evlatları adına iyi ve güzel dileklerde bulunup yüzüklerini suyu atmıştı. Pür dikkat, okunan şiirleri dinliyordu. Diğer taraftansa çocuğun çaydanlıktan çıkan eline pür dikkat bakıyor, Kimin yüzüğü çıkacak? diye sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Aysu Hatun şiirini okudu:

***Dünya güzeli bir kere ahbine vefa kıl
Bu gönlüm için azıcık lütuf ve sefa kıl
Ben aşk işinde eşi bulunmaz bir kahramanım
Ne zaman meyletse gönlün bana seda kıl!***

Küçük çocuk elini çaydanlığa soktu, suyu çalkaladı ve yüzükleri karıştırıp içlerinden birini çıkarttı. Hani! Hani kiminki çıktı? diye, herkes Aysu Hatun'a bakıyordu. Aysu Hatun, yüzüğün görünüşünü tarif ettikten sonra Vayyyy, benimki çıkmış! dedi Begüm Hatun. Alkışlar yükseldi. Herkes Vaay! diyerek oyuna heyecan kattı. Çiber Kız yakın arkadaşları Erke Kız, Altın Kız ve Ay Kız'la odanın bir köşesinde oturmuştu. Heyecan ve dikkatle şiirleri dinliyorlardı. Çiber Kız'ın annesi Begüm Hatun'un yüzüğü çıkınca: Vay Çiber Kız! *Eşi bulunmaz bir kahramanım, beni çağır!* demek ha? Güzel şiir çıkmış adına! deyip Çiber Kız'ı utandırdı Ay Kız...

Şiirler, ardı ardına okunuyor ve herkesin ismine yüzükler çıkıyordu. Oyun çok eğlenceli olmuştu. Yine bir şiir okundu odanın bir köşesinden:

***Arıyorum gece gündüz yeri göğü
Ta ki bulsam gönlüm için o parlak ayı
Umutsuz etme beni! Dinle, yürektendir sözüm
Küçük bir lütfuna vereceğim bu şirin canı***

Küçük çocuk elini çaydanlığa tekrar soktu, yüzükleri karıştırdı ve bir tane yüzük çıkardı. Kiminmiş? diye sesler duyuldu. Aysu Hatun'un ettiği tariften sonra: Aaay, benim yüzüğüm çıkmış! dedi, Ayhan Hatun. Yine alkışlar yükseldi. Diğer hatunlar, her taraftan Ayhan Hatun'a gülümseyerek baktı, Vay, vayyyy! diyerek başlarını salladılar. Bu sefer Erke Kız, Çiber Kız'ı utandırmak istedi:

Erke Kız dostum! Kimi arıyorsun ha? Bir tanecik lütfu için tatlı canını bile verecekmişsin demek ha! deyip kendi aralarında güлüştüler. Altın Kız'la Ay Kız: Bizimki ne zaman çıkacak? Çabuk çıksın! diye çok heyecanlıydılar. Arada, birkaç kişinin yüzüğü çıktı. Çok geçmeden bir şiir okundu başka bir köşeden:

*Yar kulağına vardı şükür feryadım bugün
Gitmedi boşuna benim çektiğim eziyetim bugün
Çok mutluyum halime bahtlıyım dostlar
Durmadan oynar içimde üzgün kalbim bugün*

Küçük çocuk yine çaydanlığı çalkaladı, bir tane daha yüzük çıkardı. Kimin yüzüğü? Hani! ... diye sesler yükseldi. Aysu Hatun yüzüğü tarif etti. Aaaa, benim yüzüğüm ya bu! dedi Alma Hatun. Ooo! diye herkesten ses ve alkışlar yükseldi. Bu sefer Erke Kız'la Çiber Kız bir ağızdan: Ayyy Kız! Ay Kızı! Feryadın yar kulağına ulaşmış arkadaşım! Kalbin gerçekten durmadan oynuyor mu? Dur bi bakalım hele! Bahtlısın! Bahtlısın! diyerek utandırdılar Ay Kız'ı. Sadece Altın Kız'ınki kalmıştı. Dördü de heyecanla bekliyordu. Artık çaydanlık boşalmıştı. Çoğununki çıkmış, birkaç kişinin yüzüğü kalmıştı. Çok zaman geçmeden Altın Kız'ınki de çıkacaktı elbette.

Madaşer Hatun, sümelek kazanlarının başındaydı. Kazanları karıştıran kadınları kazanın başında tutmuştu. Son anda fırsat bulup odanın penceresine kadar geldi. Yarı beline kadar pencereden sarktı, içeri baktı. Tüm kadınlar:

Neredehydiniz yaaa? Geç kaldınız! Durduğunuz yerden bir tane şiir okuyun bakalım! ... dedi kadınlar. Demek ki kadınların bildiği şiirler bitmişti. Madaşer Hatun ayak üstünde durarak pencereden bir şiir okudu:

*Hayatımın gülistanında yetişmiş bir fidanım var
Meyvesinden yemek gibi çok güzel bir hayalim var
Yazı, kışı bilmeyen bir çiçek güzden hiç korkar mı?
Dünyanın gülistanında her daim açan çiçeklerim var*

Küçük çocuk, yine elini çaydanlığa sokup suyu çalkaladı ve bir tane yüzük çıkardı. Serke Hatun: Kesin benimki çıkmıştır... diye düşünüyordu. Madaşer Hatun'un sesi duyuldu:

Benim okuduğum şiire hangi şanslının yüzüğü çıktı? dedi. Aysu Hatun yüzüğün şeklini tarif etti. Benimki o, benimki! Uzatın yüzüğümü! ... dedi Serke Hatun. Sesler, vay vahlar, alkışlarla yükseldi. Tüm kadınların yüzleri gülüyordu. Çünkü hepsinin kızlarının kısmeti için niyet edip attığı yüzüklerine güzel şiirler denk gelmişti. Anneler ve kızlara göre hepsi bahtlıydı. Bu sefer üç kız, Altın Kız'a:

Neymiş güzel hayalin ha, Altın Kız? Solmayan çiçeğin kim? dediler ve Altın Kız'ı ortaya alarak alkışlarla utandırmaya çalıştılar.

Gece, çok eğlenceli ve unutulmaz bir minçak saldı oyununa geçildi. Unutulmaz bir geceydi. Hatta yurt hatunlarının söylediğine göre bu yaşlarına kadar böyle bir minçak saldı gecesi görmemişlermiş. Nihayet kazandaki sümelekler pişti ve üzerini kapattılar. Böyle güzel ve eğlenceli bir gece geçirmelerine vesile olan Ana Hatun için dua ettiler. Sabah namazını kıldıktan

sonra, gelecek sene de böyle güzel günleri birlikte görüp yaşamak için dua ettiler ve kazanların üzerini açtılar. Ana Hatun tüm katılanlara birer kâse sümelek vererek:

Gelecek seneye kadar ya Allah ya nasip! Kim öle kim kala, Allah bilir!... Ancak benden sonra da bu töremizi yaşatın kızlarım ve hatun gelinlerim! Siz bu törelerimize sahip çıkarsanız, ben ölsem de gözüm arkada kalmaz. diyerek herkesle vedalaştı.

İlkbahara az kalmıştı. Geniş Türkistan'ın tüm yurtlarına elçiler gönderildi. Bu yıl kutlama için herkesi Serpul şehrine çağırıyorlardı. Ana Hatun da Yakup torununa Türk soyundan asil bir kız olan, Yıldız Kız'ı buldu, istemeye gitti. Baybeçe Hatun da gelini için düğün hazırlıkları yapıyordu...

Her Türk, töresine sahip çıkmalı! Töresine göre yaşamalı ve töresini sonsuza kadar yaşatmalıdır! Türk töresi tesadüfen ortaya çıkmış bir şey değildir. Çünkü, bir milletin varlığına, ortak düşüncesine, duygu ve kanaatine bağlıdır. Türk töresi, Türk ile doğar, Türk ile büyür ve onunla gelişir. Ancak, milleti oluşturursa ölmez ve yok olmaz! Bir sözümüz var ya “El gider töre kalır.” diye.

Töreyi yaşatmak çok zordur. Hele Türk töresini yaşatmak özellikle çok zor bir iştir. Belki Türklerin tarihteki bunca başarıları, şan ve şöhretleri, işte bu töredeki zor ve katı kanun ve yasalardan kaynaklı olsa gerek. Ne kadar zor olsa da çok uygun, mantıklı ve güzel bir töredir, Türk töresi.

Dünyaya gelen her Türk evladı, çocukluğundan başlayarak bedeli ne olursa olsun mollasında, mektebinde, çırak olarak çalıştığı ustanın iş yerinde ve özellikle her yerde öncelikle Türk töresi ve kültürüyle tanıştırılmalı. Özüne, kimliğine, millî kültürüne, sanatına, inancına, eline, diline, yurduna, ülkesine ve bayrağına düşman olan her türlü şeye karşı savaşmak şuuru verilmelidir! Millî şuurunun düşmanlarına karşı maddî ve manevî bir savaş vermeyen bir millet ve özellikle bir toplumun özgürlüğünden bahsetmek anlamsız ve boşur.

Türklerin atalarından kalmış, binlerce yıldan beri yaşatmakta oldukları törelerinden birisi Ergenekon Bayramıdır. Bu bayram, bu yıl Serpul yurdunda kutlanacak.

Güzel Serpul bu yıl tüm Türkistan halkına kucığına alacak...

Günler hızla geçiyor ve Ergenekon Bayramı yaklaşıyordu. Elhan, Serpul'un tüm büyüklerini, tacirlerini ve ustalarını bir gün yanına çağırıldı. Ve her birinden yurttan meydana gelen tüm durum ve gelişmeleri sordu. Etraftaki köylerde kara kışın nasıl geçtiğinden bilgi aldı.

Böylece, tüm bölgelerin önde gelenleri ve büyüklerinin verdiği bilgilerle Serpul'un dört köşesindeki durumdan haberdâr oldu.

Dağlar bölgesinin aksakalı ve önde geleni Muhtar Bay başladı söze:

Bu sene Ergenekon Bayramı'nın yurdunda kutlanmasından dolayı küçük büyük herkes çok mutlu Elhan'ım. Özellikle, siz de biliyorsunuz ki, Dağlar Bölgesi'nin halkı kara kışı çok zor ve dayanılmaz bir şekilde yaşar. Fakat, bu kutlamanın sevinciyle kara kışın nasıl geçtiğini hiç anlayamadık Elhan'ım! diye konuyu açtı. Cüre Bay değirmenci, kardeşi Töre Bay'ı değirmene

bırakmış, bugünkü toplantıya katılmıştı. Köşede oturup oradan dere ve nehirlerimizin bentlerini ve çuvallarını sel götürmeden, değirmenler parçalanmadan, kutlamada unsuz kalmayalım, diye daha da çok buğdayı un yaptım Elhan'ım! Misafirlerimiz aylarca konuğumuz olsalar bile ne ekmeksiz ne de petirsiz kalmayız. dedi. Sonra Elhan: Asıl işi siz yapmışsınız Cüre Bay! Var olun! ... dedi.

Kara Bay Hacı ile Tille Hacı yan yana oturmuştu. Kasap İbrahim diğer köşeden şakalaşarak:

Hürmetli Elhan'ım! Bıçak ve baltalar da hazır. Ben de daha şimdiden hazırım! dedi. Herkes kahkaha attı ve Tille Bay ile Kara Bay Hacı'ya baktılar. Sonra Kara Bay Hacı:

Bu yıl tüm yemleri kuzulara yedirdik. Artık kuzular koyun oldu. Yatsa kalkamaz şişmanlıktan. Bizler, hayvanlara bakarken yorulmadık, inşallah Kasap İbrahim de soymaktan yorulmaz Sayın Elhan'ım! dedi gülerek. Muhtar Samet, Elhan'ın yakınında oturmuştu:

Hürmetli Elhan'ım! Açıl Pehlivan ve Abdullah Bay aramızda yoklar. Hayırdır inşallah? Elbette ki nerede olduğundan sizin haberiniz vardır? diye sordu.

Elhan: Bilmiyorum doğrusu! Belki işi bitmemiştir ve işini yetiştirmeye çalışıyordur, bu yüzden gelememişlerdir. dedi.

Hürmetli Elhan'ım biz birlikte çıkmıştık Serpul'dan. Ben, barut ve fişek gibi gerekli şeyleri almak için Mezarı Şerif'te kaldım. Açıl Pehlivan ile Abdullah Bay, Kunduz şehrine doğru gittiler. Pirinç alıp geleceklermiş. dedi dergâhtan Müdür Kerim Han.

İyi ki söylediniz adaşım! Ben de düşünüyordum, bu kadar misafire nasıl ziyafet vereceğiz diye! diyerek söze başladı, Kerim Bay çiftçi! Sonra devam etti: Demek ki pirinç konusu da halloldu şükür. Şimdiyse Yoldaş Hacı ile benim adaşım Molla Kerim Bay Ağa'dan sormak lazım, onlar da hazır mı acaba? dedi gülümseyerek. Herkes Kerim Bay'ın dilinin altındaki baklayı anladı, güldü. Çünkü pilav dediğin havuç ve kuru üzüksüz olmazdı. Yoldaş Hacı, Asyabadlı olduğu için havuçtan ve Molla Kerim Ağa'da alt kasabadan olduğu için yağ ve kuru üzümünden sorumluydu. Bundan dolayı dalga geçmişti Kerim Bay çiftçi.

Bu iki büyüğümüzün hazır olduğundan eminim! dedi Elhan. Molla Kerim Ağa'ya laf gelsin de sonra o sessiz kalsın? Mümkün değil elbette. Nasıl dururdu cevap vermeden. Molla Kerim Ağa'da topu başka tarafa pasladı:

Her şey hazır olsa da pilav için en önemli, hatta olmazsa olmaz şey yağdır. Usta Buba niye suskun ki bilemedim? dedi Molla Kerim Ağa. Elbette ki Usta Han Geldi Bay'ı hedef almıştı. Usta Buba diyerek. Yine herkes güldü. Elhan, Usta Han Geldi Bay'a bakarak Hürmetli Ustam! Dostlarımız doğru diyor! Yağsız pilav mı olur? Yağ olmazsa olmaz ki dedi hafif bir tebessümle. Sonra, Usta Han Geldi Bay:

“Kârî Âzimi'nin cevazı, Çağrı Hacı'nın cevazı, Türkmen Recep Ağa'nın cevazı ve daha başka birkaç tane cevazla çokça yağ çıkardılar Elhan'ım! Pilava da katmere de samsaya da

çığiltak ve petire de, hepsine yetişir Allah'ın izniyle. Hatta fazla bile gelir.” diyerek Elhan'ın gönlünü rahatlattı.

Herkes hazırlıklardan ilgi ve samimiyetle bahsederken, geniş Türkistan yurtlarına gönderilen elçilerden birisi, komşu şehir olan Şibirgan'dan varıp geldi. Elçilik adabını yere getirerek ayak üstüne durdu. Kollarını önüne bağlayıp başı dik bir şekilde, ilk olark kendi selamını tüm büyüklere ve Elhan'a sundu, ardından:

Davetiyenizi ulaştırdım Elhan'ım! Şibirgan büyüklerinden Molla Kızıl Ayak Efendi ve büyüklerden Ak Murad Bay, size ve Tüm Serpul halkına sıcak ve samimi selamlarını yolladılar. Davetinize icabet ederek diğer misafirlerden önce geleceklerini ve bize yardım etmek istediğini haber ettiler Elhan'ım! dedi ve vazifesini yerine getirmiş oldu.

Elbette ki, tüm Türkistan yurtlarının Elhanları ve büyükleri bu davetiye icabet edecekti. Töre ve yasa gereği, resmî davetle törenin temel gerekliliklerini yere getirmek lazımdı. Dahası gönderilen tüm elçiler her gün birer kişi olmak üzere ardı ardına vazifelerini yere getirip geliyordu.

Ana Hatun da yurttaki hatun kızlardan haber almak için Aray Hatun, Mestkelin Hatun, Madaşer ve Serpul yurduunun ninesi olan Kasap Ana'yı yanına çağırdı. Elbette bu yılki kutlamalardan dolayı nasıl bir programla işlerini mükemmel bir şekilde yapacaklarını görüşmek amacıyla. Ve bunca misafirin izzeti ikramını doğru ve töreye yakışır şekilde yerine getirmeleri hakkında konuştular. Böylece, herkese yapabileceği görevi verdi Ana Hatun...

İlk baharda Serpul şehri güzel tabiatı ile güzel göğü ve iç açıcı havasıyla cennet gibi olurdu. Çünkü ilkbahar mevsimi, yüreğin en derinindeki duyguları dışarı çıkaracak bir mevsimdir. Yeniden doğmak, yeniden dirilmek, demektir bahar. Ruhun cisimle anlaşma ve kaynaşma zamanıdır. Aşk ve sevginin rengini, işte bu mevsimde gözle görmek mümkündür. Kısacası insan olmamızı hissederiz ilkbahar mevsiminde. Yaşamın güzel bir nimet olduğunu anlarız. Umutlanırız ve umut veririz. Tekrardan çocukluk huyumuz kendiliğinden canlanıyor ruhumuzda. Hey ki koşuyoruz, yeşilliklerin arasında ilk açılan laleyi koklamak ve koparmak için...

Kışın son günleriydi. Havalarda çok güzel ve kara kışın zehri biraz olsun kesilmişti. Ovalar ve yamaçlar yeşillenmişti. Koyun ve kuzular dişine gelecek şekilde büyüyen yeşillerde otliyordu. Ağaçların dallarında ilkbaharın çeyiz bohçası vardı. Kuşlar ve kelebekler kış uykusundan uyanmış, koltuğunda çeyiz bohçası olan dalların önünde, tıpkı mahallenin küçük kız çocukları gibi sevinçten bir o yana bir bu yana uçuşuyorlardı. Özellikle, tabiatdaki tüm yaratılanların içinde, bir kıvıldağa ve bir ayağa kalkış olmuştu.

Tüm Türkistan yurtlarına gönderilen elçiler, vazifelerini yerine getirip döndüler. En son elçi de Bedahşan'dan gelince artık her şey Serpul halkı ve Elhan'a düşüyordu.

Kış mevsiminin kar, yağmur ve çamurundan dolayı sokaklar ve caddeler delik deşik olmuştu. Serpul Belediye Başkanı Ata Kerim Han Zaranın buyruğuyla delik ve çukurlar kapatıldı ve her yer süpürüldü. Şehir güzelleşmişti.

Türkistan'dan gelecek misafirler için Serpul'un dört köşesinde konaklama yerleri belirlendi. Asyabad, Kırığı, Küçük İmam, Kazı Kenti bölgelerinde misafirler için tüm misafirhaneler, atları için ahırlar hazırlandı. Oğlak kapmaca için oyun ve kutlama meydanları hazırlandı. Elhanlar, büyükler, ulular için özel seyir kampları kuruldu. Kamplar rengârenk halılarla süslendi. Kampların içine demir divanlar ve sandalyeler dizildi.

Artık Serpul halkı dört gözle misafirlerini bekliyordu. Komşu yurtlar ve şehirler, yakınlığı nedeniyle Serpul'a erkenden gelmeye başladılar. Erken gelmelerinin sebebiyse komşuluk hakkını yere getirmek ve Serpul halkına yardım etmekte...

Ana Hatun, Mestkelin Hatun, Aray Hatun, Kasap Ana ve Madaşer Hatun telaş ve şaşkınlık içinde kâh o yana kâh bu yana gidip geliyorlardı. Molla Kerim Ağa Kırığı, Korek ve tüm aşağı bölgelerde Faryab ve Şibirgan'dan gelen misafirleri karşılıyordu. Molla Kerim Ağa'nın karısı Karagöz Hatun mahallenin tüm kadınlarını çağırmişti. Kimisi un eliyordu, kimisi de hamur yoğuruyordu. Kimisi odun koyup tandırı ısıtıyor, kimisi ise ocaklara odun koyup ateş yakıyordu. Elbette çabuk bozulmayacak ekmekler, laçire ve katmerler, katlamalar, samsalar, çiğiltikler, petirler ve kendkülçe pişirmek istiyorlardı. Böylece Asyabad'da Yoldaş Hacı, Bedahşan ve Tahhar şehirlerinde gelecek misafirlerin karşılanmasından sorumluydu. Yadigar Hacı Küçük İmam'da Bağlan ve Kunduz şehirlerinden gelecek olan misafirleri karşılayacaktı. Mezarı Şerif ve Semengan misafirleri ise Kette İmam tarafındaki misafirhanelerde konaklıyordu.

Kime baksanız kendi işiyle meşguldü. Kasap İbrahim önlüğünü giydi. Belindeki ipe büyük küçük her boyda bıçak ve kayrak⁴¹ takılmıştı. Balta ve satır bilenmiş, hazırlanmış bir şekilde tıpkı bir cellada benziyordu. Tillebay Hacı ve Karabay Hacı'nın çobanları da kuzu sürülerini getirdi ve ahırlara kapattılar. Kasap İbrahim bir yandan da Bismillah ve Allahu Ekber! diyerek kesmeye başladı malları. Hazır olan etler tuzlanıp leğenlere alındı ve üzerleri örtülerek bir kenara kondu.

Baybeçe Hatun'un tandırının başında da kadınlar doluydu.

Ayhan Hatun'un Erke Kız'ı, Begüm Hatun'un Çiber Kız'ı, Serke Hatun'un Altın Kız'ı, Alma Hatun'un ise Ay Kız'ı ve diğer hatun kızların hepsinin kolları sıvanmıştı. Alma Hatun ve Ayhan Hatun kızlara un yetiştirmek için, durmadan elekler ellerinde un eliyorlardı. Ana Hatun'un elinde sopası tandırın yanındaki ocağın üzerine oturdu, kızlar ve kadınlarla türlü konularda hikâyeler anlatarak onları teşvik ediyordu.

Heyy benim can kızlarım! Heyy benim gelin kızlarım! Heey benim gül kızlarım! Hay maşallah. Elleriniz dert görmesin benim çalışkan kızlarım! ... diye onları övüyor ve kadınlara

⁴¹ **kayrak**: bıçak bileme aleti.

sürekli Haydi ecele edin gelinler! Kızlara un yetiştirin. Çabuk olun ki kızların hamuru sertleşmesin! diyordu.

Genç kızların elbisesinin kolları yukarı sıvanmış, bembeyaz kar gibi elleriyse leğendeki hamurun içinde sanki suya batırır çıkarır gibi girip çıkıyordu hamurun içine. Hiç zorlanmadan yoğuruyorlardı. Leğendeki koca hamuru tek elleriyle dolandırıyor, sonra yukarı kaldırıyor, tekrar sertçe leğene atıyorlardı. Kızlar dizlerinin üzerine çöktü, tüm güçleriyle leğen dolusu hamurları yoğurdular. Bir süre sonra, Ay Kız yoruldu. Bir dakika dinlenmek için ellerini hamurdan çıkardı, serili halının bir köşesine oturdu.

Ana Hatun görünce öfkeleni:

Ay Kız! Tembellik yapma! Geride kalma Ay Kız'ım! Çiber Kız'a bak hiç yorulmuyor. Hepinizden de küçük ve de ne kadar zayıf. Hele çabuk kalk yerinden! Tez kalkmazsan, şu sopayla bir iki tane omzuna yiyeceksin! dedi.

Ay Kız biliyordu, Ana Hatun'un şaka yaptığını. Hemen leğenin başına diz çöktü ve başladı hamuru yoğurmağa. Kızmış olmalıydı Ay Kız. Öyle bir yoğururdu ki elleri hamuru tez tez deşip çıkıyordu.

Ben, kızı iki şeyle ölçüyorum kızlarım! diye devam etti sözüne Ana Hatun: Bir, çamaşır yıkamakta. İki, hamur yoğurmakta! Eğer her ikisine de eli alışkın ise o kızı severim ve överim! Kız dediğinin elleri tıpkı atın ayağı gibi ve kuş kanadı gibi hızlı hızlı hareket etmeli! dedi Ana Hatun.

Serke Hatun söze girdi:

Kadınların neyine bakıyorsunuz Bibi Anam? dedi.

Kadınların mutfağına bakarım Serke Hatun! ... diye kinayeli bir cevap verdi Ana Hatun. İki elinin arasında karsa-kars diye ses çıkaran elek, Alma Hatun'un elinden bir anda düştü. Elleri gevşedi ve elek elediği unun üzerine düştü. Baybeçe Hatun da elindeki çaygulça⁴²'ya su doldurup onu tandıra koymak istiyordu. Ana Hatun'un bu sözü bileğine tıpkı bir ok gibi isabet etti. Baybeçe Hatun'un elinden de çaygulça tandıra düştü ve su döküldü. Yanmakta olan ateşi söndürdü. İkisinin de yüzü kıpkırmızı oldu birdenbire. Daha öncesinde Alma Hatun ve Baybeçe Hatun'un da ocaklarındaki ateşin sönüşüne rast gelmişti Ana Hatun. Geç olmadan haklarını aldılar Büyük Ana'dan. Yani kabahatlerini hatırlamışlardı.

Sorunun doğru cevabını sonra verdi Ana Hatun:

İlk önce evine bakarım kadın dediğinin! Sonra kocasına gösterdiği hürmete bakarım! Evi süpürülüp silindiyse, kocasına karşı hürmeti tamsa, töresine bağlı ise ona hatun derim! Anladınız mı Serke Hatun? Eğer ki söylediklerim o kadında yoksa, Acem'in hatunu derim o kişiye. Unutmayın! ... dedi ve yine tekrar etti: Acem'in karısı derim, anladınız mı? dedi...

⁴² **çaygulça:** Ağzı kapalı kovaya benzeyip, tutmak için üstünde bir kulağı olan ve köşesinden ağzı olan demir çaydanlık.

Hamurları yoğurdu, mayalanması için üzerlerini örttüler. Mutfağın başı kadınlarla dolup taşı. Hepsi Ana Hatun'un sözlerine kulak salmıştı. Bir taraftan işlerini yaparlarken diğer taraftan da Ana Hatun'un söylediklerini dinliyorlardı. Herkes kendine bir ders çıkarıyordu Ana Hatun'un kıymetli sözlerinden. Kafası attığında sözleri biber gibi acıydı. Ciddi ve çok ağır konuşurdu Ana Hatun. Türk'ün töreli ve yöreli ruhundan, Türk'ün asaletinden bahsediyordu herkese. Bir ucu Ötüken ve Tanrı Dağları'ndan başlayıp diğer ucu Tuna nehrinin sahillerine kadar uzanan Türk milletinin yaşadığı topraklarından süzülüyor, şeklinde söylüyordu sözlerini. Sonra; dağ ve taşın bağrından tıpkı incecik bir ip gibi süzülüyor, akan çeşmelerin suyundan birer bardak su döküyordu hatunların yanan bağrına. Laflarını değerli taşlarla süslenmiş bir kılıç misali kâh fırındaki aleve kâh da leğendeki suya sokup çıkardığı gibi, kadınların beynine ve göğsüne sokup çıkarıyordu. Töre ve yöreden başka hiçbir şey konuşmuyordu Ana Hatun. Ben töreyi kadınlarda ararım! diyordu her zaman Ana Hatun. Kadın töreli olsa, oğlu da kızı da törelidir. Kocasını da töreli olacak tabii. dedi.

Ana Hatun'un sesi, kimi zaman ipek gibi yumuşaktı, kimi zamansa iğne gibi batıyordu. Bazen de sanki keskin bir kılıca benzerdi ağzından çıkan sözler. Tanrı Dağları ve Altaylardan Tuna nehrine kadar Turan coğrafyasının ta dibinden ve beyninden girer çıkardı sözleri. Beş bin yıllık bir milletin tarihini ve töresini, hatta insan ruhunun bile kolayca erişemeyeceği bilgileri birer birer kazıyordu hafızalarına. Sonra da aktardığı bu asil ruhu üflüyordu hatunların vücuduna. Batırıyordu ok gibi kadınların göğsüne ve beynine: İnsan denen zat, toprak ve çamurdan yaratılmış! Sonra ona bir şekil verilmiş ve bu şekil Alest ve Ezel fırınında insan olmak için pişirilmiş. Sonra insanlık cevheri ve iksiri sürülmüş! Akıl ve mantıkla minyatürü yapılmış! Tıpkı bunun gibi töre de yaşamın fırınıdır! Çiğ çamuru fırında pişirmek lazım! Yoksa, nem ve su değdiğinde eriyerek tekrardan çamur ve toprak olacaktır! Bizim de zihnimizdekileri, bildiklerimizi ve insanlık değerimizi işte bu töre denen fırında iyice pişirmemiz, ebediyen erimeme ve yok olmama iksiri vermemiz gerekiyor, kızlarım ve Hatun gelinlerim! diyerek özellikle dersleriyle herkese hayat ve yaşamın sınırlarını ezip içirirdi Ana Hatun. Ve devam etti:

Biliyorsunuz! Biz Türk milletini, başka milletlerden farklı kılan şey Türk kalmamıza sebep olan ve Türklüğümüzü unutturmayan şey ve her azmimize cesaret, yürek ve güç veren şey elbette ki töremizdir! derdi.

Yetmiş, belki de yetmişin üstüydü Ana Hatun'un yaşı. Beli dimdikti, sesi tok çıkardı. Bazen öyle bir güçlü çıkarıyordu ki sesi, benim! diyen kişiye önünde diz çöktürdü. Asil bir ırkın sesiydi Ana Hatun'un sesi... Ana Hatun töre der duruyordu. Ancak, kimse sormazdı: Töre nedir? diye, yine kendi sorup kendi yanıt verirdi:

Hey Hatun gelinlerim! Bir ömürdür ki Töre diye diye ağzımda bile saç çıktı. Biriniz bile sormadınız Anam töre nedir? diye. Siz sormasanız da fark etmez, benim size söylemem lazım! dedi ve törenin ne olduğu hakkında teker teker hepsine bilgi verdi. Bademi kırıp içini yedirdi tüm kadınlara.

Ana babalarımızdan görüp öğrendiğimiz şeylerdir töre! Geçmişten günümüze ve günümüzden yarına kalacak şeydir töre denen kutlu miras! Atalarımızdan ana babalarımıza, onlardan bize ve bizdense çocuklarımıza ve torunlarımıza bırakacağımız şeydir töre! Şu an yaşamakta olduğumuz töre, beş bin yıllık belki de daha fazla sıcak soğuk demeden savaşılmış ve mücadele verilmiş yaşamdan süzülüp aldığımız en asil ve önemli değerimizdir. Bu başarının adıdır töre!... Töre, hiç kimsenin kendi başına çıkardığı bir şey değildir. Belki Adem ve Havva'dan başlayıp bugüne kadar geçen tüm ata ve analarımızın hayat tecrübesidir işte töre dediğimiz şey! Kimi zaman dombıranın telinden çıkan bir ses ve kimi zaman sizin ağzınızdan dökülen bir şarkıdır töre! Bazen bir fikir ve düşünce, kimi zaman bir yol ve devadır töre dediğiniz! Üst başınızdan ve kılık kıyafetinizden, ata sözü ve deyimimize kadar yemeğinizden başınıza kadar farklı olun Acem milletinden! Eğer olmazsanız, kızlarınız iffetli ve utangaç, oğullarınızı ise erkek ve efendi bir genç olamaz. Eğer ki, birinin oğlunu, kızını ve kocasını töresiz görsem, o kadının hakkından geleceğim! Başka kimse beni ilgilendirmez. Siz kadınlar töreli olursanız oğullarınız, kızınız ve kocanız zaten kendiliğinden töreli olacak! ... dedi.

Ana Hatun ocağın başından kalktı, derin bir nefes aldı ve Hey hey! diyerek elindeki bardağı kovadaki suyla doldurup tepesine dikti. Demek ki konuşmaktan ağzı kurumuştur. İçtikten sonra Elhamdulillah diyerek bardağını tandırın üstünde koydu. Baybeçe Hatun, üzeri örtülü hamurun üstünden sofrayı aldı ve eliyle hamurun mayaya gelip gelmediğini kontrol etti:

Vay hamur mayaya gelmiş, çoktan kabarmış Bibi Anam! dedi. Sonra Şimdi neyden ne kadar lazımsa siz söyleyin, biz başlayalım! dedi kaynanasına Baybeçe Hatun.

Ana Hatun eğildi, elini hamura uzattı. Bir çimdik hamur alıp ağzına attı ve çiğnedi.

Hamur mayaya gelmiş de geçmiş bile. Ananızın lafına daldınız da hiçbirinizin aklına gelmedi mi hamura bakmak? Ha! dedi Ana Hatun.

Begüm Hatun cevap verdi: Siz konuşurken aklımıza başka bir şey gelmiyor ki, Bibi Anam! dedi. Ana Hatun gözünün altından bakarak gülümsedi: Hey siz hatunlar! dedi.

Meydana serilen örtülerin üzerine getirildi hamurlar. Kadınlar hamuru avuçlarına aldı, birisi petir yapmaya diğeriye ekmek yapmaya başladı. Bir diğeri de eline aldığı oklava ve tahtayla katlama yapmaya ve laçire için hamur açmaya başladı. Aray Hatun, ocağın başındaydı. Pişirecek olanların ve ateşten alınacakların hepsini kontrol ediyordu. Mestkelin Hatun, Küçük İmam tarafında Yedigâr Hacı'nın evinde toplanan hatunların pişirdikleriyle uğraşıyordu. Madaşer Hatun'u Kırığı ve Korak tarafına Molla Kerim Ağa'nın karısı Kara Göz hatuna yardım etmeye göndermişti Ana Hatun.

Hamurlar açıldı, kesildi, büküldü, yayıldı ve şekil verildi... Alma Hatun bir ocağın başında, Begüm Hatun ise diğer ocağın başındaydı. Serke Hatun tandır başında ve Ayhan Hatun ise tandırın yanındaki ocağın başında yerlerini aldı. Kazanlarda yağlar kızartılırdı ve her şey ayrı kazanlara ayrı ayrı atıldı. Ve başladılar: Bismillah diyerek pişirmeye. Bir kazanın başında Aray Hatun oturmuştu. Diğer taraftan kızlar kalan hamurları açıyor, türlü türlü yiyecekleri farklı

şekillerde büküyor, onlara şekil veriyorlardı. Her ocağın başında bir hatun onları tez tez pişirip ocaktan alıyordu... Ana Hatun, Aray Hatun'un başında durdu, yine konuşmaya başladı:

Hatun denen kişi, işte Aray Hatun gibi olacak. Bakın hele! Kuşun kanadı gibi çırpınıyor elleri! Yakmadan, çiğ de bırakmadan nasıl pişirilir öğrenin! Göz açıp kapayınca kadar sofraya dolusu laçire ve katlama pişiriyor! deyip yetiştirdiğini övüyor. Katlama için yufka açıp yağlayan diğer hatunlara ve kızlara:

Hamuru ince açmak, açarken yufkayı yırtmamak çok önemlidir gelinlerim! Hepiniz çalışkansınız maşallah! dedi. Hatunlar ve kızlar, Bibi Ana'nın kendilerini övdüğünü duyunca mutlu oldular, kendi aralarında gülererek sevinçten bıcır bıcır konuşmaya devam ettiler. Hey hatun kızlar! Dikkat edin! Eğer yufkaları yırtarsanız işte şu elimdeki odunla kafanıza vuracağım! dedi ve sonra kızlara bakarak: Ben ve Hatun anneleriniz, hepimiz bir yolcu gibiyiz bu dünyada. Geldik, gideceğiz. Sizler bizden sonra da elbet daha nice vakit bu dünyada yaşayacaksınız. İşte bu törelerimizi siz iyice öğrenin, sonra siz de kızlarınıza öğretin! ... diye vasiyet ve nasihat etti. Aray Hatun ter içinde kaldı. Her dakika eşarabının bir ucuyla alınının terini siliyordu. Yine aynı şekilde kazan başındaki diğer kadınlar da ter içinde kalmıştı. İki elle pişirip ocaktan alıyorlardı durmadan. Ana Hatun biran dahi öğüt vermeden duramazdı... O gün, akşama kadar iki ya da üç günlük yetecek kadar yiyecek pişirdiler. Çokça katlama, laçire, petir, çiğiltek ve somsalar pişti. Kızlar pişirilenleri yapışmaması, bozulup hamur olmaması için havalandırıp soğuttular. Sıcak kalırsa hamur olurdu.

Elhan, adet olduğu üzere yılın ilk gününde kutlanacak olan Ergenekon Bayramı münasebetiyle H. Ali (k.)'ın toprağı Mezar-ı Şerif'e gitmişti. Her yılın ilk günü, geniş Türkistan yurdunun Elhanları, büyükleri, önde gelenleri ve alimlerinin hepsi Mezar-ı Şerif'te bir araya gelirlerdi. Ata ve ecdatlarının zalim Çin devletinin zulmünden kurtuluşu ve Ergenekon denen zindandan çıkış münasebetinin kurultayı için toplanmışlardı. Bu kurtuluş bayramını kutlamalarında tüm Türk boyları özgürlük bayrağını yeniden hep birlikte göğe dikmek üzere bir araya gelirlerdi. Yüzlerce yıldan beri, Türkistan topraklarında ecdadımız tarafından belirlenen bu mübarek yerde, yani zaferler kahramanı H. Ali (k)'nin mezarının olduğu bu yerde Türk boylarının özgürlük bayrağını dikiyorlardı. Bu bayramın kültürel unsurlarını yerine getirdikten sonra Ergenekon kutlaması hangi şehirde olacaksa, tüm Elhanlar ve büyükler hep birlikte o yurda giderlerdi. Sonra, her şehrin erbapları, o şehrin oğlakçıları, pehlivanları ve sanatçıları artlarından gelirlerdi. Türkistan Bayramı kutlamaları diğer şehirlerde yeni yılın beşinci gününde başladı. Beşinci güne kadar herkes kutlamanın olacağı şehirde hazır bulunurdu. Oğlakçılar atıyla, pehlivanlar kolsuz kıyafetleriyle ve sanatçılar müzik aletleriyle...

Ana Hatun, Hacı Ağa'nın Yıldız Kız'ını, torunu Yakup'a istemişti. Yıldız Kız'ın annesi Aynur Hatun da çeyizlerini hazırlamıştı. Elhan, Mezar-ı Şerif'ten gelir gelmez nikah duasını okuyacak, gelin ve damadın ellerini birbirine tutturup sonra kutlamayı başlatacağı...

Misafir, Allah'ın kıymetlisidir! demişler eskiden büyüklerimiz. Elbette ki, dünyada yaşamakta olan her milletin töresinde misafirperverlik vardır. Yalnız, biz Türk milletinin misafirperverliği dünyaca meşhurdur. Çünkü, biz Türk milleti, konu misafir olunca din, millet, dil ve ırk diye ayırım yapmadan misafirlerimizi değerli tutmalı, onlar için her türlü hizmeti görmekten kaçınmayız...

Serpul halkı, kaç aydan beri kolları sıvalı, beli bağlı ve paçası çemrenmiş bir hâlde gece gündüz, yaz kış demeden misafirlerinin hizmeti için üzerlerine düşen görevlerden daha fazlasını yapmış, her türlü ihtimale karşı hazırlanmışlardı. A'dan Z'ye kadar her şey hazırды misafirler için. Odundan tutun da misafirlerin atının saman ve arpasına kadar. Ekmek ve petirden tutun samsa ve çiğiltaka kadar. Özellikle, bu seneki kutlamaya yeni bir renk ve tat katacak olan gelin ve damat da hazırды. At hazır, oğlakçı hazır, meydan düz ve pehlivan da hazır...

Yeni yılın ilk bahar mevsimi ve mart ayının dördüncü günüydü. Serpul Elhan'ıyla Türkistan Elhanları önde, arkalarında ise büyükler ve tanınmış şahsiyetler tıpkı tesbih boncukları gibi dizilmiş bir hâlde geldiler. Misafirler Kazı Kenti bölgesinde Serpul halkı tarafından davul ve zurna çalınarak hep bir ağızdan Hoş geldiniz! denip sevinç alkışlarıyla karşılandılar. O gün akşama kadar, ardından başka şehirlerin erbapları atları, oğlakçıları, pehlivanları ve sanatçılarıyla beraber geldiler. Elhanlar ve büyüklerin hepsi Elhan'ın özel misafiriydi. Kalan erbaplar, pehlivanlar, oğlakçılar ve sanatçılarsa Serpul'un dört yanında onlar için hazırlanan misafirhanelere gidip yerleştiler.

Serpul halkı, misafirlerine birçok kazan kazan pilav ve kavurma pişirdi akşam ziyafeti için. Semaverler sürekli kaynıyordu. Tulumlar ayranla dolu. Ekmek, petir ve laçireler (katmer) sofrayı donatmıştı. Serpul halkının büyük ve küçüğüyle, kadını erkeğiyle yüzlerinde sevinç çiçekleri açmıştı. Güler yüz ve tatlı dille misafirlerine yorulmadan hizmet ediyorlardı. Güya misafirler mumdu, Serpul halkıysa kelebek. Hizmet etmek için misafirlerin etrafına dolanıp duruyorlardı.

Bu gece farklı bir geceydi. Ertesi gün kutlamalar başlayacaktı çünkü. Oğlakçılar atlarını özel otlarla besliyordu. Pehlivan kollarına mesaj yaptırıyor ve sanatçılarsa misafirhanelerde şarkı söyleyerek seslerini ayarlıyordu. Her tarafta ayrı bir kutlama vardı bu gece. Ancak gecenin en farklı ve eğlenceli olan yeriyse Kette İmam mıntıkasıydı. Çünkü Elhan'ın mıntıkasıydı bura. Elhan'ın misafirhanesi özel misafirlerle doluydu. Elhan kutlamasının ilk gecesi olduğundan misafirlere unutulmaz bir gece armağan etti. Şah Pisend, Mirza Nimetullah ve Asyabadlı Sahip Han, sabaha kadar dombıra ve gijek çalıp şarkı söylediler. Cemil Bahşı ara ara kendi sanatından örnekler gösteriyordu, birkaç dakika olsun şarkıcılar dinlensin diye. Şah Pisend dinlenirken Sahib'in dombirasını almış Köroğlu'nun kıssasını okuyordu. Sadık Bay, Kasap İbrahim, Yâdigâr Hacı, Abdurrahim Mest ve Molla Karim Ağa, eğlenceli fıkralarıyla misafirleri güldürüyorlardı. Yoldaş Hacı da özellikle şiirler okuyor, misafirleri güldürerek karınlarına ağrı girmesine neden oluyordu. Zikir Bay, Kerim Huni ve Resul Bengi semaverin başındaydılar. Misafirlerin su ve

çayından sorumluydular. Delikanlılar misafirhanelerin her köşesinde ayak üstünde duruyordu, gözleri misafirlerin piyalesinde ve meyve tabaklarındaydı. Boşalan piyale ve tabakları görünce hemen çay ve meyve ile dolduruyorlardı. Abdurrahim Mest, kimi zaman ağır misafirlerin piyalelerine çay doldurduktan sonra, eğlence olsun diye şakalar yapar, Elhanları ve diğerlerini gülmekten kırar geçirirdi.

Uykusu gelenler uyudu ve uyumayanlarsa sabaha kadar gecenin unutulmaz keyfini çıkardı. Güneş Küçük İmam tepelerinin arkasından kaş göz işaretleriyle o günün ılık bir gün olacağını müjdeleyerek, Serpul halkı ve misafirlerini selamladı. Özellikle güzel hava ve çok hoş bir gökyüzü vardı o gün. Ev sahipleri sabah erkenden kalkıp ılık sular hazırladı misafirlere sabah namazı için. Sonra da kahvaltı hazırlamaya başladılar. İbrik ve leğenler hazırlandı. Sofralar kuruldu. Pişirilmiş nefis katlamalar, laçireler, samsa ve çiğiltekler sofranın üzerine dizildi. Dünyanın en lezzetli kaymağı olan Serpul kaymağı da tabaklara alındı, herkesin önüne koyuldu. Misafirler doyuncaya kadar afiyetle yediler...

Gelinin evinde de sabaha kadar kutlamalar vardı. Yıldız gelin, arkadaşlarıyla unutulmaz bir gece geçirdi. Sabahtan arkadaşları Yıldız Kız'ı süsleyip, tef çalarak, şarkı söyleyerek ve dans ederek eğlence düzenlemişlerdi. Yakup da sabahtan berbere gitti, saç ve sakallarını düzelttirdi, arkadaşlarıyla hamama gitti. Hamamdan çıktıktan sonra damatlığını giyip hazırlandı.

Ana Hatun meydanda bir demir bir divanın üstünde oturmuş düğüne gelen kadınları hoş geldiniz diyerek karışılıyordu. Küçük kızlar ve ufaklıklar toplanmış, kendi aralarında şarkı söylüyor, alkışlıyor, sırayla birbirlerini meydana çekip oynuyorlardı. Büyük küçük herkes sevinç ve mutluluk içindeydi...

Kahvaltıdan sonra tüm Elhan ve büyüklerle yavaş yavaş Kette İmam çarbağ⁴³ına doğru yürüdüler. Serpul büyükleri de sabah erkenden çarbağa toplanmışlardı. Kutlama başlamadan önce, Yakup ve Yıldız Kız'ın nikâhının yapılması gerekiyordu. Damolla Abdülhakim Han, tüm büyüklerle bu mübarek ve kutlu töreni, Allah'ın emri ve peygamberin sünneti olan nikah hutbesini okudu, gelin ve damadı el ele tutuşturdu. Ömür boyu ikisine de Allah'tan sağlık ve mutlu bir hayat dilediler. Nikah hutbesi okunduktan sonra, hüner erbabı ve yüksek bilim sahibi Meymeneli Gulam Muhammed'den, herkesin huzurunda:

Yakup oğlumuz, kızımız Yıldız Begüm'le evlenerek bir aile kurdular!... Bundan sonra Yakup Can'a Yakup Bay ve Yıldız Begüm'e de Yıldız Hatun diye hitap etmek lazım. dedi. Herkes ellerini açıp Âmin, Allahuekber dedi.

Bu önemli vazifeyi yerine getirdikten sonra, herkes kutlama alanı olan Ergenekon Tepesi'nde yani Nevruz Tepe'de kurulan kamplara doğru yöneldiler. Oğlakçılar ve halkın diğer üyeleri erkenden gidip oğlak oyununun oynanacağı meydanında yerlerini almıştı.

⁴³ **Çarbağ:** Bahçeden büyük bağlardan küçük ağaçlık alan, dört bağ anlamına da gelmektedir.

Yakup ve Yıldız Begüm'ün nikahı kıyıldıktan sonra, yurdun tüm kadınları şatafatlı toyla meşgul oldular. Erkeklerse kutlamalarla ilgilendiler.

Kasap İbrahim işlerini önceden bitirmiş, koyun ve kuzuları kesip tuzlamıştı. İçi rahattı. Ceyran atına bindi, oğlak oyununun oynanacağı meydana vardı. Her yer atla doluydu. Ancak, oğlak oyunu daha başlamamıştı. Atından indi ve eyerini eline alıp ayakları açılınsın diye atını ısıtmaya başladı.

Ilık güneşli bir hava, tabii ki oğlak oyunu için özellikle iyi olurdu. Uzun ayaklı, ince belli ve geniş göğüslü bir atı Kasap İbrahim'in atı. Kasap İbrahim kış boyunca yemeyip içmeyip varını yoğunu atına yedirmişti sanki. Bundan dolayı atının sırtına güneş vurunca pırlanta gibi parlardı...

Pehlivan Ağa'nın atı kışı zar zor geçirmişti zavallı. Zayıflamıştı zavallı. Çünkü, Pehlivan Ağa'nın atı kış mevsiminin başlarında hastalanmıştı. Bu hastalık nedeniyle kendini toplayamadı. Pehlivan Ağa da çok çabaladı atının iyileşmesi için. Kerim Bay ise işini gücünü bırakıp sadece atıyla ilgilenirdi, başka hiçbir şeyle uğraşmazdı. Üçü de bugün meydana daydı, atlarını hazırlarken birbirleriyle karşılaştılar.

İster istemez bambaşka olur ilk bahar mevsimi. Öyle değil mi Kasap ortak? dedi, Pehlivan Ağa. Kasap İbrahim atının yelesini okşadı ve Suyu da havası da rüzgârı da güneşi de farklı oluyor ilk baharın! diye yanıt verdi.

Kerim Bay atının belini çekiyordu. Kendine güvenen bir tavırla Yeni mi anladınız bunu arkadaşlar? Oğlak oyunu işte böyle havalarda güzel olur! dedi.

İlkbaharda günler gitgide uzasa da mart ayının günleri çok uzun değildi. Elhanlar ve büyükler o sabah düğün kutlaması nedeniyle meşgul oldukları için geç kalmışlardı. Artık kutlamaya öğle ezanı okunup öğle yemeği yendikten sonra başlamaya karar verdiler.

Yıldız Begüm de Elhan'ın evine gelin olarak geldi. Bundan sonra, Yıldız Hatun diye tanınacaktı. Elhan'ın evinde büyük bir toy vardı. Baybeçe Hatun da özellikle daha bir mutluydu. Her kadın, sırayla onun yanına gidiyor, yeni gelini için onu kutluyordu. Öğleden sonra Elhanlar, büyükler ve önde gelenler kendilerine ayrılan çadırda yerlerini aldı. Oğlakçılar atlarının sırtında, oğlak oyununun her yerine dağılmışlardı. Büyükler yerlerine oturduktan sonra Oğlakçılar toplandılar.

Bedahşan şehrinin oğlak takımı, başarılı oğlakçılarından Heykel Pehlivan ve Muhtar Pehlivan rehberliğinde Bedahşan'ın oğlak oyununun kıyafetini giydiler ve atlarıyla protokol çadırının önünde dizildiler. Resmi geçitte bulunduktan sonra artık oyuna hazır olduklarını söyleyip yerlerini aldılar. Sonra da Semengân oğlak takımının başarılı oğlakçılarından olan Şah Muhammed Bek ve Nur Muhammed rehberliğinde Semengan'ın oğlak oyununu kıyafetini giydi, atlarıyla protokol çadırının önünde saf tuttu. Resmi geçitte bulunduktan sonra oyuna hazır olduklarını ilan edip gittiler. Onların ardından, Mezar-ı Şerif şehri ve Şibirgân şehrinin oğlakçıları resmi geçitte bulundular, hazır olduklarını bildirip çekildiler.

Şer Muhammad, Kunduz şehrinin oğlak takımını ve oğlakçılarını rehberlik ediyordu. O da kendi takımıyla protokol çadırının önüne geçti. Saf tuttu, resmi geçitte bulduktan sonra hazır olduklarını söyledi.

Bağlan şehrinin başarılı oğlakçılarından, Hayır Muhammad ve Mecit rehberliğiyle Bağlan oğlak takımı da sırası gelince protokol çadırının önüne vardı, resmi geçitte bulduktan sonra hazır olduğunu söyledi. Faryab şehrinin oğlakçıları da resmi geçitten sonra hazır olduklarını söyleyip yerini aldı. Sonra ev sahibi Serpul şehrinin oğlakçılarından, Nadir ve Kence rehberliğinde Serpul oğlak oyunu kıyafetiyle gittiler, protokol çadırının önünde dizildiler. Oyun adetini yerine getirdikten sonra misafirlere hoş geldiniz deyip hazır oldukları söylediler. Tüm misafirlere iyi seyirler dileyerek protokol çadırından ayrıldılar.

Elhanlar ve büyükler töre gereği selamlamanın sonuna kadar ayakta durdular. Tüm oğlakçıları alkışlayıp hepsine başarılar diledikten sonra yerlerine oturdular.

Bu yılki oğlak oyununa Bedahşan'dan Heykel Pehlivan ve Muhtar Pehlivan hakemlik edecekti. Tüm oğlakçı başları toplandı. Yarışma oyunlarının hangi gün, hangi şehirler arasında oynanacağını bildirip kesinleştirdiler. Kurallar çekildi, rakipler ve yarışma günleri belirlendi.

Serpul Şibirgan ile, Faryab Mezar-ı Şerif ile, Bağlan Semengân ile ve Kunduz da Tahhar ile eşleşti. Geçen yıl Türkistan Bayramı Ergenekon şampiyonluğunu kazanan Bedahşan bu yılki Ergenekon kutlamasının oğlak yarışmasında hangi şehir şampiyon olursa o şehirle yarışacaktı...

Saat ikiyi gösteriyordu. Bugünkü oğlak oyunu Serpul'la Şibirgan arasında oynanacaktı. İlk bu iki şehrin ismi çıkmıştı kurada.

Sabahtan *cur dairesi* olarak ya da *helal dairesi* olarak adlandırılan oyun alanı planlandı. Bayrak mesafesi belirlendi ve bayrak yerine dikildi. Tepelerin üstü seyircilerle dolup taşı. Herkes oyunu izlemek için tepenin iki yüzüne dizildi. Meydandaysa Serpul ve Şibirgan'ın oğlak takımları.

İki tarafın oğlak takımı da Heykel Pehlivan ve Muhtar Pehlivan hakemliğinde Elhanlar protokol çadırının önünde durdular. Oğlakçılar, oyunun sonuna kadar hiçbir şekilde hile ve kanunsuzluk yapmamak için yemin ettiler. Aynı şekilde hakemler de adaletli olacaklarına yemin ettiler. Sonra Bismillah! diyerek meydanın ortasına doğru atlarını sürdüler. Oğlak oyunu için kesilmiş buzağıyı bir oğlakçı kaldırıp bayrağa kadar götürdü. Buzağıyı bayrağa götürmek çok önemli değildi. Bu oyunda önemli olan buzağıyı *cur dairesine* atarak oyunu kazanmaktı. Yani buzağı *cur dairesi* çizgisinin içine düşünce oyun doğru ve helal sayılırdı.

Oyun çok eğlenceli bir şekilde devam ediyordu. Birinci oğlağı, Serpul adına Nadir, Rüstem Pehlivan'dan aldı, onu getirip *cur dairesine* attı. Tüm izleyicileri coşturup heyecanlandırdı. İzleyiciler ayağa kalkarak alkışladılar. İki hakem de Nadir'in iki koluna girdi, onu protokol çadırının önüne getirdiler. Oyunu Nadir'in kazandığına buzağının ona helal kılındığına şahitlik ettiler. Elhanlar tarafından belirlenen ve söz verilen ödülü Nadir'e verdiler. Yine oyun başladı. Bundan sonraki oyunları kâh Serpul oğlakçıları kâh Şibirgan'ın oğlakçıları

helal kıldardı. Gerçi o gün oyun geç başlamışsa da ikinci ezanına kadar devam etti. Oğlakçılar yorulmuş ve atlar terlemişti. Nihayet, hakemler Heykel Pehlivan ve Muhtar Pehlivan Elhan tarafından çağırıldı: Bugünlük bu kadar yeter! Sonuncu oğlak oyunu oynansın. Yoksa geç kalacağız! dedi. Protokol çadırının önünde ayakta duran meşhur cazgırlardan Abdurrahman Güp ve Naim Pehlivan'a sonuncu oğlak oyununun oynanacağını duyurulması için buyruk verdiler.

Sonuncu oğlak oyununu halka duyurun! Ve sonuncu oğlağın ödülünse bir gümüş kılıç ve bir ceyran at olduğunu bildirin! dedi Elhan.

Cazgır Abdurrahman Güp ve cazgır Naim Pehlivan'dan biri bir tepenin yamacındaki izleyicilere ve biri de diğer tepenin yamacındaki izleyicilere haber vermek için atlarını sürdü. At üstünde sonuncu oğlak ödülünü söylediler. Cazgırlar son oğlak oyununu ve ödülü söyleyince izleyiciler ve oğlakçılar çok heyecanlandırdı ve şevke getirdi. Son oğlak oyunu özellikle eğlenceli olurdu. Doğrusu, oyunun en keyifli kısmı son oğlak oyunundaydı. Çünkü en değerli ödülleri son oğlak oyununda verilirdi.

Her oğlakçı, kendisi için yarıştı. Son oğlak oyununda, oğlakçılar takım ve taraf olduğunu unutulardı sanki. Kendisi için ölüm kalım mücadelesi verirlerdi. Bu oyunda oğlakçıların kendileri için bencilce mücadele edişlerinden dolayı olsa gerekti ki son oğlak oyunları çok uzun sürerdi. Bir türlü buzağıyı cura atıp helal kılamazdı hiçbir oğlakçı.

Meydanda bir mahşer vardı. Tüm izleyiciler nefeslerini tutmuşlar ve oğlakçılara Haydi, bırakma, gitti nidalarıyla bir türlü oğlağı cura atamamalarından duydukları sabırsızlığı dile getirirlerdi. Bir türlü cura yaklaşmadı oğlakçılar. Elhanlar da oğlakçılardan birinin, bir an evvel oğlağı helal kılmasını bekliyordu. Protokol çadırının en önünde Elhanlar oturuyordu. Fakat arkadaki büyükler ve önde gelenler heyecandan ayağa kalkıp parmaklarını ısıırıyordu. Pür dikkat meydana bakıyor, nefes bile almıyorlardı. Uzun bir zamandan sonra, atların içinden bir kişi, sürüyü yarıp çıktı ve cura doğru koştur atı. Kamçıyı ağzıyla tutmuştu, bir elinde oğlak ve diğer elindeyse eyeri vardı. Atın boynuna doğru eğilmiş, şahin bakışlarıyla tıpkı ok gibi yaklaşıyordu cura.

Yolundaki rakipler attıkları her adımda onu durdurmak isteseler de Kence'nin ok gibi hareket eden atının önünü kesmek o kadar kolay değildi. At da asaleti dolayısıyla, oğlak oyununun tüm kural ve yasalarını anlıyor gibi buzağıyı aldıktan sonra ayağı yere değmiyor sanki uçuyordu. Nihayet getirip cura atarak buzağıyı helal kıldı. Kence cura doğru varırken herkes ayağa kalkmış ve ellerini alkışlamak için hazırlamıştı. Buzağıyı cura atar atmaz alkışlar yükseldi.

Hakemler Heykel Pehlivan ve Muhtar Pehlivan, buzağının helal kılınmasına şahitlik etmek için Kence'nin iki koluna girdiler, atlarını protokol çadırına doğru sürdüler. Elhan şahitlik yaptıktan sonra yerinden kalktı, önce gümüş kılıcı Kence'ye takdim etti, sonra Emir Sûfi'nin eyerinden tuttu ve ceyran atın eyerini Kence'ye vererek Serpul adına bu kahramanlığı kutladı. Kence kazandığı Ceyran atına bindi, meydanın etrafında kılıcını göstererek dolandı. Halk kahraman oğlakçıyı ayakta alkışladı. Artık oyun bitmişti. Misafirlerin yemeği de hazırды. Her

misafir kendi ev sahibiyle eve doğru gitti. Elbette akşam yemeğinden ve yatsı namazı kılındıktan sonra gece oyunları başlayacaktı. Bu gece unutulmayacak bir gece olacaktı. Çünkü Serpul ve Şibirgan şehirleri arasında pehlivanlık ve güreş müsabakası, atış müsabakaları, sihirbazlık gösterileri ve konser vardı...

Ana Hatunlar o gün akşama kadar halkın tüm kadınlarını dış avluda karşılamak ve onlara Hoş geldiniz demek için sofanın üstünde oturmuştu. Özellikle halkın diğer genç ve yaşlı kadınlarıyla geçmişten ve gençliklerinden bahsederek sohbet ediyorlar, birbirleriyle kaynaşıyorlardı. İç avludaysa hatun kızlar gelin ve damadı ortalarına almış, görkemli düğünle meşgullerdi. Baybeçe Hatun da iç avludaydı. Çok mutlu görünüyordu. Çünkü ikici kez kaynana olmuştu. Elbette ki tüm annelerin dileklerinden biri çocuklarının düğün toyunu görmektir. Her bir dostu Baybeçe Hatun'un yanına gelerek Kutlu olsun! dileklerini sundular. O da Böyle bir günde, beni yalnız bırakmadığınız için hepinize teşekkür ederim. diyerek herkese minnettarlığını bildiriyordu Baybeçe Hatun. O gün akşama kadar, dışarıda kutlamalar, evdeyse toy çok güzel ve eğlenceli geçti. Akşam olmadan toy bitti ve tüm kadınlar evlerine gitti. Çünkü bu akşamki oyunları kadınlar da izlemeye gidiyordu. En ilginç tarafı da şuydu ki bu gece gelin ve damat da Ergenekon kutlamalarını izlemek için Ergenekon tepesinde onlar için hazırlanan süslü protokol çadırına gidecek, gece oynanacak olan atış müsabakalarını, güreş müsabakalarını ve konseri kendileri için ayrılan yerden izleyecekti.

Halk da yemeklerini yedikten sonra aileleriyle birlikte Ergenekon tepesine doğru gitti. Kutlama meydanına gittikten sonra, erkekler Elhanların olduğu tepede, kadınlarsa gelin ve damadın bulunduğu karşıdaki tepede yerlerini aldı. Elhan ve büyükler yatsı namazını kıldıktan sonra gelip yerlerine oturdu.

Akşamları kutlamalar bir başka olurdu. Akşama doğru oğlak oyunu bittikten sonra oğlak oyununun oynandığı meydanın ortasına bir oda yüksekliğinde odun yığıldılar. Elbette bu yığılan odun Elhan tarafından yakılacaktı. Bu yılki tören ateşini Elhan bu akşam farklı bir şekilde yakmak istedi. Oğlu Yakup'un arkadaşı Vahit Pehlivan'a işaret edip yanına çağırdı ve kulağına:

Karşı tepeye var! Yakup'la Yıldız Begüm gelinimi meydana çağır! Elhan'ımızın emridir de! Onlar karşı tepeden iniversin ben de bu taraftan geleceğim! Bu seneki tören meşalesini bu akşam birlikte yakacağız! diye fısıldadı.

Vahit delikanlı koşarak karşı tepedeki gelin ve damadın yanına vardı. Arkadaşı Yakup'un kulağına eğilip Elhan'ın emirini söyledi. Yakup da gecikmeden Yıldız Begüm'ün elinden tuttu. Yavaş yavaş meydana odun yığınına doğru yürüdüler. Elhan da yerinden kalkıp meydana doğru ilerledi. Onlar o taraftan Elhan bu taraftan odun yığınının başına geldiler. Önce Yakup, babasının elini öptü. Sonra Yıldız Begüm de saygıyla eğilip kayınpederinin elini öptü.

Serpul büyükleri, tıpkı törenin usulüne göre bir dalın ucuna sarılmış kumaşı yağın içine batırıp yaktı, sonra meşale yapıp Nesim Han yığının eline verdiler. Nesim Han yığit meşaleni aldı,

Elhan'ın yanına geldi. Yere üç kere diz vurup bir dizini büktü. Bir eliyle meşaleyi tuttu, diğer elini göğsüne koyarak hürmet ve edeple meşaleyi Elhan'a takdim etti.

Oğlak oyunu oynanan meydanın bir tarafındaki tepede kadınlar için ayrılan alanda kadınlar, diğer tepedeysen erkekler izliyorlardı olanları. Meşale Elhan'ın elindeydi. Tüm seyirciler ayağa kalkıp alkışlıyorlardı. Elhan meşaleyi oğlu Yakup ve gelini Yıldız Begüm'e uzattı ve İkiniz birlikte tutun ve birlikte yakın bu töre ateşini! Yakın ki, aydınlansın ömür boyu milletimiz ve yurdumuzun karanlık geceleri! dedi. Yakup ve Yıldız Begüm meşaleyi birlikte tutup odun yığınına bir köşesinden yaktılar. Ateşle odun yığını tutuştu. İki tepenin yamacından yükselen alkışlar dakikalarca devam etti.

Odun yığını dakikalar içinde sanki bir alev topu gibi bozkırı ve tepeleri aydınlattı. Hep bir ağzından Kutlu olsun Elhan'ım, kutlu olsun Elhan'ım... şeklinde sesler yükseldi.

Uzun Vadi ve Şor Vadi'sinden esen rüzgâr, ateşe büyütüp alevi güçlendiriyordu. Ateş git gide sarhoş bir deliye benziyordu. Sarhoşluktan göğe doğru dilini uzatarak sesler çıkarıyor, sanki gazel okuyordu. Bu gecenin töre alevi aydınlığıyla karanlığa meydan okuyordu. Gökyüzünde uçan tüm canlılar bu akşamki kutlamaya çağırılmış gibi ateş dalgaları üzerinde bir o yana bir bu yana durmadan uçuyordu. Efsanevî bir andı izleyenler için. Elhan'dan tutun büyüklere kadar, kadın erkek, büyük küçük tüm izleyenlerin ağızları açık halde gözleri meydandaki alevin üzerinde dolanıp duran ve gösteri yapan türlü türlü kanatlılardaydı. Tüm izleyenler bu manzaraya dalmıştı ki hafif hafif dombıranın sesi gelmeye başladı kulaklarına. Bir silkinip kendilerine geldiler. Baktılar ki Asyabadlı Sahib Han dombırasını eline almış çalıyordu. Öyle bir çalıyordu ki Sahib Han dombırasını, yürekleri parçalıyordu. Bir taraftan alevin sesi, diğer taraftan gökyüzünde uçan türlü hayvanların sesi ve başka taraftansa dombıranın dilinden çıkan yürek nevası... Bu manzarayla sarhoş olan Mirza Nimetullah da başladı gijeğini çalmaya. Tam o sırada sarhoş olup şarkı söylemeye başladı birisi. Şah Pisend idi böyle dertli dertli şarkı söyleyen. Sonra ortama ısınıp ardı ardına şarkılar söyleyerek geceye unutulmaz bir renk kattılar. Ardından Şibirganlı Şerif çaldı dombırasını. O da başladı gazel okumaya. Pas tutan yüreklerin pası silindi bu gece. Yürek denen şey eriyip nehirler dolusu su olup akıyordu sanki. Yürek sarhoşluktan güm güm vuruyordu başını bağrının taşına. Gönül kuşu da meydandaki alevin parlaklığını görüp göğüs kafesine kendini vura vura yaraladı.

Kimi zaman bir gök gürültüsü gibiydi Şah Pisend ve Şibirganlı Şerif'in sesi. Kimi zaman da bir dağdan yuvarlanan büyük bir taş parçasının sesine benziyordu. Bazen bir ilkbahar rüzgârı gibi mülayim ve can vericiyken, kimi zaman da çiçeğe konan bülbülün dertli dertli ötüşüne benziyordu.

Bir iki saat geçtikten sonra meydanın etrafında ağzından ve burnundan ateş çıkaran bir deveye ilişti izleyenlerin gözü. Alev deve! Alev deve! diyen sesler yükseldi izleyenlerden. Alev alev yanan deve meydanın etrafında koşarak dönüp dolanıyordu. İzleyenleri mutlu etmek, heyecanlandırmak ve eğlendirmek için. Tepelerde oturan izleyenlere doğru sendeleyerek

gidiyordu bazen. Onlar da bağıarak patır patır yerlerinden kaçıyorlardı. Alev deve meydanının etrafında dönüp dolanırken, meydanın ortasında birkaç adımlık mesafelerde havai fişekler konulmuştu. Bir kişi elindeki meşaleyle bir taraftan yakarak gidiyordu havai fişekleri. Havai fişekler çeşitli manzara ve şekiller yaratıyordu gökyüzünde. Geceye ayrı bir renk kattı bu gösteriler. Alev devenin barutu bittikten sonra, içinden kafası ve yüzü sarılmış bir kişi çıktı dışarıya. Tabii ki dergâhtan Kerim Han Müdür'dü bu kişi.

Meydandaki alev sarhoş olup yanar ve her yan sanki gündüzmüş gibi aydınlanırdı. Devenin alevi söner sönmez cazgır Abdurrahman Güp ve Naim Pehlivan'ın sesi çıkmaya başladı: Heyyy!... Şimdi güreş oyunlarımız başlayacak!... Pehlivanlarımız hazırlansınlar! Hooo! dedi.

Çekilen kuraya göre, bu akşamki güreş Serpul ve Şibirgan pehlivanlarının arasında gerçekleşecekti. Bir tepenin yamacında Abdurrahman Güp, diğer tepenin yamacında Naim Pehlivan yine başladı: Güreş başladı, pehlivanlık başladı! Serpul pehlivanları ile Şibirgan pehlivanları güreşecek! diye haykırıyordu.

Beş pehlivan Akçalı Abdülvahap Pehlivan önderliğinde protokol çadırının önüne gelip üç kere yere diz vurup selam verdiler. Pehlivanların elleri arkalarında ve yüzleri Elhanlar ve büyüklere dönük, başları dimdik olarak durdular. Beş pehlivan da Açıl Pehlivan rehberliğinde Serpul şehrini temsil edecekti. Onlar da protokol çadırının önüne gelip üç kere yere diz vurup selam verdiler. Elleri arkalarında, başları dimdik bir şekilde durdular. Şibirgan pehlivanlardan biri iki adım ileri geldi ve Serpul pehlivanbaşı Açıl Pehlivan'a bakıp:

Benim adım Abdülvahap!

Güreş tutarım çok güçlü!

Bu gece bu meydanda!

Bana göre pehlivan bul!

şeklinde bir şiir okudu. Açıl Pehlivan, pehlivanlara baktı. Hemen Serpul pehlivanlarından birisi iki adım ileri gelip Şibirgan pehlivanına:

Adım Muhammad Şerçe!

Yaşlı olduğuma bakmayın!

Deve benzer pehlivanı

Görür gözüm karınca!

diye karşılık verdi. Ve böylece her pehlivan kendini tanıttı. Sonra da takımlar gidip yerlerine oturdular.

Bu akşamki güreş müsabakasının hakemliği için Tahharlı Huday Kul Pehlivan ve Devlet Bay Pehlivan seçildi. Huday Kul Pehlivan müsabakanın ilk pehlivanlarının elinden tutup

Elhanların önüne vardı. Adil bir şekilde hakemlik yapmaya ant içti. Sonra meydana döndüler. Alev'in ışığında ilk güreş, Serpul'dan Muhammed Şerçe Pehlivan ile Şibirgan'dan Kence Pehlivan'ın arasında tutuldu. Kence Pehlivan cüsseli, geniş omuzlu biriydi. Muhammed Şerçe Pehlivan'ın boyu Kence Pehlivan'ın omzuna geliyordu. Cüssesi de rakibine göre küçüktü. İkisi de pehlivan selamını verdikten sonra meydana birkaç defa dolandılar. Sonra birbirlerine yakınlaştı, güreşe tutuştular. Kence Pehlivan, Muhammed Şerçe Pehlivan'ın beline bağlanan mendilden tuttu. Muhammed Şerçe Pehlivan'ın belinden tutup yeni dikilmiş bir ağaç gibi onu silkeledi. Fakat, Muhammed Şerçe Pehlivan'ın ayağının yere sıkı sıkıya tutunması nedeniyle yerinden hiç kıpırdatmadı. Dizleri sağlam, beli bükülmezdi, tıpkı kartal gibi güçlü pençeleri vardı Muhammed Şerçe Pehlivan'ın. Yıkamak için Kence Pehlivan eğilmeye mecbur kaldı. Çünkü Muhammed Şerçe Pehlivan'ın boyu kısaydı. Uzun zaman güreştiler. Ancak ikisi de yıkılmadılar. İkisi de kan ter içinde kalmıştı. Kence Pehlivan güreş tutmadan önce rakibinin boyunu posunu görüp Bu cüceyi bir elimle sinek gibi ezeceğim! demiş olmalı ki bu kadar zaman içinde yıkamadığı için çok sinirlenmişti. Meydana çıkınca gördü ki hiç de düşündüğü gibi değilmiş. Tüm izleyenler nefeslerini tutmuş çıt bile çıkarmıyordu. Kence Pehlivan, Muhammed Şerçe Pehlivan'ı kâh o yana kâh bu yana savuruyor ama bir türlü sırtını yere getiremiyordu. Sinirlenip bir of çekti güreş esnasında. Muhammed Şerçe Pehlivan, Kence Pehlivan'ın Of çekip gevşediğini fırsat bilerek bir çelme taktı ayağına. Kence Pehlivan'ın ayakları birbirine dolandı, sanki dağ gibi yıkılıp gitti. Az daha yanan ateşin içine düşecekti Kence Pehlivan. Sonunda ilk güreş oyununu Muhammed Şerçe Pehlivan Serpul'a armağan etti.

İkinci olarak Serpul'dan Muhammed Pehlivan'la Şibirganlı Zeynüddin Pehlivan meydana çıktı... Muhammed Pehlivan ve Zeynüddin Pehlivan'ın boyları denk olsa da cüsseleri denk değildi. Çok zaman geçmeden Zeynüddin Pehlivan, Muhammedî Pehlivan'ı yendi, sonucu bir bir yaptı: Serpul 1 ve Şibirgan 1.

Üçüncü olarak Serpul'dan Niku Pehlivan, Şibirgan'dan ise Turdu Pehlivan çıktı meydana. Bu müsabakanın hakemliğini Tahharlı Devlet Bay yapıyordu. Niku Pehlivan uzun boylu bir gençti. Daha bir iki yıl olmuştu güreş tutmaya başlayalı. Turdu Pehlivan da uzun boylu ve kemikli (iri cüsseli) bir gençti. İkisi de hakemin elindeki tabaktan birer şeker alıp attı ağızlarına. Birbirlerinin etrafına döndüler. Niku Pehlivan'ın kendisine has bir taktiği vardı. Gözünü rakibinin gözünden hiç ayırmazdı. Parmaklarını yalayıp ellerini kanat gibi açtı, kâh sağ ayağının üzerinde kâh da sol ayağının üzerinde sekiyordu. Turdu Pehlivan'ın ise aklı da gözü de Niku Pehlivan'ın kanat gibi açılan ellerindeydi. Fakat Niku Pehlivan'ın tüm hüneri ayağındaydı. Nasıl olduysa oldu Niku Pehlivan, Turdu Pehlivan'ın bacağının alt tarafına vurdu. Turdu Pehlivan yere düşer düşmez hemen onun üzerine atıldı, bir elini rakibinin göğsüne koyup arkaya doğru bastırdı. Turdu Pehlivan'ın sırtı yere geldi. Turdu Pehlivan yere nasıl kapaklandığını kendi bile anlayamadı. Bu oyunu Niku Pehlivan kazanıp müsabakanın sonucunu iki-bir yaptı: Serpul 2 - Şibirgan1.

Dördüncü olarak Serpul'dan Gani Pehlivan ve Şibirgan'dan Ekrem Pehlivan çıktılar meydana. Ekrem Pehlivan iri cüsseli, uzun boylu ve geniş omuzlu bir yiğitti. Gani Pehlivan'ın da ondan kalır yanı yoktu. İki de birbirlerine denkti. Kol kola ve bel bele tutuştular. Uzun zaman birbirleriyle güreştiler. Nihayet Ekrem Pehlivan, Gani Pehlivan'ın sırtını yere getirdi, dizini göğsüne koydu ve sevinçle haykırdı: Yendim! Yendim! diyerek. Ekrem Pehlivan, Gani Pehlivan'ı yenip sonucu berabereye getirdi: İki-iki. Serpul 2 - Şibirgan 2.

Beşinci meydan güreşine sıra gelmişti. Elbette ki kutlamanın ilk gününün son oyunuydu. Bundan sonra tutulacak güreşte iki dağ kapışacaktı ve iki dev meydana girecekti. Birazdan Serpul'dan Açıl Pehlivan, Şibirgan'dan ise Abdulvahap Pehlivan çıkacaktı meydana. Sırtı yere gelmeyen pehlivanlar göz göze gelecekti dakikalar sonra.

Açıl Pehlivan'ın boyu iki metre, göğsü seksen santimdi, kalın boyunlu biriydi. Bugüne kadar ne Serpul'da ne de başka şehirlerde onu kimse yıkamamıştı. Hatta Türkistan coğrafyasında gerçekleşen tüm güreş müsabakalarında sırtı hiç yere gelmemişti. Elhan'ın has pehlivanıydı Açıl Pehlivan. Nereye gitse yanında götürürdü. Açıl Pehlivan halkın diline destan olmuştu. Şiirlerde ve hikâyelerde yerini almış, anlatılırdı. Onu tüm Türkistan halkı tanıyordu. Açıl Pehlivan hakkında herkesin kulağında ayrı bir destan yankılanırdı. Örneğin:

Açıl Pehlivan aslında bir bölge taciridir ve dükkânı vardır. Ailesini ticari işlerle geçindirmektedir. Bir kere Cûra Bay değirmencinin değirmenine tütün götürdü. Cura Bay ortak! Şunu öğüt bakalım. dedi. Cûra Bay:

Pehlivan Ağam! Şu an çalışan değirmenler boş değil. Bazı değirmenlerin taşları çok kullanıldığından dişleri kalmamış. Ustayı bekliyorum; gelip taşları kazıyıp dişini çıkarsın diye. Bu işi sonra görürüz! demiş, Cura Bay. Böyle bahaneler sunup devam etti: “Bakın Pehlivan Ağam! İşte çuvaldaki arpa ve buğdayların hiçbiri öğütülmemiş. Bunlar öğütüldükten sonra değirmenler boşalacak, işte o zaman sizin tütününüzü öğüteceğim!” demiş. Sonra Açıl Pehlivan “Peki siz bilirsiniz, Cura Bay ortak! İşim çok acildi!” demiş ve tütün çuvalını oraya bırakmış, çıkıp gitmiş. Değirmenden çıkınca, kapının ağzına duvara yaslanmış yüzlerce kilo ağırlığında yeni bir değirmen taşını ortasındaki delikten kolunu geçirmiş, taşı götürüp evinin bahçesine bırakmış. Cura Bay değirmenin içinde olduğu için hiç fark etmemiş. Ertesi gün bir fark etmiş ki yeni istediği değirmen taşı yerinde yok. Hemen anlıyor bunun Açıl Pehlivan'ın işi olduğunu. “Pehlivanı üzdüm galiba! Onun için böyle yapmış olmalı! Yoksa başkası bu taşı yerinden bile kıpırdatamazdı!” diye kendi kendine konuştu. Hemen Açıl Pehlivan'ın evine yol aldı. Gidip baksa ki tahmin ettiği gibi değirmen taşı pehlivanın bahçesinde duruyor. “Pehlivan Ağam!” deyip yalvarmış, özür dilemiş. “Tütününüzü buradan gider gitmez öğüteceğim.” diye söz vermiş. Sonra Açıl Pehlivan taşı nasıl getirdiyse öyle götürüp yerine bırakmış, tütününü öğütüp geri getirmiş...

İşte bu meşhur Açıl Pehlivan ile Şibirgân şehrinin eşi bulunmaz pehlivanı Abdulvahap Pehlivan'ın güreş tutmaları gerekiyordu. Abdulvahap Pehlivan, tıpkı selam vermeye meydana çıkıp birkaç kere daire çizerek dolandı. Sonra Açıl Pehlivan'la göz göze geldiler. Bir dakika

birbirlerine bakiştılar. Millet ise nefesini tutup Bakalım nasıl gürēş olacak! diyerek heyecanla bekliyorlardı. Abdulvahap Pehlivan, durduğu yerde sağ elini göğsüne koydu, hafifçe eğilerek Açıl Pehlivan'a teslimiyetini bildirdi. Sonra, yakınlaşıp Açıl Pehlivan'ın elinden öptü ve kucaklaştılar. Pehlivanlık müsabakası tüm eğlencesiyle Serpul adına bitti. Abdulvahap Pehlivan, bu kararı ile en doğrusunu yaptı. Çünkü, biliyordu ki Açıl Pehlivan'ın karşısına duramazdı. Bu nedenle sırtının yere gelmesini istemiyordu.

Sonuç olarak (Serpul 3 ve şibirgan 2) bugünkü oğlak ve gürēş oyununu Serpul kazandı. Vaad edilen ödüller pehlivanlara takdim edildi. Artık vakit geç olmuştu. Herkes kendi evine, misafirlerse kalacakları misafirhaneye doğru gittiler. Dinlenmeleri gerekiyordu. Çünkü yarın yine kutlamalar vardı...

Yıldız Begüm, asil bir Türk ve töreli iyi bir ailede doğup büyümüştü. Tam bir Türk kadını olarak yetişti. Evlenip töresine uygun bir kadın oldu. Artık baht evindeki hayatının ikinci gününe gözlerini açtı İbrahim müezzinin sesiyle. Namazını kıldıktan sonra ilk işi tandırın başına varıp kahvaltı hazırlamak oldu.

Ana Hatun da sabah namazını kıldıktan sonra, pencerenin pervazına dirseğini yaslamış, elinde tesbihi, zikir çekiyordu her sabahki gibi. Baybeçe Hatun da namazını kıldıktan sonra kovaşına aldı, inekleri sağmaya gitti. Yıldız Hatun havuzdan su getirip çaydanlıkları doldurdu ve ocağa koyup ateşi yaktı. Bir yandan aleve bakarken diğer yandan demlik ve bardakları sudan geçirip yıkıyordu.

Baybeçe Hatun, inekleri sağıp geldi. Geliniyle selamlaşarak birbirlerine hayırlı sabahlar dilediler. İki de çok mutluydu. Baybeçe Hatun bambaşka bir sabahla başladı güne. Çünkü bu sabah ona yardım edecek gelini Yıldız hatun vardı. Derdini ve yalnızlığını paylaşacak bir kızı vardı artık.

Erkekler sabahın ilk ışıklarıyla yani güneş doğunca evden çıkardı. Ana Hatun da yurdun etrafında meydana gelen halkın töresi ve işleriyle meşguldü. Baybeçe Hatun çoğu zaman koca evde tek başına kalırdı. Artık gelini olduğu için yalnız kalmayacaktı elbette.

Gelin ve kaynananın yüzüne bambaşka bir bahar havasıyla çiçek goncaları açmıştı. Sevinç ve gülümsemeler içinde birbirleriyle yardımlaşıyorlar, mutluluktan içi içine sığmıyordu ikisinin de. Yakup Bay da sabah namazının ardından, cami imamı olan Mevlevî Muhammed Osman'ın ayet ve hadislerden alıntı yaptığı sohbetten feyz almış bir şekilde yavaş yavaş eve geldi. Karısı Yıldız Begüm çayı demleyip ocağın kenarına koymuş, eline aldığı süpürgeyle meydana süpürüyordu. Yakup Bay gelince doğrudan tuvalete girdi. Onun tuvalete girdiğini gören karısı Yıldız Begüm süpürgeyi yere bıraktı, hemen ibriğe ılık su hazırladı. Koşup odadan havluyu aldı, elinde ibrikle meydanadaki gül bahçesinin yanında sevgilisini bekledi. Yakup Bay tuvaletten çıkar çıkmaz elinde havlu ve ibrik olan karısını gördü, ona selam verdi. Sonra kolunu sıvayıp çiçeklerin yanına oturdu. Karısı yavaş yavaş ibrikten kocasının eline su döktü. Elini yıkadıktan sonra, Yıldız Begüm havluyu kocasına uzattı. Yakup Bay ellerini kuruladıktan sonra karısına teşekkür etti. Ağır

adımlarla mutfağa doğru gidip annesi Baybeçe Hatun'un yanına vardı. Yıldız Hatun da işine kaldığı yerden devam etti.

Ana Hatun pencerenin ardından izliyordu gelinlerini. Kahvaltı hazırlandı. Her yer süpürüldü. Yıldız Hatun sofrayı Ana Hatun'un odasına sermek için Esselamü aleyküm Bibi Anam! Hayırlı sabahlar! diyerek odaya girdi. Aleykümselam kızım! Gel! dedi Ana Hatun. Yıldız Hatun, sofrayı serdi. Kaymakları getirip sofraya dizdi. Petir ve laçireleri de ortaya koydu. Baybeçe Hatun ve Yakup Bay da sofraya oturunca Yıldız Hatun demlikteki süttten herkesin bardağına doldurdu. Sıcak bir aile muhabbetiyle kahvaltılarını afiyetle yaptılar.

Sofra toplandı ve Yakup Bay karısına bakarak Yıldız Han! Bugün kutlamanın ikinci günü. Dün öğlak oyununu izleyemedik. Allah bilir bir daha bu şehirde ne zaman kutlama olacak da biz izleyeceğiz. Birlikte gidip öğlak oyununu izlese mi! Ne dersiniz? diye sordu.

Bibi Anamın başka bir işleri yoksa izin alalım da gidelim... dedi alçak sesle.

Ana Hatun Yok kızım! Öyle önemli bir işim yok. Siz gidin! Hatunlar gelince biz de geleceğiz! dedi.

Yakup Bay karısına Yıldız Han! Çabuk hazırlanın çıkalım! dedi. Yıldız Hatun utançtan başını kaldıramıyordu. Tamam! Ben şu tabak ve bardakları yıkayayım, hemen hazırlanacağım! ... dedi. İşler bittikten sonra ikisi birlikte evden çıktılar.

Dün akşam oyun bittikten sonra herkes yorulmuştu. Herkes evine gidip uyudu. Misafirler de gece oyunundan geldikten sonra çaylar demlendi ve dinlenmek için çay içip biraz oturdular. Kimi çayını içtikten sonra kimisi de daha çayını içmeden uyuyakaldı. Sabaha kadar kıpırdamadan öylece uyudular. Onları tatlı uykularından İbrahim müezzinin sesi uyandırdı. Ev sahipleri misafirler için ibriği ılık suyla doldurdular. Herkes abdest alarak namazını kıldı. Sonra da kahvaltılar hazırlandı. Sofranın üstü türlü nimetlerle dolup taşı. Afiyetle yediler.

Güneş de yeniden belini doğrultuyordu Küçük İmam tepelerinin arkasından. Yurdun Kız'ı oğlu, kadını erkeğiyle yediden yetmişe herkes ilkbahar mevsimini yaşamak için yemyeşil tepelere ve vadilere çıktılar. Bir taraftan bozkırların ve tepelerin giydiği rengarenk çiçekli elbisesi, diğer taraftansa halkın rengarenk elbisesi tabiata ayrı bir güzellik katmıştı.

Biraz ilkbaharı seyrettikten sonra yavaş yavaş Ergenekon Tepesi'ne geldiler.

Güneş, tabiatı kucaklayıp ısıtmıştı. Halk da erkenden gidip tepelerde yerlerini aldı. Öğlakçıların kimisi atın üzerindeydi kimisi de atın ayağını açıyor, onu öğlak oyunu için ısıtıyordu. Öğlakçılar meydanın her yanına dağılmış, Elhanların gelmesini bekliyorlardı. Belhli koşukçu Nazarî, dombırasını çalarak sabah bülbülü gibi yavaş yavaş ötmeye başlamıştı. Cemil Bahşı ve Halife Gulam Sahi'nin yılanları vardı. İçinde yılan olan dört tarafı camdan sandıklar ellerinde, meydanın ortasına varmışlar, sandıklarından çıkardıkları yılanların kuyruğundan tutmuş, onlarla oynuyorlardı. Halk bir taraftan sarhoş olmuş Belhli Nazarî'nin şarkısını dinlerken, diğer taraftan Cemil Bahşı ve Halife Gulam Sahi'nin yılan oynatışını izlemekle meşguldü. Elhan ve büyükler geldi. Gidip protokol çadırına oturdular.

Cazgır Abdurrahman Güp ve cazgır Naim Pehlivan anons vermeye başladı. Hey! ... Bugün oğlak oyunu Faryab ve Belh şehirleri arasında olacak! Hazır olun, oğlak oyunu başlıyor, huuu! ... diyerek meydanın her tarafına at koşturup anons ettiler.

Belh şehrinin Elhan'ı Ruzi Bay Kervanbaşı ve Faryab şehrinin Elhan'ı Muhammed Azim Bay yine Faryab'ın büyüklerinden Kazı Kurban Niyaz Bay, Ebulhayrı Bay, Meymeneli Gulam Muhammed Han, Molla Anber, Mevlevî ilmî ve diğer yurtların tüm Elhanları protokol çadırının önündeki koltuk ve sandalyelere oturdu.

Bugünkü oğlak oyununa Bedahşanlı meşhur oğlakçı Hazret Kul Bay hakemlik edecekti. Faryab oğlak takımı, Abdullah Pehlivan oğlakçının rehberliğinde, Belh oğlak takımıysa Server oğlakçı rehberliğinde gelip Elhanların önüne dizildiler. Safın önünde at üstündeki Hazret Kul Bay oğlakçı bugünkü müsabakaya adaletli bir şekilde hakemlik edeceğine tüm Elhanlar ve büyüklerin huzurunda ant içti. Sonra takımlarla birlikte meydana döndü.

Oyun çok eğlenceli başladı, izleyenler heyecanla seyrediyordu. Oğlak oyunu müsabakalarının en mühim yeri ilk oyunla sonuncu oğlak oyunuydu. Faryab oğlakçıları çok hırslı ve yetenekliydi. Bugünkü müsabakada oyunların hiçbirini Belh takımına vermek istemiyorlardı. Tüm oyun ve ödülleri Faryab adına kazanmak istiyorlardı elbette. Vur, sür, bırakma, gitti den bir müddet sonra onlarca atın arasından Fransız⁴⁴ oğlakçı alıp çıktı buzağıyı. Takım arkadaşı Gulam Cugi'nin yardımıyla getirdiği buzağıyı helal dairesine⁴⁵ atarak yarışı kazandı.

Fransalı oğlakçının gerçek ismi Malla Bay'dı. Malla (sarışın) olduğu için kimileri onu Cermentlere⁴⁶, kimileri de Fransızlara benzetirdi. Bundan dolayı o, Fransalı oğlakçı adıyla meşhur olmuştu.

Sonra, hakem Hazret Kul Bay şahitliğinde gidip Elhanlardan ödülünü aldı ve Faryab adına armağan etti Malla Bay oğlakçı. Yaman bir yarış oluyordu oğlakçılar arasında. Oğlakçılar bildiği tüm hünerleri gösteriyor, ellerinden geleni artlarına koymayıp tüm güçlerini sergiliyorlardı oyunu kazanmak için. Belh takımından sadece Server oğlakçı bir kere oyun alabildi takımı adına. Diğer tüm oyunları Faryab oğlakçıları aldı. Atlar terden sırlı sıklam olmuş, oğlakçılar da çok yorulmuştu. Belh oğlakçılarının haşatı çıkmışa benziyordu artık. Güreşemez hale geldiklerine bakılırsa oyundan da soğumuşlardı. Bu soğukluğu fark eden Elhanlar, hakem Hazret Kul Bay'ı protokol çadırına çağırdı ve son oğlak oyunu emrini verdi.

Cazgırlar izleyenlere son oğlak oyununun oynanacağını duyurmaya başladı. Dağılmış durumdaki halk ve oğlakçılar son oğlak oyunu duyurusunu işitince yeniden heyecanla izlemeye başladılar. Tüm atlar meydana girmişti son oğlak oyunu için. Belh takımı büyük bir öfke ve hırsla yarışlıyordu rakibine karşı. Uzun bir uğraştan sonra onca atın arasından oğlakçı Abdullah Pehlivan

⁴⁴ Burada Fransız adı, cildi beyaz, kırmızı olan, sarışın insanlara verilen bir lakap olarak kullanılmıştır. Millet adı olarak kullanılmamıştır.

⁴⁵ Meydana beyaz daire olan ve oğlak oyununun yarış alanı.

⁴⁶ Alman (Sarışın)

buzayı aldı, cüre doğru dört nala koşturdu atını. Atı dev gibi büyüktü. Ayağı yere değmiyor, bir burak gibi uçuyordu adeta. Kurşun misali getirip cüre attı buzağıyı ve Faryab adına helal kıldı. Herkes onu ayakta alkışladı. Oğlakçı Abdullah Pehlivan son oğlak oyununun ödülü olan gümüş kılıç ve Saman atı alarak, Faryab'ı Belh karşısında şampiyon yaptı...

Akşam yine güreş ve pehlivanlık oyunu vardı. Gece yine ateş yakıldı. Muhammad Çöpbaş ve Belhli Nazarî çaldığı dombırasıyla uzun süre ortamı ısıtmıştı. Belh ve Faryab şaklabanlarının göstergesinden sonra güreş başladı. Güreş müsabakasını Ruzi Kul Pehlivan sayesinde yine Faryab kazanmış oldu. Ruzi Kul Pehlivan da kazandığı gecenin güreş yarışının ödülünü Faryab'a armağan etti. İkinci günün müsabakalarını Faryab kazanmış oldu.

Böylece üçüncü gün oğlak ve güreş müsabakaları Tahhar ve Kunduz arasında oynanacaktı. Protokol çadırı yine heyecan doluydu. Elhan'ın bir yanına Tahhar Elhan'ı İbrahim Bek Laki ve Tahhar'ın büyüklerinden Naip Nabi Han, Naip Cuma Han, Kara Kul Karnay, Pulat Bay Hacı ve Devlet Bay Pehlivan vardı. Diğer yanındaysa Kunduz Elhan'ı Erbab Şer Ali Bay ve Kunduz büyükleri vardı. Zaten bu yılki müsabakaların hakemliğini Bedahşan yapıyordu. Bugünkü oyunun hakemi Bedahşanlı Muhammad Gulam Bay idi.

Yine eğlenceli başladı oyun. Uzun uğraşlardan sonra ilk oğlak oyununu Kunduz adına Şer Muhammed oğlakçı kazandı. Bir sonraki oyunu Tahhar adına oğlakçı Şah Merdan Kul Divane kazandı. Protokol çadırındakiler o kadar heyecanlanmışlardı ki sesleri yükseldi Tahhar büyüklerinin: Yaşa Divanem, yaşa Tahhar'ın divanesi! Aferin Şah Merdan Kul Divane! Aferin... Gerçekten divaneymişsin! ... diyerek durmadan tezahüratta bulunuyorlardı. Bu laflar Kunduz Elhan'ı Şer Ali Bay'ın zoruna gitmiş olmalı ki Tahhar Elhan'ına bakarak: Laki Bek cenapları! Kunduz'un da yaman divaneleri var! Birazdan görürsünüz! diyerek öfkesini bildirdi.

Çekişmeli bir müsabaka oldu. İki tarafın oğlakçıları gerçek hayatta deli olmasalar da oğlak meydanına girince büsbütün divane oluyorlardı. Uzun uğraşlardan sonra bir anda onca atın arasından kalabalığı yaran Kunduzlu pehlivan Gereng (aptal) oğlakçı oldu. Getirip cüre attı buzağıyı ve Kunduz adına oyunu kazandı. Bu sefer de Kunduz Elhan'ı Kunduz'un büyükleri ile yerinden kalktı ve: Yaşa Gerengim (aptalım)! Yaşa Kunduz'un Gerengi (aptalı)! Yaşa! Aferin sana! ... deyip yan tarafına baktı ve kinayeli bir şekilde Bizim Gerengimiz (aptalımız) da bir başka oluyor Laki Bek Efendi! Gördünüz mü? ... deyip yerine oturdu.

Elhan, Tahhar ve Kunduz Elhanlarına dönüp onlarla şakalaştı:

Sizin aptalınız da divaneleriniz de takdire şayanmış! Maşallah demek lazım! dedi.

Geçen iki günkü oğlak müsabakalarına göre daha eğlenceliydi bugünkü oyun. Zavallı atlar yorulmuştu. Ama oğlakçılar yorulmak nedir hiç bilmiyordu. Divane oğlakçılara gelince onlar zaten divaneydi. Bakın görün ki gereng (aptal) oğlakçılar da divane olmuşlardı. Elhanlar zavallı atların yorulduğunu hissettiler. Hakem Muhammed Gulam Bay'ı yanına çağırarak son oğlak oyunu emrini verdi. Cazgırlar son oğlak oyununun oynanacağını ve ödülün ne olduğunu halka duyurdu. Son oğlak oyununu ve ödülün ne olduğunu işiten divane oğlakçılar sevinçten

kudurdular. Atlarının yorulduğuna bakmadan iyice kamçı vurmaya başladılar. Vur, sür, çek, bırakma ve gitti deyip birden o mahşerin ortasından Tahharlı K r Artık Pehlivan buzağıyı çıkardı atların arasından. H dai Kul Pehlivan oğlak ekibinin yardımıyla son oyunu Tahhar adına kazandı. Alkışlar yükseldi. Protokol çadırında de ayrı bir sevinç vardı. Tahhar ve Kunduz arasındaki bu sıcak rekabet, sadece kutlamalardaki oyunlarda değil, farklı zamanlarda diğer yarışmalarda da b yle eğlenceli olurdu. Bu nedenle birbirine karşı bu kadar hırslıydılar.

Bug nk  yarışma Tahhar'ın galibiyetiyle sonuçlandı. Gecenin g reş oyunu yine Tahhar ve Kunduz pehlivanlarının arasında gerçekleşecekti. Akşam yemeği afiyetle yendikten sonra halk yine kutlama meydanına doğru akın etti. Akşam meydana bırakılan beş araba odunu hemen ateşe verdiler. Tahharlı Rahim  e yavaş yavaş dombirasını almaya başladı. Elhanlar ve b y kler yatsı namazını kıldıktan sonra, protokol çadırındaki yerlerine oturdular. Tahharlı Rahim  e iyice kendinden geçmişti. Nefes dahi almadan dombıra alıp şarkı s yl yordu. Bir s re sonra Kunduzlu şaklaban Mahdum Tahir, bir eli belinde kıvıra kıvıra protokol çadırının  n ne geldi. B y klerin  n ne geçti ve bir o yana bir bu yana y r meye başladı. Yapmadığı şaklabanlık, demediği s z ve g stermediği h ner kalmadı. Elhanların, b y klerin ve t m izleyenlerin g ld re g ld re karınlarına ağrı girdi. Meydanın ortasında Ergenekon ateşi yükseliyordu. Yukarıda ise dolunay parlıyor her yanı aydınlatıyor, sanki g nd z gibi. Bir anda cazgırlar atlarına binip meydana doğru s rd : G reş başladı! Pehlivanlar hazırlansın! diye duyurmaya başladı. Tahharlı ve Kunduzlu pehlivanlar hazırlanmışlardı. Heyecanlı bir g reş olacağı, sabahki oğlak oyunundan belliydi. G reş başladı. Uzun s z n kısası Kunduz şehrinden Ak tepelik Rahim Pehlivan, tek başına Tahharlı   pehlivanın sırtını yere getirdi. Sabahki oğlak m sabakasını Tahhar kazandığı için çok sinirlenmiş olmalı ki bu geceki g reş m sabakasını Kunduz adına kazanmak için hiçbir pehlivana merhamet etmedi, tek başına   rakibine de meydan okudu. Tahhar'ın aksakallarından ve b y klerinden Devlet Bay Pehlivan yaşlandığı için birkaç yıldır g reş tutmuyordu. Bu manzara karşısına çok  fkelendi ve Ya Allah deyip hızla yerinden kalktı ve meydana gitti. Ak Tepeli Rahim Pehlivan, Yenge Kaleli Devlet Bay Pehlivan'ı karşısında g r nce B y k  stadım! Elinizi verin  peyim! dedi. Devlet Bay Pehlivan kızıp cevaben:

Elimi ne yapacaksın! Bu yeri sana  pt rmeden meydandan çıkmayacağım! dedi. Kunduz Elhan'ıyla İbrahim Bek Laki koşarak meydana geldiler. Devlet Bay Pehlivan'ı Pehlivan Ağa! Siz sinirlenmeyin! Gelin protokol çadırına gidelim! Hepsi kendi  ğrencilerimiz nihayetinde! Bakın işte, Rahim Pehlivan size teslimiyet için elinizi  pmek istiyor! Mesele Tahhar ve Kunduz değil ki Pehlivan Ağa! Mesele t remizi yaşatmak, o kadar... Gelin, siz gelin! diyerek  fkesini dindirdiler Devlet Bay'ın.

Yengi Kaleli Devlet Bay Pehlivan gençlik zamanlarında en g l  pehlivandı. Yurt içi ve yurt dışındaki t lkelerin g reş m sabakalarına katılıyordu, devletin  nde gelenleriyle. Sırtı hiç yer g rmemişti bug ne kadar.

Tüm Katagan halkı bu yaşlı pehlivana Ustam diye hitap ederlerdi. Rahim Pehlivan da hürmetini göstermek adına hocası Devlet Bay Pehlivan'ın elini öptü. Sonra Erbap Şer Ali Bay ve Elhan İbrahim Bek Laki, Devlet Bay Pehlivan'ı yanlarına alıp protokol çadırına götürdü.

Kısacası, Ak Tepeli Rahim Pehlivan bu geceki güreş müsabakasını Kunduz adına kazanarak Kunduz Elhan'ı Erbap Şer Ali Bay'ın gönlünü hoş etti. Söz verilen ödülün haricinde Erbap Şer Ali Bay da kendi adına Kunduz'a dönünce sana bir tane Ceran at vereceğim! diye söz verdi Ak Tepeli Rahim Pehlivan'a. Yalnız, Tahhar tarafından Devlet Bay Pehlivan biraz öfkeliydi. Elhan Laki'yle büyükleri ve önde gelenler bu yenilgiye üzülmediler. Çünkü oğlak oyununu kazanmışlardı. Beraberlik sayılıyordu zaten bugünkü oyunların sonucu...

Kutlamanın dördüncü günüydü. Oyun ve müsabaka sırası Bağlan şehriyle Aybek şehrinin arasındaydı. Dördüncü gün de kahvaltı yapıldıktan sonra, tüm halk meydana toplandı. Elhanlar ve büyükler de gelip yerlerini aldı. Ön sıradaki sandalyelerde Elhan'ın bir yanına Bağlan Elhan'ı Kette Bay Erbap ve büyüklerinden Kadir Kul Hacı vardı. Diğer yanındaysa Aybek Elhan'ı Abdulvahap Bek ve büyükleri vardı. Oğlak oyununa yine Bedekhshan'lı Muhtar Pehlivan oğlakçı hakemlik ediyordu. Her günkü gibi oyun heyecanlı başladı. İlk oğlak oyununu Aybek oğlakçılarından Şah Mahmud Bek oğlakçı, Nur Muhammad Bek oğlakçının yardımıyla cüre atarak kazandı. Sonraki oyunları kâh Aybekli oğlakçılar kâh da Bağlanlı oğlakçılar kazanıp ödülleri şehirlerine armağan etti. Oyun öğlenden sonraya kadar devam etti. Nihayet atlar ve oğlakçılar yoruldu. Elhanlar, oyunun hakemi Muhtar Pehlivan oğlakçıyı çağırdı, ödülünü söyledi ve son oğlak oyunu emrini verdi. Cazgırlar son oğlak oyunu ve bu oyunun ödülünü duyurdu. Son oğlak oyunu ve ödülünü işiten oğlakçılar yeniden canlandı. Hepsi koşturdu buzağının başına. Çok yaman bir kalabalık oldu meydana. Çok büyük uğraşlardan sonra, son oğlak oyununda buzağıyı Nur Muhammed Bek oğlakçı tek başına getirip cüre atıp oyunu kazandı. Bu kahramanlığıyla oğlak oyununun kazananı ve söz verilen ödülün sahibi Aybek oldu.

Akşam olunca Ergenekon meydanına yığılan odunlar yakıldı. Ateş iyice hararetlenip göğü tutmuş, dil çıkarıyordu sanki. Halk gelip dağın yamaçlarına yerleşmişti. Şarkıcılar şarkı söyledi ve şaklabanlar gösterilerini sergiledi. Sonra güreş müsabakası başladı. Yarış iki şehrin pehlivanları arasında çok eğlenceli ve samimi bir şekilde ilerliyordu. Sona kalan iki pehlivan, Bağlanlı Aman Pehlivan ve Aybekli Cüre Bek Pehlivan en son çıktı meydana. Uzun uğraşlardan sonra Bağlanlı Aman Pehlivan Cüre Bek Pehlivan'ın sırtını yere getirdi ve güreş müsabakasını Bağlan adına neticelendirdi. Bağlan ve Aybek de Tahhar ve Kunduz gibi bir oyunu kaybetmiş, bir oyunu kazanmış oldu.

Şehirler arası müsabakaların dördüncü günü de sona erdi. Bundan sonra şampiyonlar arasında müsabakalar başlayacaktı. Müsabakalarda şampiyon olan dört şehir, kendi aralarında birer kez yarıştırdı. Bu oyunlardan şampiyon çıkan iki şehir yine kendi aralarında yarıştırdı. Elbette ki şampiyonlar müsabakası çok uzun sürmeden kısa zaman içinde bitmesi şarttı. Çünkü sadece bir kere meydana çıkma kuralı vardı. Bundan dolayı oyun çabuk biterdi. Sebebiyse bir taraftan

dört günden beri atların yorulmuş olması, diğer taraftan ise oyunların günü uzadıkça kutlamanın tadının kaçmasıydı. Artık kutlamanın beşinci günüydü. Bugün şehirler arası şampiyonluk müsabakası olacaktı.

Beşinci gün de sanki kutlamanın ilk günü gibi heyecan dolu bir gün oldu. Büyük küçük, kadın erkek herkes tepelerde yerlerini aldı.

Bugün kutlamanın son günü olması münasebetiyle Afganistan devlet büyükleri de bu kutlamaya katılmıştı. Afgan heyetler protokol çadırında Elhan'ın yanına oturmuştu. Bugünkü şampiyonluk oyunlarına yine Bedahşanlı oğlakçılar sırayla hakemlik ediyordu. Takım eşleştirme kurası çekildi. Serpul ile Faryab, Bağlan ile Tahhar eşleşti. İlk meydan oyunu, Serpul'la Faryab arasındaydı. Heykel Pehlivan hakemlik ediyordu bu oyuna. Oyunlar başladı ve sadece yarım saat sürdü. Sert bir mücadeleden sonra Sançerekli Nadir buzağıyı cüre atıp şampiyonluğa Serpul'un adını yazdırdı.

İkinci müsabaka Tahhar ile Bağlan arasında başladı. Muhtar Pehlivan hakemlik ediyordu bu oyuna. Oyun iyice kızıştı. Tahhar divaneleri bir ayrı delirmişti. Bir saat sonra Kör Artık Pehlivan Tahhar adını şampiyonluğa yazdırdı.

Öğle vakti olmuştu. Öğle yemeği için ara verildi oyuna. Sabahki oyunlarından Serpul ve Tahhar şampiyon olmuştu. Öğleden sonra yine iki müsabaka vardı. İlki Serpul ve Tahhar arasında ve ikincisiyse bu yılki kutlamaların şampiyonuyla geçen seneki kutlamanın şampiyonu arasında, yani Bedahşan'la... Bilindiği üzere geçen seneki kutlamaların şampiyonu Bedahşan'dı.

Bugün özel ve unutulmaz bir gün olacaktı. Çünkü Ergenekon kutlamasının son günüydü. Kutlamaların son heyecanını yaşıyordu tüm halk. Serpul halkının çoğu öğle yemeğini yanlarında getirmişti. Tepelerin yüzünde aileler veya komşular bir araya toplanıp grup olarak yemek yiyorlardı. Misafirler, misafir oldukları evlere gitti ve öyle yemeklerini afiyetle yediler. Elhanlar da öğle namazını kılıp geldiler.

Oyun iki şampiyon arasında başlayacaktı dakikalar sonra. Bu oğlak oyununa yine Bedahşanlı Hazret Kul Bay hakemlik edecekti. Oğlak oyunu başlasın! emri verildi. Serpul ile Tahhar'ın atlı oğlakçıları: Heyyyt! deyip sürdü atlarını meydanın ortasına ve böylece yarış başladı.

Yaman bir yarış vardı. İki taraf da öğleden önce bir kere yarışmışlardı. Atlar çok yorgundu. Ancak oğlakçılar daha çok hırslanmış görüyordu. Bir taraftan Tahhar divaneleri, diğer taraftan Serpul divaneleri. Vur, sür, bırakma, haydi! lerle yarım saat geçti. Hâlâ hiç kimse o at kalabalığının içinden buzağıyı çıkaramamıştı. Bir saat geçti, hâlâ buzağı cürün yüzünü göremedi. Buzağıyı kimin yerden kaldıracacağı hâlâ muammaydı. Bir süre sonra Sançerekli Nadir Pehlivan sırlıklam ter içinde kalan kapkara atıyla buzağıyı yerden aldı. Kence oğlakçının yardımıyla yüzlerce attan oluşmuş duvarı yıkıp çıktı ve cüre doğru koşturdu atını. Kurşun gibi hızla geliyordu Nadir oğlakçıyla Kence oğlakçı. Tahharlı Şah Merdan Kul Divane bir taraftan, Kör Artık Pehlivan diğer taraftan ne kader atlarını kamçılansalar da yetişemediler önlerine geçip engel olmaya. Şah

Merdan Kul ve K r Artık ne kadar hırslı ve istekli olsalar da zavallı atların g c  t kenmiŐti, koŐamadı. Sonunda Nadir oğlakçı, Kence oğlakçının yardımıyla buzağıyı c re atıp Şehirler arası oğlak oyunu Şampiyonu olarak m sabakayı Serpul adına kazandı.

Artık bu seneki kutlamanın en gercek ve en  nemli oyunu baŐlıyordu. Bu yılki kutlamanın Şampiyonluk m sabakası kalmıştı. İki dev g reŐecekti elbette. Bu oyunu kazanan bu yılki Ergenekon kutlamalarının Şampiyonu olacaktı. Bir saat ara verildi. Bir saat sonra Elhanların oturduğu yerin  n ne iki takım gelip sıraya dizildi. Gecken yılın Şampiyonu Bedaşan takımı ve bu yılın Şampiyonu Serpul takımıydı. Bu yarıŐmanın  nemi nedeniyle iki taraftan da hakem se ildi. Bedaşan'dan Gulam Muhammed Pehlivan, Serpul'dan ise Bay Nazar Bay. Bu iki oğlakçı aksakal ve yaŐça b y k olduklarından oğlak oyunu oynamaya g çleri kalmamıştı. Bu oyunda Bedaşan'dan Muhtar Pehlivan, Heykel Pehlivan ve Hazret Kul Bay artık oğlak meydanındaydı. Atlarına binmiŐ ve oyunun baŐlanmasını bekliyorlardı.

İki hakem de Elhanlar ve b y klerin huzuruna  dil bir Şekilde hakemlik kılacağına dair ant i ti.

Nedense Bedaşan'ın oğlakçıları ve atları rahattı. Hi  oğlak oyunu oynamadıkları i in yorulmamıŐlardı, enerji doluydular. Serpul takımıysa son nefeslerini alıyordu ve yine de son bir umutla meydana girmek istiyorlardı.

Oyun başladı ve heyecanlı bir Şekilde dakikalarca devam etti. Daha oyun başlamadan herkesin tahmin ettiği gibi Heykel Pehlivan oğlakçı buzağıyı c re atıp Bedaşan adına oyunu kazandı. Bir kere daha Ergenekon oğlak oyununun Şampiyonluğunu Bedaşan alarak Şampiyonluğunu korudu.

Son akşam ve son  mit idi Serpul i in. Aslında oğlak oyununu kaybetse de A ıl Pehlivan sağ olduğu m ddet e Serpul Şehri Ergenekon g reŐ ŐampiyonluĐu ve kahramanlığı unvanını koruyacaktı. Bu gercekĐi t m T rkistan halkı da biliyordu. Elbette bu akşam  nemli olan Şey A ıl Pehlivan'ın karşısına hangi pehlivan  ıkacağıydı. Bu herkes i in merak konusuydu.

Son akŐamın Ergenekon ateşi yakıldı. T m Şehirlerin Őarkıcıları ve dombıracıları bir Şarkı m sabakası d zenledi, birbirleriyle Şiir atıŐması yaptılar. Beş on dombıra aynı anda  alınırsa bambaşka bir ses ortaya  ıkarmıŐ. Aslında bu akşam Şarkıcı Baz G l BedaŐı mest olup kendinden ge ti. Ne g zel okurdu y resel t rk leri... Sırtı yer g rmemiŐ d rt gecenin g reŐ Őampiyonları,  zerlerinde kolsuz kıyafet giymiş, belleri sıkı sıkıya bağlanmış iri c sseli pehlivanlar gelip protokol  adırının  n nde elleri arkasında ve başları dimdik bir Şekilde durup saf tuttular.

Halk Şimdi bu d rt Őampiyonun m sabakasını b y k bir heyecanla bekliyordu. Őampiyonların aldığı kararı herkesi  ok ŐaŐırttı.

Bu d rt pehlivanımızın sırtı yer g rmemiŐti. Belki Ő yle d Ő nm Őlerdi kendilerince: Ne kadar biz birbirimizi yıksak da sonunda birimiz A ıl Pehlivan'la karŐılayacaĐız. A ıl Pehlivan'ın karşısına  ıkmak kaybetmek demek zaten. diye d Ő nm Ő olmalılar ki pehlivanlar birbirleriyle bakiŐtılar sonra Kunduz Şehrinin  nl  pehlivanı Ak Tepeli Rahim Pehlivan gitti, A ıl Pehlivan'ın

elini öptükten sonra yerine geçti. Ardından Bağlan pehlivanı Aman Pehlivan da gitti Açıl Pehlivan'ın elini öptü ve tekrar yerine geçti. Halk şaşkınlık içinde: Ne oldu da kendine o kadar güvenen pehlivanlar böyle yaptılar. dedi. Faryab pehlivanı Ruzi Kul Pehlivan Açıl Pehlivan'ın yanında duruyordu. O da Açıl Pehlivan'ın önüne geçti, elini öptü. Elhanların oturduğu bölümden bir kişi kendi kendine Acem dilinde bir şeyler söylüyor, kâh yerinden kalkıyor kâh da oturuyordu. Ancak kimse itibar etmedi ona. Seyre gelen halk meydandaki pehlivanların böyle güreşmeden teslim olduklarını görünce çok şaşırılmıştı. Bu yüzden de hiç kimse itibar etmemişti protokol arasındaki bu kişinin söylediklerine. Tüm pehlivanlar bu kutlamayı tebrik etmek için ilk Serpul Elhan'ına sonra da misafirperverliği için Serpul halkına minnettarlıklarını bildirdiler. Sonra aldıkları kararın sebebini açıklayıp herkesin önünde Serpul pehlivanı Açıl Pehlivan'a pehlivanların piri (atası) lakabını verdiler. Ve yine Serpul şehri bu seneki Ergenekon güreş şampiyonu ilan edildi. Böylece Serpul yine güreş şampiyonu unvanını korumuş oldu. Bu seneki kutlama oyunlarının sonucu geçen senekinden farklı değildi. Yine Bedahşan oğlak şampiyonu ve Serpul ise güreş şampiyonu oldu. Ancak işte oyunlar bitti derken başka bir oyun ortaya çıktı.

Protokol çadırının içinde sesler git gide yükseldi. Protokol çadırındaki tüm büyükler şaşkınlık içinde Hayırdır hakem misafirimiz rahatsızlandı galiba! Ondan mı bu öfkesi acaba? diye birbirlerine sordular. Delirmiş haldeki kişiye Afganistan devlet büyüklerinden biriydi. Çok sinirlenmişti, ayağa kalkıp Acem dilinde bir şeyler diyor ve hiç susmuyordu. Başında turuncu renkli büyük bir sarık, boynuna sarılmış kapkara şal, şalvarı ince ve torba gibi altta toplanmış bir halde ayakkabısının üzerine asılı, cüsseli ve iri yarı bir adamdı. Sonra Elhan Afganistan devleti büyüklerinden birine sordu Affedersiniz bize tercümanlık ederseniz seviniriz! Ne istiyor bu misafirimiz? Biz anlamadık ne demek istediğini. Eğer ki birisi onu üzdüyse, biz özürümüzü dileyelim! deyip yardım istedi o kişiyi anlamak için.

Bakın görün ki bu elsiz ayaksız adam da kendi yurdunun en güçlü pehlivanıymış. Sırtı hiç yere gelmemiş. Heyet de aslında Türkistan halkının ve Ergenekon kutlamalarının törelerini öğrenmek için bu arkadaşlarını davet etmişler.

Heyet Hürmetli Elhan'ımız! Aslında bu arkadaşımızın kendisi de aslında bir pehlivan. Bu kişiyi rahatsız eden şey: Bu nasıl bir korkakça bir pehlivanlık ve teslimiyet!) diye kendi kendine söyleniyor. dedi.

Elhan: Hayır! Hiç önemli değil. Pehlivansa işte pehlivanlarımızın her biriyle isterse güreşebilir! Buyursun büyük meydan onun! diye cevap verdi. Heyet Elhan'ın bu sözünü arkadaşına tercüme etti. Pehlivan olan heyet üyesi: Ben, işte şu büyük pehlivanla güreşeceğim! Zaten diğer pehlivanlar yenik ve korkak benim gözüme! diye öfkeli bir şekilde şalını ve sarığını çıkardı, başka bir heyet üyesine verip hemen protokol çadırının dışına çıktı. Ödül için demir divanın üstünde konulan yeni kaftanlardan birinin iki kolunu kestiler, pehlivan olan heyet üyesine giydirdiler. Beline de kendi turuncu sarığından iki kulaç kesip bağladı. Yine kendi kendine

konusup durdu meydanda. Açıl Pehlivan'a çok fena kızmıştı galiba. Açıl Pehlivan'ın sırtını yerde sürümek ve onu ezmek niyetindeydi bu öfkesine bakılırsa...

Açıl Pehlivan protokol çadırının önünde güreş selamını verdikten sonra meydanadaki rakibine doğru yürüdü. İkisi de bir iki kere daire şeklinde dolandılar. Sonra durup göz göze geldiler. Hakemin Başlayın demesiyle heyet üyesi pehlivan kendini yerde uzanmış halde buldu. Alkışlar yükseldi: Açıl Pehlivan, Açıl Pehlivan diye bağırıyordu halk. Bağlanlı Aman Pehlivan'la Kunduzlu Rahim Pehlivan gidip yerden kaldırdı Afgan pehlivanı. Yani çok fena yenilmişti heyet üyesi pehlivan. Şaşkın ve kafası dönmüş bir halde gözleri bir o yana bir bu yana bakıp duruyordu. Sesi çıkmıyordu bir türlü. Bir taraftan protokol çadırının içinde kahkahalar yükseliyor, diğer taraftansa Devletin heyet üyesine ne oldu? diye endişelendiler. Afgan pehlivanı iki koluna iki pehlivan girip yavaş yavaş protokol çadırına getirdiler paytak paytak yürüterek. Protokol çadırının eşliğindeki heyet üyesi arkadaşları pehlivanlarının yüzüne su serptiler. Afgan pehlivan suyun soğukluğunun etkisinden silkinerek kendine geldi. Kendine gelince heyet üyesi arkadaşlarının elinden sarığını ve şalını çekip aldı. Tepenin yamacında yolda duran arabasına doğru kendi diliyle bir şeyler söyleyerek gitti sinirli bir şekilde. Arkadaşları da peşinden gitti.

Tüm halk evlerine ve misafirler de misafir oldukları evlere dağıldı. Beş günlük kutlamayı ve oyunlarda olup bitenleri herkes unutmuştu sanki. Hiç kimse kutlamalardan konuşmuyordu. Ancak sabaha kadar herkesin ağzında Açıl Pehlivan'la Afgan pehlivanının güreş hikâyesi dolanıyordu...

Misafir eşikten girse, rızkı delikten (pencereden) girer. Ya da "Misafir on kismetle gelir, birini yer, dokuzunu ev sahibine bırakıp gider." denen atasözümüzün hikmetiyle Serpul halkı misafirlerini çok aziz görür, hiç yorulmadan onların hizmetini görürdü. Onlar üzerlerine düşen vazifeyi eksiksiz bir şekilde yerine getirdi. Bu yılki kutlama oldukça güzel geçtiği için büyük küçük herkesin gönlü rahattı.

Misafirler son geceyi de unutulmayacak anılarla geçirdiler. Ev sahipleri sabah ezanıyla kalkıp en güzel kahvaltılarını hazırladı. Sofrayı kurdu ve üzerini türlü nimetlerle doldurdular. Elbette ki dillere destan olan Serpul kaymağını son bir kez yemeden hiçbir misafir gitmezdi. Tüm misafirler ve ev sahipleri birlikte kahvaltılarını afiyetle ettiler.

Kahvaltı yapıldıktan sonra, sofrada duasında Türk milletinin huzur ve birliği için dualar edildi. Bu birlik ve beraberliğe vesile olan atalarından kalma bu mirası, yani törelerini sonsuza kadar yaşatılacaklarına ant içtiler. Misafirler tüm Serpul halkından çektikleri mihnet ve ettikleri hizmetler için helallik istediler. Helalleştikten sonra Elhanlar ve büyüklerin haricindeki tüm misafirler, kendi yurtlarına doğru yol aldı. Elbette ki Elhanlar, devlet erkanı ve büyükler ertesi gün gidecekti. O sabah tüm Elhanlar, devlet erkanı ve büyükler Serpul halkının, özellikle de Serpul Elhan'ının özel misafiriydi.

Misafirlerin hepsi iştahla kahvaltılarını yaptılar. Sonra Elhanlar önde büyükler arkada yavaş yavaş şehre doğru yol aldılar. Yavaş adımlarla Serpul'un pazarını gezip gördüler. Ardından

Peygamber efendimizin neslinden, Hazret Ali (rz)nin torunlarından İmamzade Yahya bin Zeyd (rz)in mübarek türbesini ziyaret etmek için Kiçik İmam'a doğru yol aldılar. Türbeye gidince hepsi Peygamberzadenin mübarek türbesinin etrafına halka kurup oturdular. Sonra Kârî Âzimî cenapları güzel ve yumuşak sesiyle Kuran'ı Kerim'i okuyarak misafirlerin gönlünü ve ruhunu feyz ve bereketle doldurdu. Âdem aleyhisselamdan şanlı peygamberimiz Hazreti Muhammed s.a.v. ve onun sülalesine kadar ve tüm ölmüşlerin mübarek ruhlarına dua edip hatim bağışladılar. Dualar edilip fatihalar okunduktan sonra Kârî Âzimî cenapları biraz İslam tarihinden bahsetti, Hazreti Yahya Bin Zeyd (rz)'in yolunun nasıl Türkistan'a düştüğünü ve nasıl bir zulümle şehadete erdiğini beyan etti. Mübarek bedenlerinin türbenin yanındaki bin yıllık çınar ağacına asıldığından, sonra da mübarek bedenlerinin Serpul halkı tarafından işte bu türbeye defnedildiğinden bahsetti. Türbenin görkemli emaresinin ecdadımız Sultan Hüseyin Baykara tarafından yaptırıldığını misafirlere açıkladı. Ziyaret merasimi bittikten sonra yavaş yavaş döndüler. Öğle namazı vakti gelmişti. Herkes Serpul Nehri'nin zülal gibi akan berrak suyunda abdest alıp Serpul'un ilk inşa edilen tarihi camisi dergâhın mescidinde cemaatle öğle namazını kıldılar. Namazdan sonra dergâhın mescidinin meydanında çınarların gölgesinde toplandılar. O sırada Molla Hadim cenapları dergâhın mescidinin tarihinden ve Serpul halkının ne kadar aşk ve muhabbetle bu dergâhın mescidinin yapımına katıldıklarından bahsetti. Sonra Tahhar Elhan'ı İbrahim Bek Laki:

Hocam, bu caminin duvarları ne kadar kalınmış! Ben kulaçla ölçmeye çalıştım ancak benim kulacım yetmedi! Bu ne sır? diye sordu.

Yâdigâr Hacı: Affedersiniz Elhan'ım yüzyıllardan beri her yıl bu camiye sel basıyor. Selin içinden sadece üstündeki gök kubbesi görünüyor. Cami tamamen selin içine gömülüyor. O kadar sağlam inşa edilmiş ki buna rağmen hiçbir şey olmuyor. Bu bir mucize. diye ekledi. Sonra Molla Hadim, İbrahim Bek Laki'nin sorusuna cevap verdi: Hürmetli Elhan'ım! Ben ilk önce Yâdigâr Hacı'nın verdiği bilgilerin sırrını ve birkaç bilgiyi daha sizlere söyleyeyim. Ancak bu konu hakkında size bilgi vermeden önce sizlere bir soru soracağım!? dedi, Molla Hadim. Herkes sustu ve sonra Laki Efendi gülümseyerek:

Buyrun hocam, bildiğimiz bir şeye cevap veririz, dedi.

Elbette biliyorsunuz Elhan'ım! Aramızda bu sorunun cevabını bilmeyen yok! deyip başladı yine Molla Hadim: Temeli aşk ve sevgiyle atılan bir binayı, ne yıkabilir? dedi. Bu sözü duyunca Elhan İbrahim Bek Laki:

Doğru söylüyorsunuz! Hiçbir şey yıkamaz! ... diyerek kafasını salladı. Sonra Molla Hadim, dergâhın mescidinin tarihi ve yapılışı hakkında bilgi vermeye başladı. Burada, bu cami ve dergâhın yapılışı, o dönem Serpul halkını çok mutlu etmişti. Büyük küçük, kadın erkek el ele verip çalışmaya başlamışlar. O dönemlerde Serpul halkının nüfusu bu kadar çok değildi. Yine de her evden bir kişi her gün bu caminin yapılışında çalışmaya geliyordu. Bu kişiler, yediden yetmişe, büyük küçük ilk önce abdest aldıktan sonra işe başlıyormuş. Bu caminin bir kürek toprağı dahi abdestsiz konulmadı! Usta mimarı Buhara-i Şerif'ten gelmiş ve büyük özveriyle

yapıp gitmişti. Yâdigâr Hacı'nın söylediğine göre yüzlerce yıldan beri bu camiye her sene kaç kere sel basıyor. Elbette bunca felaket karşısında hâlâ daha ayağa durmasının sırrı öncelikle ustasının özveri ve becerisine sonra da Serpul halkının aşk ve sevgiyle yorulmadan, bıkmadan çalışmalarındadır. Bu caminin toprağı tepelerin derinliklerin yani su değmemiş, insan ve hayvan idrarıyla kirletilmemiş temiz bir topraktan, özel çuvallarla insanların sırtında taşınmış. Suyu, şifa çeşmesinden ta buraya kadar büyük zorluklarla getirilmiş. Çamuru ise temiz ve abdestli ayaklarla hazırlanmış. Bu caminin duvarlarının çamuru tepile tepile usta mimarın istediği gibi pişirilmiş. Örneğin çamur akşama kadar birçok kez aktarılır, tekrar tekrar tepelenirdi. Sonra da usta o çamurdan birazını alıyor, porselen bir kâsenin içindeki suda gece boyunca bekletiyordu. Sabah namazından sonra ilk işi porselen tabaktaki çamura bakmak olurdu. Eğer tabaktaki su uygun hale geldiyse ve su bulanıksa, bir gün daha akşama kadar o çamuru tepeleyip pişiriyorlarmış. Nasıl ki bir taş akşam suda bekletip sabah sudan çıkardığımızda şekli bozulmuyorsa, kilin de tıpkı onun gibi şeklinin bozulmaması lazımdı. Çamur bu şekilde piştikten sonra cami duvarlarında kullanıyorlarmış. Bu sebeple duvarlar çamurdan olmasına rağmen taştan daha sert ve güçlüdür. Sel bastıktan sonra, aylarca caminin içi sular altında kalır ancak duvarlar asla su geçirmez. Çünkü bu duvarların çamuru laboratuvarda yapılmış, çeşitli aşamalardan geçerek suya karşı güç kazanmıştır! diye hikâye etti.

Aşka bakın! Muhabbet ve özveriyi görün! ... dedi İbrahim Bek Laki, Elhan'a bakarak.

Belh Elhan'ı Ruzi Kul Bay Kervanbaşı Hepsinden öte sabra bakın siz! dedi.

Faryab büyüklerinden Meymeneli Gulam Muhammed: Usta'nın mahareti ve asaletine bakın! Hünerine ve sanatına verdiği itibara ve ustalık ruhunun inceliğine bakın siz! ... deyip derin bir nefes aldı.

Bir de Serpul halkının imanına ve inancına bakın siz! dedi Kunduz Elhan'ı Şer Ali Bay.

Sonra hepsi birbiri ardına camiden çıktı. Sakin sakin Serpul'a⁴⁷ ismini veren köprü'nün üstüne geldiler. Molla Hadim köprü hakkında da bilgi verdi. Misafirler yorulmuştu. Köprü'nün ön tarafında Serpul'un tarihî hamamı ve hamamın yanında ise bir değirmen vardı. Köprüden geçer geçmez soldan dönüp hamamın önüne vardılar. Tal ağacın gölgesinde, nehrin kenarındaki sofanın üstündeki divanlara oturdular.

Bir taraftan büyük nehrin akan masmavi berrak suyu, diğer taraftan da değirmenin dalgalanarak akıp nehre katıldığı manzarayı izleyerek, başka bir iç açıcı fezada, dere ile nehrin tam kesiştiği yerde kurulan Yurga restoranında çay içip iyice dinlendiler.

Hüner ve sanattan iyi anlayan, bir eserin en ince noktalarını bile fark edebilen ve diğer sıradan insanların bir sanat eserinde göremediği noktaları görme yetisine sahip olan Meymeneli Gulam Muhammad cenaplarının gözü Serpul köprüsünün üst üste iki kattan oluştuğunu fark etti. Ve sebebini sorgulamaya başladı:

⁴⁷ **Serpul:** Farsçada “ser” üst ve baş, “pul” da köprü anlamına geliyor. Yani Serpul'un anlamı “köprü'nün üstü” demektir.

Biliyorum! Hepiniz bu köprünün iki katlı olduğunu anladınız. Ancak hiç merak etmediniz! Ben ilk kez böyle iki katlı bir köprü görüyorum! dedi. Sonra Molla Hadim bu köprünün tarihi ve yapısı hakkında kısa bir bilgi verdi. Aralarında yaş olarak hepsinden daha büyük olan Usta Hangeldi Bay:

Beni affedin! ... Biz küçük çocuktuk. Ata babalarımızdan bu köprü hakkında bazı hikâyeler duymuştuk. Ne kadar doğru ve ne kadar yanlış ben bilmiyorum. Elbette aramızdaki büyük bilim adamlarımız daha doğrusunu biliyorlardır! dedi.

Elhan'ın yanında, divanın üstünde elinde çay bardağı, iki gözünü köprüye dikmiş bir hâlde oturmakta olan İbrahim Bek Leki:

- Ustam! Bu köprü hakkındaki hikâyelerinizden birini anlatsanız ya! Doğrusu niye böyle iki katlı olduğunun sırrını ben de çok merak ettim! Büyüklerimizin sözünde de can var. Öyle değil mi Elhan'im? deyip Elhan'a baktı. Sonra Usta Hangeldi:

Ben anlatayım ama siz benden duyduğunuza değil, büyük hocalarımız Molla Hadîm ve Kârî Âzîmî cenaplarının bilgisine itibar edin. Köprü hakkındaki en açık ve doğru bilgiyi onlar verecektir. Bense halkın ağzından duyduğum hikâyeyi söyleyeceğim, o kadar! deyip başladı anlatmaya:

“Eski zamanlarda bir yaşlı kadın varmış şehrimizde. Daha hayattayken tüm akraba ve yakınları vefat etmiş. Tek başına kalmış, hiçbir mirasçısı da yokmuş. Sonra çok yaşlandığında elindeki malını ve mülkünü bir hayır işine harcamak istemiş. Aksakallara bu iyi niyetini danışmış. Aksakallar da ortak bir fikirde birleşmiş ve işte bu nehrin üstüne büyük ve sağlam bir köprü yapmaya karar vermişler. O zamanlar nehrin suyu şimdiye göre daha çok ve dalgalıymış. Sel, halkın yaptırdığı bu ağaç ve tahta köprüleri her seferinde yıkıyor, alıp gidiyormuş. Nehrin iki tarafında yaşayanlar çok sıkıntı çekiyorlarmış. Kendileri geçse bile hayvanları, at ve eşekleri geçemiyormuş tahta köprüden. Sonra bir usta bulmuş ve gerekli malzemeyi hazır ettikten sonra nehrin en dar noktası olan işte buraya köprünün temelini atmışlar. Bu köprünün tuğlası diğer tuğlalardan farklı olarak Usta'nın emriyle özellikle dörtken ve yassı şeklindeki kalıplara dökülmüş ve çömlek fırınında pişirilmiş. Sonra bu tuğlaları birbirine yapıştırmak için tavuk yumurtasıyla kireç ve alkali eklemiş, böylece özel bir malzeme hazırlamış ve köprünün yapımında kullanmışlar.” şeklinde anlattı.

Köprünün güçlü olması için mi iki katlı inşa etmişler? diye sordu Tahhar büyüklerinden Kara Kul Han.

Semengan Milletvekili Bay Murat Han şakalaşip Yok Han'ım! Paraları fazlaymış. Ne yapacaklarını bilememişler. Sonra üzerine bir kat daha yaptırıp boşuna masraf etmişler. Başka ne olabilir ki? dedi gülümseyerek. Bu lafı duyunca herkes güldü. Usta Hangeldi Bay yine cevap verdi:

Yok vekilim! Sizin düşündüğünüz gibi değil! Elbette ilk başta bir katlı yaptırdıklarında da çok güçlü ve sağlam bir köprüymüş. Yüzlerce yıl bir kat şeklinde kalmış. İki katlı oluşunun

sırrı, Atamız Emir Sultan Hüseyin Baykara'nın adaleti ve siyasî ferasetiyle ilgili! diye cevap verdi Usta Hangeldi Bay.

Gerçi Serpul büyükleri ve Elhan'ı bu hikâyeyi bilseler de seslerini çıkarmadılar. Herkes Usta Hangeldi Bay'ın anlatmasını istiyordu. Usta Hangeldi Bay devam etti:

Atamız Emir Sultan Hüseyin Baykara'nın sultanlığında Belh, Buhara ve Herat arasındaki ticareti geliştirdikten sonra ticaret kervanları, Belh ve Buhara'dan aldığı malları Herat'a götürmek için Belh, Serpul ve Faryab üzerinden geçip Herat'a gitmenin yararlı ve kısa yoldan olacağını düşünüyorlardı. O yüzden bu yolu tercih ediyor. Elbette ki bu yol diğer yollara göre daha yakınmış. Bu yolu takip eden kervanlar sonunda Serpul'a ulaşıyor. Küçük İmam tarafından gelen kervanların önüne işte bu nehir çıkıyor. Siyaset ve adaletin inceliği olması gerektir ki bu köprüden geçmek için kervanbaşı halkın birinden:

Bu köprü ne zamandır var? Kim tarafından imar edilmiş? diye soruyor. Bilmiyorum ama işittiğime göre yaşlı bir kadın tarafından yaptırılmış. diye cevap veriyor kervanbaşı ona. Kervanlarla bazı devlet erbabı ve ticaret veziri de ordaymış. Buhara'dan Herat'a dönerlerken devlet erbapları halkın cevabını işitip:

Devlet kervanının halk köprüsünden geçmesi adalet değildir! demiş birbirlerine bakarak.

Kervan başı sordu: Peki, nasıl geçeceğiz bu büyük nehirden?

Nehrin içinden sürün! diye emir veriyor devletin ticari işleriyle ilgilenen vezir.

Kervanlar, yüklü deve ve katırları nehre doğru sürdüler. Ancak, suyun çokluğu ve nehrin derinliği nedeniyle yüklü develer geçemedi. Eğer ki kervanlar hayvanları biraz zorlarsa geçsin diye, büyük hasar görür, tüm malları nehrin sularıyla bir akıp gidermiş. Akıp gitmese de su değip nemlenerek bozulmuş. Sonra vezir bir karar alıyor ve kervan başına: Yükleri indirin! Birkaç gün burada kalacağız! diye, emir vermiş. Vezir, Serpul halkının büyüklerini çağırıp onlara danışmış. Eğer bu köprüyü yaptıran kadının sülalesinden bir tane bile mirasçı kalmışsa, ona köprüünün masrafını verip devlet kervanını bu köprüden geçirmek istemiş. Büyükler ve aksakallar: Maalesef ki o kişinin ailesinden kimse kalmamış! diye cevap veriyor. Hiçbir akrabası ya da kardeşi de yok mu? Eğer varsa ona verelim? diye soruyor.

Yok, vezirim! Zaten hiçbir mirasçısı olmadığı için, tüm servetini bu köprüye harcamış, diyor. Sonra vezir, devlet adına başka bir köprü yaptırmak istiyor. Usta bir mimarı yanına çağırıp köprü yaptırmak emri veriyor. Usta mimar, vezirin sözlerini işitince hürmetle elini göğsüne koyup:

Bir köprü yapmak nerdeyse bir yıl kadar zamanımızı alır.

Nasıl, diye soruyor vezir.

Usta Mimar, yavaş yavaş vezire iş programından bahsederek vezire her şeyi anlattı. Vezir çok zaman duramayacaklarını ve kervanın da bir an önce Herat'a gitmesi gerektiğini bildirir. Sonra akıllı ve ferasetli bir usta olsa gerek ki:

Vezirim! İşte bu köprüde kullanılan tuğlalardan bir yığın tuğla artmıştı. Yüzlerce yıldan beri işte şu hamamın arkasında duruyor. Kimse dokunmamış, kar ve yağmur altında kalıp gitmiş.

Eğer isterseniz gönlünüzün rahat etmesi için bu tuğlalardan alın ve hemen bu köprüünün üzerine devlet adına başka bir kat yaptırın. Sonra, kervanlarınız üzerinden geçirin! şeklinde bir fikir verir.

Öyle olur mu ki ustam, diye sordu vezir.

Evet olur vezirim! Olmayacak diye bir şey yok! İki köprü üst üste. Ayrıca bir sultanlık sanatı ve mimarisi olacak. Hem de devletin köprüsü, halkın köprüsünü her türlü ağır yükten korumuş olacaktır! Geçen herkes devletin köprüsünden ve hizmetinden faydalanır! Diğer yandan devlet de bu yurda en azından bir hizmette bulunmuş olacak, deyip vezirin gönlünü edip, ikna ediyor usta mimar. Nihayet vezir de tüccarların işinin aksamaması ve geç kalmaması için ustanın fikrini uygun bulur. Sonra, Serpul halkını da ikna ederek bu köprüünün ikinci katını da yaptırıyor. diye duymuştum hürmetli büyüklerim diye hikâyesini bitiriyor Usta Hangeldi Bay.

Şu devlet adamının adaletine bakın Elhan'ım! deyip, Elhan'a baktı Belh Elhan'ı Ruzi Kul Bay Kervanbaşı.

Asil kanlı atalarımız biz evlatlarına, dünyanın en büyük dersini vermiş olmalı, böyle eser ve mimarileriyle! deyip kafasını kaşındı İbrahim Bek Laki...

Geç saatlere kadar nehir kenarında oturup çok samimi bir sohbet gerçekleştirdiler.

Hikâyeler çok güzel elbette! Ancak geç olmadan şu Kette İmam'ı da ziyaret edelim! Bir daha ya gelebiliriz ya da gelemeyiz, Allah bilir! dedi, Bağlanlı Mirza Abdülhak Bek. Sonra herkes yerinden kalkıp Kette İmam'a doğru yola koyuldular. İmam'ı ziyaret ettikten sonra ikinci namazını Kette İmam Camisi'nde kıldılar. Akşam herkes yine Elhan'ın misafirhanesine döndü.

Halkın karar mekânı olan dış havludaki sofa süpürüldü. Gerçi kış mevsiminde yağın kar ve yağmurun nemi varsa da halılar altına kilim serildikten sonra üzerine kalın keçeler serildi. Keçelerin üstüne de halılar döşendi. Hava çok güzel ve yumuşaktı. Aş ve pilavlar demlendi. Türlü nimetlerle sofranın üstü dolduruldu.

Misafirler Serpul'u gezip dolanıp geldiler akşama doğru. Elhan önde ve diğer misafirler de arkasında büyük kapıdan içeri girdiler. Elbette Elhan tüm özel misafirlerine kendi adına bir ziyafet düzenlemişti bu akşam.

Meydandaki büyük semaver fokur fokur kaynıyordu. Elhan'ın büyük oğlu Kadir Bay ve küçük oğlu Sadık sofraya yemek diziyor ve misafirlerin çayını tazeliyordu. Yemek yenildi ve sofraya duayla toplandı. Eller yıkandı. Nuqul⁴⁸ ve turşak⁴⁹ kaseleri herkesin önüne konuldu. Çaylar demlenip bardaklar dolduruldu. Elhanlar ve büyüklerin her biri kendi halkı adına Elhan'a ayrı ayrı minnetlerini bildirip teşekkür ettiler. Gördüğü sevgi ve yiyip içtiklerinden helallik istiyorlardı ki sofranın merdivenlerinde dimdik duran Ana Hatun'a ilişti gözleri. Gecenin karanlığı ve sofranın aydınlığı nedeniyle Ana Hatun'un geldiğini fark edemediler.

Vay Anam! Büyük anam! Gözümüz kör olsun. Geldiğinizi fark edemedik! Hoş geldiniz Anam! deyip hepsi ayağa kalktı. Töre anası Ana Hatun selam verdikten sonra:

⁴⁸ İçi badem ya da leblebi olum dışı şekerle özel şekil verilerek kaplanan tatlı türü.

⁴⁹ Farklı meyve tadını veren ekşi ve tatlı şeker.

Hiç kalmayın, yerlerinize oturun! Siz misafir, biz ev sahibi! Ben şurada oturacağım! deyip merdivenlerden çıkıp oturdu.

Ana Hatun'un ne derse onu yapardı. Bu yüzden herkes yine yerlerine oturdu. Ana Hatun da oturup nefeslendikten sonra:

Asıl siz hoş geldiniz, sefalar getirdiniz! Kolay gelsin sizlere! dedi ve herkesi şöyle bir gözden geçirdi.

Var olun ey Türk anası! İyi ve hoş gördük sizi maşallah! diye cevap verdi Tahhar Elhan'ı İbrahim Bek Laki.

Bibi Anam! Torununuzun düğünü size ve tüm ailenize kutlu olsun! Bu yıl hiç beklemediğimiz bir sürprizle karşılaştık, sizler sayesinde elbette. Unutulmaz ve görkemli bir kutlama oldu! İnşallah bundan sonraki kutlamalarımızı yine böyle bahanelerle güzelleştireceğiz Allah izin verirse! diye sözü başladı Bağlan Elhan'ı Kette Bay Erhap.

Dostlara kutlu olsun Kette Bay Erhap! dedi. Ana Hatun.

Maşallah! Sizi iyi ve sağlıklı gördük Büyük Anam! dedi, Faryab büyüklerinden Mevlevî İlmî...

Cevapsız bırakırdı mı Ana Hatun: Bu yaşta sağlık mı kalıyor İlmî Efendi? ...Mecbur ayaktayız ne yapalım! dedi. Sonra sofanın köşesinden:

Tanrım sizi koruyup kollasın Büyük Anam! İyi ki varsınız! Siz olmasanız yalnız Serpul değil, belki tüm Türkistan yetim kalır! Tanrım bizim ömrümüzden alsın size versin! deyip gevezelik etti Faryab büyüklerinden Ebulhayr Bay.

Sağ olun iltifatlarınız için Hayrı cenapları! Ancak bu dünyada hiçbir canlı böyle bir şansa sahip olmamıştır! Önce gelenler, önce gitsin! Bu yurdun ve Türk töresinin sizler gibi büyük ve bilgili evlatların gücüne ve yorulmadan mücadele etmesine çok ihtiyacı var! Tüm gücünüzle bu cennet yurdumuz için, asil milletimiz ve töremiz için hizmet edin. Bugün sizler fedakârlık etmezseniz; yarın kendisini ve milletini tanımayan, töresini bilmeyen bir nesle işte bu cennet yurdu ve mukaddes töremizi nasıl emanet ederiz? ... Bu konuda çok uyanık ve akıllı olun büyüklerimiz! diye sert bir tonda konuşup tüm misafirlerin dikkatini kendine çekti.

Haklısınız Anam! Doğru söylüyorsunuz! dedi Tahhar büyüklerinden Naip Nabi Han.

Ana Hatun biraz nefeslendikten sonra, çayından bir yudum içti, piyalesini yere koyup sözlerine devam etti:

Söyleyin bakıyım yurtlarınız nasıl, huzurlu mu? Neler oluyor? Hatunlarımız ve kızlarımız nasıllar? ...

İyiler Anam, Allah'a çok şükür! Herkesin selamı vardı size! diye cevap verdi Bedahşan Elhan'ı Aşur Muhammed Bay ve devam etti: Geçen yılki kutlamada Bedahşan'a geleceksiniz diye, büyük küçük herkes sizi bekliyordu. Ancak gelmediniz. Yoksa, bizim kadınlarımızı sevmiyor musunuz, büyük anam? dedi.

Estağfurullah Aşur Bay! Sevmez olur muyum hiç, o Pamir dağlarının asil ve benzersiz inci mercan misali hatunlarını? Elhan gitti ya, yeter! Ben de gitseydim, Serpul'u kime bırakacaktık bu hassas dönemde? dedi.

Doğru söylüyorsunuz Anam! Bakın görün ki geçen yıl torununuz Yakup Bay babasıyla Bedahşan'a geldiğinde düğün konusu hakkında sormuştum. Yakup Bay'sa Daha düğün dernekten haber yok! demişti. Nasıl olduysa bir anda karar vermişsiniz? deyip sormaya devam etti Aşur Muhammad Bay.

Bizim torunu Bedahşan havası değiştirmiş Aşur Bay kardeşim! deyip şakalaştı Ana Hatun. Tam o sırada Elhan'ın yanında oturan Aybekli Vekil Bay Murat Han araya girip konuşmaya başladı:

Biz Serpul'la Aybek arasında akrabalık bağı kurmayı düşünmüştük! dedi, Ana Hatun'a bakıp.

Hürmetli vekilimiz doğru söylüyorlar Bibi Anam! dedi Aybek erbabı Abdulvahap Bek Hacı.

Akraba oluruz elbette! Çok şükür torun torbamız çok. Tanrım iyi günleri gösterecek yurdumuza ve halkımıza, hürmetli vekilim ve Bek Hacı! diye cevap verdi Ana Hatun.

Beni merak içinde bıraktınız Bibi Anam! diye sözü aldı Aşur Muhammed Bay.

Neyi merak ettiniz deyin bakıyım? dedi.

İşte dediniz ya, Yakup Bay'ı Bedahşan havası değiştirdi diye!

Evet, doğru söylüyorum Aşur Bay! Yakup Bay Bedahşan'dan döner dönmez Acemsever oldu! deyip daha da meraklandırdı misafirleri Ana Hatun.

Söyleyin bakıyım Anam! Biz de bilelim! Bu kıvılcım, aleve dönmeden söndürmek gerek, dedi Aşur Muhammed Bay.

Elbette söyleyeceğim! Yalnız ilk sorum Elhanlara olacak! dedi Ana Hatun ve:

Yurtlarınızda Acemler var mıdır? diye sordu.

Eskiden yoktu Anam! Ancak birkaç yıl önce birkaç aile göçtü geldi! Yalnız fakir insanlardır! dedi Tahhar Elhan'ı İbrahim Bek Laki.

Niye yurtlarını bırakıp gelmişler? Sordunuz mu? dedi Ana Hatun.

Birisine uzun zaman oldu, sormuştum Anam!

Niye gelmişler? dedi, Ana Hatun. Araya Bedahşan Elhan'ı Aşur Muhammed Bay girdi:

Bizim Bedahşan'a da geldiler. Bize söylediklerine göre, onlara Afgan devleti çok zulmetmiş. Kabil taraflarından olduklarını söylüyorlar! dedi.

Kara kul Karnay'ın sesi geldi kenardan:

Kabil'den gelen Acemler bizim yurtda da gündün güne çoğalıyor. Onlar da kendi yurtlarından zorla çıkarıldıklarını söylüyorlar. Hatta aksakallarından birine sorduğumda bunları hanelere bölün ve Türkistan'ın farklı bölgelerine yerleşin, yoksa burada kalırsanız öldüreceğiz. diye korkutmuşlar. Bu tehditlerle yollamışlar bizim yurtlarımıza.

Bu Acemler yurdunuzda nasıl geçimini sağlıyorlar. Ne iş yapıyorlar sizin yurdunuzda, diye yine sordu Ana Hatun.

Bizim Tahhar'dakiler aktar dükkânı diye bir yer açmış, işte kurutulmuş ve toz yapılmış biber, jinjak⁵⁰, reyhan, zerdeçal ve buna benzer şeyler satıyor. Bazıları da kendilerini molla ve hoca diye tanıtip hastalarımıza tedavi ediyor. Bizim halktan hasta olanlar da çare aramaya onlara gidiyorlar. Bazıları da iyileşip sağlığına kavuşuyor. dedi, Naip Nabi Han.

Bazılarının yük taşımak için arabaları var. Şehirler arasında yük taşıyorlar arabalarıyla. Zavallılar kendi işleriyle meşgul! Kimsenin iyisine ve kötüsüne karışmıyorlar. dedi Naip Cuma Han.

Anladım! dedi Ana Hatun ve devam etti Yani bunlar bir plan doğrultusunda göçürülüp Türkistan yurtlarına gönderilmiş! Böyle istenmeyen Acem misafirlerden kaç aile bizim yurdumuza da gelip yerleşti. Yalnız yabancılık çektiklerinden olsa gerek ki şehirde sizin dediğiniz işleri yapıyorlar. dedi. Çayından bir yudum içti, ardından bir ah çekti ve devam etti: İşte bu Acemlerin kızından biri Yakup Bay'ın kafasını karıştırdı. Töremizi harap etmesine çok az kalmıştı! Çok şükür ki Yakup'un akli çabuk başına geldi ve vazgeçti. Büyük bir hatanın öne geçildi! dedi.

Ne olacaktı Büyük Anam? Neticede kız alacaktık, kız vermeyecektik ki? dedi, Aşur Muhammed Bay.

Aşur Muhammed Bay bu sözleriyle tıpkı Ana Hatun'un şah damarına neşter vurmuş gibi oldu.

Ah sizi köpek nefisliler! Bu akılsız başımızla gelecekte bir gün törenizi götünüze sokacaksınız! dedi. Çok sinirlenmişti Ana Hatun.

Herkes susmuştu. Çünkü bugüne kadar bu kadar sert ve ağır lafi işitmemişlerdi. Ana Hatun içinden bir lahavle okuyup yine devam etti:

Bu yüzden dedim ki biz büyük bir tehlikeyi atlattık diye. Şunu bilin ki bir Acem kızı koca bir yurdu değiştirebilir! dedi.

Bizi affedin Bibi Anam! Elbette ki siz bu yurdun ve Türkistan halkının büyük anasısınız! dedi, Ebulhayrî Bay.

Tarih kitaplarında okuduğunuz gibi, Türk milleti hiçbir zaman düşmansız olmamış! Eğer ki kendi milletinizden başkası sizinle arkadaşlık etse, bilin ki size gücü yetmemiştir, sizden zayıftır. Sonra o sahipsizler birazcık güçlense, güçlerini ilk biz Türklere gösterecek. Unutmayın! Türk milletinin düşmanları bize hep tuzaklar kurmuştur. En büyük tuzaklardan biriye işte bu kadınlar üzerinden kurulan tuzaklardır. Çin devleti, zamanında bizim büyük imparatorlarımızı işte hatun ve kız tuzağıyla yıkmış! Türk sultanlarımızın çoğu Acem Hatunları tarafından kimi zaman arkasından hançerlenmiş, kimi zaman da zehirlenip öldürülmüş. Kısacası, Acem kızından

⁵⁰ **Jinjak:** Bir tür kabuklu bitki.

biz Türk milletine karı olmaz. Eğer ki Acem kızından gelin alsanız evinizdeki mahremiyet bozulacak! Bu konuda hepimiz uyanık olun size bir öğüt vereceğim: Acem kızlarından biri evinize gelin geldikten sonra tüm nesliniz Acemleşmezse, gelin beni kabrimi ters çevirin! diye çok ciddi bir şekilde uyardı herkesi Ana Hatun.

Sağ olun Bibi Anam gözümüzü açtınız siz olmazsanız nerden bilirdik. dedi Kunduz Elhan'ı Erbaş Şer Ali Bay.

Ana Hatun yine devam etti:

Ne Acem'e kız verin ne de Acem'den kız alın! Yurdunuzun toprağı ne olursa olsun, ister çorak tarla olsun ister bakımlı bağ olsun, bir karışımı bile satmayın! Eğer böyle bir hataya düşerseniz bilin ki gelecekte sizde ne töre kalacak ne de yurt. Gün gelecek, nesliniz kendi asaletini anlayacak ve sizin bu hatanızı hiç ama hiç affetmeyecek! dedi ve bardağını alıp çayından bir yudum aldı. Herkes susmuştu. Dillerini yutmuş gibi sesleri çıkmayınca, yine başladı Ana Hatun:

Diyelim ki Acem'den bir kız aldınız. Vah halinize! İlk önce diliniz elinizden gidecek! Nesliniz Acemleşecek! Töre denen şey evinizde kalmayacak. A'dan Z'ye kadar Acem töresi ele geçirecek evinizi. Bu konuda çok uyanık olmamız lazım!

Oğullarınızı kendi asil ve töreli kızlarımızla evlendirin ki kanımız bozulmasın! Töremiz yok olmasın! Çocuklarımız, torun torbalarımız da asil Türk kanından olsun!

Hatunlarınıza iyi bakın! Çünkü bu yurdun ve bu milletin, hele mukaddes töremizin kaderi hatunlarımızın elinde! Hatunlarımız töreli olunca, biz Türk milletin başı her daim dik ve yurdumuz her daim huzurlu olacaktır! deyip misafirler ardı ardına öğütlerde bulunmuş, tarihî ve hayatî dersler vermiş oldu.

Serpul'daki Acemler de Kabil'den göç ettirilip gönderilenlerden mi? diye sordu Bağlan büyüklerden Kadir Kul Hacı.

İsterseniz Usta Hangeldi Bay abim sizlere anlatsın. O, daha iyi tanıyor Acemleri! deyip sözü Usta Hangeldi Bay'a bıraktı Ana Hatun.

Ben yirmi yaşlarımdaydım! Acemler Serpul'a yeni gelmişlerdi. Bugün şehrin ortasında gördüğünüz Şah Rahmetullah Veli Camisi ve türbesinin olduğu yer o zamanlar mezarlıktı. Şimdiki Veliyullah türbesi olan oda o zamanlardan kalmadır. Ancak şehrin camisi o zamanlar küçük aktar dükkânının olduğu bölgedeydi. Şah Rahmetullah Veli Türbesi'nin dört tarafı mezarlıkla çevriliydi. Elbette bizim de eski aile mezarlığımız orada. Rahmetli babam Mümin Hacı'nın söylediğine göre kaç tane abim de oraya defnedilmiş.

Bir pazar günüydü. Üzerinde bir yelek, boynuna bir şal, zayıf ve uzun boylu bir kişi şehirde bulundu. Üzerinde kaftan olmadığı için Acem olduğu hemen fark edildi. Herkesle konuşmak istiyordu. Ancak kimse onun dilinden anlayamadı. Rahmetli babam Mümin Hacı onların dilinden az çok anlıyormuş. Sonra babamla konuştular. Meğer bu kişi ailesini türbenin içine bırakmış, dükkânlardan yiyecek bir şeyler almaya şehre çıkmış. Sonra rahmetli babam merhamet etti, onu ve ailesini misafirhanemizde konuk etti. Bir süre bizim misafirhanemize

kaldılar. Dillerinden ne ben ne de evindekiler hiç kimse anlamıyordu. Yalnız rahmetli babam biliyordu. Caminin imamı da onların dilinden az çok anlıyordu. Sonra babam dış havlumuzun bir kısmını duvarla ayırıp onlara verdi. İsmi Ataullah idi. Sabahtan kalkıp bağlardan jinjak ve bağ eteğindeki dut ağaçlarının altından kuru dut topluyordu. Biberin birazını yeşilken, birazını da kırmızılaştıktan sonra kurutuyordu. İşte böyle şeylerle uğraşıyordu. Bir şeyi toz haline getirip diğer şeylerle karıştırıyor, ilaç yapıyordu. Hazırladığı şeyleri pazarda yere bir örtü serip üzerine koyar, her derde deva diye satardı. Böyle yaparak geçiniyordu. Kısa zamanda dilimizi öğrendi. Sonra da kendini herkese Ata tabip diye tanıttı. Bir iki yıl içinde maddi durumu iyileşti, ilaç satış işinden. Ata tabip ismiyle meşhur oldu, halk arasında. Yine bir kardeşi vardı Nur Muhammad adında. O başka bir şehre yerleşmiş. Çok zaman geçmeden o da buraya taşındı. Bir süre abisiyle çalıştıktan sonra o da dilimizi öğrendi. Sonra demin bahsettiğim caminin hücrelerinde halkın küçük çocuklarına, kendinin ve Ata tabibin çocuklarına dini dersler vermeye başladı. Birkaç yıl sonra yakınlarından birisi daha geldi. Son gelen akrabasının elinden hiçbir iş gelmiyormuş. Bir süre Ata tabibin yanına oturup ilaç sattı. Sonra Ata tabiple tartışılar. Sonra başına bir sarık sarıp Şah Rahmetullah Veli'nin türbesinde oturmaya başladı. Kimi zaman bir şeyler okuyup üflüyordu. Türbeyle gelenler de ona sözme ve laçire pişirip getiriyordu. Pazarcılar sadaka veriyordu. Bir süre sonra: Ben seyidim, Peygamber çocuğuyum diye tanıtmaya başladı kendisini. Sonra o türbenin dağ tarafında bir köşeye ev yapıp orada yaşamaya başladı. dedi Usta Hangeldi Bay ve devam etti.

Rahmetli babam, bu mezarlığa dokuz evladını defnetmiş. Sonra babama söylemiş ki: Size bu türbe iyi gelmiyor. Size tavsiyem buradan göçün, yoksa kalan üç evladınıza da ruhlar dadanacak, zarar verecek ve onları öldürecek. Derhal bu evden taşının ve bu evi de türbe olarak bağışlayın demiş. Saf babam türbenin doğu tarafındaki evimizi Ata tabibe bağışladı, kendisi de bağa göçtü. Sonra da oraya cami yapıldı. Cami bahane edildi ve tüm kabirler düzlendi. Yalnızca türbe odasının kendi kaldı meydanda, o kadar. İki kardeşten biri molla diğeri de tabip oldu. Diğer beceriksiz olan da seyit ve hoca oldu başımıza. Sonra Bismillah deyip bu saf halkı kemirmeye başladılar. Birkaç yıl geçtikten sonra her yıl yeni biri boynuna şalını atıp gelmeye başladı. Sonradan gelenler Saççerekin durağının yakınına yerleştiler. Önceden gelenler de hâlâ oldukları yerde yaşamaya devam ediyorlar. Fakat ben birkaç gün önce çiftçimin yanına gitmişim. İngişge meydanında Sangelah'ın batısında birkaç Acem aile gelip eşek ve develerinin kazığının oraya çakıp kapkara evlerini kurmuşlar. Birkaç tane koyun ve keçileri de var. Yanlarına gidip kim olduklarını sordum. Lakin bu gelenlerin dilinden hiçbir şey anlaşılıyor. Solmuş, kavrulmuş, güneşte yanmış insanlar. Sakallarını toz basmış. diye anlattı Usta Hangeldi Bay.

Elhanlar ve erbaplar! Gözünüzü dört açın. Düşmanlar ta gırtlığımızı yapışip bizi boğazlamışa benziyor. Biz hâlâ bebek uykusundaız. Bu sahipsiz ve meçhul Acemler ne zamandır Türk yurtlarına hırsız gibi girmeye başladı? Bu cesareti bunlara kim verdi? ... deyip çok sinirlendi Ana Hatun.

Faryab büyüklerinden Mevlânâ Abdülgani İlmî yavaşça öksürüp:

Affedin büyüklerim! Eğer Bibi Anamın izin verirlerse ben de duyduklarımı size anlatayım! Ben birkaç yıl önce Herat ve Kandahar şehirlerinde bir bilimsel konferansa katılmıştım. O konferansta İslam devletlerinden birçok ilmî şahsiyet de katılmıştı. Ardından Herat'taki bilimsel konferans bittikten sonra Kandahar'daki toplantıya katıldık. Bir akşam hepimiz Kandahar hakiminin evinde misafir olduk. Yemek yendikten sonra sohbetler başladı. Herkes bir köşede birbiriyle sohbet ediyordu. Bense bir Mısırlı alimle sohbet ediyordum. O sırada Kandahar hâkimi tercüman aracılığıyla bir Arap alimiyle konuşuyordu. Arap alimiye, iki de bir Türkistan'ın durumu nasıl? Kimler tarafından yönetiliyor? Hâlâ Buhara tarafından mı idare ediliyor? diye sorup durdu. Sonra Kandahar hâkimi Arap arkadaşlarına bazı şeyler söyledi. Ben de onlara oldukça yakın bir yerde otuyordum, bu yüzden kulak misafiri oldum. Başta biz Türk milletinin savaşı oluşundan ve cesaretimizden bahsettiler. Ardından iki yüz yıldan beri hâkim olsalar da hâlâ Türkistan'a giremediklerini söyledi. Sonra yabancıların bir fikrinden yola çıkarak biz Türklerin nabzımızı ölçmeye başlamışlar. Öncelikle demin bahsettiğiniz Kabillileri zorla göç ettirerek başımıza gönderdiklerini söyledi: Bunlar bir gitsin bakalım! Türkler bunlara nasıl muamele edecek? Öldürecek mi? Yoksa yaşatacak mı? diye söyledi. İşte bu yüzden kaç yıldan beri, Kabil taraflarında yaşayanlara bu zulmü edip duruyorlar ki emin olsunlar. Eğer ki Türkistan halkı göçmenlere bir şey demezlerse, sonra kendi halkını göndereceklermiş. Benim kendi kulaklarımla duyduğum şey bu kadardır! ... dedi, Mevlânâ İlmî cenapları.

Herkes parmaklarını ısırarak: Lanet olsun size! ... Vay korkaklar! dedi.

Ana Hatun, Mevlânâ İlmî 'ye teşekkür etti, İyi ki ordaymışsınız! dedi.

Sonra Elhanlar ve erbaplara baktı: Evlatlarım! Biliyorum keyfiniz kaçtı! Gerçi bu lafları duyduktan sonra bu geceki uykunuz kaçtı. Ancak siz şimdi uyuyun ve sabah ezanıyla kalkın ve hepimiz kendi yurtlarınıza dönün! Mevlânâ İlmî cenaplarının sözlerinin ve duyduklarının doğruluğu açık. Eğer ki Acemler bu uzakta kalan yurt, gelip Serpul'da bile yaşamaya cesaret ettiyse, sizin yurtlarınıza çok daha önceden gelmiş, kalelerini kurup yurtlarınızı ele geçirmiştir. Kendinize çok dikkat edin! Yurdunuzu koruyun ve son derece tedbirli olun. Küçük bir yersiz hareket gördüğünüzde derhal karşılık verin. Ben, şimdiden sizinle vedalaşıyorum. Nasip olursa gelecek yıl, yine Türkistan Bayramı Ergenekon kutlamalarında görüşeceğiz! Soran herkese selamlarımı iletin! deyip misafirlerle vedalaştı Ana Hatun.

Misafirlerin gerçekten keyfi kaçtı ve perişan oldular. Hiçbiri bu göçmenlerin gelecek için bu kadar tehlikeli arz edeceğini düşünmemişti. Bu geceki duydukları herkesi gaflet uykusundan uyandırmıştı. Çünkü böyle manzaraları her gün kendi yurtlarına görüyor ama dikkate almıyorlardı. Göçüp gelenleri fakir diye bağırklarına basıyorlardı. Ne bilsinlerdi ki kargayı beslediklerini? Eğer şimdiden bu hareketin önünü kesmezlerse; besledikleri kargalar, yarın öbür gün gözlerini oyardı da ruhları bile duymazdı.

Düşünmekten sabaha kadar yaralı yılan gibi kıvranıp durdular. Sabaha doğru gözleri kapanmıştı ki İbrahim müezzinin sesiyle uyandılar. Hemen kalktılar ve herkes kendi yurduna doğru yola koyuldu...

Ne kadar mutluluk verici, sevindirici ve keyif verici üzerine düşen sorumlu ya da aldığın bir işi en güzel şekilde yerine getirsen... Gönlün rahatlıyor ve omzun hafifliyor.

Elhan akşamki haberlerden rahatsızlık duysa da yine de üzerine düşen halk ve yurt vazifesini layıkıyla yerine getirdikleri için çok mutluydu. Bu yılki Ergenekon kutlamasının her yılki kutlamalardan daha güzel ve eğlenceli geçmesinin sebebiyse elbette ki Elhan'ın oğlunun düğün toyunun kutlamalarla birlikte yapılmasıydı. Tabii ki Elhan da ikinci kere kaynata olmasının sevincini yaşıyordu.

Misafirler sabah ezanıyla uyanıp evlerine döndüler. Serpul yine eski sessizliğine büründü. Kadınlar evlerini toplamakla ve temizlikle meşguldü. Erkeklerin kimisi tepelerdeki çadırları toplayıp öte beriyi taşıyordu kimileri ise dış avlularda kazılan büyük ocakları tekrar gömmekle ve bazıları da koca şehri süpürüp silmekle uğraşıyordu...

Yıldız Hatun sabah erkenden kalkıp eltisi Bahara Hatun ve kaynanası Baybeçe Hatun ile iç havluyu ve dış havluyu toplayıp süpürmeye başladı. İşleri bittikten sonra kahvaltıyı hazırladılar. Sofra Ana Hatun'un odasına kuruldu. Ana Hatun ilk torunu olan Kadir Bay'ın oğlu İnanetullah'ı kucağına alıp oturmuştu odasında. Elhan meydanın ortasında duruyordu. Mutfaktaki karısına seslendi:

Kahvaltı hazır mı hanım?

Siz gidip anamın odasına oturun! Şimdi hazır olacak! dedi. Sonra su dolu ibriği alıp kocasının eline su koydu. Elhan ellerini yıkayıp anasının odasına geçti.

Kadir Bay ve eşi Bahara Hatun evlendikten sonra çoban ve çiftçilerden sorumlu olduğu için Almatu köyüne taşınmışlardı. Kardeşinin düğünü ve de kutlamalar için şehre gelmişti. Düğün ve kutlamalar bittikten sonra birkaç günlüğüne akrabalarını ziyaret etmek için şehirdeydiler. Kadir Bay kardeşi Yakup Bay'la beraber dışardan geldi. Annesi Baybeçe Hatun:

Varın oğullarım, babaannenizin odasına sofraya hazırladım. Babanız da orada! dedi. Sadık Bay da cami hocasından dersini alıp gelmişti. Büyük bir sofranın etrafında ailecek oturdular.

Baybeçe Hatun çok mutluydu. Çünkü bu sabah tüm işi iki gelini yapmıştı. Belki de ilk defa kaynana olmanın tadına iyice varmıştı sanki, o yüzden bu kadar mutluydu. Gelinler sofranın üstüne süt, kaymak, laçire, petir, katlama, ceviz, kuru üzüm ve çeşitli nimetlerle doldurmuştu. Herkes oturmuş ve yüzünde güller açmıştı. Güzel bir ortama özellikle bir ailenin en güzel oturuş manzarasına şahit idi tabiat. Çok mutlu ve huzurluydular. Ailenin büyük gelini Bahara Hatun bardaklara süt koydu ve Yıldız Hatun ise sütleri herkese uzattı. Elhan'ın ailesi yeni gelinlerinin elinden keyifle süt ve çay içiyordu. Bu heyecan ve sevinçle içleri içlerine sığmıyordu. Sütler

içildikten sonra Yıldız Hatun çayları koydu. Ve ilk çay bardağını kaynatasına uzattı. Gelininin elinden çayını alıp:

Teşekkürler kızım! Aramıza hoş geldin! dedi. Yıldız Hatun utanarak, hafif tebessümle:

Afiyet olsun babacım! dedi.

Sonra Elhan, eşi Baybeçe Hatun'a baktı ve:

Kutlu olsun Hanım! İkinci kez kaynana oldunuz! deyip şakayla konuyu açtı.

Allah'ıma şükürler olsun! dedi Baybeçe Hatun. Sonra Babaannesine ve size kutlu olsun! beyim dedi.

Böyle güzel söz ve güzel bir sohbetle kahvaltılarını yaptılar. Sadık karnı doydurduktan sonra yeğeni İneyet'i alıp sokağa çıkardı. Gelinler sofrayı topladı. Boşanan piyalelere tekrardan çay konuldu. Sonra da gelinler gelip kapının eşiğinde oturan kaynanasının iki yanına oturdular.

Elhan bu huzurlu ve sevgi dolu aile manzarasını görüp sevince boğuldu. Ve:

Anacığım! İyi ki varsınız! Verin elinizi öpeyim! deyip eğildi ve yanı başında oturan annesinin mübarek ellerinden öptü.

Sen de iyi ki varsın oğlum! Sen var olduğun için bu güzel ailemiz var! deyip oğlunun başından öptü ve saçını okşadı. Demek, insan kaç yaşında olursa olsun annesinin gözünde hâlâ küçük bir çocukmuş.

Anacığım! Ben misafirlerle meşguldüm! Bir dakika bile onlardan ayrılamadım. Gelininiz Baybeçe Hatun da düğün dernekle meşguldü. Şimdi size sorayım: Nasıl geçti bu yılki Ergenekon kutlaması? Herhangi bir eksiklik gördünüz mü? diye sordu Elhan annesine.

İlk önce büyüğü küçüğüyle, kızı hatunuyla halkımızın hepsinden Allah razı olsun! Sen eksiklik var mıydı diye soruyorsun, her şey tamı tamınaydı, hatta fazlasını bile yaptın oğlum! dedi Ana Hatun.

Rabbim halkımızın hepsinden razı olsun! Yediden yetmişe hiç yorulmadan, güler yüzle, kendilerine yakışır derecede saygı ve hürmetle misafirlerimizin gönlünü kırmadan kutlama boyunca gece gündüz demeden hizmet ettiler. Bu halkın benim üzerimde hakkı çoktur anacığım deyip halka karşı olan hürmet ve sorumluluğunu açıkça dile getirdi Elhan.

Bu sene halkımız çok yoruldu. Geçen seneden beri kutlamaya hazırlanmak için durmadan çalıştılar. Özellikle kadınlar da erkekler kadar koşturdu! diye söze girdi Baybeçe Hatun:

Bu kadar misafirin izzeti ikramı bir yanda; üstüne oğlumuz ve gelinimizin düğün hazırlıkları diğer yanda. Sağ olsunlar diyorum, bir an bile beni yalnız bırakmadan en güzel şekilde her şeyi topladık. Ben de hepsinden çok memnunum. Tanrım hepsinden razı olsun! dedi.

Ana Hatun ve Elhan bir ağızdan: Sağ olsunlar! dedi. Sonra Elhan anasına bakarak Yarın veya öbür gün akşam Serpul'un tüm büyüklerini çağırıp onlara bir ziyafet vereceğim! Hepsinden bu yılki fedakârlıkları için özellikle minnettarlığımı ve teşekkürlerimi bildirmek istiyorum. Ne dersiniz anacığım? diye annesine sordu.

Bir Elhan'a yakışan tam da bu değil mi oğlum?.. diye oğlunun sorusuna soruyla cevap verdi anası. Doğru söylüyorsunuz anam dedi. Yakup Bay ve Yıldız Hatun sessiz sessiz oturuyorlardı. Elhan oğlu Yakup Bay'a baktı:

Yakup oğlum! Atlarımızı hazırlayın. Gelin kızım ile şu yakındaki tepelere ve vadileri dolanın, hava alın, gezip gelin. Hava tam bahar havası. Taze hava sağlık için faydalıdır. Bakın bugün hava çok güzel. Hadi çabuk binin atlarınıza! İlk baharın ömrü kısadır oğlum! Bugün var, yarın yok. İnşallah gelecek akşamki ulus ziyafetimiz de geçsin, sonra abin ve yengenle birkaç günlüğüne Almatu köyündeki yaylamıza gidin. Birkaç gün güzel kaymak yiyin, süt için. Özellikle dağ ve taşların vadi dolusu çiçek ve otlarını içinde ilkbaharın sefasını sürün! dedi.

Tamam babacım! Hemen! deyip yerinden kalktı ve eşi Yıldız Hatun'a gözleriyle işaret ederek Kalkın, hazırlanın! dedi ve odadan çıktı. Ardından Yıldız Hatun da hazırlanmak için odasına gitti.

Yakup Bay atları eyerledi ve dış havluda eşini bekledi. Yıldız Hatun da hazırlanıp atına bindi. İki atlarını yavaş yavaş sürüp şehirden çıktılar ve Kette İmam'ın ovasına doğru gittiler. Şehirden biraz uzaklaşınca, atlarını daha sakin sürüp, otlaklara yaklaşıncaya atlarından indiler. Atlarını eyerlerinden tuttular. Özel bir aşk ve muhabbetle sohbet ederek ilk baharın insana can bağışlayan havasını derin derin teneffüs ettiler. Ovaların ruh açıcı ortamı ve otların aşk dolu kokusuyla birleşip esen rüzgârı ciğerlerine çekiyordu ikisi de. Atlarını otlaması için bıraktılar, kendileri de yemyeşil tepelerin yamacında el ele gezmeye başladılar. Yakup Bay her taraftan lale ve papatya toplayıp getiriyor Yıldız Hatun'un eline veriyordu. Bazen de otların içinde birbirlerini kovalıyor, yakalıyor ve kucaklaşıp otların üstünde yuvarlanıyorlardı. Gördükleri çiçekleri koparmak için kâh tepeye kâh da ovaya koşuyorlardı. Kovalamak ve koştuktan ikisi de yoruldu, otların üstüne uzandılar. Gözlerini göğe dikip ellerini kanat gibi iki yana açarak iyi niyetli, umut dolu hayaller kurmaya başladılar. Belki de melek gibi küçük kızlar ve minik çocuklar dünyaya getirmek için Gök Tanrı'ya dua ediyorlardı.

Yakup Bay ve Yıldız Hatun gezmeye çıkınca Bahara Hatun da oğlu İnalet'i alıp ana babasını görmek için kaynanası Baybeçe Hatun'dan izin istedi. Baybeçe Hatun gelini Bahara Hatun'a:

Biraz bekle kızım! Kaynatanıza havlu ve temiz üst baş hazır edeyim, sonra beraber gidelim! dedi. Kaç gündür Elhan fırsat bulup da bir iyi temizlenememişti. Kutlamanın teri, tozu iyice vücuduna yapışmıştı. Hatunu üstünü başını hazırladıktan sonra Elhan hamama, Baybeçe Hatun da geliniyle dünürünün evine gitti.

Bir taraftan kutlamanın işleri ve diğer taraftan misafirlerin sorumluluğu nedeniyle Elhan uykusunu alamamıştı. Hamamdan geldikten sonra kendisini yatağa attı, istirahat etti. O gün ikinci ezanına kadar yattı. Akşam Baybeçe Hatun gelini Bahara Hatun'u annesinin evine bıraktı, kendi geldi. Biraz geç olmuştu. Kocası Elhan hâlâ derin uykusundan uyanmamıştı. Baybeçe Hatun, erini

uyandırdı, abdest suyunu hazırladı ve kendisi yemek yapmaya gitti. Yakup Bay ve Yıldız Hatun da gezmeden döndüler. Akşam yemeğini ailecek afiyetle yediler.

Hava gün geçtikçe daha da güzelleşiyordu. Ağaçtaki çiçeklerin kucağından yeni doğmuş ekşi erikler, çağlalar yemyeşil yaprakların arasına gizlenmiş çocuklarla saklambaç oynuyordu. Bağ bahçeler rengarenk çiçekleriyle kuş ve bülbülleri sarhoş ediyor, gece ve gündüz durmadan feryat ediyordu. Her tepenin yamacında küçük çobanların çaldığı flüt sesleri kulaklara çok hoş geliyordu. Sabah erkenden mahallenin çocukları koyun ve kuzuları otlatmak için yakın ovalara götürüyordu. Daha birinci ayını bile doldurmamış oğlaklar ve kuzular süte doyuyor, mest olmuş bir hâlde hoplaya zıplaya oynuyordu. Onlar oynarken küçük çocuklar tarafından boyunlarına takılan ziller ses çıkarıyordu. Kuzu ve oğlaklar boyunlarındaki zillerin sesinden ürkererek bir o yana bir bu yana kaçıyor, zıp zıp zıplıyorlardı.

Güneş yükselmiş, hava iyice ısınmıştı. Elhan büyük oğlunu yanına çağırdı. Ona:

Oğlum atına tez bin! Gidip Abdurrahim Mest amcana, kasap İbrahim'e, Sadık Bay Hangeldi'ye ve Kerim Bay'a haber et. Gelip akşamki ziyafetin hazırlıklarını görsünler. Ondan sonra Asyabat'tan ilerle, Küçük İmam, Apardı ve Kırğağı köylerine haber ver! Sonra Surhak'ın içinden geç, Sayat'ın büyüklerini bu akşamki ziyafete çağır! Unutma, Haraba köyünden Molla Kerim amcanı bul ve ona de ki: birini Saidabad tarafına göndersin. Buri Hacı ve birkaç büyükleri bu akşamki ziyafetimize çağırsın! dedi. Dağlık bölgesinin erbabı Muhtar Bay Hacı, hâlâ köyüne gitmemişti ve şehirde olduğu için Dağlık tarafına haberci yollamaya gerek kalmadı...

Öğleden sonraydı. Elhan içeride annesiyle çay içip sohbet ediyordu. Bir süre sonra dış kapının zili çalındı. Kör Feyzi dış avluyu temizliyordu. Koşup kapıyı açtı. Kapıda duran iki kişi gördü. Birisi kertenkele misali zayıf, burnundan tutsan canı çıkacak gibiydi ve elinde de bir silah vardı. Diğeri de orta boylu genç bir subaydı.

Elhan'ın evi mi? diye sordu.

Buyurun! Siz kimsiniz? Niye soruyorsunuz? Hayır mı? dedi Kör Feyzi.

Elhan'ı Balahisar'a amirimiz çağırdı! Derhal gelmesini istiyor! Bu bir emirdir! dedi genç subay.

Kör Feyzi: Siz burada bekleyin! Ben gidip söyleyeyim! dedi ve iç avluya varıp:

Elhan'ım affedersiniz! Sokak kapısına silahlı iki kişi gelmiş. Sizi çağırıyor! Ne yapmamı buyurursunuz? dedi.

Silahlı kişiler sözünü duyan Ana Hatun, Ya Allah! deyip yerinden kalktı ve oğluna:

Sen yerinden kıpırdama! Ben bir bakıym kimmiş! deyip verandadan indi.

Afgan devletinin askeri oldukları belli! Biri asker, diğeri subay galiba! Elhan'ımızı Balahisar'a çağırıyorlar! Amirlerinin kesin emriymiş Bibi Anam! dedi Kör Feyzi. Ana Hatun

yavaş yavaş kapıya çıktı. Gözü iki Acem askerine ilişti. Sert sert baktı ve Siz kimsiniz? diye sordu askerlere.

Ben Afgan devletinin subayıyım! Amirimiz, Elhan'ı yanına getirin, diye emir verdi! dedi, genç subay.

Ne zamandan beri amiriniz Elhan'ı yanına çağırarak kadar oldu? dedi sinirle Ana Hatun. Genç subayın gözüne dik dik baktı ve Defolun gidin gözümün önünden, yok olun hadi! İşi varsa amirinin kendi gelsin. deyip kovdu genç subayı ve askeri.

Ana Hatun sinirlediğinde, sesi çok yüksek çıkıyordu. Elhan meydanın ortasında meraktan bir o yana bir bu yana volta atıyordu. Annesi iç avlunun eşiğinden girer girmez:

Hayır mı anam? diye sordu.

Peştunlar gelmiş! Amirleri seni Balahisar'a çağırıyormuş. Çabuk alıp getirin, diye emir vermiş! Merak etme oğlum! Kovdum gittiler! dedi.

Elhan'ı bir düşünce aldı. Ne olmuş? Bunca zaman hep amirin kendisi gelirdi. Çayını içip isteğini söyler ve giderdi. Bu seferki konu farklı galiba. Hem de Acele gelsin! demesi nedendir, anlamadım. diye düşünüyordu ki Usta Hangeldi Bay ve Samet Karyedar geldi akşam ziyafeti için.

Esselamü aleyküm Elhan'ım! Erkenden geldik, belki yapabileceğimiz bir şey vardır diye. dedi Samet Karyedar.

Sağ olun büyüklerim, hoş geldiniz! Size düşen vazife elbette ki bu milletin ve bu yurdun hakkında iyi ve hayırlı dualarınızdır! dedi Elhan.

Elhan'ım! Affedersiniz bir şey sormak istiyoruz! Biz gelirken sokağın başında önümüzden Afgan devletinin iki askeri geçti! Buraya mı gelmişlerdi? diye sordu Usta Hangeldi Bay.

Evet, Afgan devletinin amiri beni Balahisar'a çağırmış! İyi ki geldiniz! Siz misafirlerle ilgilenin! Ben de abdest alıp Balahisar'a kadar gidip geleceğim! diye cevap verdi Elhan.

Sizi yalnız bırakır mıyız hiç Elhan'ım! Siz nereye giderseniz biz de ustamla size yoldaşlık edeceğiz. Misafirlerin hepsi kendimizden, yabancı değil! Daha önce gelip gittikleri, yolunu izini bildikleri yer! dedi Samet Karyedar. Elhan abdest aldı, sonra üçü birlikte Balahisar'a gittiler.

Balahisar'a vardılar. Amirin kapısında duran bir asker, Elhan ve yanındakileri görünce hemen içeriye girdi. Amirine selam durup:

Amirim Serpul Elhan'ı iki büyüğüyle geldiler! Buyruğunuz nedir? dedi.

İçeri gelsinler! diye emir verdi askerine. Asker dışarı çıkıp Elhan ve büyüklere Buyrun, amirin sizi bekliyor! dedi.

Samet Karyedar bir adım ileri gidip kapıyı açtı. Önden Elhan, ardından da Samet Karyedar'la Usta Hangeldi Bay girdi şubeye. Afgan amir koltuğunda oturuyordu. Terbiyesizliğinden oturduğu yerden bile kalkmayıp:

Buyurun oturun! deyip masanın önündeki sandalyeleri eliyle işaret etti.

Biz yanlış adrese geldik galiba! dedi, Usta Hangeldi Bay amire bakıp. Yok, geldiğiniz adres doğru! Elhan'ı ben çağırdım. Buyurun, sandalyelere oturun diye cevap verdi amir.

Gerek yok! Biz oturağımız yeri de kimlerle oturacağımızı da çok iyi biliriz! Çağırış nedeninizi bilemedik! Hayır mı? diye ayak üstü sordu Elhan, amirden. Belydi ki amirin saygısızlığına karşı çok sinirlenmişlerdi.

Siz oturun, sonra söyleyeceğim! dedi amir.

Biz kapıdan girdiğimizde eğer sen kalksaydın, biz de otururduk! dedi sert ve yüksek sesle Elhan.

Anladım! dedi ve yerinden kalktı amir. Eline bir kalem almış masanın üzerindeki haritaya bakıyordu. Kâh kalemin ucunu ısıyor kâh da haritanın bazı noktalarını çiziyordu. Elbette ki yaptığı bu hareket de terbiyesizlikti. Sonra:

Misafirleriniz gitti mi Elhan cenapları? dedi ve şaka yapmış gibi gülümsedi amir.

Biz hiçbir zaman misafirsiz kalmadık ve olmadık! Bazısı gitti, ama senin gibi kalanları da var! diye cevap verdi Elhan.

Sizi buraya çağırmanın sebebi de tam buydu! Bir daha böyle kutlamalar Serpul'da olmasın! Anladınız mı? Bu emir Afganistan devleti tarafından verilmiş! Bundan sonra kafanıza göre her şeyi yapamazsınız! diye saygısızca düşünmeden konuşup durdu Afgan amiri.

Öncelikle haddini bil! İkinci olarak da işte bu büyük bir yol! Eğer ananın ağlamasını istemiyorsan, yarına kadar defol buradan! deyip çıktı şubeden Elhan. Ardından da Samet Karyedar ile Usta Hangeldi Bay çıktı. Eve döndüklerinde misafirlerin çoğu gelmişti. Kimisi sofanın üstünde oturuyor kimisi de kazanın başındaydı.

Elhan, Samet Karyedar ve Usta Hangeldi Bay'la kapıdan selam vererek girdi tüm misafirlere: Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz! dediler. Selamlaştıktan sonra Elhan iç havluya gitti. Kör Feyzi hemen koşup, Usta Hangeldi Bay'a:

Ustam hayır mı? Ne dedi Afgan devletinin amiri? diye sordu.

Bir şey demedi Feyzi Bay, hiçbir şey demedi! Ne diyecekti ki? diye yanıt verdi Usta Hangeldi Bay.

Sonra Karyedar'ım siz söyleyin lütfen! Devletin dilini daha iyi biliyorsunuz, neticede! Biz meraktan öldük sabahtan beri! deyip Samet Karyedar'ı konuşmaya mecbur bıraktı Kör Feyzi.

Diyecek bir şey yok ki Kör Feyzi Bay! Merak etmeyin, rahat olun! dedi Samet Karyedar da. Kör Feyzi, ikisinden de cevap alamadığı için tekrar kazanın başına geçti. Usta ve Karyedar'ın ikisinin de sesleri çıkmıyordu. Nihayet akşam oldu ve akşam namazı sofada cemaatle kılındı. Herkes yerine oturdu. Eller yıkandı ve sofralar serildi. Yemekler çıkarılıp afiyetle yendi. Herkes merak içindeyken Elhan gülüyor, şakalaşıyordu, keyfi yerinde gibiydi. Bugünkü Afgan devletinin amiriyle aralarında geçen tartışmayı unutmuş gibi gülüp sohbet ederek yemeklerini yediler.

Yemekler yenildi sofraya toplandı ve eller yıkandı. Kaynayan semaverlerdeki suyla demliklere çaylar demlendi ve piyalelere doldurulup herkesin önüne kondu.

Elhan durumu ne kadar iyi göstermeye çalışsa da halkın merakını dindiremedi. Damolla Abdulkhakim Han sordu:

Sayın Elhan'ım! Tüm büyükleri bir araya topladığımız, özellikle yurt ve elimizin birlik ve beraberliğini korumak için düzenlendiğiniz böylesi ziyafetleri her daim takdir etmişimdir! İlk önce bu güzel ziyafet için kendi adıma minnettarlığımı bildiriyorum. Yalnız buraya gelir gelmez diğer büyüklerden öğrendim ki sizi Afgan devletinin amiri çağırılmış. Doğrusu şaşırım. Çünkü bir şey olduğunda her daim onların kendi gelirdi bir işleri düştüğünde. Ancak bu sefer sizi çağırılmalarının nedenini anlayamadık. Bu yüzden meraktayız! Hayırdır inşallah? deyip konuyu açtı.

Sağ olun Damolla'm, sizin gibi büyüklerin varlığı, milletimizin zenginliğidir! dedi Elhan ve devam etti:

Büyüklerim! Bu akşamki ziyafet size özeldi. Size teşekkür etmek için çağırıştım hepinizi. Büyük küçük, kadın erkek hepinize minnettarlığımı bildirip özel olarak teşekkürlerimi iletmek istiyorum! İyi günümde de kötü günümde de beni yalnız bırakmadığınız için ebediyen hepinize minnet ve teşekkür borçluyum! dedi ve çayını höpürdeterek yudumladı.

Rica ederiz Elhan'ım! İyi ki varsınız! Sizin gibi bir Elhan'ımız olduğu için kıvanç duyuyoruz! dedi Küçük İmam Halife Sabır ve büyüklerinden birkaçı.

Elhan yine sakın sakın devam etti sözlerine: Aziz ulusum! Ben, bana düşen vazifeyi doğru ve en iyi şekilde yerine getirmekle mükellefim. Törelirimizi, tıpkı atalarımızdan kaldığı şekliyle korumak elbette ki başta benim ve sonra da sizin aslî vazifenizdir. Ve şunu da belirtmekte fayda var ki, sizin gibi töreli ve asil bir ulusun Elhan'ı olduğum için çok şanslıyım. Siz var olduğunuz için ben de varım. Siz olduğunuz için yurdumuz var! Ve siz var olduğunuz için törelerimiz yaşıyor. Büyüklerimiz ve alimlerimiz başta olmak üzere hepiniz sağ ve esen olun! deyip oldukça yumuşak ve güzel sözlerle herkese minnettarlığını bildirdi.

Bin yaşayın Elhan'ım! Sizin gibi bir Elhan'ımız olduğu için biz de gurur duyuyoruz. dedi kenarda oturan Harabeli Molla Kerim Aka.

Asyabadlı Yoldaş Hacı: Size ne kadar hizmet etsek de hakkınızı ödeyemeyiz Elhan'ım! dedi.

Estağfurullah Yoldaş Hacı! Biz ne yaptık ki! deyip tevazu gösterdi Elhan.

Hoş ve samimi bir muhabbetten sonra, akşamdan beri içini kemirip duran Afgan amirinin söylediklerini bir türlü unutamamıştı. O anda sessiz duran Molla Hadim ve Kari Âzîmî'ye işaret etti. Tesadüfe bakın ki Kârî Âzîmî Elhan'ın ne demek istediğini anladı ve konuyu sözün özüne getirip başladı konuşmaya:

Hürmetli Elhan'ım eğer bir sakıncası yoksa, akşamki Balahisar'daki görüşme nasıl geçti? Hayırdır inşallah? Afgan Devleti'nin amiri bunca zamandır böyle terbiyesizlik yapıp da Elhan'ı Balahisar'a kadar çağırılmamıştı. diyerek herkesin merak ettiği hususa değindi.

Elhan gülümseyerek Siz var oldukça bu yurttta elbette ki huzur ve güven vardır üstadlarım! Ever, doğru söylüyorsunuz! Eski emirler öyleydi ancak yeni bir akılsız amir olarak atanmış! diye cevap verdi Elhan.

Samet Karyedar Elhan'ı neşeli görünce şakasını yapıverdi:

Bu akşamki ziyafete beni niye çağırmadınız? diye üzölmüştür de o yüzden Elhan'ımızı çağırıştır Afgan subayı. dedi. Herkes gülmeye başladı. Elhan piyalesindeki son yudum çayı içip tekrar konuşmaya başladı:

Afganistan devleti, her yıl türlü planlarla yurdumuzun huzurunu bozmak istiyor galiba. Hepiniz biliyorsunuz! Eskiden heyet adına gelen amir, ilk bu sofanın üstüne gelip otururdu. Ancak, bu günkü amiri ben daha önce görmemiş, kendisiyle hiç tanışmamıştım. Çok terbiyesiz ve saygısız biriymiş salak! dedi Elhan.

Kasap İbrahim, Sadık Han Geldi Bay, Abdurrahim Mest ve çoğu genç sofanın etrafında ayakta durup büyüklerin sohbetini dinliyordu. Elhan'ın bu sözünü duyunca:

Elhan'ım! İzin verirseniz hemen gidip kellesini getiririz o terbiyesizin dedi öfkeli bir şekilde Kasap İbrahim ayağa kalkarak.

Yok, yok! Siz rahat olun! İsteseydim kendim koparırdım başımı! deyip gençleri sakinleştirdi.

Herkes susmuştu. Tek göz tek kulak olmuş dinliyorlardı Elhanlarının kıymetli sözlerini. Elhan devam etti:

Ulusumun şerefli büyükleri! Hepimiz biliyoruz ki dünün güzelliğini bugün ve bugünün güzelliğini yarın bulamayacağız! Dünya ve tabiat gün geçtikçe değişiyor. İşte size tabiattan bir örnek vereyim: Eskiden baharın ilk aylarında bile kar yağıyordu. Hatta çoğu meyveli ağacın çiçeklerini soğuk vuruyordu. İki günlük bahar havasına aldanıp açan badem ağacının çiçeklerini don alıyordu. Bakın görün ki bu günler aslında eskiden karın yağdığı günler! Ancak sanki yaz mevsimindeymiş gibi biz sofanın üstünde oturuyoruz. Buna benzer şekilde her şeyin değişmesi de mümkün. diye söyledi. Ama bir türlü içindekileri söze dökemedi. Çünkü biliyordu, eğer diyeceklerini böyle apaçık söylese ulusun yarasına tuz basmış olurdu. Sonra ulusun öfkesini dindirmek kolay olmazdı.

Molla Hadim ve Kâri Âzimî basiret ve idrâklerinin maharetiyle Elhan'ı az çok anlamışlardı.

Molla Hadîm, Kâri Âzimî ve Damolla Abdülhakim Han gibi üstatların oturduğu tarafa bakarak:

Kıymetli üstatlarım! İki haftadan beri kutlamalar nedeniyle okullar kapalıydı. Yarın cumartesiden başlayıp öğrenciler büyük istek ve tutkuyla sabah erkenden okullarına gelecekler. Siz de belki manevî çocuklarınızı özlemişsinizdir, diye umut ediyorum! Nasıl, hazır mısınız? diye sordu Elhan. Biz dünden hazırız Elhan'ım! Siz okul meselesini bize bırakın. dedi Molla Hadîm.

Bu yurdu ve bu milletin geleceği sizlerin elinizdedir üstadım! dedi Elhan ve devam etti: Hepiniz oğullarınızı ve kızlarınızı okutun! Dünya gittikçe değişiyor bundan sonra yurt da millet de Elhanlıkla idare edilmeyecek! Dünyanın en büyük ülkeleri özellikle Türklerin düşmanı olan Rus ve Amerika hatta Avrupa ve Arap devletlerinin de üzerimizdeki ilk planları yaşamakta olduğumuz yurdumuzu elimizden almaktır. Şunu bilin ki, onların derdi bizim otlak ve yemyeşil tepelerimiz değil. Hatta meyveli bağlarımız da değil. Neymiş acaba, diye düşünüyorsunuz? Tabii ki böyle düşünmekte haklısınız! Ancak sizin ve bizim bilmediğimiz ancak onların oldukça iyi bildikleri çok önemli şeyler var! dedi Elhan.

Molla Hadîm ve Kâri Âzimî birbirlerine bakıp başlarını salladılar. Çünkü konunun ne olduğunu açık bir şekilde anlamışlardı. Hatta Elhan'ın sözlerinden bugünkü Balahisar'da olup bitenleri de anlamışlardı. Elhan piyalesini eline alıp Molla Hadîm ve Kâri Âzimî'ye bakarak:

Değerli üstatlarım! Coğrafya ve tarihten siz iyi anlıyorsunuz! Zaten küçük çocuklarımızın gözünün açılması ve bazı hakikatleri öğrenmeleri için okulda ders veriyorsunuz! Fakat çocuklarımızın büyüüp yetişmelerine daha çok zaman var. Siz bu konuda bildiklerinizi öğrencilerinizin babasına da kısaca anlatın. Elbette bir gecede verdiğiniz derslerle hiçbirimiz âlim olamayacağız. Yine aynı şekilde siz de birkaç şey söylemekle her şeyi öğretemeyeceksiniz. Ancak böyle toplandığımız zamanları, ister gece ister gündüz olsun, ganimet bilin. Büyüklerin de gözünü açmanız yararımızdır! dedi.

Emriniz baş üstüne Elhan'ım! Biz vazifemizi en iyi şekilde yapmakla mükellefiz! deyip Serpul'un başından, sonundan, etrafından kısacası her şeyinden bahsetmeye başladı Molla Hadim ve devam etti:

Yabancılar ve düşmanlar için Serpul ekilecek dümdüz tarlaları, akan nehri ve yürekleri açıp ruhları tazeleyecek havasından ziyâde sahip olduğu maden rezervi çok önemlidir. Geniş yurdumuz Türkistan'ın her karış toprağının altında maden yatıyor. Elbette en önemlilerinden birisi Serpul'umuzda diğeri de Şibirgan'dadır. Serpul'daki maden kara altın olarak bilinen petrol, Şibirgan'daki ise doğal gazdır. Yine aynı şekilde Bağlan şehri ise çimento rezervine, Bedaşan da lal ve mücevher madenine sahiptir. Aybek ve Belh kurşun, kömür, barut ve kükürt yatağıyken, Faryab ise demir ve tuz hazinesine sahiptir. Tahhar ve Kunduz ise altın ve gümüş mahzenidir... Bu yüzden bizi rahat bırakmayacaklar! Allah (cc)'ın verdiği tüm bu hazinelerden faydalanmamız için en büyük ümidimiz ve sermayemiz okuyan kız ve erkek çocuklarımızdır. Bunların her birisi okullarını bitirdikten sonra bizim ve bu güzel yurdumuzun ihtiyacına göre teşvik edilmelidir. Kimisi mühendis olup madenlerimizin üzerine çalışmalar yapsın. Kimisi de mimar ve mühendis olup tarihi eserlerimize sahip çıksın! Doktor, öğretmen, devlet adamı, dilci ve edebiyatçı, din ilimi ve her türlü üstat kendi içimizden çıkmalıdır. Yoksa ne tarihimize sahip çıkabiliriz ne de dilimize! Ne yurdumuza sahip çıkabiliriz ne de mal ve madenlerimize. Her daim uyanık olmamız gerek... Elbette ki biz ana babalara bu hususta en büyük iş ve sorumluluk düşüyor. Çocuklarımızı kesinlikle bugünden itibaren yurdumuz ve ulusumuzun ihtiyacına göre yetişmelerini teşvik

etmemiz farzdır! Vaciptir! Sünnettir! Müstehaptır. Bir tane çocuğunuz olursa mühendis olsun. İki tane olursa birisini mühendis diğeri de öğretmen olsun. Üç tane olursa üçüncüsü doktor olsun. Dört tane olursa dördüncüsü din âlimi, tarihçi, dilci ve devlet adamı olsun! diyerek herkesin gözünü açtı Molla Hadîm.

Kâri Âzimî araya girip birkaç önemli noktaya vurgu yaptı:

Hürmetli büyüklerim! Öyle bir günden korkmamız lazım ki: tarihimizi başkaları yazsın! Ve yine öyle bir günden korkalım ki Acemler camimizin mihrabında durup önümüzde imamlık yapsın. Ve özellikle öyle bir günden korkmamız gerekiyor ki madenler bizden mühendisleriye Acemler olsun! deyip bademi kırıp içindekini herkese yedirdi. Bu değerli sözleri işittikten sonra herkesin gözünden uyku kaçtı. Yâdigâr Hacı, Usta Hangeldi Bay’a bakarak:

Hay biz lanet olasıcalara! Uykudaymışız ya biz Ustam! deyip derin bir ah çekti...

Bu akşam farklı bir akşamdı. Serpul’un belki de tüm Türkistan’ın kaderini bir anda değiştirebilecek bir akşamdı. Geniş Türkistan’ın özellikle Serpul’un güzel bir geleceğinin temeli işte bu akşam planlanıyordu. Serpul halkı çağdaş dönemin ilk adımlarını bu akşam atıyordu elbette...

Sadık, babası Elhan’ın dizine yaslanmış, hocaların sözünü dikkatli bir şekilde dinliyordu. Nerdeyse gece yarısı olmuştu. Elhan, oğlu Sadık’ın başını okşayıp:

Kuzum senin uykun gelmedi mi? Her akşam bu saatte uyuyordun! Kalk oğlum gidip uyu! Sabah erkenden okula gideceksin ya! Gidip uykunu al, yoksa yarın sınıfta uyuyakalacaksın, sonra dersleri de öğrenemeyeceksin! dedi oğluna.

Sadık çok uyanık, zeki ve son derece akıllı bir çocuktur. Okumaya şimdiden çok hevesliydi. Yarın okulun başlayacağını duyunca hemen yerinden kalktı. Herkese iyi geceler diyerek odasına gitti. Şerefli ulusumun büyükleri bir kez daha hepinize gösterdiğiniz lütf için çok teşekkür ediyorum! Eğer sormak istediğiniz bir şey varsa sorabilirsiniz! Yoksa, saat geç oldu, hepinizi Allah’a emanet ediyorum. Yarın çocuklarımızı okula gönderin. Okula gidecek yaşa gelen kız ve erkek çocuklarımızı yarın okula götürüp ismini yazdırın. Zaten bu akşam üstatlarımızın bu geceki değerli derslerini dikkatle dinlediniz. Hâlâ geç değil! deyip Elhan bir kez daha ulusun kulağını çekti, çocuklarını okutmaları konusunda

Ziyafet için çok teşekkür ederiz Elhan’ım! Tanrım gölgenizi başımızdan eksik etmesin! dedi Mirza Kasım Han Bark. Sonra vedalaşarak herkes kendi evine gitti...

Hiçbir varlık insan gibi bihaber dünyaya gözünü açmıyor. Doğduğu gün hiçbir mahluk da insan kadar muhtaç ve çaresiz değil. İnsan, tıpkı bir maddeye benzer. Bu maddeyi hangi amaçla pişirirseniz, o eseri de o amaçla yaratırsınız. İnsan denen bu maddeden dünyanın en kıymetli ve güzel eserini de canavardan daha vahşi bir varlığı da yaratabilirsiniz elbette...

Yeni yılın başlayışıyla küçük çocukların kimisi beş kimisi de altı yaşına girmişti. Onlar, gelecekte habersiz ama geleceğin en kıymetli incileri ve Türkistan'ın gökyüzündeki en parlak yıldızları olacaklarını hiç bilmiyorlardı. Bu yaşlarına kadar tabiat dersini en iyi şekilde okuyup öğrendiler. Bir kısmını ana babalarından, anneler ve dedelerinden bir kısmını da yakınları ve etraftaki diğer insanlardan; geri kalanını da dört mevsimin sıcaklığını ve soğukunu tecrübe ederek öğrendiler. Fakat o hammadde artık pişmiş, kıvamına gelmiş bir çelik gibi demire dönmüştü. Şimdiyse işte bu pişmiş çelikten keskin kılıçlar, kamalar ve hançer yapma zamanıydı. Körelmeyen, eğilmeyen ve kırılmayan bir kılıç yapmak için su ve ateşi birlikte vermek gerekiyordu. Hiçbir zaman paslanmayacak daima parlayacak bir kılıç... Hiçbir yavuz düşmana aman vermeyecek, bir vuruşuyla tüm düşmanların kafasını kesecek bir kılıç olabilmeleri için okul deneyimhaneye götürüp yetenekli ustaların eline teslim ediyordu onları babaları.

Çocuklar yeni bir dünya sahasına ayak basıyordu. Okul, onlar için ayrı bir dünya sayılıyordu.

Ana babalar sabah erkenden uyandı, kahvaltı hazırladılar ve hep birlikte heyecanla kahvaltılarını yaptılar. Sonra anneler kızlarının saçını taradı, üstünü başını giydirdi. Kimisini babasıyla kimisini de dedesiyle gönderdi.

Sabahın yumuşak havasında herkes oğul ve kızlarının elinden tutmuş, okula doğru geliyordu. Çocuklar, gecedeki bulutların suladığı ve rüzgârın süpürdüğü okul yolunda, babalarının ellerinden tutmuş, zevk ve heyecanla süte doyan kuzular gibi oynuyorlardı. Babalar ve dedeler çocuklarını getirip okula yazdırdı. Baba ve dedeleri çocuklarının ismini yazdırdıktan sonra kimisini abilerine ve kimisini de komşuların çocuğuna emanet ederek: Okuldan çıktıktan sonra kardeşlerinizin elinden tutun, doğru eve gidin! deyip işlerine gittiler.

Yurdun dört bir yanından aynı yaşta çocuklar mektepte bir arada idi. Bu manzara küçük çocuklar için özellikle eğlenceliydi. Herkes kendi huyuna göre yeni arkadaşlar buluyordu. Belki yurtlarının ve halkının itibarını kurtarmak için bugünden başlayarak daima birlik içinde olmaları için okulda toplanmaları gerekiyordu.

Letafet okulunun görevlisi Kalendar Ağa ve Cevizcanan okulunun görevlisi Gavsuddin Buba saat sekizi gösterdiğinde yeni eğitim yılının ilk zilini çaldılar. Bu zil sesiyle tüm çocukların kulağındaki ve beynindeki cehalet perdesi yırtıldı. Öyle ki, insan kendi büyüklüğünün hikmetini görmek için dünyevî ve uhrevî hayatında sadece iki kere uyanıyor! İlk olarak bu okul zilinin sesine, ikinci olarak da mahşer günündeki H. İsrail'in üfureceği sūr'un sesine...

Okul zili öyle bir çalıyordu ki, sesi kat kat olan beyin zarına sanki iğne gibi battı. Kulakları çınladı, gözleri parıltıyla açıldı. Kalpleri güp güp atmaya başladı. Bedenen ve ruhen cehaletin en derin, çocukluğun en tatlı uykusundan uyandılar.

Çocuklar bu zil sesinden korkmuş bir ceylan yavrusu gibi koşmaya başladılar. Herkes kendi sınıfına girdi, sandalyesine oturdu. Zaman geçirmeden merhametli öğretmenleri yoklama defteriyle sınıfa girdi. Biraz zaman geçtikten sonra öğretmenler yoklama defterini açtı, adlarını

yeni yazdıran çocukların isimlerini birer birer okudu, böylece öğretmen ve öğrenciler birbirleriyle tanıştılar.

Bugün küçük bir yurt olan sınıf ortamında bir araya gelen ve aynı dersi bir ağızdan öğrenen bu çocuklar, gelecekte geniş Türkistan yurdunda da birlik olmanın, ortak hedef ve amaç doğrultusunda tek ses, tek yürek hâlinde hareket etmenin temelini attılar. Hürmete layık öğretmenlerin ilk dersiyse doğruluk ve dürüstlüktü. Cehalet anlamı taşıyan kara tahtanın üstüne, marifet anlamını taşıyan bembeyaz tebeşirle doğruluk, dürüstlük ve birliğin sembolü olan elif harfini yazdı. Tüm öğrenciler bu dersi iyice öğrendiler ve defterlerine yazdılar. Sonra cehaletle ilelebet güreşmeye ant içtiler.

Öğrenciler öyle bir ant içmişlerdi ki, doğruluk, dürüstlük ve birliğin sembolü olan elif harfini gördüğü her yere yazıp, önlerine çıkan her bir zerreye söyleyerek görünür kıldılar. Duvarlara yazdılar, sokaktaki topraklara yazdılar! Ağaçların kabuğuna kazıdılar; kısacası, önlerine ne çıksa, ellerine ne gelse öğrendikleri dersleri yazıp çizdiler. Belki de her şeye ve her yere yazarak, kazıyarak, çizerek içtiği doğruluk ve dürüstlük antlarına her nesneyi şahit tuttular. Bu, onlar geleceğin en itibarlı ve şerefli şahsiyetleri olacak o çocuklar için imza attıkları senetler sayılıyordu...

Öğrenmenler öğretme hususunda hırslıydı, öğrencilerse öğrenme hususunda. Güya öğrenciler mıknaştı, öğretmenlerinin ağzından çıkan dersler de demir. Öğretmenlerinin ağzından ne çıksa onları cezbediyordu da harfî harfine ezber ediyorlardı.

Günler, haftalar ve aylar zevkle, heyecanla geçip gidiyordu. Her gün yeni bir şey öğrenmenin heyecanı, günden güne çocukların ufkunu açıyordu. İşte bu heyecanla yıllar ardına geçip gitti. Çocuklar artık genç olmuştu. Kalemle kılıcın her birinin yerinde ve en iyi şekilde nasıl kullanacağını çok iyi biliyordu...

Öğretmenlerin gönlüyle rahat ve huzurluydu. Çünkü gözleri arkada kalmayacaktı artık. Hafızalarındaki tüm emanet bilgileri, emanete hıyanet etmeden doğru bir şekilde gelecek nesillere aktarmanın sevincini yaşıyorlardı. Öyle öğrenciler yetiştirdiler ki, Serpul yurduna yetip hatta diğer şehirlerin de baş tacı olacak şahsiyetler yetiştirdiler. Artık, iki dünyada da başları dik, vicdanları rahat, gönülleri dinç ve alınları aktı ulu öğretmenlerin...

Afganistan Devleti, elbette kötü planlarından vazgeçmeyecekti. Bir taraftan, böyle okul ve medreseleri bahane ederek Canım cicim dese de diğer taraftan Türkistan halkının mezarını kazıyordu. Günlerden bir gün, Afganistan Devleti'nin adamları Kabil'den bir heyet getirerek okulları teftiş etmek istedi. Elbette yanlarında defter, kalem gibi hediyeler de getirmişlerdi. Öğrencilerin yeteneklerini ölçmek ve bazılarına hediye vermek istiyorlardı. Kim bilir belki de Afganistan Devleti'nin yalan ve sahte tarihini öğrencilerin öğrenip öğrenmediklerini imtihan etmek için gelmişlerdi. Kendi düşüncelerine göre diktikleri ağaçların meyvesini görmek için teşrif etmişlerdi...

İlk gün heyet Letafet okuluna gitti. Letafet okulu altı yıllık orta okuldu. İlk başlayan öğrenciler beşinci sınıftaydılar. Heyet birkaç dakika idarede oturdu, öğretmen ve müdürle biraz konuştuktan sonra müdüre: Şimdi öğrencileri de bir görelim! İsterseniz beşinci sınıftan başlayalım! deyip odadan çıktılar. Heyet ve müdür önde arkalarında öğretmenler yavaş yavaş yürüyerek doğru beşinci sınıfa vardılar. Sınıfın kapısından giren müdür ve heyeti gören öğrenciler ayağa kalktılar. Heyete selam verdi, hoş geldiniz deyip yerlerine oturdular.

Heyettekiler kendilerini öğrencilere tanıttı. Kabil Devleti'nin selamlarını öğrencilere ilettikten sonra:

Okul bitirdikten sonra ne olacaksınız? diye sormaya başladı. Rûzi Kul Han öğretmenin oğlu Amanullah yerinden kalktı ve doktor olmak istediğini söyledi. Diğer taraftan Muhammed Bay'ın oğlu Abdulahad Ülker mühendis, başka bir köşeden Sadık Hangeldi Bay'ın oğlu Şerif Han öğretmen olmak istediğini ifade etti. En ön sırada oturan Hacı Abdurrahman'ın oğlu Abdulgaffar Beyânî'ye sordu heyetten biri Sen ne olmak istiyorsun? diye. Abdulgaffar gülümseyerek Siyasetçi! diye cevap verdi. Böylece her bir öğrenci sırayla kalktı, okulu bitirdikten sonra gelecekte ne olacaklarına dair hedeflerinden bahsettiler. Sonra Molla Hadîm'in oğlu Muhammed Nur ayağa kalktı ve:

- Saygıdeğer misafirler, öncelikle ta uzaklardan zahmet edip geldiniz. Hepinize geçmiş olsun ve hoş geldiniz! diyorum. İkinci olarak siz de bilirsiniz bu altı yıllık ortaokuldan mezun olduktan sonra ne doktor ne mühendis ne de öğretmen olabiliriz! Öğretmen, doktor, mühendis ve siyasetçi olabilmemiz için en azından liseyi bitirmemiz şarttır. Oysa bizim şehrimizde lise yok! Ben tüm sınıf arkadaşlarım adına Afganistan Devleti'nden bizim okulumuzu liseye yükseltmesini ve gerekli derslik malzemelerini göndermesini istiyorum! Saygılar! deyip yerine oturdu.

Aferin! Senin gibi bir öğrencimizin cesurca fikrini söylemesine çok sevindim! Doğru söylüyorsun. Liseyi okumadan öğretmen, doktor ve mühendis olmak mümkün değil. Ben bu isteklerinizi kesinlikle merkeze iletteceğim! İnşallah sizler altıncı sınıfa bitirmeden okulunuz lise olacak! diyerek öğrencileri mutlu etti heyettekilerden biri. Sonra başladı öğrencilere soru sormaya. Sorduğu tüm sorularına öğrencilerden mantıklı ve doğru cevaplar aldılar. Tüm öğrencileri defter ve kalemle ödüllendirdikten sonra sınıftan ayrıldılar. Yanındaki başka bir sınıfa girdiler, o sınıfın öğrencilerine de soru sorup hediyeler verdiler. Heyet Letafet Okulu'ndan çok memnun bir şekilde ayrıldı, müdür ve öğretmenleri takdir ettiler. Ertesi gün Cevizcanan Kız Okulu'na gitmeyi planladıklarını bildirdiler...

Heyet sabah kalktı, Serpul'un lezzetli kaymağı, tereyağı ve sıcacık petiriyle kahvaltı yaptılar. Sonra çantalarını ve öte berilerini alıp Cevizcanan Kız Okulu'na doğru gittiler. Okulda kız çocuklarını da yakından gördüler, onlara da sorular sordular. Yeteneklerini ve zekalarını ölçtükten sonra Aferin! diyerek takdir ettikten sonra tüm öğrencilere defter ve kalem hediye edip mutlu mesut Kabil'e döndüler.

Altı ay sonra Serpul'daki iki okulun da liseye yükselmesine dair kabul mektubu ve emri geldi. Letafet okulu Minhac Sırac Lisesine ve Cevizcanan okuluysa Cevizcanan Kız Lisesine yükseldi.

Serpul'un evlatları artık lise okuyabilirdi. Her biri bilgilerini arttırıyor, çift taraflı keskin bir kılıç olmak için işte bu fırınlarda işlenip geleceğe hazırlanıyordu...

Yıllar su gibi akıp geçiyordu. Aradan üç dört yıl geçmeden, liseleri kontrol etme bahanesiyle yine Kabil'den birkaç kişilik bir heyet geldi.

Afgan Devleti'nin bunca merhametinin sebebi tabii ki belliydi. Çünkü yıllarca Serpul halkının kafasını karıştırmak için çalışıp çabaladılar. Ancak töreli ve vatansever ataların kafasını karıştıramadılar. Bunun için Türkistan'a bir türlü hâkim olamadılar. Şimdi amaçları, işte bu okullar vasıtasıyla yeni neslin kafasını bulandırmak ve böylece kısa yoldan Türkistan'a hâkim olmaktı. Heyet Türkistan yurduna gelmeden önce bu hususta bir casus gibi dersler alıyordu. Onlara göre bunca yıldır töreli ana ve babaları değiştiremedikleri için artık değiştirmeye çocuklardan başlamayı planlamışlardı. Bu nedenle amaçları her türlü kötü planlarını masum çocukların üzerinde uygulayıp gelecek neslin beynini yıkamak şeklindeydi. Ancak şunu bilmiyorlardı ki, kurdun oğlu akıbet kurt olurdu!...

Heyet ya da herhangi bir misafir Serpul'a gelince doğru Elhan'ın misafirhanesine giderdi. İş bitinceye kadar Elhan'ın misafirhanesine kalırlardı. Heyet sabah kalkıp kahvaltı yaptıktan sonra karınlarını kaşıya kaşıya yavaş yavaş Minhac Sırac Lisesi'ne gittiler. Bu seferki heyet başka kişilerden oluşuyordu. Okul idaresinin odasında biraz dinlendikten sonra müdür ve öğretmenlerle dokuzuncu sınıfa girdiler. Öğrencilerle selamlaşıp tek tek tanıştılar. Sonra heyetten biri:

Dersleriniz zor değil mi? Öğrenebiliyor musunuz? diye sordu. Ön sırada oturan Ata Kerim Han Zere'nin oğlu Muhammed Halim:

Şimdiye kadar zor gelmedi! Bundan sonra da zor gelmez diye düşünüyorum! Saygılar! dedi.

Sabah kahvaltıda yediği ham kaymak ve yağlı petir başına çıkmış olmalı ki, heyetten birisi birdenbire:

Afganistan'ın kaç yıllık tarihi vardır? diye Sordu.

Yersiz ve amaçsız böyle soru sorulmazdı elbette. Bu soruyu duyunca hem heyet arkadaşları hem de öğretmenler şaşırıldı. Öğrenciler de heyetin böyle bir soruyu sormasını şaka sanıp cevap vermeden öylece durdular. Öğrenciler, tarih ve coğrafya derslerini öğretmenlerinin tavsiyesiyle çok dikkate alıyorlardı. Elbette ki, tarihi öğrenmek için ellerindeki yazılan ve yazdırılan okul tarihinden ziyada gerçekten yaşanmış hakiki tarihi öğretmenleriyle birlikte tartışıyorlardı. Çünkü Üstat Molla Hadîm ve Usta Kâri Âzimî gibi diri ve canlı tarih ve tarihçi nimeti bakımından zengindiler.

Hacı Abdurrahman oğlu Abdulgaffar Beyanî ön sıradan sınıf arkadaşlarına dönüp gülümsedi. Sonra da ayakta duran heyet ve öğretmenlere bakarak Ben cevap versem olur mu? deyip yerinden kalktı.

Buyur seni dinliyoruz! dedi, soru soran heyet üyesi.

Afganistan'ın iki yüz elli yıllık bir tarihi var! dedi Abdulgaffar.

Heyet gülümseyerek Sizin tarih öğretmeniniz kim? diye sordu.

Yanıbaşımızdaki hürmetli Molla Hadîm cenapları! deyip cevap verdi yine Abdulgaffar.

Heyet o yana bu yana bakmaya başladı. Molla Hadim öksürerek Molla Hadîm benim! Bu okulda tarih dersini ben veriyorum! dedi. Soruyu soran heyet üyesi çok öfkeleni. Yüzünü buruşturup:

Üstat! Niye öğrencilere Afganistan'ın tarihini doğru dürüst öğretmediniz? Afganistan'ın beş bin yıllık bir tarihinin olduğunu nasıl bilmiyorlar bu öğrenciler? deyip sesini biraz yükseltti heyet üyesi.

Affedersiniz, siz de soru sormayı bilmiyorsunuz galiba! Öğrencimiz iki yüz elli yıllık dediğinde siz de Nasıl iki yüz elli yıllıkmış? Birazcık bahset bakayım, deseydiniz elbette doğru cevabı alırdınız efendim! diyerek öfkeyle cevap verdi Molla Hadîm.

Heyet üyesi bu sözü duyunca ağzının suyunu zor yutkundu. Molla Hadîm'in sözleri ve verdiği cevap oldukça ağır gelmişti ona. Heyet üyesi öfkesini belli etmemeye çalışarak, yumuşak bir sesle yine Abdulgaffar'a sordu:

Bizse beş bin yıllık diye biliyoruz! Sen neden iki yüz elli yıllık dedin? Elindeki tarih kitabına iyice baktın mı? Benim bildiğim kadarıyla elindeki kitapta beş bin yıl diye yazıyor! Yoksa sen bu sınıfın en tarih bilmez öğrencisi misin? deyip tehditvari sözlerle Abdulgaffar'ı etkilemek istedi. Abdulgaffar da töreli ve ahlaklı olduğundan sessiz duruyordu. Çünkü öğretmenleri de sınıftaydı. Ancak heyet üyesinin tehdit içeren sözlerine sinirlendi. Öğretmeninden ve öğrencilerden izin isteyerek açtı ağzını yumdu gözünü:

Hürmetli misafirler, öncelikle yurdumuza sonra da okulumuza hoş geldiniz! Heyet olarak gelmenizin gereği olarak biz öğrencilere soru sormak hakkınız ve vazifenizdir! Fakat bu tavır ve üslupla değil! Şimdi de bu konuda benden cevap isteyen heyet üyemizi muhatap alıp size bir soru soracağım:

Ben güneş gibi parlak bir hakikati kaynak gösterip iki yüz elli yıl dedim. Mademki siz beş bin yıl diye iddia ediyorsunuz! Neyi kaynak gösteriyorsunuz? Teşekkürler! deyip yetmez yaşı, sıcak başı⁵¹ gereği sordu.

Heyetin kafasız olduğu nezaketsizliğinden belliydi. Utanmadan saçmaladı:

Önce sen söyle sonra ben söyleyeceğim! dedi.

⁵¹ Yetmay yaşı ıssık başı.

Gaffar başladı: Afganistan adı, Abdal kabilesinden Ahmed Şah denen bir kişi tarafından iki yüz elli yıl önce, yabancılara fikri ve desteğiyle adlandırıldı. Bu gerçeği hepimiz biliyoruz elbette! Şimdi siz söyleyin bakıyım? Beş bin yıllık tarihiniz neye göredir? dedi.

Diğer heyet üyesi müdür ve öğretmenlerle sohbeta dalmışlardı. Aptal heyet üyesi ile Gaffar'ın tartışması çok ilginçti. Kimi zaman öğretmenler de fark ederek bazı sorulara gülümsüyordu. Müdürle sohbet eden heyet üyesi arkadaşının ahmaklığını görüp dayanamadı ve Yeter artık! Saçmalama! diyerek birkaç kere susturmaya çalıştı. Aptal heyet üyesinden bu konu hakkında hiçbir cevap alamayınca yine Gaffar'ın kendi cevap verdi: Doğru söylüyorsunuz! Şu anki Afganistan coğrafyasının beş bin yıllık bir tarihi vardır. Bizden önce bu coğrafya Araplar tarafından Horasan diye adlandırılmıştı. Ondan önce de Baktarya imiş. Ve bazı şüpheli tarih kaynaklarında Aryana gibi adlarla da yer almış. Bu adların yani Horasan ve Baktarya tarihini Afganistan tarihiyle birleştiremiyoruz. Eğer birleştirirsek, bu konu coğrafi bir tartışma konusu olacak, tarihî değil. Affedersiniz! dedi. Abdulgaffar daha dokuzuncu sınıf olduğu için tarihini ancak bu kadar özetleyebiliyordu...

Heyet çok öfkeli bir şekilde: Devam et! Nasıl tarih değil, coğrafya konusuymuş? diye yine sordu.

Tarih daima coğrafyalarda yaşar. Tarihin en önemli tarafı, aktörler ve figürlerin şah matından bahsetmesidir. Ancak coğrafya dağ ve taşıyla her zaman vardır ve tarihin gerçekleşme ve yaşanma sahnesidir! Siz, beş bin yıl diye sadece coğrafyadan bahsediyorsunuz, tarihten değil. Afganistan'ın aktörleri Afganlar ve tarihi de Afganistan Devleti'nin kuruluşundan sonra başlıyor! Siz Horasan ve Baktarya'nın tarihini Afganistan tarihinden sayamazsınız. Onlar başka milletlerin tarihidir. Baktaryaların tarihi hâlâ meçhulse de Horasan'ın tarihi çok açık bir şekilde bilinmektedir. Bu coğrafya, Horasan adını Araplardan alması ve sonra da nice yıl Arapların burada hüküm sürmüş ve kendi tarihini yazmış olsa da ondan sonra yaklaşık bin yıla yakın arda ardına Türkler hüküm sürmüş. O zamandan bu yana yaşananlar Türklerin silsile hâlinde kurdukları saltanat ve şanlı imparatorluğuna aittir. Özür dileyerek son bir şey daha söylemek istiyorum! Konu coğrafyaysa bu topraklar Türkistan toprağıdır, Afganistan toprağı değil! diyerek net bir şekilde açıklayıp yerine oturdu.

Soru soran heyet üyesi içini kurt kemirmiş gibi kâh ileri kâh geri volta atıp duruyordu. Tartışma uzamasın diye diğer heyet üyesi araya girdi:

Aferin sana! Bildiğinin arkasına durup savunman çok hoşuma gitti. dedi ve bu tartışmayı bitirdi. Sonra da iyi dersler dileyip sınıftan çıktılar. Heyet çok öfkelenmiş olmalıydı ki, diğer sınıflara girmeden okuldan ayrıldılar. O gün akşama kadar heyet başını Gaffar'ın cesareti, bilgisi ve Afganistan Devleti'nin dokuz yıllık planının hiç işe yaramamış olduğu düşüncesi kafasını bozdu. O gece yattılar ve kahvaltılarını yapıp Cevizcanan Kız Lisesi'ne doğru yola koyuldular. Okulun müdiresi Bibi Ayşe Kadı ve öğretmenlerden Molla Hayrünnisâ heyeti kapıda hoş geldiniz diyerek karşıladılar. Sonra hep birlikte yavaş yavaş okula girdiler. Koridorun duvarlarına güzelce

çiçekler, mumlar ve kelebeklerle süslenmiş ve her çerçevenin içine çok hoş ve mânâlı şiirler yazılıp asılmıştı. Heyet üyelerinden biri müdire ve öğretmenle ayak üstü okul hakkında konuşuyordu, diğer bir heyet üyesi dünkü tartışmadan beri hâlâ kendine gelememişti. Kaşlarını çatık, elini arkasında kavuşturmuş hâlde yavaş yavaş duvara asılan çerçevelerin önüne gidip durdu. Uzun uzun bakarak çerçevelerin içindekileri okumaya çalıştı. Ancak okuyamadı. Bir şiirin altındaki şairin mahlasını okudu, Şefika Dibac yazılıydı. Sonra arkasına dönüp konuşmakta olan heyet üyeleri ve öğretmenlere Şefika Dibac kim? diye sordu.

Bizim öğrencilerimizden biri! diye cevap verdi Molla Hayrünnisa.

Kaçıncı ve hangi sınıfta okuyor? diye tekrar sordu heyet üyesi.

Şu an dokuzuncu sınıfta! Şefika kızımız sınıfının birincisidir, çok çalışkan bir kızdır! diye yanıt verdi öğretmen.

Heyet üyesi öfkeli bir şekilde duvara bakıp Çalışkan olduğu belli! dedi, sonra heyet üyeleri Bibi Ayşe Kadı ve Molla Hayrünnisa'ya bakarak:

Siz bu okulda hangi dilde ders veriyorsunuz? diye sordu.

Fars ve Peştun dilinde ders veriyoruz. Dedi.

Ben duvardaki çerçevede yazılan her şeyi satır satır gözden geçirdim. Ancak Peştun ve Fars dilinde tek bir sözcük bulamadım. dedi, heyet üyelerinden biri.

Peştun ve Fars dilinde olan yazılarımız da var. Koridor boyunca duvarda asılıdır. Birsızdan göreceksiniz! İsterseniz sınıflara gidip öğrencilerle yakından tanışın ve yeteneklerini ölçün. dedi Bibi Ayşe Kadı...

Müdire Bibi Ayşe Kadı önde, heyet üyeleri arkasında sınıfa girdiler. Öğrenciler ayağa kalktı, selam verdiler. Hoş geldiniz! diyerek yerlerine oturdular. Heyet üyelerinden biri:

Kolay gelsin kızlar! Dersler nasıl? Zor değil mi? diye sordu.

Yok! dedi tüm öğrenciler bir ağızdan.

Ne güzel, yavaş yavaş liseyi de bitiriyorsunuz! Sonrası için ne gibi planlarınız var? diye sordu heyet üyelerinden biri. Öğrencilik hevesiyle kimisi doktor olacağım dedi, kimisi mühendis, kimisi de öğretmen diye cevap verdiler.

Çok güzel hedefleriniz var, maşallah! Her biriniz hedeflerinize ulaşacaksınız inşallah! diyerek onları teşvik etti heyet üyelerinden biri. Dün, Minhac Sırac Lisesi'nde dersini alan heyet üyesi sessizdi. Bir anda araya girip:

Sınıfın birincisi kim? dedi. Şefika ayağa kalkıp Benim! dedi.

İsmin ne?

İsmim Şefika.

Soyadın Dibac mı? diye sordu.

Evet Dibac soyadımı kendim verdim. Peki, siz nereden biliyorsunuz? diye sordu Şefika.

Duvardaki yazılarda adımı gördüm! Çerçevelerin içindeki şiirleri sen mi yazdın? diye sordu.

Birkaçı benim şiirim! Elbette diğer şairlerimizin şiirlerine de yer verilmişti. diye cevap verdi Şefika. Heyet üyelerinden bir diğeri, durum yine dünkü gibi tartışmaya dönmesin diyerek araya girdi ve yumuşak sesle:

Biz okuyamadık! Daha doğrusu okuduk ama anlayamadık! hangi dilde yazılmış? diye sordu.

Kendi dilimiz, Özbekçeyle yazıldı. dedi Şefika.

Özbekçe yazmayı nereden öğrendin? diye sordu heyet üyeleri.

Tüm öğrenciler bu saçma soruyu duyunca gülmeye başladılar. Şefika da sınıf arkadaşlarıyla beraber güldü ve:

Vay tövbe! dedi ve devam etti. Özbekçe kendi dilim! Ana dilim! Ata dilim! Yurdumun ve töremin dilidir! Nerden öğrenebilirim sizce? deyip gülümseyerek heyet üyesinin sorusuna soruyla cevap verdi. Soran heyet üyesi sustu, ne diyeceğini kendisi de bilemedi. Yine Şefika:

Siz Fars ve Peştun dillerini nereden öğrendiniz? diye gülümseyerek sordu. Diğer öğrenciler de güldü. Cevap bekliyorlardı heyet üyelerinden.

Zaten dün Minhac Sirac Lisesi'nden sinirle ayrılmışlardı. Bugünkü manzara da hiç hoş değildi. Size iyi dersler! deyip sınıftan çıktılar. Heyet üyelerinden biri müdire Bibi Ayşe Kadı ve öğretmen Molla Hayrünisa'ya diğer sınıfa doğru yürürken öfkelenen deli heyet üyesi onlardan ayrılıp kendi başına kapıya doğru yöneldi. Yani bu okulda da sinirleşmişti. Muhafazakâr olan diğer heyet üyesi de müdire ve öğretmenle vedalaşıp ayrılmak zorunda kaldı ve arkadaşıyla çabucak okuldan ayrıldı.

Öfkelen heyet üyesinin sınırları o kadar tepesine çıkmıştı ki, belki ömrü boyunca binlerce kez kin ve nefretle hatırlayacaktı Serpul ismini.

Elbette heyet üyeleri böyle beklemedikleri bir denetimden sonra Kabil'e iyi haberlerle dönmeyeceklerdi. Artık Serpul yurdu ve Türkistan dağlarının bağı onlara zindan ve cehennem misali dar gelecek gibi görünüyordu. Okuldan çıkar çıkmaz doğru Elhan'ın misafirhanesine varıp eşyalarını toplar toplamaz otogara gittiler ve Kabil'in yolunu tuttular tekrar. Çocuklar heyecan ve istekle hedeflerine doğru derslerini alıp yollarına devam ettiler...

Vakit, ırmağındaki su gibi akıp gidiyor ve dönmek nedir hiç bilmiyordu. İnsan ömrü de bu zaman ırmağında tıpkı su yüzeyindeki bir saman gibi akıp geçiyordu. Yeni insanlar geliyor ve eski insanlar yollarına gidiyordu. Çocuklar yiğit, yiğitler yetişkin, yetişkinlerse yaşlanıyordu. Her gün geçtiğinde güzelliği ve rahatlığı da kendisiyle alıp götürüyordu. Ertesi güne dünün güzelliği, bereketi, sağlığı, rahatlığı ve samimiyetinin ufacık bir esamesini bulmak neredeyse imkansızdı.

Sabah ezanıyla horozlar ötmeye başladı. Yıldız Hatun da nazlı yavrusunu emzirip uyuttuktan sonra çıkıp abdestini alıp namazını kıldı. Sonra mutfağa kahvaltı hazırlamaya gitti. O sırada kaynanası Baybeçe Hatun da geldi. Gelini Yıldız Hatun'a Günaydın! deyip kendisi mutfağın damına çıktı ve porselen tabaklardaki süttten kaymakları ayırmaya başladı.

Ana Hatun her sabah kalkıp namazını kıldıktan sonra eline tesbihini alıp pencerenin ardından dışarıya bakıyordu. Ancak bu sabah abdest almaya çıkmamıştı.

Yıldız Hatun bir iki kere pencereye baktı. Ama Ana Hatun'u göremedi. Kaynanası Baybeçe Hatun'a Bu sabah Bibi Ana'm uyuyakalmış galiba! Bu sabah abdest almaya da çıkmadılar. Her sabah namaz kıldıktan sonra pencerenin ardında oturlardı. Ancak bu sabah görünmüyorlar. dedi. Akşam iyilerdi. dedi kaynanası.

Yoksa uyuyakaldılar mı ki?... Allah korusun, inşallah bir şey olmamıştır! Yaşlı adama itibar edilmez⁵² çünkü. Benim de endişe ve meraktan aklım başımdan gitti. Gidip bir göreyim! dedi ve kaynanasının yanından geçip Ana Hatun'un odasına gitti.

Selamünaleyküm Bibi Ana'm! dedi.

Ana Hatun kafasına yorganı çekmiş, yatıyordu. Gelini Yıldız Hatun'un sesini duyunca kafasını yavaşça yorgandan çıkardı.

Aleyküm selam kızım! Günaydın! dedi zar zor kısık bir sesle.

İyi misiniz Bibi Ana'm? Bu sabah abdest almaya çıkmadığınızı fark edince endişelendim! Şu ana kadar pencereye bakıp durdum, aklım gitti. Sizi göremeyince gidip sorayım diye geldim! dedi Yıldız Hatun.

Bu sabah hiç gücüm yok kızım! Sabah ezanını duyunca abdest almak için çok çabaladım lakin kalkamadım. Elimde ve ayağımda hiç güç kalmamış. Pencereden tutup kalkayım, gözlerim kararı, üzerime bir ağırlık çöktü. Tekrar yerime düşmüşüm kızım! deyip yavaş yavaş zar zor konuşabildi. Yıldız Hatun telaş içinde ne yapacağını bilemedi. Yine Ana Hatun:

İnsan yaşlanınca işte böyle oluyor kızım! dedi.

Yıldız Hatun hemen Ana Hatun'un koluna girdi. Belinden tutup yavaşça kaldırdı. Sırtına ve yanlarına yastık koyup oturttu:

Siz güzelce oturun Bibi Ana'm! Kahvaltı da hazır. Ben hemen sofrayı getireceğim. Biraz süt, petir yeseniz size can olur, gücünüz yerine gelir inşallah! deyip odadan çıktı.

Baybeçe Hatun erkenden çayı demleyip sıcacık petir ve ekmelele sofraya donatmıştı. Kaymağı kaselere doldurmuş, sütü de çaydanlığa koymuştu. Yıldız Hatun gelip sofrayı Bibi Ana'nın odasına götürdü. Yakup da dışarıdan geldi. İçeriye girer girmez annesi, oğluna:

Bu sabah babaannen iyi değil yavrum! Yanına gidip bir hâlini sor bakalım! Karın da sofrayı babaannenin odasına götürdü! dedi. Yakup Bay koşarak babaannesinin odasına vardı:

Bibi Ana'm, canım babaannem! Ne oldu size? deyip hemen babaannesinin dizinden tutup önüne oturdu.

İyiyim kuzum! dedi, zar zor. Yakup Bay, babaannesinin ellerinden tuttu, elleri sanki buz tutmuştu.

⁵² Karrı adamge itibar yoq.

Elleriniz çok üşümüş babaannem! deyip babaannesinin ellerini avucunun içinde aldı, ısıtmaya başladı.

Sofra serildi. Herkes sofranın etrafında toplandı. Ana Hatun'a bir bardak süt içirdiler. Ana Hatun kısık bir sesle zar zor, tane tane konuşuyordu:

Sadık kuzum! Kahvaltını yaptıktan sonra gidip Aray Hatun teyzeni çağır! Mestkelin Hatun'u da çağırısın. dedi ve tekrar gözleri kapandı. Bu sabah kimsenin boğazından yemek geçmedi. Elhan ise dağ taraflarına gitmişti. Haber vermek için Kör Feyzi'yi gönderdiler.

Çok zaman geçmeden yurdun yetenekli ebe kadını Kasap Hala, yurdun molla ablaları Molla Mehtap Şah, Molla Zübeyde Han, Molla Zülfiye ve Molla Mihri Can, yurdun kadın kollarının başı Cangül Hatun ve Madeşer Hatun geldiler Büyük Analarının hâlini sormaya. Bir süre sonra Ana Hatun kendine geldi, gözlerini açtı. Başında duran hatunları görünce, kaş göz işaretiyle yere oturmalarını istedi. Bir elinden Aray Hatun, diğerden Mestkelin Hatun tutarak yavaşça doğrulttular. Ana Hatun'un hâli kalmamış, gücü tükenmişti. Eli ve ayağı buz tutmuş ve yemeden içmeden kesilmişti. Yurdun iki genç anası ve kendi elleriyle yetiştirdiği manevî kızları iki yanında oturmuşlardı. Aray Hatun başladı söze:

Anam! Annecim! Size ne oldu? Dün akşam sapaşağlamdınız. dedi. Ana Hatun güçlükle gözlerini açtı. Aray Hatun'un gözlerine baktı, başıyla şimdi gitme zamanı dercesine işaret etti.

Yakın ve uzakta yaşayan yurdun hatunları haberi alır almaz gelmeye başladılar. İkinci ezanı okunurken Elhan da eve vardı. Atından iner inmez annecim diyerek odaya koştu. Odanın içi kadınlarla doluydu. Elhan şaşkınlık içinde Annecim! Anam! Ben geldim, neredesiniz? Size ne oldu?.. diyerek gözleri anasını arıyordu bir oda dolusu kadının arasında. Kadınların arasından geçti. Arkasına ve yanına yastıklar dizilmiş annesinin önüne diz çöktü. Buz kesen ellerini tuttu. Hüngür hüngür ağlayarak göz yaşları içinde kaldı. Ana Hatun gözleriyle oğluna işaret ederek Yaklaş oğlum, seni bir öpeyim. dedi. Oğlu ne demek istediğini anlayıp göz yaşları içinde annesinin boynuna kollarını doladı. Ana Hatun oğlunun yüzünden öptü ve başını oğlunun omzuna koydu. Derin bir nefesle bir iyi kokladı oğlunu. Sonra ana oğul birbirlerinin gözlerine derin derin baktılar. Ana oğulun bu bakışları birbirlerine son bakışlarıydı. Elhan'ın yaşları sel olup aktı gözlerinden. Bir iki dakika sonra Ana Hatun'un dudakları kımıldadı, kelimeyi şehadet getirdi. Başını yavaşça oğlunun göğsüne koydu. Ruhunun can kuşu, ten kafesinden uçtu, kanat çırparak canana doğru yükseldi. Kadınların çığlıkları her yanı sardı. Artık Azrail de görevini yerine getirip gitmişti. Elhan dakikalarca annesinin cansız bedenini bağrına bastı, kokladı, Anam, anacığım... diyerek annesinin naaşının üzerinden ayrılmadı.

Herkes sustu. Gökyüzü sustu... Bulutlar olduğu yerde kımıldamadan durdu, dünya kararlı. O gece gökyüzüne ay bile çıkmadı. Her gün daha akşam olmadan ötmeye başlayan cırcır böcekleri bu gece sustu. Serpul'un üzerine kara bulutlar çöktü. Sanki her şey yasa boğulmuştu...

Kadın erkek, çoluk çocuk, büyük küçük herkesin dili tutuldu. Herkes ne yapacağını şaşırmış, beyni durmuştu. Ne yapacaklarını bilmez hâldeydiler...

Gece gece Ana Hatun'un ölüm haberi tüm yurda yayıldı. Duyan herkes kadın erkek, büyük küçük şaşırmış bir hâlde cenazeye geliyordu. Türkistan'ın dört bir köşesine Ana Hatun'un ölüm haberi yayıldı. Komşu şehirlerin Elhanları da sabah namazına kadar yetiştiler cenazeye...

O gün şehirde tek bir dükkân bile açılmadı, kimse işine gitmedi. Yeri ve göğü bir matem almıştı.

Elhan'ın ayağa duracak hâli kalmamıştı, ağlamaktan. Sanki koca dünya Elhan'ın başına çökmüştü. Annesinin cenazesinin başından hiç ayrılmadı. Bir türlü göz yaşlarına hâkim olamadı. Kimi zaman ağlamaktan üstüne ağırlık çöküyor, kendinden geçiyordu. Cenaze için uzaktan yakından gelenleri Yakup Bay ve abisi karşılıyordu. Baybeçe Hatun da iki geliniyle cenazeye gelen kadınları karşılıyordu. Okul ve medreseler tatil edilmişti. Sanki her şey matem ve yas içindeydi. Gökteki güneş de sıcaklığını ve aydınlığını saçmıyordu. Rüzgâr esmez, yapraklar kımıldamaz, kuşlar da ötmez oldu...

Kette İmam'ın bahçesi insanlarla dolup taşı. Komşu şehirlerden gelen Elhanlar, erbablar ve büyükler Elhan'ı sorup duruyorlardı.

Molla Hadîm ve Kâri Âzimî, Usta Hangeldi Bay'ı da yanlarına alıp dış havluya geldiler. İçeriden Aray Hatun ve Mestkelin Hatun'u çağırıyorlardı. Molla Hadîm, Elhan'ın hâlini sordu, sonra uzaktan yakından gelenlerin cenazeyi beklediğini söyledi. Aray Hatun:

Hürmetli büyüklerim! Elhan'ımız annesinin cenazesini kucakladı ve bırakmadan ağlıyor. Şükür ki, siz geldiniz, sağ olun, iyi ki geldiniz. Bizim gücümüz etmedi Elhan'ımızı odadan çıkarmaya. Siz buyurun gelin, Elhan'ımızı teselli edip dışarı çıkarın. Biz de geç kalmadan Ana'mızın cenazesini yıkayıp abdest aldıralım, öğlene namazına kadar cenazeyi hazırlayalım! dedi.

Aray Hatun ve Mestkelin Hatun önden ve Kâri Âzimî, Molla Hadîm ve Usta Hangeldi Bay arkalarından içeriye girdi. Dosdoğru odaya gittiler. Annesinin cenazesini kucaklayıp oturan Elhan'ın bir omuzuna Kâri Âzimî ve diğer omuzuna da Molla Hadîm elini koyup teselli etmeye başladı. Molla Hadîm:

Başımız sağ olsun Elhan'ım! Şüphesiz, ölüm haktır! Her canlı bu şerbeti içecek! Zamanı geldiğinde hepimiz er ya da geç bu yalan dünyadan göç edeceğiz. Bize düşen vazifeyse gidenlerin vasiyetlerini yere getirmek, Allah'ın farzı ve peygamberimizin sünnetine uygun davranmaktır! deyip Elhan'ın gönlünü yumuşatmaya çabaladı...

Hürmetli Elhan'ım! Ya Allah, kalkın yerinizden. Biz çikalım artık. Rahmetli Bibi Ana'mın manevî kızları Aray Hatun ve Mestkelin Hatun ablalarımız buradalar. Bunlar annelerine son borçlarını da ödesin. dedi, Usta Hangeldi Bay.

Kâri Âzimî: Elhan'ım! Hepimiz sırayla işte bu geçici dünyadan gideceğiz. Rahmetli Bibi Ana'm, bizim de anamız gibiydi. Elbette tüm yurdun hatta geniş Türkistan'ın ulu anasıydı. Bu yastan bizim de yüreğimiz pâre pâre. Ancak ölüm haktır. Gelin biz dışarı çikalım. Uzak ve yakından cenazeyi iştirip gelenler var. Komşu şehirlerden de Elhanlarımız, erbablarımız ve

büyüklerimiz gelmiş. Duyanların çoğu geldiler. Kimileri de yolda belki. Bırakalım kadınlar işlerini yapsın! deyip bu üç büyük Elhan'ın koluna girip onu odadan çıkardılar.

Aray Hatun ve Mestkelin Hatun annelerine son borcunu ödemek için hazırlardı. Ana Hatun'un naaşına gusül aldırıldılar, cennetin bembeyaz kıyafeti olan kefenini giydirdiler. Etir ve kâfûr serpip cenazeyi hazırladıktan sonra dışarıdaki büyüklere haber ettiler.

Erkekler gelip, Ana Hatun'un tabutunu götürmek istediler. Ancak bir dünya kadının arasından tabutu alıp çıkmak o kadar kolay olmadı. Feryat figanlar göğü tuttu. Kadınlar ulu annelerinden ayrılmak istemiyordu. Herkesin dilinde ayrı bir methiye vardı. Göz yaşları sel olup aktı. Tüm insanlar mateminden kara giymişti. Böylece tüm yurttta matem vardı.

Büyükler Ana Hatun'un tabutunu omuzlarına alıp evden çıktı. Binlerce insanın arasından Ana Hatun'un tabutu elden ele değmiyordu. Ne kadar matemde ve kötü bir olay yaşıyor olsalar da Ana Hatun'un tabutu tıpkı kraliçelerin tahtı gibi halkın arasında omuzdan omza taşınıyordu. Ana Hatun halkı ve yurduyla adım adım vedalaşıyordu. Nihayet son toprak olan Katta İmam Kümbeti'ne varıldı. Tabutu Kette İmam Camisi'nin sofasına koydular. Caminin içi, büyük sofanın üstü, geniş bahçe alanı hatta sokaklar bile insanla dolup taşı. Cenaze namazına Mevlvî Muhammed Osman imamlık yaptı. Sonra mübarek cenaze Kette İmam'ın batı tarafına aile mezarlığına defnedildi.

O gün, Türkistan halkı ve yurdu için çok kara bir gündü. Halk Takdir-i ilahi deyip analarını toprağa verdi, kabrin başında Elhan'a baş sağlığı dilediler. Elhan için anasından ayrılmak ne kadar zor olsa da annesiyle vedalaşarak büyüklerle döndü.

Katta İmam camisine geldiler ve dua merasimi başladı. Tüm Türkistan'dan insanlar ardi arkası kesilmeksizin grup grup Elhan'a baş sağlığı dilemeye geliyorlardı. Sonra gidip, Türkistan'ın anasının mezarını ziyaret ediyor, toprağını öpüp dönüyorlardı. Gelen kadınlar dua etmek ve baş sağlığı dilemek için Elhan'ın evine gidiyordu. Molla Hayrûnnisa, Molla Mehri Can Hatun, Molla Mehtap Şah Hatun, Molla Zülfiye Hatun ve Usta Hangeldi Bay'ın kız torunu Molla Zübeyde Hatun sırayla Bibi Ana'larının ruhunu şad etmek için yüksek sesle Kuranı Kerim okuyorlardı. Dua merasimi günlerce sürdü.

Böylece geniş Türkistan'ın tüm yurtlarında Türkistan'ın Anası Ana Hatun için gıyabında cenaze namazı kılınıp Fatihalar okundu.

Ne kadar Aray ve Mestkelin Hatun sağ olsalar da Ana Hatun'un aralarından göçüp gitmesi Serpul halkını öksüz yetim bırakmış oldu...

İnsan bir ağacı ya da bir çekirdeği küçücük bir umutla toprağa gömüyor. Kimisinin meyvesini yemek kimisinin de gölgesinde oturmak için. Kimisinin de dalından bir baston ve gövdesinden kapı pencere yapmak için. Hiç olmasa, ateş yakıp ısınmak için ekiyor ve diyor...

Zamanında bu yurdun geleceği için Kabil'e gönderilen İsmail eğitimini tamamlayıp İsmail Han olup Afganistan Devleti'nde makam sahibi, itibarlı bir kişi oldu. O zamanki devlet

kanunlarına göre İsmail Han Serpul halkının Kabil'deki en muteber ve güvenilir şahsiyeti sıfatındaydı. Afgan lehçesinde Gundmişir unvanı verildi İsmail Han'a. Böylece okuma bahanesiyle İsmail'den sonra Kabil'e giden Kâri Muhammed Yakup Han'ın oğlu Yakup ve Said Ma'sûm Mahtûm'un oğlu Abdulkhakim temel derslerini verdiler ve fakülteyi yüksek bir dereceyle bitirdiler. Çalışkan ve yetenekli oldukları için yine devlet tarafından Kabil Üniversitesi'nde hoca olarak işe başladılar...

Ana Hatun'un ölümünü Kabil'deyken duydular. Bu kötü haberi duyunca elleri ayakları titremeye başladı. Doktor Yakup Vahidî ve Doktor Hakîm Şer'i, Türkistan annesinin ölüm haberini duyar duymaz şaşkınlık içinde Gundmişir İsmail Han'ın çalıştığı yere gittiler. Perişan, renkleri sararmış bir hâlde İsmail Han'ın kapısını çaldılar. İçeriden buyurun sesini duyunca izin isteyerek içeriye girdiler. Gundmişir'in de gözü biraz kızarmıştı. Bu kötü haberi duyup sabaha kadar ağlamışa benziyordu.

Duydunuz mı abim? dedi, Vahidî Gundmişir'e.

Duydum Vahidî cenapları, duydum! ... Bibi Ana'mız vakitsiz gitmişler. Şimdi işimiz çok daha zor olacak! dedi. Yine gözlerinden dökülen boncuk boncuk yaşlar yanaklarına damladı. Masasının üzerindeki evrakları toplayıp dosyaların içine yerleştirdi. Ve çekmeceye koydu. Doğrusu kafası karıştı ve ne yapacağını bilmiyordu. Vahidî ve Şer'i de ondan çok farklı bir durumda değildi.

Abim! Biz Şer'i cenapları ile birkaç günlük izin alıp Serpul'a gitmek istiyoruz! Siz de gelmek isterseniz birlikte gidelim! Ne dersiniz? diye sordu Doktor Vahidî.

İsmail Han o sırada evrakları toplayıp dolaba koyuyordu. Sonra arkadaşlarına:

Biz gitsek bile ne değişecek Anamız gittikten sonra? dedi.

Doktor Vahidî: Abim, ölüm elbette haktır. Fakat Anamız gitmiş olsa bile Elhan'ımız varlar ya! Takdir-i İlahi'ye bu kadar üzölmek de Allah'ın hoşuna gitmez.' dedi.

İsmail Han işlerini bitirip, dolabın kapısını kilitleyip yerine oturdu. Derin bir nefes alıp, önce Doktor Şer'i'ye, sonra da Doktor Vahidî'ye bakarak: Biliyor musunuz? diye söze başladı:

Beş yıl önce rahmetli babam öldü. Ardından daha iki sene geçmeden de annemi kaybettim. İnanın ki, bu kadar üzölüp perişan olmamıştım. Çünkü onların gitmesiyle toplumda ve yurttta bir eksiklik hissedilmeyecekti. Ancak Bibi Ana'mızın, Ana Hatun'un ölümü, törenin ölümü demek. Bu kadar hassas bir süreçte anamızın ölmesi Türkistan halkının yetim kalması demektir, doktor arkadaşlarım

Benim endişemim sebebi de işte bu. Ben rahmetli Bibi Ana'mdan çok şeyler öğrendim. Benim şu sandalyede oturmamın en büyük sebebi rahmetli Bibi Anamızdır. Onun vefatı, artık bu dünyada olmadığı gerçeği sadece Serpul için değil belki de tüm Türkistan yurtlarının bir felakete uğramasına sebep olacak! Bizler Kabil'de olduğumuz için Afgan Devleti'nin tüm kötü planlarından haberdarız. Eğer ki, Afganlar bugüne kadar Türkistan'daki kötü emellerini gerçekleştiremedilerse bilin ki, bu da rahmetli Bibi Ana'mızın varlığı ve engel olması

nedeniyleydi. Afganistan Devleti ondan çok korkar ve onu her zaman Türkistan Anası diye anardı. Şimdiyse Afgan Devleti'nin yolu açıldı! Allah milletimizi korusun dostlarım! deyip içindekileri arkadaşlarıyla paylaştı.

Doğru söylüyorsunuz abim! Rahmetli Bibi Ana'mız siyaset, töre ve düşünce anlamında eşi benzeri bulunmayan bir kişiydi. Bir daha bu dünyaya onun gibi bir muhterem zât gelmez dedi doktor Şer'î.

İsmail Han, Doktor Vahidî'ye bakıp:

Şu hassas dönemde bana da size de çok iş düşecek! Artık hepimizin boynundaki yük daha ağır, yolumuz daha çetin olacak! İsterseniz, bir iki gün bekleyin. Ben de işimden kısa bir izin alıp birlikte gideriz inşallah! Bir iki gün geç gitmek sizler için bir sıkıntı yaratmaz değil mi? dedi.

Doktor Vahidî: Yok abim! Benim için sıkıntı değil, inşallah Doktor Şer'î cenaplarının da acelesi yoktur, diye düşünüyorum. dedi Şer'î'ye bakıp.

Estağfurullah, ne sıkıntısı. Siz nasıl ve ne zaman isterseniz ben için tamam! dedi Doktor Şer'î. Sonra vedalaşarak ayrıldılar...

Serpul'dan sinirlenerek çıkan heyet üyeleri Kabil'e varmışlardı. Türkistan'ın diğer yurtlarına gönderilen heyetler de vazifelerini yerine getirdikten sonra dönüp geldiler. Afganistan Devleti'nin eğitim ve öğretim bakanlığı tarafından Heyetler Denetleme ve Rapor Verme Toplantısı adıyla bakanlık salonunda büyük bir toplantı ayarlandı. Bu toplantıya Kabil Devleti'nde çalışan Türkistan yurtlarının büyükleri de çağrılmıştı. İsmail Han Gundmişir de Serpul halkının temsilcisi olarak oradaydı.

Bakan'ın girişiyile salona sessizlik hâkim oldu. Bakan gidip yerine oturunca programa göre her heyet yaptıklarını ve gördükleri aksamaları teker teker sunmaya başladı...

İlk Bedahşan şehrine giden heyet üyeleri raporlarını sunmaya başladı. Her şeyin çok güzel ve yolunda olduğundan, tüm Bedahşan'daki okulların öğrencilerinin kitaplarda yazılanları çok istekli bir şekilde şevk ve zevkle okuyup öğrendiklerini söyledi. Sonra bakana bakıp şakalaşır gibi: Büyükleri hâlâ eski ve kadîm töre ve fikirlerince yaşıyorlar! dedi. Ve tekrardan raporunu sunmaya devam etti. Şuanki kitap ve okulların Bedahşan nüfusu için yetersiz olduğunu dile getirerek, Bedahşan'ın nüfus yoğunluğu nedeniyle mektep ve kitap hususunda daha çok ilgilenmesini istedi. İkinci olarak Kunduz şehrinde gelen heyet üyeleri raporunu sunmaya başladı. Bu heyet üyelerinin raporu da az bir farkla Bedahşan'nın raporuna benziyordu.

Tahhar heyeti, Tahhar halkının okumaya çok meyilli ve istekli olduğunu söyledi. Yalnız çocukların okulda değil de daha çok cami imamının yanında okumayı tercih ettiklerini söyleyip mevcut okul ve kitapların şu an için yeterli olduğunu belirtti...

Aynı şekilde Bağlan, Semengan ve Belh şehirlerinden dönen heyetler de farklı bir şey eklemeyen kimisinin Bedahşan ve Kunduz'a, kimisinin de Tahhar'a olan benzerliğinden bahsettiler.

Faryab heyeti, Faryab halkından duydukları memnuniyeti bildirerek kadın erkek tüm halkın okula gösterdiklerini yoğun ilgiyi ve çocuklarını büyük bir istek ve şevkle okumaya ve öğrenmeye teşvik ettiklerini bildirdiler. Ancak sıkıntılarının okul ve öğretmen eksikliği olduğunu ve okuma yaşına gelmiş çocukların çokluğunu dile getirdiler. En sevmedikleri şeyin de Faryab halkının onların sorularına Özbekçe ve Türkmençe yanıt vermeleri olmuş. Yine de heyet Mevlvî Abdülgânî İlmî cenaplarının tercümeleleriyle halkın isteklerini öğrendiklerinden söz ettiler.

Şibirgan'dan dönen heyet de tebessüm ederek Hürmetli bakanım! Şibirgan'da yaşadıklarımız da Faryab'dakilerden farklı değil. diye söze başladı: Yalnız gönderdiğimiz kitaplar oradakilere çok yabancı gelmiş. Öğretmenleri matematik, geometri ve dinî ilimler gibi dersleri Özbekçe ve Türkmençe olarak veriyorlar... dedi.

Artık toplantıda bir köşede oturan Serpul heyetindeydi sıra. Heyet üyeleri ilk önce bakana bakıp:

Serpul'un gundmişiri İsmail Han da aramızdaymış! İsterse onlar anlatsın! deyip toplantının sessizliğini bozdu. Demek ki, hâlâ kızgınlığı geçmemiş ve öfkesi dinmemişti. Tüm heyetler birbirlerine bakarak Hayırdır? diye konuşmaya başladılar.

Bakan da şaşırıldı. Kâh heyete kâh da İsmail Han'a bakıyordu. Böyle üstü kapalı bilmeden hiçbir şey anlamadı. Sonra öksürüp herkesi susturdu ve Ne oldu? aranızda bir tatsızlık mı çıktı? dedi heyet üyelerine bakarak.

Yok, bakanım! Aramızda hiçbir şey olmadı. Ancak biz tüm heyet arkadaşlarımızdan daha farklı olaylar yaşadık! dedi.

İsmail Han, Ana Hatun'un ölüm haberini aldığından beri zaten perişan hâldeydi. Heyet üyelerinin bu sözünü duyunca daha da perişan oldu. Çünkü heyet üyelerinin Serpul halkıyla yaşadıklarından habersizdi. Bakan İsmail Han'a:

Serpul gundmişiri İsmail Han cenapları! Serpul'da her şey yolunda mı? Bir şey mi oldu da bizim haberimiz yok? diye sordu. İsmail Han tebessümle:

Serpul'a gitmeyeli çok zaman oldu. Şimdi Serpul'un durumunu sizinle heyet üyelerimizden öğreneceğiz hürmetli bakanım! dedi ve devam etti: İki yıldan fazladır, zaman bulup Serpul'a gidemedim. Son zamanlarda da Serpul'dan hiç kimse gelmedi. Yalnız dün aldığım habere göre, Serpul halkının anası Ana Hatun hakkın rahmetine kavuşmuş. Fakat Türkistan anasının ölümü heyet üyelerimizi bu kadar öfkelendiremez. Şimdi heyet üyelerimizin kızgınlığının nedenini birlikte öğreneceğiz sayın bakanım! dedi.

Ahh! Başımız sağ olsun! Allah rahmet ve mağfiret eylesin! Devletimizin nezdinde oldukça saygın bir yeri vardı! Şimdi Serpul halkı yetim kaldı desek, yanlış söylemiş olmayız! Tekrardan başınız sağ olsun! dedi bakan. Sonra heyet üyelerine bakarak:

Siz kötü bir zamanda gitmişsiniz! Demek Serpul halkı matemdeymiş! Bu yüzden de sizler vazifenizi en iyi şekilde yapamadığınız için üzgün görünüyorsunuz! dedi. Heyet üyeleri Ana Hatun'un ölüm haberini alınca öfkeleri biraz olsun dindi ve bu kez kısık bir sesle Öncelikle Serpul

halkının başı sağ olsun! Yalnız biz Serpul'dayken sağlığı yerindeydi! Demek biz döndükten sonra bu olay meydana gelmiş sayın bakanım! dediler.

Peki şimdiiye kadar raporlarınızı sunmamanızın sebebi nedir? deyip, biraz sinirlenerek sordu bakan:

Hürmetli bakanım! Biz buradan bir amaç doğrultusunda onlara kitap ve malzeme gönderdik. Doğru mu? Okul açtık! Fakat onlar bizi kandırmişlar! deyip önlerindeki dosyada yer alan evrakları kâh üste kâhsa alta koyuyordu. Sürekli bir evrak arıyor gibiydi. Bir taraftan dosyayı karıştırırken: Serpul'da öğrenciler o kadar zeki ve uyanık ki, kitaplarını okuyup bitirmiş ve konuları iyice öğrenmişler. Aynı zamanda doğru ve yanlış olan her şeyin analizini de yapmaya kadirler. Büyüğünden küçüğüne kadar en mantıklı tahlili size bir bir yapıyorlar. diye kendi kendine konuşup durdu. O sırada aradığı evrakı bulmuştu galiba. Sonra bakana döndü ve o konuşmadan önce bakan konuşmaya başladı: Nasıl tahlil? Nasıl bir analiz? Raporumuzun konusu çocukların ders ve diğer sıkıntılarıdır! Analiz ve tahlil çocukların neyine? Analiz ve tahlil gibi akademik tartışmanın üstesinden kimi âlimler bile gelemiyor! Sen ne diyorsun? Doğrusu ben seni anlayamadım! dedi bakan, heyet üyelerine bakarak.

Hürmetli bakanım! Mesela, tarih kitabındaki hiçbir bilgiyi kabul etmiyorlar! Okul duvarlarındaki yazılar ise Özbekçe yazılmış! Niye diye sorduğunuzda mantıklı cevaplar verip yaptıkları işin de verdikleri bilgilerin de arkasında duruyorlar! Elbette öğretmenleri de onları kolluyor. Bana sorarsanız tüm emeğimiz ve planlarımız boşa gitmiş gibi hürmetli bakanım! deyip dosyasını kapattı. Diğer şehirlerden gelen heyetler birbirlerine bakıp dudaklarını büktü, Vay be! diyerek başlarını salladı ve Biz, en büyük sıkıntıyı biz çektik diye düşünüyorduk! Bir de şunlara bakın hele! Vay be Serpul halkı! diye kendi aralarında konuşmaya başladılar. Bakan önce İsmail Han'ın gözüne uzun bir süre dik dik baktıktan sonra heyet üyelerine dönerek:

Artık planımızda başarılı olacağız heyet üyelerim! Ana Hatun'un ölümüyle Serpul halkının beli büküldü. İşimiz bundan sonra hiç de zor olmayacak! Sağ olun! dedi.

İsmail Han ne kadar Afgan Devleti'ne yakın olsa da Serpul halkının huzursuz olmasına sebep olacak hiçbir şeye dayanamazdı. Bakanın son hakaretvâri sözü, İsmail Han'ın taze yarasına tuz serpmiş gibi oldu.

Bakan yerinden kalkıp iki elini masaya koydu. Başka sunacak ve söylenecek bir şey yoksa toplantıyı burada bitireceğiz! dedi heyet üyelerine bakarak. Heyet üyeleri birbirlerine bakıp hepsi bir ağızdan Bizim söyleyeceklerimiz bu kadar. Sizin başka bir emriniz varsa buyurun biz hizmetinizdeyiz! dediler.

Teşekkürler! Türkistan'ın dağlı ve taşlı yolarından yorulup geldiniz! Gidip evlerinize dinlenin! deyip masanın üzerindeki Karakul şapkasını alıp başına taktı ve herkesle vedalaştı.

İsmail Han bundan birkaç yıl önce de Serpul hakkında böyle hakaretvâri sözlere şahit olmuştu. Afgan Devleti'nin en meşhur pehlivanı, Serpul pehlivanı Açıl Pehlivan tarafından ağzı burnu toprağa sürülmesi münasebetiyle Afgan Devleti'nin padişahı Zâhir Şah İsmail Han'a Siz

misafir ve heyet nedir bilmiyor musunuz? Siz hürmet nedir, saygı bilmiyor musunuz? Benim en meşhur pehlivanıma saygısızlık edip psikolojisini bozmak ne zamandan beri sizde yaygınlaşmıştır? Peki siz bekleyin! Günü gelince Serpul bir yana tüm Türkistan'ı başınıza yıkmadan bırakmayacağım! dediği sözler hâlâ İsmail Han'ın kulaklarına çınılıyordu. Bu derdin üstüne bakanın bugünkü Ana Hatun öldüyse, artık işimiz kolay! sözüyle Afgan Devleti'nin kötü emellerine daha da çok inandı.

Artık İsmail Han'a Kâbil daha da dar geliyor, tıpkı hapse tıkmış gibi hissediyordu. İşinden bir haftalık izin alıp Doktor Vahidî ve Doktor Şer'î ile Serpul'a doğru yol aldılar...

Dostluk çözülmeyen bir kördüğündür. Herkes tüm hayatı boyunca yüzlerce ve binlerce kişiyle tanışıyor ve arkadaş oluyor. Ancak dostlarının sayısı bir elin parmaklarını geçmiyor. Dost olmak değil, belki de dost kalmak hünerdir. Çünkü dost kalmak, her türlü karakersiz insanın fitratı değildir.

Elhan bir kez daha Türkistan yurtlarının tüm Elhanları, erbabları ve büyükleriyle bir araya gelmişti. Bu kez tabii ki sevinçli ve mutlu gününü değil, gam ve dertlerini paylaşmak için beraberdiler.

Cenaze merasiminin üzerinden on gün geçmesine rağmen gelen dostları, Elhan'ı böyle büyük elem ve dertle baş başa bırakıp gitmek istemiyorlardı. Rahmetli Ana Hatun, bir tabire göre tüm Türkistan Elhanlarının anasıydı. Bu yüzden bütün Elhanlar, erbablar ve büyükler rahmetli Ana Hatun'a anam diye hitap ediyorlardı.

Bir akşam tüm büyükler sofada oturuyordu, yine dillerinde rahmetli Ana Hatun'un verdiği öğütler vardı. Herkes Büyük Ana'dan duyduklarını hatırlayıp söylüyordu. İsmail Han Gundmişir, Doktor Vahidî ve Doktor Şer'î gecenin karanlığında Kabil'den geldiler. Arabadan iner inmez doktor Şer'î sordu: Saat geç olmuş! Yarın mı gitsek Elhan'ımızın yanına? dedi.

İsmail Han çantasını omuzuna aldı ve Dostlarım, ben çantamı eve bıraktıktan sonra ne kadar geç olursa olsun gidip Elhan'ımızı bir ziyaret edeceğim! Eğer gitmezsem bu gece gözüme uyku da girmeyecek zaten! dedi.

Doktor Vahidî: Gundmişir cevapları! Ben de sizin gibi düşünüyorum! Yalnız önce gidip aileme haber vereceğim ve sonra hemen Elhan'ımızın yanına gideceğim! dedi.

Öyleyse ben de bu gece sizinle varacağım Elhanımızın yanına! dedi Doktor Şer'î.

Üçü de çantalarını bırakmak için eve gitti. Aileleriyle ayak üstü görüşüp konuştular ve geceyle baş sağlığı dilemek için Elhan'ın evine doğru yol aldılar. Doktor Vahidî arkadaşı Doktor Şer'î'yi yoldan aldı. İsmail Han Gundmişir de Mal Bazar Camisi'nin dış kapısında arkadaşlarını bekliyordu. Sonra üçü birlikte Elhan'ın evine vardılar. Fakat manzara düşündükleri gibi sakin ve sessiz değildi. Büyük sofa yine büyüklerle doluydu, sıcak bir sohbet ve muhabbet var idi.

Esselamu aleyküm! diyerek girdiler ve büyüklerin elini öpüp sofanın bir köşesinde oturdular. Doktor Şer'î Büyük Ananın mübarek ruhuna Fatiha okuyup bağışladı ve Elhan'a baş sağlığı diledi.

Dostlar sağ olsun. diye cevap verdi Elhan ve devam etti: Nasılsınız çocuklarım? Sağ salim gelmişsiniz. diye hâl hatır sordu.

Teşekkürler Elhan'ım! Maalesef, Bibi Ana'mızın dünyadan göç ettiğini duyunca Kâbil bize dar geldi, sığamadık. Biz de yola düştük! dediler.

Elhan Biraz geç kalmışsınız ama sağ olun yine de gelmişsiniz! Karnınız aç mı tok mu? Açsanız yemek var. Karnınızı doyurun, gecen uzun sonra sohbet ederiz! dedi.

Teşekkürler Elhan'ım! Şimdi tokuz, sağ olun! dediler.

Sonra Elhan, İsmail Han Gundmişir, Doktor Vahidî ve Doktor Şer'î'yi tüm misafirlere tanıttı. Bu gece üçü de dışarıdan gelen misafirlerle tanıştılar. Çaylarını içip biraz dilenmişlerdi ki, Molla Hadîm, İsmail Han'a bakarak:

İsmail Han! Birkaç gün önce Kabil Devleti'nden bir heyet gelmişti! Yalnız Serpul'dan memnun ayrılmadılar. Kabil'de sizinle görüştüler mi? diye sordu.

Evet, onlarla görüştüm hocam! Yalnız, sizlere çok alınmış olarak dönmüşler! dedi Gundmişir.

Nasıl alınmışlar? Niye diye sormadınız mı? deyip araya girdi Kâri Âzîmî.

Ben sormadım üstadım! Yalnız tüm Türkistan'dan donan heyetlerin rapor sunma toplantısına ben de katılmıştım! Fakat onların sizlerden şikâyeti onların hedef ve amacına göre öğrenci yetiştirmemenizdir! Bundan dolayı alınmışlar! dedi İsmail Han.

Neymiş onların amacı? Söyleyin bakıyım! Biz de öğrenelim Gundmişir cevapları! diye sordu Tahhar Elhan'ı.

Şimdi size de söyleyeceğim deyip başladı anlatmaya İsmail Han Gundmişir ve devam etti: Sizin yurdunuz Tahhar'a da heyet göndermişlerdi. Tahhar heyeti de şehrinizin eğitim raporunu sundu hürmetli Elhan'ım! Bundan iki hafta önce o heyetten biri Serpul'a gelmişler. Bir iki gün içinde işlerini bitirip Kabil'e dönmüşler. Dönen heyetler bakanlığın büyük salonunda büyük bir toplantıyla tüm Türkistan'ın eğitim raporunu sundu. Yalnız dönen heyetlerin hiçbiri bakanı sevindirecek bir rapor sunmadılar. Özellikle Serpul'a gelen heyet diğer heyetlerden biraz daha farklı bir rapor sundu. dedi.

Tövbe estağfurullah! Biz bir yanlış veya hata yapmadık ki! Peki devam edin siz! dedi Kâri Âzîmî.. İsmail Han kaldığı yerden devam etti:

Sizlerden bir yanlış ve hata yapmış olacağına zaten inanmayız üstatlarım! Ancak konu şöyle, heyetlerin sınıfları teftişleri sırasında öğrencilerimizin birine tarih dersinde bir soru sormuşlar! Doğru mu? diye sordu Kâri Âzîmî'ye.

Evet doğru! Öğrencimiz de çok güzel bir cevap verdi heyet üyelerinin sorularına! dedi, Kâri Âzîmî.

Konu da işte o doğru cevap üstadım! dedi ve devam etti: Ama Afgan heyetlerinin istediği cevabı vermemiş öğrencimiz. Üstüne Afganistan tarihinin de yanlış yazıldığını dile getirip

tarihinizi doğru yazın bu tarih kitabı doğru değildir, demiş. diye konunun özünü anlattı Kâri Âzimi'ye.

Herkes hayrat ve şaşkınlıkla dinliyordu. Anlamadım! Nasıl yani? diye araya girdi Molla Hadîm:

Ben öğrencilerime her daim doğru bir şekilde tarih derslerini öğrettim. Öğrencilerimiz de doğru tarihi öğrendiğinden onların sahte ve uyduruk tarihinin yanlış olduğunu yüzlerine söyledi bu kadar. dedi Molla Hadîm.

Bu kadarcık şey için mi kızmışlar da alınıp gitmişler? diye sordu Elhan.

Hayır Elhan'ım! Dahası heyetler kız okulunu da ziyaret etmişler. Okulun duvarındaki yazılara gözleri ilişmiş. Okumak istemişler ancak okuyamamışlar! dedi İsmail Han. Herkes bir ağızdan gülmeye başladı.

Neredeki cahili heyet diye göndermişler ha! dedi Semengan Milletvekili Bay Murat Han.

Yok, öyle değil vekilim! Yazıları Özbekçe olduğu için okuyamamışlar, dedi ve devam etti İsmail Han. Heyet, biz dilimizi ve tarihimizi öğrenmek için bunca masraf ediyoruz, ancak onlar bizim bütçemizden kendi dil ve tarihinin üstüne çalışıyor diye sinirlenmişler! dedi.

Affedersiniz Gundmişir cenapları! Afgan Devleti'nin amacı ne? Bunlar bizden ne istiyor? diye sordu Bedahşan Elhan'ı Aşur Muhammed Han Kötek.

Gerçi rahmetli Bibi Ana'm bu hususta sizi bilgilendirmiştir. diye düşünüyorum. Yine de size yakından şahit olduğum, kendi kulaklarımla duyduğum bazı şeyleri ve Afganistan Devleti'nin bizim üzerimizde ne gibi emelleri olduğunu baştan sona anlatacağım. diye başladı Gundmişir. Afganistan Devleti bizim güzel yurdumuz Türkistan'ımızı kendi isimlerine tapu etmişler. Doğrusu şu an geniş Türkistan'ın bir bahçesi bile bizim değil. Türkistan yurdu tüm Afgan kabilelerine Amanullah Han tarafından verilmiş. Ancak onlar bu taraflara bizden korktukları için gelemiyorlar. Örneğin Serpul İshakzey⁵³ denen Afgan kabilesine verilmiştir. Yani biz bu toprakların bir karışına bile sahip değiliz! Meymene Ahmedzey hanedanına verilmiş. Aynı şekilde Kunduz ve Tahhar, Vardaklı hanedanlarına ve Tarahil'lere dağıtılmış. Bedahşan, Mezar ve Semengan da öyle... diye bilgi verdi İsmail Han.

Bu sözleri duyduktan sonra, tüm Elhanlar ve büyükler Hay sizin. deyip sinirlendi. Gerçi buna benzer şeyleri rahmetli Ana Hatun'dan da duymuşlardı. Ancak bu sözleri ardı ardına işitmek Afgan Devleti'ne karşı herkesin öfke duymasına neden oldu. Bağlan hakimlerinden biri olan Mirza Abdülhak Bek ve Rüstem Bek cenapları da İsmail Han'ı dinliyordu. Birden:

Babasından mı kalmış da kendi kafalarına göre tapu veriyorlar? Biz, Türk Milleti daha ölmedik! deyip yüksek sesle ve öfkeli bir şekilde konuşmaya başladı, Bağlan hakimlerinden Mirza Abdülhak Bek:

⁵³ **İshakzey**: “zey” oğlu demek, İshak oğulları.

Mirza Bek abim! Ben ve siz Türkistan yurdunun muhafızıyız! Hele şu Türkistan dağından bir adım bu tarafa geçip bu topraklar bizim desinler, ağzını burnunu kırıp oraya gömmezsek namerdiz. deyip ciddileşti ve kendini tutamadı.

Elhan'ın yanında oturan Bağlan Elhan'ı Kette Bay erbab: Mirza Abdülhak Bey Han, Hâkim Rüstem Bek Han! Buradan dönünce diğer büyükleri ve erbapları da bilgilendirin! Bu çok önemli ve ciddi bir konudur! Siz yarın dönün! Ben de çok durmayıp geleceğim! dedi. Geldiğinden beri sessizdi Doktor Vahidî. Birden Kette Erbab'a:

Elhan'ım ve Hakimlerim! Peştunlar çoktan gelmiş, yurdumuza yerleşmişler. Hatta düzenlerini kurmuş yaşamaya devam ediyorlar bile! Biz saf, habersiz, iyi niyetli bir şekilde her şeyi hoş görüyor, bir şey demeden öylece duruyoruz! dedi. Nasıl gelmişler? Hani? Nereye yerleşmişler? Bizim haberimiz yok? Yoksa şu Afgan zulmünden kaçıp gelen Acemleri mi diyorsunuz? ... dedi Mezar Elhan'ı Rûzi Kul Bay Kervanbaşı.

İsterseniz, bu konu hakkında abim İsmail Han Gundmişir size daha detaylı bilgi versin, sizi aydınlatsın! dedi Doktor Vahidî.

Herkes İsmail Han'a bakıyordu. Pür dikkat dinlemeye başladılar. İsmail Han yine söze başladı:

Afganistan Devleti, yurdumuz Türkistan'ın karış karış toprağını Afgan kabilelerine tapu ettiğinden biraz önce bahsettim! Mademki konu açıldı ve bazı büyüklerimiz hâlâ meselenin ne olduğunu doğru dürüst bilmiyor, anlatayım ben! deyip devam etti: Türkistan'ımız şehir şehir, kent kent parçalanarak Afgan kabilelerine tapu edildi. Tapu verilen kabilelere: Artık gidin mallarınıza mülklerinize sahip çıkın! diye kesin emir verildi. Onlar, biz Türklerden korkuyorlardı ve bu yüzden gelemiyorlardı. Sonra kabileler kendi aralarında bir plan kurup biz Türk milletinin nabzını ölçmeye başladılar. Eğer ki, bu sınavdan olumlu bir sonuç alırlarsa Türkistan yurduna sahip çıkmayı başaracağız diye düşünüyorlardı. dedi. Sonra Faryablı Mevlevî Anber: Demek, Mevlevî Sâhip İlmî'nin geçen sefer hatırlattığı Herat ve Kandahar hatırası doğruymuş! dedi. Affedersiniz Gundmişir cenapları araya girdiğim için! Siz devam edin! dedi yine Mevlevî Anber.

Plan kabileler arasında şöyle kararlaştırıldı: Biz, ilk başta diğer kabileleri mecbur edip Türkistan yurtlarına göç ettireceğiz! Eğer ki, Türkler bu kabileyi iyi karşılayıp onlara dokunmazlarsa, ardından bizler de yavaş yavaş gidip yerleşeceğiz! demişler. Sonra kabileler Afgan Devleti'nin yardımıyla Kabil'in etrafındaki köy, kasaba ve uzak mahallelerden özellikle İstelif bölgesinden, Şeker Dere'den ve Kara Bağ bölgesinden insanlara zulüm ve işkence etmişler. Hatta Afgan Devleti'ne karşı çıkan köy ve kasabaların insanlarını katletme emri vermiş, evlerini yağmalayıp yakmışlar. Ve hepsini Türkistan'a doğru göç ettirmişler. Bu zavallılar sadece üzerindekiyle kaçıp Türkistan'a gelmişler. Her şehre beş on aile sığınmışlar. Biz, Türk milleti de bize sığınan bu İstelif kabilesine sahip çıkmış, ev verip iş bulmuşuz. Kardeşimiz gibi sıcak bağrımıza basmışız. Afganlara bu yaptıkları imtihanın sonucu çok iyi geldi. Ancak hâlâ daha emin değiller ve korkuyorlar. Yine de bu sonuca çok itibar etmemişler. Sonra her kabile kendi içinden

en fakir ve talihsiz akrabasını zorla tapu sahibi olduğu şehirlere gönderdiler. Hatta devlet tarafından bu göçebelere maaş bağlandı. Afgan kabileleri şöyle düşünüyor: Tacikler gidip yerleşti. Türk milleti onlara dokunmadı. Ancak ne olursa olsun biz Peştunları çok sevmiyorlar! Yine de bizim şu garip ve derbeder, gereksiz Peştunlarımız da bir kere gitsinler hele. Eğer bunları öldürürlerse de yararımıza, öldürmezlerse de yararımıza. Eğer öldürmezlerse bunlar da gitsin bize vadedilen topraklara yerleşsinler, bir vakte kadar. diye düşünüyor. Sonra kendi fakir akrabalarını Kandahar, Hilmend, Vardak ve Paktiya gibi şehirlerden zorla bizim yurdumuza göç ettirdiler. Kimisini birkaç tane koyun ve keçi verip kandırdılar, kimisini zorla topraklarından çıkardılar. Bunlar da geldiler, şehrin dışına Ghijdi⁵⁴ denen içi yünle dokunmuş simsiyah evlerini kurup yerleştiler. Biz saf millet de bunlar biçare ve avare diye kendi otlaklarımızda hayvanlarının, mülklerimizde kendilerinin yaşamasına izin verdik. Afgan Devleti'nin kötü planlarını nereden bileceksin ki... dedi İsmail Han.

Hay lanet olasıcalar! Şehrimize çaresizlikten geldiklerini kesin olarak biliyoruz da lakin bu sefer gelirken her geçtiğimiz şehirde, şehrin dışında tam da İsmail Han'ın dediği gibi kapkara evleri uzaktan gördüm! dedi Kunduz Elhan'ı Şer Ali Bay.

Tahhar büyüklerinden Karakul Karnay: Bizim Tahhar'da da tıpkı dediğiniz gibi bir manzara var! dedi. Bizim Aybek de öyle valla! dedi Aybek erbabı Şeref Bek Han.

Herkes kendi bölge ve yurdularında aynı manzaralara şahit oldukları için İbrahim Bek Laki:

Vay be! Biz çok rahatız ha? Hatta ölü gibi uykudaymışız Elhan'ım! dedi Elhan'a bakarak.

Sonra Elhan derin bir nefes alıp Öyle arkadaş! Öyle! dedi ve: Elhanlarım! Hepimizin rahmetli anamızdan az çok duydukları vardır, yalnız rahmetli anamın sözlerini eskiden olup geçmiş diye düşünüyorduk! Veya kimi zaman da Heey anam, siz hep evdesiniz, nereden biliyorsunuz? diyordum. Demek rahmetli anam gerçekten de biliyormuş. Şimdiyse emin oldum. Rabbim bu uyanık yiğitlerimizden razı olsun! dedi.

Bedahşan büyüklerinden Aşur Muhammed Kötek: Şimdi ne yapacağız Elhan'larımız? Gidip göç mü ettireceğiz? Yoksa öldürelim gitsin mi? Sizin emriniz neyse biz ona itaat ederiz! dedi.

Biliyoruz ki, bu gelenler çaresiz ve bedbahtlar. Zorla gönderilmişler bizim tarafa. Türk milleti kim olursa olsun, hangi milletten ya da hangi dinden olursa olsun, her daim mazlumun ve biçarenin çaresi olmuş ve onlara sahip çıkmıştır. Bunlar da kendi isteğiyle gelmemişler elbette. Şimdiyse bize düşen vazife kabilelerin büyüğü küçüğü kim olursa toprağımıza ayak basınca ayaklarını kırmak lazım. Daima tedbirli ve uyanık olmamız gerek! dedi Elhan ve devam etti: Göçmen ya da çingene olsun, yine de gözünüz bunların üzerinde olsun! Ne kadar çaresiz de olsalar, başkalarının amaçlarına hizmet etmek için aramıza yerleşmişler. Kendi haline bırakmayın

⁵⁴ **Ghijdi:** Yünden üretilen yağmur ve kar geçirmeyen çadır. Genelde Çingeneler kullanıyor.

onları! Her dakika korkutun ki, arkasından başkaları gelip yurdumuzu chirchig' gibi basmasınlar. Hadlerini aştıklarında kendiniz bildiği gibi cezalandırın! dedi.

Yüreklerindeki Büyük Analarının yarası daha iyileşmeden üstüne böyle bir kötü haber gelince hepsinin kaygısı ikiye katlandı. Gece yarısını geçmişti. Ne kadar moralleri bozulmuş olsa da Afgan Devleti'nin kötü planlarından vakitli haberdar oldukları için sevindiler. İsmail Han, Doktor Vahidî ve Doktor Şer'î'ye ayrı ayrı minnetarlıklarını bildirdiler. Gece yatıp sabah kahvaltıdan sonra, bir kez daha Türkistan anasının mübarek mezarı başına vardılar, Fatiha okuyup analarının mübarek ruhuna bağışladılar. Elhanlardan bir iki kişi kaldı, diğerleri vedalaşıp kendi yurtlarına doğru yola koyuldular...

Serpul'un gök yüzünü baharın kara bulutları kapatmıştı. Bulutlar her baharda olduğu gibi yaramazlık yapmaz, sarhoş olmaz, gürlüdemezdi. Geniş Türkistan yurdunun göğünü bir sessizlik kaplamıştı. Sanki, bu şehirde hiçbir yaşayan canlı kalmamışa benziyordu. Yoksa aralarından sadece Ana Hatun eksilmişti. Diğer her şey yerinde, sağ selamet duruyordu. Demek ki, kimi zaman bir kişinin yokluğu bir toplumun yokluğuna sebep olabilirmiş.

Serpul'un en merhametli annesi Ana Hatun artık Serpul halkının arasında yoktu. Sanki tüm bereket, sevinç, töre ve başka ne varsa kendisiyle bir götürmüştü. Yurdu kapkara bir matem basmıştı. İçmek, yemek, gezmek ve diğer hiçbir şeyin tadı kalmamıştı. Şahpisend artık şarkı söylemiyor, Asyabadlı Sahip Han da tambur çalmıyordu. Mirza Nimetullah ğjekini artık çalmam diyerek çalgısı çengisi ne varsa toplayıp odanın bir köşesine astı. Cemil Bahşı ve Selim defçi onlar da müzik aletlerini Bir daha elime almam! diyerek duvardaki çiviye astı. Kerim Bay ve Abdurrahim Mest Bundan sonra hiçbir düğün dernekte gösteri yapamayacağız! diye ant içtiler.

Ana Hatun'un ölümü Serpul için büyük bir facia sayılıyordu. Rahmetlinin ölümünün üzerinden bir ay geçmiş olsa da hâlâ halk kendine gelmemişti. Yine de Aray Hatun ve Mestkelin Hatun'un olması Serpul halkı özellikle Serpul kadınları için büyük bir nimetti. Artık yurdun tüm hayır ve töre işleri bu iki Ana Hatun'a emanet edilmişti. Bu iki genç Ana Hatunların sayesinde halk kendini yeniden toparlayıp işine gücüne dönmeye başladı.

Elhan'ın annesinden ayrılması kolunu kanadını kırmıştı. Anne gibi bir nimetin ne kadar kıymetli bir cevher olduğunu, zengin fakir herkeste aynı olduğunu şu ibretten anlayabiliriz.

Elhan eğer eskiden bir yere gitmek isterse annesine güvenip günlerce haftalarca ve kimi zamanlarda aylarca yurttan olmazdı. Yurt ve halkın huzurundan, annesinin sağlığında hiç kaygılanmazdı. Şimdi annesinin değerini bir kez daha çok iyi anladı. Yine de şükrediyordu. Çünkü çocuklarından atalarının mirasını devam ettirebilecek Yakup gibi bir oğlu vardı. Gerçi çocuklarından en büyüğü Kadir Bay'dı. Ancak Kadir Bay'ın halk ve yurt işlerine çocukluktan beri kafası çalışmıyordu. Babası ve rahmetli babaannesi Ana Hatun ne kadar Kadir Bay'ın halk ve yurdu için ataları gibi bir hadım olmasını istemişlerse de Kadir Bay bu işi hiç sevmedi; hayvanlar, çiftçi, çoban, doğa ve dağla iç içe olmayı seçmişti. Böylece küçük oğlu Sadık Bay,

babasının teşvikiyle diğer arkadaşlarıyla okula gidip geliyordu. Okulunu bitirip kalem oynayacak şahsiyetlerden biri olması istiyordu. Oğullarının arasından bu iki evladı Yakup Bay ve Sadık Bay, halk ve yurt işlerinde babasına iki kanat gibiydi. Elhan, artık yurt ve halkını bu hassas zamanlarda yalnız bırakıp her yana gidemiyordu. Kendi yerine vekâleten oğlu Yakup'u gönderiyordu. Çünkü Elhan yarın öbür Serpul halkı ve yurdunun büyük işleri eğer Elhanlık ve erbaplıkla yürütülecekse bu özelliğin oğlu Yakup'un kanında az çok var olduğunu biliyordu. Bundan dolayı oğlu Yakup Bay'ı yurdun geleceği için hazırlaması lazımdı.

Ana Hatun'un ölümünden sonra Serpul yurdunda ve tüm Türkistan yurtlarında bir bahtsızlık rüzgârı esmeye başladı. Çok geçmeden Serpul halkı ustasını ve Elhan'sa babasından yadigâr yaşlı arkadaşı Usta Hangeldi Bay'ı kaybetti. Birkaç gün sonra büyük şahsiyet ve kalem erbabı Kâri Abdül Vahit Han'ı da kaybetti. Bu şahsiyetlerin kabirlerinin toprağı daha kurumadan bazı nankörler tarafından Serpul'un en büyük din âlimi Damolla Abdülhakim Han şehit oldu. Rahmetli Şehit Damolla'nın katili bulunmadan Serpul mevlevîlerinin baş halifesi Abdülmecit Mahdum da dünyadan göçtü. Serpul'u ayakta tutan direkler yavaş yavaş yıkılmaya başladı.

Türkistan'ın her yerinde gün gün ardı ardına her şehirden büyük şahsiyetin kötü haberleri gelmeye başladı. Kimisinin kendi eceliyle öldüğü kimisinin de şehit edildiği haberi Elhan'ın kulağına geliyordu.

Faryab halkının önde gelenlerinden, nakkaş Meymeneli Gulam Muhammed Han'ı edebiyat ve şiir erbabı Abulhayr Han'ı ve yine hakimlerinden Kadı Kurban Niyaz'ı da kaybettiler. Çok zaman geçmemişti ki, Faryab halkı yine büyük din âlimi Mevlâna Abdülgani İlmî cenaplarının dinî sohbetlerinin feyzinden mahrum kaldı. Kunduz şehrinin pehlivan ve oğlakçılarından Gereng Pehlivan, Tahhar'ın yetenekli pehlivanlarından Devlet Bay Pehlivan ile Hızır Pehlivan ve Bağlan şehriden ise Kadir Kul Hacı ve Aman Pehlivan da dünyaya gözlerini yumdular. Özellikle en acı verici ve yürek dağılayan ölüm ise Bedaşan Elhan'ı Aşur Muhammed Bay Kötek ve Tahhar'ın Elhan ve erbabı İbrahim Bek Laki'nin halkının arasından ayrılıp Hakkın rahmetine kavuşmalarıydı.

Türkistan yurdu ve Türk halkı en bahtsız günlerini yaşıyordu. Türkistan medeniyetinin kökünden ilim, sanat ve töre yıldızları birer birer kayıp ebediyete uçup gidiyordu. Geniş ve güzel Türkistan'ı gün geçtikçe baştan ayağa bir karanlık basmaya başladı...

İsmail Han Gundmişir ve iki doktor arkadaşı Vahidî ve Şer'i cenapları yürekleri paramparça, kaygı ve dert içinde, çaresizce tekrar Kabil'deki görevlerinin başına döndüler.

Kabil Devleti Türkistan'daki bahtsızlıkları duymuş olmalı ki, her bakanlıkta ve bazı başkanlıklarda Türkistan'ın fethinin ve zaferinin rüyasını kurmuş, özellikle kutlamalara başlamışlardı. Devlet adamları ve tapu verdiği sülaleler sevinçten içleri içlerine sığmıyor, gece gündüz içki içip alem yapıyorlardı.

İsmail Han ve arkadaşları yorgun argın bir halde gecenin bir vakti Kabil'e ulaşmalarına rağmen gözlerine uyku girmede. Sabah erkenden kalktılar, resmi kıyafetlerini giyip her biri kendi

işinin başına döndüler. Başkanlıklardaki diğer iş ortaklarının Türkistan'da üst üste gerçekleşen yas ve endişe verici olaylardan bir bir haberleri olmuştu. Özellikle İsmail Han'ın iş ortakları her şeyden haberleri olmasına rağmen bir kere bile İsmail Han'a baş sağlığı dilemediler. Üstüne üstlük şakayla:

- Yakın zamanda biz de Türkistan yurtlarının havasını teneffüs etmek için, bir gezi planladık İsmail Han! dediler. Bu karakersizlikleri ve namert davranışları ile İsmail Han'ın taptaze yarasına tuz bastılar. İsmail Han hiç cevap vermedi. Kaç gündür masasının üstüne yığılan dosya ve kağıtları tek tek okuyup imzaladı.

Afganistan Devleti önce Türkistan anasının, ardından da Türkistan büyüklerinin ölümünü, kötü planları ve amaçlarına ulaşmak için büyük bir zafer biliyordu. Artık önlerinde onlara engel olacak hiçbir şeyin kalmadığını düşünüyorlardı. Kimi gaddar, cellat, zalim haramileri Türkistan halkının gözünü korkutmak için Türkistan yurtlarına göndermeyi planladılar. Afgan Devleti Muhmend adında bir kansız harami ve vahşi canavarı; daha doğrusu kanla beslenen bir kâfiri kötü planlarını uygulamak için canavarların başı olarak seçti. Birbirinden vahşi hayvanlar kötü planlarını uygulamak için tarih boyunca içlerinde tuttıkları kin ve nefretlerini kat kat benimsedikleri projelerinin üstüne koyup yüreği yanan Türkistan halkının varını yoğunu hatta büyük küçük, kadın erkek demeden öldürmek, işkence etmek, yakıp yıkmak planlarıyla yola çıktılar...

Bu Muhmend denen vahşi canavar, cellatlar, kafirin kulları ve kendi gibi kafir arkadaşları Türkistan dağlarını geçer geçmez Bağlan şehrindeki masum halkın hatta beşikteki bebeği katlettiler, evlerini yakıp altınlarını ve paralarını yağmaladılar. Hatta kimisi kadınların kulağındaki küpelerini çekip kulaklarını yırttı. Parmaklarındaki yüzüklerini almak için yeni gelinlerin parmaklarını kestiler. Bağlan yurdunu köy köy yaktılar, Kunduz ve Tahhar'a vardıklarında yine kafirlik ederek büyük küçük demeden kılıçtan geçirip kanlarını içtiler. Yağmaladılar ve yakıp yıktılar. Sonra Bedahşan'a gidip işkence ve zulmün en kötü halini yine mazlum ve masum halka uyguladılar. Öldürdüler, yağmaladılar ve yakıp yıktılar. Genç yaşlı, kadın erkek demeden kılıçtan geçirdiler. Yüzlerce kişiyi zincire vurup diri diri büyük çukurlara gömdüler. Sonra şerefsizlik ödül ve unvanını almak için Kabil'e döndüler.

Afganistan Devleti Kafir Muhmend'in göğsüne madalya taktı, kalan kötü planlarını da uygulamak için ikinci kez Türkistan yurtlarında görevlendirdi. Türkistan yurtlarının Mezar tarafındaki uyanık halkı bu Afganların kötü planına karşı tedbir almışlardı. Serpul Elhan'ı Yusuf Bay, Meymene Elhan'ı Akbar Bay Hacı, Mezar Elhan'ı Ruzi Kul Bay Kervanbaşı, Aybek Elhan'ı Şeref Bek Bay hâlâ hayattaydılar. Az da olsa Afgan Devleti korkuyordu. Kafir Muhmend, Türkistan'ın doğu tarafının Elhan ve büyüklerinin ölümünü fırsata çevirerek kötü planlarını uygulamıştı.

Afganistan Devleti Tüm silah ve mühimmatlarını kafir Muhmend'in hizmetine verse de korkak ve harami Muhmend korkudan bu taraflara gelemedi. Yine de kimi casusların nankörlük ve hainliği yüzünden kötü planlarını gizliden gizliye uygulamaktan da geri durmuyordu.

Yaz aylarıydı, Serpul'un Kaşgar kyndekiler ekip diktiklerinin hasadını toplamış ve buğdaylarını biçmiş, harmanla uğraşan birkaç çiftçi ailesi ekip diktikleri arazilere taşınmışlardı. Her yıl tarlasının bir kısmına meyve, diğer kısmına da arpa ve buğday ekiyorlardı. Bir gün Kafir Muhmend'in arkadaşları heyet adına iyi vakit geçirmek için Serpul nehri kenarında piknik yapıyorlardı. İçkilerini içerek sarhoş oldular. Sonra bağ ve bahçenin başına ev kuran çiftçi ailelerinin yanına geldiler, iyi vakit geçirmek için genç yaşı demeden, çiftçileri, çocukları ve kadınları toplanan harmanın içine atıp diri diri yaktılar. Bu vahşetten sonra Serpul halkı lanet olasıca kafirlerin bazısını tutup öldürse de başlarındakiler kaçıp kurtuldu; böylece Faryab, Mezar, Şibirgan ve Aybek şehirlerinde buna benzer zulümler devam etti...

Atalarımızın: İnsan yürekten yaşlanır oğlum! denen altın sözü doğruymuş. İnsan mrden ve yaştan değil, yürekten yaşlanıyormuş.

Elhan bir taraftan annesini kaybetmesi diğer taraftan yakın arkadaşlarının ardı ardına gelen üzücü haberleriyle bir türlü rahat nefes alamadı. Artık gülmez ve konuşmaz olmuştu. Her ne kadar yaşlı annesinin ölümüne Allah'ın takdiri dese de sırdaşlarının, arkadaşlarının, özelikle de Serpul'un büyükleri, bilim adamları ve limlerinin vefatı Elhan'ı yüreğine dokunmuştu. Artık en yakın arkadaşları İbrahim Bek Laki ve Aşur Muhammed Bek Kötek de dünyaya gözlerini kapatmıştı. Hepsi bir yana Alim Damolla Abdulhakim Han'ın meul bir şekilde şehit ediliş ve Serpul'un Kaşgar köyündeki kan ağlatacak derecede kaç masum ailenin zalimce ve vahşice diri diri ateşe atılıp yakılmasının ızdırabı sorumlu kişi sıfatında Elhan'ı çok yaralamıştı. İşte bu düşüncelerle gece ve gündüz gözüne uyku girmiyordu. Halkının ve yurdunun kurtuluşu için bir yol arayıp duruyordu...

Her gün ve her saat, halkının ve yurdunun bu perişanlığı Elhan'ı yüreğinden yaralardı. Afganistan Devleti'nin bu apaçık düşmanlığı ve kötülüğüne bir türlü inanamıyordu. Maalesef ki, düşmandan dost olmayacağını bir kez daha görmüştü.

Gece gündüz uykusuzluk bir şekilde endiše ve düşünceler arasında boğulmak ister istemez insanın sağlığını zarar verirdi. İşte bu ızdıraplar, merak ve kaygılar Elhan'ın içine işleyip fel olmasına neden oldu. Elhan elini ve ayağını kıpırdatamaz hale geldi. Ne kadar yataklara düşüp elden ve ayaktan kesilse de kendi derdinden çok halkının ve yurdunun hlini düşünüyor, onlara yanıyordu. Günden güne Elhan'ın sağlığı kötüleşiyordu. O, artık yolun sonuna geldiğini ve hayatı macerasının sona ereceğini kendisi de anlamıştı. Bugün yarın annesinin, arkadaşlarının ve yurdun hürmetli büyüklerinin yanına gidecekti. Bir gün Molla Hadim ve Kr Âzimi'yi yanına çağırdı. Belki de en son sözlerini söyleyecek ve vasiyetini bırakacaktı.

Molla Hadim ve Kr Âzimi birlikte Elhan'larının evine geldi, Elhan'ın yattığı odaya girdiler. Selam verip içeriye girdiler.

Esselamu aleyküm Elhan'ım! Bugün daha iyisiniz inşallah? diye sordu. Gidip yatağın yanına diz çöktüler. Kârî Âzîmî:

Merak etmeyin Elhan'ım! İnşallah tez zamanda ayağa kalkacaksınız! Hâlâ çok gençsiniz maşallah! deyip Elhan'ın hareketsiz ellerinden tuttu.

Hoş geldiniz üstatlarım! Siz de çok iyi biliyorsunuz ki, bu duruma düşen hasta bir daha asla iyileşmez! dedi ve devam etti:

Üstatlarım sizden iki dünyada da razıyım! Sıcak soğuk demeden halkımızın ve yurdumuzun iyi ve kötü gününde yorulmadan, erinmeden hep yanımızda durdunuz. Kendimi bildiğimden beri hangi yolun doğru, hangisinin yanlış olduğunu gösterdiniz. Gücüm, takatim yettiğince sizin verdiğiniz akıl ve fikir doğrultusunda hareket ettim. Bugüne kadar gösterdiğiniz her bir yol halkımızın ve yurdumuzun hayrına oldu. Rahmetli Bibi Ana'nızın zamansız ölümü ardından büyüklerimiz ve alimlerimizin ayrılması, şimdiyse sıra bende. Halk, yurt ve törenin mesuliyeti bundan sonra hayatta olduğunuz müddetçe sizlerin boynuna. Ben halk, töre ve yurdu size ve sizi de yüce Allah'a emanet ediyorum. diye vasiyet etti. Bu zamana kadar Molla Hadîm ve Kârî Âzîmî'nin sözlerini Elhan'ları dinliyordu, ancak bu gün onlar Elhan'larının son sözlerini ve vasiyetlerini dinlemeye mecburlardı. Elhan devam etti:

Üstatlarım! Şartlar gittikçe kötüleşiyor ve yurdumuzun huzuru bozuluyor! Bundan sonra bu yurdun her türlü mesuliyeti sizden sorulacak. Bu halk ve yurdun geleceğini siz belirleyeceksiniz. İşte binlerce zahmetle okulun bahçesinde diktiğimiz ağaçlarımız bu yıl ilk meyvesini verecek. Sayenizde yurdumuz aydın ve halkına fayda sağlayacak şahsiyetlere sahip oldu. Bundan sonra şartlar ne kadar zor olsa da ilk mezunlarımızı üniversitelere gönderin. Benim oğlum Sadık Can'ı da kendiniz gibi öğretmen olmaya teşvik edin. Sizden sonra gelecek neslimiz öğretmensiz kalmasın! Benden sonra Elhanlık postuna benim yerime oğlum Yakup Bay'ı oturtun. Elhanlık işlerinde ne kadar pişmişse de gelecekte olacak durumlar için çiğdir. Benim yanımda durduğunuz gibi oğlum Yakup'u da kollayıp yol gösterin. Eğer Elhanlık ve erbaplık işini doğru bir şekilde becerip yürütemezse halkımızın diğer büyükleriyle birlikte yetenekli, akıllı, bilgili, edepli ve töreli birini yurdumuza Elhan ve erbap olarak seçip Elhanlık kuşağını bağlayın. Üstatlarım uyanık olun ve halkımıza bildirin ki, hazırlıklı olsunlar. Benim bu hasta halim Afgan Devleti'nin kulağına gitmişse, kafirlerin nasıl geldiğini anlamayacaksınız. Daha da dikkat edin ki, halkımızdan bir kişinin bile burnu kanamasın ...! diye, vasiyet etti Elhan. Büyük üstatlar Kârî Âzîmî ve Molla Hadîm, Elhan'larının son sözleri ve vasiyetlerini iyice dinlediler. Sonra:

Hürmetli Elhan'ım! Öncelikle dua ediyoruz ki, tez zamanda sağlığınıza kavuşun! Biliyorsunuz tüm büyüklerimizi birer birer kaybettik. Bu kritik dönemde sizin aramızdan ayrılmanızı asla kaldıramayız! dedi, Molla Hadîm.

Biliyorsunuz ki, Allah'ın takdirine kimse karşı çıkamaz üstatlarım! Ölüm bir hakikattir ve herkesin peşinden gelir. Yalnız sizden isteğim şu ki, benim ölümüne çok üzümlü acı çekip de zaman kaybetmeyin! Hemen toparlanıp gündelik hayatınıza dönün! Molla Kerim Ağa, Hacı

Abdul Mennan Apar dili, Açıl Pehlivan, Molla Yadigâr Hacı, Kîçik İmamli Abdullah İşan Akhund, Yoldaş Hacı, Sadık Bay Hangeldi, Sıddık Hacı, Gûdemdar Hacı, Samet Karyedar, Darupaz Müdür Kerim, Bûlbûl cenapları, Abdurrahman Hacı ve diğer tüm büyükler benim cenazemden ayrılmayıp herkesin önünde oğlum Yakup Bay'ı halkımızın ve yurdumuzun başına Elhan ve erbab seçin. Artık kaybedecek çok zamanımız yok. Günden güne düşmanlar bir adım daha yaklaşıyor. Dikkatli ve tedbirli olun! dedi, Elhan.

Molla Hadîm ve Kârî Âzimî, Elhan'ı daha fazla teselli etmenin artık işe yaramayacağını anladılar. İki de Elhan'ın hareketsiz iki elinden tuttu, zorla açılıp kapanan gözlerine, birkaç dakika derin derin baktılar. İkisinin gözlerinden de kaygı ve yas yaşları damla damla yüzlerine akıyordu. Elhan gözlerini açtığında üstatların yüzündeki göz yaşlarını görüp:

Üstatlarım! Sizler iki dünyadan da haberi olan şahsiyetlersiniz! Hepimizin asıl yurdu öbür dünya değil mi? Herkes zamanı geldiğinde bu emanet dünyadan asıl yurduna göçecek ya! Orada da yalnız değilim elbette. Tüm dostlar ve ailemiz oradalar! Eğer benim rahatımı ve rızamı istiyorsanız lütfen yüzünüzdeki göz yaşlarını silin ve daha da üzülmezin! Siz güçlü durun ki, halkımız, ailem, özellikle evlatlarım da kendilerini kaybetmesin. Biliyorsunuz, düşmanlar zayıf anımızı kolluyorlar. Eğer ki, küçücük bir zayıf noktamızı sezsele ya da sizin perişan halde olduğunuzu görseler derhal üstünüze çökerler. Uyanık olun ve düşmanlara fırsat vermeyin! dedi Elhan. Artık üstatlar da çaresizdi. Kârî Âzimî: Siz rahatınıza bakın Elhan'ım! dedi ve devam etti: Hiçbir vasiyetiniz kulağımızdan çıkmayacak Elhan'ım, Biz de sizden ebediyen razıyız, siz de hakkınızı helal edin Elhan'ım! ... dedi.

Estağfurullah, benim sizin üzerinizde ne hakkım olabilir ki... Eğer varsa da helal olsun üstatlarım! diye cevap verdi Elhan.

Biz yine geliriz Elhan'ım, siz dinlenin. deyip vedalaştıktan sonra odadan çıktılar.

Elhan'ın evinden ayrılınca Molla Hadîm ve Kârî Âzimî ağır adımlarla ilerliyordu. Büyük ve ağır bir yükü omuzlarına yüklediği açıkça belliydi.

Yakup Bay da artık biliyordu babasının bu hasta yatağından iyileşip kalkamayacağını. Gün geçtikçe babasının sağlığı daha da kötüleşiyordu. Yakup yeme ve içmeden kesilmişti. Yalnızca babasını ziyaretine gelen dostlarını karşılıyor, onlara hizmet edip hürmette bulunuyor, sonra da onları uğurluyordu, o kadar. Bir dakika bile babasının yanından ayrılmıyordu.

Kârî Âzimî akşam namazını kılmak için camiye gitmişti. Herkes ona:

Elhan'ımızın sağlığı nasıl Kârî sahip? İnşallah daha iyidir?... diye soruyorlardı.

Selamları var hepinize, şu an daha iyi Elhan'ımız. diye cevap verdi onlara Kârî Âzimî.

Allah acil şifalar versin Elhan'ımıza! Halkımızın ve yurdumuzun Elhan'ımıza daha çok ihtiyacı var. Biran evvel ayağa kalkıp başımıza gölge olsun! diye, dua ettiler camidekiler... Akşam yemeğini yemekteydi Molla Hadîm. Bir atlının geldiğini gördü evinin penceresinden. Atlı şaşırmış bir şekilde kapıdan girer girmez: Molla amca! Molla amca... diye seslendi. Yakup Can sen misin oğlum? dedi, Molla Hadîm.

Evet benim Molla amca! Babamın durumu bir anda kötüleşti! Acele edin! dedi ve atını geri döndürüp sokağa sürdü. Arkasından Molla Hadîm:

Yakup Can! Sen Kârî Âzimî'ye de haber et! dedi ve hemen yeleşini alıp yola çıktı.

Kârî Âzimî de haberi alır almaz yola çıktı ve soluğu Elhan'ın evinde aldılar.

Elhan artık son nefeslerini alıp veriyordu. Oğulları ve karısı Baybeçe Hatun da Elhan'ın son nefeslerine şahit olmak için baş ucunda durmuşlardı.

Kârî Âzimî de Elhan'a son görevini yerine getirmek için Yasin-i Şerifi okumaya başladı. Daha Yasin suresini bitirmemişti ki, Elhan yavaşça gözünü açtı, dört yana baktı ve sonra dudaklarını kıpırdattı. Hepsini birlikte: Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve Resuluhu diyerek kelimeyi şehadet getirdiler. Sonra Elhan Yusuf Bay'ın mübarek ruhu kuş olup Hakk'a doğru arşa yükseldi. Herkes bir ağızdan İnallahi ve inne ileyhi raciun dediler.

Ne kadar Elhan Ağlamayın! diye vasiyet etmişse de evlatları ve hayat yoldaşı Baybeçe Hatun kendilerini hâkim olamayıp ağlayıp feryat etmeye başladılar. Komşular da haberdar oldu, dakikalar geçmeden Elhan'ın ölüm haberi tüm yurttan duyuldu. Duyan tüm erbap ve büyükler geceyle Elhan'ın evine koşular.

Molla Hadîm, Kârî Âzimî ve oğlu Yakup Bay, Baybeçe Hatun'un yüreğindeki veda ateşini söndürmek için bazı ayet ve hadislerle teselli edip feryadını dindirdi. Yakup Bay son günlerde artık her şeyi anlıyordu. Babasının aralarından ayrılacağını sezmişti. Bu nedenle cenaze için gerekli her şeyi önceden hazırlamıştı. Babası ebediyete doğru gözlerini kapattıktan sonra Yakup Bay tüm büyüklerle istişarede bulundu. Babasının vasiyetini yerine getirmek, ona olan son borcunu ödemek istedi. Ve toplantıda şu kararı aldılar:

Sabah erkenden güneş yükselmeden ve havalar ısınmadan Elhan'ın cenazesi namazını kılıp toprağa vermek.

Kara haber tez duyuluyor! sözünde olduğu gibi gece gece her tarafa haber gitti. Serpul'un uzağından ve yakınından duyan herkes sabah olmadan geldi. Kette İmam Camisi ve büyük bahçe insanla doldu taşı, sabah namazını cemaatle kıldılar. Namazdan sonra Elhan'ın mübarek cenazesini yıkayıp gusül abdesti aldirdilar, cennet kıyafeti olan kefenini giydirdiler. Sokaklar, şehrin içi ve Kette İmam'ın etrafı insanla doluydu. Sanki bin yıllık Kette İmam kabristanı yarılmış da tüm yatanlar cenazeye katılmak için kabirlerinden çıkmışlardı. Elhan'ın tabutu halkın omuzunda elden ele geçiyordu. Beş dakikalık mesafeyi bir saatte zor geldiler. Cenaze namazına Mevlevî Muhammed Osman imamlık yaptı. Aile mezarlığında merhum babası ve annesinin yanına defnettiler. Ruhü şad olsun!

Defin merasiminden sonra Kette İmam Camisi ve bahçesinde dua merasimi başladı. Öğle saatlerinde uzaktan yakından gelen için büyük bir hayır verildi.

Molla Hadîm ve Kârî Âzimî rahmetli Elhan'larının vasiyetini yere getirmek için cenaze ve dua merasimine katılan tüm büyüklere ve halka Elhan'ın son vasiyetini söylediler. Büyükler ve aksakallar rahmetli Elhan'larının vasiyetlerini canı gönülden kabul ettiler. Hayrattan sonra,

Yakup Bay'a Kette İmam Camisi'nin geniş ve büyük sofasında rahmetli babasının vazifesini devrettiler. Omzuna rahmetli babasının Elhanlık yün pelerinini giydirip belini bağladılar. Tüm halk bugüne kadar nasıl ki dedesi, babası ve rahmetli Ana Hatun'un yanına durduysalar Yakup Bay'ın da yanında öyle duracaklarına ant içtiler. Artık Yakup Bay Serpul'un hem Elhan'ı hem de erbabıydı...

Tabiatın bir fırtınayı nasıl ortaya çıkaracağını sırrını hangimiz biliyoruz. Elbette fırtınanın ortaya çıkması evvelki zamanlardan bu yana üst üste yığılmış bir enerjinin eseridir. Bizim şahit olduğumuz ve can gözüyle görebildiğimiz fırtınaysa sadece bir sonuçtur. Bu yüzden Allah tarafından bize verilen akıl ve beyin gibi bir nimetin sebebi de fırtına çıkmadan önce onu görmek ve tedbir almak içindir! Atalarımızın da Gündüzden ışığını hazırlamayan gece karanlıkta kalmaya mahkûmdur! şeklinde dediği gibi tedbir çok önemlidir...

Bu sefer Serpul halkı ve büyük şahsiyetlerinin akıl ve feraseti sayesinde ve özellikle genç ve cesur Elhan oğlunun çabası ve yüce gönüllülüğü ile halk hemen kendini toparlayıp işlerine kaldığı yerden devam ettiler. Elhan oğlu Elhan üstatları Molla Hadîm ve Kârî Âzimî yardımı ve yol göstericiliği ile bir taraftan kendisi gibi cesur gençleri halk, töre ve yurtlarını korumak için bir araya toplayıp silahlandırdı. Okulunu bitiren kız erkek tüm gençleri üniversiteye gönderme planı yaptılar. Diğer cesur gençlerin her birini kendi köylerinin asker ve kumanı ilan ettiler.

Rahmetli Elhan'ın ölüm haberi Kabil Devleti'nin kulağına tez ulaştı. Afgan Devleti bu haberi duyar duymaz nasıl kutladıklarını elbette tahmin ediyoruz. Yalnız şundan habersizlerdi ki, bir Elhan ölse yüz Elhan dirilirdi.

Türkistan'ın diğer yurtlarında da gençler düşmana karşı hazırlıklar yapmışlardı.

Faryab şehrinde Muhammed Resul Pehlivan önderliğinde tüm gençler silahlandı. Derzab bölgesinin gençleri Kumandan Nesim Mehdî'nin önderliğinde bir araya geldi. Şibirgan'ın cesur yiğitleri Lal Kumandan Abdurrahman Serceng, Zeyni Pehlivan, Hâkim Cermen ve diğer yiğitler Abdurraşit Dostum önderliğinde kendi bölüklerini kurdular. Akça'nın cesur yiğitlerini Aşur Pehlivan kumanda ediyordu. Mezarı Şerif'ten Ömer Kul Han, Ekber Han Kumandan, Hacı Habib Ağa, Vahap Han, Şer Arab, Hamura Maun, Kumandan Macit Rûzi önderliğinde silahlandılar. Aybek şehrinin gençleri Cura Bek ve Semenganlı Ahmet Han önderliğinde yurtlarını korumaya ant içtiler. Tahhar şehrinin gençleri Pirem Kul Kumandan, Abdulmuttalip Bey ve Yenikaleli Kumandan Hayran, Talkanlı Nurullah'ın idaresinde toplandılar. Kunduz şehrinin cesur yiğitleri, Abdurrauf İbrahim'in oğlu ve Kumandan Nebî önderliğinde silahlandı. Bedahşan şehrinin yiğit ve cesur gençleri Kumandan Faik, Abdurcebbar Musdık, Tahir Bedahşi ve Şair Abdulcemil Ceyhun'un önderliğinde toplanıp tam teçhizatlı hazırlandılar. Bağlan şehrinin gençleri Molla Taç Muhammed Kumandan, Abdulcebbar İslâmî, Vekil Şemseddin Han'ın kumandanlığında cephenin ilk hattı olan Bağlan'da elleri tetikte nöbet tutuyorlardı...

Serpul'un cesur yiğitleri har tarafa kendi aralarından birini lider seçti. Seyidabad bölgesinin gençleri Abdülmammed Çirik'i lider seçti. Sayat bölgesi Siraceddin Han'ı kumandan seçti. Dağlar bölgesi Molla Muhammed Nur Bay ve Huvalı Taç Muhammed Han'ı lider lider olarak hazırladılar. Sançerek bölgesi Seyfeddin Han ve Gaffar Pehlivan'ın idaresine emanet edildi. Şehir merkezini Elhan oğlu Elhan kontrol ediyordu. Elbette Serpul'un merkezinin güvenliği özellikle önemli ve sorumluluğunun çok fazla oluşu nedeniyle çok iyi tedbir almak lazımdı. Bu yüzden genç Elhan ve büyüklerin akli ve feraseti ile yapılan istişare sonucunda merkezde asker ve kumandanın çok olması gerektiğine karar verdiler. Bu yüzden her semt ve mahalleden en cesur ve korkusuz yiğitleri kumandan olarak seçtiler.

Surhak'a Yakup Bay, Harkeş'e Sahidad Bay, Asyabad'a Kemal Bay, Vahit Pehlivan ve Cura Bay kumandan tayin edildi. Kçük İmam'da Menan Kasap ve Zahir Narat, Apardı'da Mevlan kumandan ve Abdurrahim Han, Rahmatâbâd'da Nesim Han, Kadı Kent'te Menan, Kalter'de Curantal seçildi. Beşbağ'da Fayiz Kumandan ve Eslem Kumandan, Bağat'ta Nurullah Çapaul, Gele Hayat'ta Aziz Gavdar'a kumandan olarak vazife verildi.

Serpul'un tüm büyükleri ve genç Elhan'ı cesur askerlerinin ve cesur kumandanlarının sayesinde halka güçlü ve yurtlarında güvende hissettirdiler. Güzel Serpul bu cesur yiğitlerin cesareti sayesinde düşmana asla yurt olmayacaktı.

Elbette, Afgan Devleti'nin kana susamış köleleri, Türkistan yurtlarının Elhanları ve büyüklerinin talihsiz ölüm haberlerini ardı ardına işitince alelacele silahlarını ellerine aldı. Binlerce kötü planlarla Türkistan halkının katliamı için yola koyuldular. Ama şunu bilmiyorlardı ki, her şehirde bir Elhan ölmüşse de yüz Elhan dirilmişti. Artık eskisi gibi gafil içinde değillerdi. Afgan Devleti'nin satılmış kansız köleleri tünelden Türkistan topraklarına ayak basınca ilk dersi Bağlan şehrinin cesur ve kahraman yiğitleri verdi. Afgan Devleti tarafından her şehir için ayrı ayrı komutan ve timler halinde ant içmiş gözü kara askerler seçilmişti. Bu komutanlar ve timler şehrin girişinde Türk arslanları tarafından cehenneme gönderildi. Tüm silah ve mühimmatları ganimet olarak alındı. Elbette Afgan Devleti birkaç yıl önceki Türkistan'ın Tahhar, Kunduz ve Bedahşan şehirlerinde namertçe gerçekleştirdiği katliamlarının bir örneğini bu sefer Semengan, Mezar-ı Şerif, Şibirgan, Faryab ve Serpul'da gerçekleştirmek hayaliyle yola çıkmışlardı. Allah'ın yeryüzündeki ordusu olan Türk milleti her şehrin giriş kapısını düşmanlara kabristan yaptı. Kaçıp kurtulan bir ikisi dışında hepsinin leşi günlerce meydanlarda koktu.

Özellikle Serpul halkını katletmek için ant içip gelen Afgan Devleti'nin canavarları tank, top ve tüfeklerle Serpul'un giriş kapısında haftalarca vuruştular ancak şehre giremediler. Elhan oğlu Elhan'ın emri ve Komutan Mevlan'ın komutası altındaki cesur yiğitler Afgan Devleti'nin büyük ve silahlandırılmış bir fırkasının etrafını sardılar ve hepsini hayalleriyle bir cehenneme gönderdiler. Kaçmak isteseler de yollarına çıkan heybetli arslanların pençesinden kurtulamazlardı. Çünkü Seyidâbâd bölgesinin komutanı Abdülmammed Çirik tüm cesur yiğitleriyle vazifesinin başındaydı. Düşmanlar bir hafta boyunca savaşıp telef oldular. Artık,

Türkistan cesur evlatlarının sayesinde güvendedi. Bundan sonra hiçbir düşman Türk milletine karşı savaşmaya cesaret edemezdi. Türkler'in bu gücünü anlayan Afgan Devleti yine hileyle başka yollar aramaya başladılar. Afgan Devleti'nin müttefiki olan kafir Pakistan ve İran'la Türkistan'a karşı yeni projeler hazırlamaya ve bir sonraki kötü planlarının üzerine çalışmaya başladılar...

Elbette, gerçek Müslümanın en önemli sorumluluğu doğruluk, dürüstlük, verdiği sözde durmasıdır. Özellikle bu dürüstlük, Türk milletinin yaradılışının öz cevheridir. Eğer ki üzdüğü birisi varsa, eğer ki incittiği bir gönül varsa tekrar o gönlü alma ve o kişiden özür dilemenin yollarını arar. Canı ve malı pahasına olsa bile.

Serpul halkının Afgan Devleti hakkındaki tahminleri ve düşünceleri doğru çıktı. Büyük Elhanların ölümünden sonra Afgan Devleti Serpul halkının bu yaşlı günlerini fırsat bilip gecikmeden tank ve topla Türkistan ve halkının üzerine yürüdü. Halkın tedbirli oluşu ve yiğit evlatlarının güçlü iman ve iradesi sayesinde tüm düşmanlar ağzı ve burnu kırılıp ve dövülüp helak edildiler. Afgan Devleti'ne öyle bir ders verildi ki, tekrardan Türkistan yurtlarına girmek ve özellikle Türk milletiyle tekrardan yüz yüze gelmenin hayalini bile kuramaz hâle geldiler. Serpul halkı bu büyük musibet ve felaketi atlattılar, düşmanlarının bir sonraki planlarına karşı güçlü bir iradeyle hareket etmeye ant içip zaferlerini kutladılar.

Elhan oğlu Elhan da günden güne halkı ve yurduyla iyice kaynaşıyor, gelecek adına güzel projeler üzerinde çalışıyordu. Rahmetli Elhan yaşarken bin bir zahmetle, gece gündüz demeden, yorulmadan, dinlenmeden kendi elleriyle temelini attığı okulların ilk mezunlarını göremeden dünyadan göç etti.

Öyle çok isterdi ki, bu çocukları kendi elleriyle tıpkı İsmail Han, Doktor Vahidî ve Doktor Şer'î gibi üniversiteye gönderebilseydi. Ancak ömür vefa etmedi. Yine de zaman buldukça okullara gidip öğrencileri üniversite okumaları için teşvik ederdi rahmetli.

Artık rahmetli Elhan'ın kendi yoksa da ulu üstatlar ve oğlu Elhan Yakup Bay vardı. İki okul Minhac-ı Sirac ve kız okulları ilk mezunlarını topluma takdim etti. Bu mezuniyet nedeniyle büyük törenle öğrencilerin diplomaları takdim edildi. İlk başta Molla Hadîm, oğlu Muhammed Nur'un elinden tutup meydana çıktı:

Ey büyük ve şanlı halkım! İşte ben de yaşlandım! Çok dirensen bile ancak on yıl daha ayakta durup öğretmenlik yapabilirim. Fakat gelecek neslimizin okumaya ve öğrenmeye çok ihtiyacı var. Bu nedenle, benim oğlum Muhammed Nur Han üniversitede öğretmen okulunda okusun. Gelecekte benim yokluğumu bu yurda ve bu millete hissettirmesin inşallah! dedi. Tüm halk çok duygulanıp onu göz yaşlarıyla alkışladı. Daha sonra Kârî Âzimî Efendi'nin evlatları Ata Kerim Zere ve Azzem Can, oğulları Seyid Celayir, Muhammed Refik, Halim Yarkın, Şefî Âzimî, Eşref Âzimî ve Mesûde Âzimî'yi önlerine alıp meydana çıktılar.

İşte bunlar da geleceğin Kârî Âzimî'nin yokluğunu bu yurda hissettirmeyecekler inşallah. Gitsinler her biri bu milletin ve yurdun ihtiyacı olan mesleklerin ustası olmak için üniversiteyi

bitirsinler. dedi. Bu iki büyüğün önderliği ve örnek oluşu tüm halkı öyle bir şevke getirmişti ki, herkes kendi çocuğunu halk, yurt ve dili için kurban etmeye istekliydi. Tüm halk yurtseverlik, milletseverlik ve dilseverlik duygularını göz yaşlarıyla hep bir ağızdan: Var olun ulu üstatlarımız! Ne mutlu bize ki, sizin gibi ulularımız var! deyip alkışladılar. Sonra Elhan oğlu Elhan kardeşi Muhammed Sadık'ın elinden tutup meydana çıktı.

İşte kardeşim Muhammed Sadık, rahmetli babamın vasiyeti üzere onun arzusunu yerine getirmek için, halkı ve yurdunun evlatlarına öğretmen olup hizmet edecek inşallah! dedi. Yine alkışlar yükseldi. İki ulu insanın ve genç Elhan'ın aldığı bu karardan sonra, okulunu bitiren tüm öğrencilerin aklına ve gönlüne üniversite okuma sevgi ve hevesi düşmüştü elbette. Böylece Hacı Molla Abdurrahman, oğlu Abdulgaffar Beyanî'nin elinden tutup meydana çıktı: Benim de biricik kınalı kuzum halk, yurt ve dilimiz için kurban olsun! dedi. Ardından Mirza Kasım Berk, kızı Şefika Dibaç'ın elinden tutup meydana çıktı: Babasının biricik kızı Begüm Şefika Han da üniversiteyi bitirip gelecekte Serpul'un Ana Hatunu olsun! Töresine, diline ve halkına hizmet etsin! dedi. Ardından Asyabadlı Seyfullah Bay kızı Begüm Hazîze Han'ı ve Doktor Vahidî ise kızı Ayhan Begüm'ün ellerinden tutup meydana çıktılar. İşte bu bizim kızlarımız da kız kardeşleri Begüm Şefika Han ile gidip üniversite okusun, bu yurdun töresine ve diline sahip çıksınlar dedi.

Sonra ardı ardına Sadık Bay Hangeldi, oğlu Şerif Han'ı, Eczacı Molla Kerîm, oğulları Muhammed Tahir Han ve Reşit Han'ı, Muhammed Emin Bay oğulları İsmail Fakur ve Muhammed Sıddık'ı, Ebad Bay oğlu Muhammed Yunus'u, Molla Yakup Hacı oğlu Abdullah Erkin'i, Ustat Rûzi Kul Han oğlu Amanullah ve yeğeni Hayır Muhammed Han Osman'ı, Kârî Ziyaeddin Han oğulları Kemaleddin ve Cemaleddin'i, Yoldaş Hacı da Asyabad'ın zeki çocukları Settar Han, Seyid İsa Han, Nesim Han ve Seyid Hüsameddin'in ellerinden tutup meydana çıktı. Aynı şekilde, çocukları okulu bitiren aileler, oğul ve kızlarını üniversite okumaları için Kabil, Mezar, Herat, Kandahar ve diğer şehirlere gönderme kararı aldılar. Gelecekte çağdaş bir Serpul ve özellikle çağdaş bir Türkistan için okuyup kendilerini geliştirmeleri gerekiyordu. Her biri okuduğu fakülteleri özellikle kendi bölümlerini birincilikle tamamlayıp görevlerinin başına geçmeleri yurdun en zaruri ihtiyacıydı.

Yeni eğitim öğretim yılı başlayınca her bir yiğit ve genç kız, babalarıyla birlikte gidip okuyacakları fakültelere adlarını yazdırdılar ve Bismillah! deyip üniversiteye başladılar.

Genç Elhan'ın az da olsa gönlü rahatladı. Çünkü rahmetli babasının, kardeşi Muhammed Sadık hakkında ettiği vasiyeti yerine getirmişti. Kendisi de Elhanlık işleriyle yurttan koşturuyordu. Yurttaki tüm yaşayanlara karşı sorumluluğunu hakkıyla yerine getirmeyi gaye edinmişti. Elbette, millet ve mezhep ayırmadan hatta muhacir olarak Serpul'da yaşamakta olan birçok Acem ailenin de her türlü mesuliyetinden sorumluydu. Önceki gençlik zamanlarında Acem ailelerinden biriyle akraba olmak istemişse de iki ayrı milletin farklı töreleri nedeniyle bu akrabalık kurulamamıştı.

Pervâne kız hâlâ babasının evindeydi. Amcasının oğlu Pervâne ile evlenmek için Kabil'den Serpul'a gelirken arabaları Salang dağlarından yuvarlanınca bu dünyadan göç etmişti.

Sonra Pervâne da evlenmeyip ve istemeye gelenleri reddetmişti. Yaşı ilerlemesine rağmen baba evinde oturmayı evlenmeye tercih etmişti. Elhan oğlu Elhan:

Artık ben bu yurttan yaşayan herkesin Elhan'ıyım... Herkesin huzuru ve namusu bana emanet. Üstelik zamanında yarım bıraktığım ve Türklüğüme yaraşmayan bir hatam da oldu. Elbette törelerimize göre hareket ettim ve kendi milletimden bir kızla evlendim. Şimdiyse Pervâne de benim yüzümden evde kalıp yaşlanacak. Yoksa hata üstüne hata yapıp dünyamı da ahiretimi de berbat edeceğim. Eğer Pervâne ile evlenseydim, bu vesileyle birçok Acem ailesinin güvenini kazanıp onları doğrudan temsil edebilirdim. Bir Elhan'a yaraşan da bu olsa gerek, diye kendi kendine düşündü. Ertesi gün büyük Molla Hadîm'in yanına gidip fikrini beyan etti. Molla Hadîm:

Usta Hangeldi Bay Ağamız rahmetli oldu! Sadece benle Kârî Âzimî cenapları kaldı. Ben önce Kârî Âzimî cenapları ile bir görüşeyim bakayım o ne diyecek! diye cevap verdi genç Elhan'a. Sonra Molla Hadîm ikindi namazını kıldıktan sonra yavaş yavaş dostu Kârî Âzimî'nin yanına vardı ve konuyu onunla paylaştı. Kârî Âzimî cenapları ve Molla Hadîm bu mühim mesele hakkında uzun uzadıya konuştular.

Eğer böyle bir şeyi olursa tabii ki töremize için aykırı bir iş olacak! Ancak bu hassas durumda bu Acemlerle yakınlık kurmak da çok önemli. Biz Acemlerle aramıza bu şekilde mesafe koymaya devam edersek gün geçtikçe bize karşı içleri kin ve nefretle dolacak, gelecekte bu yurdun başına kötü günler getirmeleri mümkün olacak. diye düşünüyorum Molla Hadîm ortak! dedi, Kârî Âzimî.

Size katılıyorum hürmetli Kârî Âzimî. Gerçi, bence bu Acem milleti hiçbir zaman bize dost olmayacak. Ancak daha çok düşman olmalarına da fırsat vermeyelim. Evde kalırsa şu Pervâne Kız'ın namusu bizim milletimizin boynuna kalacak. Madem genç Elhan'ımız istiyor biz bir kere daha istemeye gidelim Lala Ağa'nın yanına. dedi Molla Hadîm.

Rahmetli Usta Hangeldi Bay, onların huyu suyunu iyi biliyordu; şimdiyse o da yok. O günden beri Lala Ağa ile bir daha muhatap olmadım Hadâm Efendi. Şimdi ne deyip de varacağız kapısına? dedi Kârî Âzimî

Usta'nın oğlu Sadık Bay'ın da bu Acemlerle arası iyi. Rahmetli babası gibi samimi bir adam. Çağırarak bizi kırmaz, bizimle gelir diye düşünüyorum. dedi Molla Hadîm.

Sonra Sadık Hangeldi'yle beraber Lala Ağa'nın evine kız istemeye gittiler. Bu sefer Lala Ağa hayır demedi, başlık parası da düğün dernek de istemedi kızını seve seve verdi.

Siz, kendi akrabalarınızdan birkaçını çağırın! Akşama nikahını kıyın, alıp götürün gelininizi! deyip gönderdi görücüleri. Büyükler genç Elhan'a haberi ilettiler. Genç Elhan da çok sevindi, bir Elhan'a yaraşır şekilde mahallenin büyükleriyle sade bir ziyafet verdi ve Pervâne'ye nikah kıydı. Dua edilip Fatıha okunduktan sonra Pervâne'yi atına bindirdi, eve getirdi. Pervâne Kız artık Pervâne Hatun'du. Pervâne Hatun sonunda sabrının, çektiği eziyetin mükâfatını almış

ve sevdiğine kavuşmuştu. Kendisini çok şanslı hissediyordu. Artık Elhan oğlu Elhan'ın sağ yanında Yıldız Hatun, sol yanında da Pervane Hatun vardı.

Genç Elhan Afgan Devleti'nin her türlü hain planlarına karşı, halkının ve yurdunun esenliği ve huzuru için milletiyle gece ve gündüz demeden birlikte hareket ediyor ve tedbir alıyordu. Üniversitelere gönderdikleri bey ve hanımların derslerini çabucak bitirip gelmelerini bekliyordu. Çünkü yurdunun bundan sonraki teşkilatı elbette çağdaş bilimlerle donatılmış gençlerin mesuliyetindeydi.... Teşekkürler.

Bu kitabın adını niçin Türkistan Bayramı Ergenekon koydum?

Biz Türk milletinin düşmanının çok olduğu bir gerçektir. Düşmanlarımız bizi savaş meydanında yenemeyince bize karşı hain planlarını diğer yollarla uygulamaya çabaladılar ve hâlâ da çabalamaktadırlar. Doğrusu bu namertçe planlarında oldukça başarı elde ettiler. Dilimizin itibarını düşürmek ve yok etmek, medeniyetimizi ise hileyle kendi dillerinde adlandırmak, tarihimizin üzerini kapatıp eserlerimizi ve bilge şahsiyetlerimizi uyduruk yalanlarla yağmalayıp sanki kendilerininmiş gibi dünyaya tanıtmak ve buna benzer bazı hain planlarını uygulamaya hâlâ devam ediyorlar.

Bunlardan biriyse biz Türk milletinin birlik ve beraberlik sembolü olan Ergenekondur. Atalarımız İslamiyet'ten önce de İslamiyet'ten sonra da Ergenekon'u bir bayram olarak kutluyorlardı. Türk milletlerinin bu kutlu bayramlarının merkezi önceden Ötüken bozkırlarıysa da İslamiyet'in hâkim olduğu dönemlerde Fergana'ya sonra da Horasan coğrafyasında Türkistan'ın Belh şehrine taşınmış.

İlmî kaynak denince biz her daim yabancı fikirlerin doğruluğuna ve yanlışlığına bakmaksızın kaynak göstermeyi seviyoruz. Halbuki onlar da tahminler üzerinden fikir yürütüp mantıklı tezler ortaya koyup halka takdim ediyorlar, o kadar. Gelin mantıklı bir fikir olan aşağıdaki benim kişisel tezime de itibar edin!

1. Ergenekon ağacı (uzun ve büyük sopa) daki rengârenk kumaşlar ne anlam taşıyor?
2. Bir ya da iki kişi istese bu sopayı kolaylıkla dik tutabilirken, niçin onlarca kişi iplerle bağlayıp her köşesinden çekerek dikleştiriyor?
3. Bu töre niye ilk önce Belh'de sonra diğer şehirlerde kutlanıyor?

Şöyle ki, Ergenekon bayramı ilk baharın başında kutlanıyor. Eski zamanlarda batı tüccarları İpek yolundan geçerken atalarımızın yemyeşil, çiçek açmış bozkırlarda kutlamalar yapıp eğlendiklerini görünce, seyahatnamelerinde kendilerince New Rose yani yeni açmış çiçek şeklinde defterlerine not etmiş olmalılar... Sonra her fırsatta karşımıza çıkan Farslar Ergenekon Bayramı adındaki bu medeniyetimizi de kendilerine mal etmek için, sadece ses bakımından azıcık uyuşan Batılardan aldıkları New rose adlandırması yerine Nev ruz olarak kendilerince Farslaştırmışlar zannımca. Sonra da tıpkı yeniden Elif'i öğrenmiş çocuklar gibi bu adlandırmayı bin bir yere, tahtaya, duvara, toprağa ve taş... özetle her yere yazarak Ergenekon Bayramını Nevruz diye dünya halkına yutturmaya çalışmışlar. Sonraları Batılıların New Rose kavramını

gerçek anlamına değiştirip Kırmızı iek demeye gayret etseler de bu anlamlandırma çok tutmamış. Sonra da gerçek adı olan Ergenekon Bayramını ve Batıların New Rose kavramından birleşik bir ad turetme isteyip Mileyi Gl-, Surh yani Kırmızı iek Bayramı şeklinde adlandırmak istediler ki, buna hepimiz şahidiz. Baktılar ki, bu isim de çekici değil, tekrardan Nevruz demeye başladılar... Fakat ne yaparlarsa yapsınlar, tam anlamıyla bize ait olan bu törenin adı Ergenekon Bayramıdır. Biz de Ergenekon Bayramı olarak bilelim. Bu Ergenekon bayramı Farıların düşündüğü gibi gece yedi çeşit meyveyi suya bekletip ertes gün yemekle bitecek basit bir Şey değildir. Belki tüm töresi ve kadesiyle kırk gün kırk gece devam eden aevli bir Ergenekon Bayramı'ndan bahsediyoruz.

Gelelim asıl sorumuza ve Ergenekon ağacı uzun ve büyük sopa) ne anlam taşıyor? Ve buna bağlanan rengarenk kumaşların sırrı ne? Bu ağacı kaldırıp dikleştirmek o kadar zor bir Şey olmadığı açıkça belliyken niye dikleştirme Şekli farklı? gibi sorularımızın cevaplarına. Biz Türk milleti onlarca boy olarak her bölgede yaşamaktayız. Ne kadar birlikte yaşasak da her boyun kendine has bayrağı var. Tıpkı bugünkü Trk devletlerin farklı bayraklarının olması gibi. Ergenekon Bayramı tüm Türk boylarının ortak mirası ve bayramı olduğu için birlikte kutluyorlardı. O gün tüm boyların hanları bir araya gelerek büyük ve uzun bir sopaya kendi bayraklarını bağlıyorlardı. Ergenekon bayramına has dokunan bayrakların uzun bir ipi olurdu. Her boyun Elhan'ı ilk önce bayrağı sopanın ucuna iyice bağladıktan sonra onlarca kulaç uzunluğunda olan bayrağın ipinin ucunu öylece bırakırdı. Tüm boyların Elhanları kendi bayraklarını bağladıktan sonra her boyun Elhan'ı sarkıp duran bayrak iplerinden tutup yavaş yavaş birlik ve beraberlik bayrağının sopasını kaldırıp dikerlerdi kutlama meydanının ortasına. Merkezdeki Ergenekon bayramına katılmayan Türk boylarının göçebeleri yaşamakta oldukları bölgelerde yine bu Şekilde bir araya gelip birlik ve beraberlik bayraklarını kaldırıp Ergenekon bayramlarını kutlardı. Fakat bu tre Türk milletinin ayak baştığı her yerde yaşatılırdı. Diğer tüm ülkelerde hl bu Ergenekon Bayramı meydanlarda kutlanırken; yalnızca Horasan coğrafyasında saltanat süren Sultan Hüseyin Baykara zamanında bu törenin kutlama merkezi Fergana'dan Belh Şehrinde imar edilen Ravzayı Şerif'e taşındı. Böylece kutlamanın merkezi Belh diyarındaki Ravzayı Şerif ziyareti olunca, Belh etrafındaki Şehirlerin boyları da bu birlik ve beraberlik bayrağını Ergenekon tepelerine ve meydanlarına dikmekten vazgeçip artık bölgelerindeki türbelerde dikmeye başladılar. Böylece bugüne kadar tüm Türkistandaki Ergenekon Bayramı nce Mezar-ı Şerif'in merkezinde, sonra diğer Şehirlerin meşhur türbelerine kutlanıyor. Ancak bayram kutlamaları ve töre oyunları yine de eski kutlama meydanlarında ve tepelerde gerçekleşiyor.

Bu kitabımı tüm Türk boylarının tüm dünyada birlik ve beraberliklerini tekrardan canlanılması isteğiyle özellikle güzel yurdumuz Türkistan'ın özgürlüğü arzusıyla armağan ediyorum!

Aminullah Nail Hangeldi

2. BÖLÜM

2.1. Sözlük Bilim ve Tematik Sözlükler

İnsanlar iletişimde pek önemli bir işlevin sahibi olan dil; sistemi, yapısı, işleyişi ve içerdiği unsurlar açısından insanların dikkatini çekerek pek çok araştırmaya konu olmuştur. Söz varlığı bu unsurların başında gelmektedir.

Söz varlığı dilbilimin leksikoloji dalı içerisinde yer alan bir çalışma alanıdır. *Kelime hazinesi, kelime serveti, kelime dağarcığı, sözcük varlığı, sözcük dağarcığı, sözcük serveti, sözcük gömüsü, vokabüler, kelime kadrosu* gibi terimlerle eş anlamlı olarak kullanılır. Batı dillerinde *vocabulary, wortschatz* ve *wortbestand* gibi sözcüklerle karşılanmıştır. Söz varlığı terimi, Almanca *wortbestand* sözcüğünün Türkçe çevirisi olarak ilk defa Doğan Aksan tarafından kullanılmıştır. Batıda olduğu kadar Türkiye’de de bilim adamları söz varlığıyla ilgili pek çok çalışma bulunmuştur. Son yıllarda bu konudaki çalışmaların sayısında bir artış görülmektedir. Buna paralel olarak çalışmalarda yöntemlerde de bir çeşitlilik göze çarpmaktadır (Özbek 2015: 2, Ukşal 2019: 5).

Söz varlığı bir dilin en büyük zenginliğidir. Türk Dil Kurumu söz varlığını şöyle tanımlamıştır: *Bir dildeki sözlerin bütünü, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler*. Söz varlığı alanında önemli çalışmaları bulunan Aksan Bir dilin söz varlığı denilince, yalnızca o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplamış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz (Aksan 2015: 15). diye tanımladığı söz varlığının önemine Bir dilin söz varlığı, o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, sözdizimi ve anlam değişikliklerine yansıtma, hangi dillerin etkisiyle ne türden değişmelerin gerçekleştiğini göstermektedir. (Aksan 2015: 19) şeklinde vurgu yapar.

Söz varlığı, işlendiği toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenip gelişir. Ait olduğu dilin kullanıldığı coğrafyanın tarihî, etnik, fiziki, ekonomik ve sosyokültürel yapılarından etkilenir ve bu etkileşimi kullanımı esnasında yansıtır. Bu doğrultuda da her bölgenin kendine özgü çeşitli dil bilgisi ve söz varlığı özellikleri bulunur (Kargın 2021: 3).

Toplumların kimliği olan kültür, söz varlığının şekillenmesinde de en büyük etkendir. Dil, kültür oluşumunu sağlayan öğelerin başında gelir. Toplum dil ile çeşitli alanlardaki birikimlerini, sosyal yapısını şekillendiren bütün değer ölçülerini kavramlar ve sözcükler hâlinde diline aktarır (Karababa 2013: 33).

Bir dilin zenginliği ve derinliği, o dilin söz varlığıyla değerlendirilir. Söz varlığı ise sözcüklerle anlam kazanmaktadır.

Sözlük, TDK tarafından *bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat* olarak tanımlanır. Eminoglu'nun verdiği bilgiye göre *sözlükler, dillerin söz varlığını içine alma, dilin yapısı ve işleyişi hakkında bilgi verme, toplumun eğitim ve bilgi düzeyinin sonuçlarını ortaya koyma, diğer dil ve toplumlarla kurulmuş ilişkileri gösterme... vb. pek çok konuda, ulusların kültürü içinde önemli bir yere sahip bilgileri içermesi bakımından, bilimsel araştırmaların temelini oluşturan ve ilk başvurula bilgi kaynaklarıdır* (2010: 3).

Sözlükler *diline, boyutuna, kapsamına, ortama, katılımcıya, duyguya, kullanıcısına, zamana, paradigmaya, sürdürüm şekline* (Akın 2022: 229) göre tasnif edilebilir. Çalışmada ele aldığımız eserin söz varlığı kapsam sözlükleri arasında yer alan tematik olarak ele alınmıştır.

Tematik sözlükler alan yazında farklı adlarla karşılanmaktadır. Türk dilinde *kavram sözlükleri, ad bilimsel sözlükler, düzensel sözlükler, sistematik sözlükler, tematik sözlükler, konusal sözlükler, konu sözlükleri* şeklinde olup yabancı dillerde *ideografik (ideographic), ideolojik (ideological), semantik (semantic), thesaurus veya leksikon (lexicon), alfabetik olmayan (non-alphabetical), kavramsal (conceptual), konusal (topical), nosyonal (notional), onomasiolojik (onomasiological), tematik (thematic), sistematik (systematic)* olarak adlandırılmaktadır (Kocapınar, 2014: 747-749).

Tematik, Fransızca (thématique)'dan dilimize giren ve Bir tema etrafında oluşan anlamında bir kelimedir. (TDK) Türk dil Kurumunun verdiği anlama bakınca tematik sözlükler belirli bir konu veya tema etrafında hazırlanmış sözlüklerdir. Yani tematik sözlükler, belirli bir tema veya konuyla ilgili kelimelerin, madde başı ve alt madde başı şeklinde düzenlenerek tanımlanmasıyla meydana gelmektedir.

Aksan'a göre temel söz varlığı: bir dilin sözvarlığının hangi öğelerden oluştuğu üzerinde durulurken ilk anılması gerekenler, temel sözvarlığı ya da çekirdek sözcükler adını verdiğimiz öğelerdir. Bunun sınırı çizilirken de insanın odak olarak alınması doğru olur: insanın organları başta olmak üzere onun en doğal gereksinmelerini karşılayan yemek, içmek, uyumak, gitmek, gelmek, almak, vermek gibi kavramlar, ona en yakın kişileri gösteren akrabalık adları, sayılar ve insanın maddî ve manevî kültürü içine giren çeşitli kavramlar sayılabilir (Aksan 2015:34).

Şenata'ya göre, belirli bir konu ve tema etrafında hazırlanan tematik çalışmalarda önce ana başlıklar belirlenir ve ilgili sözcükler bu ana başlıkların altına yerleştirilir. Daha sonra söz varlığının çeşitliliği doğrultusunda alt başlıklar eklenerek tematik söz varlığı

çalışması tamamlanır. Tematik çalışmaların indekslerden farkı, ana başlık ile alt başlıkların içerdiği madde başlarının anlamlarıyla birlikte verilmesidir (Şenata 2020: 5).

Tematik çalışmalar, toplumların gündelik yaşam öğelerinin, örf, adet, gelenek, kültürlerinin, uğraştıkları zanaatlerin, edindikleri mesleklerin okuyucuya sunulmasını sağlar. Tematik sözlükler içerdikleri söz varlığının niteliği ile toplumun sahip olduğu kültür ve medeniyet seviyesini tespit etmeyi kolaylaştırır. Ayrıca karşılaştırmalı söz varlığı çalışmalarında araştırmacıya tematik unsurlara ulaşma kolaylığı sağlar (Şenata 2020: 20).

Tarihi ve Çağdaş Türk dili alanında tematik tasnife göre hazırlanmış sözlükler bulunmaktadır. Sibirya grubu Türk lehçeleri alanında N. N. Şirobokova ve O. Şagdurova'nın editörlüğünde hazırlanan Materialı K Sravnitel'nomu Slovaryu Glagol'noy Leksiki Tyurskih Yazıkov Sayano-Altaya (Altay-Sayan Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Fiil Sözlüğü) bunlardan biridir (Güneş 2022: 10).

Tematik sözlükler, hazırlanış bakımından tam bir metot birliğinin görülmediği sözlük türleridir. Türkçe sözlük çalışmaları açısından henüz yeterince üzerinde durulmamış bu sahada özellikle konu başlıklarının ve alt başlıkların tespitinde görülen farklılıklar tematik sözlükler alanında çalışmaları zorlaştırmaktadır. Tematik sözlük çalışmalarındaki en önemli sorun olarak nitelendirilebilecek bu mesele sadece Türkçenin değil, tematik sözlüğü hazırlanacak bütün dillerle ilgilidir. Alfabe sırasına göre hazırlanan dil sözlüklerinde görülen metot birliğine tematik sözlük çalışmalarında da ihtiyaç vardır (Mutlu: 2009: 4).

Tematik sözlük alanında yapılan çalışmalar irdelenerek belirlenen başlıklar altında Türkistân Bayremi Ergene Kın adlı esere ait söz varlığı aşağıda yer almaktadır.

2.2. Türkistân Beyremi – Ergene Kın Adlı Eserin Söz Varlığının Tematik İncelemesi

2.2.1. Araştırma, Sorma, Sorgulama, Okuma, Bilgi ve Haber Kavramları

Eserde araştırma, sorma, sorgulama, okuma, bilgi ve haber kavramlarına yönelik 66 sözcük tespit edilmiştir. Eserde, bu kavram alanına ait tespit edilen Türkçe kökenli sözcüklerin sayısı çok azdır: bilgi (bilgi, baş söz (önsöz), Bu sözcüklerin çoğunun Arapça ve Farsçadan alıntı olduğu görülmektedir. Afganistan'ın resmî dilinin Peştunca ve Farsçadır. Özbekçe ise kısa bir zaman kadar devlet dili statüsüne girmişse de Afganistan'da eğitim, üniversiteye kadar Farsça iledir. Güney Türkistan'daki kendi ana dilinde eğitim göremeyen Türkler sadece gündelik hayatta ana dilleriyle iletişim kurarlar. Yazı dili olarak da eğitim aldıkları dil olan Farsça'yı kullanırlar. Türklerin ana dilde eğitimden mahrum kalan, Güney Türkistan'da Özbek okulları olmadığı için Farsça eğitim almak zorunda kalan Khangeldi'nin de bu durumdan etkilendiğini romandan hareketle söyleyebiliriz: *Tärceh* (tercih), *näsvān* (Kız okulu), *näticä* (Sonuç), *näzär* (Fikir), *kitāb* (kitap) gibi. Ancak aynı zaman da onun romanda temel konu olarak eğitimi ele alması, bu husustaki bilincini de gözler önüne sermektedir.

Halk kültür unsurlarından *kıssa* (kıssa, *hikāye*), *ātā sözi* (atasözü), *fākāhi* (fıkra) Özbek özel yere sahiptir. Örneğin Gör Oğli Kıssası (Kör Oğlu) sözcüğünün bu romanda yer alması aslında Özbek kültüründe destan geleneğinin hâlâ yaşatıldığı anlamına gelmektedir. Bu kültür uzun kış geceleri, özel akşamlar, aynı yerde çalışanların gece sohbetlerinde pas ve tozunu atarak yaşatılmaktadır. Eserde bu kıssa Ergenekon Bayramı'nda, bahşılar tarafından söylenmektedir: *sāhibniñ dämburäsini ālib Gör Oğli'niñ kıssäsini oqıb berär edi Cämil Bahşi*. Eserden hareketle Özbek Türkçesinde teknolojik ürünlere ait adlandırmalarda sözcüklerin batı dillerinden aynen alıntılı olduğu dikkat çeker: *telvizyun* (televizyon), *tiknāluji* (teknoloji), *telfon* (telefon), *änäliz* (analiz), *porgırām* (program). Bazı sözcüklerin hem yabancı hem de Türkçe karşılıklarının da bir arada yer aldığı dikkat çeker: *sābāg - dārs* (ders), *gerçek- hakıkat* (gerçek, hakikat), Yabancı dillerden özellikle Arapçadan alıntı sözcüklerdeki “i” sesinin, eserden hareketle Özbek Türkçesinde “e” ile ifade edildiği görülür: *ebtidäyi* (ilkokul), *ebtidäy sābāg* (ilk ders), *ehtiyäc* (ihtiyaç), *ehtimāl* (ihtimal), *enternet* (internet), *eşq* (ışk/aşk), *lābārätuv* (labatuar).

āşşığ Aşık atmak.

āzim Azim.

āv Avlamak.

āçığ Sinir.

āfsānā Hikāye.

ālif Elif.

ānāliz Analiz.

ārmān Arzu, hayal.

āsās Esas.

ātā sözi Ata sözü.

bāş Söz, giriş

bilgi Bilgi.

boşlik Boşluk.

buyuruğ Buyruk.

cāyzā Ödül.

cāhālāt Cehalet.

cāvāb Cevap.

cur dāyrāsi Helal dairesi.

çāgdāşçām Çelme.

çāns Şans.

çilig Çocuk oyunlarından biri.

çort Düşünce.

dārbāzlik İp, oyunu ip üstünde yürümek.

dāyrā Daire.

dāftār Defter.

dārs Ders.

ders Mazmun.

devan Divan.

deyim Deyim.

dıķat Dikkat.

dinyāt Dini ders.

ebtidāyi İlk okul.

ebtidāy sābāg İlk ders.

ectimāyı tārmaķ Sosyal medya.

eħtiyāc İhtiyaç.

eħtimāl İhtimal.

eksiri İksiri.

enternet İnternet.

eşķ Aşk.

fāhır Gurur, gurur duymak.

fākāhi Fıkra.

fāyşālā Kesin karar.

ğadāb Gazap.

gāzitä Gazete.

gāzāl Gazal.

gerçek Gerçek.

gör-oğli Koroğlu.

gurāş Güreş.

gurāmlık Hokkabazlık.

ħādiri Yoklama.

ħaķıķat Gerçek, hakikat.

hālāt Durum.

hātırā Hatıra.

hālka Halka.

hāmlā Hamle.

hāyācān Heyecan.

hıyāl Düşünce.

hıyāl küçi Hayal gücü.

hıyāl pālāv Gerçekleşmesi mümkün olmayan hayaller, ütopya.

himāt Himmet.

hiyānāt İhanet.

hucāt Sertifika, diploma.

hursānd Mutlu.

ıktışāt İktisat.

igā Sahip.

isdālik dāftār Not defteri.

istek İstek.

Juğrāfiye Coğrafiye

kalām Kalem.

kalib Kalıp, çerçeve.

kayğu Kaygı.

kāvurçāq Bebek oyunu/kız çocuklar için.

kālmā Kelime.

kınāyā Kinaye.

kıska maqāl Ata sözü, fikra, nokta, mazmun.

kışşā Hikaye.

kitāb Kitap.

kiliç sällāş Kılıç sallamak.

kitābçā Kitapçık, küçük kitap.

koşık ātışmäsi Şarkı yarışması.

quvān- Mutlu.

quvānç Sevinç.

lābārātuv Labatuvar

lisā Lise

mācrā Macera.

māhız Kaynak.

mācnun Mecnun.

māfhum Mefhum.

māsälā Masala.

māslāhāt Danışmak.

māntıq Mantık.

māni Anlam mana.

māvzu Mevzu.

mehir Sevmek.

mubāhişā Mübahase.

mucälā Gazete.

muğāmbırlık Hile.

murād Dilek.

musābka Yarışma.

muţmäyin Emin.

nāzā Umutsuz.

nāmā Name.

nakışā Harita.

nāsvān Kız okulu.

nāşriyâ Yayınlama.

nâticâ Sonuç.

nâzâr Fikir.

nıfrât Nefret.

niyet Niyet.

ogit Öğüt.

opkâ Öfke.

pâhlävânlık Pehlivanlık.

plân Plan.

porgırâm Program.

râncidâ Rencide.

rıķâbât Rekabet.

riştä Bölüm.

ricâ Plan.

român Roman.

sâtur Satır, Büyük kemik ve kalın et parçalarını ayırmak kullanılan mutfak veya kasap bıçağı.

sâtır Satır (kelimelerin toplamı, paragraf, cümle)

sâbâb Sebep.

sâbâğ Ders.

şâfhâ Sahife.

sâlâh âtşi Silah atmak.

sâmbol Sembol.

şınf Sınıf.

şınfdâş Sınıfdaş.

söz Söz.

şuĥbât Sohbet.

şâmpiyun Şampiyon.

şävķ-ävķ Alaka, istek, sevmek.

şe‘r Şiir.

şe‘r uriş Şiir yarışması.

şikâyât Şikayet.

şirin sözlâr Tatlı laflar.

ta‘bir Tabir.

taķım Takım.

târıķ Tarih.

târtişmä Tartışma.

tâbâşir Tebeşir.

tâcribâ Tecrübe.

tâĥlil Tahlil.

târceĥ Tercih.

târt-kâş Tartışma.

tâşvik Teşvik.

tâmâşâ Temaşa.

tâşmim Karar.

tâşkilâti Teşkilat.

tez Tez.

telfon Telefon.

telvizyun Televizyon.

tiknâluji Teknoloji.

top Top.

tortgân Dörtgen.

tüşün- Düşünmek.

oġlākĉäpär Oġlak oyunu.

umid Umud.

uslub Üslup.

vaġıyä Olay, vakiye.

väraġ Evrak.

yā y harfi.

yāngu Tutku.

yälpäġ Düz.

yäşin-yäşin Saklambaĉ.

zäräbin Büyüteĉ.

2.2.2. Asker, Askerlik, Ordu ve Savaşla İlgili Kavramlar

Afganistan uzun yıllardan beri savaş meydanı olan bir ülkedir. Güney Türkistan toprakları da bu ülkenin sınırları içerisinde olduğu için Özbek Türklerinin onlarca yıldır içeride ve dışarıdaki düşmanlarına karşı vatanlarını savunmak zorunda kaldığı ve pek çok savaşta yer aldığı bilinmektedir. Hayatın her aşamasında savaşı gören yazar romanında da savaşla ilgili sözcüklere yer vermiştir.

Romanda asker, askerlik, ordu ve savaşla ilgili kavramlara ait sözcüklerin sayısı 40 tanedir. Bu kavramların çoğunluğunun Farsça ve Arapça kökenli olduğu tespit edilmişse de nadiren

Türkçe sözcükler yer almıştır. Bu kavram alanına ait tespit edilen Türkçe sözcüklerin sayısı azdır: *ätış* (atış, silah atmak, silahla vurmak) *kazanĉ* (zafer), *kılıĉ* (kılıĉ), *ķural* (*miltıġ* (silah), *ok* (ok), *tuzāġ* (tuzak), *uriş* (savaş), *yāvuz* (düşman), *yengiliş* (mağlubiyet), *yutuk* (başarı, zafer). Arapça ve Farsça sözcüklerin yoğun olmasının temel nedenlerinden biri Afganistan’da resmi dillerden birinin Farsça olması ve Farsça ile Arapçada bu kavram alanına ait sözcüklerde ortaklık bulunmasıdır. Bir diğeri ise devlet yönetiminde bu kavram alanına ait en üst bakanlık olan “Savunma Bakanlığı”nda genelde Türklerden ziyade Tacik (Fars) ve Peştunların rol oynamasıdır. Bununla birlikte “*bāmb* (bomba), *politika* (politika) gibi İtalyanca sözcüklerin varlığı da dikkat çeker.

Güney Türkistan’da *guräş* (güreş), *ķiliĉ sälläş* (kılıĉ oynatmak), *āv* (av), *sälāh ätşi* (silah atmak) ve *uġlākĉäpär* (oġlak oyunu) gibi spor dalları Türk halkının önemli yaşam faaliyetlerindedir. Bu durum romanın söz varlığına da yansımıştır. Romanda oyunlar ve spor dallarıyla alakalı sözcüklerin genelde Türkçe kökenli olduğu görünmektedir. Sebebi de bu coğrafyadaki Türkler eski zamanlardan beri büyük ve ciddi sıkıntı ve baskı altında kalmalarına rağmen oyun

kültürünü koruyan ve günümüze kadar devam ettiren bir halk olarak yansımaktadır. Özellikle spor dalları altında yer alan güreş ve oğlak oyunu Özbek kültüründe çok büyük öneme sahiptir. Güney Türkistan'da düğün, bayram, yılbaşı, yeni doğan erkek bebekler için, sünnet düğünlerinde, özel kutlama günlerinde, toplu organizasyonlarda, açılış törenleri, zafer kutlamaları vb. tüm özel günlerde bu iki oyun kutlamaları en önemli ve vazgeçilmezdir. Güney Türkistan halkına göre zengin birinin tarafından yapılan bu tür kutlamalı özel günlerde özellikle düğünlerde mutlaka bu iki oyunun yapılması geleneksel beklentiye dönüşmüştür ve bu yüzden durumu iyi olanlar bu geleneksel beklentiyi yapmaktadırlar. Bu iki oyunun kuralları gereği kazanan takıma Ton at gibi önemli, özel hediyeler verilmektedir. Savaşçı bir toplum olan Türkler, çok küçük yaşlardan itibaren çocuklarına kılıç kuşanmayı, güreç tutmayı öğrettiği bilinmektedir. Bu durum çocukların oyunlarına da yansımakla birlikte Güney Türkistan'da bu durum daha büyük önem arz etmektedir. Siyasî istikrarsızlığın yanı sıra bölgenin tarihin hiçbir döneminde huzura kavuşmamıştır. Bu durum, bölgede sürekli bir ölüm kalım savaşında olan Türkleri, eski Türk geleneklerini korumaya, küçük

yaşlardan itibaren çocukları kendini savunmayı öğrenmeye itmiştir. Bugün özellikle erkek çocuklarının oyunlarının büyük oranda savaşa dayandığı görülür. En yoğun kullandıkları oyuncak ise silah olmuştur.

ātış Atış.

āşābāt İsabet.

āzāb İşkence, eziyet.

bārut Barut.

bāmb Bomba.

cābhā Cephe.

cār-bāhşi Tartışmak.

estemār İstismar.

eşgāl İşgal.

fātāh Fetih.

fırqa Bölük.

fuşing Fişek.

gālmağāl Tarışmak.

gaş Düşmanlık.

şaf Saf, sıra.

ķāmā-ħancār Hançer.

ķazanç Zafer.

kālmākāl Kavga.

kändäk Hendek.

kılıç Kılıç.

ķurāl Kural.

mağlubiyät Mağlubiyet.

māşä Maşa.

märmi Kuruşun.

miltūğ Silah.

mucädlä Mücadele.

muşt Yumruk.

oķ Ok.

ordu Ordu.

politika Politika.

raķıb Rakip.

siyäsät Siyaset.

şikāncä İşkence.

tāşhır Teşhir.

tuzāğ Tuzak.

uriş Savaş

yāvuz Düşman.

yengiliş Mağlubiyet, yenilgi.

yutuķ Başarı.

zulum Zulüm.

2.2.3. Bitkiler ve Bitkilerle İlgili Kavramlar

Romanda bitkilerle ilgili kavram alanına ait 34 sözcük belirlenmiştir. Tespit edilen sözcüklerin altı tanesi çiçek ismi, beş tanesi bitki ismi ve beş tanesi de ağaç ismi olup, kalan diğerleri ağaç ve bitkilerle ilgili sözcüklerdir.

Özbeklerin yemek kültüründe bitkiler ayrı bir öneme sahiptir. Örneğin podinä(naneye benzeyen bitki türü) her mutfağın vazgeçilemez bitkilerdendir. Bu bitki genelde dağlardan toplanır ve kurutularak, farklı etli ve hamurlu yemeklerin üzerine konularak yenmektedir. *Zärķubä* (zerdeçal) da kimyon ve karabiberden sonra Özbek kültüründe en çok kullanılan baharatlardandır. Özellikle, insanlar Kurban Bayramına hazırlık yaparken en çok satılan baharatlardan biri zerdeçaldır. Ancak Özbek Türklerinin yemek kültüründe uzun süredir kullandığı bilinen bitki ve baharatların Türk olmayan halklar tarafından alınıp karıştırılması ve paketlenmesinin ardından yüksek fiyatlarla yine Türklere satıldığı romanda dile getirilmektedir: *bizni Taķār'dāğilār Yunāni dāru deb, mānā ķuritilgān ve yānķilgān ķalāmpur, zincāg, podinä, zārķubä ve şungä oķşār*

nersälärni sätädilär. Bu durumun, sonrasında Türk topraklarında zenginleşen yabancıların bu toprakları sahiplenmesine kadar gidecek bir ekonomik zenginliği onlara tanınmasına neden olacaktır. Bu uyarı romanın alt fikri olarak işlenmektedir.

Romana da yansıdığı üzere, Güney Türkistan'da yaşayan bu yabancı girişimciler için baharat zamanında onların en büyük gelir kaynağı olmuştur. Bundan dolayı romanda çeşitli bitkilerin ismi geçmektedir.

Türk kültür yaşamında ve Özbek kültüründe önemli bitkilerden biri de pamuktur. Pamuk aynı zamanda bölgenin önemli bir ticarî kaynağıdır. Güney Türkistan'da geleneksel yaşam tarzını korumaya devam eden Özbek Türkleri kendi yorgan, yastık, minderinin kendileri üretmektedir. Özbekler pamuktan sadece ev eşyaları için değil yöresel kıyafetler hazırlamak için de yararlanmaktadır. Geleneksel yaşam tarzına ait izler romanda da kendisini göstermektedir: *sarığ pahtädän toqılgän äläçä qumäşni piçib ve täyär läb kelgän edi uyidän.* Özellikle çiftçiler ve çobanlar güneşin sıcaklığından ve kışın soğundan kendilerini korumak için pamuktan yapılan kıyafetlerini giymek zorundadır.

Tarihin en eski mesleklerinden

olan çiftçilik, bölge halkının da temel geçim kaynaklarından. Bu durum romana da yansır. Eserde bitki kavram alanına ait söz varlığının büyük oranda Türkçe kökenli olduğu görülür. Türkler geleneksel söz varlığını korumuş ve bu durum romanda da kendini göstermiştir. Tespit edilen sözcüklerin yaklaşık yirmisi Türkçe kökenlidir. Romanda geçen bitkiler ve bitkilerle ilgili kavramlara ait olan sözcüklerin sayısının daha çok olması beklenmektedir. Ancak Afganistan'ın kurak bir ülke olması, ilkbahar ile sonbahar mevsimlerinin kısa sürmesi ve 48 dereceye çıkan hava sıcaklığı bitki çeşitliliğindeki azlığın nedeni olarak görülebilir.

älmä yäğäc Elma ağacı.

çinär Çınar.

dal Dal.

gül Gül.

güldän Saksı.

gulgunçä Açılmamış çiçek.

hımçä Dal.

kâfur Kâfur.

kältä yağaç Kısa ağaç.

qog-çog Koz.

qurqashim Papatya.

lala Lale.

nastraran Kuşburnu.

nav-nihal Fidan.

new-rose Taze gül.

maysa Çimen.

mivesiz-yagac Meyvesiz ağaç.

navda Dal, ağaç dalı, ince dal.

otin Odun.

otin-kommasi Odun yığını.

pahal Çeşitli otların kurusu, balya.

pahta Pamuk.

podina Naneye benzeyen bitki türü.

saman Saman.

sotacup Sopa.

tal Sögüt.

tal yagac Sögüt ağacı.

tambaku Tütün.

tayag Sopa.

tut yagac Dut ağacı.

yala dal, ağaç dalı

yalca Budak.

yaprag Yaprak.

zarquba Zerdeçal.

zincag Kabuklu bir bitki.

2.2.4. Boy, Kabile, Uruk, Soy ve Sülale ile İlgili Kavramlar

Romanda Özbek söz varlığına ait pek çok boy ve kabilelerin ismi yer almaktadır. Afganistan çok uluslu topluma sahip bir ülkedir. Ülke nüfusu Peştun, Tacik, Özbek, Türkmen, Hazara, Aymak, Baluç, Peşeyi, Nuristani, Gucar, Arap, Barahavi, Kızılbaş, Pamirli, Kırgız, Sadat ve Hintler olmak üzere çeşitli etnik ve dilsel gruplardan oluşmaktadır. Afganistan millî marşı ve önceki anayasasında on dört kabileden bahsedildiği görülmektedir. Bu durum romanda farklı boy ve kabile isminin geçmesine sebep olmaktadır. Ayrıca kabilelerin birbirine karışıp tek çatı altında toplanmaları da oldukça geç dönemlere rastlamaktadır. Bunların yanında romanda, bazı siyasî sebeplerden dolayı görülen bölge boyları arasındaki farklılıklara ve isimlendirmelere de işaret edilmektedir.

Afganistan'da, Güney Türkistan'ın tarihine, Türk gelenek göreneklerine ait gerçek ve doğru bilgiler ne devlet okullarının ne de

üniversitelerin müfredatında yer almaz. Bunun yerine çoğunlukla Peştunlara ait tarihî bilgiler Afganistan tarihi olarak verilir. Böylelikle Türk boylarının kimliksizleştirilmeye ve bir Afgan toplumu yaratılmaya çalışılmış, bir dereceye kadar da başarılı olunmuştur. Aynı boydan gelen aynı dili mensupları Türk olduklarını bilmeden birbirlerine karşı yabancılık duyarlar. Roman yazarı Khangeldi de “*Häh Özbek hah Türkmän, hah Kazāk, hah Kırgız, biz Türkmiz dedik ve yolgä çıkdik*” diyerek tüm Türk boylarını tek bir kimlik Türk kimliği altında birleşmesini arzu eder. Onlara dayatılan Afgan kimliğini reddeder ve Türk boylarına aslında Türk olduklarını öğretmek ve gerçek kimliklerini onlara göstermek için bu romanda birlik mesajları verir. Böylece birçok Türk boylarının ismini romanın söz varlığına yerleştirir, üst kimlik olarak da Türk kimliğini benimser.

Eserde bu kavram alanına ait toplamda 34 sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan sekiz tanesi Türk boy ve sülalesini göstermektedir. *Äymāk* (Aymak), *Özbek* (Özbek), *Sälçukılär* (Selçuklular), *Timurilär* (Timurlular), *Türkmen* (Türkmen) *Bäburilär* (Babürler), *Kırgız* (Kırgız), *Kazāk* (Kazak). Romanda yer almayan ancak bölgede yaşadığı bilinen başka boy ve sülalelere ait adlandırmalar da

bulunmaktadır.

Romandaki boy, kabile, uruk, soy ve sülale ile ilgili kavramlarına bakılınca öncelikle Türk boylarının ağırlıkta olduğu görülür. Nedeni ise gerçek hayatta da Afganistan’da pek çok Türk boylarının yaşaması, yazarının ve romanda ele alınan kesimin Türk olmasıdır. Türklerden sonra ikinci sırada Peştun boyları gelmektedir: *Eshākzäy* (İshakzay), *Tärähıl* (Tarahıl), *Ähmädzäy* (Ahmadzay), *Ävğan* (Afgan) ve *Mäynähel* (Maynahil).

‘**Aräb** Arap.

‘**Aräb Dävläti** Arap Devleti.

Ävğan Afgan.

Ävğanistän Hükümäti Afganistan hükümeti.

Ähmädzäy Afganistan’da yaşayan bir Peştun kabilesi.

äcäm Türk olmayanlar, Farslar.

Ängriz İngiliz.

Äymāk Aymak.

Bäburilär Babürler

bäyräg bayrak

cugi çingene.

Çin dävläti Çin Devleti.

Däri Fars.

Däriçä Darica.

Eshākzäy İshakzay, Afganistan’da yaşayan bir Peştun kabilesi.

ırk Irk.

kul Köle.

köçi göçmen.

Ƙırğız Kırgız.

Ƙazāk Kazak.

Mäynähel Maynahel, Afganistan’da yaşayan bir Peştun kabilesi.

Mısrlik Mısırlı.

Osmānilär Osmanlılar.

Özbek Özbek.

Özbekçä Özbekçe.

Päştu Peştu.

Päştuçä Peştuca.

Sälçukılär Selçuklular.

sältänät saltanat.

Särpul hällkı Serpul halkı.

Täcık Fars.

Timurilär Timurlular.

Tärähıl Tarahil, Afganistan’da yaşayan bir etnik grup.

Türk Türk.

Türkmen Türkmen.

2.2.5. Din ve Dinle İlgili Kavramlar

Romanda, Türklerin günlük yaşamlarında İslamiyetin yoğun etkisi görülmektedir. Bu durum isim söz varlığına da yansımaktadır.

Din ve dinle ilgili kavramlar altında toplam 119 söz varlığı bulunmaktadır. Bu sözcüklerin çoğunluğu Kuran’ın dili olan Arapçadan altıntıdır. Kuran’ın çevirisi yapıldığı ilk yabancı dil olan Farsçadan da azımsanmayacak bir söz varlığı alıntılandığı görülür.

Afganistan halkının yüzde 52’si okumuş insanlardır. Kalan yüzde kırk sekizi ise ya hiç okumamış ya da sadece camiilerde temel dinî bilgileri almışlardır. Eserde bölgenin sosyal yaşamına dair bu izler şu şekilde dile getirilir: *Bir päyt edi ke, sädiķ bälä mullädän ruhsät bolib uygä keldi.* Hayatları boyunca hiç eğitim almamış insanlar için ise cami hocalarının verdiği vaazlar büyük bir öneme sahiptir. Romanda olaylar içerisinde yer verilen bu dinî yaşama ilişkin veri ve yorumlamalar söz varlığında da kendini gösterir. “molla” söcüğünün yaklaşık 150 kere takrarlanması, günlük yaşamda mollaların halkın üzerinde çok büyük

etkisi olduğunun bir göstergisidir. Mollalar, yani cami hocaları, genellikle Arapçayı diğer dillere göre üstün tutar ve birçok dinî kavramın Arapçasının bilinmesini ve kullanılmasını gerektiğini vurgular. Örneğin onlara göre duaların kabul olması Arapça dua edilmesine bağlıdır, namaz niyetlerinin Arapça edilmesi namazın kabul edilmesi anlamına gelir ve Allah yerine “Tanrı” ve “Hüda” sözcüklerinin kullanılması günah sayılır. Çünkü İslam’ın dili Arapçadır. Bu yönlendirme ve kabul ve günah işleme korkusu ile bölge halkının söz varlığında din ve dinle ilgili kavramlar genelde Arapça olarak karşımıza çıkar. Romanın söz varlığı da bu kavram alanında Arapça’nın tesiri altında kalır.

Romanda dini kavram alanında Arapça’nın ağırlığı görülmekle birlikte eski Türk inanç sisteminin etkileri ve bunun söz varlığına yansımalarına da yer verilmiştir: *Āyhān Hātun, Begum Hātun’gä bāqıb, hey siz bälä älmästi Hātun!* Bu cümledeki “*älmästi* (albız)” sözcüğü Eski Türk inanç sistemine işaret etmektedir. Güney Türkistan halklarının inancına göre *älmästi*, dünyada bir eşi daha olmayan, iri cüsseli, uzun saçlı ve kötü karakterli bir ninedir. Romanda da bu anlamına uygun olarak kadınlara kullanılmıştır. “*Älmästi*”nin işi sadece zarar vermek olduğu için romanda bela

sözcüğü ile kullanıldığı görülür.

Özbek inancına göre tüm sıkıntıların hallolma yollarından biri de hayır yapmaktır. Romanda, hayır sözcüğü ve bu anlamını ifade eden “*hayır*(hayır), *näzır*(hayır), *hayrät*(hayır)” sözcüklerinin de sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir.

‘**aqıbat** Akıbet.

‘**arş mäläkuti** Arş, göğün en yüksek katı.

‘**aşır- äzānı** ikindi ezanı.

‘**Azrāyil** Azrail.

Ādām Adem.

āhır-zāmān Ahir zaman, dünyanın son günleri.

ānd Ant.

älest Alast, birçok müfessir, yorumcu ve mutasavvıfi göre, Allah’ın Alem Zar adlı özel bir antlaşmaya atıfta bulunan Kuran’dan alınmış bir terimdir.

älhämdu llāh Elhamdülillah.

älmästi Albız.

äyät Ayet.

Äzäl Ezel.

baqā Beka, ölmezlik

bälä Bela.

Bibi hävā Havva Ana.

burāq Burak.

cāme ‘ **mäscid** Büyük cami.

cām'āt Cemaat.

cāmā'at Cemaat.

cännät Cennet.

cināzä Cenaze.

du'ā Dua.

dev Dev.

ärvāh Ervah.

'ebādät İbadet.

ebrätli İbretli.

ehlāş İhlas.

eġāt İtaat.

fälākät Felaket.

färz Farz.

fätvā Fetva.

fäyz-bärākät Faiz-bereket.

feriştä Melek.

fıträt Fıtrat.

ġusıl Gusül.

ġādış Hadis.

ġaġ Allah.

ġayir Hayır.

ġayrät Hayır.

ġädrät Äli Hazreti Ali.

ġädrät Esräfil Hazreti İsräfil.

Hädrät Muġämmäd Hazreti Muhammed.

ġälällik Helallik.

harām Haram.

ġayrät Sadaka.

ġayır Hayır.

ġıdır Hızır.

ġudä Allah.

İslām İslam.

İlyās İlyas.

İmāmzädä Yäġyā bin Zäyd İmamzade Yahya Bin Zeyt.

ġäf diyāri Kaf diyarı.

kāfir Kafir.

ġasām Ant.

ġazā Kaza.

kāfän Kefen.

keñ dünyā Geniş dünya.

ġıyāmät Kıyamet.

Kök-tänr Gök Tanrı.

ġubä Kubbe.

ġurān Kuran.

ġurbān Kurban.

ġutluġ Kutlu.

lä'nät Lanet.

näzir Hayır.

näşib Nasip.

maġfirät Maġfired.

maḥşār Mahşer.

mātām Matem.

mādräsä Medrese.

mākāfāt Mükâfat.

mälik Melek.

mäscid Cami.

meḥrāb Mihrap.

mubāräk Mübarek.

mu‘cizä Mucize.

muḳām Pozisyon, rütbe.

muḳadäs Kutlu.

musälläm Müsellem.

muşibāt Musibet.

musilmān Müslüman

mustāḥāb Müstehap.

päri Peri, melek.

päyğambär Peygamber.

päyğambärzādä Peygamber soyundan.

rāb Allah.

ruḥ Ruh.

rāvḏä Mübarek kabir, türbe.

şadaḳa Sadaka.

sunāt Sünnet.

şām nāmāzi Akşam Namazı.

şäyṭān Şeytan.

şäyh Şeyh.

şähādät Şehadet.

şār Şer.

tabut Tabut.

takdir Takdir.

ta‘viz Muska.

tābarruk Mübarek, teberrük.

ṭāḥārät Abdest.

tä‘lā Allah.

täsbeḥ Tesbih.

teñri Tanrı.

tubä Tövbe.

tumār Muska.

tuş-nāmāzi Öğlen namazı.

ubāl Vebal.

vācīb Vacip.

va‘dä Söz vermek.

vesväs Vesvese.

vucdän Vicdan.

vuзу Abdest.

yālgān dünyä Yalan dünya.

yās Yas.

Yāsin-şerif Yasin süresi.

zāhed Zahit.

zikir Zikir.

ziyārät Türbe.

zurnāy Zurna.

2.2.6. Ekonomi ve Değer Kavramları

Özbek kültürü, kıyafetini diken bir terzinin, muayene eden bir mahalle doktorunun, evini boya yapan bir boyacının, bebeğinin kulağına ezan okuyan bir cami hocasının, ev işine yardım eden bir komşusunun, yastık ve yorganını hazırlayan veya yardım eden ninelerin ve gelinlerini süsleyen kuaförlerin hakkının dört haşlanmış yumurta, iki petir, bir kâse yoğurt ya da bir sepet meyve ile ödendiği bir kültürdür. Bu nedenle romanda ekonomi kavramları ile ilgili sözcüklerin büyük bir yer kaplamaması normal karşılanmaktadır.

Bunun yanında Türklerin gelir kaynağı genelde hayvancılık ve çiftçiliktir. Bu topraklarda, özellikle de köylerde her insanın küçük de olsa bir tarlası vardır. İnsanlar, günlük mutfak ihtiyaçlarını kendi topraklarını ekip biçerek, yetiştiremediği ürünleri ise komşularıyla takas ederek karşılarlar. Kendi kendine yeten bir toplum olan Güney Türkistan Türkleri, böylece, ihtiyaç duyduğu bir şeyi dışarıdan almak zorunda kalmaz. İmece usulü yaşayan bir toplumda, ekonomi ve ekonomi ile ilgili kavramlara ait söz varlığının az olması doğal bir durumdur..

Bölge halkı tarımdan elde ettikleri tohumların ürünlerini ticarete dönüştürebilirler. Bu tohumların ürünü olan bitki yağlar arasında susam yağının ayrı bir yeri vardır. Bölgede en çok üretilen yağ olan susam yağı günlük hayatta kullanılmasının yanı sıra bölgenin ekonomisinde ticarî bir değere de sahiptir. Özbek Pilavı'nın yapımında en çok tercih edilen ve sevilen yağ olan susam yağına ait söz varlığına eserde rastlanmaktadır. Bölgenin önemli ticarî gelirlerinden olan susam yağı *cavaz/cuvaz* denilen bir araç yardımıyla ile çıkarılmaktadır. Dolayısıyla metinde yer alan bu aracın yer alması aynı zamanda bölge ekonomisi hakkında da bizlere veri sunması bakımından değerlidir.

Romanda ekonomi ile ilgili toplam 16 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi "*sātuçi* (satıcı), *borç* (borç)" Türkçe, bir tanesi Farsça kökenli *pul*(para) sözcüktür. Bir sözcük ise (*bāzārcı*), Farsça *bāzār* sözcüğüne Türkçe bir ek (+cı) getirilerek oluşmuştur. Devlet dilinin Farsça olduğu ve İslam dini hukukuna göre yönetildiği belirtilen bir devletin idaresinde yaşayan Güney Türkistan Özbeklerinin ekonomiye dayalı söz varlığında Arapçanın büyük etkisinin olması doğaldır. Ayrıca eserde Türklerin ticaretten ziyade, tarım ve hayvancılıkla

ilgilenmesi de bunun nedenlerinden biri olmalıdır.

Güney Türkistan'da Türklerin yaşadığı yaşıdığı bölgelerde yetiştirilen ürünler adlandırmalarında Farsçanın kullanıldığı dikkat çeker. Ancak ürünlerin farklı türlerini ifade etmede Türkçenin söz varlığından da yararlanılmaktadır. Örneğin Güney Türkistan'da yetişen en önemli ticari ürünlerden “üzüm”ün ticarî olarak “kişmiş” adıyla bilinir. Bu üzümler arasında ticari amaçlarla yaygın olarak kullanılanı da “ak kişmiş”tir. Sözcük Türkçe “ağ” ve Farsça “kişmiş” sözcüklerinden oluşmuştur. Türkler arasında yoğun olarak bu adla anılsa da “ağ uzum” sözcüğü kullanılır. Eserde ise sözcük “uzum” şeklinde Türkçesi ile yer almaktadır. Ancak ticaret olarak kullanılmayan ve daha çok sadece bölge halkı arasında ve ailelerde kullanılan bazı üzümlerin “kara uzum, ağ ala, at yemçak..” gibi daha birçok sözcükte Özbekçe adlandırmanın kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu isimlerin hâlâ Türkçe olarak kullanılmasının en önemli nedenleri de bu ürünlerin ülke ekonomisinde ticarî bir değer arz etmemesi, resmi dilin Farsça olmasına rağmen bölge halkının Türkçe konuşması ve köyde yaşayanların Farsçayı bilmemesi nedeniyle Türkçe adlarının korunmuş olmasıdır.

borç Borç.

bāzārçi Pazarcı.

bāhā Fiyat.

budicā Bütçe.

cāvāz Bitkilerin yağını çıkarmak için kullanılan makinesi.

fāydā Fayda.

ḥasārān Hasar.

ḥāsıl Hasıl, ürün.

ısrāf İsraf.

ķımāt Fiyat.

mālīye Maliye.

māḥşul Ürün, mahsul.

māşrāf Masraf.

pul Para.

sātuçi Satıcı.

sāvdā Alışveriş.

2.2.7. Çadır, Ev ve Ev Araç Gereçleri

Eserin söz varlığında ev ve ev araç gereçleri bilgisini karşılayan 89 sözcük bulunmaktadır. Bunların çoğu

Farsçadan alıntıdır. Etnik çeşitliliğe sahip Güney Türkistan topraklarında farklı milletlerle beraber yaşayan Özbeklerin yaşam tarzı Fars etkisi altında kalmıştır. Romanın söz varlığında da açıkça görülen bu durum, Özbek Türklerinin Farslarla beraber iç içe yaşaması ve güya modern hayata uyum sağlamak adına Farsların yaşam tarzından etkilenmeleri dolayısıyladır.

Özbeklerin gündelik yaşam tarzına, inancına dolayısıyla kültürüne bağlı olarak söz varlığı da şekillenir. Söz gelimi Özbekler Güney Türkistan bölgesinde çoğunlukla köylerde yaşar. Söz varlığına da yansıyan bu durum müstakil evlere yönelik sözcüklerde çeşitliliğe sebep olur. Nitekim, eserde müstakil evlere yönelik *ıçkär hävili* (iç avlu) *täşkari hävili* (dış avlu) söz varlığı unsurları, inanç ve kültür temelinde şekillenmiştir. Romanda geçen “*ıçkär hävili eşigidän kirär-kirmäs, ıçkär hävili ve täşkar hävilini yıgıb ve süpirişgä bāşlädilär, Yä'kub Bāy ātlärini egirlädi ve täşkar hävilidä kallıgını kütib turdi*” ifadesinde de görüldüğü üzere Özbeklerde kadınları erkeklerden ayrı tutulması için evler ikiye ayrılmaktadır. Genelde her ev için bir büyük kapı vardır. Bu büyük kapının yanındaki avluya *täşkari hävili* (dış avlu), dış avlunun gerisinde eve yakın konumlanan avluya ise *ıçkär hävili* (iç

avlu) yer alır. Bu iki avlu küçük yol ya da küçük kapı ile ayrılmaktadır. İslamî kültüre uygun olarak mahrem olan kadın ve erkekler birbirlerini görmeyecek şekilde oturması avlu kavramının iç ve dış avlu şeklinde iki kavramın ortaya çıkmasını sağlamış, böylece “dış avlu” erkeklerin, “iç avlu” ise kadınların bir araya gelip oturduğu avlu olarak söz varlığında yerini almıştır. Eve ilişkin gündelik yaşam kültüründe birçok sözcüğün romana yansıdığı görülür: *çob bänd*(dış kapı), *mehmān hānā* (dış avludaki misafirhane), *koçā eşiği* (dış kapı), *suppā* (sofa) ve *bärändä* (veranda) gibi.

Romanda evin içindeki eşyaların ve ev tasarımlarının da Türk kültür dairesine uygun bir düzende olduğu görülür. Özellikle ev planı, eşyaların yerleşim düzeni ve bilgisi, ev sahibinin konumu, maddî ve manevî durumu hakkında bilgi verir niteliktedir.

Köylerde Özbek ev kültürünün en önemli unsuru *suppā*'dir. Romanda geçen *ägär kē, Āllāh'niñ Öäbädäti uçun mäscid қаңçä muhim ve muqadäs bolsä, uşbu supä häm, Ēlhān ve ärbäbdän etäÖät uçun ve bu yurtniñ tinçligi ve isänligi uçun uşänçä muhim ve muqadäs sänälädi* ifadesi “sofa”nın Özbeklerin hayatındaki önemini ortaya koyar. Evlerin yüksek ve büyük sofalı olması, ev sahibinin toplumdaki saygınlığının

bir göstergesidir. Özbek Türklerinde büyük kararlar alındığı, meclislerin kurulduğu, kutlamaların yapıldığı yer sofadır. Romanda kutsal yer adlandırılan ve en sık tekrarlanan sözcüklerden olan *supa*, Özbek yaşamındaki değerine işaret eder niteliktedir. Özellikle yaz aylarında Özbek Türkleri tüm zamanını sofada geçirir, misafirlerini sofada ağırlar, geceleri sofada uyup gündüzleri ise halı, kilim dokumalarını, örgü ve terzilik gibi işlerini sofanın üstünde yaparlar.

Ev ve ev araç geçeri kavram alanına giren çadır, Özbek Türk kültürüne işaret eden sözcüklerden bir diğeri de *ābtāvā* (ibrik) ve *silābçin* (leğen)dir. Güney Türkistan Türkleri misafirperverdir. Misafirlerine son derece saygı gösterirler ve elleri boldur. Bu özellikleri ile Afganistan'da haklı bir ün salmış ve övülmüşlerdir. Özbek Türkleri sadece yemek kültürleri ile değil misafirlerini rahat ettirmeleri ve onlara gösterdikleri hürmet ile de takdir edilir. Bir aileye giden misafir, ev sahibi nezdinde Tanrı'nın misafiridir, dolayısıyla bu düşünce dairesinde büyük saygı ile karşılaşılır ve misafirliği boyunca kendisine çok değer verilir. Ev sahibi için misafirlerin rahat olması ve kendilerini yük hissetmemeleri çok önemlidir. Dolayısıyla bu hürmetin bir göstergesi ve bir Türk geleneği olarak, yemek yemeden önce ve yemek yedikten

sonra, misafirin ellerini yıkaması için evin küçük çocuğu ayağına su getirir. Böylece, ev sahibi tarafından, misafir dışarı çıkma zahmetine sokulmaz. Bu misafire verilen değer göstergesidir. Eserde, bu değer üzerinde farklı ifadelerle durulmuştur: *Ābtāvā silābçinlār tayırlāndi*, (...) *ķoltıgıgā dāstārķān ve ķolidā ābtāvā silābçin* (ibrik ve leğenler hazırlandı (...) ellerinde sofrā, ibrik ve leğenle çıkageldi.) vb. Romanda bazı cümleler *ābtāvā*(ibrik) ve *silābçin*(leğen) kullanımını sadece misafirlere özel olmadığına işaret ederek, günlük hayatta ailenin büyüklerine özellikle dede, nine, baba, anneye de benzer hürmetin gösterildiğine dair bilgi verilmektedir: *tolā ābtāvāni ālib bārib eri Elķān'niñ ķollārigā su tokti*. Elin yemekten sonra su ile yıkanması başka bir kültürel unsura da vurgu niteliğindedir. Özbek kültüründe el ile yemek yemeğin lezzetli olduğu kanaatini doğurmaktadır. Bu misafirin ev sahibine gösterdiği bir saygı ifadesidir.

Romanın ev ve ev araç geçeri kavram alanına işaret eden söz varlığı unsurlarından bir diğeri de *yāzlāg* (yazlık) *ķıslāg* (köy) sözleridir. Bu kavramlar aynı zamanda Güney Türkistan Özbek Türklerinin yaşam kültürüne de işaret eder Güney Türkistan'daki Türklerin gelir kaynağı

ve uğraşları tarım ve hayvancılıktır. Halkın geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olması, özellikle köylerdeki Türklerin yazın farklı meyve ve sebzeleri yetiştirebilmek, kışın ise soğuktan korunabilmek için hâlâ eski kültürlerini yaşattıkları, yazın yaylalara çıkıp kışın da köylerde yaşamlarını idame ettirdiklerini göstermektedir.

ābtāvā İbrik.

ālmāri Dolap.

ārgamçi Uzun ve sağlam ip.

bāsāmāg Merdiven.

bārändä Veranda.

boriyä Kilim türü.

bunyäd Temel.

bunyäd Temel, alt yapı.

busāga Kapı altı.

cānpāk Havlu.

cārüb-supirgi Süpürge.

čävkāt Çerçeve.

čävki Sandalye.

čāynāk Çaydanlık.

čāyğulčä Ağzı kapalı kovaya benzeyip, tutmak için üstünde bir kulağı olan ve köşesinden ağzı olan demir çaydanlık.

čırāg Lamba.

čob bänd Dış kapı.

čomiş Kevgir.

dālān Mutfak.

dāhliz Koridor.

däričä Pencere.

divār Duvar.

dol Değirmen kovası.

eläk Elek.

eşiğ Kapı.

gįjdi Keçi yününden yapılan siyah ev

gilim Kilim.

hācät Tuvalet.

hākändāz Faraş.

hayil ping Çengelli iğne.

hāmām Hamam.

hāvli Avlu.

horcin Semer

humdān Fırın.

ičkār hāvili iç avlu.

kalin Halı.

kap Çuval.

kāsä Kase.

qayraq Kayrak, bıçağı keskin yapmak için kullanılan alet.

qāzān Tencere.

qanār Büyük çuval.

käsāv Ocağı kurcalamak için uzun ve ince yapılan demir.

kegiz Yünün eğirilmesi ile elde edilen kilim.

ķışlāġ Köy.

corpäçä Elle dikilmiş ince ve kolay taşıyabilen Pamuklu yatak.

corpä Yorgan.

koçä eşiġi Dış kapı.

kura Fırın.

mäş'älä Meşale.

māncä Demir divan.

mehmānhānā Misafirhane.

mez Masa.

mıġ Çivi.

ohlāv çub Oklava.

otirāk Sandalye.

oy Ev.

pändäki Bohça.

pärdä Perde.

päşähān Sineklik.

pätņus Tepsi.

pıçāġ Bıçak.

piyälä Bardak.

postāġ Karakul derisi.

säbäd Sepet.

sāçık-ruypāk Havlu.

sänduqçä Küçük sandık.

sänduq Sandık.

şändıq Sandık.

sätıl Kova.

silābçin Leġen.

supä Sofa.

şām Mum.

tāġārä Leġen.

tākçä Perva.

tām Oda.

tāmniñ usti Odanın üstü.

täbāġ Tabak.

täbr Balta.

tähtä Tahta.

tändir-uçāġ Ocak.

täşķari hävili Dış avlu.

toķmāġ Ahşap kapılarda kapıyı çalmak için kullanılan demir halka.

torba Poşet.

uhlāv Oklava.

yātāġ Yatak.

yāzläġ Yazlık.

yästıġ Yastık.

yeyläġ Yayla.

yüng corpäçä Yünlü döşek.

2.2.8. Giyim ve Giysilerle İlgili Kavramlar

Coğrafya uzun zamanlardan beri toplumların yemek ve giyim gibi alt kültüründen, din ve sanat gibi üst kültürüne kadar tüm kültürel unsurlarını belirleyen unsur olmuştur.

Romanda bu tema altında toplamda 44 söz varlığı tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlerden çok azının alıntı olduğu görülür. Diğerleri ise Türkçe kökenlidir. Çünkü Afganistan Türkleri bugüne kadar giyim kültürünü korumuş bir millettir. Bunun yanı sıra kendi giyim kültürünü diğer milletlere öğretebilmiş bir millet sayılır. Afganistan'da yaşayan diğer etnik gruplar tarafından da Türklerin giyim kültürünün beğenilip, kullanıldığı görünmektedir. Özellikle son zamanlarda Türklere ait kıyafetler Afganistan genelinde de yurtdışındaki Afganistan vatandaşları nezdinde de daha çok tercih edilir olmuştur. Bunun en büyük sebebi ise bu kıyafetlerin el sanatları, nakış ve süslerle işlenmiş olmasıdır.

Özbeklerin özellikle dikim, nakış işlerinde çok bilgili olduklarını görürüz. Romanda “*Sen tıkgän gupıçä, şälvär ve tonlär, Türk toräsiniñ sämbolidir Çibärkızım*”, “*Ältınkız, hund iplik tumärçä täkı tikär edi.*”, “*sen bu iştänbägni kaçä yahşi ve çiräyli tokıyapsän!*” cümleleriyle buna vurgu yapıldığı görülür.

Özbek kadınlarının el emeği ve

bilgisinin söz varlığına yansıdığı örnekler romanda dikkat çeker: *gupıçä* (erkekler için pamuklu kış kıyafeti), *tumärçä täkı* (üçgen figür şapka), *örgäy* (kundak), *ıştänbäg* (elle dokunan şalvarın bel kısmındaki ip) vb. Bunlar arasında “*ıştänbäg*” dokumak özellikle yaşlı kadınların büyük gelir kaynağı olmuştur. Günümüzde eğer köydeki bir Türk evinde bir nine varsa o evde kesin bir de *ıştänbäg* dokuma makinesi vardır.

Romanda ismi geçen äraççin (Yöresel şapka) söcüğü Özbek Türklerin büyük giyim kültürüne işaret eden bir sözktür. Romanda, günümüzde bu şapkanın sadece yaşlılar tarafından kullanıldığı belirtilmiştir: *Kättä İmämniñ tegrägidägi bir çärbägdä, kaçsi äraççinigü piñläñän, ikki orum orälib ärkasigä täşläñän säçläriñniñ uçu belidän körib turgän, keñ älin (pişänä)lik, kaçpkaçrä kalın kaç ve kaçbäçlik, şişkän ve tuşkän köz kaçpkaçläri, yuzidä ve älänidä rozigär muhändisiniñ çizgän häyät naqşäsiniñ çizgiläri ve gürsillägän keksä bir äyäl...*

Ayrıca yazar romanın giriş kısmında, “*şäftäli gul kaçs bilän başi tärtib bägläñän mämälärimizdän sārädim ve yāzdim bu kētābni*” diyerek, Özbek kültüründe kadın has bir şal olan *şäftäligul* (şeftali çiçekli özel yöresel şal) kullanımına vurgu yapar. Şeftali çiçeği anlamına gilen *şäftäligul* sözcüğünün

ismi kumaşın üzerinde şeftali çiçeğinin olması dolayısıyla bu adı almış olmalıdır. Kadınlar bu şalın büyüğünü genelde düğünlerde ve misafirliklerde kullanırlar. Küçüğünü ise küçük kız çocukları ve kadınlar evde kullanırlar.

äraqçin Kadınlara ait yöresel başlık.

äläçäşäl Alaca şal.

äläçä kumāş Beyaz ve siyah, yeşil, mavi olan özel kumaş.

äläçä güppiçä Sıcak ve soğuktan koruyan yöresel kıyafet.

bäğtäsmä Elbisenin ipi.

ciläg Kaftan.

çäpäyaka Ters yakalı kıyafet.

çarığ Deri bot.

çiltär Sarık.

çontäg Cep.

drişi Pantolon.

etäk Çizme.

gupiçä Erkekler için pamuklu kış kıyafeti.

hing Kol.

hund ipi Bir ip türü. Genellikle kıyafetlerde süs için kullanılır, renklidir.

ilmäk İlmek.

ipäk İpek.

iştän Şalvar, alt.

iştänbäg Şalvarın yukarı kısmının içinden geçen ip.

kabıg Dikiş.

kadifä-rumäl Erkeklerin kafasını sıcaktan korumak için yöresel büyük mendil.

kumāş Kumaş.

küyläg Kıyafet.

qars Eşarp.

tolinäy Dolunay.

örgäy Kundak.

pätu-rumäl Mendil.

päyçä Şalvar.

päytävä Çiftçilerin ayak bileklerinde sardığı kumaş.

peşbänd Önlük.

rumäl Mendil.

sällä Sarık.

şäftäligul Şeftali çiçekli özel yöresel şal.

şäl Şal.

şālvār Şalvar.

tākı Erkek şapkası.

tumārçā tākı Üçgen figür şapka.

ton Kaftan.

ustibāş Çamaşır, kıyafet.

vāskāt Yelek.

yaka Yaka.

2.2.9. Gök, Sema, Gökyüzü ve Astronomi ile İlgili Kavramlar

Romanda gökyüzü ve astronomi kavram alanıyla ilgili az sayıda sözcük (12 tane) yer alır. Bu sözcüklerden çoğu Türkçedir. Tespit edilen 12 sözcükten yedi tanesi Türkçe kökenli, üç tanesi Arapça ve iki tanesi ise Farsçadan alıntıdır.

Güney Türkistan'da yazı diline bakılınca gökyüzü ve astronomi kavram alanı ile ilgili sözcüklerin Farsçadan etkilendiği; ancak konuşma dilinde Türkçe kökenli olanlarının kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum Afganistan'da resmi dillerden olan Fars edebiyatında bu kavram alanının büyük bir yere sahip olmasıdır.

Gökyüzü kavramlarından *Ḳuyāş*(güneş) sözcüğü romanda 21 kere

tekrarlanmaktadır. Bu kavram, Özbek halkının yaşam tarzı hakkında pek çok bilgi vermektedir: *Erkākār, kun-kōzi (Ḳuyāş)niñ tuǵışı biilän uyidän çıkar edi , Āḳşām bolgān edi. Ḳuyāş hām çārçägān edi şekilli vb.* Bu ifadelerden Güney Türkistan'daki Özbeklerin tüm faaliyetine güneşin çıkmasıyla başlayıp güneşin batmasıyla son verdikleri görülür. Günün hayrı mantığıyla hareket eden Özbeklerde teknoloji ve bu teknolojinin getirdiği yaşamdan uzak kalmaları, eski Türk geleneklerini devam ettirdikleri yorumuna ulaşabiliriz. Güneş doğmadan önce uyanmayan kişi evin tüm bereketini kaçıran kişi olarak ifade edilir. Büyükler, gençlerin güneş çıktıktan sonra da uyumasını istemez bu onların en nefret ettiği şeydir. İnançlara göre bir aile için en iyi gelin adayı da sabah erkenden uyan kızdır. Romanda Ana Hatun'un gelininde, köydeki diğer kadın ve kızlarda hatta Yakup'a kız seçerken aradığı en önemli nitelik güneşten önce uyanmasıdır. Romanda halkın sabah erkenden kalkıp işlerini yapmasına ve güneş batar batmaz işlerini bitirip eve dönmelerine sürekli vurgu yapılır. Erken kalkın yol alır mantığının olduğunu gördüğümüz güneşle kalkmak ve güneşin bereketinden faydalanmak romanda üzerinde çokça durulan konulardandır.

āsmān Gök.

dunyā Dünya.

ķārāngu Karanlık.

kök Gök.

kökmāy Masmavi.

ķuyāş Güneş

meh Ay.

nur Işık.

ufķ Ufuk.

yāħtilik Aydınlık.

yāruĝ Aydınlık.

yulduz Yıldız.

2.2.10. Hava ve Atmosfer Olayları Kavramları

Romanın söz varlığında hava ve atmosfer kategorisi altında 13 söz varlığı tespit edilmiştir. Tespit eden sözcüklerin çoğunun Türkçe kökenli olduğu görülmektedir.

Afganistan coğrafyası, düz ve dağlık olmak üzere iki coğrafî şekle sahiptir. Bu durum, Afganistan'ın hava durumunu da etkiler. Genelde kurak ve yarı kurak bir iklimi olan Afganistan'da kışlar soğuk, yazlar ise çok sıcak geçer.

Bu nedenle ilkbahar havası insanların en çok sevdiği hava ve bahar en sevdiği mevsimdir. Bahara yönelik kavramlar romanın söz varlığında “*sālķın*(serin), *tāzā-hāvā*(taze hava), *mulāyim yel* (hafif rüzgâr)” şeklinde geçer. Bu sözcükler Türkler için önemli bir kültürel etkinliğe bahar bayramına, Ergenekon Bayramı'na da işaret eden sözcüklerdir. Roman, genelde mart ayında gerçekleşecek olan Türkistan bayramı Ergenekon Bayramı'nı anlattığı için romanın söz varlığındaki hava ile ilgili sözcükler genelde ilkbahar ayındaki hava durumunu yansıtmaktadır.

Teokratik bir yönetimle idare edilen Afganistan'da İslam dininde mübarek bir gün olan Cuma günü tatil günüdür. Cuma ve resmi tatiller haricinde tatil kültürü yoktur. Ancak şemsi yılbaşı ve ilk bahara denk gelen Nevruz bahanesi ile insanlar çoğu boş zamanını aile ve arkadaşları ile beraber dağlarda geçirir. Bu kültür romanda da Yakup'un evlendikten sonra eşiyile bahar havası almaya tepe ve vadilere dolanmaya gitmesi bölümünde işlenmektedir: *yāķub bālām! Ālāriñizni egirläyin. Kelin ķızım bilān mānā şu yāķındāki tepālārgā ve sāylārgā bārib, āynālib, hāvā ālib ve gezib kelin! Hāvā, koklām hāvāsi. Tāzā hāvāniñ sāĝliķgā fāydāsi bār.* Günümüzde bu kültürün daha çok genişledirildiğini görüyoruz.

Artık geleneksel spor oyunları, çocuk oyunları, eğlenceli oyun ve aktiviteler ile dağlarda tatil yapılır. Bu yönüyle Güney Türkistan Türklerinin eski Türk geleneklerini devam ettirdikleri söylenebilir. Burada romanın adını taşıdığı Ergenekon destanına vurgu yapıldığı söylenebilir. Etrafı dağlarla çevrili bir alanda çoğalan Türklerin baharda etrafını dağların sardığı vadiden demir dağı eriterek çıkması ve bahar bayramı kutlamalarında gerçekleştirilen etkinliklerin Ergenekon destanı kutlamalarıyla örtüştüğü görülür. Her iki kutlama da şenlik ateşi yakılması, Türklerin savaşa hazırlık yapmak için oynadıkları geleneksel sporlardan olan güreş, oğlak kapmaca gibi oyunların oynanması vb unsurlar bakımından ortaklıklar taşır.

ıqlım İklim.

ıssıq Sıcak.

qār häväsı Karlı hava.

quyāşlıq hävā Güneşli gün.

mulāyim yel Hafif rüzgâr.

sāvıg Soğuk.

sälqın Serin.

şāmāl Fırtına.

tāzā hävā Temiz hava.

Tufān Fırtına.

yāgın Yağmur.

yāli bulut Bulutlu.

yel Rüzgâr.

2.2.11. Hayvanlar ve Hayvanlarla İlgili Kavramlar

Çalışmanın giriş kısmında belirttiğimiz gibi Afganistan'ın kuzeyindeki Türkler, Afganis devleti tarafından idare edilmektedir. Baskı altında kalan bu millet yıllar boyunca atalarından getirdikleri kültürel mirası devam ettirmek adına kendi isteğiyle bazen de ülke ekonomisindeki olumsuzluklar ve devlet diğer iş alanlarını yasakladığı için hayvancılıkla uğraşmıştır. Romanda Özbekler genelde hayvancılık ve çiftçilikle uğraşan bir millet olarak tanınmıştır. Bu nedenle hayvanlar ve hayvanlarla ilgili pek çok sözcük söz varlığına yansımaktadır.

Bu kavramlarla ilgili toplam 60 sözcük bulunmaktadır. Bulunan sözcüklerin içerisinde *tāy*(at yavrusu), *ordāk*(ördek) *elqı*(yılkı) *āt*(at) *tevā*(deve) *qıy*(koyun) *hukiz* (öküz) *inek*(inek) *İşek*(işek) *Qıçqār*(koç) *ärsälān*(aslan)" gibi yabanî hayvanların

ismi Türkçe kökenli olup diğerleri alıntı sözcüklerdir.

Romanda dikkatimizi çeken hayvanlardan biri de kuşlardır. Romanda hayvan türlerine ait adlandırmalarının büyük çoğunluğunu kuşlar teşkil etmektedir. Bunun en büyük nedeni ise Özbeklerin hayatında kuş avının kültürel yeridir. Eski Türklerden itibaren kuşların olduğu kadar kuş avının kültür hayatımızdaki önemi bilinmektedir. Yazar da bu kültüre romanında yer vermiş ve romandaki hayvan kavram alanına ait söz varlığını zenginleştirmiştir: *Bir märmigä neçitä ordäk ävlišän?*”, “*Meniñ äv sälähim keyerde?*”. Bu ifadeler Özbek kültüründe avın, kuş avlamanın çok büyük bir yeri olduğuna işaret eder niteliktedir.

Romandan hareketle kuşlara ilişkin Özbek inançlarına ait verilere de ulaşmak mümkündür. Bu inançların Türk ortak inançları içerisinde yer alması da ayrıca dikkat çeker. Bunun bir örneği “karga”dır. Özbek kültüründe *karğa* (karga) düşman ve kötü haberci anlamında kullanılır. Bu inanç ve kültür romanda da görülmektedir: *Nimä bilsinlär karğa bāqıb turgänlerini?*”, “*bāqgän karğaları, ertäkün közlärini uyär ve bilmäy qälär edilär.*”

Romanda ilgimizi çeken konulardan biri de yazarın Türk ve Fars kültürüne ait unsurlara bir arada yer

vermesidir: *Sādıq cān bārām!*, *qızı bālām!* *Uyqıñ kelmädimi seni?*, *şer kabi ärsälän kızlarım vb.*

Özbeklerin içinde bir anne kendi çocuğunu *Quzim* (kuzum) diyerek severken, diğer anne *bārā*(kuzu)m diyerek sever; bir çocuk *ärsälän* (aslan) babam diye babasına gurur duyarken, diğer çocuk *şer* (arsalan) babam diye babasına hitap eder. Türk kültürü korumak isteyen yazar romanda her ikisine de yer vermektedir ve böylece Özbek söz varlığını olduğu kadar kültürüne ait unsurları da kaydederek karşılaştırma yaptığı gibi unutulmasını önlemiştir. Bu anlamda Türkçenin değerini ortaya koymaya çalışan yazar Kaşgarlı Mahmut’tan, Nevai’den aldığı mirası devam ettirmiştir.

Özbek kültüründe birçok hayvan insan sıfatlarını, dış görünümünü ve davranış durumlarını temsil eder. Örneğin iştahlı birine *pādä* “*hukiz* (öküz) ve inek”, iştihatsız ve zayıf insana *käläs* (kertenkele), zararsız ve sakin insana *kuı* (koyun), yaramaz ve hareketli insana *keçi*, sesi güzel olan insana *bulbul* (bülbul), geri zekâlı ve boş bağırان insana *eşek*, zengin insana *sütlü inek*, tembel ve yerinden kıpırdamayan insana *ayı*, sevgisiz ve duygusuz insana *domuz*, şeytanlık ve zararlı insana *yilän* (yılan) , kötü sözlü insana *karğa* (karga) derler. Bu anlamda Türk dünyasıyla ortaklaştığımız söyleyebileceğimiz bu belirlemelerin romanda da yer aldığı fark edilir: “*Birtäsi käläs dek ärrıgıkdän burnidän tutsäyüñ cäni çıqadı*”, “*Bälhlik қоşıқçı Näzri, dämburäsini çertib ertäng bulbul kabi sekin-sekin nälib yätgän edi*” vb.

āhu Ceylan.

āhur Ahır.

āt At.

ārı Arı.

ārsālān Aslan.

bārā Kuzu.

bismıl kuş Serçe kuşu.

bori Kurt.

bulbul Bülbül.

cirān at Ciren at, Türk ve Altay mitolojisinde ve masallarda konuşan at türü.

cucä Cıvcıv.

çirçig Serçe.

çirillāg Cırcır böceği.

çiyān Akreb.

çumçuq Serçe.

duber At sürüsü.

eğir Eyer.

elkı Yılkı.

ezāngi Üzengi.

ğunācin Kadın inek.

hizengi Üzengi.

hukiz Öküz.

hurāz Horuz.

inek İnek.

işäk Eşek.

ķafäs Kafes.

ķamāvķhānā Ahır.

ķamçı Kamçı.

ķanat Kanat.

ķarga Karga.

ķātır Katır.

ķāzıg Kazık.

kāklik Keklik.

keplāklār Kelebek.

ķırđı Karga.

kālās Kertenkele.

ķuķķar Koç.

ķurt Kurt.

ķuş Kuş.

ķuy Koyun.

ķuzi Kuzu.

māl Mal.

murçä/çumāli Karınca.

nal Nal.

ördäk Ördek.

pāşā Sinek.

sāmān āt Sarı at.

sūri/sürü Sürü.

şāhin Şahin.

şer Arslan.

tāy At yavrusu.

tevā Deve.

tuyāġ Toynak.

uçak Buzaġı.

yāl Yel.

yilan Yılan.

2.2.12. Hukuk ve Hukukla İlgili

Kavramları

Özbek Türkçesinin söz varlığında hukuk ve hukuk ile ilgili kavram alanını karşılayan 33 sözcük bulunmaktadır. Bunların hepsi alıntı sözcük olarak görülmektedir. Bu kavramla alakalı sözcüklerin sayısının az olması ve alıntı olmasının sebebi, genelde bu topraklarda insanların sıkıntıları için kolay kolay devlete başvurmayıp kendi başlarına halletme yetisine sahip olmaları, köy gibi daha küçük yerleşim yerlerinde adaletin mollalar, muhtarlar, köyün aksakal ve

camii hocaları tarafından istişare yoluyla sağlanmasıdır.

Romanda adalet genellikle bölgenin İlhanı yani il yöneticisi ve eğitilmiş aksakallar tarafından sağlanmaktadır. İlhan iyiyi kötüyü ayırabilen, halkın istek ve şikâyetlerini bizzat dinleyip, çözüm bulan kişidir. Ancak, İlhan tüm kararlarında eğitilmiş aksakalların onayını almaktadır.

Bu kavramların altında yer alan sözcüklerin içinde *kural* (kural) ve *tosıq* (engel) şeklinde iki tane Türkçe sözcüğe rastlanmıştır. Türkçe sözcük kullanımının bu kadar az oranda olmasının nedeni de devletin dilinin Farsça olması, resmî kurumlarda Özbeklerin de Farsça konuşmak mecburiyetinde bırakılmalarıdır. *Bāhānā* (bahane), *dāyin* (borç), *cāncāl* (tartışma, gürültü yapma) ve *fārmān* (ferman) gibi sözcüklerin kökeni Farsçadır. *Adālāt* (adalet), *casus* (casus), *rukın* (rükün, şart), *uşul* (usul) gibi Arapça sözcükler ve *siyasî* (siyasî) gibi Arapça köke Farsça ek getirilerek oluşmuştur. Afganistan'ın resmî dininin İslamiyet olması ve şeriatle yönetilmesi hükümetin yönetim sisteminin de İslamî kurallara göre olmasını mecbur kılar. Şeriat ve İslamî kurallarda da Arapça sözcüklerin etkisi söz konusudur. Bununla birlikte Farsçaya da birçok sözcüğün Arapçadan geçmesi bu bağlamdaki Arapça kökenli

alıntı sözcüklerin daha da çok olmasına yol açılmıştır.

Örf, adet ve gelenek ile ilgili kuralların da romanda ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda genellikle Türklerin kendilerine has örf, adet ve gelenek kuralları canlı tutulup korunmuştur. Bunun önemli nedenlerinden biri de ev ortamında ve Türkler arasında Türkçe konuşulması ve Türk örf, adet ve geleneğine Fars kurallarının girememesi nedeniyledir.

‘**adälät** Adalet.

‘**adıl** Adil.

bähänä Bahane.

cäncäl Tartışma.

casus Casus.

däyin Borç.

dif‘ä Savunma.

etä‘ät İtaat.

färmän Ferman.

hāk Hak.

hışä Hisse, hak.

icäzä İzin.

ķabälä Tapu.

ķānun Kanunu.

ķurāl Kural.

miras Miras.

muķālif Muhalif.

mukäläf Mükellef.

räd Red.

ruķsät İzin.

rukın Rükün.

sābıķa Sabıķa.

sabır Sabır.

sır Sır.

siyasi Siyasi.

sukut Sükut.

ķāhid Şahit.

tasmim Karar.

täklif Teklif.

tosıķ Engel.

uşul Usul.

yādgār Yadigar.

zāncir Zincir.

2.2.13. İnsan ve İnsan İlişkileriyle İlgili Kavramlar

İnsan ve insan ilişkileriyle ilgili kavramlar, insan duygularını, huylarını, erkek ve kadın unvanlarını ve akrabalık sözcüklerini içermektedir. Eserde insan ve toplum ilişkileri en temel konudur. Dolayısıyla söz varlığının çoğunu da bu kavram alanı oluşturur. Eserde bu kavram alanına ait olduğu tespit edilen 267 sözcük tespit edilmiştir. Sözcüklerin çoğunun Türkçe olduğu görülmektedir. Özellikle akraba ve aile bireylerini ifade eden sözcüklerin Türkçe kökenli olduğu söylenebilir. Bunun en büyük nedeni ise Türklerin bölgedeki diğer etnik gruplarla evliliğe, dolayısıyla akrabalık ilişkilerinin kurulmasına sıcak bakmaması ve evlerde Türkçe konuşmalarıdır. Romanda geçen *çaçalāg* (yeni doğan), *çebārā* (torun çocuğu), *egiz* (ikiz), *singl* (abla, kardeş), *inağa* (abi, kardeş) gibi Türkçe kökenli sözcükler bu durumun kanıtı niteliğindedir.

İnsan ve insan ilişkileriyle ilgili kavram alanı içinde yer alan sözcükler Özbek kültürüne dair de bilgi vermektedir. Bu sözcüklerden biri *kengāş* (istişare, danışma) sözcüğüdür. “*kengāş*”, Özbek halkının bir karar almak istediği zaman ya da bir kararı uygulamak istediğinde büyüklere danışma kültürü gösteren sözcüktür. Bu

sözcük halk içinde sadece “istişare, danışma” değil, düğün anlamını da ifade etmektedir. Güney Türkistan’da düğün gelinin evinde olur. Ancak küçük düğün de denilen düğünden bir ya da iki gün önceki gece, genelde damadın evinde gerçekleşen eğlenceye de *kengāş* denmektedir. Bu eğlenceye yakın akrabalar, özellikle erkekler davet edilir. Davet edilenler yemekten sonra damada maddî yardımda bulunurlar. Kimisi yemek yediği tabağa nakit para bırakırken kimisi de evindeki koyunu ya da keçiyi yarına getireceğinin sözünü verir. Kimisi de düğün pilavının pirincini yanında getirerek yardımda bulunur.

Eserde erkek ve kadın için kullanılan unvanlar da dikkat çekmektedir. Romanda kadın ve erkek unvanları genelde Türkçe kökenlidir. Bu unvanların kullanımı bölgeye göre değişiklik göstermektedir. Köyde yaşayanlar daha çok Türkçe kökenli unvanlar kullanırken şehirde yaşayan Türkler Farsçanın etkisi altında kalmıştır. Örneğin romanda 229 kere geçen *Hān* (Han) sözcüğü köylerde ve Taciklerin az olduğu şehir merkezlerinde hem erkekler hem kadınlar için kullanılırken, Farsların yoğun olduğu şehir merkezlerinde ise erkekler için bu sözcük korunmuş ancak kadınlar için yerini “Can” sözcüğüne bırakmıştır. Kimi örnekte yazarın her iki unvanı da

kullandığı görülmektedir: *Āy+hān* (kadın ismi), *Şāh Pīsānd+Hān* (erkek ismi), *Mullā Mehri+Cān* (han yerine can unvanını alan kadın ismi), *A'zām Cān* (han yerine can unvanını alan erkek ismi) vb.

Eser Güney Türkistan Türkleri hakkında bilgi veren bir kaynak niteliğindedir. Eserdeki *erkinlik*(özgürlük) sözcüğü, özgürlüğüne düşkün olan Özbek Türklerinin bu uğurda hayatları boyunca yaptıkları mücadeleler hakkında bilgi verir. Bu halk Afganistan genelinde *bātur* (cesur), *hāybätlik* (heybetli), *sākin* (sakin), *himätlik* (himmetli), *sāyğılı* (saygılı), *mehmān-sever* (misafirperver), *Toḳköz* (tokgözlü), *hālim* (merhametli), *keng-yuräk* (açık yürekli), *meḥnätkäş* (çalışan) ve *çebār* (çalışan) özellikleri ile tanınır. Romanda da Özbek halkı bu özellikleri ile anlatılmıştır.

ābsin Elti.

ābru İtibar.

āḳsaḳāl Aksakal.

āḳyol Akyol.

ā'mā Halk.

āmir Amir.

āpä Abla.

ārḳadāş Arkadaş

āşnā Arkadaş, dost.

āzādlik Özgürlük.

ābā Amca.

ācdād Ecdat.

ādāb Edep.

āhlāḳ Ahlak.

ākā Ağa, abi.

ālāçātonli Alaca kaftanlı.

ālāmān Fena.

āmāki Amca, genelde kayımpeder için kullanılıyor.

āmānāt āşıḳ Aşık, emanet.

ārbāb Sahip, yetiştiriciler, Farsçada mahallenin başkanı ya da sahibi.

āzādlik Özgürlük.

āvlād Evlat.

āyāl Kadın.

āzāc Huy.

āzizlār Azizler.

bāğ Bağ, ilişki.

bāğdāş Aynı soydan gelen, soydaş, akraba.

bāḳı Ebedi.

bālā Çocuk.

bālālik Çocukluk.

bātur Bahadır, cesur.

bāçā Erkek çocuk.

bālā Fena.

bāşār Beşer.

begānā Yabancı.

bibi Nine.

bilmāslig Hata.

bubā Dede.

cāhil Cahil.

cāmi'āt Toplum.

cān yoldāş Can yoldaş.

cenāb Efendi.

cimlik Sessizlik.

cimciritlik Sessizlik.

ciyen Yeğen.

çaçalāğ Yeni doğan

çaqqān Çevik.

çāl Koca, ihtiyar.

çebār Çalışan.

çebārā Torun çocuğu.

çibār Çalışkan, yetenekli.

çirāyli Güzel.

dānā Bilinçli.

dāyā Taya, süt anne, süt nine.

devānā Divane.

didār Didar.

dost Dost.

dugānā Ahretlik, can dost.

ecābāt İcabet.

egiz İkiz.

ehtırām İhtiram.

el El.

elhān Kabile başkanı.

er Koca.

erkeg Erkek.

erkātāy Şımarık, nazlı.

erkinlik Özgürlük.

estedād Yetenek.

etibār İtibar.

ezāt İzzet.

fārzānd Evlat.

fāryād Feryad.

fāriğlār Mevzun olanlar.

fikirdaş Fikirdaş.

ğafłāt Gaflet.

ğarib Fakir.

ğaybāt Dedikodu.

ğayrāt Gayret.

gezmā Gezmek.

gānks Aptal.

ğundmışır Makam sahibi, önde gelen, ekabir.

ğurbāt Gurbet.

ğursillāğān Güçlü.

ħabis Habis.

ħaķıķat Hakikat.

ħālā Teyze.

ħalifā Halife.

ħalk Halk.

ħāl Durum, hāl.

ħaţā Hata.

ḥātun Kadın.	kämpir Karı, ihtiyar.
ḥātunbāşi Baş hatun, hatunların başı.	keksä ḥātun Yaşlı, bilinçli.
ḥāyin Hain.	kelin Gelin.
ḥālim Merhametli.	kelin-kiyāv Gelin-damat.
ḥāybätlik Heybetli.	keng-yuräk Açık yürekli.
hemmätsiz Gayretsiz.	kengäş İstişare.
ḥıṭāb Hitap.	keräkter Karakter.
ḥımätlik Himmetli.	ḳılığ Karakter.
ḥıyānät İhanet.	ḳırminti Yaramaz.
ḥızḡmät Hizmet.	ḳıyındçilik Zorluk.
ḥink Soğuk.	ḳız Kız.
ḥoşḥuy Neşeli.	ḳızānşāh Küçük kız.
ḥurmät Hürmet.	ḳızıḳ Eğlenceli.
ḥurmätli Hürmetli.	kimlig Kimlik.
ḥuvişdärlik Akraba olmak.	kinä Kin.
ıştihä İştihâ.	koçbä Göçmen.
içkuvir Merhemetli.	Koçmāğ Taşınmak, göç etmek.
inağa Abi kardeş.	ḳolsiz äyāğsiz Beceriksiz.
ḳabilä Kabile.	ḳor ḳāğ Korkak.
ḳahrämān Kahraman.	ḳoşni Komşu.
ḳallıg Yeni evlenen kız ve erkek.	körışmä Görüşme.
ḳärä sävdä Kara sevda.	köz-nuri Gözbebeği.
ḳarindāş Karındaş.	ḳudä Dünür.
ḳarri-murri Yaşlı.	ḳunāḳlāmä Konaklama.
ḳavm Akraba.	laḳab lakep
ḳaynānä Kayın anne.	lāş leş
ḳälmäkälçi Elsiz ayaksız.	luṭf-şāfä lütuf
käminä Gariban.	mädä Kadın.

mağrur Havalı.
māmā Babaanne, anneanne.
mā´milā Muamala.
māşlhāt Fikir sormak.
mācāl Sabır, zaman, fırsat.
māhluq Mahluk.
mālāhu Uyku, kısa süreli uyumak
mārdum Toplum.
māşharā Dalga, şaka.
māstānā Neşeli.
māsuuliyāt Sorumluluk.
māzāk Şaka.
mehmān Misafir.
mehmānpārvār Misafirperver.
mehmān-sever Misafir sever.
meñnātkāş Çalışan.
mehrabān Merhemetli.
mezbān Ev sahibi.
milā Piknik.
muflış Cimri.
muhtārām Saygıdeğer.
muhābāt Muhabbet.
muḥāṭıb Muhatap.
muşbāt Pozitif.

nābālıg Büyümeyen.
nāçār Çaresiz.
namus Namus.
nankör Nankör.
nasıl Nesil.

nāfā Son nefes.
nāhrā Naz.
nāmāk ḥārām Nankör.
nāşihāt Öğüt.
nāssağ Salak.
nār Erkek.
nāvbāt Sıra.
nebārā Torun.
nıkāh-úqđ Nikah.
nımāyiş Gösteri.
nimḥez Eğilmek.

oğıl Oğul.
oğri Hırsız.
oqqı Tembel.
oksiz yātim Yetim.
omir Ömür

ölik Ölü.
özlig Özlük.

pir Ata.
pirçā Yaşlı.

rād Sır.
ra´yāt Millet, raiyet.
rāhmāt Teşekkür.
rozigār Hayat.
ruḥ Ruh.
ruşāt Gitmek için izin almak.

sāġ iyi	ta'kīb takip etmek
sāvıġkānlı soġuk kanlı	taġlid taklit
sāyġılı Saygılı.	tāy-tāy paytak
sākin Sakin.	tābāsum Tebessüm.
sāvçilik Kız isteme.	tāvur Tavır.
sāid Said.	tāp-tālāş Çaba.
sārgārdan Meşgul, uğraşmak.	tāsālli Teselli.
sāyir Seyir.	telbā Deli.
sep ve cehiz Çeyiz.	tentāg Deli.
sessizlik Sessizlik.	tinçlik Sakinlik.
sevgili Sevgili.	tirik Hayat, diri.
sevimli Sevimli.	tirik-cānlı Diri canlı.
Sırdaş Sırdaş.	toġ-köz Tok gözlü.
Singil Abla, kardeş.	törā örgir Töre çarpan.
ācāl Ecel.	törāsiz Kültürsüz.
soñ Sulġ Son nefes.	tuġliş Doğulmak.
soy Soy.	tuġfā Hediye.
suç Suç.	turmiş ortāg Hayat arkadaşı.
sultān Sultan.	ukā Kardeş.
sürpriz Sürpriz.	uluġvār Ulu.
şum Uğursuz.	uzur Özür.
şān-şārāf Şeref.	vefā Vefa.
şāmimiyāt Samimiyet.	vefat Vefat.
şāfaġat Şefeket.	veđiyāt Vaziyet.
şimā Enerji.	vedā' Veda.
şikāncā Şikence.	vesiyāt Vasiyet.
tāş-yorākli taş yürekli	yālġā Yalan.

yātġānlār Uyuyanlar, ölüler.

yāḥṣi İyi.

yākātāz Bencil.

yāngä Yenge.

yārätıq Yaratık.

yäş Genç.

yäşämäg Yaşamak.

yigit Genç.

yoldāş Yoldaş.

yoldāşlik Yolcu.

zähmät Zahmet.

zäki Zeki.

zärfiyätsiz Yeteneksiz.

2.2.14. Kültür ve Sanat Kavramları

Güney Türkistan'daki Türkler ister hayvancılık ister çiftçilikle uğraşan bir millet olsun, her zaman çeşitli sanat dallarında imzası olan bir halktır. Halk kültürünün sanatsal ürünlerde büyük bir yeri olduğu bilinmektedir.

Romanda kültür ve sanat kavramları ile ilgili en çok müzik aletlerine yönelik adlandırmaların olduğu tespit edilmiştir. Bu adlandırmalardan ülke ne kadar şeriatı uygulasa ve müziği haram saysa da Özbek halkının müzikle arasının çok iyi olduğu anlaşılmaktadır.

Afganistan'daki Özbekler geçmişten günümüze dinî söylemler ve

yasaklar altında bir hayat sürdürmüşlerdir. Sadece *däf*(def) dinî açıdan helal ve reva sayılan müzik aleti olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple ötürü def dışındaki bütün musiki aletleri günah sayılırken, defe hoşgörülü bakılmış ve tavsiye edici söylemler sarf edilmiştir. Böylece gerek dinî gerekse kültürel etkinlik ve kutlamalarda defin kullanım alanı yaygınlaşmıştır. Yazar def sözcüğüne Yıldız ve Yakup'un düğününde yer vererek bu halk kültürünü eserine yansıtmıştır: *Ertāngdän dugānäläri yulduz kızni kelin kılib yäsäb, däf çälib, kuşıq oqıb ve oynäb gur-gummä kılib otirgän edilär.*

Günümüzde değişen rejimle birlikte kültürel etkinliklerde, kutlamalarda, sosyal kullanım alanlarında ve düğünlerde def dışındaki tüm müzikler yasaklanmıştır. Karşı çıkanlara ise çeşitli yaptırımları uygulanmaktadır.

Romanın söz varlığı içerisinde kültür ve sanat kavramlarına yönelik adlandırmaların toplam sayısı 41'dir. Bunların büyük bir çoğu Farsçadan alıntıdır. Buna rağmen roman tamamen Özbek kültürünü yansıtan unsurlarla bezelidir. Örneğin Güney Türkistan'da yılbaşının gelmesi ile birçok kültürel, etkinlikler gerçekleştirilir. Yılbaşından iki hafta önce *sumäläk* hazırlıklarına başlanır. Bunun için biraz buğday

yıkanır, yaklaşık iki hafta yağmurun altına bekletilir ve yeşeren buğdayın yeşil kısmı atılır. Kökü ezilir ve kurabiye, helva, ekmek, tatlı gibi farklı yiyeceklerin daha çok da tatlıların yapımında kullanılır. Bununla birlikte başka adetler de bulunmaktadır. Örneğin yılbaşı gecesi kadınlar ve çocuklar el ve ayaklarını kına ile süsleyerek yeni yıla başlarlar. Yılbaşı günü genelde insanlar mezarlıklara gider hayır dağıtıp dua ederler. Kent meydanlarında ve şehir merkezlerinde rengârenk boyalı haşlanmış yumurta yarışı yapılır, çeşitli çocuk oyunları oynanır, büyük türbelerde candabala (uzun ve büyük sobada bağlanan rengârenk kumaş) dikilir, piknikler yapılır, ava gidilir, oğlak oyunu oynanır. Köpek, bıldırcın, horoz, çiğeci gibi yarışlar ve güreş gibi birçok spor müsabakaları düzenlenir. Yazar bu kültüre ait birçok unsura eserinde yer verip detaylı bir şekilde işlemiştir: “*çomişlär kollärigä, qāzānlärni qozgāb ertāngäçä sumäläk pişirdilär*”, “*YäÖqub Hān'gä gurāş mi tutirgān? Oglāq mi çāptirgān? Bilmäsmän.*” vb.

änänä Anane, gelenek, görenek.

bäyräm Bayram.

cäşın Kutlama.

däf Def.

dämburä Dombıra.

däng-dol Düğün dernek

dol Davul.

ehtifäl Kutlama.

Ergänaqun Ergenekon.

gıjäg İran, Afganistan, Pakistan ve Tacikistan'da kullanılan yaylı kemençeye benzer bir müzik aleti.

gül surh Kırmızı gül.

hâyät naqşäsi Yaşam haritası.

heykel Heykel.

hunär Hüner.

känsärt Konser.

kelänağ Gelenek.

qızıqçi Komediye.

qoşıg Şarkı.

qoşıqçi Şarkıcı.

kökläm täränäsi İlkbahar şarkısı.

köränağ Görenek.

qutlav Kutlama.

minätür Minyatür.

mähäli qoşıq Türkü, yöresel şarkı.

minçäg säldi Boncuk atma.

naqş-negār Süs ve nakış.

nāvruz Nevruz, yeni yıl.

räsım-ādāb Gelenek görenek.

rol Rol.

sāz Saz, müzik aleti, çalgı.

säyil Temaşa, seyir.

surnāy Zurna.

surıng Zurnaya benzer, ahşaptan yapılan Fas toplumlarına has bir çeşit üflemeli müzik aleti.

Sümälāk Sümelek, Asya ve Orta Doğu toplumunda Nevruz günü pişirilen bir çeşit muhallebi.

Toy Düğün.

Töra Töre.

Tulä Flüt.

turmiş mārāsımi Düğün merasimi.

‘urf-‘adät Örf-adet.

Yora Yöre.

yüñ igir- Yün eğirmek.

2.2.15. Maden, Mineral ve Bunlarla İlgili Kavramlar

Eserde bu kavram alanına dair 27 söz tespit edilmiştir. Tespit edilen sözcüklerin içinden 9 tanesi Türkçedir:

āltın (altın), *koğ* (köz), *kom* (kum), *inju* (inci), *çakmāk tāşı* (çakmak taşı), *kumuş* (gümüş), *kömir* (kömür), *tāş* (taş), *temir* (demir). Bu kavram alanına ait sözcüklerin çoğunun Farsça (*durdānā* “inci”, *gugırd* “kükürt” vb.) ve Arapçadan (*ālmās* “elmas”, *cāvāhir* “cevahir”) alıntı olduğu görülür. Ancak batı dillerine ait söz varlığı mevcuttur: Fransızca “*gāz* (gaz, doğal gaz)”.

Afganistan’daki Türklerin hayatında madencilikğin yeri olmadığı açıktır. Ancak bu toprakların zenginliği romanın söz varlığına da yansımıştır. Güney Türkistan’da doğal gaz, bakır ve lal madenlerinin bol bulunur. Daha çok Özbek ve Türkmen Türklerine ait toraklarda yer alan bu madenler Türk boylarının zengin bir toprağa sahip olduğu kadar zengin bir söz varlığına da sahip olmasını sağlar. Romanda geçen “*Tahār ve Kūnduz isä āltın ve gumuş mahzānidir!*”, “*Sārpul’dägi mādān qarā āltın bolgān nıft ve Şebirgān’dägi isä gāzdir!*” gibi bazı ifadelerden itibariyle Özbek ve Türkmenler sadece yer üstündeki nimetlerin değil, yer altındaki zenginliğe de sahip olduklarını gösterir. Ancak bugüne kadar bu zenginliğin Özbeklere hiçbir faydası olmadığı yer altındaki bu zenginliklerin farklı millet ve ülkeler tarafından ihraç edilip kullanıldığı söylenebilir. Bu durumdan rahatsız olan yazar romanda önce hangi

şehirde ne tür maden olduğuna dair bilgi verir, sonra da bu madenlere sahip çıkabilmenin tek yolunun eğitim olduğunu vurgulayarak gelecek nesli eğitimi olmaya çağırır.

āhār Kireç.

āltin Altın.

ākçā Akça.

ālmās Elmas, pırlanta.

bārut Barut.

cāvāhir Cevahir.

çaqmāk tāşı Çakmak taşı.

durdānā İnci.

gāz doğal Gaz.

gugird Kükürt .

hışt Tuğla

inju İnci.

işkār Alkali.

karā-giris Gres.

koğ Köz.

kom Kum.

kumuş Gümüş.

kōmir Kömür.

la' l İnci.

ma' dān Maden.

mārcān Mercan.

moḡnāḡis Mıknatıs.

nift Petrol.

pulad Çelik.

tāş Taş.

tel Petrol.

temir Demir.

2.2.16. Meslekler ve Mesleklerle İlgili Kavramlar

Değişen ve gelişen çağla birlikte, yaşamı kolaylaştırmak adına, sosyal yaşamın pek çok alanında yeni meslekler, insanların edinmesi lazım gelen birçok bilgi ve uğraşı ortaya çıkar. Böylece bu bilgi ve uğraşları teorik ya da pratik olarak uygulayacak yeni insan gücüne ihtiyaç duyulur ve yeni mesleklerin oluşmasına sebep olur. Yeni meslek alanlarının oluşumuna sanayinin gelişmesi, yurt içi ve yurt dışı ticaretin hız kazanması ve tarımın endüstriyle yeniden şekillenmesi şeklinde bazı etmenler sebep olur. Mevcut

mesleklerin genişlemesi, dünyanın gelişimiyle pek çok yeni meslek dallarının ortaya çıkması ve branşlara ait bilgilerin artmasıyla, Güney Türkistan Özbeklerinin hayatına da birçok mesleğin dâhil olduğu bilinmektedir.

Meslek ve mesleklerle ilgili kavramların içerisinde toplam 75 sözcük bulunmaktadır. Bunların çoğu alıntıdır. Bunun en büyük nedeni de Özbek Türkçesi, diğer Türk lehçeleri gibi yeni ortaya çıkan meslek bilgisine dair yeni sözcükler üretmemiştir. Değişen ve gelişen dünya düzeniyle ortaya çıkan mesleklerde teknolojinin gerisinde kalmalarına paralel olarak yabancı dillerden alıntı yapmışlardır.

Güney Türkistan'daki Türklere ve tüm Afganistan'da, gündelik hayatta, insanlara isminin yerine meslekleriyle hitap edilir. Bu, bir kültür hâline gelmiştir. Meslekler çoğu zaman saygı ifadesi olarak da kullanılmaktadır. Dolayısıyla bir doktor veya mühendise ismi ile hitap edilir ve isminin yerinde veya başında doktor veya mühendis kavramlarının olmazsa bu hitap saygısızlık olarak algılanır. Bir nevi insan toplumunda mesleğiyle de var olur. Bu durum bölgede, topluma yarar gösteren bir insan olmanın ne kadar önemli olduğunu gözler önüne serer.

İnsanlar toplumunda sahip olduğu meziyetlere ve niteliklere uygun

mesleklerde istihdam eder. Eserde yer alan meslekler içinde *cârçi* (cazgir), Özbek kültüründe eski dönemlerde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Genellikle cenaze duyuruları, kayıp duyuruları gibi ahaliyi ilgilendiren bütün konularda duyuruları yapan *cârçi*(Cazgir)lerin hoş bir ses tonu, anlaşılır bir ifade, konuşma kusurunun (pelteklik vb.) bulunmaması ve sesinin tok ve gür olması gibi bazı niteliklere sahip olması gerekir. Özellikle iletişim sıkıntılarının olduğu dönemlerde bu meslek çok önem arz ederken günümüzde internet ve iletişim kolaylığı ile bu mesleğe neredeyse hiç ihtiyaç kalmamıştır.

Aslında kültürel bir spor dalı olarak bilinen Oğlak oyunu aynı zamanda kazanç getirmesi ile de önemli bir meslek olarak görülmektedir. Oğlakçılar bu sporu kimi zaman hobi olarak yapsalar da önemli yarışmalara katılmaları ve ödüller kazanmaları ile büyük kazançlar elde ederler.

Dokumacılık, nakkaşlık, terzilik ve örgü örme gibi mesleklerin Güney Türkistan'da canlı tutulması, bu mesleklerin bölge ekonomisine katkısını da göstermektedir. Bu mesleklerin devam ettirilmesi bölge halkının kültürlerine olan ilgi ve sevgiyi gösterdiği gibi kültürün korunmasına da hizmet eder. Bölgede terzicilik ve örgü

ürünlerinde çoğunlukla pamuk kullanılır. Pamuğun tercih edilmesinin bazı nedenleri vardır. Pamuk yaz aylarında terlemeyi önler, kış aylarında ise soğuktan korur. Bunun yanı sıra bölgedeki ekonomik değeri olan tarım ürünlerindedir. Dolayısıyla bölgede pamuk yetiştiriciliğinin önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Romanda çok sayıda bulunan âlim, edebiyatçı, mühendis, doktor, bilim adamı, hatip, molla gibi mesleklere ait söz varlığının bulunması da aslında bölge halkının okumuş ve bilgili ve meslek sahibi insanlara verdiği değeri ve gösterdiği saygıyı da yansıtmaktadır.

Romanda eski kültüre ait devecilik ile ilgili “kervan” sözcüğü bulunur. Günümüzde teknolojik aletlerin çeşitli mesleklerde kolaylıklar sağlanmasına rağmen bu hayvanın hala Güney Türkistan’da kullanılması dikkat çekmektedir. Bunun en büyük sebebi ise çiftçilerin hâlâ tarımda develerden yararlanmalarındadır. Afganistan dağlık bir ülke olması, özellikle taşımacılıkta arabaların gidemediği arazilere ve zorlu yollara develerin gidebilmesine imkan vermektedir.

Hizmetkârlık, uşaklık ve kölelik gibi meslekler daha çok eski yönetim şekillerine ait olsa da romanda bu mesleklerin yer alması dikkat çeker. Bu meslekler, Afganistan’daki en yaygın

geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığın mevsimsel bir iş temposuna vardır. Fakir halka buradan elde edilen kazanç yetmezken, toprak zengini olanlar ise ilkbahar ve yaz mevsiminde mevsimlik işçiye ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle sözü edilen meslekler bölgenin sosyal bir gerçeği haline gelmektedir. Eserde de Ana Hatun’un toprakları gezdiği esnada ve Türk topraklarına hükümet tarafından yabancıların yerleştirilmesi, Peştun ve Farslardan köklü ailelerin mahiyetinde bu işi yapan akrabalarını bölgeye gönderdiğine dair bilgiler yer almaktadır.

Nakkaşlık, hattatlık gibi mesleklerin de romanda yer aldığı görülmektedir. Camilerdeki motif ve yazılarda, işyerlerinin yazı ve tabelalarında, evlerin motif ve süslemelerinde ve buna benzer birçok alanda güzel sanat eserleri ortaya koyan nakkaş ve hattatlara halk saygı duyar ve değer verir. Bunun romana da yansıdığı görülür. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile özellikle bu mesleği icra edenlerin sayıları azalsa da u mesleklere karşı saygı ve değer hala korunmaktadır.

Bölgenin önemli geçim kaynağı ve mesleklerinden hayvancılıkla alakalı Farsça *pādāvān* ve Türkçe *çoban* sözcüklerinin ikisi de romanda yer alır. *pādāvān*, “pādā (dört ayaklı hayvan

sürü” ile Farsçada meslek gösteren vān (cı/ci/çı/çi) ekinden oluşmuştur. Güney Türkistan’da özellikle ilkbahar aylarından başlayıp yaz sonuna kadar hayvancılık mesleği canlıdır. “*Pādāvānlik*” günlük (sabahtan akşama kadar) ve uzun süreli (3-6 ay) olmak üzere ikiye ayrılır. Daha çok büyükbaş hayvanlar için kullanılan bu meslek için günlük *pādāvānlik* sütlü inekler için yapılır. Aileler sütlü ve yeni doğum yapan ineklerini sabah *pādāvāna* teslim ederler, *pādāvān* akşama kadar büyükbaşları beslemeye götürüp akşam tekrar sahiplerine teslim eder. Böylece hem hayvanlar beslenir hem de onların sütlerinden faydalanılır. Uzun süreli *pādāvāna* büyükbaşlar genelde zayıf, sütsüz danalar veya kısır hayvanlar gönderilir. Günübirlik *pādāvān*lar yaşam merkezlerine yakın dağlara giderken uzun süreli *pādāvānlik* ise daha uzak dağlarda yapılır. Hayvancılıkla alakalı Farsça ve Arapça sözcüklerin bulunmasının yanında romanda azımsanmayacak derecede Türkçe sözcüğün kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu da bölgedeki Türklerin hayvancılık mesleği ile yoğun olarak uğraştığını göstermektedir.

“Mā’līm” (muallim) Arapçadan alıntı bir sözcüktür. Okul hocaları ve öğretmenler için kullanılır. Genel olarak lise döneminden sonra bu sözcük yerini

ustād (üstad)’a bırakır. Üniversitelerde de çoğunlukla *ustād* (üstad) sözcüğü kullanılmaktadır. Farsçadan alıntı bir sözcük olan *şāgird* ise öğrenci, çırak, usta yardımcısı, işyeri yardımcısı veya çalışmanı gibi diğer mesleklerin de çırak ve spora yeni başlamış kişiler için kullanılmaktadır. Güney Türkistan’da bazı mesleklere dair eğitim kurumları bulunmamaktadır. Bunlar sadece uygulamalı olarak usta çırak ilişkisi dahilinde öğretilir. Bunlar arasında marangozluk, aşçılık, şöförlük, dokumacılık, terzicilik, boya ve badanacılık, çiftçilik vs. sayılabilir.

ā’līm Alim.

ā’mir Amir.

ādbiyātçi Edebiyatçı.

āskār Asker.

bāğbān Bahçeci.

bāşlġ Başkan.

bilimdān Bilimli.

cāllād Cellat.

cārçi Cazgır.

cāvāz Bitki tohumlarının yağını çıkarmak için kullanılan araç.

çāpāndāz Oğlakçı, oğlak oyununda oyuncuya verilen ad, çapandaz.

çupān Çoban.

dāktār Doktor.

dāmullā Molla.

dāfçi Defçi.

dārbān Kapıcı.

dāvlāt ādāmi Devlet adamı.

dāllāk Berber.

dehķān Çiftçi.

din ā'lāmi Din alemi.

elçi Elçi.

gādā Dilenci.

ġulām Köle.

ħaṭib Hatip.

ħayāṭ Terzi.

ħāyet Heyet.

ħādīm Hizmetkar.

ħākām Hakem.

iginā İğne.

imāmi İmam.

incinyer Mühendis.

iş-duķān Dokuma tezgâhı.

kārvān Kervan.

ķaryādār Muhtar.

ķaşāb Kasap.

kālāvā İp.

kōrişnil Örgü iğnesi.

māmur Memur.

mā'ım Öğretmen.

me'mār Mimar.

milletvākili Milletvekili.

muddāris Müderris, hoca.

mudir Müdür.

muhāndis Mühendis.

mullā Molla.

naķāşlik Ressamlık.

oķutuçi Öğretmen.

pādāvān Çoban.

pāhlāvān Pehlivan.

sāmāvārçi Çaycı.

şānātçi Sanatçı.

siyāsātçi Siyasetçi.

şufi Sufi.

şāgird Öğrenci, şagirt.

şāh Şah.

şair Şair.

şārvāl Belediye başkanı.

tācır Tacir.

tārīķçi Tarihçi.

ṭābib Tabip.

tāftiṣ Heyet, müfettiṣ.

ṭālābā Öğrenci, talebe.

tāmāṣāci İzleyici.

tārcumān Tercüman.

tegirmānçi Değirmenci.

tilçi Dilci.

top Top.

urāğ Orak.

un tārtuvçi Buğdayı un yapmak için değirmene giden insan.

ustād Hoca, üstat.

vazir Vezir.

vezifā Vazife.

zābiṭ Zabita.

zābiṭçā Zabite.

zārgār Kuyumcu.

2.2.17. Organ Adlarıyla İlgili

Kavramlar

Romanda bu kavramlarla ilgili 82 söz tespit edilmektedir. İnsan vücudu bilgisini ifade eden bu sözlerin içerisinde alıntı sözler oldukça azdır. Az miktardaki alıntı sözler de Arapça ve Farsçanın söz varlığına aittir. Bu iki dilden giren sözcüklerin de edebî kaynaklar yoluyla Özbek söz varlığına geçtiği görülür: *cıgār* (ciğer), *cān*

(cisim), *ṣānā* (omuz), *lāb* (dudak), *piṣānā* (alın) gibi.

Bilindiği üzere her çocuğun ilk öğretmeni annesi ile babasıdır. Çocuk doğduğu günden itibaren beslenmek, yürümek, konuşmak gibi yaşamsal faaliyetlerini ailesinden öğrenir. Bu durum tabii ki Güney Türkistan'daki Türklerin hayatında da geçerlidir. Bir çocuk konuşmaya başlayınca diğer anne ve babalar yaptığı gibi kendi çocuklarına ilk öğreten sözcükler vücudunun isimleri olur. Böylece çocuklar insan vücuduna ait sözcükleri kendi ana dilinde öğrenip, korumuş oluyor.

Bu kavramla ilgilili romanda bazı organ adlarının hem Türkçe hem de yabancı dilde, çoğunlukla da, Arapça ve Farsçadaki karşılıklarıyla yer aldığı görülür. Örneğin alın sözcüğü için hem Türkçe *ālin* hem de Farsça *piṣānā* sözcükleri, akıl için Türkçe *aķıl* ve Farsça *hūṣ* (akıl), adım için Türkçe *ādım* ve Farsça *ķadām* şeklinde her iki dildeki karşılıklarıyla yer alır. Ana dili Türkçe ve Türkçe sevdalısı ve Türk dili bilinci yüksek bir yazar olan Khangeldi üniversiteye kadar tüm eğitim hayatında Farsçayı kullansa da bu bilincini eserine yansıtmıştır. Bazı kavramlarda aynı sözcüğün Türkçedeki farklı ifadelerine de eserinde yer vermiştir. Örneğin eserde ses için hem *tāvūṣ* hem de *ses*, yüz için ise hem *yuz* hem de *bet* sözcükleri

kullanılmıştır.

Ādım Adım.

Āğız Ağız.

Ālin Alın.

ārqa Sırt, arka.

āvuç Avuç.

aķıl Akıl.

ādāğ Ayak.

ä'zā Aza.

bāş Baş.

bāzu Bilek.

bağır Karaciğer.

bärmāğ Parmak.

beķın Karının yanı, koltuk altıyla kalçanın arası.

bel Bel.

bet Yüz, bet.

bilāk Bilek.

boğız Boğaz.

boğund Hat, düğüm.

boy Boy.

boyun Boyun.

burun Burun.

cağ Çene.

cān Cisim, vücut.

cigār Ciğer.

edrār İdrar.

es Hatır.

hāfizā Hafıza.

huş Akıl.

ķabāķ Göz kapağı.

ķadām Adım.

ķahķa Kahkaha.

ķalb Kalp.

ķān Kan.

ķarın Karın.

ķariş Karış.

ķāş Kaş.

ķavārā Yüz.

ķoyrığ Kuyruk.

ķarin Karın.

ķekirtāğ Gırtlak.

ķıl Toy.

ķol Kol.

ķoltığ Koltuk.

ķöt Göt.

ķöksāy Göğüs.

ķōñil Gönül.

ķöz Göz.

ķuķāğ Kucak.

ķulāç Kulaç.

ķulāğ Kulak.

lāb Dudak.

liñ Bacak.

miye Beyin.

nābd Nabz.

nāfäs Nefes.

nävçä Uzun boylu.

opkä Akciğer.

pānçä Pençe.

pişänä Alın.

puz-päkäl Çene, yüz.

sāç Saç.

saqāl Sakal.

ses Ses.

süyäk Kemik.

şänä Omuz.

tağanäg Damak.

tamir Damar.

tāvuş Ses.

tāmāğ Boğaz/damak.

ter Ter.

teri Deri.

tizzä Diz.

til Dil.

tirsäk Dirsek.

tirnäg Tırnak.

tiş Diş.

uyku Uyku.

yānbāş Yan.

yāş Göz yaşı.

yelkä Boyun, omuz.

yüz Yüz.

zehin Zihin.

2.2.18. Özel Adlar

2.2.18.1. Yer Adları

Özel adların kategorisinde yer alan yer adları romandaki önemli kavram alanlarından. Yer isimleri genelde Türkçe kökenli olarak karşımıza çıkmaktadır: *Uzun Sāy* (Uzun Say), *Beş Bāğ* (Beş Bağ), *Qarābāğ* (Karabağ), *Yāngi Qalä* (Yeni Kale), *Āktepā* (Aktepe), *İngişkä* (İngişka köy), *Ālip Erdi* (āpardı/Apardı) gibi. Yer isimleri birkaç şehir ismi haricinde genelde Afganistan'ın Sar-i Pul şehrindeki tüm ilçe, köy ve mahalleleri içerisinde almaktadır. Bunun en büyük nedeni de yazarın Sar-i Pul'da doğup büyümüş olması ve olayların Sar-i Pul şehrinde gerçekleşmesidir. Bugün Afganistan haritalarında rastlayamayacağımız bu yer adları Türklerin bölgedeki varlığının ve ata toprakları olduğunun bir

nişanesidir. Günümüzde birçoğunun haritalarda Farsçalarıyla yer aldığını bildiğimiz bu adların kaydedilmesi kadim Güney Türkistan topraklarına ve ataların mirasına yazarın ettiği en büyük hizmettir denebilir. Yazarın millî bilincini göstermesi bakımından da ayrıca dikkate değerdir.

Yazar yer isimleri hakkında “*Abdullrâzâk isimlik bir hâyir sévér kişi, köp yıllâr âldin bu bolgädä hâyir sâdaqasi deb, bir kuduğ kâzdirgân. Yoldän otib qaytgän bärçä hâlqgä, dehqānlärgä, çupānlärgä ve hättä hâyvānlärgä, hâyāt bağışlägän, kılgän bu hâyir işi bilän. Şu sâbâbdän bu mäntıqagä, bärçäniñ äğzigä ve esigä Râzâk kuduğı mäntıqasi ätigä tānilädi.* (Abdülrezzak adlı bir hayırsever yıllar yıllar önce bu bölgede hayır diye bir kuyu kazdırmıştı. Bu hayır yoldan geçen tüm halka, çiftçilere, çobanlara ve hatta hayvanlara hayat bağışlamıştı. Yaptığı bu hayır nedeniyle bölge Razak Kuduğu adını aldı.)” diyerek bazı yer adları hakkında ayrıntılı bilgiler de vermektedir.

Äryānā Aryana.

Älip Erdi (äpärdi) Aparadı.

Äfghānistān Afganistan.

Äsyābād Asyabad.

Ämu däryā Amuderya.

Älburz tägläri Elbruz Dağları.

Äk däryā Ak Nehir.

äqsällä Aksakal, mahallenin önder ve büyükleri.

Äktepā Aktepe.

Ämrikā Amerika.

Äqçä Akça.

Älmätu Almatu.

Bāğat Bağat.

Bağlān Bağlan.

Bäktäryā Baktriya.

Bälähısār Balahisar.

Bädähşān Bedahşan.

Bähsud Bahsud.

Beş Bāğ Beş Bağ.

Buhārā Buhara.

Ceviz Cānān Liţāfāt Okulu Ceviz Canan Letafet Okulu.

Dār kudiğ Darkuyu.

Därzāb Derzap.

Divil Qarā Divilkara.

Engilis İngiliz.

Färyāb Faryab.

Färgānā Fergana.

Fäyḍ Äbād Feyzabad.

Gälä һäyät Gala Hayat.

Hänkä-Şerif Hırka-i Şerif Camii.

Häsän Käl Hasan Kel

Häräbä Haraba.

Herät Herat.

Hilmänd Helmend.

Hüräsän Horasan.

İngişkä İngişke, Serpul'da bir köy.

İpek Yoli İpek Yolu.

İrän İran.

İstälif İstelif.

Käbil Kabil.

Qadı Kenti Kadı Kent.

Qandähär Kandahar.

Qärä Däryä Kara Nehir.

Qaräbäg Karabağ.

Qatağan Katagan.

Kältär Kaltar.

Kättä İmām Kette İmam.

Qırğägi Kırgagi.

Kiçik İmām Kiçik İmam.

Qoräk Korak.

Qunduz Kunduz.

Qurgän Kurgan.

Leţäfät Mäktäbi Letafet Mektebi.

mäl-bäzär hayvan pazarı.

Mäzär-ı şerif Mezar-ı Şerif.

Minhac-ı Sirac Lisäsi Minhac-ı Sirac Lisesi.

Mirzäulän tägi Mirzaulang Dağı.

On üç tegirmän On Üç Değirmen.

Otukent Ötüken.

Päkistän Pakistan.

Pämür tağları Pamir Dağları.

Päktiyä Paktiye.

Rämät Äbäd Rahmetabad.

Räzäk Quduğ Rezak Kuduk, Serpul'da bir mahalle adı.

Rävdayı Şerif Ravza-i Şerif.

Sämängän Samangan (Semengan).

Sänçäräk Sançerek.

Sänğläh Senglah.

Säid Äbäd Saydabad.

Särpul Serpul, diğer adıyla Sar-i Pol, Sari Pul.

Särpul däryäsi Serpul Nehri.

Säyät Sayat, Serpul'da bir köy.

Şäfä Buläg Şefa Bulağı.

Şäkärdärä Şeker Dere.

Şebirgän Şibirgan.

Şurävi Rus, Sovyet.

Şur Säy Şur Say.

Tāġlār tomāni Daġlar Bölgesi.

Tāhār Tahar.

Tārbulāġ Tarbulak.

Tunā dāryāsi Tuna Nehri.

Türk Türk.

Türkçin Türkçen.

Türkistān Türkistan.

Türkistān tāġlāri Türkistan Daġları.

Türkmen Türkmen.

Uzun Sāy Uzun Say

Üç Huvācā Üç Hoca

Vārdāk Vardak

Yāngi Qalā Yeni Kale

2.2.18.2. Kişi Adları

Romanda en fazla söz hazinesine sahip kavram alanını öze adlar teşkil etmektedir. Romandaki özel adlar, yer adları ve kişi adları iki kategoride ele alınmıştır. Özbek söz varlığında toplam 341 özel ad tespit edilmiştir. Belirlenen sözcüklerin ise 91 tanesi yer adlarını gösterirken, kalan 250 sözcük kişi adlarıdır. Bu özel adların bir kısmının alıntı olduğu görülmektedir. Alıntılarının en fazla kişi adları kategorisinde yer almaktadır.

Afganistan'da halkın büyük bir kısmı Müslüman'dır. Dolayısıyla insanlar, İslam dinini hayatlarının her aşamasında kendilerine yol gösterici kabul etmiştir. Kimi zaman da İslamiyete ait abartılı yorumlar, din temsilcilerinin topluma ya yanlış bilgi vermesi ya da kendi düşüncelerini İslam dinine aitmiş gibi iletmesi toplumsal hayata etkide bulunmuştur. Bunun en açık örneği kişi adlarında gözlenir. Romanın söz varlığı bakıldığında kişi adlarının Arapça olduğunu görürüz. Bunun alt yapısı sorgulandığında ise günaha girme korkusuyla insanların Arapça dışında bir adın koymadıkları bilgisine ulaşılmaktadır. Ancak son zamanlarda sosyal medyanın da etkisiyle Afganistan genelinde özellikle Türk isimleri çok kullanılmaya başlandığı söylenebilir.

Özbek Türklerin sevilen özelliklerinden biri saygılı olmalarıdır. Bu özellikleri esere de yansımıştır. Bu saygının bir örneği olarak insanlara hitap ederken yalnızca adlarını söylememeleri verilebilir. Özbekler, birine hitap ederken isminin başında ya mesleğini söyler ya da isminin yanına bir erkeğe hitap ediyorsa “*Bāy, Bek, Hān* ve nadiren *pāhlāvān*” kadına hitap ediyorsa “*Cān, Hātun, Bibi, kız*” ifadeleri kullanır. Hitap ettiği kişi bir çocuk ise isminin yanına “*Cān*” hitabını eklerler. Bunun en büyük nedeni de birbirlerine karşı

duydıkları sonsuz saygıdır. Romanda, bu durumu açıkça görmek mümkündür.

Romanda yer alan tüm karakterler, Güney Türkistan'da yaşamış ve yaşamakta olan gerçek insanlardır. Ve bu kişiler romanda gerçek adları ile yer almaktadır. Romanda geçen *Tāhir Bādāhşi, Hālim Yārқın, Ābdulrāşid Dostum, Muḥāmmad Rāsul Pāhlāvān, Şāfiқа Dibāc, Māymānālik Gulām Muḥāmmād, Muḥāmmād Çupbāş, Şir Muḥāmmād Çāpāndāz* ve *Қāri Āzimi* bugün Afganistan'ın tanınmış yazar, siyasetçi, sanatçı, sporcularıdır. Bu insanların isimlerinin romanda yer alması, manevi açıdan da bu toprakların zengin bir toprak olduğuna işaret etmekte ve romanı okuyan gençlere örnek teşkil etmektedir.

Romanda Arapça adların yanına “Bek” sözü eklenerek Özbek kültürüne ait unsurlarla tamamlanmasıdır: *Ābdullḥaқ Bek, Şāh Muḥāmmād Bek çāpāndāz, Nur Muḥāmmād Bek çāpāndāz, Mirzā Ābdullḥaқ Bek*. Bu adlar Arapça olmasına rağmen “Bek” unvanı eklenince bir Türk kimliğine bürünür ve karşı tarafın Türk olduğuna vurgu yapılır. Millî bilincin bir nevi bu yolla korunduğu ve geleceğe aktarıldığı görülür.

Romanda kişi adlarında dikkat çeken bir diğer husus da erkek isimlerinin çoğunlukla Arapça olmasına

karşın kadınlar için Türkçe kökenli adların kullanılmasıdır. Bunun en büyük sebebi ise erkek karakterlerin tamamının gerçek karakterlerden oluşması ve kadın karakterlerden ise çoğunun kurgu olmasıdır. Yazar romandaki erkeklerin gerçek isimlerini zikr ederek, unutulmuş ve unutulacak olan önemli karakterlerin ismini bu yolla kaydetmek istemiştir. Dolayısıyla yazar Güney Türkistan'ın tüm önemli kahramanlarını romanda yer vermiş ve gelecek nesle milli kimliklerini ve benliklerini unutmamaları, uyanış yaşamaları adına hizmette bulunmak istemiştir. Ancak bölgede dayatılan kültürün etkisiyle kadın adlarında kurgu adlara başvurmak zorunda kalmıştır. Burada da millî bilinçle hareket etmiş ve kadın karakterlere yabancı adlar yerine Türkçe adlar vermeyi tercih etmiştir.

Āçıl Pāhlāvān Açıl Pehlivan.

Āhulik Қарā Bāy Ātilā Ahulik Kara Bay Atilla.

Āқ Murād Bāy Ak Murad Bay.

Ālptāgin Alptekin.

Ānā Hātun Ana Hatun.

Ārāy Hātun Aray Hatun.

Ātā Kārim Zārā Ata Karim Zerre.

Ātā Kārim Hānzārā Ata Kerim Hanzara.

Āy Begā Ay Bega.

Āyhān Hātun Ayhan Hatun.

Āykız Aykız.

Āysu Aysu.

Āynur araköz Aynur Karagöz.

Abdulcābār Īslāmi Abdulcebbar Īslami.

Abdulmuāmmād **irik**
Abdulmuhammed ürük.

Abdulmuāhb Bek Abdulmutallib Bey.

Abdulrahīm Māst Abdulrahim Mest.

Atāullā Ataullah.

A 'zām Cān Azam Can.

Ābdāl Abdal.

Ābdulāhād Ulkār Abdulahad Ülker.

Ābdulcābār Mudı Abdulcebbar
Museddik.

Ābdulafār Bāyāni Abdulgaffar
Beyani.

Ābdula Bek Abdulhak Bey.

Ābdulākim Abdulhakim.

Ābdullāh Erkin Abdullah Erkin.

Ābdulmānān Abdulmennan.

Ābdulrahīmān Abdurrahman.

Ābdulrahīmān Sārcāng Abdurrahman
Sarcenk.

Ābdulrahīd Dostum Abdul Reit
Dostum.

Ābdul Rāuf Ībrāhim Abdürrauf
Ībrahim.

Ābdulrāzā Abdurrezak.

Ābdulvāhāb Pāhlāvān Abdulvahap
Pehlivan.

Ābulayir Bāy Abdulhayır Bay.

Āhmād Hān Ahmet Han.

Āhmādāh Ahmet ah.

Ākbār Hān umāndān Ekber Han
Kumandan.

Ākrām Pāhlāvān Ekrem Pehlivan.

Ālmā Hātun Elma Hatun.

Ālp Ārsālān Alp Arslan.

Āmān Pāhlāvān Aman Pehlivan.

Āmānullāh Amanullah.

Āmir Sufi Emir Sufi.

Āmir Timur Emir Temur.

Ānāyāt ādırbāy İnayet Kadirbey.

Ārbāb er Āli Bāy Arap ir Ali Bay.

Ālām umāndān Eslem Kumandan.

Ārāf Āzimi Eref Azimi.

Āyā Bibi Aye Bibi.

Āziz Gāvđār Aziz Gevder.

Bābur Babür.

Bāybāā Hātun Baybee Hatun

Bāy Nāzār Bāy Bay Nazar Bay.

Bāzgül Bādāi Bazgül Badahi.

Bāzāz Umār Hāci Kumaı Ömer Hacı.

Bāhāvudin Cān Bahattin.

Bāhrām Hān Īān Bahram Han Īan.

Begüm Āzizā Hān Begüm Azize Han.

Begum Hātun Begüm Hatun.

Berdi Hāci Berdi Hacı.

Bibi Ānā Bibi Ana.

Bibi Hāyrunisā Bibi Hayrunnisa.

Bibi Āyā āđi Bibi Aye Kadı.

Bōri Hāci Bōrü Hacı.

Cāngül Hātun Cangül Hatun.
Cāmälludin Cemaleddin.
Cämil Bähşi Cemil Bahşı.
Cärgänlik Muhtār Bāy Carganlı
Muhtar Bay
Curä Bāy Cura Bey.
Curä Bek Cura Bey.
Curä Bek Pählevān Cura Bey Pehlivan.

Çāngiz Han Cengiz Han.
Çibār Kız Çiber Kız.

Dävlät Bāy Pählevān Devlet Bay
Pehlivan.
Dil Āgā Dil Ağa.
Diya Kul Bāy Ziya Kul Bey.

E'bad Bāy İbad Bay.
Enāyät Enayet.
Erkä Kız Erke Kız.

Färānsāli Çäpändāz Fransalı
Çapandaz, Fransalı Oğlakçı.

Ġafār Pählevān Gaffar Pehlivan.
Ġani Pählevān Gani Pehlivan.
Ġaznālik Mähmud Kämälludin
Gazneli Mahmut Kemaleddin.
Ġaznāli Sulţān Mähmud Gazneli
Sultan Mahmud.
Ġavuşuddin Bubä Gavseddin Buba,
Gavseddin Dede.

Gärāng Pählevān Gereng Pehlivan.
Gudāmdār Hāci Gāvār Gudamdar
Hacı Gevher.
Ġulām Cugi Çäpändāz Gulam Cugi
Çapandaz.

Hāci Hābib Ākā Hacı Habip Ağa.
Hāci Şadıġ Bāy Hacı Sadık Bay.
Hālifä Ġulām Sāhın Halife Gulam
Şahin.
Hānkeldi Hangeldi .
Hānķāli Ābdullāh İşān Hanakalı
Abdullah İşan.
Hayir Muġämmäd Çäpändāz
Hayı
r Muhammad Çapandaz
Hāzrät-i Yaġub Hazret Yakup.
Hāzrät Kul Bāy Hazret Kul Bay.
Hākim Cärmān Hekim Cermen.
Hālim Yārķın Halim Yarkın.
Hāmrah Māun Hamrah Muavin.
Hārābālik Mullā Kārim Ākā Harabeli
Molla Kerim Ağa.
Hāyķāl Pählevān Heykel Pehlivan.
Hudāy Kul Pählevān Hüdaykul
Pehlivan.

İbrāhim Bek Laġay İbrahim Bey
Lakay.

Ķādi Şāmsuddin Kadı Şemsettin.
Ķadır Kul Hāci Kadirgöl Hacı.
Kākā Cālıl Tāġa Kaka Celil Dayı.
Ķalāndār Ākā Kalander Ākā.

Ḳand Āgā Kant Ağa.
Ḳāri Āzimi Kari Azimi.
Ḳarā Bāy Kara Bay.
Ḳara Ḳul Ḳārnāy Karakol Karnay.
Ḳara Ḳul Ḳān Karakol Han.
Ḳaşāb Ānā Kasap Ana.
Ḳaşāb Ebrāhim/İbrāhim Kasap İbrahim.
Ḳārim Bāy Kerim Bay.
Ḳāttā Bāy Ārbāb Katta Bay Arap.
Ḳencā Ḳāpāndāz Kence Çapandaz.
Ḳılıç Ḳān Kılıç Han.
Ḳoşıqçı Nāzri Kaşıkçı Nezri.
Ḳör Ārık Kör Arık.
Ḳör Fāyḍi Kör Feyzi.
Ḳumāndān Nāsım Mehdi Kumandan Nasim Mehdi.
Ḳumāndān Mācid Ruzi Kumandan Macid Ruzi.
Ḳumāndān Fāyık Kumandan Faik.
Ḳumāndān Nābi Guçli Kumandan Nebi Güçlü.

Lālā Āgā Lala Ağa.
La'l Ḳumāndān Lal Kumandan.

Mādāşer Madeşer.
MaḥdumḲuli Mahdumkulu.
Maḥmud Ḳān Mahmud Han.
Mācid Ḳāpāndāz Mecid Çapandaz.
Māḥdum Ṭāhır Mahdum Tahir.

Mālim Ruzi Ḳul Ḳān Muallim Ruzi Kul Han.
Mālā Bāy Malla Bay.
Māmrayım Bek Memrayım Bey.
Mānān Ḳaşāb Mennan Kasap.
Māstkelin Ḳātun Mestgelin Hatun.
Mās'udā Āzimi Mesude Azimi.
Māymānālik Ğulām Muḥāmmād Ḳān Meymeneli Gulam Muhammad Han.
Māvlāvi Anbār Mevlevi Anber.
Māvlāvi İlmi Mevlevi İlmi.
Mirzā Ḳāsım Bārḳ Mirza Kasım Berk.
Mirzā Ābdulḥaḳ Bek Mirza Abdülhak Bey.
Mirzā Nemātullāh Mirza Nimetullah.
Muḥāmmād Āzım Bāy Muhammed Azim Bay.
Muḥāmmād Çupbāş Muhammad Çopbaş.
Muḥāmmād Ḳālim Muhammed Halim.
Muḥāmmād Ḳul Ḳān Muhammed Kul Han.
Muḥāmmād Rāfık Muhammed Refik.
Muḥāmmad Rāsul Pāhlāvān Muhammed Rasul Pehlivan.
Muḥāmmād Yaḳub Muhammed Yakup
Muḥtār Pāhlāvān Muhtar Pehlivan.
Muḥtār Pāhlāvān Ḳāpāndāz Muhtar Pehlivan Çapandaz.
Mulān Ḳumāndān Mevlan Kumandan.
Mullā Ānbār Molla Enber.
Mullā Ḳayrullnisā Molla Hayrunnisa.
Mullā Ḳādim Molla Hadim.

Mullā Kızılāyāğ Molla Kızılayak.

Mullā Māhtābšāh Mollah Mehtapşah.

Mullā Mehri Cān Molla Mehri Can.

Mullā Muḥāmmād Āmin Molla Muhammed Emin.

Mullā Muḥāmmād Nur Bāy Molla Muhammed Nur Bay.

Mullā Tāc Muḥāmmād Molla Taç Muhammed .

Mullā Yādgar Ḥāci Molla Yedigâr Hacı.

Mullā Zulfiyā Molla Zülfiye.

Mustāfā Kāmāl Ātātürk Mustafa Kemal Atatürk.

Nādir Çāpāndāz Nadir Çapandaz.

Nāyib Cumā Ḥān Naib Cuma Han.

Nāyib Nābi Ḥān Naib Nabi Han.

Nāz Ḥātun Naz Hatun.

Nācmuddin Ḥān Necmeddin Han.

Nāsim Ḥān Nesim Han.

Nāvāyi Nevai.

Nāzir Kul Bāy Nezir Kul Bay.

Niku Pāhlāvān Niku Pehlivan.

Niyāz Bāy Niyaz Bay.

Nur Muḥāmmād Bek Çāpāndāz Nur Muhammed Çapandaz.

Nur Muḥāmmād Çāpāndāz Nur Muhammed Çapandaz.

Nur Muḥāmmād Momın Ḥāci Nur Muhammad Mûmin Hacı.

Nurullāh Nurullah.

Nurullāh Çāpāvul Nurullah Çapavul.

Oğuz Mātā Ḥān Oğuz”Metē” Han

Osmān Bey Osman Bey.

Pāhlāvān Ākā Pehlivan Ağa.

Pārvānā Pervane.

Pirim Kul Kumāndān Pirim kul Kumandan.

Pulād Bāy Ḥāci Polat Bay Hacı.

Rāḥim Çuçā Rahim Çuçā.

Rustām Bek Ḥān Rüstem Bek Han.

Rāsul Bāngi Resul Bani.

Ruzi Bāy Kārvānbāşi Ruzi Bay Kervanbaşı.

Ruzi Kul Ḥān Ruzikul Han.

Sāltuk Buğrā Ḥān Saltuk Burga Han.

Sānçārākli Şāir Zākir Sançarekli Şair Zakir.

Sāid Ābādlik Bordi Ḥāci Said Abadlı Bordı Hacı.

Sāid Cālayir Said Celayir.

Sāid Ḥisāmuddin Said Hüsameddin.

Sāid İbrāhim Āgā Said İbrahim Ağa.

Sāid ‘İsā Ḥān Said İsa Han.

Sāid Ma’sum Māḥdum Said Masum Mahmut.

Sāid Miskin Āgā Said Miskin Ağa.

Sālcuķı Bey Selçuki Bey.

Sāmād Karyādār Samet Muhtar

Sārvār Çāpāndāz Server Çapandaz.

Sätär Hâci Settar Hacı.
Sätärzi Hân Settar Han.
Säyfüddin Hân Seyfeddin Han.
Serkä Hätun Serke Hatun.
Sirâcuddin Seracettin.
Sirâcuddin Hân Seraceddin Han.
Sultân Hân Sultan Han.
Sultân Hüsäyin Bâykārâ Sultan Hüseyin Baykara.

Şahmârdân Kul Divânâ Şahmerdan Kul Divane.

Şah Muḥämmäd Bek Şah Muhammed Bey.

Şah Niyâz Hân Şah Niyaz Han.

Şah Pisänd Şah Pisend.

Şah Râḫmâtullâh Veli Şah Rahmatullah Veli.

Şair Abdulcämil Cäyhun Şair Abdulcemil Ceyhun.

Şa'ir Bulbul Şair Bülbül.

Şäbnäm Lälâ Şebnem Lale.

Şärif Hân Şerif Han.

Şäfiḳa Dibâc Şefika Dibac.

Şäfe' Äzimi Şefi Azimi.

Şer Arâb Şer Arap.

Şer Muḥämmäd Şer Muhammed Çapandaz.

Tâc Muḥämmäd Hân Taç Muhammad Han.

Tâhir Bädâḫşi Tahir Badahşi.

Täkänâli Mullâ Yaḳub Takanalı Molla Yakup.

Tıllâ Hâci Tille Hacı.

Tomâris Tomris.

Tuḡrâl Bey Tuḡrul Bey.

Turâbây Törebay.

Turdi Pâhlävân Durdu Pehlivan.

Turkân Türkan.

Tursun Hätun Dursun Hatun.

Türkmen Râcâb Türkmen Recep.

Umâr Hân İşân Ömer Han İşan.

Umâr Kul Hân Ömer Kul Han.

Ustâ Hânkeldi Bâi Usta Hangeldi Bay.

Vâhed Vahit.

Vehâb Hân Vahap Han.

Vekil Şämsüddin Hân Vekil Şemseddin Han.

Yoldâş Hâci Yoldaş Hacı.

Yulduz Kız Yıldız Kız.

Yüsüf Bâi Yusuf Bay.

Zulfiḳâr Hân Zülfikar Han.

Zäyni Pâhlävân Zeyni Pehlivan.

Zikir Bâi Zikir Bay.

Zâhir Nârâât Zahir Narahat.

2.2.19. Renk Kavramları

Hayatımızda her bir rengin özel

bir rolü ve etkisi vardır. Renkler olmadan doğayı hayal etmek imkânsızdır. Renklerin insan ruhunda özel bir yeri olduğu gibi Türk dünyası için de çok önemli olduğu görülmektedir.

Eserde darı rengi olarak anlamlandırılabilen *mällä* sözcüğü günlük yaşamda da kullanılmaktadır. Ayrıca bu sözcük sarışın insanlara verilen bir takma addır. Güney Türkistan’da sarışın insan azdır. Halk tarafından bu özelliklerine göre sarışın insanlara “*mällä, Cermen, çıyan*” gibi takma adlar verilmektedir. Metinde bu adlandırmanın nedeni şu şekilde ifade edilir: *Färānsäli çäpändäzniñ gärçek(haқиқи) äti, Mälä Bāy edi. Mälä bolgäni uçun, kimilär ungä Cärmän ve kimilär häm Färānsälilärgä oħşätär edi.*

Mällä, Özbeklerin yöresel kıyafeti olan “gupiçä”nin de rengidir. Bu nedenle *mällä* rengi Özbek erkeklerinin en çok kullandığı renk olması bakımından eserin söz varlığına da yansımıştır.

Ak sözcüğü romanda 10 kez geçmiştir. Ak rengi romanda insan ismi, yer isminde ve hayvanın, doğanın, kıyafet ve içeceklerin niteliğini belirtme üzere kullanılmıştır: *Äktepä* (Aktepe), *Äkçä* (Akça), *āk saқällik ve āk sällälik*, *Äk Muräd Bāy, āk sutim, Äk däryä, āk äthg vb.*

Romanda “*kokmäy* (mavi)”

rengini üç farklı şekilde geçmektedir. Genel olarak yeşil rengi ifade eder: “*kökmäy bir äräzi* (yemyeşil bir arzı), *kök yuzi kokmäy* (gök yüzü masmavi), *ākıb turgän kökmäy su* (akan masmavi berrak suyu). Bu renk romanda sadece doğanın niteliğini ifade etmek için kullanılmıştır.

Renk isimleri açısından genel olarak Türk dili oldukça zengindir. Tabiat ile iç içe yaşayan Türklerin doğada gördüğü pek çok rengin ismini dilde ifade etmesi olağandır. Özellikle Özbek Türklerinin ev eşyaları ve giyim kültürünün çeşitli renklerden oluşması bunun en açık göstergesidir. Eserde, renkler kategorisinde yer alan sözcük sayısı 12’dir. 12 sözcükten *mällä*(sarı) ve *närinci* (turuncu) sözcükleri dışındakiler Türkçe kökenlidir. Özbeklerin renk adlandırmalarının belli ana renklerden yeni renk isimler türetme ile şekillendiği görülmektedir: *kökümtül* (yeşil), *kökmay* (*säp-sarıg* (sapsarı), *yämyäşil* (yemyeşil) vb.

Eski Türkçede ait olan bazı renk adlarının küçük fonetik değişimlerle Özbek Türkçesinde de kullanıldığı görülmektedir: *āk, kızil, qarä, kök vb.*

āk Ak, beyaz.

āp- āk Apak, bembeyaz.

qap-qara Kapkara.

qip-qizil Kıpkırmızı.

qizil Kırmızı.

koqmäy Masmavi.

koqumtül Yeşil.

mällä Darı rengi.

närinci Turuncu.

säp-säriq Sapsarı.

säriq Sarı.

Yämyäşil Yemyeşil.

2.2.20. Sayılar ve Sayılarla İlgili Kavramlar

Romanda sayı adlarının toplamı, 13'tür. Temel sözcükler arasında yer alan sayıların Türkçe kökenli olduğu görülür.

Avrupa kaynaklı sayı sözleri olarak alınan milliard(milyar) million (milyon), ve trillion (trilyon) sözcükleri de Özbek söz varlığında yer alır. Sıfır, bilgisinin de söyleniş açıdan değişmeden ancak yazılışa göre Arap yazısına uygun romanda yer alır. Bu alıntılar dışında asıl sayılar ise, genel Türk dilinde olduğu gibi küçük fonetik değişimlerle kullanılmaktadır.

Özbeklerin kültür ve inancında üç, yedi ve kırk sayıları çok kutsal ve önemlidir. Yazar romanda bu sayılardan sadece kırk sayısı ile ilgili bilgiler vermektedir: *mundän burun häm kırq kun Bädaşşāñä ketgän edi*. Bu cümle ile Ergenekon Bayramı'nın süresi kırk gün sürmesi, bu bayramda boy büyükleri tarafından özel törenlerle dilek ağacı dikilmesi, kırk güne kadar millet tarafından bu ağacın ziyaret edilip dilek tutulması ve dua edilmesi ile kırkıncı gün dilek ağacının indirilmesine işaret edilmektedir.

beş ming Beş bin.

bir Bir.

bir yüz yetmiş beş Yüz yetmiş beş.

ikki yüz ellik İki yüz elli.

qırq Kırk.

qırq uç Kırk üç.

meñ Bin.

miñ Bin.

toqız Dokuz.

tort Dört.

yegirmä yetti Yirmi yedi.

yetti Yedi.

yetmiş beş miñ Yetmiş beş bin.

2.2.21. Ölçü, Miktar, Kıyas ve Nitelik bildiren Kavramlar

Eserde bu kavram alanıyla ilgili 166 sözcük tespit edilmiştir. Tespit edilen sözcüklerin çoğu Arapça ve Farsçadan alıntıdır.

Türkçe kökenli “*hâykırı* (haykırı), *uygāg* (uyanık), *çāmbār* (çember), *özgā* (yabancı), *şāşilinç* (şaşkınlık), *yāngliş* (yanlış), *tolıq* (dolu), *unutilmās* (unutulmaz), *ezgu* (iyi ve güzel) *yuk* (yük), *çatın* (çetin), *ānıq* (şüphesiz, açık, aşikâr), *körtugun* (kördüğüm), *qaytā* (tekrar), *küç* (güç), *yelāngāç* (çıplak)” gibi sözcüklerin eserde yer alması Özbek Türkçesinin yeniden canlanmasının bir kanıtı niteliğindedir. Daha eski dönemlerde ne yazı dili olarak ne de üniversite ve okullarda ders olarak yer almamış ve siyasîler, yazarlar, şairler ve halk diline yeterli ilgi ve desteği göstermemiştir. Bu hususlar diğer kavram alanlarında olduğu gibi bu kavram alanında da Farsça ve Arapça sözcüklerin kullanılmasına neden olmuştur. Ancak son yıllarda bu sorunlar önemli ölçüde çözülmüş ve tekrar Türk dilinin önemi hakkında halk bilinçlenmeye başlamıştır.

Oğlak oyununa ait romanda bu kavram alanıyla ilgili birçok sözcük yer almaktadır. Bunlardan biri de *cāyzā*

(ödül) sözcüğüdür: *ve song oğlāq cāyzāsini isā bir kumuş qılıç ve bir cerān āt bolışini bildiriñlār.*

Yazar ölçü ve miktar bildiren *mitir* (metre) ve *sānti* (santi) sözcüğünü romanda güreş oyunu ile ilgilenen insanların uzun boyu ve büyük cüssesine işaret etmede kullanır: *Āçıl pählāvān, boyi ikki mıtır, koksäyiniñ bāri säksän sānti ve qalin boyunli bir kişi edi.* Ölçü miktar ifade eden sözcüklerin yabancı dillerden alıntılandığı görülür.

aksälämäl Tepki.

äfsānāvi Efsanevi.

älām Elem.

älāmnāk Üzücü.

ānıq Açık, aşikâr.

ärziş Değer.

äsāsi Esasi.

bādbāht Bedbaht.

bārbād Berbat.

bihudā Beyhude.

cāyzā ödül

çāmbār Çember.

çāpā Ters.

çätin Çetin.

cıddi Ciddi.

dāmras Dinlenmek.

estirāhāt İstirahat.

enerji Enerji

ezgu İyi, güzel

fidākār Fedakâr.

gäççālik Aptallık.

hāmākat Aptallık.

hātār Tehlike.

hāyķiri Haykırış.

hārārāt Hararet.

hāzıl Şaka.

hol Islak.

idāmā Devam.

ķātıl Katil.

ķāvdā Demet.

ķahāt Yoksunluk.

ķaytā Tekrar.

ķāmçilik Eksik.

ķāmsitiş Küçümsemek.

ķimāt Kıymet.

ķimātli Kıymetli.

ķörtügün Kördüğüm.

ķuvāt Kuvvet.

ķüç Güç.

māzlum Mazlum.

mıdāl Madalya, ödül.

mitir Metre.

mudāhlā Müdahile.

mu‘tār Güzel kokulu.

mühim Mühim.

nādir Nadir.

özgä Yabancı.

pās Değer.

pārişān Perişan.

rāmz Şifre.

sādā Sade.

sānti Santimetre.

sāriştā Hazırlık.

silsilä Silsile.

şāşilinç Şaşkınlık.

şārāyit Şartlar.

tādbir Tedbir.

tādbirli Tedbirli.

tāhsin Övgü.

tāvācu Teveccüh.

tāvāde‘ Tevazu.

tāyār Hazır.

tolıx Dolu.

unutılmäs Unutulmaz.

uygäg Uyanık.

yängliş Yanlış.

yelängäç Çıplak.

yuk Yük.

yürga Yavaş.

2.2.22. Süs, Süslenme ve Süs Malzemeleri

Bu kategori altında toplanabilen 13 sözcük belirlenmiştir. Belirlenen bu sözcüklerin bir kısmı alıntı sözcüklerdir. Yani 13 sözcüğün 5 tanesi Türkçe kökenlidir, diğerleri ise Farsça ve Arapçadan alıntıdır.

Süs ve süs malzemeleri kategorisinde yer alan sözcükler, her milletin kendi estetik zevkini ve kültürünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Özbek halkının estetik zevki oldukça zengindir. Ancak süs ve süs malzemelerine ait olan birçok sözcüğün romanda yer almadığı görülür.

Eserde Özbek kadınlarının dikim, nakış ve süs işlerinde çok yetenekli olduklarına değinilir. Özellikle son dönemlerde ev ve kıyafetlerinin süslenmesi için en çok kullanılan ve kültür haline gelen şey “*säçäg*” (saçak)lı dikimdir: *Erkaqız köziniñ çetidän bāqıb cilmäydi ve rumälniñ säçäglärini*

oräverdi. Romana da yansıyan saçak örme, günümüzde, gerçek hayatta da kadınlar için büyük gelir kaynağıdır.

Romanın süs ve süs malzemelerinin altında yer alan söz unsurlarına dikkat edilince Özbek kadın takıları hakkında çok bilgi yer almamaktadır. Romanda geçen *yüzig* (yüzük) sözcüğü de sümelek ziyafetinin bir parçası olan *minçak saldı* kültürü için kullanılmıştır. Yazar bu kültür hakkında eski zamanlarda yüzük yerine boncuk atıldığı, bu gün boncuğun yerini yüzük aldığı yönünde bilgiler verir.

Sırğa (küpe) bir süs malzemesi olmasına rağmen romanda bir şiddet, baskı, baskın, yağma ve mal varlığına el koyma olayını yansıtır: *hättä kimi Türk äyälläriniñ kuläğidägi sırgani tärtib, kuläglärini yırtib äldilär*. Bu cümleden anlaşıldığı üzere Peştunlar tarafından Türklere karşı her türlü haksızlık ve hukuksuzluk reva görülmüş, hatta Türk kadınlarının kulakları yırtılarak küpeleri çalınmıştır.

ältin hät Altın yazı.
ä'tır Parfüm.

cävhar Cevher.

çerme Deri nakışçısı, deriyi işleyerek çeşitli ürünler yapan sanatkâr.

ķongırāķ Zil.

minķāģ Boncuk.

rāģārāng Rengārenk.

rāvnaķ Revnak.

sāķāģ Saķak.

sırģa Kūpe.

tāc Taķ.

yūzig Yūzūk.

zārif Zarif.

2.2.23. Tarım, Bağ, Bağcılık ile İlgili

Kavramlar

Afganistan, tarım ülkesi olarak bilinmektedir. (USAİD) raporuna ve tarım istatistiklerine göre Afgan halkının yüzde sekseni tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta ve ulus gayrı safi gelirinin yüzde otuz birini tarım ürünlerinden elde etmektedir. Afganistan'da ihracat ürünlerinin çoğu da buna paralel olarak tarım ve hayvancılık ürünleridir. Bu nedenle tarım, Afgan toplumunun ekonomisinde özel bir yere sahiptir. Tarımın yanı sıra bağ ve bağcılık Afganistan'daki Türklerin en önemli gelir kaynaklarındandır. Özellikle

Güney Türkistan'daki şehirlerin ekim ve dikim için çok uygun bir coğrafya olduğu ve halkın kendi ihtiyaçlarını karşıladıkları romana da yansımıştır: *Yerläriniñ bir boläğini päliz ekib, bāşķa bir boläğini ārpä buędäy ekär edilär, här yıl.*

Romanda bahçeden büyük bağlardan küçük ağaçlık alanı ifade eden *ķärbāģ* sözcüğü 15 kez tekrarlanmıştır. Özbeklerin en çok sevdiği ve kullandığı yer olarak bilinir. *ķärbāģ* sözcüğü romanda bir nebi yaşam alanı olarak kullanılır. Özellikle büyüklerin sohbet ettiği, çocukların oynadığı ve kadınların biraraya gelip çalıştığı yerdir: *Elhān ve uluęvārlär bilän sekin-sekin Kättä İmām ķärbāģı sārı yürüdilär, ķärbāģlärdä yıģilib birģa oyun oynär edilär.*

Güney Türkistan'da tarım, bağ ve bağcılık sadece erkekler değil kadınlar da uğraşmaktadır. Özellikle son kırk yılda kötü ekonomi ve savaşlar nedeniyle çoğu ailedeki erkek bireyler para kazanmak amacıyla toprağını terk edip diğer ülkelerde çalışmaya başlamıştır. Böylece kadınların, dokuma ve dikim haricinde tarım ve bağ işleri ile de ilgilendiği görülür. Romanda geçen *“Erkäklär dāşt ve ķoldä, bolsä heytäldägi ekimläрниñ hışäväsı bilän vaķt otkäzib turgän* cümlesi bu durumu açık bir şekilde anlatmaktadır.

Özbek söz varlığı içerisinde

tarım, bağ ve bağcılığa yönelik sözlerin sayısı, 15'dir. Bu sözlerin büyük oranı Farsça ve az derecede Arapçadan alıntı olduğu görülüyor. Sözcüklerin çoğu alıntı olması, bu bölgedeki Türklerin eskiden beri sadece tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir millet olmadığını kanıtlamaktadır.

ārāzi Arazi .

bāg rāg Yeşil park.

čārbāg Küçük bahçe.

däymä Çorak tarla.

dānā Tohum.

ekim Ekim.

gulistān Gülistan.

hermān Harman.

hışāvā Yabani otu koparmak.

lālmi Bakımlı tarla.

niş urmāg Fizillenme.

otlāg Otlak.

pāliz Kavun ve karpuz arazisi.

zırā'at Ziraat.

2.2.24. Taşıt, Eşya ve Bazı Araç Gereçler

Taşıt, eşya ve bazı araç gereçler kategorisinde toplam 7 söz varlığı bulunmaktadır. Bunların farklı dillerden alıntı olduğu görülür.

Güney Türkistan'ın çoğu bölgesinin dağlıktır. Bununla birlikte eski zamanlarda araçların geçebileceği bir yol olmaması nedeniyle en çok at arabalarının kullanıldığı bilinmektedir. Son yıllarda ulaşım ve teknoloji alanındaki gelişmeler bu alandaki söz varlığının gelişmesini sağlamıştır. At, deve ve eşek gibi sözcükler yerlerini, *araba*, *rikşa* (çekçekler) ve *motora* bırakmıştır. Ancak roman daha eskileri anlattığı için bu kavramla ilgili pek çok sözcük verilmemektedir.

Verilen sözcüklerin içinde de dikkate alınması gerek sözcük *beşig*(beşik) sözcüğüdür. Romanda beşik sözcüğü şiddet gösteren sözcüklerden biridir "*ma'sum halkniñ beşigidägi çaqalāgıgäçä katl ām kılib, uylärini yāqıb, āqçä ve āltın kabi bārliklärini yāgmälädilär*" romanda geçen cümleden yola çıkarak diyebiliriz ki Afganistan toprağında sadece Özbek Türkleri çocukları için beşik kullanmaktadırlar ve zamanında

Özbeklerin beşikteki çocukları bile düşmanın zulmünden kurtulamamıştır.

beşiğ Beşik.

bäks El çantası.

çäklä mutär Bir şey taşımak için kullanılan komyon, tır vb araçların genel adı.

käräçi El arabası.

qayıq Gemi.

mäydä-çüydä İVİR ZIVIR.

tolbäks Çanta.

2.2.25. Tıp ve Sağlık Kavramları

Afganistan'da hastalıklara pek rastlanmamaktadır. Bunun önemli sebebi ise bu topraklardaki halkın çoğunlukla doğal beslenmesi ve yiyeceklerine kimyasal katkılı maddelerin az olmasıdır. Yemek kültüründe çoğu zaman ağır ve zor, hazmedilecek yemekler tüketilse de insanların hareketli bir yaşam sürmeleri daha fazla enerji harcamalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla romanda da hastalık ve sağlıkla ilgili kavramlar çok az sayıda yer almıştır.

Afganistan genelinde hastalığın tedavisi için özellikle köylerde ilk olarak bitkisel tedavi, mollaların duasıyla tedavi önemlidir. Bununla birlikte

doktorlara da müracaat edilmektedir. Bu durum romanda da açık bir şekilde anlatılmaktadır: *Bäziläri häm özlärini mullä ve huväcä deb ta'viz ve tumär berädi käsällärimizgä.*

Romanda Özbeklerin bitkileri ilaç olarak da kullandıkları görülmektedir. Bu bitkisel ilaçlardan bazı karışımlar yapılarak Türklere satılmaktadır. Eserde bu durum “*bir nersäni yänçib başqa nersägä quşär ve dāru tuzätär edi*” şeklinde ifade edilir.

Özbek tıp ve sağlık bilgisine yönelik toplam söz varlığı 20'dir. Sözcüklerin dört tanesi Türkçe kökenlidir. Diğerleri ise genel olarak Farsçanın söz varlığına aittir.

‘ayädät Ziyaret.

cenitik Genetik.

dāru İlaç.

därd Dert.

därmän Derman.

fälac Felç.

guñ Dilsiz, lal.

kär Kar.

käsäl Hasta.

kör Kör.

lāl Dilsiz, lal.

miyesi çäl kay- Deli olmak.

nāštār Neşter.

pānsmān Pansuman.

sāghg Sağlık.

şefā Şifa.

tıg Tıg.

yān- Yanmak.

yārā Yara.

zonkällä- Zonklamak.

2.2.26. Yer Yüzüyle İlgili Kavramlar

Yeryüzüyle ilgili sözcükler Güney Türkistan'ın yaşam kültürünü, nasıl bir doğaya sahip olduklarını gösteren sözcüklerdir. Romanda Sarı pul şehrinin yeşil doğasından ve sulak bir bölge oluşundan bahsedilmiştir. Roman yeryüzüyle ilgili kavram alanı bakımından zengin bir söz varlığına sahiptir: *culäki* (ırmaktan büyük, nehirden küçük akarsu.), *arıg* (ırmak), *kuğuğ* (koyu) bulağ (çeşme), *doñ* (tepe),

sāy-koy (vadi) vs.

Bu kavramlar ile ilgili dikkatimizi çeken sözcüklerden biri *tegirmān* (değirmen) sözcüğüdür. Bu söz varlığı bölgedeki insanların hâlâ eski tarzda yaşadıklarının ve ihtiyaçlarını kendilerinin karşıladıklarının göstergesidir. Güney Türkistan'da bir insanın zenginliği, onun değirmenden gelen buğdaylarla ölçülür. Yazar romanda da bu konuya "*tegirmān āhuri isā undān tolib-tāşib yātgān*", "*tegirmānlār hiç turmäsän un çıkārsin ki unimiz tugāb kälmäsin*" ifadeleriyle işaret etmektedir.

Dikkat çeken bir diğer sözcük de *ādir* (vadi) sözcüğüdür. Vadiler Güney Türkistan coğrafyasında Türklerin en çok önem verdikleri yerdir. Bu topraklarda en büyük gelir kaynağı tarım ve hayvancılık olduğu için ve tepeler hayvanların beslendiği yer olması açısından büyük önem taşımaktadır. Romanda, ilkbaharda insanların en çok gittiği ve eğlendiği yer de *ādir* (tepe)ler olarak geçer: *Yurtniñ kız ve bäläsi, erkäk ve hātını bärçäsi kokläm fäsini yaşämäg uçun yäm yäşil tepälärgä ve ādırlärgä çıktılar*".

Genelde Afganistan kurak bir bölge olmasına rağmen Güney Türkistan'daki Türkler sulak ve yeşil bir bölgede yaşamaktadır. Bu durum Özbekçenin söz varlığına da yansımıştır.

Eserde bu kavram alanına ait 48 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin çoğu Türkçe kökenlidir.

ādir Vadi.

āksicān Oksijen.

ālāv Ateş.

‘āli oqış Üniversite.

ārıg Irmak.

bātlāg Batlak çukur.

bāzār Pazar.

bāndār Durak, otogar.

bolag Çeşme.

culāki Irmaktan büyük, nehirden küçük akarsu.

çāng Toz.

çuqur Çukur.

dārā Dere.

dārbār Derbar.

dāryā Nehir.

dāšt-koł Bozkır.

deñiz Deniz.

doñ Tepe.

Dukan Dükkan.

edārā İdare.

fāqdā Ortam.

fāklutā Fakülte.

gerdāb Girdap.

havuz Havuz.

qabāt Tabaka.

qabristān Mezarlık, kabristan.

qırğāg Sahil.

qışlāg Köy.

köçā Sokak.

köprik Köprü.

quduq Kuyu.

kül Kül.

lāy Çamur.

māst-dāryā Suyu çok olan ve hızlı akan nehirleri teşbihte kullanılan söz.

mānzārā Manzara.

māydān Meydan.

nām Nem.

nāvā Neva, ahenk.

ot Ateş.

orin Yer.

Oqıtış ve Tārbiyālāş Vezirliğı Millî Eğitim Bakanlığı

pärçäv Irmaktan açılan küçük su yolu.

sāyā Gölge.

sāy-koy Vadi.

sel Sel.

tāġ Dağ

ṭābiyāt Tabiat.

tegirmān Değirmen.

tegirmān tāşı Değirmen taşı.

teşig Delik.

tolqın Dalga.

toprāġ Toprak.

toz Toz.

tutun Duman.

tunāl Tünel.

ulkā Ülke.

ulusvāllik Hükümet Konağı.

uç kıtā Üç Kıta.

vulāyāt Şehir.

yol Yol.

zindān Zindan.

2.2.27. Aş, Yemek ve Yemeklerle İlgili Kavramlar

Güney Türkistan kültürüne ait en zengin unsur şüphesiz yemekleridir. Bu

topraklarda et, buğday ve süt Türklerin yemek kültürünün temel malzemeleridir. Yiyecekler adlandırmalarındaki zenginlik dikkat çekici niteliktedir.

Afganistan genelinde yemekleri bakımından Türkler, diğer milletlerden ayrılır. Farklı etnik grupların teşekkülünden oluşan Afganistan'da buna bağlı olarak yemek kültüründe de çeşitlilik görülür. Ancak en çok beğenilen ve sevilen yemekler Türk yemekleridir. Örneğin, Özbeklerin Özbek pilavı, mantısı ve Türkmenlerin *eşlikisi* (içliki) yalnızca Türklerin değil herkesin çok sevdiği yemeklerdendir. Özellikle Özbek pilavı romanda da bilgi verildiği gibi Afganistan genelinde düğün ve hayır bütün toplu organizasyonların ana yemeğidir.

Romanda dört kere ismi geçen *Tuşpärä* (içine kıyma koyup bükülen hamurlu yemelerden biri) Özbek yemek kültüründe ayrı bir yere sahiptir. Özbeklerin en eski yemeklerinden biri olan *Tuşpärä* belli zamanlarda yapılır. Örenğin bir aileye yeni gelin gelince, gelinin yediği ilk yemek "*Tuşpärä*"dir. Eserde Yakup ile Yıldız'ın düğününden sonra Yıldız kıza pişirilmiştir. Hamur bükülerek elde edilen bir yemek olduğu için yeni geline "*Tuşpärä*" "Hayatının sonuna kadar ağzı bükülsün, kocası ve onun ailesi ile kavga etmesin, denileni yapsın, sessiz olsun ve dinlesin." amacı

ile pişirilir.

Özbek kültüründe çok kullanılan yiyeceklerden biri de *pätir* (yağlı ekmek)dir: “*Ertāng yegän hām kaymāg ve yāgli pätir, bāşigä çıkkan bolsä keräk*”, “*Munçä süt ve pätir yesäniz cāniñizgä mādār bolib küç kuvātiñiz yerigä kelädi inşallah!*”, “*Pätir ve lāçirälärni keltirib ortädä koydi.*” Petir ile ilgili romanda kullanılan cümlelerden anlaşıldığı gibi bu yiyeceğin Özbek mutfağında çok geniş bir kullanımı vardır. Romanda uzun süre dayanabilen bir yiyecek olması, her öğünde yenilebilmesi, işyerine veya yolculuğa giderken insanların yanlarında götürebilmesi, çayın yanında atıştırmalık olarak yenebilmesi, ağır iş başında çalışanların güç ve enerjik olması gibi nedenlerde kullanılabilirliği olmasından çok tüketilen bir yiyecektir. Bu yüzden eserde Türkistan Bayramı kutlamaları ve Yakup’un düğünü için önceden hazırlanmış yiyecekler arasındadır.

Romanda Özbek Türklerine ait yemek kültürünün tamamı yer almaktadır. Bu nedenle eserin söz varlığında yemekler ile ilgili kavramların zengin olduğu görülür. Bu kavram alanında toplam 78 söz tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlerin çoğunun Türkçe kökenli olduğu görülmektedir. Bu sözlerin içinde, kutsal yemekler, az yapıldığı için unutulmakta

olan yemekler, süt ürünleri, ismi değişen yemekler vb. yer almaktadır. Örneğin romanda geçentoppä(posas) yemeğinin ismi bugün sadece yaşlılar tarafından kullanılmaktadır, yeni nesil bu yiyeceği makarna ismiyle bilmektedir.

äläpı Demir tabak.

älmä Elma.

ärpä Arpa.

āş Yemek.

ävķät Yemek.

bādām Badem.

bırinc Pirinç.

buğdäy Buğday.

ciciğ Kavurma.

çāy Çay.

çäläb Salatalık ve dereotlu ayran.

çeğültäy Hamurdan yapılan tatlı türü.

çomiş Çömçe, kepçe.

Çuçuk Tatlı

Dāvçä Çağla

destärhān Sofra

dilāmä Yeni doğan büyükbaş ve küçükbaş hayvanın ilk sütü pişirilerek elde edilen peynirsi ürün.

Eşliki İçliki, kuyruklu kuzu etini hamurun arasında konulup özel fırında

saatlerce pişirilerek hazırlanan
Türkmenlerin yöresel yemeği.

Ġoliñ Kayısı.

Göşt Et.

ḥām Çiğ.

ḥamir Hamur.

ḥamirturş Maya.

ḥāzuḳa Yem.

ḳāhvā Kahve.

ḳalāmpur Biber.

ḳand-kulçä Poğaç.

ḳatıg Yoğurt.

ḳatlāmä Kat kat yağlanıp bol yağda
pişirildikten sonra üzerine toz şeker
ekilen ekmek türü.

ḳaymāḳ Kaymak.

kepänäg Sofra.

ḳäbāb Kebap.

ḳozi ḳāvurmä Kuzu kavurma.

läçirä Katmer.

mağz Beyin, çekirdek.

māş Maş fasulyesi.

mäy Şarap.

mäyä Maya.

mäydä-çüydä Yiyecek içecek.

mäyiz Kuru üzüm.

mäzä Tat.

muz Buz.

nān Ekmek.

nānişite Kahvaltı.

nemät Yemek.

nuḳıl İçine badem ya da leblebi konan,
dışı şekerle özel şekil verilerek kaplanan
tatlı türü.

pälāv Pilav.

pänir Peynir.

pätir Yağlı ekmek.

saḳız Sakız.

säriḡ yāg Tereyağ.

sämsä Samsa; patates, et ya da kabağı üç
katlı hamurun içine konulup bol yağda
kızartılarak yapılan bir yiyecek.

sozmä Kızarmış yufka.

su Su.

sumäläk Sümelek, buğdaydan yapılan
bir tatlı türü.

süt Süt.

şäfal Çömlek.

şäftäli Şeftali.

şärāb Şarap.

şärbät Şerbet.

şirin Tatlı.

tād Tat.

ṫäbāg Tabak.

toppä Makarna çorbası.

tulum Yoğurt ve ayran poşeti.

tuşpärä İçine kıyma koyup bükülen hamurlu yemelerden biri.

turşäk Meyveli şeker.

tuz Tuz

un Un.

yāğ Yağ.

yängäğ Ceviz.

yufka Yufka.

yumurta Yumurta.

yutum Yudum.

zār Zehir.

zämzäm Zemzem

zärcämä Havuç

zuvälä top hamur

2.2.28. Yönetim ve Sosyal Sınıf

Kavramları

Eserde yer alan yönetim ve sosyal sınıf kavramlarına yönelik sözcüklerinin sayısı 6'dır. Bu sayı içerisinde yüksek oranda Arapçadan alıntı sözcüklerin olduğu görülür. Bunda Afganistan'ın şariat ile yönetilmesi ve Farsçanın resmî dil olması etkilidir.

Afganistan'da gelenksel bir yönetim aracı, esas olarak yeni bir devlet başkanını seçmek, yeni bir anayasa kabul etmek veya savaş gibi ulusal veya

bölgesel sorunları çözmek için düzenlenen "Loy Jirga" adında bir Peştun istişare toplantısı vardır. Güney Türkistan Afganistan hükümeti tarafından yönetildiği için bu kanunlar onlar için de geçerlidir. Ancak şehirden uzakta kalan ve göçebe yaşayan bazı Türkler hâlâ bir Han ve tegin tarafından yönetilmektedir. Gerçek hayattaki olaylardan uyarlanan eserde yazar halkın *hān* (Elhān)a bağlı olduğu, törenin koruyucusunun ise Elhan'ın annesi Ana Hatun olduğu görülmektedir: "*Bir sessizlik çöktü meclise. Sonunda bu sessizliği Elhan bozdu*". Eserde *hān*, *Elhān*, *törä*, *änänä*" sözcükleri kültür kavramları arasında ele alındığı için burada değerlendirilmeyecektir.

ämpäräturlik İmparatorluk.

da'vāt Davet.

edärä İdare.

kamp Protokol.

mäclis Meclis.

marka Meclis.

räsmi Resmi.

2.2.29. Yön/Taraf ile İlgili Kavramlar

Özbek söz varlığında yön ve taraf gösteren kavramların büyük çoğunluğu Türkçe kökenlidir. Bu kavram ile ilgili toplam 14 sözcük tespit edilmiştir. Türkçe kökenli sözcüklerin sayısı 10'a ulaşmaktadır. Ancak yön ve taraf kavramlarının gün geçtikçe daha çok alıntı sözlerin kullanması, günümüzde bu kavrama ait kelimeler yerine coğrafi yön bildiren yeni kelimelerin ortaya çıkması olabilir diye düşünüyoruz.

Ana yönleri gösteren dört sözcük vardır, doğu, batı, kuzey ve güney. Özbek söz varlığında bu sözcüklerin iki tanesi genellikle iki kelimenin birleşimiyle ifade edilmektedir. Örneğin romanda geçen doğu sözcüğünün yerine *künçakar* ve *çıkari*, ve batı sözcüğünün yerine *künbātār* kullanılmaktadır. Burada “güneş” anlamındaki “kün” sözcüğünün doğup batması temeline dayalı bir adlandırma yapıldığı görülür. Romanda kuzey ve güney sözcükleri için Arapça *şamal* (kuzey) ve *cunub* (güney) sözcükleri kullanılmıştır.

Eserde “ön” sözcüğü için yüzün bölümlerinden *ālğa* ve *kāş* sözcüklerinin kullanıldığı görülür. Yine yön gösterme eki olan +ĠArI eki ile türetilmiş “çıkari, taşkari, yukāri” sözcükleri de eserde kullanılan yön sözcüklerindedir. Eski Türkçede kullanılan yön gösterme sözcük ve eklerinin Güney Türkistan

Türklerinin dillerinde de yer aldığı görülmektedir.

kenār (kenar, köşe) *rāst*(sağ) ve *çöp*(sol) sözcükleri Farsçadan alıntı olup özellikle Farsça eğitim almaları nedeniyle şehirde yaşayan ve okumuş insanlar tarafından kullanıldığı görülür. Bu sözcüklerin yerine özellikle köylerde ve Farslarla yaşamayan Türklerde genellikle “*kenār*” yerine “*yān*”, “*köşe*” yerine “*çet*” ve “*rāst*” yerine “*ong*” sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Ancak *çöp*(sol) sözcüğünün kullanımı her bölgede yaygındır. Eserde Farsça ve Türkçe şekillerin bir arada yer alması yazarın Farsça eğitim alması ancak millî bilinci yüksek bir yazar olması ile ilgilidir. Eserde güney sözcüğü için Arapça *cunub* tercih edilirken sözcüğün Türkçesine hiç rastlanmamaktadır. Kible'nin batı tarafta olması nedeni ile özellikle köylerde batı yönü için “*kible*” sözcüğünün kullanımı söz konusudur.

Romanda bu kavramla alakalı söz varlığının çoğunlukla Türkçe olarak kullanılması aslında Türk halkının geleceğini, gideceği ve ilerleyeceği yönünü, başkaları tarafından belirtilen yollarla değil, kendi yollarını kendi hayat planlarını dedelerinin ve atalarının gösterdiği yöntemler ve onlardan edindiği tecrübelerle ilerlediklerinin göstergesidir, diyebiliriz. Diğer bir ifade

ile Türk halkının karakterini gösteren bu söz varlığı bu halkın özgürlükçü bir ruha sahip olduğunu göstermektedir.

ālğa İleri, ön.

cunub Güney.

çäp Sol.

çet Köşe.

çıqari Doğu.

etäk Dağın aşağısı, etek.

qāş Ön.

kinar Kenar.

kün Gün

künbätär Batı

ong Sağ.

rast Sağ .

täşqari Dışarı.

tebräg Etraf.

tüb Dip.

yukäri Yukarı.

2.2.30. Zaman Kavramları

Özbek Türkçesinde zaman kavramlarının ifadesi oldukça zengin olarak görülür. Zaman kavramları için eserde toplamda 56 farklı sözcük tespit

edilmiştir. Bu tespit edilen sözcüklerin içinde Türkçe kökenli sözlerin yoğun olması göze çarpmaktadır.

Özbek halkı bugünü yaşayan ve tüm çabasını bugün için kullanıp geçmişten ders alarak geleceğini inşa etmeye çalışan bir halktır. Romana, Özbeklerin bu yaşam tarzını gösteren pek çok sözcük yansmıştır: *tāñ* (sabah), *şu kun* (bugün), *tüş* (öğlen), *därräv* (hemen), *şupillä* (şimdi), *ertāñ* (sabah), *firsät* (fırsat), *sähär* (sabah), *ertäkun* (gelecek) vb.

Romanda haftanın günlerinden sadece baş-kun (cumartesi) ve *cumä* (cuma) günün tekrarlanması, diğer günlere göre bu günlerin önemli olduğuna bir vurgu olarak algılanabilir. Çünkü Afganistan genelinde hafta, *bāş kun* (cumartesi) ile başlar ve perşembe günü biter. Dolayısıyla cumartesi işe güce başlama, cuma günü ise İslam dinine göre kutsal sayılması ve tek tatil günü olması nedeniyle önem arz etmektedir. Afganistan’da kutlamalar, düğün ya da misafir ağırlama herkesin gelebilmesi amacıyla cuma gününe planlanır. Özbeklerin bu yaşam tarzı da romanda şu şekilde yer almaktadır: “*Cumä kuni, buyuk bir yığılış uçun tumän buyuklärini çağırdık.*”

Zaman kavram alanına ait alıntı sözcüklerde Farsçadan ziyade Arapçanın yoğunluğu dikkat çeker. Arapçadan

alıntı sözlerin din yoluyla Özbek Türkçesine geçtiği söylenebilir: *sāhār* (sabah), *āşır* (ikindi), *tānāfus* (mola ve ara vermek) *vb.*

Romanda, doğanın yansımasından yola çıkılarak zamanların adlandırıldığı belirgin örnekler de görülmektedir: *karāqış* (kara kış), *pişkän päyti* (gece yarısı) *vb.*

Zaman kavramına ait bazı sözcüklerin adlandırılmasında çeşitlilik görülmektedir: *nāvruz* (yeni yıl), *osim āyi* (mart-nisan), *kokalām āyi* (ilkbahar), *bāhār* (ilkbahar) *vb.* Bu durum romanın temel konularından biri olan Ergenekon Bayramı'nın ilkbaharda, yani Güney Türkistan'ın yeni yılında kutlanması ile alakalı söz varlığındaki bir çeşitlilik olarak yorumlanabilir. Sözcüklerin adlandırılmasında çeşitlilik gösteren diğer sözcük ise "geçmiş" sözcüğüdür. Geçmiş sözcüğü Özbek Türkçesinde iki farklı şekilde yansımaktadır; *keçmiş* (geçmiş), *otmiş* (geçmiş) *vb.*

āqşām Akşam.

ārā-sırā Ara sıra.

āy Ay.

ābādiyet Ebediyet.

āşır İkinci.

bāş kün Cumartesi.

bāhār İlkbahar, bahar.

bir päyt Biran .

burunki kün Önceki gün.

cumä Cuma.

çāğ Çağ.

daqıqa Dakika.

dämısäät Saat başı.

därräv Hemen.

ertäki kün Yarın.

ertäkün Gelecek.

ertä kün Yarın.

ertāñ Sabah.

faşıl Dönem.

fırşät Fırsat.

häftä Hafta.

karā kış Kara kış.

keç Geç.

keçmiş Geçmiş.

kış Kış.

kiçä Gece.

kün Gün.

künlär Son zamanlar.

küz Sonbahar, güz.

kündüz Gündüz.

mudät Müddet.

yāz Yaz.

nāvruz Nevruz.

yārim sāt Yarım saat.

yil Yıl.

nisān Sāvur.

ikki bācā Saat iki.

ötmiş Geçmiş.

ötgän yil Geçen sene.

päyt Zaman.

pişkän päyti Gece.

sāhār Sabah.

soñi koklām Sonbahar.

saat Saat.

şārāyiṭ Durum, zaman, dönem.

şu kün Bugün.

şupillā Şimdi .

tāñ Sabah.

tağınā Sonraki gün, yarın.

tānāfus Ara vermek.

tāşādıf Tesadüf .

ṭā' tili Tatil.

tınāvın ākşām Dün akşam.

tört faşıl Dört fasıl, dört mevsim.

tüş Öğlen.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bir dile ait söz varlığı o dilin ifade sınırlarının belirleyicisidir. Söz varlığındaki zenginlik, ait olduğu dilin geniş bir anlatım kabiliyeti olduğunu gösterdiği gibi tarihi kökenleri hakkında da önemli veri kaynakları sunar. Geniş anlatım kabiliyetine, zengin söz varlığına ve köklü geleneğe sahip bir dil, şüphesiz, her şartta özünü koruyacak ve gelecek kuşaklara aktarılacaktır. Güney Türkistan Türklerinden Aminullah Nail Khangeldi'nin Türkistân Bayramı Ergenekun romanı gerek söz varlığı gerekse kapsamı bakımından bölgede yaşayan Türkler, bilhassa Özbek Türkleri için, bu kaygı güdülecek ortaya konmuş bir tarihî vesika niteliğindedir.

Türkistan Bayramı Ergenekon romanı, Güney Türkistan'ın ilk Özbekçe romanıdır. Bugüne kadar farklı yazarlar tarafından Özbek Türkçesiyle pek çok kısa hikâyeler, şiirler ve sözlükler yazılmıştır. Ancak Güney Türkistan halkının edebiyatındaki roman boşluğu, Aminullah Nail Khangeldi'nin Türkistan Bayramı Ergenekon eseriyle bir nebze olsun doldurulmuştur. Yazar bu eserde Güney Türkistan'daki Özbeklerin yemek, giyim, yaşam kültürünü, dilini, gündelik hayatını, örfünü, sıkıntıları, eğitim ve eğitilmiş insanların önemi, kadınların gücü, bu halka edilen zulümleri, birlik ve beraberliğin gücü, Türkçe yer adları ve daha birçok kültürel unsur ile kavram alanına ait verileri yansıtmaktadır. Dolayısıyla, yazar Türkistan Bayramı Ergenekon adlı eseriyle Türklerin Ergenekon'dan çıkış destanına farklı bir boyut kazandırarak Nevruz ile birleştirmiştir.

Türkistan Bayramı Ergenekon eseri Arap alfabesi ile yazılmıştır. Özbek Türkçesindeki bazı ünlü seslerin harf karşılığı Arap alfabesinde yoktur. Özbekistan sahasında Latin alfabesi ile yazılan eserlerde de ünlülerin yazımındaki benzer belirsizlik ses değerlerinin belirlenmesinde bazı sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle yapılan transkripsiyon çalışması ile seslerin tam karşılığının verilmesi önem arz etmektedir.

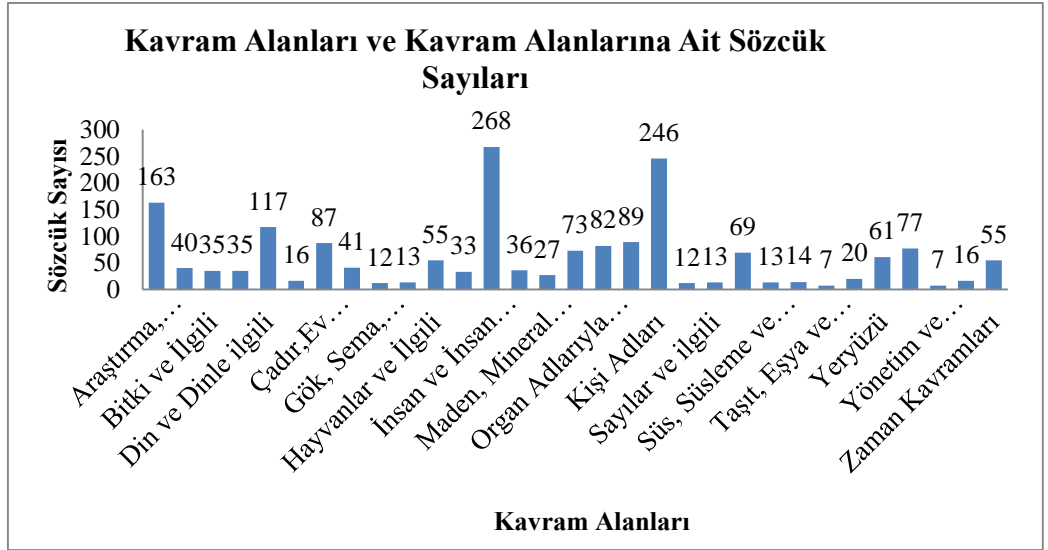
Çalışmanın birinci bölümünde yer alan eserin aktarma kısmında Özbek Türkçesinin söz varlığına ait ancak Türkiye Türkçesinde karşılığı bulunmayan sözcüklerin dipnotta üzerinde durulmuş ve bu sözcükler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Güney Türkistan Türklerinin yaşamlarına dair izler bulunan eserin Türkiye Türkçesine kazandırılması üzerine yapılacak kültürel çalışmalar ve söz varlığı çalışmalarının yanı sıra dilbilgisi çalışmaları için de kaynak niteliğindedir. Eserde halk kültürüne ait birçok unsur üzerine açıklamalar yer almaktadır.

Çalışmamızın en önemli kısmı söz varlığının tematik incelenmesidir. Güney

Türkistan’da konuşulan Özbek Türkçesinin yazı dili, Özbekistan Türkçesinin etkisinde kalan bir lehçedir. Ancak Türkistan Bayramı Ergenekon romanında sadece Güney Türkistan halkına mahsus özellikleri bulmak mümkündür. Bu nedenle ele aldığımız roman Güney Türkistan bölgesindeki Özbek Türklerin söz varlığının ortaya koyması ve önemli sözcükler üzerine detaylı bilgi vermesi açısından önemlidir. Romanın söz varlığı içerisinde, Özbeklerin yazı dilinde bulunmayan pek çok söz varlığı tespit edilebilmektedir. Dolayısıyla eserin Özbek Türklerinin unutulmuş ve unutulmakta olan söz varlığı unsurlarını kayda geçirdiği söylenebilir.

Eser, Güney Türkistan Özbek Türklerinin kültürü, sosyal yaşamı, tarihi ve dili anlamında önemli veriler sunmaktadır. Türkçenin Farsça karşısında Güney Türkistan’da verdiği mücadeleyi ortaya koyar nitelikteki bu eser, Türkçenin tarihî ve kültürel mirasına dair izler de taşımaktadır. Eserdeki söz varlığı unsurları 30 kavram alanında tasnif edilmiştir. Bu kavram alanları ve sözcük sayılarına ait veriler aşağıdaki şekildedir:

Şekil-1: Kavram Alanları ve Kavram Alanlarına Ait Sözcük Sayıları

Eser, Güney Türkistan boyları ve bölgedeki diğer unsurları konu alması bakımından insan ilişkilerini temele almaktadır. Söz varlığında da en çok bu kavram alanına ait veriler bulunur. Bununla birlikte eser, bölgedeki önemli şahsiyetleri ve yer adlarını kaydetmiştir. Gelecek nesillere örnek teşkil edecek yazar, şair, siyasetçi, bilim adamı ve tarihe geçecek şahsiyetlerin eserde yer almasına özellikle dikkat edildiği görülür. Romanın amacına uygun şekilde Türk gençlerinin tarihini bilmesi, kendine örnek alacağı şahsiyetleri yakından tanınmasına hizmet eden yazar eserde bu düşüncesini de dile getirmiştir. Ayrıca bugün Farsçalarıyla bilinen ve kaydedilen il, belde, vadi, dağ, mahalle

gibi yer adlarının Türkçe ismiyle kaydedilmesi bu toprakların Türk yurdu olduğunun bir nişanesidir. Eserde Türk kadın erkek tüm gençlerin eğitim alması, diline önem vermesi üzerinde önemle durulmuştur. Ancak bu yolla bağımsız olabilecekleri düşüncesinin hâkim olduğu eserde, buna paralel olarak araştırma, sorma ve sorgulamaya yönelik kavram alanına ait azımsanmayacak bir söz varlığının yer aldığı görülür.

Eseri değerli yapan özelliklerinden biri de yazarın atasözü ve deyimlerden faydalanması ve eserin söz varlığında özellikle Türkçe kökenli sözcükleri tercih etmesidir. Eserin söz varlığının kavram alanları temelinde kökenlerine dair veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo-1. Tüm Kavram Alanları ve Kökenlerine Göre Sözcüklerin Sayı Dağılımları

Kavram Alanları ve Bu Alanlardaki Sözcüklerin Kökenleri											
Kavram Alanı	Tüm sözcük sayısı (adet)	Türkçe	Farsça	Arapça	Türk. + Fars.	Fars. + Türk.	Türk. + Arap.	Arap. + Türk.	Fars. + Arap.	Arap. + Fars.	Batı Dill.
Araştırma, Sorma, Sorgulama, Okuma, Bilgi ve Haber	163	36	15	84	1	3	2	5	1	1	15
Asker, Askerlik, Ordu ve Savaşla İlgili	40	14	5	17	0	0	0	1	0	1	2
Bitkiler ve Bitkilerle İlgili Kavramlar	35	18	14	1	0	1	0	0	0	0	1
Boy, Kabile, Uyrak, Soy ve Sülale ile İlgili	35	16	10	6	0	2	0	0	0	0	1
Din ve Dinle İlgili	117	9	9	95	1	1	0	0	1	1	0
Ekonomi ve Değer	16	3	1	11	0	0	0	0	0	0	1
Çadır, Ev ve Ev Araç Gereçleri	87	37	39	5	1	1	0	0	0	0	4
Giyim ve Giysilerle İlgili	41	28	12	1	0	0	0	0	0	0	0
Gök, Sema, Gökyüzü ve Astronomiyle İlgili	12	7	3	2	0	0	0	0	0	0	0
Hava ve Atmosfer Olayları	13	6	2	2	0	1	2	0	0	0	0
Hayvanlar ve Hayvanlarla İlg.	55	41	10	2	1	1	0	0	0	0	0
Hukuk ve Hukukla İlgili	33	2	7	23	0	0	0	0	0	0	1
İnsan ve İnsan İlişkileriyle İlg.	268	122	64	75	1	3	1	0	0	0	2
Kültür ve Sanat	36	17	8	6	0	0	1	1	0	0	3
Maden, Mineral ve Bunlarla İlgili	27	11	8	4	0	0	0	0	0	0	4
Meslekler ve Mesleklerle İlg.	73	18	15	38	0	0	0	0	0	0	2
Organ Adlarıyla İlgili	82	63	12	7	0	0	0	0	0	0	0
Özel Adlar (Yer Adları)	89	30	31	6	4	2	4	5	1	3	3

Özel Adlar (Kişi Adları)	246	35	14	47	2	14	21	62	9	42	0
Renk	12	10	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Sayılar ve Sayılarla İlgili	13	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ölçü, Miktar, Kıyas ve Nitelik bildiren	69	25	23	17	0	0	0	0	0	0	4
Süs, Süslenme ve Süs Malzemeleri	13	5	2	5	0	0	1	0	0	0	0
Tarım, Bağ, Bağcılık ile İlg.	14	5	7	2	0	0	0	0	0	0	0
Taşıt, Eşya ve Bazı Araç Gereçler	7	3	1	0	0	0	0	0	0	0	3
Tıp ve Sağlık	20	5	9	4	2	0	0	0	0	0	0
Yeryüzüyle İlgili	61	33	14	10	0	1	0	1	0	0	2
Aş, Yemek ve Yemek. İlg.	77	45	20	10	0	0	0	0	0	1	1
Yönetim ve Sosyal Sınıf	7	0	1	5	0	0	0	0	0	0	1
Yön/Taraf ile İlgili	16	12	3	1	0	0	0	0	0	0	0
Zaman	55	35	3	14	1	0	2	0	0	0	0

Tablodaki verilere göre “Araştırma, Sorma, Sorgulama, Okuma, Bilgi ve Haber” kavramlarında Arapçanın etkisi daha fazla görülmektedir. Bunun temel Farsçada Arapçadan alıntılanan söz varlığının yoğunluğudur. Hayatı boyunca ana dilinde değil de Farsça eğitim almış yazarın, eserindeki bu kavram alanına ait Farsça ve Arapça söz varlığının yoğunluğu bu nedenle doğaldır. Bu kavram alanında batı dillerden alıntı sözcüklerin yoğunluğu diğer kavram alanlarına göre fazla olmasının nedeni ise teknoloji ve yeni icatların batı dillerinden dünyaya ve bölgeye yayılması nedeniyledir.

Din ve dinle alakalı kavramlar konusu altında Arapça sözcüklerin en yüksek oranda olmasının nedeni ise bu bölgedeki halkın Müslüman olması ile dinî inançlarına olan bağlılıklarıdır.

Farsça Afganistan’ın resmî dillerinden biridir ve bu dilin sözcükleri en çok Arapçadan alıntı göstermektedir. Farsçada değer ve ekonomi kavramları Arapçadan alıntı sözcüklerle ifade edilmektedir. Dolayısıyla romanda bu kavramlar altındaki sözcüklerin de yüksek oranda Arapça olması kaçınılmaz olmuştur.

Giyim ve giysilerle ilgili kavramlar altındaki Türkçe sözcüklerin oranları sırasıyla Farsça ve Arapçaya göre daha fazla olmuştur. Bu da aslında bölgedeki Türklerin kendilerine has giyim kültürlerine sahip olduklarını ve bu kültürü koruduklarını göstermektedir. Romanda geçtiği gibi Güney Türkistan’daki halkın örgü, dikiş nakış, terzilik yetenekleri, giyimlerinin rengârenk olması, desenli kumaşlar tercih edilmesi aynı zamanda bölgedeki giyim ve giysi kültürünün de zenginliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca giyim ve giysiler için bölgenin dışa bağımlılığının en az düzeyde olduğunu da

kanıtlamaktadır.

Hayvanlar ve hayvanlarla ilgili kavramlar konu başlığı altında en çok Türkçe sözcüğün bulunduğu görülmektedir. Bu durum bölge halkının büyük bir kesiminin hayvancılık ile uğraştığını göstermektedir.

Afganistan şeriatla yönetilen bir ülkedir. Dolayısıyla hukuk ve hukukla ilgili kavramlar konusu altındaki sözcüklerin büyük kısmı Arapçadır. Eserde eski Türklerde yönetim alanındaki “töre, anane” gibi kavramların kültürel unsur olarak varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

İnsan ve insan ilişkileri kavramı konusu altında Türkçe sözcüklerin sayısı Farsça ve Arapçaya göre iki kat fazladır. Bu da Türklerin ilişkilerde kendi dede ve atalarının izinden devam ettiklerini göstermektedir. Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısı da azımsanmayacak ölçüdedir. Bu ise, Farsçanın bölgenin resmi dillerden olması ve insani ilişkilerde İslami görüşler ve sünneti nebeviyeye verilen önem kaynaklıdır.

Kültür ve sanatta eserde Türkçe sözcükler daha fazla kullanılmıştır. Bu da bölge halkının kendi kültür ve sanatının yaşatılmasında başarılı olduğunu ifade eder. Müslüman oldukları için İslam kültürü kaynaklı Arapça sözcüklerin varlığı da söz konusudur. Ayrıca bölgede Farslar ile yaşamaları Fars kültüründen etkilenmelerine ve Farsça sözcükleri kullanmalarına neden olmuştur.

Güney Türkistan'daki Türklerin yaşamında süs, süslenme, sanatsal giysiler, mücevherler önem arz etmektedir. Dolayısıyla altın, gümüş ve çeşitli boncuklar vb. gibi mineral ve madenî ürünlerin de bu alanda kullanılması söz konusu olmaktadır. Eserde mineral ve madenî sözcüklerin Türkçe ağırlıklı kullanıldığı görülmüştür.

Organ adları kavram alanındaki sözcüklerin ağırlıklı olarak Türkçe kökenli olduğu görülmektedir. Bölgedeki okulların dilinin Farsça olması, doktorların Farsça ve batı dillerinden alıntı sözcükleri kullanmasına karşın organ adlarında eserde Türkçe kökenli sözcükleri tercih ettiği görülür. Bu, temel sözcükler arasında yer alan organ adlarının daha çok küçük yaşlarda ebeveynler tarafından çocuklara Türkçe adlarıyla öğretilmesi nedeniyledir.

Eserin özel adlar içerisindeki yer adları hususunda Arapça ve Farsçanın etkisinde olmadığını söylemek mümkündür. Güney Türkistan halkının çoğunluğunu Türklerin teşkil etmesine bağlı olarak yer adlarının Türkçe isimlendirildiği görülmektedir. Ancak bazı yer isimleri hükümet tarafından Farsça kaydedilmiş, yeni yerleşim yerlerine Farsça isimler verilmiştir.

Özel adlar kavramı altında kişi adlandırmalarda genellikle, halkın inançları

doğrultusunda “Müslümanlığın gereği olarak, İslamî” isimlerin tercihi söz konusudur. Afganistan genelinde yeni doğan bebeğin Arapça bir ad alması yanlış bir yönlendirme ile İslamiyet’in gereği olarak düşünülmüştür. Bu yüzden eserde de Arapça adların çok olduğu görülmektedir. Genelde okumuş aileler tarafından yenidoğan bebekler için Türkçe isimlerin yaygınlaştığı görülür.

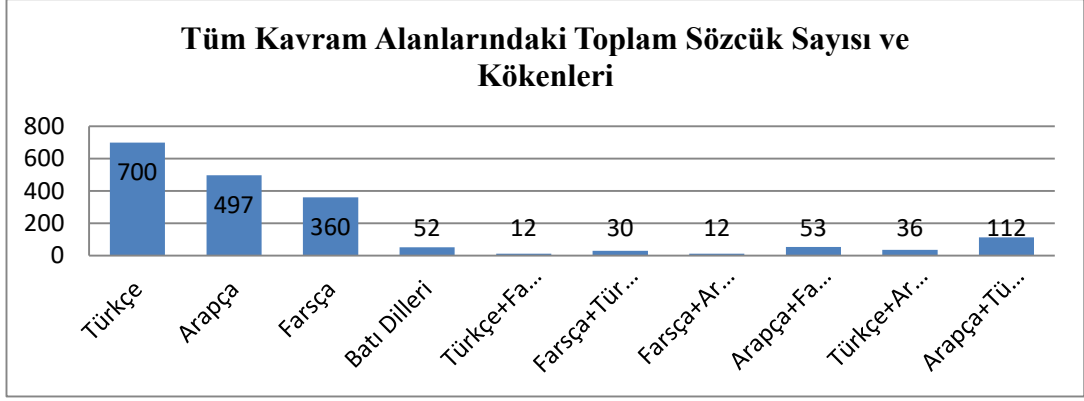
Afganistan Türklerinin kilim, halı, döşek, nakış gibi el sanatı ürünleri yalnızca ülke genelinde değil uluslararası mecralarda da beğenilmiş ve ün kazanmıştır. Kültürünü koruyan Güney Türkistan Türklerinin, eserden hareketle, temel sözcükler arasındaki renk adlandırmalarında da Türkçe sözcükler kullandığı tespit edilmiştir.

Sayılarla ilgili sözcüklerin tamamının Türkçe olduğu görülmektedir. Bunun en büyük nedeni ise organ adları gibi sayıların da çocuk yaşlardan itibaren ebeveynler tarafından öğretilmeye başlanmasıdır. Günlük yaşamlarında bağ bahçe işlerinde, tarımda, hayvancılıkta Güney Türkistan Türkleri hesaplamalarda sayıları kullanır. Bu vesile ile bölgedeki çocukların sayılarla ilk ilişkileri aileleri vesilesiyle olur. Bu da onların küçük yaşta ana dilindeki sayıları öğrenmesini ve kullanmasını sağlar. Eserde de bu durum söz konusudur.

Yemek, aş ve mutfak gibi alanlarda Afganistan genelinde Türklerin kültürleri sevilip tercih edilmektedir. Böylece zengin ve leziz mutfak kültüründe Türkçe sözcüklerin ağırlıklı kullanımı söz konusudur.

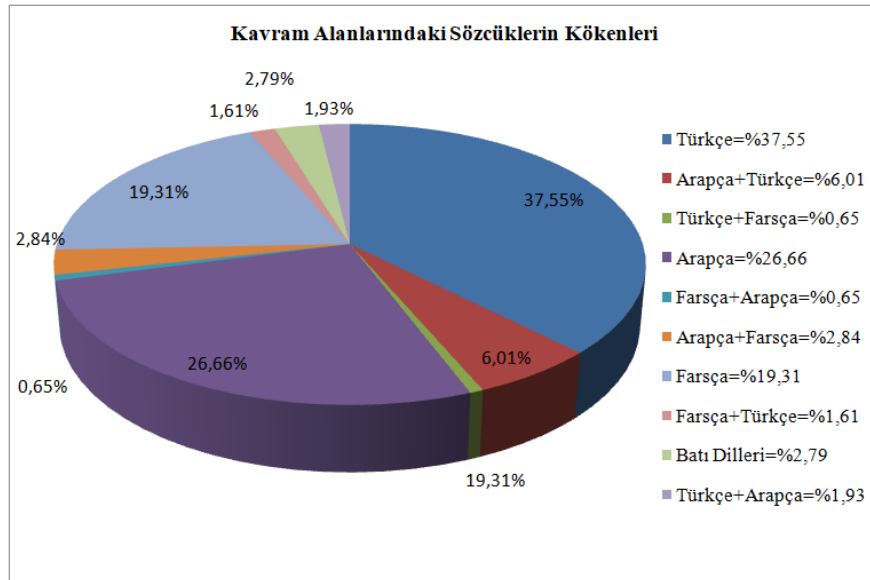
Ele aldığımız tez çalışmamızın en önemli bölümü eserin tematik söz varlığı idi. Türkistan Bayramı Ergenekon adlı eser Güney Türkistan Türklerinin yaşamına ayna tutan, kültürel değerlerini, söz varlığı unsurlarını, günlük yaşamlarını, inançlarını, gelenek ve göreneklerini, törelerini gerçek yaşamdan kişiler ve olaylarla ortaya koyan millî bilinçle yazılmış önemli bir eserdir. Bu hususlar aynı zamanda eserin söz varlığını da değerli kılmaktadır. En temel amacı, Türkçenin değerini ortaya koymak, Türk diline gereken önemi vermek, Farsça ve Arapçanın ağırlığındansa Türkçenin ağırlığını ortaya koymak olan eserin söz varlığı değerlendirildiğinde, aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere bu amaca ulaştığı söylenebilir.

Şekil-2. Tüm Kavram Alanlarındaki Toplam Sözcük Sayısı ve Sözcüklerin Kökenleri

Eserdeki söz varlığının kökenlerine göre yüzdelerle dağılımı grafikte aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

Şekil-3. Kavram Alanlarındaki Sözcüklerin Köklerine Göre Yüzdelerle Dağılımı

Dil, kültür, töre, adet, örf, anane vb. gibi milli kimliğine sahip çıkmayan millet, başka dillerin boyunduruğu altında kalmaya mecbur olur. Millî kimlik bilincinde olan yazarın bu bilinci eserinin söz varlığına yansıttığı görülür. Romanda Arapça sözcükleri kullanmış olması yazarın inançlı biri olması ve Farsça sözcükleri kullanması ise aldığı Farsça eğitim nedeniyle uzun yıllar yazı dili olarak bu dili kullanması nedeniyledir. Ancak onun Türkçe bilinci ve halkın diline hâkimiyeti eserin söz varlığında Türkçenin hakimiyetini sağlamıştır. Bu anlamda Khangeldi'nin, Ali Şir Nevai'nin başlattığı geleneği sürdürdüğü ve Türkçe sevdalısı bir yazar olduğu söylenebilir.

Türkistan Bayramı Ergenekon romanı yazıldığı bölge itibarıyla Afganistan Türklerinin ilk romanıdır. Bölgede bu zamana kadar Farsçanın eğitim ve yazı dili olarak hakimiyeti Özbek Türkçesinin gelişmesinin önünde büyük bir teşkil

etmiştir. Özbek Türkü gençler daha çok Farsçayla ve manzum türde eserler kaleme almıştır. Bu eser hem nesir türünde olması hem bölge halkının hayatına ayna tutması hem de unutulmaya yüz tutmuş maddî ve manevî unsuru kayıt altına almış olması ama en önemlisi Güney Türkistan'daki Özbek Türkçesinin söz varlığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Elbette bölgedeki tüm söz varlığını eserin ihtiva etmesi mümkün değildir. Ancak alanda yazılmış ve yazılacak nice eser üzerine yapılacak söz varlığı çalışmaları ile umarız ki bölgede konuşulan Türkçesine ait sözlük çalışmalarına katkı sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (2015). Türkçenin Sözcük Varlığı, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Aksan, D. (2008). Divan'da XI. Yüzyılda Türk Yaşamıyla İlgili Kayıtlar Üzerine, Modren Türklük Araştırmalar Dergisi.
- Arsalan, M. (2020). Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki Eşdeğeri Olmayan Duygu Filleri, Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, S. 21.
- Alkan Atman, H. (2012). Lehçeler Arası Aktarmalarda Yalancı Eşdeğerler Sorunu (Türkiye Türkçesi, Özbek Türkçesi, Uygur Türkçesi Fill Örneği), C.7, S.4.
- Akın, C. (2022). Sözlük tipolojileri ve tasnifleri üzerine bir değerlendirme. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLETEN, 73 (Haziran), 217-233.
- Altunay, N. (2017). Süheyl Ü Nevbahar'ın Söz Varlığı Üzerine Tematik Bir İnceleme, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisan tezi, Edirne.
- Berbercan, M. (2013). Kutadugu Bilig'de Fiillerin Çok Anlamlı Yapısına Bir Bakış, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 6(24): 83-98.
- Caferoğlu, A. (2011). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford University Press.
- Çetin, E. (2005). Divanü Lugati't-Türk'teki Yiyecek ve İçecek Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesindeki Görünümleri, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2): 185-200.
- Diñer, A. (2009). Divanü Lugati't-Türk'teki Yemek Adları Üzerine, II. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Bilgi Şöleni Bildirileri-Kaşgarlı Mahmud ve Dönemi 28-30 Mayıs 2008, Ankara: Türk Dil Kurum Yayınları.
- Düzgün, D. (2007). Divanü Lugati't-Türk'te Sosyal Normları Karşılayan Kavramlar, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 35. S. 201-215.
- Eren, H. (1999). Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Ergin, Muharrem (2000). Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Eziler Kıran, A. (2014). Dilbilimi, Anlambilimi ve Edimbilimi, Turkish Studies, 9(6): 719-729.
- Eminoğlu, E. (2010). Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası, Asitan Yayıncılık, Sivas.
- Fevzi, F. (2015). Afganistan'da Türk Dili ve Eğitimi, Tehlikedeki Diller Dergisi.
- Özbek, Ö. (2015). Türkiye'de Söz Varlığı çalışmaları ve Bunlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Akademik Kaynak.
- Hayat, C. (2001). Sairi dar Tarihi Zaban ve Lahcai Türki, Neşri Peykan, Tehran.

Güneş, N. (2020). Hakaslarda Mutfak Kültürü Tematik Söz Varlığı İncelemesi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kocapınar, P. (2014). Kavram Sözlükleri ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

Kargın, H. (2021). Sofçular Köyü Söz Varlığı (Araç/Kastamonu), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisan tezi, Nevşehir.

Karbaba, S. (2013). Feyza Hepçiligiler'in Romanlarında Söz Varlığı, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisan tezi, Denizli.

Aminyar, S. N. (2015). Özbek Edebi Tarixi. Kabil.

Khangeldi, A. N. (2017). Türkistân Bayramı Ergeneğün, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara.

Khangeldi, A. N. (2020). Şe'r Kıvamide, TiTaTo Tahkikat Merkezi, Mezar-i-Şerif.

Khangeldi, A. N. (2021). Kişisel Görüşme.

Khangeldi, A. N. (2020). Şiir Kıvamında, TiTaTo Tahkikat merkezi, Mezar-i-Şerif, Afganistan.

Kohken, M. (2020). BBC. (e-erişim tarihi 12.05.2022).

Karadeniz, Y. (2020). Özbek Türkçesinde Tabu ve Örtmece Sözcükler, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 15, S. 70.

Khudaybergenova, Z. (2020). Türkiye Türkçesindeki ve Özbek Türkçesindeki Ek Eylemler Üzerine, Modern Türklük Araştırmaları, C 17/2.

Öztürk, S. (2020). Fazlullah Han Lügati İnceleme-Metin-Dizin. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı (Dan. S. Demirbilek), Samsun.

Nalan. Ş. (2020) Divan-ü Lugati't-Türk'te Tematik Söz Varlığı ve Çok Anlamlık, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Nalbant, M. V. (2013). Türk Lehçeleri Sözlüğü Olarak Divanü Lugati't-türk Üzerine Temel Sözcükler Bakımından Bir Değerlendirme, Bengü Belek, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı (Ed. Bülent Gül), Ankara: TKAE, s. 329-362.

Sarıca, B. (2003). Divanü Lugat'it-Türk'te Bulunan Yeme-İçme Kültürü ile İlgili Sözcükler, YÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 5, Van.

Starostin, S.A., A. V. Dybo, O. A. M. (2003). An Etymological Dictionary of Altaic Languages, Prt I, Part II, Part III, Leiden: Brill.

Steingass, F. (1963). A Comprehensive Persian- English Dictionary, London: Routledge & Kegan Paul Limited. Şahin, İbrahim (2016), Filoloji ve Botanik Alanlarının Kavşağında Yerel Fitonimler: Bitki Adları Meselesi, AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 56, s. 775-791.

Tek, R. (2016). Divanü Lugati't-Türk'te Giyim Kuşam Kültürü ile İlgili Kelimeler, The Journal of Academic Social Science Studies, S. 50, s. 261-271.

Tutku, Z. Unat, Ç. (2019). Özbek Türkçesi Söz Varlığı A ve E sesleri, ayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Tekin, F. (2008). Özbek Türkçesinin Söz Varlığına Bir Bakış, Turkish Studies, V. 3, Issue 7.

Öztürk, F. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Söz Varlığı, The Journal of Academic Social Science Studies, S. 65.

Ukşal, C. (2019). Uygur Halk Şarkılarında Tematik Söz Varlığı, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

Ullmann, S. (1978). Anlambilimi (Çev. Ahmet Kocaman), Türk Dili ve Edebiyat Dergisi Dil Yazıları Özel Sayısı, C:XXXVIII: 355-363.

Yaman, E. (2000). Türkiye Türkçesinin ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması, Ankara: TDK.

Yarqin, S. (2013). Yüldüzler Eziden -Özbek Yaş Şairleri-. Kabil.

Yarkin, M. A. (2008). Afganistan Özbeklerin Tarihiteki Sayfaları.

Yarkin, M. A. (2017). Kitapname. Kabil.

Yıldırım, H. (2017). Özbek Türkçesi Ağızları Üzerine Bir Değerlendirme, Dil Araştırmaları, S. 20.

Yavuz, E. (2018). Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi Arasındaki Aktarım ve Çeviri Yazı Problemleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 61.

E-KAYNAKLAR

WEB_1: amp.54613735-afghanistan/persian/com.bbc.www://https

WEB_2: <http://www.loghatnaameh.org>

WEB_3: <http://www.indexiran.ir/directory/linkpreview.aspx?linkid=984>

WEB_4: <https://www.turkdilleri.org/>

WEB_5: <http://afghandata.org>

WEB_6: <http://www.yarqin.info/>

WEB_7: <https://sozluk.tdk.gov.tr/>

- WEB_8: <https://www.nobelyayin.com/afganistan-ozbekcesi-turkce-sozluk>
- WEB_9: <https://www.kitapyurdu.com/index.php>
- WEB_10: <http://uzsoz.net/?word=>
- WEB_11: <http://www.uzsoz.net/>
- WEB_12: <https://sozluk.tdk.gov.tr/>
- WEB_13: <http://mashal.org/blog/>
- WEB_14: <http://www.ethnologue.com>
- WEB_15: <http://www.afghanpaper.com/info/joghrafia/jameiat.htm>
- WEB_16: <https://www.tika.gov.tr>
- WEB_17: <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/af.html>
- WEB_18: <http://www.mahaknews.com/sections.php?section=news&do=show&id=512>
- 9
- WEB_19: <http://www.loghatnaameh.org>
- WEB_20: <http://www.indexiran.ir/directory/linkpreview.aspx?linkid=984>

ÖZGEÇMİŞ